

Begroting 2023

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	4
Begrutting 2023 yn ien opsjoch	7
Begroting 2023 in één oogopslag	8
Inleiding.....	9
Gearfetting	11
Samenvatting	14
Programma 1: Bestuur.....	17
Beleidsveld 1.1. Provinciale Staten en Statengriffie	19
Beleidsveld 1.2. Gedeputeerde Staten	23
Beleidsveld 1.3. Commissaris van de Koning als rijksorgaan.....	26
Beleidsveld 1.4. Kwaliteit bestuur.....	30
Beleidsveld 1.5. Bestuurlijke samenwerking	34
Programma 2: Infrastructuur	39
Beleidsveld 2.1. Algemeen beleid & verkeersveiligheid	41
Beleidsveld 2.2. Verbetering infrastructuur	46
Beleidsveld 2.3. Instandhouding provinciale infrastructuur.....	50
Beleidsveld 2.4. Openbaar vervoer	55
Programma 3: Omgeving.....	60
Beleidsveld 3.1. Natuur en landschap.....	63
Programma Stikstof.....	68
Landschap en ruimtelijke kwaliteit.....	71
Beleidsveld 3.2. Landbouw.....	77
Beleidsveld 3.3. Veenweide.....	82
Beleidsveld 3.4. Water en Milieu.....	87
Water - algemeen	88
VTH - Milieu en Natuur	95
Beleidsveld 3.5. Energietransitie	99
Beleidsveld 3.6. Transitie Omgevingswet	104
Programma 4: Economie.....	108
Beleidsveld 4.1. Innovatie en circulaire economie	111
Beleidsveld 4.2. Versterking (internationaal) ondernemerschap en vestigingsklimaat	116
Beleidsveld 4.3. Economische structuurversterking.....	121
Beleidsveld 4.4. Noordelijke/landelijke/Europese samenwerking en lobby.....	127
Beleidsveld 4.5. Toerisme en recreatie	132
Programma 5: Mienskip	139
Beleidsveld 5.1. Leefomjouwing.....	141
Leefbaarheidsbeleid	142
Wonen	145
Sociaal beleid.....	150
Sportbeleid	152

Beleidsveld 5.2. Cultuur en Erfgoed.....	159
Beliefsjild 5.3 Taal, media, ûnderwiis en letteren	169
Beleidsveld 5.3. Taal, media, onderwijs en letteren	175
Programma 6: Bedrijfsvoering.....	181
Beleidsveld 6.1. Mensen.....	182
Beleidsveld 6.2. Middelen en digitalisering.....	185
Programma 7: Algemene dekkingsmiddelen	189
Beleidsveld 7.1. Provinciefonds.....	190
Beleidsveld 7.2. Opcenten motorrijtuigenbelasting	191
Beleidsveld 7.3. Dividenden	192
Beleidsveld 7.4. Financieringsrente.....	193
Beleidsveld 7.5. Interne financiering.....	194
Beleidsveld 7.6. Overige algemene dekkingsmiddelen	195
Beleidsveld 7.7. Werken voor derden	198
Beleidsveld 7.8. Onvoorzien.....	199
Paragraafs.....	200
Paragraaf 1. Provinciale heffingen.....	201
Paragraaf 2. Weerstandsvermogen.....	208
Toelichting.....	212
Toelichting.....	216
Paragraaf 3. Onderhoud kapitaalgoederen.....	224
Onderhoud en planning infrastructuur	224
Paragraaf 4. Financiering en beleggingen	229
Paragraaf 5. Verbonden partijen.....	239
Paragraaf 6. Grondbeleid.....	263
Totale grondopgave per programma.....	265
Overig vastgoedbezit.....	268
Paragraaf 7. Bedrijfsvoering	269
Toelichting.....	270
<i>Capaciteitsbudget</i>	271
Toelichting.....	272
Toelichting.....	274
<i>Bezetting</i>	275
Toelichting.....	275
Paragraaf 8. VTH taken.....	279
Paragraaf 9. Grote projecten	285
Paragraaf 10. Samenwerkingsverbanden	306
Finansjele begrutting.....	309
Introductie op financiële begroting 2023	310
Ontwikkeling financieel kader	311
Overzicht van lasten en baten in de begroting.....	318
Uiteenzetting financiële positie	323

Taheakken	327
Bijlage 1. Onderhanden en opgeleverde investeringen.....	328
Bijlage 2. Begrotingswijzigingen: van 1e bestuursrapportage 2022 naar begroting 2023	344
Bijlage 3. Verloop vaste activa.....	351
Bijlage 4. Verloop reserves, voorzieningen en overlopende passiva	352
Bijlage 5. Overzicht tijdelijke budgetten	357
Bijlage 6. Raming van het EMU-saldo.....	364
Bijlage 7. Aan arbeidskosten gerelateerde verplichtingen	365
Bijlage 8. Uitgangspunten begroting 2023.....	366
Bijlage 9. Voorstellen kadernota 2023	369
Bijlage 10. Subsidiestaat begroting 2023	370
Bijlage 11. Overzicht geraamde lasten en baten per BBV taakveld	381
Bijlage 12. Verplichte indicatoren in het kader van het BBV	385
Bijlage 13. Begrippenlijst.....	387
Bijlage 14. Trends Staat van Fryslân	390

Begrutting 2023 yn ien opsjoch

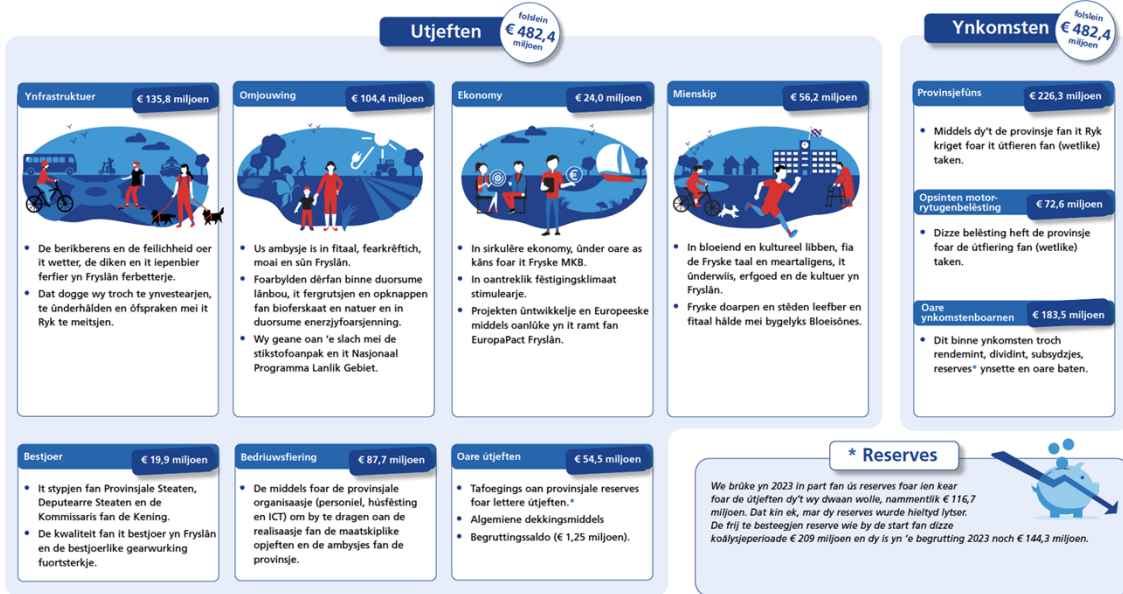

Begrutting 2023 yn ien opsjoch

Yn de begrutting steane de útjeften en de ynkomen dy't de provinsje foar 2023 ferwachtet. Sadree't Provinsjale Steaten yn novimber 2022 de begrutting fêststelde, kinne Deputearre Steaten

yn 2023 de útjeften dwaan dy't nedich binne om de doelen en resultaten fan it provinsjale belied yn 2023 te realisearjen. Sa kin ek yn 2023 oan de ambysje wurke wurde dat Friezen de lokkichste

ynwenners fan Nederlân bliuwe. Hji'rûnder steane per tema de wichtichste doelen en risseltaten en wat we hjirroan útjaan wolle yn 2023.

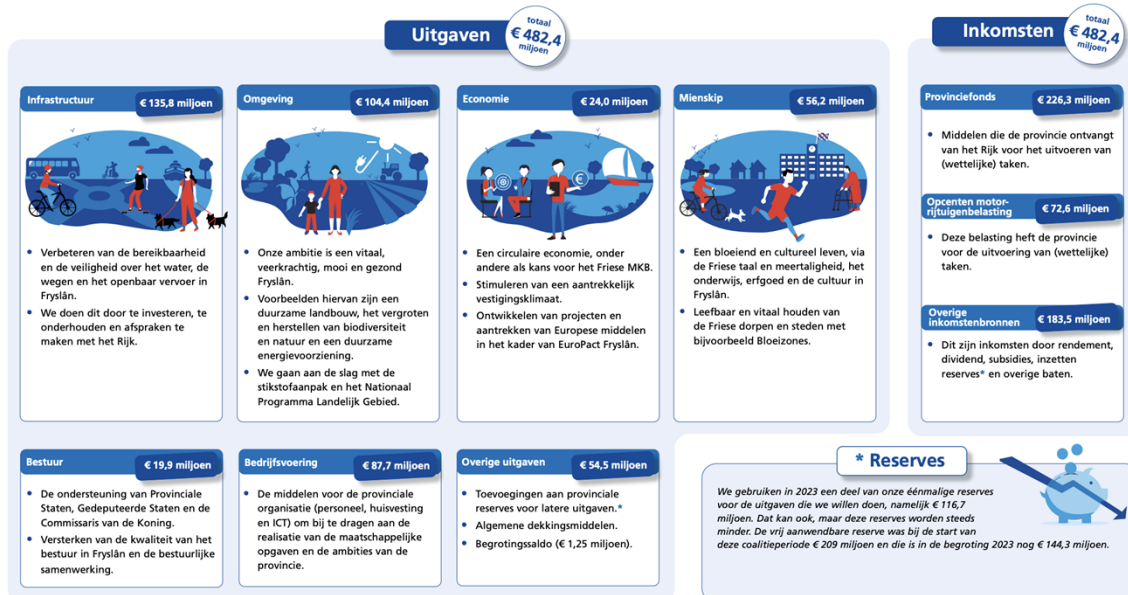
Begroting 2023 in één oogopslag

Begroting 2023 in één oogopslag

In de begroting staan de uitgaven en de inkomsten die de provincie voor 2023 verwacht. Zodra Provinciale Staten in november 2022 de begroting vaststellen, kunnen Gedeputeerde Staten in 2023 de

uitgaven doen die nodig zijn om de doelen en resultaten van het provinciale beleid te realiseren in 2023. Op deze manier kan ook in 2023 gewerkt worden aan de ambitie dat Friesland de gelukkigste

inwoners van Nederland blijven. Hieronder staan per thema de belangrijkste doelen en resultaten en wat we hieraan willen uitgeven in 2023.

Inleiding

Inleiding

Voor u ligt een andere begroting dan vorig jaar. Dat heeft te maken met de wensen die u als Provinciale Staten heeft aangegeven over de begroting. U wilde meer inzicht in de maatschappelijke effecten van wat we als provincie doen, een duidelijker verband tussen de inhoud van de begroting en ons provinciale beleid, een meer visuele begroting en meer gelaagdheid van informatie.

In de begroting 2022 experimenteerden we daarmee in een pilot op het beleidsveld cultuur. Daarin voegden we onder andere een nieuwe 'w-vraag' toe: 'Wat zien we?', waarin we ingaan op de context van en ontwikkelingen op het beleidsveld. Ook voegden we aan de doelen onder 'Wat willen we bereiken?' expliciete indicatoren toe om de gewenste maatschappelijke effecten scherper te maken. Ten slotte werd de financiële tabel per thema rondom de in het begrotingsjaar nagestreefde resultaten opgebouwd. Zo werd per resultaat duidelijk wat het kost. En alles werd meer visueel geïllustreerd dan voorheen.

De pilot cultuur werd positief ervaren. Vandaar dat we nu de hele begroting in bovenstaande opzet hebben gemaakt, waarbij we ook aandacht hadden voor een betere aansluiting tussen de formuleringen (van onder andere doelen) in het beleid en deze begroting. We hopen dat deze wijzigingen de begroting voor u (en anderen) inzichtelijker en interessanter maken.

Als college wijzen we u met grote regelmaat op de vrij uitzonderlijke tijden waarin we leven. Na de economische crisis van 2008 en de jaren daarna ligt inmiddels nog maar net de coronacrisis achter ons, om naadloos opgevolgd te worden door de extreme inflatie (in sterke mate gedreven door de kosten van energie) die mede het gevolg is van de oorlog in Oekraïne.

Prijsstijgingen van vooralsnog ruim boven de 10% (Centraal Bureau voor de Statistiek (cbs.nl)) raken ons als provincie op twee manieren. De eerste is door de effecten daarvan op de Friese maatschappij. Onze inwoners, ondernemers en maatschappelijke instellingen worden er allen hard door geraakt. De (energie)armoede stijgt, net als de urgentie van het verduurzamen van ons energieverbruik.

Maatschappelijke prioriteiten verschuiven naar financieel overleven en behoud van welvaart. En daarnaast stijgen de kosten die we als organisatie maken eveneens: de lonen die we betalen stijgen aanzienlijk (CAO Provincies 2022-2023), de budgetsubsidies die we uitkeren, de bedragen waarvoor aannemers onze wegen onderhouden of aanleggen. Net als iedere inwoner kunnen we in rap tempo met hetzelfde geld minder doen.

Daarnaast is er veel onzekerheid: hoe lang zal de hoge inflatie aanhouden? In welke mate beïnvloedt dat de economische groei? Op welke wijze zal het Rijk hierop reageren, leidt dat tot verschuivingen in prioriteiten en middelen?

Naast deze wereldwijde ontwikkelingen kennen we daarnaast in Nederland nog een aantal ontwikkelingen van rijksmakelij. Er wordt gewerkt aan een nieuw verdeelmodel voor het provinciefonds, dat in 2024 ingaat. De financiële consequenties daarvan voor Fryslân zijn nu nog niet duidelijk, maar kunnen ingrijpend zijn. Daar bovenop komt de aanstaande afschaffing van de 'trap op, trap af' systematiek rondom dat fonds. Vanaf 2026 stijgt het provinciefonds (net als overigens het gemeentefonds) niet meer automatisch mee met de rijksuitgaven. Dat leidt, zoals we zien in de meicirculaire provinciefonds 2022, tot een stevige daling van de inkomsten vanuit het Rijk vanaf 2026. Parallel daaraan speelt een discussie over het provinciale belastinggebied. Met de invoering van 'Betalen naar Gebruik' oftewel kilometerheffing met ingang van 2030 moet automatisch gekeken worden naar het belastinggebied voor de provincies. Gecombineerd met de ontwikkelingen rondom het provinciefonds heeft dat geleid tot een discussie tussen provincies en Rijk over een ander, wellicht ook groter, provinciaal belastinggebied. Daarvoor zijn diverse mogelijkheden (bijvoorbeeld een ingezetenenheffing) en de discussie daarover is nog niet beslecht. Eerder wezen we er al op dat van de middelen die van het Rijk komen een steeds groter deel als specifieke uitkering (SPUK) wordt verstrekt waarmee onze bestedingsvrijheid sterk beperkt wordt. Een onderwerp waarbij dit ook sterk zal spelen is het aanstaande Nationaal Programma Landelijk Gebied. Ook is nog niet helder welke van onze eigen middelen aan de Rijksmiddelen daarin toegevoegd moeten worden, door ze te verschuiven of ergens nieuw 'te vinden.' Al deze ontwikkelingen vinden plaats in de context dat de grote financiële algemene reserves waarover we als provincie gewend waren te kunnen beschikken nagenoeg op zijn.

Ondanks de bovengeschetste ontwikkelingen blijven we streven naar Geluk op 1 voor al onze inwoners en willen we blijven investeren in de Friese Mienskip. Om dat te doen zullen we de komende jaren meer en meer moeten nadenken over verschuiving van onze inspanningen en middelen. Uw Staten verzocht bij behandeling van de kadernota 2023 om meer inzicht in de mogelijkheden daartoe. Daarvoor hebben we

geput uit de rapportage over de eerste fase van zero based budgetting, u toegestuurd in maart 2021. Daarin gaven we per beleidsthema aan hoeveel wettelijke beweegruimte en plichten we hebben (taakvrijheid), hoeveel vrijheid we binnen die wettelijke kaders hebben om verschillende rollen op ons te nemen (rolvrijheid) en in welke mate we nog vrijheid hebben in de besteding van het aan dat thema toegewezen geld (budgetvrijheid). Voor elk van die vrijheden is per thema een onderbouwd cijfer toegekend op een vierpuntsschaal, waarbij een hoger cijfer meer vrijheid betekent*. We willen dit inzicht in vrijheden de komende jaren blijven opnemen in de begroting, om uw Staten te ondersteunen in uw keuzes.

Komend jaar zijn er provinciale verkiezingen. Als altijd is ongewis tot welke uitkomsten dat zal leiden, in welk nieuw college dat zal resulteren en op welke punten en in welke mate dat college de koers zal willen verleggen. Wat wel zeker is, is dat veel van de bovenbeschreven ontwikkelingen dan nog in volle omvang zullen voortgaan.

De wens om ook het komend jaar aantredende nieuwe college nog de mogelijkheid te bieden daarop te kunnen reageren heeft deze begroting gekleurd. We zijn daarom terughoudend in (nieuwe) uitgaven. Die doen we waar dat noodzakelijk is om de voornemens uit het bestuursakkoord te verwezenlijken, aan wetgeving te voldoen of onze bedrijfsvoering op noodzakelijke punten te verbeteren. Het is daarmee een beleidsarme begroting, die aansluit bij het huidige bestuursakkoord dat perspectief wil bieden voor Fryslân.

*Zie voor een uitgebreide toelichting Zero based budgetting fase 1: Inzicht in Taak-, budget- en rolvrijheid, kenmerk 01856514.

Gearfetting

Enerzjyk Fryslân

De oarloch yn Oekraïne en de dêrtroch ûntstiene ûnrêst op de enerzjymerk hat de wrâld om enerzjy en enerzjytransysje hinne op 'e kop set. Troch tanommen ûnwissichheid fan gaslevering en eksplosive priisstigingen, wurdt de ôfhinklikens fan treden pynlik dúdlik. Fryslân set dêrom ekstra yn op enerzjybesparing oan 'e iene kant en wol tagelyk mei faasje tawurkje nei in selslevermodel foar gas en elektrisiteit. Wilens bliuwe de swierrichheden mei it elektrisiteitsnetwurk omtinken freegjen en wurdt der nei de provinsje sjoen om in rezjyrol te pakken. Fryslân giet ûnfermindere troch mei har ynset om yn 2050 ûnôfhinklik te wêzen fan fossile brânstoffen en al yn 2025 in duorsume opwek realisearre te hawwen fan 25%. Yn 2023 starte wy yn elts gefal fiif demonstraasjeprojekten op foar waarmtetransysje en akwaterny. Ek wolle wy 200 enerzjyscans útfiere en leverje wy de RES 2.0 op.

Grien Fryslân

De stikstofoanpak wurdt de kommende perioade foarmjûn fia it Nacionaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Neist de oanpak fan stikstof wurde hjiryn de lanlike en provinsjale doelen oangeande klimaat, wetter en natoer opnommen. Essinsje is dat lanlik de kwaliteit fan de natoer ferbettere wurde moat, it wettersysteem robúster en sûner makke wurde moat en op wei nei in klimaatneutraal lanlik gebiet. In foarse ynset op natoerherstel en -behâld is ek nedich om sa romte te kreëarjen foar duorsume ekonomyske en maatskiplike ûntwikkelingen. Provinsjes bepale wat de set oan maatregels is dy't nedich is om doelen dy't steld wurde te heljen. Om safier te kommen bringe provinsjes de kommende perioade partijen yn gebieten byinoar. Dit fertaalt him yn in gebietsplan, dat yn july 2023 yntsjinne wurde moat by it Ryk.

Dêrneist gean wy yn 2023 fierder mei de útfiering fan it Fryske Utfieringsprogramma Stikstof foar de generike stikstofreduksje fan 25% foar alle sektoaren.

Binnen it NPLG is wettere ek in wichtige drager. Dêrby kin tocht wurde oan hydrologyske maatregels foar natoerherstel, it beheljen fan wetterkwaliteitsdoelen of it prinsipe dat wetter en boaiem liedend wurde yn romtlike oardering. De provinsje wurket gear mei Wetterskip Fryslân fia de BOVI (Blauwe Omgevingsvisie)/Blauwe Drager (provinsjale fyzje op in klimaatrobúste provinsje) oan in takomstfyzje dêr't dit prinsipe yn útwurke wurdt.

Foar feangreide hawwe de kommende tiid yn de gebieten Hegewarren en Aldeboarn De Deelen in tal oankeapen plak. Foar de fundearringsoanpak beslute de Steaten ein dit jier hoe't de Fryske oerheden de ynwenners fan it feangreidegebiet foarljochtsje en stypje kinne by ûndersyk en oanpak nei fundearringsproblemen. Fierder hat yn twa feangreidegebieten de útrol plak fan it oanfalsplan Skries: Aldeboarn De Deelen en Idsegea.

Yn it ramt fan it herstelprogramma bioferskaat wurkje wy ta nei ekologysk ynrjochte 'stipelokaasjes' fan de provinsje en nimme bioferskaat mei as oandachtsgebiet yn alle rinnende programma's. Ek ynvestearje wy yn kennisûntwikkeling- en dieling, bewustwurding en edukaasje oer bioferskaat. Dêrneist meitsje wy aktiviteiteplan 'Natoerynklyusyf wurkjen'.

Agrarysk Fryslân

As lânbouprovinsje stypje wy boeren op wei nei de 'fyfde griene stjer', lykas dat yn ús bestjoersakkoart opnommen is. Dat betsjut tawurkje nei in ekonomysk rendearjende lânbou dy't natoerynklyusyf, grûnbûn en sirkulêr is. Us provinsjale Lânbou-aginda stipet boeren om dizze transysje meitsje te kinnen. Yn 2023 gean wy troch mei de konkrete útfiering dêrfan. Dit dogge wy mei ûndernimmers, ûndersyk/ûnderwiis en oare oerheden ûnder oaren mei de oprjochting fan in Fryske Fiedselkoöperaasje, ferwearding fan grûnbûn-wêzen, it opsetten fan in Frysk behearfûns en in koöperaasje foar Omrinlânbou.

Op 1 jannewaris 2023 set it nije GLB-NSP útein. Hjiryn wurdt fan de agraryske sektor in ferhege fergriening frege. As provinsje jouwe wy hjir útfiering oan en begeliede wy boeren by de transysje.

Undernimmend Fryslân

Ek foar ûndernimmers binne it ûnrêstige tiden. De effekten fan de wrâldwide pandemy binne noch fielber yn transport en beskikberens fan grûnstoffen, troch de oarloch yn Oekraïne binne ôfsetmerken ûnwissiger wurden, der is in groeiend persoanlikesteakoart en de ynflaasje wurdt heger. Us ambysje om by de top 3 fan Europa te hearren op it mêd fan sirkulêre ekonomy wurdt sadwaande noch urginter. Wy wurkje oan in ekonomy dy't bydraacht oan de brede wolfeart yn Fryslân.

Yn it ekosysteem sille wy yn 2023 fiif ynvestearringsprogramma's ûntwikkelje yn oparbeidzjen mei stakeholders, dêr't ynnovaasje en sirkulêre ekonomy wichtige oandachtspunten yn binne. Fia Founded in

Friesland helpe wy startups/scaleups fierder om ympakt meitsje te kinnen en dêryn duorsum trochgroeie te kinnen. Yn 'e mande mei alle noardlike partijen sille wy yn TopDutch 2.0 de noardlike regio posisjonearje as in tige oantreklik fêstigingsplak. Wy sette hieltyd sterker yn op Europa: de Fryske projektemasine is fan start gien en sil ûnder de namme EuropaPact Fryslân kommand jier wurkje oan it ûntwikkeljen fan projekten en it oanlûken fan Europeeske middels.

Wy sette troch mei de ynset op saaklik toerisme en it sprieden fan (rekreative) toeristen oer de provinsje en oer it jier. Wy helpe mei oan it realisearjen fan edukative rûngongen binnen bedriuwen en besikerssintra. Wy fergrutsje de sichtberens en beleefberens fan Fryslân as wetterrekreative bestimming. Wy monitoare toeristyske data en diele de kennis dy't dat opmyt mei gemeenten ten ûndernimmers.

Leefber Fryslân

Friezen wurdearje de leefberens fan ús provinsje al jierren heech. Dizze wurdearring komt fuort út de omjouwing dêr't se wenje mei in soad romte foar natoer, mar ek troch de mienskipssin dy't ús provinsje typearret. En dat wolle wy graach sa hâlde. Dat dogge wy ûnder mear troch it stypjen fan leefberensinisjativen fan ûnderop, út de Mienskip wei. Ut it Iepen Mienskipsfûns (IMF) wei subsidiearje wy soksoarte inisjativen dy't bydrage oan de leefberens. Wy stelle yn 2023 it IMF noch trije kear iepen, dêrnei rint it IMF ôf. Wy ferwachtsje takom jier wer sa'n 250 inisjativen betsjinje te kinnen. Hjirby wurde meardere doelen en opjeften berikt, lykas moetingplakken, lânskip, kultuerhistoarje, bioferskaat en duorsumens. Dêrneist wurdt de metoade fan DoarpsûntwikkelMaatskippijen (DOM's) yn Fryslân op dit stuit fierder útrôle. Yn 2023 sette wy hjirmei troch om op dy wize de gearwurking tusken gemeenten, doarpen en inisjatyfnimmers yn ús provinsje fierder te fersterkjen.

Yn ús sportbelied sille wy mei it Fûns Ynklusiviteit stimulearje dat elkenien dy't dat wol de mooglikheid hat om te bewegen en te sporten. Wy drage by oan it projekt 'Sport yn Beweging', dat soarget foar in ynnovatyf online platfoarm dêr't fraach en oanbod op it mêd fan sport/beweging ynsichtlik makke wurde foar de ynwenners fan Fryslân. Hjirtroch sakket de drompel om te sporten of om ris wat nijs te besykjen. Wy fiere lobbyaktiviteiten út rjochte op it ynheljen fan in ynternasjonale hurdfytsronde. Sa'n evenemint kin in katalysator en kapstôk wêze foar it ferhastigjen en fergrutsjen fan ûnderskate (maatskiplike) inisjativen. Topsport ynspirearret net allinnich, mar sa'n evenemint draacht by oan it útdragen fan Fryslân as oantreklike wen- en ferbliuwsregio.

Op it mêd fan 'wenjen' stiet der yn 2023 in soad op 'e planning. Sa fiere wy, ek yn 2023, yn oparbeidzjen mei gemeenten rezjy op foldwaande wenningen en wenningen dy't oanslute by it wenferlet fan de ynwenners fan Fryslân. Dêrneist sette wy troch mei de útfiering fan ús Utfieringsagenda Wenjen en meitsje wy, mei gemeenten en it Ryk, Wendeads, dêr't yntegraal omtinken yn is foar alle aspekten fan de Folkshúsfesting en de wize dêr't wy op gearwurkje wolle. Dy fertale wy nei regionale wenagenda's dy't wy alle jierren evaluearje en dêr't dat nedich is op 'e nij ikerje. Yn 2023 nimme wy dêryn ek de nije prognoazes mei foar de húshâldensûntwikkeling. Ta beslút wurkje wy oan de ferhastiging fan de wenningbou. Hjirfoar wolle wy in Frysk Ympulsteam opsette. Wy sette hjirfoar middels yn út de Ryksregeling

Op it mêd fan it soarch- en it sosjale domein is yn Fryslân troch de sektor de Fryske Previnsje Oanpak ûntwikkele. Ek wurdt wurke oan it troch de provinsje subsidiearre projekt Bloeisône Fryslân. Op 15 plakken yn Fryslân binne bloeisônes ûntstien. De bloeisônes ha ek in plak krigen yn ferskate Regiodeals, wêrtroch't der ek wer nije bloeisônes by komme.

Bestimming Fryslân

De fyts krijt yn 2023 ekstra omtinken. Wy meitsje ôfspraken mei gemeenten oer de realisasje fan haadfytserûtes oer langere ôfstân. Wy sette mei in nij programma ekstra yn op feilich fytsen foar 70-plussers, sawol op de gewoane as op de elektryske fyts. Ek meitsje wy in útfieringsprogramma foar it Regionaal Mobiliteitsprogramma foar de kommende 2 oant 5 jier, dêr't ûnder de mear de realisasje fan 'hubs' (oerstappunten) yn oan de oarder komt, plus de realisasje fan nije laadpeallen.

Wy wolle ôfspraken meitsje mei it ryk oer ûnder mear de ferfanging fan brêgen oer it Prinses Margrietkanaal. Restearjende iepenbier tagonklike NABO's (net aktyf befeilige spoarwei-oergongen) wurde oanpakt. Dêrûnder yn elk gefal de beide dêr't de provinsje oan meibetellet (Deinum en Wjelsryp). It ûnderhâldsnivo fan it provinsjale wege- en farwegenet wurdt yn 2023 ferlege fan '7' nei '6', sa't Provinsjale Steaten besletten hawwe. Wy slute trije nije brêgen oan op de betsjinsintrale It Swettehûs yn Ljouwert.

Yn it iepenbier ferfier komme wy ta in gunning fan de Fryske buskonsesje 2024-2034. Mei it Ryk en de provinsjes Grins en Drinte fiere wy it MIRT-ûndersyk út nei de Lelyline. Ek meitsje wy ôfspraken mei it Ryk oer de eventuele desentralisasje fan de sprintertsjinst (trein) Ljouwert-Swol, en fan de feartsjinsten nei de fjouwer Fryske Waadeilannen.

Fryslân 2028

Fjouwer jier nei it Kulturele Haadstêdjier 2018 mocht Fryslân yn 2022 de earste triënnale fan Arcadia belibje. Hûndert dagen lang stie Fryslân wer even yn it teken fan kultuer, mei paradehynderkes as Bosk en Paradys. It wie mear as wolkom, want nei twa drege koroanajierren stie it ôfrûne jier yn it teken fan herstel. 2023 wurdt in wichtich jier yn de opmaat nei de twadde triënnale yn 2025. De earste kulturele produksjes yn 'e oanrin dêrhinne moatte takom jier al it ljocht sjen.

Fryslân set troch mei it stimulearjen fan it kulturele fjild, mei regelingen lykas Untwikkeling en Ynnovaasje. Dy sette wy ek yn 2023 wer iepen. Fierder wolle wy yn 2023 op syn minst sân eksposysjes yn musea dy't it Ferhaal fan Fryslân fertelle en wolle wy 10 keunstynstellingen dy't in edukatyf programma oanbiede.

Fanselsprekkend hâldt de Fryske Taal ús folle omtinken. Wy sjogge dat de ynset op it Frysk yn it ûnderwiis fertuten docht en dat it ûnderwiisfjild mei entûsjasme meihelpt om Taalplan Frysk 2030 te realisearjen. Dat betsjut net dat wy efteroer lynje kinne, wy moatte wurkjen bliuwe oan it brûken fan it Frysk yn alle sektoaren. It sichtberensakkoart en de Besjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer (BFTK) helpe dêrby. Yn 2023 sette wy troch mei Taalplan Frysk en gean wy oan de slach mei in nije BFTK 2024-2028. Ek sette wy yn op it realisearjen fan aktueel taalbelied by de Fryske gemeenten. Alle skoallen moatte op syn minst ien kear besite hân hawwe fan in skoalstiper en wy wolle trije nije sichtberensprojekten realisearje.

Gearwurkjend Fryslân

Krekt as middenbestjoer wit de provinsje dat it draait om it ferbinen fan de goede partijen op ferskillende skaalnivo's. Wy wolle ús ynspanne om de besteande oerheidsgearwurking te optimalisearjen en ús yn Fryslân fierder 'as ien oerheid' te organisearjen. In dúdlike ûntwikkeling yn bestjoerlike gearwurking is de fierdere opkomst fan it gebiertsjochte wurkjen. Yn 'e mande mei partners yn de streken jouwe wy de gearwurking dêrom opnij foarm. By mear yntegraal wurkjen hearre ek mear yntegrale, bredere budzjetten, byinoar brocht yn minder regelingen as no.

It mei de mienskip wurkjen oan opjeften freget ek dúdlikens oer rollen en ramten by partisipaasje. Yn 2023 wurde boppedat nije wetten fan krêft (de Omjouwingwet en de wet Fersterking partisipaasje op desintraal nivo), dy't oerheden derta ferplichtsje partisipaasjebelied op te stellen. Mei de beliedsbrieff wurdt hjir ynfolling oan jûn.

Betelber Fryslân

De totale lêsten yn de begutting 2023 bedrage rom € 482 mln. De mearjierrebegutting nimt de kommende jierren lykwols ôf nei rom € 300 mln. De maatskiplike opjeften binne lykwols folle grutter en om ús ambysjes wier te meitsjen, bliuwe wy aktyf sykjen nei gearwurking mei ús partners en nei finansieringsmooglikheden fan oare partijen, bygelyks fan it Ryk en Europa.

De mearjierrebegutting is struktureel slutend, op de lange termyn (2031) bedraacht it struktureel beguttingssaldo € 4,0 mln. Om ynspylje te kinnen op nije ûntwikkelingen wolle wy dit ferheegje nei struktureel op syn minst € 5 mln. as romte foar it folgjende kolleezje.

It frij te besteegjen part fan de frij te brûken reserve (VAR) bedraacht oan 'e ein fan dizze koalysjeperioade € 144,3 mln. Dit binne ienmalige middels.

Samenvatting

Energiek Fryslân

De oorlog in Oekraïne en de daardoor ontstane onrust op de energiemarkt heeft de wereld rondom energie en energietransitie op zijn kop gezet. Door toegenomen onzekerheid van gaslevering en explosieve prijsstijgingen, wordt de afhankelijkheid van derden pijnlijk duidelijk. Fryslân zet daarom extra in op energiebesparing enerzijds en wil tegelijkertijd in versneld tempo toewerken naar een zelflevermodel voor gas en elektriciteit. Onderwijl blijven de problemen met het elektriciteitsnetwerk om aandacht vragen en kijkt men naar de provincie om een regierol te pakken. Fryslân gaat onverminderd door met haar inzet om in 2050 onafhankelijk te zijn van fossiele brandstoffen en al in 2025 een duurzame opwek te hebben gerealiseerd van 25%. In 2023 starten we in ieder geval vijf demonstratieprojecten op voor warmte-transitie en aquathermie. Ook willen we 200 energiescans uitvoeren en leveren we de RES 2.0 op.

Groen Fryslân

De stikstofaanpak wordt de komende periode vormgegeven via het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Naast de aanpak van stikstof worden hierin de landelijke en provinciale doelen ten aanzien van klimaat, water en natuur opgenomen. Essentie is dat landelijk de kwaliteit van de natuur moet worden verbeterd, het watersysteem robuuster en gezonder moet worden gemaakt en op weg naar een klimaatneutraal landelijk gebied. Een forse inzet op natuurherstel en -behoud is ook nodig om zo ruimte te creëren voor duurzame economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Provincies bepalen wat de set aan maatregelen is die nodig is om doelen die gesteld worden te halen. Om daartoe te komen brengen provincies de komende periode partijen in gebieden bij elkaar. Dit vertaalt zich in een gebiedsplan, dat in juli 2023 ingediend moet worden bij het Rijk.

Daarnaast gaan we in 2023 verder met de uitvoering van het Friese Uitvoeringsprogramma Stikstof voor de generieke stikstofreductie van 25% voor alle sectoren.

Binnen het NPLG is water ook een belangrijke drager. Te denken valt aan hydrologische maatregelen voor natuurherstel, het behalen van waterkwaliteitsdoelen of het principe dat water en bodem leidend worden in ruimtelijke ordening. De provincie werkt samen met Waterschap Fryslân via de BOVI (Blauwe Omgevingsvisie)/Blauwe Drager (provinciale visie op een klimaatrobuuste provincie) aan een toekomstvisie waarin dit principe wordt uitgewerkt.

Voor veenweiden vinden de komende tijd in de gebieden Hegewarren en Aldeboarn De Deelen een aantal aankopen plaats. Voor de funderingsaanpak besluiten de Staten eind dit jaar hoe de Friese overheden de inwoners van het veenweidegebied kunnen voorlichten en ondersteunen bij onderzoek en aanpak van funderingsproblemen. Verder vindt de uitrol van het aanvalsplan Grutto in twee veenweidegebieden plaats: Aldeboarn De Deelen en Idzegea.

In het kader van het herstelprogramma biodiversiteit werken we toe naar ecologische ingerichte 'steunlocaties' van de provincie en nemen biodiversiteit als aandachtsgebied mee in alle lopende programma's. Ook investeren we in kennisontwikkeling- en deling, bewustwording en educatie over biodiversiteit. Daarnaast maken we activiteitenplan 'Natuur-inclusief werken'

Agrarisch Fryslân

Als landbouwprovincie ondersteunen we boeren op weg naar de 'vijfde groene ster', zoals dat in ons bestuursakkoord is opgenomen. Dat betekent toewerken naar een economisch rendende landbouw die natuurinclusief, grondgebonden en circulair is. Onze provinciale Landbouwagenda ondersteunt boeren om deze transitie te kunnen maken. In 2023 gaan we verder met de concrete uitvoering ervan. Dit doen we met ondernemers, onderzoek/onderwijs en andere overheden onder andere met de oprichting van een Friese Voedselcoöperatie, verwaarding van grondgebondenheid, het opzetten van een Fries beheerfonds en een coöperatie voor Kringlooplandbouw.

Op 1 januari 2023 gaat het nieuwe GLB-NSP van start. Hierin wordt van de agrarische sector een verhoogde vergroening gevraagd. Als provincie geven we hier uitvoering aan en begeleiden we boeren bij de transitie.

Ondernemend Fryslân

Ook voor ondernemers zijn het roerige tijden. De effecten van de wereldwijde pandemie ijlen nog na in transport en beschikbaarheid van grondstoffen, door de oorlog in Oekraïne zijn afzetmarkten onzekerder geworden, er is een groeiend personeelstekort en de inflatie stijgt. Onze ambitie om bij de top 3 van

Europa te horen op het gebied van circulaire economie wordt daardoor nog urgenter. We werken aan een economie die bijdraagt aan de brede wel-vaart in Fryslân.

In het ecosysteem gaan we in 2023 vijf investeringsprogramma's ontwikkelen samen met stakeholders, waarin innovatie en circulaire economie belangrijk aandachtspunten zijn. Via Founded in Friesland gaan we startups/scaleups verder helpen om impact te kunnen maken en daarin duurzaam door te kunnen groeien. Samen met alle noordelijke partijen gaan we in TopDutch 2.0 de noordelijke regio positioneren als een zeer aantrekkelijke vestigingsplek.

We zetten steeds sterker in op Europa: de Friese projectenmachine is van start gegaan en zal onder de naam EuropaPact Fryslân komend jaar werken aan het ontwikkelen van projecten en het aantrekken van Europese middelen.

We gaan door met de inzet op zakelijk toerisme en het spreiden van (recreatieve) toeristen over de provincie en over het jaar. We helpen mee aan het realiseren van educatieve rond-gangen binnen bedrijven en bezoekerscentra. We vergroten de zichtbaarheid en beleefbaarheid van Fryslân als waterrecreatieve bestemming. We monitoren toeristische data en delen de kennis die dat oplevert met gemeenten en ondernemers.

Leefber Fryslân

Friezen waarderen de leefbaarheid van onze provincie al jaren hoog. Deze waardering komt voort uit de omgeving waarin ze wonen met veel ruimte voor natuur, maar ook door de 'mienskipssin' die onze provincie typeert. En dit willen we graag zo houden. Dit doen we onder andere door het ondersteunen van leefbaarheidsinitiatieven van onderop, vanuit de Mienskip. Vanuit het Iepen Mienskipsfûns (IMF) subsidiëren we dergelijke initiatieven die bijdragen aan de leefbaarheid. We stellen in 2023 het IMF nog drie keer open, waarna het IMF afloopt. We verwachten volgend jaar weer zo'n 250 initiatieven te kunnen bedienen. Hierbij worden meer-dere doelen en opgaven bereikt, zoals ontmoetingsplekken, landschap, cultuurhistorie, biodiversiteit en duurzaamheid. Daarnaast wordt de methode van DorpsontwikkelMaatschappijen (DOM's) in Fryslân op dit moment verder uitgerold. In 2023 gaan we hier mee door om op die manier de samenwerking tussen gemeenten, dorpen en initiatiefnemers in onze provincie verder te versterken.

In ons sportbeleid gaan we met het Fonds Inclusiviteit stimuleren dat iedereen die dat wil de mogelijkheid heeft om te bewegen en te sporten. We dragen bij aan het project 'Sport yn Beweging', dat zorgt voor een innovatief online platform waar vraag en aanbod op het gebied van sport/ beweging inzichtelijk wordt gemaakt voor de inwoners van Fryslân. Hierdoor daalt de drempel om te gaan sporten of om eens iets nieuws uit te proberen. We voeren lobbyactiviteiten uit gericht op het binnenhalen van een internationale wielerronde. Zo'n evenement kan een katalysator en kapstok zijn voor het versnellen en vergroten van verschillende (maatschappelijke) initiatieven. Topsport inspireert niet alleen, maar een dergelijk evenement draagt bij aan het uitdragen van Fryslân als aantrekkelijke woon- en verblijfsregio.

Op het gebied van 'wonen' staat er in 2023 veel op de planning. Zo voeren we, ook in 2023, samen met gemeenten regie op voldoende woningen en woningen die aansluiten bij de woon-behoefte van de inwoners van Fryslân. Daarnaast gaan we verder met de uitvoering van onze Uitvoeringsagenda Wonen en maken we, samen met gemeenten en het Rijk, Woondeals waarin integrale aandacht is voor alle aspecten van de Volkshuisvesting en de wijze waarop we willen samenwerken. Deze vertalen we naar regionale woonagenda's die we jaarlijks evalueren en waar nodig herijken. In 2023 nemen we daarin ook de nieuwe prognoses voor de huishoudensontwikkeling mee. Tot slot werken we aan de versnelling van de woningbouw. Hiervoor willen we een Fries Impulsteam opzetten. We zetten hiervoor middelen uit de Rijks-regeling Flexpools in, aangevuld met middelen van gemeenten en eigen middelen.

Op het gebied van het zorg en het sociale domein is in Fryslân door de sector de Friese Pre-ventie Aanpak ontwikkeld. Ook wordt gewerkt aan het door de provincie gesubsidieerde project Bloeizone Fryslân. Op 15 plekken in Fryslân zijn bloeizones ontstaan. De bloeizones hebben ook een plek gekregen in diverse Regiodeals, waardoor er weer nieuwe bloeizones bij komen.

Bestemming Fryslân

De fiets krijgt in 2023 extra aandacht. We maken afspraken met gemeenten over de realisatie van hoofdfietsroutes over langere afstand. We zetten met een nieuw programma extra in op veilig fietsen voor 70-plussers, zowel op de gewone als op de elektrische fiets. Ook maken we een uitvoeringsprogramma voor het Regionaal Mobiliteitsprogramma voor de komende 2 tot 5 jaar, waarin onder andere de realisatie van 'hubs' (overstappunten) aan de orde komt, plus de realisatie van nieuwe laadpalen.

We willen afspraken maken met het rijk over onder andere de vervanging van de bruggen over het Prinses Margrietkanaal. Resterende openbaar toegankelijke NABO's (niet actief beveiligde

spoorwegovergangen) worden aangepakt. Daaronder in elk geval de twee waaraan de provincie meebetaalt (Deinum en Wjelsryp).

Het onderhoudsniveau van het provinciale wegen- en vaarwegennet wordt in 2023 verlaagd van '7' naar '6', zoals Provinciale Staten hebben besloten. We sluiten drie nieuwe bruggen aan op de bediencentrale It Swettehûs in Leeuwarden.

In het openbaar vervoer komen we tot een gunning van de Friese busconcessie 2024-2034. Met het Rijk en de provincies Groningen en Drenthe voeren we het MIRT-onderzoek uit naar de Lelylijn. Ook maken we afspraken met het Rijk over de eventuele decentralisatie van de sprinterdienst (trein) Leeuwarden-Zwolle, en van de veerdiensten naar de vier Friese Wad-deneilanden.

Fryslân 2028

Vier jaar na het Culturele Hoofdstadjaar 2018 mocht Fryslân in 2022 de eerste triënnale van Arcadia beleven. Honderd dagen lang stond Fryslân weer even in het teken van cultuur, met paradepaardjes als Bosk en Paradys. Het was meer dan welkom, want na twee moeilijke co-ronajaren stond afgelopen jaar in het teken van herstel. 2023 wordt een belangrijk jaar in de opmaat naar de tweede triënnale in 2025. De eerste culturele producties in de aanloop daar-naartoe moeten volgend jaar al het licht zien.

Fryslân zet door met het stimuleren van het culturele veld, met regelingen zoals Ontwikkeling en Innovatie. Die zetten we ook in 2023 weer open. Verder willen we in 2023 minstens zeven exposities in musea die het Ferhaal fan Fryslân vertellen en willen we 10 kunstinstellingen die een educatief programma aanbieden.

Vanzelfsprekend houdt de Friese Taal onze volle aandacht. We zien dat de inzet op het Fries in het onderwijs zijn vruchten afwerpt en dat het onderwijsveld met enthousiasme meehelpt om Taalplan Frysk 2030 te realiseren. Dat betekent niet dat we achterover kunnen leunen, we moeten blijven werken aan het gebruik van het Fries in alle sectoren. Het sichtberensakkoort en de Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer (BFTK) helpen daarbij. In 2023 gaan we door met Taalplan Frysk en gaan we aan de slag met een nieuwe BFTK 2024-2028. Ook zetten we in op het realiseren van actueel taalbeleid bij de Friese gemeenten. Alle scholen moeten min-stens één keer bezoek hebben gehad van een skoalstiper en we willen drie nieuwe sichtberensprojecten realiseren.

Samenwerkend Fryslân

Juist als middenbestuur weet de provincie dat het draait om het verbinden van de juiste partij-en op verschillende schaalniveaus. Wij willen ons inspannen om de bestaande overheidssamenwerking te optimaliseren en ons in Fryslân verder 'als één overheid' te organiseren. Een duidelijke ontwikkeling in bestuurlijke samenwerking is de verdere opkomst van het gebieds-gericht werken. Samen met partners in de streken geven we de samenwerking daarom op-nieuw vorm. Bij meer integraal werken horen ook meer integrale, bredere budgetten, bijeen gebracht in minder regelingen dan nu.

Het met de samenleving werken aan opgaven vraagt ook duidelijkheid over rollen en kaders bij participatie. In 2023 gaan bovendien nieuwe wetten in (de Omgevingswet en de wet Versterking participatie op decentraal niveau), die overheden verplichten participatiebeleid op te stellen. Met de beleidsbrief participatie wordt hieraan invulling gegeven.

Betaalbaar Fryslân

De totale lasten in de begroting 2023 bedragen ruim € 482 mln. De meerjarenbegroting neemt de komende jaren echter af naar ruim € 300 mln. De maatschappelijke opgaven zijn echter veel groter en om onze ambities waar te maken, blijven we actief de samenwerking zoeken met onze partners en naar financieringsmogelijkheden van andere partijen, bijvoorbeeld van het Rijk en Europa.

De meerjarenbegroting is structureel sluitend, op de lange termijn (2031) bedraagt het structureel begrotingssaldo € 4,0 mln. Om in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen willen we dit verhogen tot structureel minimaal € 5 mln. als ruimte voor het volgende college.

Het vrij besteedbaar deel van de vrij aanwendbare reserve (VAR) bedraagt aan het einde van deze coalitieperiode € 144,3 mln. Dit zijn éénmalige middelen.

Programma 1: Bestuur

Portefeuillehouders

Commissaris van de Koning Arno Brok en gedeputeerde Friso Douwstra

Ambities

Dit programma gaat over de ondersteuning van Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en de Commissaris van de Koning. Het gaat ook over de kwaliteit van ons eigen bestuur en hoe we dat verder willen verbeteren, en om onze wettelijke taak om zorg te dragen voor en toe te zien op de kwaliteit van het lokaal bestuur.

Vastgestelde beleidsnotities

- Visie op de lokaal-bestuurlijke inrichting van Fryslân (2012)
- Nota samenwerkingsrelaties (2013)
- Beleidsbrief Recht om uit te dagen (2017)
- Startnotitie Regionale Samenwerking (2020)
- Beleidsbrief grote integrale maatschappelijke initiatieven (2020)
- Discussienotitie Bestuurlijke vernieuwing (2021)
- Beleidsbrief participatie (december 2022)

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij(en) leveren een bijdrage aan de doelen en resultaten van dit programma. Een overzicht van de verbonden partijen en meer informatie hierover staan in paragraaf 5 van deze begroting.

- Vereniging Interprovinciaal Overleg (IPO), Den Haag
- Vereniging naar Belgisch recht Huis van de Nederlandse Provinciën, Brussel (België)
- Gemeenschappelijke Regeling Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN), Groningen
- Gemeenschappelijke Regeling Noordelijke Rekenkamer (NRK), Assen
- Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds
- Omgevingsberaad Waddengebied (OBW)

Lasten en baten programma 1 Bestuur						
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	17.516	19.584	19.866	18.762	18.681	18.681
Totaal baten	1.856	1.181	1.160	706	706	706
Saldo van lasten en baten	15.660	18.404	18.706	18.056	17.975	17.975

Toelichting

De toelichting op de grootste verschillen tussen de jaren staat bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Uitgebreide financiële tabel

Beleidsveld	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten						
1.1 Provinciale Staten en Statengriffie	3.539	3.931	4.240	4.022	3.964	3.964
1.2 Gedeputeerde Staten	1.666	1.795	1.819	1.819	1.819	1.819
1.3 Commissaris van de Koning	328	300	301	301	301	301
1.4 Kwaliteit bestuur	293	624	566	386	336	336
1.5 Bestuurlijke samenwerking	11.691	12.935	12.940	12.234	12.262	12.262
Totaal lasten	17.516	19.584	19.866	18.762	18.681	18.681
Baten						
1.1 Provinciale Staten en Statengriffie	168	17	17	17	17	17
1.2 Gedeputeerde Staten	684	5	5	5	5	5
1.3 Commissaris van de Koning	4	0	0	0	0	0
1.4 Kwaliteit bestuur	0	21	0	0	0	0
1.5 Bestuurlijke samenwerking	1.000	1.138	1.138	685	685	685
Totaal baten	1.856	1.181	1.160	706	706	706
Saldo van lasten en baten	15.660	18.404	18.706	18.056	17.975	17.975

Beleidsveld 1.1. Provinciale Staten en Statengriffie

Wat zien we?

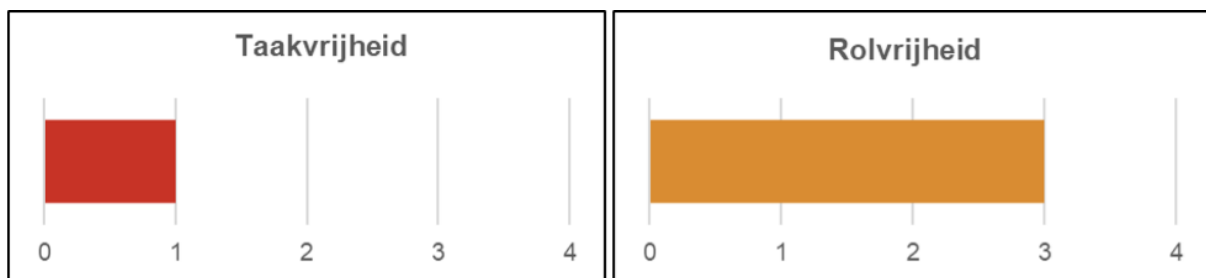
In 2023 bestaat de Griffie 20 jaar. In 2003, met de invoering van de dualisering, maakten Gedeputeerde Staten geen deel meer uit van Provinciale Staten. Dit hield in dat Gedeputeerde Staten een eigen ambtelijke dienst kregen, met aan het hoofd de provinciesecretaris. Provinciale Staten kregen ook een eigen ambtelijke dienst, de griffie, met aan het hoofd de griffier.

De griffie heeft zich in die twintig jaar ontwikkeld van een secretariële ondersteuning van Provinciale Staten naar een compacte professionele adviseur en dienstverlener voor de Staten. Hiermee kunnen Provinciale Staten steeds beter opereren in hun rollen als kadersteller, controleur en volksvertegenwoordiger. Waar de organisatie van de ambtelijke dienst vooral ingericht is rond het principe van opgavegestuurd werken, werkt de griffie voornamelijk procesgestuurd.

Op 15 maart 2023 vinden verkiezingen van Provinciale Staten plaats. In 2022 is gestart met de voorbereidingen om dit proces goed te laten verlopen en om de nieuwe Staten een goede start te geven. Er zijn extra middelen ingezet op communicatie en er is een inwerkprogramma. Wat de uitspraak van de kiezers wordt is niet te voorspellen, maar als de trend van de afgelopen jaren zich doorzet, dan zal het aantal fracties toenemen en het gemiddeld zetelstal per fractie afnemen*. Dit houdt in dat binnen de fractie het werk niet door veel handen gedaan kan worden. Dat is een uitdaging voor de partijen, maar ook voor de griffie. Immers hoe kunnen de Staten zo ondersteund worden dat ze een goede sparringpartner zijn en blijven voor GS? Oftewel, hoe kunnen de onderscheiden rollen zo gepositioneerd worden dat het duale systeem goed functioneert?

*Zie ook NRK rapport Kennis maakt kracht, 4 juli 2022.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

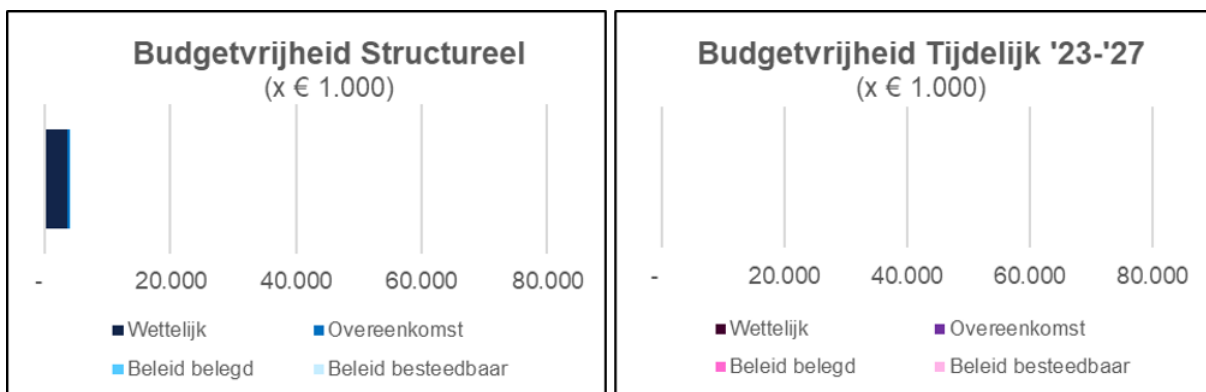

Taakvrijheid

De taken zijn voor een groot deel verplicht. Provinciale Staten stellen zelf het reglement van orde vast.

Rolvrijheid

Bij het invullen van de vastgelegde taken hebben Provinciale Staten vrij veel vrijheden. Hierbij kan gedacht worden aan de commissiestructuur; vergaderlocatie, vergaderfrequentie, wijze van ondersteuning door de griffie, wijze van ondersteuning per fractie, keuze voor Statenakkoorden, coalitieakkoorden of samenlevingsakkoorden en dergelijke.

Budgetvrijheid

De structurele budgetten zijn voor grootste deel wettelijk en gaan over de vergoedingen voor Statenleden, Statengriffie en de ondersteuning van Statenfracties. Daarnaast valt de rekenkamer onder de overeenkomsten met derden.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 1.1.

1. We willen bereiken dat Provinciale Staten als geheel en de Statenleden individueel in staat zijn om hun kaderstellende, controlerende en volksvertegenwoordigende rol zo goed mogelijk uit te voeren. De Statengriffie ondersteunt, adviseert en informeert Provinciale Staten hierbij.
2. We willen de drempel tussen Provinciale Staten en de inwoners van Fryslân verlagen en zorgen dat het werk van Provinciale Staten meer bekendheid krijgt in Fryslân.
3. We streven naar een evenwichtig samenspel tussen PS en GS, waarbij de griffie en de ambtelijke organisatie (met respect voor elkaars rollen) Provinciale Staten optimaal bedienen.

Voor deze doelen zijn geen doelindicatoren beschikbaar.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

De griffie verzorgt in 2023 een introductie- en opleidingsprogramma voor de nieuwe Staten

We maken alle relevante Stateninformatie digitaal toegankelijk

We maken alle relevante Stateninformatie digitaal toegankelijk en verbeteren continu de digitale dienstverlening.

We noteren alle moties, toezeggingen, en aanbevelingen van de NRK

We noteren alle moties, toezeggingen, en aanbevelingen van de NRK en bewaken de tijdige afhandeling ervan.

Wij verzorgen de verstrekking en de afrekening van de subsidies aan de Provinciale Statenfracties

Wij verzorgen de verstrekking en de afrekening van de subsidies aan de Provinciale Statenfracties volgens de verordening ondersteuning Statenfracties 2017.

We brengen provinciale politiek onder de aandacht

We brengen provinciale politiek onder de aandacht van zoveel mogelijk inwoners van Fryslân.

We laten inwoners kennis maken met de politiek

We laten inwoners kennis maken met de politiek, door diverse activiteiten te organiseren zoals het statenspel, het Fries jeugdparlement en de Gast van de Staten.

We betrekken jongeren actief bij de politiek

We betrekken jongeren actief bij de politiek vanuit een integraal plan rondom jongerenparticipatie. Hierbij werken we ook samen met andere overheden (o.a. de provincie Zeeland).

We verbeteren, waar mogelijk, provinciaal beleid en planning- en controlproducten

We dragen bij aan de ontwikkeling van het provinciale beleidsproces

We dragen bij aan de ontwikkeling van het provinciale beleidsproces, door de organisatie van expertbijeenkomsten, het werken met startnotities, beleidsbrieven etc.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Ondersteuning door Statengriffie	Introductie- en opleidingsprogramma voor de nieuwe Staten	Uitgevoerd
Ondersteuning door Statengriffie	Tijdige aanlevering van stukken volgens Reglement van Orde, tijdige afhandeling van besluiten/ingekomen stukken en informeren van PS over afhandelingstermijn moties en toezeggingen	95%
Samenspel PS en GS	Doorvoeren nieuwe opzet van de begroting en doorvertaling naar andere PenC producten	PS stellen gewijzigde PenC producten vast.
Samenspel PS en GS	Beleidsvoorstellen lopen via proces en formats van startnotities en beleidsbrieven/nota's	95%

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	3.539	3.931	4.240	4.022	3.964	3.964
Totaal baten	168	17	17	17	17	17
Saldo van lasten en baten	3.371	3.914	4.223	4.005	3.947	3.947

Toelichting

De begrote lasten betreffen alle met Provinciale Staten gemoeide middelen, o.a. voor de griffie, fracties en het onderhoud en de afschrijving van ICT-middelen. De begroting van 2023 is opgehoogd, omdat er in dit jaar Statenverkiezingen zijn.

Onderstaande voorstellen uit de kadernota zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen kadernota	Bedragen x € 1.000			
Omschrijving	2023	2024	2025	2026
Lasten				
Verkiezingen 2023	150	0	0	0
Totaal lasten	150	0	0	0

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Provinciale Staten en Statengriffie algemeen	3.538	3.921	4.080	4.022	3.964	3.964
Structurele budgetten		3.538	3.921	4.080	4.022	3.964	3.964
	Provinciale Staten en Statengriffie algemeen	0	10	160	0	0	0
Tijdelijke budgetten		0	10	160	0	0	0
Totaal lasten		3.539	3.931	4.240	4.022	3.964	3.964
Baten							
	Provinciale Staten en Statengriffie algemeen	168	17	17	17	17	17
Structurele budgetten		168	17	17	17	17	17
Totaal baten		168	17	17	17	17	17
Saldo van lasten en baten		3.371	3.914	4.223	4.005	3.947	3.947

Beleidsveld 1.2. Gedeputeerde Staten

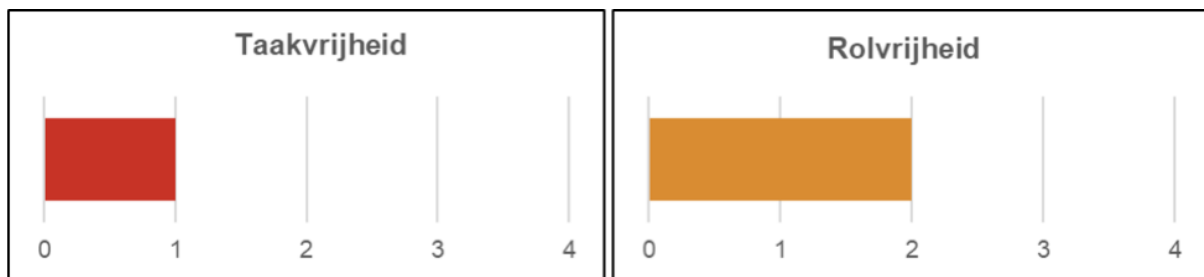
Wat zien we?

Op 15 maart 2023 vinden verkiezingen voor Provinciale Staten plaats en zal na de onderhandelingen een nieuw college worden gevormd. Dit college zal voor de periode 2023-2027 een bestuursakkoord maken. Een bestuursakkoord waarin keuzes worden gemaakt en ambities geformuleerd voor de komende periode.

Naast het bestuursakkoord voeren Gedeputeerde Staten de provinciale wettelijke taken en kerntaken uit, zoals die zijn vastgelegd in provinciaal beleid. De ambtelijke dienst ondersteunt hierbij het college en de individuele leden van Gedeputeerde Staten.

De context waarbinnen Gedeputeerde Staten werkt verandert. Maatschappelijke vraagstukken worden complexer en dat geldt ook voor het samenspel met de 'omgeving'. Daarin kunnen belangen sterk verschillen en treedt er steeds meer polarisatie op. Het Nationaal programma landelijk gebied en de aanpak Stikstof zijn hiervan voorbeelden.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

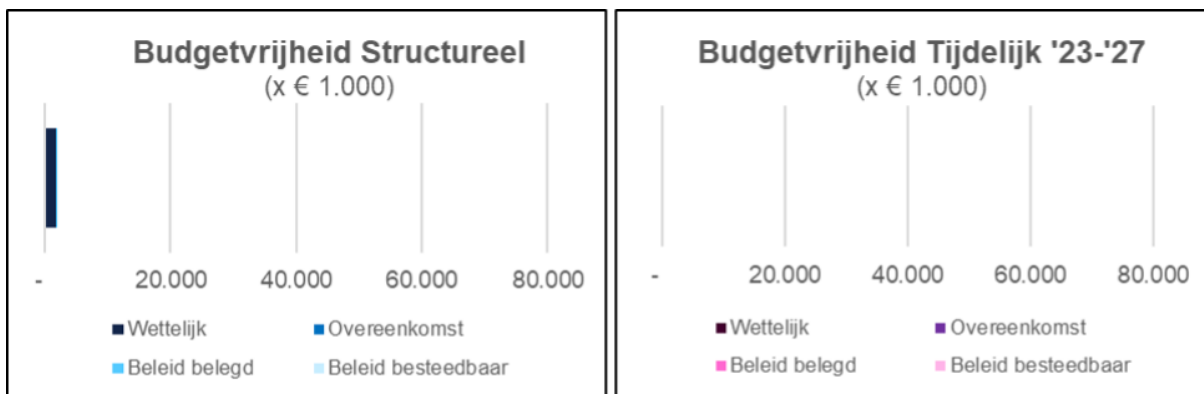

Taakvrijheid

De taken zijn voor een groot deel verplicht. Gedeputeerde Staten stellen zelf het reglement van orde vast.

Rolvrijheid

Het verschilt per beleidsterrein, maar binnen de vastgelegde taken van GS, kunnen er keuzes gemaakt worden. Bijvoorbeeld in een meer of minder actieve (spil)functie als samenwerkend bestuurder, participatief of meer regulerend etc.

Budgetvrijheid

Het gaat vooral over structurele budgetten die aan wettelijke taken verbonden zijn, namelijk de vergoeding van de leden en oud-leden van Gedeputeerde Staten en hun ondersteuning. Daarnaast is er het budget voor de veteranendag, dat beleidsmatig is vastgelegd. Er zijn geen tijdelijke budgetten.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 1.2.

1. Een effectief en efficiënt functionerend college van Gedeputeerde Staten.

Voor dit doel zijn geen doelindicatoren beschikbaar.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

Gedeputeerde Staten zorgen ervoor dat Provinciale Staten hun kaderstellende en controlerende rol goed kunnen uitvoeren.

Er komt een 'Eindbalans' over de bestuursperiode 2019-2023: 'Lok op 1'.

Er komt een overdrachtdossier en inwerkprogramma voor het nieuwe college.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
1.1 Samenwerking met PS	Gedeputeerde Staten dragen zorg voor goede samenwerking met Provinciale Staten door stukken voor de Staten tijdig aan te leveren, moties en toezeggingen tijdig af te handelen en statenvragen binnen 30 dagen te beantwoorden.	Tijdigheid 95%
1.2 Opstellen eindbalans	Gedeputeerde Staten maken voor de verkiezingen 2023 een eindbalans over de bestuursperiode 2019-2023: 'Lok op 1'.	Uitgevoerd
1.3 Opstellen overdrachtdossier en inwerkprogramma	Het college krijgt een overdrachtdossier aangereikt en de ambtelijke dienst zorgt voor een inwerkprogramma.	Uitgevoerd

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	1.666	1.795	1.819	1.819	1.819	1.819
Totaal baten	684	5	5	5	5	5
Saldo van lasten en baten	982	1.790	1.815	1.815	1.815	1.815

Toelichting

De begrote lasten betreffen de salariskosten van de gedeputeerden, uitkeringen voor oud leden van Gedeputeerde Staten, representatiekosten en overige met het college gemoeide kosten.

De hogere baten bij de realisatie 2021 van € 684.000 betrof vrijval op de voorziening Waardeoverdracht pensioenen GS leden. Oorzaak was een rentewijziging waardoor de benodigde middelen in de voorziening naar beneden konden worden bijgesteld. Dit bedrag wordt jaarlijks aan het eind van het jaar berekend op basis van informatie van de Algemene Pensioen Groep (APG).

Uitgebreide financiële tabel

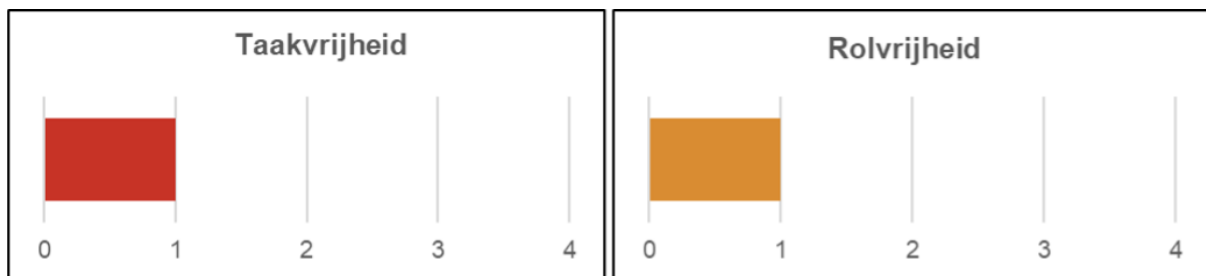
Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Gedeputeerde Staten algemeen	1.666	1.795	1.819	1.819	1.819	1.819
Structurele budgetten		1.666	1.795	1.819	1.819	1.819	1.819
Totaal lasten		1.666	1.795	1.819	1.819	1.819	1.819
Baten							
	Gedeputeerde Staten algemeen	1	5	5	5	5	5
Structurele budgetten		1	5	5	5	5	5
	Gedeputeerde Staten algemeen	683	0	0	0	0	0
Voorzieningen		683	0	0	0	0	0
Totaal baten		684	5	5	5	5	5
Saldo van lasten en baten		982	1.790	1.815	1.815	1.815	1.815

Beleidsveld 1.3. Commissaris van de Koning als rijksorgaan

Wat zien we?

De commissaris van de Koning (CvdK) is naast voorzitter van Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten ook rijksorgaan. De CvdK vertegenwoordigt de regering in de provincie Fryslân. In zijn rol als rijksorgaan heeft de CvdK verschillende taken die zijn uitgewerkt in een ambtsinstructie. We zorgen ervoor dat de CvdK deze rijkstaken goed kan uitvoeren. De CvdK krijgt hiertoe ondersteuning van zijn eigen kabinet en een communicatieadviseur.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

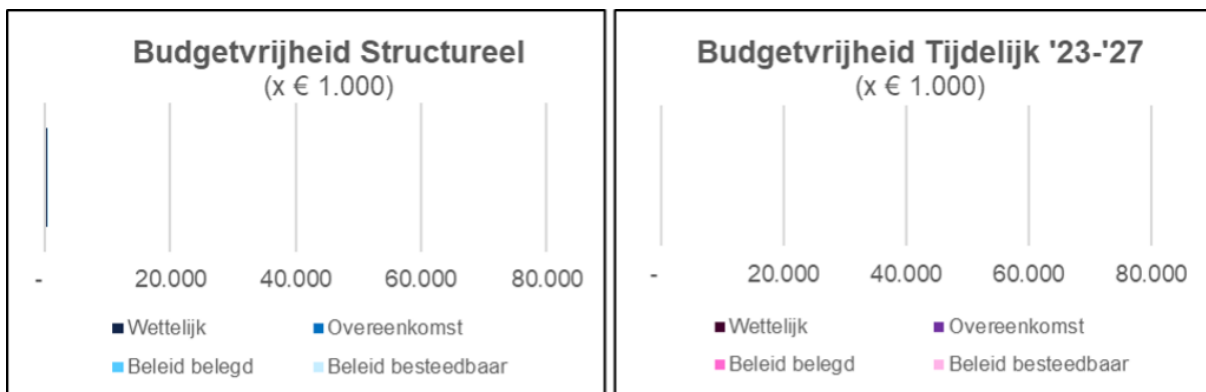

Taakvrijheid

De taken van deze taakvelden kennen een grotendeels verplichtend karakter. De wettelijke taken van de CvdK bevinden zich vooral op de terreinen van openbare orde en veiligheid en van de kwaliteit van het openbaar bestuur in algemene zin. De commissaris bevordert de bestuurlijke integriteit, bevordert een goede samenwerking tussen overheden en in de provincie werkzame rijksambtenaren, bevordert een zorgvuldige behandeling van klachten en heeft een toezichthoudende rol richting de veiligheidsregio.

Rolvrijheid

De driedubbelrol van de CvdK (rijksorgaan, voorzitter PS, voorzitter en lid GS) vertaalt zich in een reeks aan wettelijke voorschriften. De rolvrijheid is daarom beperkt.

Budgetvrijheid

Het structurele budget is grotendeels bedoeld voor de vergoeding van de CvdK. Er zijn geen tijdelijke budgetten.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 1.3.

1. Er wordt ingezet op het versterken van de weerbaarheid van het decentraal bestuur en de preventieve aanpak van ondermijning en het beperken van integriteitsrisico's.
2. Verder zet de CvdK zich in voor het bevorderen van interbestuurlijke samenwerking, waarbij 'horizontaal besturen' en het benadrukken van de kracht van Fryslân als regioprovincie centraal staan.

Omdat de CvdK over de uitvoering van zijn rijkstaken enkel verantwoording aflegt aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, volgen hieronder geen specifieke doelindicatoren. Wel wordt inzage gegeven in de algemene taken die de CvdK uitvoert:

- De CvdK ziet toe op een ordelijk verloop van procedures voor benoeming, herbenoeming en ontslag van burgemeesters.
- De CvdK brengt periodiek ambtsbezoeken aan de gemeenten in Fryslân.
- De CvdK adviseert over de voorstellen voor het verlenen van Koninklijke onderscheidingen, predicaten Koninklijk en Hofleverancier en Koninklijke erepenningen.
- De CvdK onderhoudt contacten met het Koninklijk Huis. Hij ontvangt en begeleid leden van het Koninklijk Huis als deze Fryslân bezoeken en geleidt verzoeken door.
- De CvdK bevordert de samenwerking van de besturen van de provincie, gemeenten en het waterschap met rijksambtenaren en de krijgsmacht. Daarnaast bemiddelt hij bij problemen op het gebied van (inter)bestuurlijke verhoudingen.
- De CvdK houdt bestuurlijk toezicht op de Veiligheidsregio Fryslân.
- De CvdK rapporteert aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over de uitvoering van zijn rijkstaken. Hij kan gevraagd of ongevraagd advies geven aan de regering of individuele ministers.
- De CvdK verricht representatieve taken ten behoeve van de provincie.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

De CvdK ziet toe op het ordelijk verloop van minimaal 5 procedures voor benoeming, herbenoeming en ontslag van burgemeesters.

Dit is gebaseerd op de ambtstermijn en het reeds aangekondigde afscheid van zittende burgemeesters.

De CvdK voert 7 klankbordgesprekken met burgemeesters.

De CvdK brengt 4 ambtsbezoeken aan gemeenten.

Waarbij hij van bijzondere bevindingen verslag uitbrengt aan de minister van BZK en mededeling doet aan GS.

Er wordt, met als uitgangspunt de in 2022 ondertekende Intentieverklaring Friese Norm, langs twee sporen samengewerkt met gemeenten en ketenpartners in de aanpak van ondermijning.

De weerbaarheid van de eigen organisaties versterken en op gelijkwaardig niveau brengen en samenwerken om een sterke keten te vormen.

De jaarlijkse Friese ondermijningsconferentie vindt plaats.

De CvdK stimuleert de Friese samenwerking middels de bestuurlijke overleggen tussen provincie, Wetterskip Fryslân, Vereniging van Friese Gemeenten (VFG) en gemeente Leeuwarden.

Naast de bevordering van 'horizontaal besturen' wordt de voortgang besproken in samenwerking op bestuurlijk vlak en in bedrijfsvoering.

Er vindt minimaal één bestuurlijke bijeenkomst plaats in het kader van het bestuurlijk arrangement met Zeeland en het ministerie van BZK.

Daarbij wordt de voortgang van de samenwerking besproken, gespiegeld over actuele zaken in de regio en vindt verdieping plaats op specifieke thema's als ondermijning, wonen en landbouw.

Naar verwachting worden er, op basis van voorgaande jaren, 150 Koninklijke waarderingen verleend.

Het betreft Koninklijke onderscheidingen, predicaten Koninklijk en Hofleverancier en Koninklijke erepenningen.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Klankbordgesprekken burgemeesters	Aantal gesprekken	7
Procedures burgemeesters	Aantal procedures (benoeming, herbenoeming en ontslag)	5
Ambtsbezoeken gemeenten	Aantal ambtsbezoeken	4
Rapportage aan ministerie BZK	Aantal rapportages	1
Weerbaarheid en integriteit	Aantal conferenties	1
4 Interbestuurlijke samenwerking	Aantal bijeenkomsten i.h.k.v. 'Friese samenwerking van overheden'	4
4 Interbestuurlijke samenwerking	Aantal bijeenkomsten i.h.k.v. bestuurlijk arrangement Zeeland en BZK	1
5 Koninklijke waarderingen	Aantal verleende Koninklijke waarderingen (onderscheidingen, predicaten en erepenningen)	150

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	328	300	301	301	301	301
Totaal baten	4	0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	323	300	301	301	301	301

Toelichting

De begrote lasten betreffen de salariskosten van de CdK en aanverwante kosten.

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Commissaris van de Koning algemeen	328	300	301	301	301	301
Structurele budgetten		328	300	301	301	301	301
Totaal lasten		328	300	301	301	301	301
Baten							
	Commissaris van de Koning algemeen	4	0	0	0	0	0
Structurele budgetten		4	0	0	0	0	0
Totaal baten		4	0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten		323	300	301	301	301	301

Beleidsveld 1.4. Kwaliteit bestuur

Wat zien we?

Als provincie vinden we de kwaliteit van het openbaar bestuur in Fryslân van essentieel belang. Dat zit om te beginnen in het nastreven van publieke waarden als vertrouwen, toegankelijkheid, openheid, duidelijkheid, rechtmatigheid en onpartijdigheid. Deze waarden worden concreet in de manier waarop we gezamenlijk met andere (overheids)partijen grote maatschappelijke opgaven aanpakken. Deze werkwijze vergt bestuurskracht en adaptief vermogen om deze opgaven effectief aan te pakken. Uitgangspunt daarbij is om vanuit de eigen verantwoordelijkheden elkaars kracht en kennis zoveel mogelijk te benutten. We proberen ons daartoe in Fryslân als één overheid (horizontaal bestuur) te organiseren.

Ter bevordering van een gedeelde inzet op de interbestuurlijke opgaven heeft de provincie Fryslân via een brief richting gemeenten het initiatief genomen om de gezamenlijke inzet op de interbestuurlijke opgaven in de komende bestuursperiode - zowel die van de gemeenten in de periode 2022-2026 als die van de provincie in de periode 2023-2027 - optimaal op elkaar te laten aansluiten. De komende periode zal dit initiatief gezamenlijk verder vorm worden gegeven.

Participatiebeleid

Het met de samenleving werken aan opgaven vraagt duidelijkheid over rollen en kaders bij participatie. In 2023 gaan bovendien nieuwe wetten in (de Omgevingswet en de wet Versterking participatie op decentraal niveau), die overheden verplichten participatiebeleid op te stellen. Met de beleidsbrief participatie (december 2022 in Provinciale Staten) wordt hieraan invulling gegeven. De beleidsbrief biedt een visie op participatie, met daarbij een praktische aanpak en inzet op kennisdelen en leren.

Herstel na covid

We werken met medeoverheden verder aan het maatschappelijk en economisch herstel na de covid-19 crisis. In IPO verband hebben we samen met de koepelorganisaties van waterschappen en gemeenten een gemeenschappelijke agenda opgesteld, die aansluit bij het kabinetsaanbod "Krachtig groen herstel van Nederland".

Financiële positie gemeenten

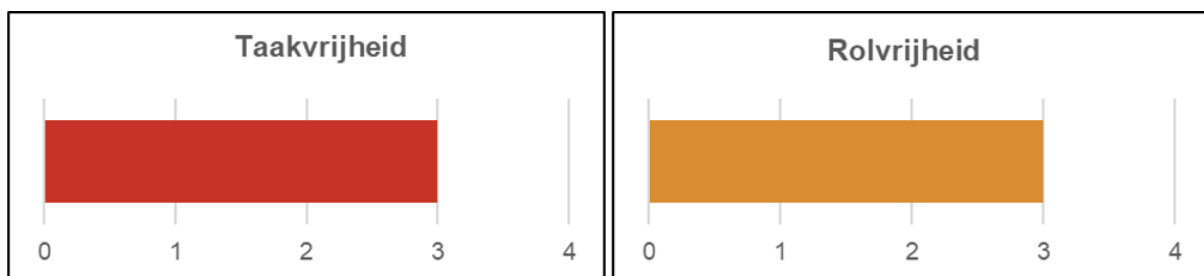
De financiële positie van Friese gemeenten is op de lange termijn kwetsbaar. De provincie ondersteunt de gemeenten waar mogelijk, ook in de Haagse lobby.

Specifiek zijn er voor de gemeentelijke financiën veel onzekerheden vanaf 2026, omdat in het Regeerakkoord is afgesproken dat na 2025 de financiering van de decentrale overheden anders zal worden ingestoken. Dit blijkt ook uit de meicirculaire 2022 waarin de (Friese) gemeenten de komende jaren miljoenen extra ontvangen, maar vanaf 2026 sterk terugvallen in inkomsten.

Weerbaarheid

Een andere belangrijke ontwikkeling is het toenemende belang van een weerbare overheid, zowel provinciaal als lokaal. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om thema's rondom integriteit, ondermijning, informatieveiligheid en privacy.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

Taakvrijheid

Onder dit thema vallen:

- enkele verplichte toezichthoudende taken (op wijzigingen in de gemeentelijke indeling, de financiële gezondheid van gemeenten en gemeenschappelijke regelingen van gemeenten) met Wet Revitalisering Generiek Toezicht als grondslag;
- enkele optionele wettelijke taken (arhi en Wgr);

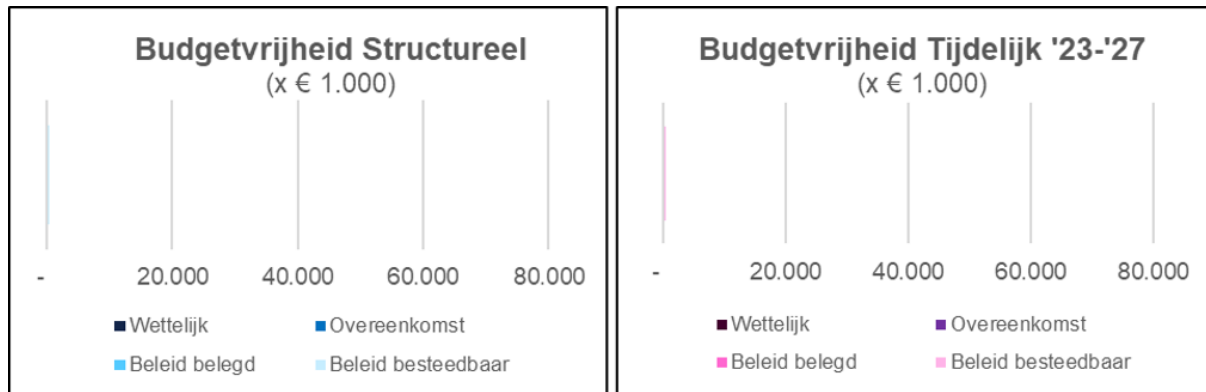
- vrijwel volledige taakvrijheid voor vernieuwen Friese bestuur.

Rolvrijheid

- Minimaal voor verplichte toezichthoudende en wettelijke taken;
- Maximaal voor vernieuwen Friese bestuur en samenwerking.

Een nieuwe ontwikkeling is bijvoorbeeld de rol van uitvoerder voor externe initiatieven.

In paragraaf 3.6 wordt ingegaan op de doorwerking van de nieuwe Omgevingswet.

Budgetvrijheid

Het budget voor de IPO bijdrage voor de kerntaak kwaliteit openbaar bestuur is hier opgenomen.

Er is budgetvrijheid bij het structurele budget bestuurlijke vernieuwing (€ 0,1 mln) en het bijbehorende tijdelijke budget (€ 0,4 mln).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 1.4.

1. We willen een goed functionerende bestuurslaag zijn, die weerbaar, vernieuwend en toegankelijk is, die met andere overheden samenwerkt als één overheid en die aansluit bij ontwikkelingen en ideeën in de samenleving.
2. We willen het bestuurlijk 'eco-systeem' in Fryslân versterken.
3. We willen bevorderen dat de Friese gemeenten duurzaam, financieel gezond en bestuurskrachtig zijn.

Voor deze doelen zijn geen doelindicatoren beschikbaar.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

We voeren de beleidsbrief participatie uit.

We voeren de beleidsbrief participatie uit: bij participatieprocessen werken wij volgens de uitgangspunten en kaders in deze beleidsbrief (borging) en we zetten daarbij sterk in op leren, evalueren en kennisdelen.

We geven met een uitvoeringsparagraaf/werkwijze bij de beleidsbrief grote maatschappelijke initiatieven praktisch invulling aan het faciliteren van maatschappelijke initiatieven.

We vergroten de weerbaarheid van onze eigen medewerkers en werkprocessen.

Dit doen we ook samen met ketenpartners voor het versterken van de Friese overheidsketen.

We voeren gesprekken met onze partners in het Friese bestuurlijk regionale ecosysteem.

In het bijzonder met de het bestuur van de Vereniging van Friese Gemeenten (VFG), over gemeenschappelijke thema's voor Fryslân.

We gaan van start met nieuwe werkwijzen voor regionale samenwerking.

We voeren dialooggesprekken met gemeenten en wetterskip.

Waarbij we gezamenlijk risico's bij de uitvoering van medebewindtaken (maatwerktoezicht) identificeren en monitoren.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Versterken weerbaarheid openbaar bestuur	We stimuleren dat alle gemeenten en wetterskip uitvoering geven aan de opgenomen ambities van de Intentieverklaring Friese Norm.	18x + 1x tenminste 1 gesprek
Versterken kwaliteit openbaar bestuur	We zijn actief met partners in het Friese bestuurlijk regionale ecosysteem in gesprek om het werken als één overheid verder te ontwikkelen en te versterken.	18x tenminste 1 gesprek
Versterken kwaliteit openbaar bestuur	Wij hebben periodiek overleg met het bestuur van de Vereniging van Friese Gemeenten (VFG) over zaken van gemeenschappelijk belang.	4 overleggen
Financieel toezicht	We hebben periodiek (ambtelijk en bestuurlijk) overleg met gemeenten, gemeenschappelijke regelingen en Wetterskip Fryslân, onder andere op basis van de beleidsambities op het terrein van bestuur en gemeentefinanciën.	21x tenminste 1 overleg
Interbestuurlijk toezicht	Alle gemeenten en Wetterskip Fryslân zijn minimaal eenmaal bezocht in 2023, waarbij risico's die mogelijk van invloed zijn op de uitvoering van medebewindtaken in beeld zijn gebracht en risico-ontwikkelingen zijn gemonitord. zijn gemonitord.	18x + 1x tenminste 1 bezoek

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	293	624	566	386	336	336
Totaal baten	0	21	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	293	603	566	386	336	336

Toelichting

De structurele subsidie aan de GR IPO is per kerntaak in het bijbehorende beleidsveld in de begroting opgenomen. Het betreft hier de lasten voor kerntaak Kwaliteit openbaar bestuur. Daarnaast betreft dit een structureel en een tijdelijk budget voor het onderwerp bestuurlijke vernieuwing. Het tijdelijk budget is tot en met 2023 in de begroting opgenomen.

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Kwaliteit bestuur algemeen	223	384	389	336	336	336
Structurele budgetten		223	384	389	336	336	336
	Kwaliteit bestuur algemeen	70	239	177	50	0	0
Tijdelijke budgetten		70	239	177	50	0	0
Totaal lasten		293	624	566	386	336	336
Baten							
	Kwaliteit bestuur algemeen	0	21	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten		0	21	0	0	0	0
Totaal baten		0	21	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten		293	603	566	386	336	336

Beleidsveld 1.5. Bestuurlijke samenwerking

Wat zien we?

Samenwerking in het Waddengebied

De uniciteit van het Waddengebied (eilanden, zee en kust) staat op het spel als gevolg van mondiale en regionale ontwikkelingen. Tegelijk ontstaan er kansen door grote investeringen die de komende jaren in het gebied worden gedaan. Deze ontwikkelingen en kansen stellen alle betrokkenen voor complexe uitdagingen. De nieuwe 'governance' voor het Waddengebied vormt de basis om met alle betrokken partijen (overheden en stakeholders), ieder vanuit zijn eigen rol en verantwoordelijkheid, te werken aan integrale oplossingen. Als provincie Fryslân vervullen we hierin een proactieve, verbindende rol.

De Agenda voor het Waddengebied 2050 vormt het beleidsmatige vertrekpunt voor de nieuwe governance. Focus voor de Waddenzee ligt op een duurzame bescherming en ontwikkeling van de Waddenzee als natuurgebied en het behoud van het unieke open landschap. Voor het Waddengebied ligt de focus op veiligheid, vitaliteit en veerkracht. De Agenda voor het Waddengebied wordt uitgewerkt in een Uitvoeringsprogramma, waarvan de Friese opgaven in het Waddengebied een belangrijk onderdeel uitmaken. Op regionale schaal geven we samen met de provincies Noord-Holland en Groningen uitvoering aan het Investeringskader Waddengebied en het Waddenfonds.

Samenwerking in Europa

Bestuurlijke samenwerking strekt zich ook steeds meer uit tot over de landsgrenzen. De provincie Fryslân is volop actief in Europa en wil haar inzet op dit gebied de komende jaren verder uitbreiden. Daarmee geven we invulling aan de ambities die genoemd zijn in de Beleidsbrief en de Uitvoeringsagenda Fryslân en Europa 2020-2023 (zie voor de inhoud programma 4).

Samenwerking in regio's

Een duidelijke ontwikkeling in bestuurlijke samenwerking is de verdere opkomst van het gebiedsgericht werken. De omvang van het gebied kan daarbij verschillen van meerdere provincies tot een deel van een gemeente. Samen met partners in de streken geven we de samenwerking daarom opnieuw vorm. Bij meer integraal werken horen ook meer integrale, bredere budgetten, bijeen gebracht in minder regelingen dan nu.

Mijnbouwtafel

In 2022 is de Friese mijnbouwtafel opgericht om gezamenlijk bestuurlijk een eenduiding geluid naar laten horen. Partijen aan de tafel zijn Friese gemeenten, Wetterskip Fryslân en het ministerie van EZK, om actuele thema's welke betrekking hebben op de diepe ondergrond te bespreken.

Samenwerking met Wetterskip Fryslân

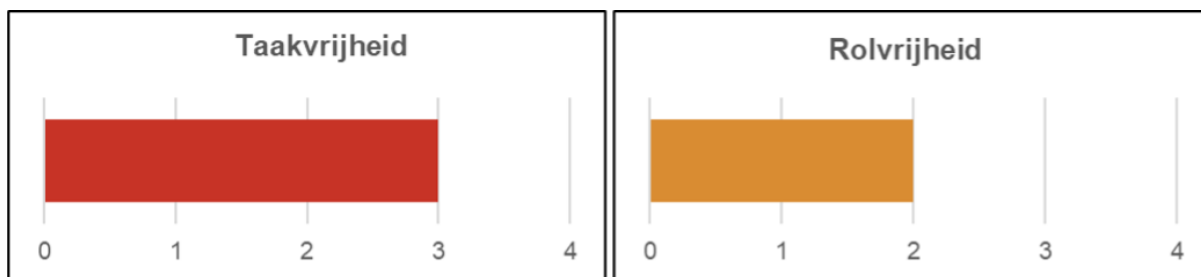
Sinds 2021 wordt gewerkt aan verdere verbetering van de samenwerking met Wetterskip Fryslân. Beide besturen committeren zich aan dit traject, waarbij het belang van Fryslân voorop staat.

Lobby in Den Haag en Brussel

In zowel Den Haag als Brussel wordt beleid gemaakt dat van invloed is op onze provincie. Om meer zichtbaar te zijn, aan de voorkant mee te praten en meer aanspraak te kunnen maken op beschikbare budgetten, wil de provincie Fryslân zich meer profileren in m.n. Den Haag. Public affairs en lobby gaan daartoe focussen op voor Fryslân belangrijke thema's.

De lobby-activiteiten richten zich op het opbouwen van netwerken binnen de departementen, ambtelijk en bestuurlijk. Met de SNN-partners wordt een gemeenschappelijke lobby richting Rijk/Tweede Kamer en Europa gevoerd. Dit wordt afgestemd binnen de Regiegroep van het SNN (waar alle kroonbenoemden en noordelijke bestuurlijke trekkers in zitting hebben). Als vertegenwoordiger van alle provincies draagt het IPO gezamenlijke standpunten van provincies uit richting bewindspersonen en Tweede Kamerleden.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

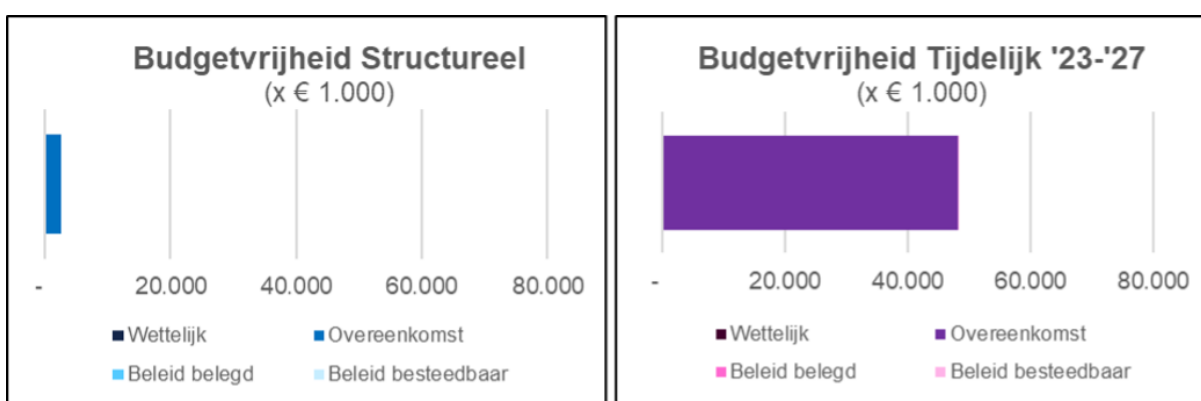

Taakvrijheid

Er vallen een aantal wetten met een optioneel karakter (arhi en Wgr) onder dit thema. Optioneel betekent dat aan provincies zelf de keuze is wel of niet tot samenwerking, al dan niet via gemeenschappelijke regelingen over te gaan. Indien dat gebeurt is er een redelijke mate van vrijheid in het 'hoe'.

Rolvrijheid

Samenwerking is de kern van dit thema en niet geheel verrassend spelen onze bezigheden hier zich dan ook af in het kwadrant samenwerkende overheid.

Budgetvrijheid

De structurele budgetten betreffen o.a. de bijdrage aan het SNN, de budgetten voor de samenwerkingsverbanden het Omgevingsberaad Waddengebied, de Stuurgroep Waddenprovincies en de bijdrage aan het IPO kerntaak organisatie en bedrijfsvoering.

Bij de tijdelijke budgetten gaat het bij de overeenkomst om de bijdrage aan het Waddenfonds die wij via het provinciefonds ontvangen tot en met 2027.

Er is budgetvrijheid bij het tijdelijke budget versterking duurzame en economische ontwikkeling waddengebied (€ 0,15 mln).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 1.5.

1. We streven naar een duurzame bescherming en ontwikkeling van de Waddenzee als natuurgebied en het behoud van het unieke open landschap.
2. We streven we naar een veilig, vitaal en veerkrachtig Waddengebied.
3. We willen ons netwerk in Europa uitbreiden en versterken om te komen tot meer en betere projecten, waarmee we Europese middelen naar Fryslân kunnen halen. Dit draagt bij aan versterking van de brede welvaart in onze regio, waar Fryslân op inzet.
4. Beleidsdoelen samen met gemeenten, waterschap en regio's tot uitvoering brengen.
5. We willen functioneren als één overheid ten aanzien van de diepe ondergrond.
6. We willen de samenwerking met Wetterskip Fryslân optimaliseren.
7. Versterken van de ambtelijke en bestuurlijke contacten tussen Fryslân, Noord-Nederland en Den Haag, om daarmee bij te dragen aan de versterking van de brede welvaart in Fryslân / het profileren van Fryslân/Noord-Nederland in Den Haag (public affairs).

Voor deze doelen zijn geen doelindicatoren beschikbaar.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

We leveren een bijdrage aan de totstandkoming en uitvoering van het Integraal Beheerplan Waddenzee

We leveren een bijdrage aan de totstandkoming en uitvoering van het Uitvoeringsprogramma Waddengebied 2021-2026

We geven samen met de provincies Noord-Holland en Groningen uitvoering aan het Meerjarenprogramma Investeringskader Waddengebied 2021 en verder

We leveren een bijdrage aan het Omgevingsberaad Waddengebied en nemen hieraan deel

We faciliteren de integrale gebiedsontwikkeling met de uitvoering van het Fries Programma Waddenkust

Deelname aan de European Week of Regions and Cities (EWRC) in Brussel

Het organiseren van de jaarlijkse Fryslândeï in Brussel

Friese deelname aan de Grensoverschrijdende Samenwerking Niedersachsen- Nederland

We geven vanuit bestuurlijke samenwerking uitvoering aan de Samenwerkingsagenda Leeuwarden.

We stellen vanuit bestuurlijke samenwerking de gebiedsagenda voor de regio ZW op.

We doen vanuit bestuurlijke samenwerking regiodeal aanvragen voor de regio's Wadden en NW.

We geven vanuit bestuurlijke samenwerking inhoud aan de gezamenlijk afgesproken opgaven voor de regio's NO en ZO.

We nemen vier keer deel aan een bestuurlijke mijnbouwtafel.

In 2023 werken we verder aan de opvolging van de aanbevelingen voor samenwerking met Wetterskip Fryslân. We voeren regie op de samenwerking in 4 bestuurlijke bijeenkomsten.

Fryske borrel: eenmaal per jaar organiseert de provincie Fryslân een netwerkbijeenkomst voor Friese ambtenaren en bestuurders in Den Haag

Bestuurlijke samenwerking in Noord Nederland op het gebied van Public Affairs / lobby wordt ambtelijk ondersteund door de dienst.

Er wordt afgestemd in SNN-verband; ca. 8 keer vindt afstemming op hoofdlijnen plaats. Over concrete lobbythema's vindt vrijwel dagelijks overleg plaats.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Wadden	Integraal Beheerplan Waddenzee	Vaststellen
Wadden	Uitvoeringsprogramma Waddengebied 2021-2026	Vaststellen
Wadden	Fries Programma Waddenkust	Uitvoeren
Europa	Noord-Nederlands programma in de European Week of Regions and Cities (EWRC)	Vindt plaats
Europa	Fryslân dei	Vindt plaats
Gebiedsgericht werken	Uitvoering Samenwerkingsagenda	Deels uitgevoerd in Leeuwarden
Gebiedsgericht werken	Gebiedsagenda opstellen	Uitgevoerd in 1 regio (ZW)
Gebiedsgericht werken	Regiodeal aanvragen vanuit bestuurlijke samenwerking	Uitgevoerd in 2 regio's (Wadden, NW)
Gebiedsgericht werken	Inhoud geven aan gezamenlijk afgesproken opgaven	Deels uitgevoerd in 2 regio's (NO, ZO)
Mijnbouw	Aantal Friese mijnbouwtafels	4
Public affairs	Fryske Borrel Den Haag	Vindt plaats

Wat mag het kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	11.691	12.935	12.940	12.234	12.262	12.262
Totaal baten	1.000	1.138	1.138	685	685	685
Saldo van lasten en baten	10.691	11.796	11.802	11.550	11.577	11.577

Toelichting

De begrote lasten betreft met name de bijdrage aan het Waddenfonds (looptijd tot en met 2026). Met ingang van 2021 ontvangen de deelnemende provincies ieder een deel via haar eigen provinciefonds, voor Fryslân betekent dit nu € 9,6 mln. De daadwerkelijke projecten worden verantwoord bij de betreffende inhoudelijke begrotingsprogramma's.

De overige lasten en baten betreffen de bijdragen voor deelname aan hiervoor genoemde

samenwerkingsverbanden en de BTW-compensatie die wij uit deze deelnames retour krijgen. Per 2021 is met de andere twee Waddenprovincies een samenwerkingsovereenkomst gesloten ten aanzien van de uitvoeringskosten van het gezamenlijke Investeringskader Waddengebied (IKW). De totale omvang van deze kosten bedragen in 2022 € 447.000. De drie provincies dragen hieraan in gelijke mate bij (ieder € 149.000). De samenwerking is aangegaan tot en met 2023.

Onderstaande voorstellen uit de kadernota zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen kadernota		Bedragen x € 1.000			
Omschrijving		2023	2024	2025	2026
Lasten					
M4 Versterking duurzame en economische ontwikkelingen Waddengebied		150	0	0	0
Totaal lasten		150	0	0	0

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Bestuurlijke samenwerking algemeen	4	5	5	5	5	5
	Samenwerking Wadden	254	277	288	134	134	134
	SNN	1.022	1.938	1.938	1.938	1.938	1.938
Structurele budgetten		1.280	2.220	2.231	2.078	2.078	2.078
	Samenwerking Wadden	147	143	150	0	0	0
	Waddenfonds	9.626	9.626	9.626	9.626	9.626	9.626
Tijdelijke budgetten		9.773	9.769	9.776	9.626	9.626	9.626
	Samenwerking Wadden	699	851	851	398	398	398
Overlopende Passiva		699	851	851	398	398	398
	Bestuurlijke samenwerking algemeen	-61	95	82	133	161	161
Overhead		-61	95	82	133	161	161
Totaal lasten		11.691	12.935	12.940	12.234	12.262	12.262
Baten							
	Bestuurlijke samenwerking algemeen	131	61	61	61	61	61
	Samenwerking Wadden	0	0	0	0	0	0
	SNN	170	226	226	226	226	226
Structurele budgetten		301	287	287	287	287	287
	Samenwerking Wadden	699	851	851	398	398	398
Overlopende Passiva		699	851	851	398	398	398
Totaal baten		1.000	1.138	1.138	685	685	685
Saldo van lasten en baten		10.691	11.796	11.802	11.550	11.577	11.577

Programma 2: Infrastructuur

Portefeuillehouder

Gedeputeerde Avine Fokkens-Kelder

Ambities

Met dit programma geven wij invulling aan de ambities op het gebied van infrastructuur en mobiliteit, zoals die zijn opgenomen onder het hoofdstuk 'Bestemming Fryslân' in het bestuursakkoord. Daarnaast zorgen wij in breder perspectief voor de bereikbaarheid van Fryslân door het in stand houden en verbeteren van onze eigen provinciale wegen en vaarwegen, door te zorgen voor openbaar vervoer en door samen met gemeenten hoofd fietsroutes te ontwikkelen. We zetten ons in om met het Rijk afspraken te maken over de noodzakelijke verbeteringen in de rijksinfrastructuur (wegen, vaarwegen en spoorlijnen).

Naast bereikbaarheid en beschikbaarheid ligt onze focus sterk op verkeersveiligheid. In de jaren 2016 t/m 2020 vielen in Fryslân gemiddeld 30 doden per jaar in het verkeer. Wij willen het aantal verkeersdoden en verkeersgewonden in Fryslân terugdringen. Dat doen wij door het veiliger maken van de provinciale wegen en door een geïntensiverde inzet op veilig verkeersgedrag in Fryslân.

In programma 2 werken we daarnaast aan duurzaamheid door o.a. het energieneutraal maken van het verkeer- en vervoerssysteem.

Om deze ambities vorm te geven, zien wij onszelf als beheerder van een aantal netwerken (wegen, vaarwegen) en daarnaast als regisseur voor en namens onze regio. Paragraaf 2.1 richt zich vooral op de algemene beleid. In de paragrafen 2.2 en 2.3 gaat het om onze rol als beheerder van provinciale infrastructuur. Paragraaf 2.4 gaat in op de rol die wij als provincie hebben als concessieverlener en -beheerder voor het openbaar vervoer in onze provincie.

Vastgestelde beleidsnotities

De hierboven genoemde ambities volgen uit de onderstaande beleidsnotities die overstijgend zijn aan de beleidsvelden:

- Provinciaal Verkeer en Vervoer Plan (PVVP), vastgesteld in 2011;
- Provinciale Omgevingsvisie 'De romte diele' (september 2020)
- Startnotitie Regionaal Mobiliteits Programma (oktober 2020)
- Beleidskaders Onderhoud (meest recent vastgesteld in april 2020)
- Uitvoeringsprogramma Verkeer en Vervoer 2022
- Het ontwerp Regionaal Mobiliteitsprogramma (juli 2022)

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij levert een bijdrage aan de doelen en resultaten van dit programma. Een nadere toelichting van de verbonden partijen staat in paragraaf 5 van deze begroting.

- OVEF (Coöperatie Openbare Verlichting & Energie Fryslân U.A.) te IJlst Voorheen SOVF (Stichting Openbare Verlichting Fryslân)
- GR Mobiliteitsbureau Noordoost Friesland

Lasten en baten programma 2 Infrastructuur						
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	102.948	142.036	135.803	112.379	97.598	96.282
Totaal baten	16.494	6.845	13.364	2.816	3.816	2.816
Saldo van lasten en baten	86.453	135.191	122.439	109.563	93.781	93.466

Toelichting

De toelichting op de grootste verschillen tussen de jaren staat bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Uitgebreide financiële tabel

Beleidsveld	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten						
2.1 Beleid en verkeersveiligheid	4.837	14.351	3.793	2.633	2.072	1.957
2.2 Verbetering infrastructuur	20.156	35.418	20.133	21.276	8.624	7.895
2.3 Instandhouding provinciale infrastructuur	19.688	31.260	34.751	27.589	31.654	31.183
2.4 Openbaar vervoer	58.266	61.007	77.127	60.881	55.247	55.247
Totaal lasten	102.948	142.036	135.803	112.379	97.598	96.282
Baten						
2.1 Beleid en verkeersveiligheid	0	37	37	37	37	37
2.2 Verbetering infrastructuur	8.484	1.887	3.048	0	1.000	0
2.3 Instandhouding provinciale infrastructuur	1.721	1.624	1.036	1.036	1.036	1.036
2.4 Openbaar vervoer	6.289	3.297	9.243	1.743	1.743	1.743
Totaal baten	16.494	6.845	13.364	2.816	3.816	2.816
Saldo van lasten en baten	86.453	135.191	122.439	109.563	93.781	93.466

Beleidsveld 2.1. Algemeen beleid & verkeersveiligheid

Wat zien we?

Ambities

Vanuit het klimaatakkoord staan we voor een transitieperiode om te komen tot een meer integraal mobiliteitssysteem waarin zowel verduurzaming als koppeling van diverse modaliteiten (vervoerswijzen) centraal staat. Bij het faciliteren van deze duurzame ketenmobiliteit richten we ons zowel op personen als op goederen. Het nog vast te stellen Regionaal Mobiliteitsprogramma (RMP), besluitvorming nu voorzien eind 2022, geeft hier nadere richting aan.

Landelijk neemt het aantal ernstig gewonde verkeersslachtoffers toe en stagneert de daling van het aantal verkeersdoden. Rijk, provincies en gemeenten hebben met het Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2030 (SPV2030) een nul-ambitie gesteld: elk verkeersslachtoffer is er één te veel. Overheden en maatschappelijke partners leveren een maximale inspanning om risico's in kaart te brengen en zetten in op maatregelen om die risico's te verkleinen. Dit vraagt om een impuls voor verkeersveiligheidsbeleid waar het gaat om structurele aandacht, een proactief beleid en een brede samenwerking met partijen (resultaat 40 uit bestuursakkoord 'Lok op 1').

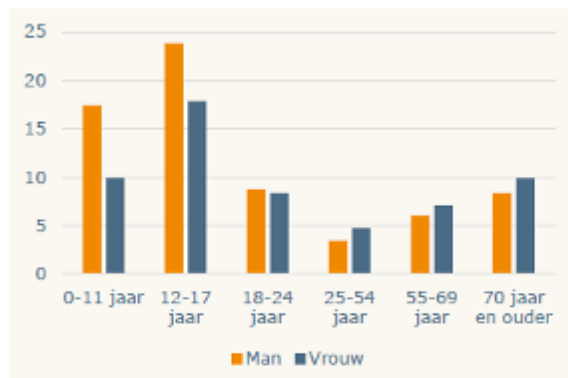
Het aandeel fietsers onder verkeersslachtoffers is hoog en stijgende. Dit terwijl we de fiets als vervoermiddel wel willen stimuleren vanuit duurzaamheid en gezondheid. Daarom is in 2022 de beleidsnota 'Fryslân Feilich Fytslân 2.0' door PS vastgesteld met als doel het stimuleren van het fietsgebruik en het vergroten van de verkeersveiligheid voor (oudere) fietsers.

Externe ontwikkelingen

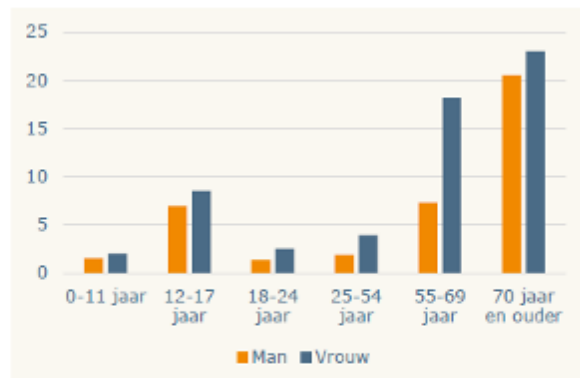
Uit de Integrale Mobiliteits Analyse van het Ministerie van I&W komt naar voren dat ook de komende jaren de verplaatsingsbehoefte zal toenemen. Dat betekent ook dat we rekening moeten houden met een groei van het verkeer, waarbij het aandeel ouderen significant toeneemt. Dat biedt kansen voor de transitie, maar maakt de opgave v.w.b. verkeersveiligheid wel groter. Door het groeiende aandeel van de elektrische fiets in het verkeer zien we een flink groeiend aantal fietserslachtoffers onder ouderen.

Aantal slachtoffers per 100.000 inwoners¹

Gewone fiets

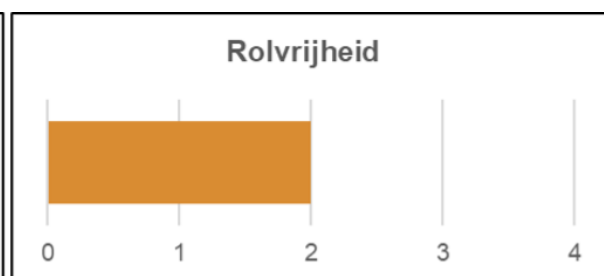
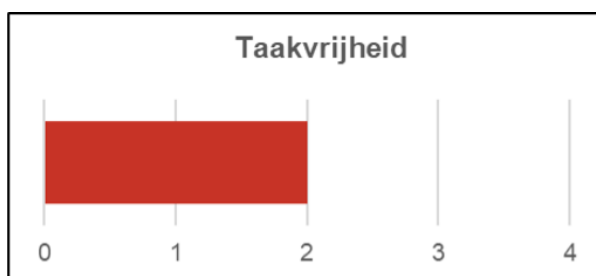
Elektrische fiets

Bron: LIS-vervolgonderzoek Fietsongevallen en snor-/bromfietsongevallen in Nederland (2021), Letsel Informatie Systeem, VeiligheidNL; Bevolkingsstatistiek 2020, Centraal Bureau voor de Statistiek

¹ Aantal per 100.000 inwoners van betreffende leeftijd en/of geslacht

Taak-, rol- en budgetvrijheid

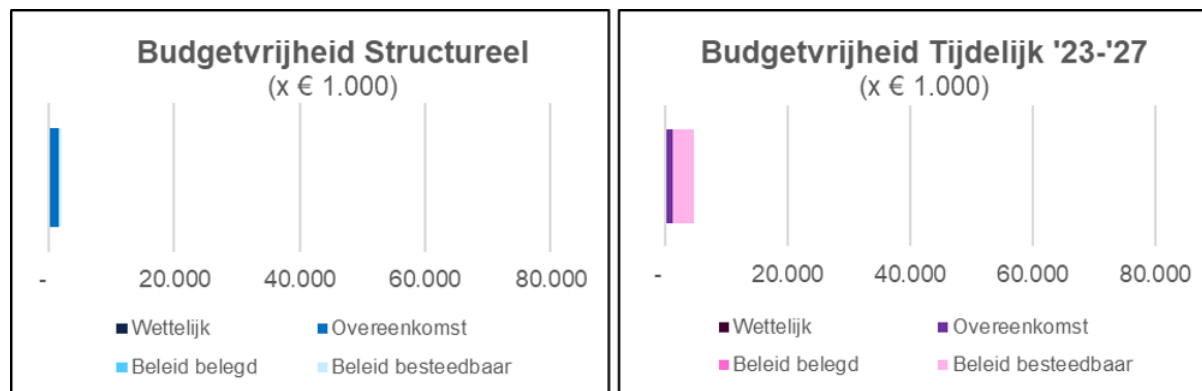
Taakvrijheid

Op het terrein van verkeer en vervoerbeleid heeft de provincie een wettelijke taak. Er is keuzevrijheid in de mate waarin deze taak wordt ingevuld, zowel in algemeen mobiliteitsbeleid als op het terrein van verkeersveiligheid.

Rolvrijheid

De provincie is een "presterende" overheid in haar rol als opdrachtgever (concessieverlener) van het openbaar vervoer en het onderhouden en beheren van provinciale infrastructuur. De provincie heeft de ruimte om meer of minder intensief in te zetten als samenwerkende of zelfs responsieve overheid. Daarbij gaat het om bijvoorbeeld actief meewerken aan nieuwe ontwikkelingen en innovaties op het gebied van infrastructuur en mobiliteit.

Ten aanzien van onze taken ten aanzien van verkeersveiligheid, heeft de provincie een grote rolvrijheid.

Budgetvrijheid

Bij de structurele budgetten is beperkte mate van budgetvrijheid voor wat betreft het meerjarig werkplan ROF en de contributie aan KPVV/CROW.

Bij de tijdelijke budgetten zijn overeenkomsten/afspraken gemaakt over onbeveiligde overwegen en rondweg Wanswerd.

Er is (op termijn) beperkte budgetvrijheid bij de structurele budgetten voor het statenjacht (€ 0,05 mln) en de middelen voor monitoring voor geluidhinder op provinciale wegen (€ 0,09 mln).

Bij de tijdelijke budgetten is beperkte budgetvrijheid bij verduurzaming emplacement Leeuwarden (€ 1 mln), BO Mirt mobiliteitsgedrag (€ 0,78 mln), preventie en voorlichting fiets/fietsveiligheid (€ 0,65 mln), verkeersveiligheidsgedrag (€ 0,5 mln), verkeersveiligheid educatie (€ 0,25 mln), innovatiebudget verkeersveiligheid (€ 0,15 mln) en proef batterijtrein (€ 0,05 mln).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 2.1.

- We willen de ketenmobiliteit verbeteren, onder andere door de overstap tussen verschillende vervoerswijzen te verbeteren.
- We willen de uitstoot van CO2 en andere schadelijke gassen vanuit mobiliteit verlagen, bijvoorbeeld door het gebruik van elektrische auto's te stimuleren, het verduurzamen van het OV of door het bevorderen van de (elektrische) fiets als vervoermiddel.
- We willen het gebruik van de de fiets stimuleren, waarbij de focus ligt op woon-werkverkeer.
- We willen het aantal verkeersslachtoffers verminderen, met extra prioriteit voor de doelgroepen jongeren en ouderen.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
-----------	-----------	-----------------

Duurzame mobiliteit	Het aandeel verplaatsingen dat (deels) met fiets, bus of trein gemaakt wordt binnen het totaal aantal verplaatsingen in Fryslân	Stijging t.o.v. 2022
	De hoeveelheid goederen (tonnage) dat over water wordt vervoerd	Stijging t.o.v. 2022
	Het aandeel elektrische auto's in Fryslân	Stijging t.o.v. 2022
Verkeersveiligheid	Aantal dodelijke verkeersslachtoffers in Fryslân	Een daling ten opzichte van 2022 en maximaal de helft van het gemiddelde 2007 t/m 2009 in 2025
	Aantal (ernstige) verkeersgewonden in Fryslân	Een daling ten opzichte van 2022 en maximaal de helft van het gemiddelde 2007 t/m 2009 in 2025
Veilig en meer fietsen	Het aandeel fiets als vervoermiddel voor het woonwerk-verkeer	Stijging t.o.v. van 2019 (ivm invloed Coronamaatregelen)
	Aantal fietsslachtoffers in Fryslân (obv data ziekenhuizen)	Daling t.o.v. 2022

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

We maken een uitvoeringsprogramma voor het Regionale Mobiliteitsprogramma voor de komende 2 tot 5 jaar

Met nadrukkelijke aandacht voor de realisatie van hubs en andere faciliterende infrastructuur (zoals laadpalen) om de gevraagde transitie naar duurzame mobiliteit mogelijk te maken.

We voeren, binnen het Regionaal Uitvoeringsprogramma Verkeersveiligheid 2023, gedragscampagnes uit.

We maken in de Kerngroep Verkeershandhaving afspraken over intensivering van het aantal Alcohol/Drugs controles.

We maken afspraken met gemeenten over de realisatie van (delen van) hoofdfietsroutes over langere afstand.

We verbeteren de hoofdfietsroutes in provinciaal beheer.

We voeren het programma "Doortrappen" uit (veiliger fietsen tot je 100ste)

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Duurzame mobiliteit	Uitvoeringsprogramma Verkeer & Vervoer is omgezet tot Uitvoeringsprogramma RMP	Gereed
	Aantal laadpalen voor elektrische auto's	Toename van 200 laadpalen to.v. 2022
Verkeersveiligheid	Intensivering van het aantal controles.	Stijging t.o.v. 2022
Veilig en meer fietsen	Programmering van beschikbare provinciale subsidie hoofdfietsroutes	100%
	Aantal deelnemers aan "Doortrappen"-activiteiten	10 % Stijging t.o.v. 2022

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	4.837	14.351	3.793	2.633	2.072	1.957
Totaal baten	0	37	37	37	37	37
Saldo van lasten en baten	4.837	14.314	3.755	2.595	2.035	1.920

Toelichting

De structurele begrote lasten (€ 1,9 mln.) hebben betrekking op algemene beheerskosten, monitoring en verkeersveiligheid (educatie en gedragsbeïnvloeding). De fluctuatie in de lasten wordt veroorzaakt door de tijdelijke budgetten. Bij de tijdelijke budgetten gaat het om onderzoeken en planstudies, aanpak Niet Actief Beveiligde Overwegen (NABO's) en bestrijding fietsonveiligheid. Verder is de voormalige Brede Doeluitkering (BDU) reserve opgeheven en zijn de resterende budgetten conform het bestedingsplan in de begroting opgenomen.

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Beleid en verkeersveiligheid algemeen	124	197	203	203	203	203
	Verkeersveiligheid	1.650	1.626	1.626	1.626	1.626	1.626
	Beleid en verkeersveiligheid overig	24	132	138	138	128	128
Structurele budgetten		1.798	1.955	1.968	1.968	1.957	1.957
	Beleid en verkeersveiligheid algemeen	214	60	0	0	0	0
	Transitie	0	400	250	250	0	0
	Verkeersveiligheid	245	1.413	450	300	0	0
	Fiets	482	9.063	125	115	115	0
	Beleid en verkeersveiligheid overig	446	1.461	1.000	0	0	0
Tijdelijke budgetten		1.387	12.396	1.825	665	115	0
	Verkeersveiligheid	955	0	0	0	0	0
	Fiets	697	0	0	0	0	0
Reserves		1.652	0	0	0	0	0
Totaal lasten		4.837	14.351	3.793	2.633	2.072	1.957
Baten							
	Beleid en verkeersveiligheid algemeen	0	37	37	37	37	37
Structurele budgetten		0	37	37	37	37	37
Totaal baten		0	37	37	37	37	37
Saldo van lasten en baten		4.837	14.314	3.755	2.595	2.035	1.920

Beleidsveld 2.2. Verbetering infrastructuur

Wat zien we?

Ambities

Met de investeringen van de afgelopen jaren zijn de verschillende provinciale netwerken voor weg en water in grote lijnen klaar. Het Friese wegenet is verbeterd en veiliger met de aanleg van ovondes of reconstructies van kernen. Sinds deze collegeperiode investeren we structureel in het oplossen van verkeersveiligheidsknelpunten in ons wegenet.

Doordat netwerken intensiever gebruikt worden, kunnen de kleinste verstoringen een grote impact hebben. We kijken daarom niet alleen naar onze provinciale infrastructuur, maar ook naar het gehele netwerk. Onze aandacht gaat daarbij o.a. uit naar de locaties die verstoringgevoelig zijn, oftewel waar infrastructuur elkaar kruist. Dat vraagt om goede afstemming tussen de verschillende beheerders, waaronder het Rijk.

Daarnaast willen we netwerken (auto, ov, fiets, scheepvaart) met elkaar verbinden om de genoemde ketenmobiliteit te faciliteren. Dat vraagt mogelijk om infrastructurele aanpassingen in de vorm van hubs/knooppunten langs provinciale infrastructuur, voor personen maar ook voor goederen.

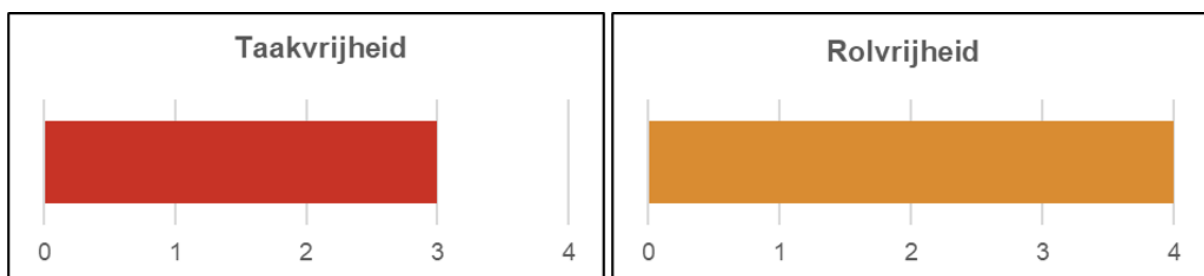
Het spoor vormt een belangrijke ader binnen onze ambitie om te komen tot een duurzaam en veilig vervoerssysteem. Hoewel we zelf geen spoorinfrastructuur in beheer hebben, hebben we aandacht voor het borgen en waar nodig verbeteren van het bestaande spoornetwerk in, van en naar Fryslân. Dat vraagt om afstemming met ProRail en het Rijk. Daarnaast zien we de Lelylijn als aanvulling op het huidige spoorwegennet. Op het gebied van veiligheid is een belangrijke ambitie de 'overwegveiligheid' te verbeteren, door de aanpak van openbaar toegankelijke Niet Actief Beveiligde Overwegen (NABO's). In Fryslân gaat het in totaal om 11 NABO's. Voor de aanpak van 4 NABO's hebben provincie en gemeenten cofinanciering beschikbaar gesteld. De andere 7 NABO's worden volledig gefinancierd door het Rijk. De overige doelen en resultaten voor spoorverbeteringen zijn opgenomen in beleidsveld 2.4 en in de paragraaf Grote projecten.

Externe ontwikkelingen

We zien dat de afgelopen jaren de kosten van infrastructurele maatregelen hard zijn opgelopen. Volgens het CBS zijn de prijzen binnen de GWW (Grond, weg en waterbouw) t.o.v. 2021 met 18,9% gestegen (CBS, 2022). Ook spelen personeelstekorten en materiaaltekorten een rol.

Voor bestaande projecten betekent dit dat soms keuzes gemaakt dienen te worden v.w.b. kwaliteit of tijd (vertraging). Voor nieuwe projecten betekent het dat er meer budget nodig is of dat er minder gerealiseerd kan worden.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

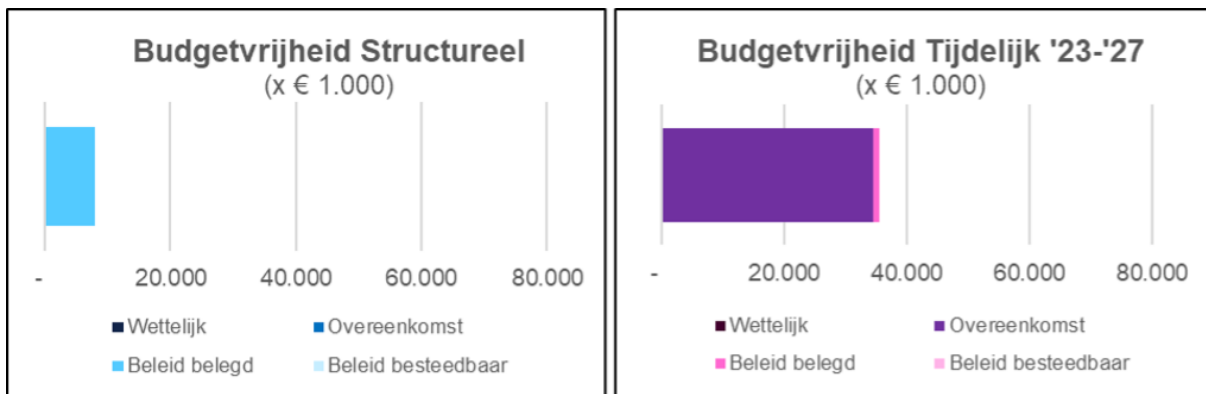
Taakvrijheid

De provincie is wettelijk verantwoordelijk voor het onderhoud van het provinciale wegen- en vaarwegennet, maar kent geen wettelijke verplichting tot uitbreiding of opwaardering daarvan. Verbetering van bestaande infrastructuur, voor zoverre deze dient ter vergroting van de verkeersveiligheid, stoelt wel op een wettelijke verplichting.

Rolvrijheid

Aanleg van nieuwe infrastructuur en verbetering van bestaande bevond zich van oudsher in het kwadrant van de presterende overheid: zelfstandig kon de provincie resultaten proberen te bereiken als een betere bereikbaarheid en meer veiligheid. Echter, in toenemende mate is met name de aanleg van nieuwe infrastructuur soms ook in het kwadrant van de samenwerkende overheid beland: infrastructuraanleg

wordt gekoppeld aan gebiedsontwikkeling waarvoor andere partijen (deels) verantwoordelijk zijn, rijksprojecten worden soms mede geïnitieerd of (voor)gefinancierd door de provincie.

Budgetvrijheid

De structurele budgetten betreffen de afschrijvingslasten van eerder uitgevoerde infrastructurele projecten inclusief het Friese Meren Project.

Bij de tijdelijke budgetten gaat het om een aantal overeenkomsten waaronder de RSP concrete infraprojecten, bereikbaarheid gebiedsontwikkeling Drachten/Heerenveen en Sluis Kornwerderzand. Daarnaast een aantal specifieke uitkeringen van het Rijk.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 2.2.

- We willen de verkeersveiligheid verhogen door te investeren in onze eigen infrastructuur
- Naast de provinciale investeringen in onze eigen infrastructuur, willen we externe financiering realiseren (Rijk of Europees) en koppelingen maken met projecten van partners of in gebieden.
- We willen de interne en externe bereikbaarheid op orde houden (toekomstbestendig maken van kruisingen tussen water, spoor en wegen).
- We willen het Van Harinxmakanaal opwaarderen tot faciliterend klasse Va en de knelpunten de Tjerk Hiddessluis en HRMK-spoorbrug tussen Leeuwarden en Zwolle wegnemen. Voor beide knelpunten willen we afspraken met het Rijk maken over haar financiële bijdrage.
- Het (financieel) afronden van aantal van de grote infraprojecten, zoals De Centrale As en Knooppunt Joure.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Van bouwen naar op orde houden	Inrichting Van Harinxmakanaal	100% faciliterend klasse Va
	Beschikbaarheid van Rijksinfrastructuur (A6,A7)	> 99,5%
Spoorinfrastructuur	Uiterlijk in 2023 zijn alle 11 openbaar toegankelijke NABO's in Fryslân aangepakt	100%
Overige grote projecten	Afronden complexe infraprojecten	100%

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

We maken met het Rijk afspraken in het MIRT-overleg.

Met specifieke aandacht voor de vijf bruggen over het PM-kanaal en de bruggen in Rijkswegen (A6/Skarster Rien en A7/Bolsward).

We werken volgens planning aan de programmering in het uitvoeringsprogramma Verkeer en Vervoer (MPI, KIP, RYP 1.0 en 2.0).

We realiseren een deel van de hoofdfietsroutes langs provinciale infrastructuur (danwel minimaal in voorbereiding).

Realisatie van de resterende NABO's

Realisatie van de resterende NABO's (niet actief beveiligde overgangen), afhankelijk van de uitvoering door ProRail en gemeente Waadhoeke.

Het (financieel) afronden van aantal van de grote infraprojecten, zoals De Centrale As en Knooppunt Joure

We werken aan de Vismigratierivier en verruiming van de Sluis Kornwerderzand

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Van bouwen naar op orde houden	In het BO-MIRT 2023 maken we afspraken met het Rijk over de volgende kruisingen: - Aquaduct A6/Skarster Rien (resultaat 36) - Aquaduct A7/Bolsward (resultaat 36) - VHK / Tjerk Hiddessluizen (resultaat 37)	Afspraken gemaakt
	Realisatie (delen) hoofdfietsroutes	2
Aanpak onbeveiligde overwegen	Aanpak openbaar toegankelijke NABO's waar de provincie cofinancier is (locaties Welsryp en Deinum)	2
Overige grote projecten	Afronden restpunten grote projecten en monitoren afspraken en het functioneren van de investeringen	2 projecten ronden wij af

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	20.156	35.418	20.133	21.276	8.624	7.895
Totaal baten	8.484	1.887	3.048	0	1.000	0
Saldo van lasten en baten	11.672	33.531	17.085	21.276	7.624	7.895

Toelichting

De structurele begrote lasten hebben betrekking op afschrijvingslasten. Verder is een aantal tijdelijke projecten, waardoor er fluctuatie over de jaren is, opgenomen zoals RSP concrete infraprojecten (Rijksbijdrage hiervoor loopt via het provinciefonds in programma 7 algemene dekkingsmiddelen), Investeringsagenda Drachten-Heerenveen, regionale aanpak laadinfrastructuur, fietssnelroutes en Sluis Kornwerderzand.

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Verbetering infrastructuur algemeen	0	0	0	0	0	0
	Infraprojecten	92	300	287	342	190	461
	Verbetering infrastructuur overig	1.063	1.063	1.063	1.063	1.063	1.063
Structurele budgetten		1.155	1.363	1.350	1.405	1.254	1.525
	Infraprojecten	3.797	14.344	4.500	13.500	0	0
	Overige grote projecten	1	586	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten		3.798	14.930	4.500	13.500	0	0
	Infraprojecten	-3.788	2.753	6.370	6.370	6.370	6.370
	Overige grote projecten	10.513	14.490	4.865	0	0	0
Reserves		6.724	17.244	11.235	6.370	6.370	6.370
	Verbetering infrastructuur algemeen	200	95	95	0	0	0
	Infraprojecten	2.214	1.736	2.033	0	1.000	0
	Overige grote projecten	6.065	50	920	0	0	0
Overlopende Passiva		8.480	1.881	3.048	0	1.000	0
Totaal lasten		20.156	35.418	20.133	21.276	8.624	7.895
Baten							
	Verbetering infrastructuur algemeen	5	0	0	0	0	0
Structurele budgetten		5	0	0	0	0	0
	Overige grote projecten	0	6	0	0	0	0
Reserves		0	6	0	0	0	0
	Verbetering infrastructuur algemeen	200	95	95	0	0	0
	Infraprojecten	2.214	1.736	2.033	0	1.000	0
	Overige grote projecten	6.065	50	920	0	0	0
Overlopende Passiva		8.480	1.881	3.048	0	1.000	0
Totaal baten		8.484	1.887	3.048	0	1.000	0
Saldo van lasten en baten		11.672	33.531	17.085	21.276	7.624	7.895

Beleidsveld 2.3. Instandhouding provinciale infrastructuur

Wat zien we?

Ambities

Binnen dit beleidsveld zien we de onderstaande ambities voor ons, waarbij de basis ligt in het de vastgestelde beleidskaders onderhoud (april 2020).

De provincie streeft naar een goed dagelijks beheer en onderhoud van het provinciaal wegen- en vaarwegennet. Het onderhoud aan onze provinciale infrastructuur is op orde en draagt bij aan de veiligheid van en op onze wegen. Daarnaast wordt met de uitvoering van het onderhoud ook zo veel mogelijk bijgedragen aan de andere provinciale doelen zoals duurzaamheid, circulariteit en energie.

In 2020 zijn de kaders voor het onderhoud geëvalueerd, geactualiseerd en vastgesteld door PS. Daarbij is de ruimte geboden om te komen tot een meer gedifferentieerd onderhoud. Dit houdt in dat de technische staat van belangrijke verbindingen op een hoger niveau kan liggen dan de staat van meer ondergeschikte verbindingen. In de PS vergadering van 29 juni 2022 is besloten om de kwaliteit van ons onderhoud met ingang van 2023 terug te brengen naar een '6'.

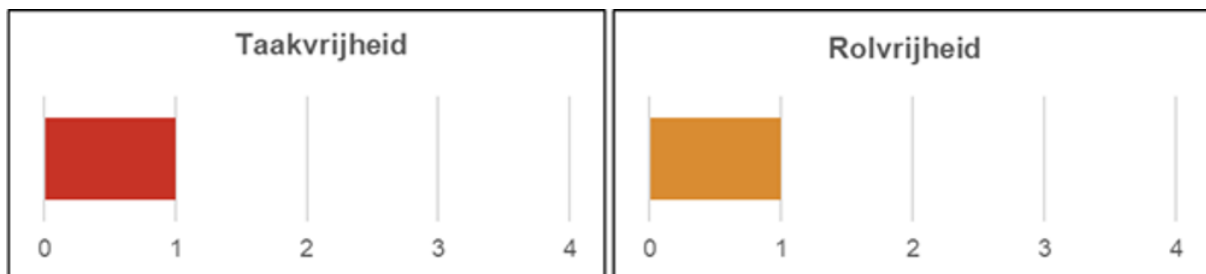
We zien toe op het gebruik van provinciale eigendommen en conform wetgeving het gebruik via koop of huur in rekening te brengen.

We benutten kansen om de steunpuntenstructuur van Provinciale Waterstaat naar een hoger kwaliteitsniveau te brengen, meer passend bij de huidige speerpunten vanuit het Bestuursakkoord en Organisatieplan Provinciale Waterstaat 2020 ten aanzien van flexibel werken, duurzaamheid, samenwerking en teamvorming.

Ontwikkelingen (mogelijk met data)

Prijsstijgingen, schaarste aan personeel en materialen maken het lastig om de gewenste planningen van onderhoud te realiseren. Bij de 2e berap worden de prijsstijgingen gecompenseerd door toevoeging van onderhoudsbudget op basis van de GWW index.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

Taakvrijheid

De provincie is wettelijk verantwoordelijk voor het onderhoud van het provinciale wegen- en vaarwegennet en de daarbij behorende kunstwerken (zoals bruggen en viaducten). Het gewenste onderhoudsniveau is wettelijk vastgelegd. In de loop van de jaren zijn er door het CROW (kennisnetwerk op het gebied van verkeer en vervoer) richtlijnen ontwikkeld voor het wegbeheer die ook door de rechter worden gehanteerd. Bij het beheer van vaarwegen liggen minder normen vast.

Ook is de Provincie als beheerder verantwoordelijk voor de verkeersveiligheid en – doorstroming op deze wegen. Voor vaarwegen is wettelijk voorgeschreven dat er een beheerplan moet worden opgesteld en welke onderwerpen daarin aan de orde dienen te komen. Ook het nautisch beheer is strak vastgelegd in de Scheepvaartverkeerswet en de daaruit vloeiende regelingen.

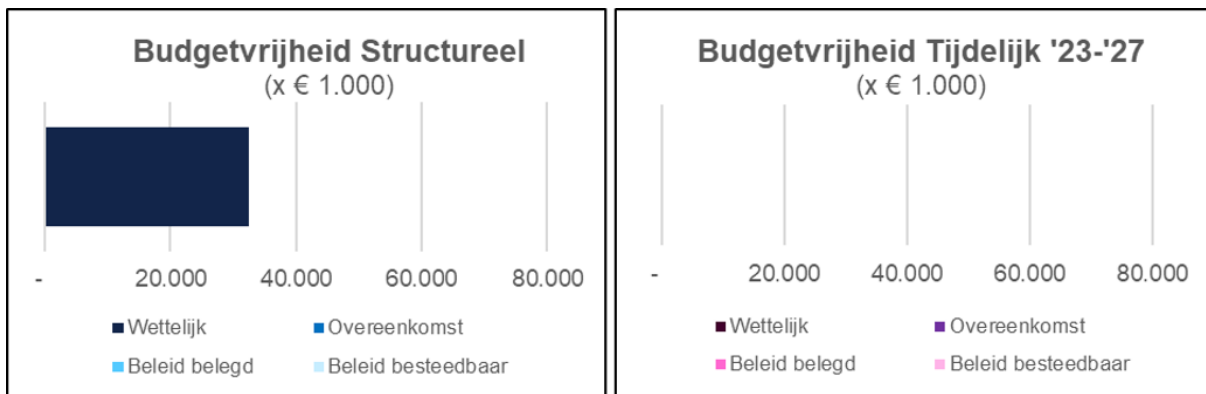
Rolvrijheid

Als het gaat om onderhoud en beheer heeft de provincie vooral een opdrachtgevende rol (model NSOB - Nederlandse School voor Openbaar Bestuur – de presterende overheid). Het is van belang dat aan wettelijke verplichtingen wordt voldaan (rechtmatige overheid), maar vooral dat dat efficiënt en effectief gebeurt, dat (vaar-)wegen in uitstekende staat worden gehouden voor zo laag mogelijke kosten. Desalniettemin kent dit taakveld ook elementen van de rechtmatige en samenwerkende overheid. Rechtmatig, omdat bij het onderhoud de provincie gestuurd wordt door wettelijke verplichtingen. En samenwerkend, omdat bijvoorbeeld in de uitrol van elektrische laadpalen wordt samengewerkt met

gemeenten en met het Rijk (ook financiële) afspraken zijn gemaakt over beheer en onderhoud van vaargeul de Boontjes.

De rolvrijheid op dit taakveld schuilt ten eerste in de mate waarin ('dik of dun') wettelijke taken worden uitgevoerd, maar kan ook schuilen in het hoe: er kan worden gezocht naar innovatieve manieren van onderhoud, van aanbesteden en dergelijke. In het samenwerkende kwadrant schuilt rolvrijheid in de mate waarin we als provincie actief een meer voorlopende rol in zaken als de elektrische infrastructuur, digitale infrastructuur en dergelijke oppakken, en hoe. Ook kan een wettelijke taak als onderhoud vervlochten worden met meer samenwerkende aspecten door verbindingen te leggen tussen onderhoud van diverse partijen, of tussen onderhoud en andere zaken die op dat moment in het gebied spelen (baggerslib aanleveren andere doeleinden e.d., of tussen onderhoud en verbeteringen).

Daarnaast zijn verdergaande samenwerking of het neerleggen van wegbeheer bij derden (commercieel of andere wegbeheerder) mogelijke keuzes om voor de verdere toekomst te bekijken.

Budgetvrijheid

Onze wettelijke taak op het gebied van beheer en onderhoud van wegen en vaarwegen houdt in dat het onderhoudsniveau minimaal een 6 moet zijn.

Bij de tijdelijke budgetten is een wettelijke taak mbt oneigenlijk gebruik.

Er is budgetvrijheid bij het tijdelijke budget pilot voorkomen wildongevallen provinciale wegen (€ 0,2 mln.)

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 2.3.

- Het onderhoudsniveau van het provinciale wegen- en vaarwegennet en de daarbij behorende kunstwerken (zoals bruggen en viaducten) voldoet aan het onderhoudsniveau '6'.
- De provinciale kunstwerken voldoen aan de wettelijke geëiste veiligheid.
- Een programmatische aanpak van het Van Harinxmakanaal, inclusief synergievoordelen geplande onderhoudswerkzaamheden en werkzaamheden ten behoeve van de opwaardering van het kanaal (bijv. bochtverruiming Franeker, resultaat 37 bestuursakkoord 'Lok op 1').
- We willen met het programma afstandsbediening de gastvrijheid voor de watersporter vergroten.
- We willen, ook onder winterse omstandigheden, een optimale en veilige bereikbaarheid en doorstroming van het verkeer.
- We willen de 1700 oorspronkelijk geïnventariseerde dossiers rondom het oneigenlijk gebruik van onze provinciale eigendommen afronden.
- We willen de huidige steunpuntenstructuur vernieuwen en verduurzamen.

Het onderhoud van de infrastructuur wordt ook toegelicht in paragraaf 3: Onderhoud kapitaalgoederen.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
-----------	-----------	-----------------

Beheer en groot onderhoud (vaar)wegen	We streven naar een “voldoende onderhoudsniveau” (ook wel een ‘6’ genoemd,).	Score 3 NEN-2767 en bij oevers is differentiatie mogelijk. Hier is ook NEN-score 4 of 5 mogelijk
Vastgoed/onrechtmatig gebruik	In de resterende 2 jaar afhandelen van resterende dossiers rondom oneigenlijk gebruik	800

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

Wij beheren, programmeren en onderhouden de provinciale infrastructuur

Wij beheren, programmeren en onderhouden de provinciale infrastructuur (wegen en vaarwegen) conform het door PS vastgestelde onderhoudsniveau (6) en gaan door met het verder professionaliseren van ons assetmanagementsysteem (inclusief rapportage).

Wij dragen zorg voor een veilige en vlotte doorvaart

Door middel van het op professionele wijze bedienen van provinciale bruggen en sluisen gelegen over de vaarwegen in Fryslân.

We zorgen voor nautisch toezicht op onze vaarwegen en professionaliseren de integrale samenwerking met politie en andere handhavende diensten.

We breiden het aantal bruggen uit dat wordt aangesloten op de al in bedrijf genomen bediencentrale.

We bestrijden gladheid op provinciale wegen en breken het ijs op provinciale vaarwegen.

We werken aan het afhandelen van de oorspronkelijk ruim 1700 geïdentificeerde dossiers van oneigenlijk gebruik van provinciale eigendommen in 2023.

We starten met de uitvoering van de herverdeling en daaraan gekoppeld het energieneutraal maken van de te handhaven steunpunten

(Conform het vastgestelde implementatieplan energieneutrale provinciale organisatie).

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Beheer en (groot) onderhoud (vaar)wegen*	Het deel van de provinciale infrastructuur dat voldoet aan het gewenste onderhoudsniveau (6):	

* De nulmetingen zijn nog gebaseerd op onderhoudsniveau 7, omdat dit het afgesproken niveau was tijdens de nulmeting. Bij de realisatie sturen wij op niveau 6	Wegen (nulmeting 2018: 90%)	94%
	Fietspaden (nulmeting 2018: 77%)	93%
	Kunstwerken (nulmeting 2016: 89%)	95%
	Oevers (nulmeting 2016: 71%)	81%
	Diepte vaarwegen (nulmeting 2016: 88%)	93%
Programma Afstandsbediening	Aantal bruggen wat aangesloten wordt op de bediententrale in 2023	3
Programma VHK	De opwaardering volgt het schema (aangepast) onderhoudsprogrammering. Er is duidelijkheid over de keuze brug Kiesterzijl en grondaankopen t.b.v. bocht Langdeel. Er ligt een VO (voorontwerp) voor bocht Froskepolle.	Gereed
Vastgoed/onrechtmatig gebruik	Dossiers rondom oneigenlijk gebruik afhandelen	400

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	19.688	31.260	34.751	27.589	31.654	31.183
Totaal baten	1.721	1.624	1.036	1.036	1.036	1.036
Saldo van lasten en baten	17.967	29.637	33.715	26.553	30.618	30.147

Toelichting

De begrote lasten bestaan hoofdzakelijk uit beheer- en onderhoudsmiddelen en afschrijvingslasten. De programmering voor groot onderhoud is meerjarig verwerkt. Hierdoor ontstaan er enige fluctuaties door de jaren heen. De fluctuatie in de baten over de jaren wordt veroorzaakt door de verkoop van steunpunten, de structurele baten hebben onder andere betrekking op huren, pachten en stortopbrengsten.

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Beheer en (groot) onderhoud wegen	9.742	10.429	10.191	10.280	10.332	10.374
	Beheer en (groot) onderhoud vaarwegen	2.733	3.379	3.307	3.300	3.300	3.300
	Meerjarenprogramma Kunstwerken (MPK)	836	1.760	1.920	2.080	2.240	2.400
	Programma afstandsbediening	13	423	666	898	1.050	779
	Gladheidsbestrijding	179	181	153	122	122	122
	Vastgoed/onrechtmatig gebruik	714	823	908	908	908	908
Structurele budgetten		14.218	16.994	17.145	17.587	17.951	17.882
	Beheer en (groot) onderhoud wegen	0	150	100	0	0	0
	Beheer en (groot) onderhoud vaarwegen	213	200	0	0	0	0
	Vastgoed/onrechtmatig gebruik	3	51	51	51	0	0
Tijdelijke budgetten		216	401	151	51	0	0
	Beheer en (groot) onderhoud wegen	3.545	7.906	14.458	7.610	10.997	9.969
	Beheer en (groot) onderhoud vaarwegen	981	2.679	2.997	2.342	2.706	3.333
	Programma afstandsbediening	0	3.280	0	0	0	0
Reserves		4.526	13.865	17.455	9.951	13.703	13.301
	Instandhouding provinciale infrastructuur overig	728	0	0	0	0	0
Werken voor derden (schades)		728	0	0	0	0	0
Totaal lasten		19.688	31.260	34.751	27.589	31.654	31.183
Baten							
	Beheer en (groot) onderhoud wegen	81	143	143	143	143	143
	Beheer en (groot) onderhoud vaarwegen	634	482	482	482	482	482
	Vastgoed/onrechtmatig gebruik	277	999	412	412	412	412
Structurele budgetten		993	1.624	1.036	1.036	1.036	1.036
	Instandhouding provinciale infrastructuur overig	728	0	0	0	0	0
Werken voor derden (schades)		728	0	0	0	0	0
Totaal baten		1.721	1.624	1.036	1.036	1.036	1.036
Saldo van lasten en baten		17.967	29.637	33.715	26.553	30.618	30.147

Beleidsveld 2.4. Openbaar vervoer

Wat zien we?

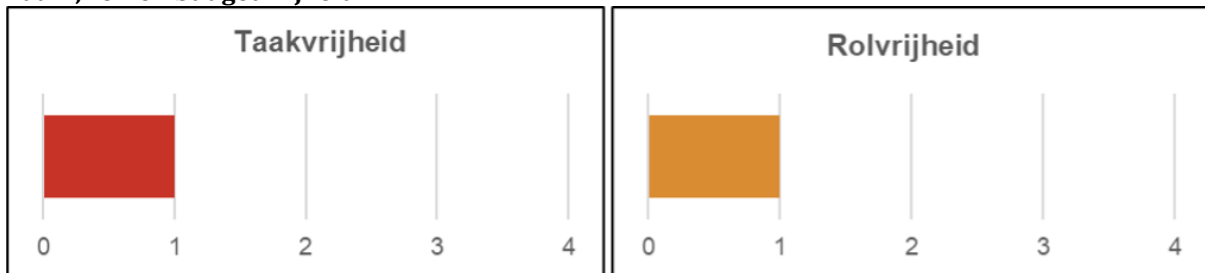
Ambities

Als opdrachtgever voor het regionale openbaar vervoer verlenen en beheren wij OV-concessies voor trein en bus. Onze ambitie is een toekomstbestendig, toegankelijk, betaalbaar en duurzaam openbaar vervoer systeem voor de inwoners en bezoekers van Fryslân. Daarvoor stemmen we het vervoersaanbod af op de vraag, versterken wij de hoofdstructuur van ons OV-netwerk bestaande uit snelle en hoogfrequente treinen en buslijnen en vinden alternatieven voor de nog overblijvende vraag naar vervoer binnen de beschikbare financiële middelen. We stimuleren en realiseren maatregelen om het trein- en busvervoer te verbeteren en duurzamer te maken. Daarnaast willen wij een schaa sprong realiseren door de treinverbinding vanuit Fryslân en Noord-Nederland met de Randstad en Noord-Duitsland aanzienlijk te versnellen.

Externe ontwikkelingen

De naweeën van de coronapandemie en de onzekerheid over een mogelijk nieuwe opleving, het effect hiervan op het gedrag van de reiziger en de disbalans tussen kosten en opbrengsten zetten druk op de betaalbaarheid en beschikbaarheid van het Friese openbaar vervoer. Andere ontwikkelingen zijn de Oekraïne-crisis, kostenstijgingen, schaarste aan personeel en materieel. De krapte op de arbeidsmarkt kan gevolgen hebben voor de uitvoering van de dagelijkse dienstregeling. OV-infraprojecten kunnen in de uitvoering vertraging oplopen en duurder uitvallen. Het vraagt om creativiteit om een toekomstbestendig, betaalbaar en duurzaam (openbaar) vervoersysteem te realiseren. Flexibiliteit, innovatie, maatwerk en samenwerking is nodig.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

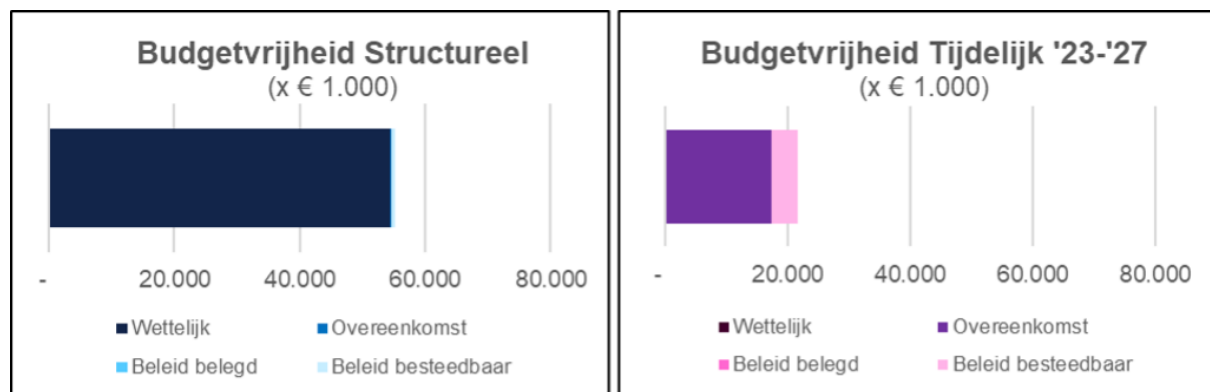

Taakvrijheid

In de wet Personenvervoer 2020 is bepaald dat provincies bevoegd zijn om als concessieverlener op te treden voor het regionale bus- en treinvervoer. Hoe dit regionale openbaar vervoer er precies uitziet, is daarmee aan de provincie. Als concessieverlener schrijft de provincie namelijk voor aan welke eisen het regionale openbaar vervoer in de provincie dient te voldoen. De provincie is hierbij bevoegd subsidies te verstrekken aan vervoerders die het in de regionale concessies omschreven openbaar vervoer uitvoeren.

Rolvrijheid

Rolvrijheid zit in de mate waarin de wettelijke verplichting tot het aanbieden van openbaar vervoer 'dik of dun' wordt ingevuld en de wijze waarop: bijvoorbeeld alle kernen ontsluiten of volledig inzetten op duurzaamheid. Daarnaast kan er voor gekozen worden een meer of minder initiërende en faciliterende rol te pakken ten aanzien van innovaties in bijvoorbeeld (duurzame) vervoerstechniek of het ontwikkelen van nieuwe concepten van (kleinschalig) openbaar vervoer.

Budgetvrijheid

De provincie ontvangt jaarlijks een bijdrage voor onder andere mobiliteit (waaronder OV) vanuit het provinciefonds. De exacte verdeling van uitgaven van deze bijdrage naar de verschillende onderdelen waarvoor deze bijdrage is bedoeld, is aan de provincie zelf. De twee financieel grootste onderdelen zijn de structurele exploitatiebijdragen bedoeld voor de concessiehouders van de bus- en treinconcessie. Deze bijdragen liggen in principe vast gedurende de looptijd van de concessies. Daarnaast zijn er budgetten voor onderhoud voor onder andere busstations en budgetten voor beheer van de concessie.

De tijdelijke budgetten betreft de overeenkomst ERTMS (€ 10 mln) en een specifieke uitkering.

Er is budgetvrijheid bij de structurele budgetten onvoorzien (€ 0,25 mln), Grensoverschrijdende OV info (€ 0,16 mln) en subsidie aan derden (€ 0,15 mln).

Bij de tijdelijke budgetten is budgetvrijheid bij het budget verduurzamen OV bus (€ 3,5 mln), Grote trein/busstations (€ 0,36 mln), herinrichting/verplaatsen OV knooppunt Zurich (€ 0,25 mln) en cofinanciering deelfietsen (€ 0,09 mln).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 2.4.

- We verlenen en beheren de regionale OV-concessies voor de trein en bus
- Het openbaar vervoer passen we aan op (nieuwe) trends en ontwikkelingen, zoals krimp, vergrijzing en de impact van de coronapandemie
- We willen een schaa sprong bereiken door de reistijd tussen Noord-Nederland en de Randstand met minimaal 30 minuten of meer te verkorten
- De infrastructuur die gebruikt wordt voor onze bussen en treinen wordt verbeterd, vernieuwd en daarmee aantrekkelijker gemaakt
- In lijn met het klimaatakkoord en het bestuursakkoord zero emissie bus (BAZEB) dient het openbaar vervoer binnen de concessies verduurzaamd te worden

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Verlenen en beheren regionale OV-concessies trein en bus	Klanttevredenheid OV Fryslân met OV-klantenbarometer (2021 = 7,9)	Klanttevredenheid is minimaal gelijk of hoger dan in 2021
Vormgeven aan transitie openbaar vervoer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het verhogen van de kostendekkingsgraad 2. Aanbieden van mobiliteitsoplossingen naast OV	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kostendekking verhogen we met 1% per jaar. 2. We faciliteren minimaal 1 nieuwe mobiliteitsoplossing als aanvulling of vervanging van het OV.
Verduurzamen openbaar vervoer	Zero Emissie bus en treinvervoer	Vastleggen in concessies: <ol style="list-style-type: none"> 1. Vanaf 2030 100% ZE-busvervoer in Fryslân 2. Vanaf 2036 100% ZE-treinvervoer regionale lijnen

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

We starten de aanbesteding van de concessie voor het busvervoer in Fryslan en willen deze gunnen

Wij willen de concessieverlening van de sprinterdienst tussen Leeuwarden-Zwolle decentraliseren (bestuursakkoord resultaat 47).

Wij willen afspraken maken over de overdracht van de concessieverlening voor de Waddenveren naar Fryslân (bestuursakkoord resultaat 48).

Wij onderzoeken en ontwikkelen nieuwe/innovatieve concepten van (kleinschalig) openbaar vervoer en andere mobiliteitsoplossingen (MaaS/deelmobiliteit) in samenspraak met gemeenten en vervoerders.

Voor wat betreft de treinconcessie zetten wij de gesprekken tot een mogelijke herijking van de treinconcessie voort met de huidige vervoerder.

We werken mee aan het vervolg op het landelijke programma 'Toekomstbeeld OV'.

We voeren met het Rijk en de provincies Groningen en Drenthe het MIRT-onderzoek uit naar de Lelylijn.

We voeren met het Rijk afspraken uit om de bestaande spoorverbinding naar de Randstad te verbeteren.

We hebben middelen gereserveerd voor de vervanging en het jaarlijkse beheer en onderhoud van de HRMK-spoorbrug.

We lobbyen bij het Rijk voor de financiering voor de vervanging van de HRMK-spoorbrug door een spooraquaduct.

We laten de overweg in de Hogeweg bij Den Horn (provincie Groningen) aanpassen.

Hiermee zijn de werkzaamheden voor de extra sneltrein Leeuwarden-Groningen afgerond.

Wij bereiden samen met het programmabureau, ProRail en de provincie Groningen de uitrol van het nieuwe treinbeveiligingssysteem voor op de noordelijke regionale spoorlijnen.

Wij onderzoeken de haalbaarheid van een eigen busstalling in Leeuwarden.

We realiseren Dynamische Reisigersinformatiesystemen (DRIS) op drukke bushaltes, nieuwe bushaltes aan de hoofdstructuur en upgraden busstations en ketenknoppunten.

Via de nieuwe aanbesteding van het openbaar busvervoer in Fryslân willen wij meer zero-emissie bussen voorschrijven.

Wij onderzoeken samen met het Rijk, ProRail en de vervoerder de haalbaarheid om in de huidige lopende regionale treinconcessie met batterijtreinen te gaan rijden op Leeuwarden-Harlingen Haven.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Verlenen en beheren regionale OV-concessies trein en bus	Nieuwe busconcessie	Gunning is afgerond
	Decentralisatie concessieverlening sprinterdienst Leeuwarden-Zwolle en Waddenveren	Afspraken met Rijk gemaakt
Versnellen treinverbinding naar de Randstad	Nemen Startbeslissing voor het uitvoeren van een Verkenning naar de Lelylijn.	Onderzoek uitgevoerd voor Startbeslissing
	Uitvoering afspraken verbetering bestaand spoor	Afspraken zijn uitgevoerd
Verbeteren en aantrekkelijk maken spoornetwerk	Vervanging HRMK-spoorbrug	Afspraken met Rijk gemaakt
	Spoorlijn Leeuwarden-Groningen	Resterende werkzaamheden zijn afgerond
	Vorbereiding uitrol ERTMS noordelijke regionale spoorlijnen	Afspraken gemaakt
Verbeteren en aantrekkelijk maken busnetwerk	Eigen busstalling Leeuwarden	Onderzoek haalbaarheid is gedaan
Verduurzamen openbaar vervoer	Batterijtreinen Leeuwarden-Harlingen Haven	Onderzoek haalbaarheid is gedaan

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	58.266	61.007	77.127	60.881	55.247	55.247
Totaal baten	6.289	3.297	9.243	1.743	1.743	1.743
Saldo van lasten en baten	51.977	57.710	67.884	59.139	53.505	53.504

Toelichting

De begrote lasten bestaan hoofdzakelijk uit exploitatie middelen voor het openbaar vervoer. De baten hebben betrekking op een bijdrage door derden in de uitgevoerde diensten. De fluctuatie over de jaren wordt veroorzaakt door de inzet van middelen voor de 4de trein Sneek en invoering van ERTMS op de treinen. Vanaf 2025 is er voor de nieuwe busconcessie minder middelen beschikbaar.

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Openbaar vervoer algemeen	457	425	425	425	425	425
	Verlenen en beheren regionale OV-concessie trein en bus	52.604	57.176	57.257	57.245	54.110	54.110
	Verduurzamen openbaar vervoer	456	654	694	712	712	712
Structurele budgetten		53.517	58.255	58.377	58.381	55.247	55.247
	Vormgeven aan transitie openbaar vervoer	0	360	0	0	0	0
	Verbeteren en aantrekkelijk maken spoornetwerk	0	0	10.000	0	0	0
	Verneteren en aantrekkelijk maken busnetwerk	0	780	250	0	0	0
	Verduurzamen openbaar vervoer	94	0	1.000	2.500	0	0
Tijdelijke budgetten		94	1.140	11.250	2.500	0	0
	Verlenen en beheren regionale OV-concessie trein en bus	91	0	0	0	0	0
	Vormgeven aan transitie openbaar vervoer	37	0	0	0	0	0
Reserves		128	0	0	0	0	0
	Verlenen en beheren regionale OV-concessie trein en bus	4.527	0	0	0	0	0
	Verbeteren en aantrekkelijk maken spoornetwerk	0	1.612	7.500	0	0	0
Overlopende Passiva		4.527	1.612	7.500	0	0	0
Totaal lasten		58.266	61.007	77.127	60.881	55.247	55.247
Baten							
	Verlenen en beheren regionale OV-concessie trein en bus	1.762	1.685	1.743	1.743	1.743	1.743
	Verduurzamen openbaar vervoer	0	0	0	0	0	0
Structurele budgetten		1.762	1.685	1.743	1.743	1.743	1.743
	Verlenen en beheren regionale OV-concessie trein en bus	4.527	0	0	0	0	0
	Verbeteren en aantrekkelijk maken spoornetwerk	0	1.612	7.500	0	0	0
Overlopende Passiva		4.527	1.612	7.500	0	0	0
Totaal baten		6.289	3.297	9.243	1.743	1.743	1.743
Saldo van lasten en baten		51.977	57.710	67.884	59.139	53.505	53.504

Programma 3: Omgeving

Portefeuillehouders

Gedeputeerden Douwe Hoogland, Klaas Fokkinga, Sietske Poepjes, Avine Fokkens en Friso Douwstra

Inleiding

Een mooi Fryslân willen we zijn, waarin het kenmerkende Friese Landschap een fundament is voor leefbaarheid, biodiversiteit, recreatie, landbouw en zo mogelijk ook voor andere opgaven.

Om deze ambities te kunnen realiseren moet de basis op orde zijn. De Friese ruimte heeft veel kwaliteiten die we willen behouden en versterken. Dat moet op een slimme manier gebeuren: niet door verandering tegen te houden maar door gewenste nieuwe ontwikkelingen te laten aansluiten bij bestaande kwaliteiten. Om deze kwaliteiten op orde te hebben en te houden, voeren we onze wettelijke taken uit en nemen we de verantwoordelijkheid die we als provincie hebben. Voor de bestaande kwaliteit zien we een aantal doelstellingen, waaronder een duurzame landbouw, het beschermen en ontwikkelen van natuur, behoud en versterken van kwaliteiten landschap, verbeteren en schoonhouden van milieu en de kwaliteit en kwantiteit van het (grond)water zijn op peil.

Daarnaast zijn vanuit de samenleving in de Omgevingsvisie vier urgente opgaven benoemd, namelijk:

- Fryslân houdt de leefomgeving vitaal, leefbaar en bereikbaar;
- Fryslân zet de energietransitie met kracht voort;
- Fryslân wordt klimaat-adaptief ingericht;
- Fryslân versterkt de biodiversiteit.

Deze opgaven zijn groot, onderling verbonden en ze raken de hele provincie. De opgaven vragen om een integrale en gezamenlijke aanpak en krijgen de komende jaren vorm en betekenis samen met onze partners in onze provincie.

Wat betekenen deze urgente opgaven?

Biodiversiteit is van groot belang voor gezonde bodems, schoon water, schone lucht, bestuivers voor voedselgewassen, natuurlijke weerstand tegen ziekten en plagen en veerkracht bij het opvangen van klimaatverandering. Kortom, de natuur is de basis van ons bestaan én onze economie. Als het niet goed gaat met onze biodiversiteit, dan heeft dat gevolgen voor ons welzijn en onze welvaart. Kunnen we straks nog voldoende gezond voedsel produceren? Is er nog natuur om de gevolgen van klimaatverandering te verzachten? Alle belang om ambities te formuleren die bijdragen aan een toekomstbestendig landelijk gebied.

Ten aanzien van de energietransitie is het doel om de uitstoot van broeikasgassen te verlagen en van fossiele brandstoffen af te gaan. Daarbij is aandacht voor deze duurzaamheidsdoelstellingen en ruimtegebruik.

Door verandering van het klimaat zien we een zeespiegelstijging en weersextremen die zorgen voor overlast en schade en bedreigen onze veiligheid. Vandaar dat dit een urgente opgave is. Het doel is om Fryslân klimaatbestendig in te richten en mee te laten bewegen met de veranderingen in het klimaat. Het leefbaar houden van de omgeving gaat onder meer over dat de leefomgeving bijdraagt aan de gezondheid van mensen en voor iedereen toegankelijk is. Een aantrekkelijk landschap en mooie natuur in de omgeving draagt hieraan bij.

Naast de urgente opgaven in de Omgevingsvisie is ook de stikstofaanpak urgent. Deze wordt komende jaren vorm gegeven via het Nationaal Programma Landelijk Gebied, een programma onder de Nationale Omgevingsvisie. Naast de aanpak van stikstof worden hierin de landelijke en provinciale doelen t.a.v. klimaat, water en natuur opgenomen. Essentie is dat landelijk de kwaliteit van de natuur moet worden verbeterd, het watersysteem robuuster en gezonder moet worden gemaakt en op weg naar een klimaatneutraal landelijk gebied.

Een forse inzet op natuurherstel en -behoud is ook nodig om zo ruimte te creëren voor duurzame economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Daarnaast geldt dat Nederland zich op meerdere terreinen Europees en internationaal verplicht heeft aan diverse natuur-, water- en klimaatdoelstellingen. Dit alles moet gebeuren in samenhang met een toekomstbestendige ontwikkeling van de landbouw. Grote opgaven waar we de komende jaren mee aan de slag gaan.

Vastgestelde beleidsnotities

Natuur en Landschap

- Nota Faunabeleid Fryslân (2021)
- Nota weidevogels 2021-2030 (2021)
- Startnotitie beleid Fryske Guozzenoanpak (2022)
- Nota Fryske Guozzenoanpak 2017-2020 (looptijd verlengd t/m 2023)
- Startnotitie Invasieve Exoten (2021)
- Nota “Natuer en Lanlik gebiet” (2012)
- Strategische Grondnota Natuur Netwerk Nederland (2022)
- Beleidskader en Subsidieregeling Agrarische bedrijfsverplaatsing Fryslân (2015)
- Provinciaal Programma herstel biodiversiteit (2021)
- Omgevingsvisie De Romte Diele (2020)
- Friese aanpak Stikstof (2020)
- Provinciale Beleidsregels intern en extern salderen Fryslân (2020)
- Uitvoeringsprogramma Stikstof Fryslân 2035 (2022)
- Startnotitie Programma Landschap (2021)
- Romte foar Sinne (2015)
- Thematische structuurvisie Grutsk op ‘e Romte (2014)

Landbouw

- Beleidsbrief Duurzame Landbouw (2017)
- Landbouwagenda, actieplan Friese Landbouwagenda (2021)

Veenweide

- Veenweide visie (januari 2015)
- Maatschappelijke Kosten- en Batenanalyse Veenweide (2020)
- Veenweideprogramma 2021 -2030, Foarút mei de Fryske Feangreiden (2021)

Water en Milieu*

- Regionaal Water Programma 2022 - 2027
- KRW Nota Fryslân (2021)
- VTH beleid provincie Fryslân 2019 – 2023
- Beleidsregel tijdelijk en uitzonderlijk gebruik Wet luchtvaart provincie Fryslân (2012)
- Beleidsregels geur Bedrijven Fryslân 2019
- Beleidsregel Wet Bibob provincie Fryslân (2021)
- Landelijke handhavingsstrategie (2014)
- Beleid “Storten/op of in de bodem brengen van afval buiten inrichtingen” (2005)
- VTH-beleid Fryslân, uniform beleid voor vergunningverlening, toezicht en handhaving van de provinciale en gemeentelijke basistaken (2020)
- Startnotitie Bodembeleid (2022)
- Verordening Wet natuurbescherming (december 2016)
- Wadloopverordening (2019)

Energietransitie

- Energieprogramma Fryslân 2022 – 2025 (2022)

*Zie beleidsveld 3.4 Water en Milieu onderdeel VTH Milieu en Natuur voor het provinciaal VTH uitvoeringskader Milieu en Natuur

Verbonden partijen

- Fryske Útfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO), Grou
- Fûns Fryske Skjinne Enerzjy (FSFE), Leeuwarden
- Fonds Nazorg Stortplaatsen
- Stichting Nazorg Ouwsterhaule
- Samenwerkingsovereenkomst Waddenglas
- Samenwerkingsovereenkomst Omgevingsdienst Groningen (ODG) Brzo Noord, Veendam

Wat mag het gaan kosten?

Lasten en baten programma 3 Omgeving						
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	89.317	172.834	104.388	92.265	92.937	84.799
Totaal baten	14.212	49.063	20.760	22.740	16.278	4.097
Saldo van lasten en baten	75.105	123.772	83.629	69.524	76.659	80.702

Toelichting

De toelichting op de grootste verschillen tussen de jaren staat bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Uitgebreide financiële tabel

Beleidsveld	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten						
3.1 Natuur en landschap	55.965	103.296	83.591	75.108	76.333	69.934
3.2 Landbouw	3.833	14.837	1.483	10	9	9
3.3 Veenweide	7.206	29.538	3.850	3.300	3.000	2.843
3.4 Water en milieu	13.573	18.296	14.122	12.572	11.842	11.601
3.5 Energietransitie	8.741	6.867	1.342	1.275	1.753	412
Totaal lasten	89.317	172.834	104.388	92.265	92.937	84.799
Baten						
3.1 Natuur en landschap	7.284	20.741	18.360	21.023	14.992	3.161
3.2 Landbouw	1.085	392	15	12	11	0
3.3 Veenweide	2.237	26.233	850	300	0	0
3.4 Water en milieu	2.388	1.275	1.535	1.405	1.275	936
3.5 Energietransitie	1.218	423	0	0	0	0
Totaal baten	14.212	49.063	20.760	22.740	16.278	4.097
Saldo van lasten en baten	75.105	123.772	83.629	69.524	76.659	80.702

Beleidsveld 3.1. Natuur en landschap

Onze Ambities voor het landelijk gebied

Een toekomstbestendig landelijk gebied betekent dat we onze unieke natuur willen beschermen, de kwaliteiten van het landschap willen versterken, het verlies van biodiversiteit willen herstellen en perspectief willen bieden aan de agrarische sector. In essentie zijn dat onze hoofdambities voor de komende jaren.

Daarnaast werkt het herstel en bevorderen van de biodiversiteit en een toekomstbestendige natuurinclusieve kringlandbouw ook aan een houdbare vergunningverlening. Dit betekent dat kan worden aangetoond dat al het noodzakelijke wordt gedaan om verslechtering van natuurkwaliteit te voorkomen. Tot slot willen we ook soorten in stand houden en de schade beperken.

Wat zien we in beleidsveld natuur

Externe ontwikkelingen

Het landelijk gebied staat aan de vooravond van grote veranderingen. Natuur, biodiversiteit, landschap en de waterkwaliteit staan onder druk, en het klimaat verandert. Met de uitspraak van de Raad van State over de PAS is de urgente opgave van het stikstofprobleem benadrukt. De stikstofbelasting zorgt voor vermisting en verzuring en vormt in Nederland een belangrijke oorzaak van biodiversiteitsverlies.

Nationaal Programma Landelijk Gebied

Om landelijk aan de Europese verplichtingen te voldoen wordt een Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) opgezet. Het wil vanuit een samenhangende aanpak de Europese verplichtingen op terrein van natuur (inclusief stikstofreductie), water en klimaat realiseren. Voor de doelen in het NPLG die samenhangen met emissie en depositie van onder meer stikstof en broeikasgassen ligt de focus op landbouw. Vanuit het NPLG wordt gesteld dat de landbouw als belangrijkste ruimtegebruiker en emissiebron in het landelijk gebied een grote bijdrage heeft te leveren aan de te realiseren Europese doelen. Vandaar dat samen met de landbouwsector wordt toegewerkt naar een toekomstbestendig natuurinclusieve landbouw.

Natuurnetwerk Nederland

Intussen wordt gewerkt aan de afspraken die gemaakt zijn tussen Rijk en Provincies over de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Deze afspraken zijn in 2014 vastgelegd in het Natuurpact. Friesland heeft conform de zevende Voortgangsrapportage Natuur nog een resterende opgave van 3.961 ha vanaf 1 januari 2021 om te realiseren. Dit is ca. 51% van de totale opgave. Na realisatie van deze hectares is de ambitie van het NNN gereed. Gelet op de beschikbaarheid van geld, menskracht en beschikbaar instrumentarium is gebleken dat niet zonder meer het gehele NNN kan worden gerealiseerd. Vooral het verkrijgen van de benodigde grond dan wel het geïnteresseerd krijgen van grondeigenaren voor natuurbeheer is een cruciale factor voor het slagen van de ambities. En natuurlijk moeten voldoende middelen voorhanden zijn.

Landelijk is de restopgave voor het NNN nog 35.000 ha. Vandaar dat provincies gezamenlijk een versnellingsagenda voorbereiden en deze bespreken met het Rijk.

Agenda natuurinclusief

Tegelijkertijd zien we het belang van natuur en biodiversiteit toenemen. Gedurende de periode van het coronavirus in Nederland nam de belangstelling voor recreatie in de natuur enorm toe. Ook zien we het belang van groen in nabije omgeving steeds meer toenemen in het kader van voorkomen van hittestress, het voorkomen van wateroverlast, en gezondheid in het algemeen. Het Rijk zet dan ook samen met andere overheden, bedrijven, instellingen en burgers samen in op een Agenda Natuurinclusief, die toewerkt naar een natuurinclusieve samenleving. Dit wil zeggen dat in alle delen van de samenleving schade aan natuur wordt voorkomen én de mogelijkheden van natuur benutten.

N2000

Natura 2000 is opgericht om de achteruitgang van de biodiversiteit in Europa te stoppen. Via Natura 2000 (N2000) wordt invulling gegeven aan de gebiedsgerichte onderdelen van de Vogel- en Habitatrichtlijn. Doel daarvan is om de beschermde soorten en habitattypen landelijk in een "gunstige staat van instandhouding" te houden en waar nodig te brengen.

Het huidige Nederlandse N2000 doelensysteem omvat het landelijke beleid, de aanwijzingsbesluiten en de beheerplannen voor de gebieden. Dit systeem is de afgelopen periode geëvalueerd, met als uitkomst dat er wensen én mogelijkheden zijn om het N2000 doelensysteem te verbeteren via een actualisatie. Inzet hiervan is dat de implementatie van de natuurrichtlijnen effectiever en efficiënter wordt, waarbij de focus ligt op:

1. doelen efficiënter behalen,
2. procedures eenvoudiger doorlopen, en
3. verbeteren van synergie met andere beleidsopgaven

Komend jaar wordt verder hieraan gewerkt waarbij het Rijk voortouwnemer is van deze Actualisatie.

Nationale Parken

Nederland telt 21 Nationale Parken. Vier daarvan liggen (geheel of gedeeltelijk) in Fryslân: NP Schiermonnikoog, NP Lauwersmeer, NP Drents-Friese Wold en NP De Âlde Feanen. In 2015 is een landelijk manifest getekend over de doorontwikkeling van Nationale Parken. Momenteel zijn alle Nationale Parken aan het onderzoeken of en op welke wijze zij die doorontwikkeling voor zich zien. Op basis van de uitkomsten van de onderzoeken worden de vervolgstappen bepaald.

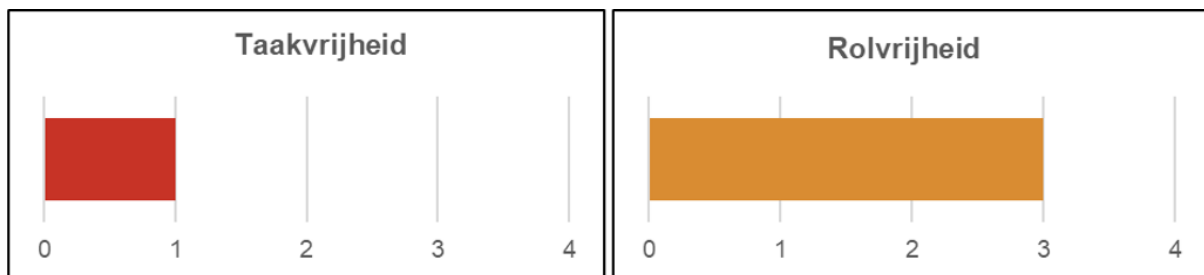
(Agrarisch) natuurbeheer

De provincie voert, in afstemming de natuurbeheerders en de agrarische sector, de regie op het natuurbeheer binnen en buiten het Natuurnetwerk (NNN). Daarnaast zorgt de provincie voor de implementatie van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) in de provincie door het geven van o.a. voorlichting over de wijzigingen in het nieuwe GLB.

Soortenbeleid

Van de soorten zijn de kaders duidelijk of worden duidelijk op het moment dat PS daar een besluit over gaat nemen en daarna de financiering wordt of is geregeld. Zo is het exotenbeleid in december jl. vastgesteld en staat het ganzenbeleid voor 2023 op de planning. De weidevogels financieren we uit bestaande middelen waarbij aandacht voor het brutto aanvalsplan.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

Taakvrijheid

De provincies zijn verantwoordelijk voor het beheer en de ontwikkeling van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en de meeste Natura 2000-gebieden, het agrarisch natuurbeheer en het soortenbeleid. Op het terrein van natuur zijn veel provinciale taken wettelijk vastgelegd en overwegend verplicht. Hieronder vallen onder meer vergunningverlening, verlenen van ontheffingen en vrijstellingen, het aansturen van faunabeheer- en wildbeheereenheden. Ook dient de provincie te beschikken over een natuurvisie en beheerplannen voor de Natura 2000 gebieden. Maar de doelstellingen zijn vaak globaal en daarbinnen hebben we als provincie enige beleidsvrijheid. Op een aantal thema's heeft de provincie verordenende bevoegdheden.

Het landschapsbeleid is niet langer een rijkstaak (op belangrijke open ruimtes als de Waddenzee na) maar is een autonome bevoegdheid van de provincies geworden. In de Omgevingswet staat dat provincies de belangen van onder meer cultuurlandschap en beschermde stads- en dorpsgezichten afwegen in de fysieke leefomgeving.

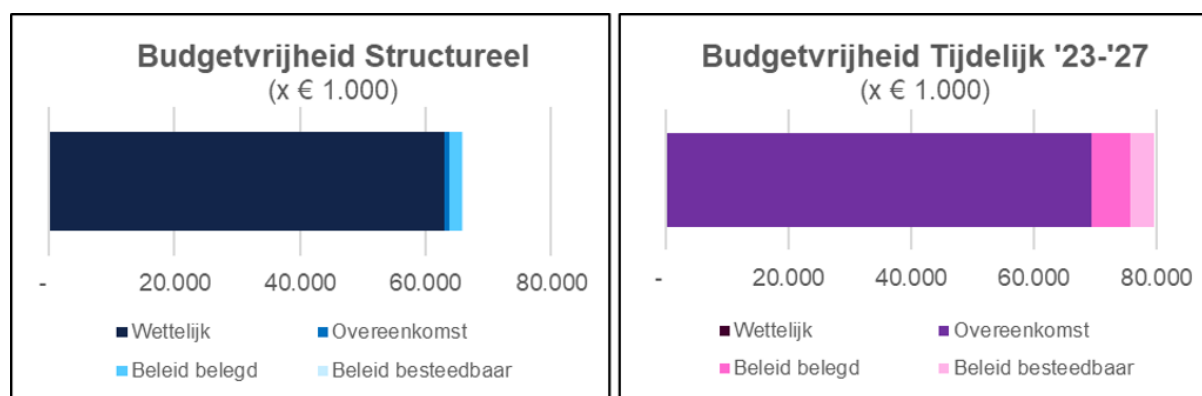
Rolvrijheid

Veel van de provinciale taken op dit veld bevinden zich dan wel in het kwadrant rechtmatige overheid (vergunningverlening, ontheffingen, toezicht) dan wel dat van de presterende overheid (aankoop, aanleggen en beheer van natuur). Echter, de keuzevrijheid die de provincie heeft in het kiezen van maatregelen voor het voldoen aan de afspraken in het Natuurpact leidt tot enige rolvrijheid. Accenten kunnen worden verlegd in bij welk kwadrant het zwaartepunt ligt en ook binnen kwadranten. Zo zou er voor kunnen worden gekozen het instrumentarium van de rechtmatige overheid dwingender in te zetten voor bijvoorbeeld de stikstofproblematiek of aanleg van natuur. Ten aanzien van de ganzenproblematiek hebben we zelfs veel rolvrijheid.

Op het gebied van natuur neemt de rolvrijheid in de loop der tijd af: als het gaat om begrenzing, aankoop

en aanleg beschikken we als provincie over meer vrijheid dan in de beheerfase, waar we gebonden zijn aan landelijke standaardpakketten. Omdat in de loop der tijd, naarmate meer natuur is verworven en ingericht, het zwaartepunt naar beheer zal verschuiven, neemt onze rolvrijheid dus gestaag af. Bij de autonome taak landschap is onze rolvrijheid groot. Of we al dan niet (apart) beleid formuleren op dit punt, als instrumenten geld, inspiratie, kennis en/of andere zaken inzetten is geheel aan ons. Daarnaast is een toename gaande op dit veld van activiteiten als samenwerkende of responsieve overheid. Het voorbeeld hiervan is natuurlijk de experimentele samenwerking binnen Natuur mei de Mienskip. Maar niet alleen daar. De provinciale rol bij het nieuwe programma natuur, bedoeld om de stikstofuitstoot aan te pakken, zal meer coördinerend zijn in vergelijking met de vooral uitvoerende rol in het natuurpact. Ook is voorzien dat de provincie straks 'regievoerder' zal zijn op de randzones rondom natuur. In een reeks aan gebiedsprocessen wordt door het combineren van doelen en middelen geprobeerd op meerdere beleidsvelden vooruitgang te boeken. Dat leidt ook tot meer samenwerking, met partijen die op die andere beleidsvelden (recreatie en toerisme, duurzaamheid, ...) een rol spelen. Het combineren van middelen maakt in ieder geval in theorie het realiseren van meer natuur mogelijk.

Budgetvrijheid

De structurele budgetten zijn grotendeels voor de wettelijke taken op het gebied van de wet natuurbescherming en de natuurpact middelen. Onder de overeenkomsten vallen de bijdrage aan het IPO voor de kerntaak vitaal platteland en natuur, wadlopen en het POP project Fluessen en Morra. De beleidsmatige belegde budgetten betreffen de boekjaarsubsidies binnen dit beleidsveld.

Bij de tijdelijke budgetten vallen onder overeenkomsten de vismigratierivier bij de nieuw afsluitdijk, rente/aflossing lening groenfonds, specifieke uitkeringen waaronder programma natuur, Life projecten weidevogels en de gebiedsontwikkeling Franekeradeel-Harlingen. Beleidsmatig belegd zijn budgetten voor diverse IKW/Waddenfonds projecten, cofinanciering Life projecten weidevogels en uitvoeringskosten POP3.

Er is nog budgetvrijheid bij de structurele budgetten weidevogels (€ 0,18 mln) en diverse kleine budgetten op het gebied van natuur/landschap (€ 0,1 mln).

Bij de tijdelijke budgetten is nog budgetvrijheid bij weidevogels (€ 1,6 mln), biodiversiteit (€ 1,3 mln), weidevogels predatiebeheer (€ 0,3 mln), programmteam stikstof (€ 0,3 mln), opkoop- en beëindigingsregeling (€ 0,3 mln) en vergroenen schoolpleinen (€ 0,2 mln).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 3.1.

1. We willen naar een natuur-inclusieve samenleving waaraan iedereen een bijdrage levert en het fijn wonen, werken en leven is.
2. In het kader van het herstellen en bevorderen van de biodiversiteit willen we:
  - De basiskwaliteit en samenhang van leefgebieden herstellen (de basis op orde: Natuurnetwerk Nederland (NNN), Natura 2000, Agrarisch Natuurbeheer, weidevogelkerngebieden, voldoende water, schoon water (N, P, inrichting en beheer afgestemd op biodiversiteit) lucht (N) en een gezonde bodem).
  - De verbinding versterken tussen economie en natuur en landbouw (natuurinclusieve landbouw, circulaire economie, recreatie, beheer infrastructuur).

- De bewustwording in de samenleving versterken (betrokkenheid bij leefomgeving, actieve inzet, monitoring, samenwerking, via cultuur)
  - Natuurinclusief ontwerpen bij nieuwe projecten, koppelen van opgaven, en een gebiedsgerichte aanpak.
3. We willen voorkomende soorten in stand houden en kwetsbare soorten beschermen.
  4. Een ombuiging van de neerwaartse trend in een opwaartse trend van weidevogels, met als inzet stabilisatie en groei van de weidevogelpopulaties: 10.000 broedparen Grutto in 2030
  5. Het duurzaam in stand houden van de internationaal beschermde ganzenpopulaties.
  6. We willen de schade van overlast gevende soorten beperken, waaronder het jaarlijks verlagen van de vraatschade van met name winterganzen.

Doel indicatoren

Ambitie	Indicator	Doelwaarde 2023
Ambitie 1. Herstel en bevorderen van de biodiversiteit	Het aantal Soorten van Fries Belang die bedreigd zijn, neemt af.	20% afname in 2026
	Aantal ha nieuwe natuur functiewijziging	750 hectare in 2027
	Aantal ha nieuwe natuur ingericht	2.000 hectare in 2027
	Groei aantal ha natuur in gesubsidieerd beheer SNL	2.000 ha t/m 2027
	Groei aantal ha natuur in gesubsidieerd beheer ANLB uitgesplitst in: Optimalisatie en uitbreiding Aanvalsplan Grutto KRW Water	23.500 ha t/m 2027, uitgesplitst in: 14.000 2.000 7.500
Ambitie 2. Soorten in stand houden en de schade beperken	Aantal broedparen grutto	10.000 broedparen in 2030
	Aantal robuuste weidevogelplusgebieden (Aanvalsplan Grutto)	14 weidevogelplusgebieden in 2027
	Ganzenschade	5 - 10% minder ganzenschade

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

In het kader van het herstelprogramma biodiversiteit werken we toe naar de volgende resultaten:

- We gaan 'steunlocaties' biodivers inrichten en ecologisch beheren
- We nemen biodiversiteit als aandachtsgebied mee in alle lopende programma's
- We investeren in kennisontwikkeling- en deling, bewustwording en educatie over biodiversiteit
- We maken een activiteitenplan 'Natuur-inclusief werken'

Voor alle andere natuurgerelateerde onderwerpen (ontwikkelopgave NNN, beheer (agrarische) natuurgebieden, soorten, N2000, Nationale Parken)

- Natuurnetwerk Nederland: verwerven, inrichten en verkopen van gronden
- Regie voeren op Agrarisch natuurbeheer en beheer van het Natuurnetwerk Nederland
- Natura 2022: Uitvoeren van maatregelen en voorbereiden en vaststellen van de tweede beheerplannen
- We voeren het soortenbeleid uit (o.a. weidevogels / grutto's, ganzen)
- Nieuw beleid voor ganzen wordt opgesteld.
- Uitwerking wordt gegeven aan Nationale Parken nieuwe stijl

Programma Stikstof

Wat zien we in programma Stikstof

Landelijk wordt ingezet op het terugdringen van de stikstofneerslag om op die manier de natuur te versterken en economische ontwikkeling mogelijk te maken. Sinds de uitspraak van de Raad van State in 2019 dat de PAS niet meer mag worden gebruikt voor vergunningverlening, heeft het Rijk samen met of in overleg met de provincies al meerdere stappen gezet. Zo is in de WNB is vastgelegd dat de PAS-melders in 2025 gelegaliseerd zijn, onder verantwoordelijkheid van het Rijk. En heeft het vorige kabinet met de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn) een basis gelegd voor de structurele stikstofaanpak met concrete doelen voor 2030 en 2035. In 2050 is het de bedoeling dat het VHR-doelbereik 100% is. Verder schrijft deze wet schrijft voor dat de minister voor Natuur en Stikstof een programma vaststelt om de doelen voor stikstofreductie te bereiken en de natuur te verbeteren. Hiervoor is een ontwerpprogramma opgesteld, het programma Stikstofreductie en Natuurverbetering. Op basis van dit programma wordt uitvoering gegeven aan de stikstofproblematiek.

Wij hechten als Fryslân waarde aan onze eigen stikstofaanpak. Het Rijk bepaalt de doelen ('het wat'), de provincie gaat over de invulling en uitwerking ('het hoe'). Op 14 juni 2022 hebben wij een brief gestuurd aan de minister van Natuur en Stikstof, met daarin onze visie op de stikstofaanpak. Wij staan voor het Friese Uitvoeringsprogramma Stikstof, dat in mei 2022 door PS is geaccordeerd. In dit uitvoeringsprogramma wordt gestreefd naar een generieke reductie van 25% in alle sectoren en aanvullend maatregelen in specifieke gebieden via een gebiedsgerichte aanpak. Zo wordt invulling gegeven aan de doelen uit de Wsn en in het UPS. Wij werken vanuit herstel van stikstofgevoelige natuurgebieden, reductie van uitstoot van stikstof en toekomstperspectief voor de landbouw. Uit de gebiedsanalyses 2021 komt naar voren dat voor elf Natura 2000-gebieden de kritische depositiewaarde (KDW) wordt overschreden. Het gevolg hiervan is dat momenteel geen of weinig extra stikstofuitstoot is toegestaan en vergunningverlening voor economische- en maatschappelijke ontwikkelingen nauwelijks meer mogelijk is. In de komende jaren wordt met het uitvoeringsprogramma natuur sterk ingezet op herstel en reductie van de stikstofneerslag in de deze stikstofgevoelige gebieden. Met een gebiedsgerichte aanpak in de randzones van natuurgebieden wordt gezocht naar verdere natuurverbetering en stikstofreductie. In het provinciaal gebiedsplan wordt deze aanpak verder uitgewerkt. Een belangrijk onderdeel van het gebiedsplan is de sociaal- economische impact analyse. In juli 2023 moet het gebiedsplan worden ingediend bij het Rijk.

Onze ambities zijn dat stikstofgevoelige natuurgebieden hersteld en robuust zijn en dat de uitstoot van stikstof duurzaam gereduceerd is. Onze vergunningverlening is vervolgens weer op gang gekomen en kent een duurzame (juridische) basis. Economische- en maatschappelijke ontwikkelingen zijn dan weer mogelijk. Onze stikstofdoelen zijn conform het vastgestelde plan van aanpak Stikstof hieronder opgenomen.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling Programma Stikstof

- Het duurzaam reduceren van de stikstofdepositie in de 11 stikstofgevoelige N2000 gebieden, zodanig dat de instandhoudings- en uitbreidingsdoelstelling in deze N2000 gebieden worden gehaald.
- Het realiseren van een robuuste en veerkrachtige natuur in de 11 stikstofgevoelige N2000 gebieden, zodanig dat deze weerbaarder is tegen de stikstofdepositie.
- Duurzame economische ontwikkeling, met het zwaartepunt op de zuivelketen binnen de landbouw in Fryslân. Zodanig dat het perspectief van deze ontwikkeling de natuurwaarden niet negatief beïnvloeden.
- Houdbare vergunningverlening; Vergunningverlening die juridisch houdbaar is en een basis is voor een gezonde economische ontwikkeling in Fryslân en mede borgt dat de stikstofdepositie ontwikkeling zodanig is dat de natuur behouden blijft.

Doel indicatoren

Ambitie	Indicator	Doelwaarde 2023
---------	-----------	-----------------

Het duurzaam reduceren van de stikstofdepositie in de 11 stikstofgevoelige N2000 gebieden.	Het percentage van het areaal waar geen sprake is van overschrijding van de KDW, in stikstofgevoelige N2000 gebieden.	50% 2030, 74% 2035
Het realiseren van een robuuste en veerkrachtige natuur in de 11 stikstofgevoelige N2000 gebieden.	Percentage afronding herstelmaatregelen uitvoeringsprogramma natuur t/m 2030.	100%

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

Wij hebben een plan gemaakt met de landbouw sector over hoe de stikstofdoelen in Fryslân gerealiseerd worden.

Wij hebben een plan gemaakt met de industrie en de bouw over hoe de stikstofdoelen in Fryslân gerealiseerd worden.

De stikstofbank is volledig operationeel en kent een aantal doelenbanken

Vorbereiding van de gebiedsgerichte aanpak in het gebied is gestart

Realisatie pilot meten en monitoren binnen de gebiedsgerichte aanpak

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Het duurzaam reduceren van de stikstofdepositie in de 11 stikstofgevoelige N2000 gebieden.	Percentage afgeronde maatregelen (binnen looptijd 1e Specifieke uitkering)	40%
Het realiseren van een robuuste en veerkrachtige natuur in de 11 stikstofgevoelige N2000 gebieden.	Provinciaal gebiedsplan conform wet Stikstofreductie en Natuurherstel voor de gebiedsgerichte aanpak gereed in de gebieden.	1
	Pilot meten en monitoren binnen de gebiedsgerichte aanpak uitgewerkt en opgestart	1
Duurzame economische ontwikkeling, met het zwaartepunt op de zuivelketen binnen de landbouw in Fryslân.	Stikstofbank/SSRS operationeel	2
	<ul style="list-style-type: none"> • aantal doelenbanken opgezet • aantal doelenbanken operationeel 	2
	Uitvoeren laaghangend fruit pakket	100%

	Plan van aanpak generieke stikstofreductie Fryslân	
Houdbare vergunningverlening en daarmee basis voor een gezonde economische ontwikkeling in Fryslân.	Percentage vergunde PAS melders	25% 2023

In paragraaf 9 wordt bij Grote projecten een uitgebreide toelichting gegeven op de voortgang van het uitvoeringsprogramma natuur.

Landschap en ruimtelijke kwaliteit

Wat zien we?

Het landschap en z'n cultuurhistorie, archeologie en de stedenbouw vertellen in samenhang het verhaal van Fryslân. Ze vormen een onderdeel van de Friese identiteit en geven de provincie een herkenbaar profiel. Het levert een belangrijke bijdrage aan leefbaarheid, omgevingskwaliteit en biodiversiteit.

Op verschillende plekken in Fryslân zien we het landschap achteruit gaan. Landschapselementen zoals singels, boomwallen, slotenpatronen, maar ook oude slaperdijken en reliëf raken beschadigd of verdwijnen helemaal. Daarnaast zien we dat urgente opgaven zoals klimaatadaptatie, het verminderen van stikstofdepositie, ruimte voor wonen, de transitie naar hernieuwbare energie, een natuurinclusieve landbouw ruimte vragen en impact hebben op het landschap. En daarmee zien we de noodzaak om bij die ontwikkelingen het kenmerkende Friese Landschap overeind te houden. Wij zijn niet de enigen die dit waarnemen. Onze partners en de burgers van Fryslân gaven tijdens de ontwikkeling van de omgevingsvisie 'De Romte Diele' aan dat identiteit één van de belangrijkste waarden is van het Friese landschap.

Ambities:

1. Behoud herkenbaarheid omgevingskwaliteiten van landschap en cultuurhistorie
2. Herstel van landschapselementen die de kernkwaliteiten versterken
3. Landschap en cultuurhistorie als ontwerpbasis voor nieuwe opgaven en ontwikkelingen
4. Een mooi Fryslân waarin het kenmerkende Friese Landschap een fundament is voor leefbaarheid, biodiversiteit, recreatie, landbouw en zo mogelijk ook voor andere opgaven
5. Vergroten draagvlak voor het Friese landschap

Wat willen we bereiken?

Doelstelling Landschap en ruimtelijke kwaliteit

- De Friese landschapstypen en hun ontstaansgeschiedenis blijven herkenbaar (de basis op orde).
- Nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen, en de belangenafweging die hieraan voorafgaat, zijn altijd landschaps-inclusief.
- Herstel van landschapselementen die de provinciale kernkwaliteiten versterken en het draagvlak voor het Friese landschap vergroten.

Op dit moment zijn er geen doelindicatoren beschikbaar. Deze zijn onderdeel van het Programma Landschap dat in medio 2023 wordt vastgesteld door GS en PS.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

Wij zorgen ervoor dat Fryslân mooi blijft.

Daarom maken we een programma landschap, waarin we de verbinding leggen met het Nationale Programma Landelijk gebied en andere programma's. De verwachting is dat het programma medio 2023 gereed is. Eind 2022 consulteren we PS, waarna we de provinciale rol verder uitwerken. Ook stellen we hierbij een uitvoeringsagenda op om de koers ook daadwerkelijk in het veld zichtbaar te maken.

We werken samen met gemeenten, Wetterskip, organisaties die zich bezig houden met landschapsbehoud en beheer, experts, belangengroeperingen, boeren en burgers.

Fryslân mooi houden doen we ook door inzet van het ruimtelijk 'kwaliteitsteam'.

Dit team adviseert aan provinciale projecten en gebiedsontwikkelingen, maar ook aan gemeenten en initiatiefnemers. We willen het samen doen, dus stimuleren we anderen om met ons Fryslân mooi te houden. We gebruiken daarbij nieuwe werkwijzen zoals De Nije Pleats en de Sinnetafels. We werken vanuit de Omgevingsvisie aan onze opgaven en houden de basis op orde. Ook werken we mee aan andere programma's omdat we zien dat landschap het integratiekader is waarin opgaven samenkomen.

Via Panorama2028/DeUitkijkers vergroten we de maatschappelijke aandacht voor ruimtelijke kwaliteit en het Friese landschap door ontwerpend onderzoek.

We werken samen met LF2028 en de Landschapstriënnale 2023 om onze beleidsdoelen op een vernieuwende manier onder de aandacht van de Mienskip te brengen en de dialoog aan te gaan.

We subsidiëren de Nationale Landschappen (Noardlike Fryske Wâlden en Stichting Mar en Klif) en Landschapsbeheer Fryslân (LBF) met als doel behoud, beheer en ontwikkeling van de landschappen.

We organiseren in 2023 samen met de partners een Friese Landschapstriënnale.

Via het Europese programma POP, onderdeel niet productieve investeringen voor landschap, subsidiëren wij projecten voor het herstel van landschap en in samenhang daarmee voor herstel van natuur en biodiversiteit.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
De Friese landschapstypen en hun ontstaansgeschiedenis blijven herkenbaar (de basis op orde).	Samen met onze partners een programma Landschap opstellen waarin we gezamenlijk uitvoering kunnen geven aan de opgave voor het landschap	In 2023 Programma Landschap gereed
Nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen, en de belangenafweging die hieraan voorafgaat, is altijd landschaps-inclusief.	Samenwerking t.b.v. ruimtelijke kwaliteit via Omgevingstafels Percentage provinciale projecten met ruimtelijke impact waarover advisering is gedaan. Percentage gemeentelijke bestemmings/omgevingsplannen met impact voor landschap waarover advisering is gedaan. Aantal grote gemeentelijke projecten waarover wordt geadviseerd.	6 Omgevingstafels 100% 100% 20
Herstel van landschapselementen die de provinciale kernkwaliteiten versterken en het draagvlak voor het Friese landschap vergroten.	Aantal landschapsherstelprojecten in het kader van POP.	3

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	55.965	103.296	83.591	75.108	76.333	69.934
Totaal baten	7.284	20.741	18.360	21.023	14.992	3.161
Saldo van lasten en baten	48.680	82.556	65.231	54.085	61.341	66.773

Toelichting

De begrote lasten voor 2023 betreffen voor het grootste gedeelte de middelen voor het uitvoeren van het Natuurpact (€ 53,7 mln.). Dit zijn onder andere lasten voor de ontwikkelopgave Natuurnetwerk Nederland en natuurbeheer. Onderdeel van dit bedrag is onze bijdrage aan het IPO voor het Faunafonds voor wat betreft ganzenschade (€ 11 mln.). Andere middelen binnen dit programma zijn voor een groot deel bestemd Programma Natuur (€ 10 mln.), De Nieuwe Afsluitdijk – Vismigratierivier (€ 6,5 mln.) en de LIFE-projecten All4Biodiversity en Grassbirds Habbits (€ 1,3 mln.). Verder zijn er tijdelijke budgetten beschikbaar (€ 4,8 mln.) voor o.a. onderwerpen als weidevogels, weidevogels predatie, vergroenen schoolpleinen en biodiversiteit. Deze budgetten eindigen in 2023.

Het verschil tussen de gerealiseerde lasten in 2021 en de begrote lasten vanaf 2022 wordt met name veroorzaakt door een onderbesteding in 2021 op het Natuurpact.

De begrote baten hebben grotendeels betrekking op inkomsten vanuit het Rijk voor Programma Natuur (€ 10 mln.) en voor De Nieuwe Afsluitdijk – Vismigratierivier en bestaan deels uit subsidies en onttrekking uit de hiervoor bestemde reserve. Deze baten voor de vismigratie staan in kasritme vandaar de fluctuatie over de jaren.

Overschotten of tekorten van de Natuurpactmiddelen worden verrekend met de reserve en hierop wordt de programmering van de uitgaven aangepast. Hierdoor kunnen er fluctuaties ontstaan in de cijfers in bovenstaande tabel, zo is er een onderbesteding in 2021. Dit is ook mede de oorzaak dat de lasten in 2022 een stuk hoger zijn. Inzicht in de voortgang over de gehele looptijd wordt gegeven in paragraaf 9 Grote projecten – Uitvoering Natuuropgave. Een andere oorzaak zijn de middelen vanuit het Breed Cofinancieringsbudget in 2022 (€ 7,5 mln. meer t.o.v. 2023).

Onderstaande voorstellen uit de kadernota zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen kadernota	Bedragen x € 1.000			
Omschrijving	2023	2024	2025	2026
Lasten				
ANLB additioneel cofinanciering	1.100	1.100	1.100	4.900
Grutto aanvalsplan cofinanciering	476	476	677	2.071
Totaal lasten	1.576	1.576	1.777	6.971

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Ambitie 1. Herstel en bevorderen van de biodiversiteit	Basis op orde. De Provincie Fryslân geeft het goede voorbeeld.	2 steunlocaties zijn biodivers ingericht en worden ecologisch beheerd.
	Kennis ontwikkelen: beschikbaarheid beoogde kennis	75% van de beoogde kennis staat op het biodiversiteit kennisplatform.
	Kennis delen: Friezen zijn zich bewuster van het belang van biodiversiteit en meer geneigd om te zorgen voor flora en fauna.	Biodiversiteitsfestival met 500 bezoekers Het digitaal loket is operationeel

	Verbindingen realiseren: participerende partijen in uitvoering samenhangend beheer	Het netwerk van 15 partijen komt 3 keer bij elkaar.
	Bewustwording en educatie: publieksbereik	400 scholen
	Natuurinclusief: ontwikkeling handelingsperspectief voor natuurinclusief werken	Activiteitenplan met fasering is ontwikkeld en quick wins zijn geïmplementeerd
	Natuurnetwerk Nederland (NNN) <ul style="list-style-type: none"> • Hectares verworven / functiewijziging • Hectares ingericht • Hectares verkocht • Groei hectares in beheer binnen NNN 	200 300 250 300
	Groei aantal ha natuur in gesubsidieerd beheer ANLB uitgesplitst in: Optimalisatie en uitbreiding Aanvalsplan Grutto KRW Water	5,350, uitgesplitst in: 3.150 600 1.600
	Natura 2000 <ul style="list-style-type: none"> • Percentage afgeronde maatregelen (in totaal 258 maatregelen) binnen looptijd 1e beheerplanperiode • Percentage afgeronde stikstofgevoelige maatregelen (totaal 77 maatregelen) binnen looptijd 1e beheerplanperiode • Vast te stellen evaluatiedocumenten 1e beheerplanperiode • Vast te stellen Natuurdoelanalyses • Voor te bereiden beheerplannen 2e beheerplanperiode • Vast te stellen beheerplannen 2e beheerplanperiode 	70% 80% 6 9 10 3 (Friese Meren)
Ambitie 2. Soorten in stand	Weidevogels: Aantal gruttobroedparen	7800

houden en de schade beperken	Ganzen: gewasschade in kg droge stof	5 - 10% lager dan het gemiddelde van de voorgaande 2 jaren
	Beleidsnotitie Invasieve exoten	Besluit PS in 2023

In paragraaf 9 wordt bij Grote projecten een uitgebreide toelichting gegeven op de voortgang van de natuurontwikkeling.

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Herstel en bevorderen van de biodiversiteit	8.444	9.569	9.802	9.807	9.502	9.502
	Soorten in stand houden en de schade beperken	0	34	35	35	35	35
	Ambities stikstof	16	0	0	0	0	0
	Ambities landschap	1.440	1.468	1.517	1.517	1.517	1.517
	Natuur en landschap overig	50	51	52	52	52	52
Structurele budgetten		9.950	11.122	11.406	11.410	11.105	11.105
	Herstel en bevorderen van de biodiversiteit	2.944	5.063	4.448	117	0	0
	Ambities stikstof	697	223	100	45	0	0
	Ambities landschap	150	0	0	0	0	0
	Natuur en landschap overig	1.001	995	290	0	0	0
Tijdelijke budgetten		4.791	6.281	4.838	162	0	0
	Herstel en bevorderen van de biodiversiteit	24.804	53.457	42.280	40.668	38.852	42.885
	Soorten in stand houden en de schade beperken	12.082	12.306	12.379	12.383	12.589	13.988
	Natuur en landschap overig	2.458	6.157	603	0	0	0
Reserves		39.344	71.920	55.262	53.051	51.441	56.873
	Herstel en bevorderen van de biodiversiteit	1.070	3.859	1.971	371	371	1.842
	Ambities stikstof	699	10.000	10.000	10.000	13.302	0
	Natuur en landschap overig	110	114	114	114	114	114
Overlopende Passiva		1.879	13.973	12.086	10.485	13.787	1.956
Totaal lasten		55.965	103.296	83.591	75.108	76.333	69.934
Baten							
	Herstel en bevorderen van de biodiversiteit	215	205	205	205	205	205
Structurele budgetten		215	205	205	205	205	205
	Herstel en bevorderen van de biodiversiteit	0	200	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten		0	200	0	0	0	0
	Herstel en bevorderen van de biodiversiteit	4.525	6.363	6.069	10.333	1.000	1.000
	Soorten in stand houden en de schade beperken	639	0	0	0	0	0
	Natuur en landschap overig	27	0	0	0	0	0
Reserves		5.190	6.363	6.069	10.333	1.000	1.000
	Herstel en bevorderen van de biodiversiteit	1.070	3.859	1.971	371	371	1.842
	Ambities stikstof	699	10.000	10.000	10.000	13.302	0
	Natuur en landschap overig	110	114	114	114	114	114
Overlopende Passiva		1.879	13.973	12.086	10.485	13.787	1.956
Totaal baten		7.284	20.741	18.360	21.023	14.992	3.161
Saldo van lasten en baten		48.680	82.556	65.231	54.085	61.341	66.773

Beleidsveld 3.2. Landbouw

Ambitie

De provincie Fryslân streeft naar een duurzame, natuurinclusieve landbouw in 2025. Een landbouw die grondgebonden en circulair is, zorgdraagt voor een gezonde bodem en bijdraagt aan het herstel van de biodiversiteit, maatschappelijk draagvlak heeft én, niet in de laatste plaats, duurzaam economisch renderend is.

We willen de landbouwsector helpen om van een viersterren landbouw een vijfsterren landbouw te maken, waarbij de vijfde ster een groene ster is. Daarbij staat kwalitatieve groei voorop en willen we het spanningsveld tussen landbouw en andere maatschappelijke wensen doorbreken. Daarbij is het van cruciaal belang dat boeren een levensvatbaar bedrijfsmodel kunnen vinden.

Wat zien we in beleidsveld Landbouw

De landbouw is van grote betekenis voor de provincie Fryslân. Het sociale en economische belang van de agrifoodsector in Fryslân is groot, in vergelijking met de rest van Nederland. Ook draagt de sector in belangrijke mate bij aan kennisontwikkeling en innovatie.

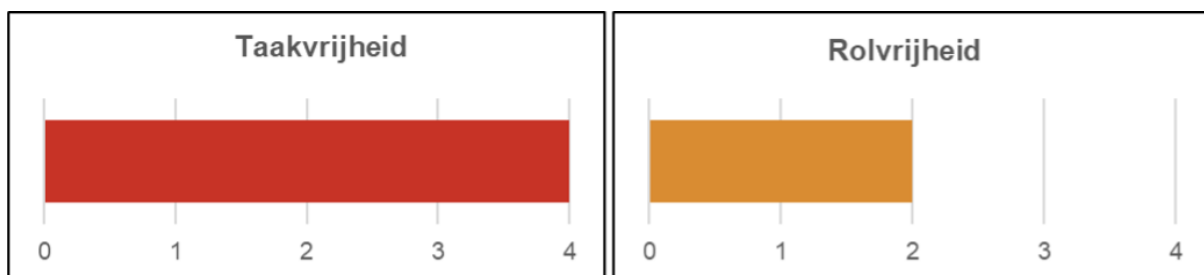
De landbouwsector staat aan de vooravond van een grote verandering. Onder meer heeft de uitspraak van de Raad van State over de PAS in mei 2019 grote betekenis voor de sector. Na deze uitspraak is het Rijk gekomen met een Stikstofaanpak, waarvoor 5 miljard beschikbaar is gesteld. Deze middelen kunnen voor diverse maatregelen worden ingezet, zowel bronmaatregelen (stalmaatregelen, maatregelen gericht op mest, etc.) en natuurherstel maatregelen. Vervolgens heeft het Kabinet begin 2022 een Transitiefonds ingesteld, bedoeld om de hedendaagse problemen op gebied van verlies van biodiversiteit en bescherming van de natuur het hoofd te bieden. Met het Transitiefonds wordt geïnvesteerd in een robuust natuurareaal en een duurzame landbouw. Deze transitie moet bijdragen in het behalen van de Europese doelen t.a.v. het Klimaatakkoord, de Kaderrichtlijn Water en de Vogel- en Habitatrichtlijn. Al deze ontwikkelingen hebben grote impact op de landbouwsector.

Het streefbeeld van de Friese landbouw in 2030 is daarom: met een gezonde bodem, gezond eten, werken en leven in Fryslân. Vanuit diversiteit in de landbouw en ruimte voor ondernemerschap en vakmanschap. Stap voor stap. Alle agrarische ondernemers integreren groen ondernemerschap en gaan naar meer natuurinclusieve kringlooplandbouw en sluiten kringlopen. Kort gezegd is de inzet een transitie naar een duurzame landbouw, die toekomstbestendig is, zowel in ecologisch, economisch en sociaal opzicht en in ruimtelijke kwaliteit.

De ontwikkelingen van de agrarische sector worden vooral bepaald door Europa en het Rijk. Van het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouw Beleid van de EU wordt verwacht dat daarin duurzaamheid, natuurinclusief en vergroening een essentiële rol zullen spelen. De rol van de provincie is vooral om vernieuwingen te faciliteren en te ondersteunen. Daarnaast ligt een belangrijke rol bij de hele agrofoodketen van boeren tot consument.

Als provincie willen we de transitie van de landbouw begeleiden binnen de kaders van het klimaatakkoord, de problematiek van het terugdringen van emissies w.o. stikstof en de veenweideproblematiek. We willen voor Fryslân hierin een voorbeeldfunctie vervullen door in te zetten op aansluiting bij Europees- en Rijksbeleid, samen te werken in netwerken, gebiedsgericht werken en kennisontwikkeling/innovatie die vraag gestuurd is.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

Taakvrijheid

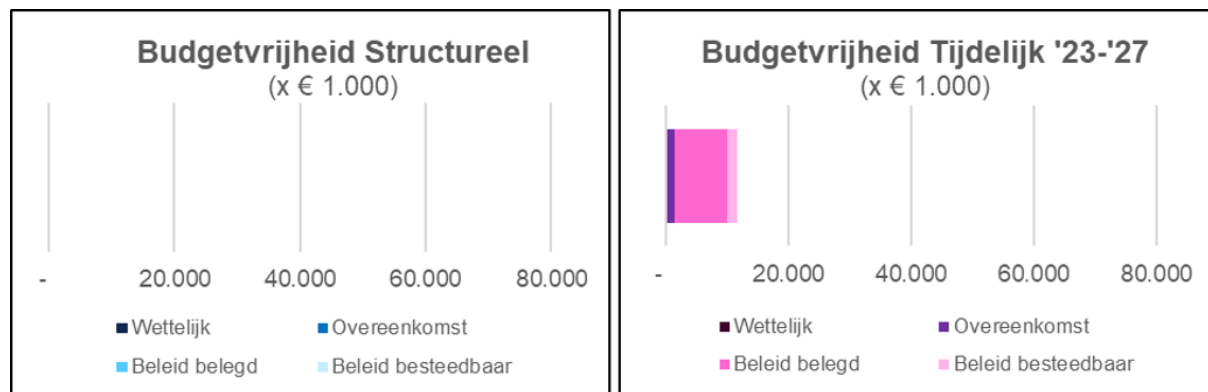
Ten aanzien van landbouw bestaat voor de bezigheden van de provincie geen specifieke wetgeving.

Provinciaal landbouwbeleid is autonoom beleid. Wel is er vanuit wetgeving op andere gebieden bemoeienis met de landbouw (natuur, stikstof).

Rolvrijheid

Op het gebied van landbouw begeven we ons vooral op het pad van de samenwerkende overheid en responsieve overheid. We werken samen in de netwerken rondom de landbouw en vervullen daar met name de rol van het faciliteren en ondersteunen van vernieuwingen (onder meer door ondersteuning van Dairy Valley/- Campus). Als onze betrokkenheid bij de landbouw is ingebed in een gebiedsgerichte aanpak kunnen we vanuit onze bevoegdheden en rollen op andere beleidsvelden wat meer een regierol pakken, bijvoorbeeld in het stimuleren van meer samenwerking tussen landbouw- en natuurpartijen.

De sterke rol van Europa en het Rijk in wetgeving en kaderstelling rondom de landbouw maakt een provinciale rol als rechtmatige overheid, anders dan in het ruimtelijke spoor, ook niet reëel. Vanwege het feit dat de resultaten op het landbouwdomein vooral door anderen, met name de landbouw zelf, geboekt moeten worden is ook een rol als presterende overheid niet zeer haalbaar. Kortom, binnen de kwadranten samenwerkende en responsieve overheid hebben we een ruime vrijheid van handelen, daarbuiten niet.

Budgetvrijheid

Bij dit beleidsveld zijn geen structurele budgetten in de begroting opgenomen.

Bij de tijdelijke budgetten vallen onder de overeenkomst de regiodeal natuurinclusieve landbouw.

Beleidsmatig belegd zijn de budgetten van POP3 openstellingen, Dutch Dairy Centre en Agroagenda noord nederland.

Er is budgetvrijheid bij de budgetten transitie natuurinclusieve landbouw (€ 0,56 mln), landbouwagonderzoek (€ 0,8 mln) en potatovalley verzilting (€ 0,25 mln).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 3.2.

- Een transitie van de landbouw naar meer duurzame productiemethoden en een focus op toegevoegde waarde. Projectmatig wordt door het Innovatie Platform Fryslân (IPF) een investeringsagenda gemaakt om samen met de sector en de aanverwante agribusiness deze beweging vorm te geven. Tevens blijft de doelstelling om de exportwaarde van de gehele agrifood-sector minimaal gelijk te houden.
- Een landbouw die grondgebonden is en gericht op het herstel van de biodiversiteit en het verminderen van uitstoot van broeikasgassen;
- Een bedrijfsvoering die gericht is op een circulaire bedrijfsvoering met oog voor een gezonde bodem en een goede kwaliteit (grond)water;
- We willen een bijdrage leveren aan het in stand houden van het kenmerkende landschap van Fryslân;
- Een landbouw die brede maatschappelijke waardering krijgt en goed en veilig voedsel produceert, welke wordt gewaardeerd door zowel de consument als de burger.
- Een bijdrage leveren aan economische doelen zoals een goed ondernemersklimaat en werkgelegenheid. Het gaat hier om de brede landbouw- en voedselsector met voldoende verschillende verdienmodellen voor de agrarische sector. Ook het perspectief van het Rijk zal

hier handvaten voor bieden. Als provincie Fryslân willen we boeren ondersteunen in deze zoektocht.

- De kracht en het innovatieve vermogen van de Friese Agrifood-sector verder uitbouwen en zo kennisontwikkeling te faciliteren en de werkgelegenheid behouden. Hiermee wordt beoogd de ontwikkelde kennis te benutten in heel Nederland en ook wereldwijd deze kennis te verwaarden als exportproduct.

Op dit moment zijn er geen goede doelindicatoren beschikbaar, behalve het dashboard landbouw waar bijvoorbeeld een indicatie terug te vinden is over GVE's, de oppervlakte ANLb en naar de toekomst toe hopelijk ook indicatoren zoals de Biodiversiteitsmonitor. We werken aan de landbouwagenda, waarin we onderzoeken welke realistische doelindicatoren zijn te koppelen aan wat we willen bereiken.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

We voeren de landbouwagenda uit

We voeren de landbouwagenda uit, door:

- Het opzetten van een Friese Voedselcoöperatie voor lokale ketens en biologisch
- Het koppelen van regionale duurzaamheid aan internationale normering
- Het Fries beheerfonds (stapelen van publiek-private beloningen)
- De programmatische kennisaanpak bodem
- De programmatische kennisaanpak Dairy Waardetoekenning
- Kennisdeling op het agrarische ondernemerserf (LAP)
- Het 'verwaarden' van Grondgebondenheid
- Een Friese Kringloopcoöperatie te initiëren om de kringloop in de landbouw zo goed mogelijk te sluiten op basis van lokale reststromen en biobased economie
- Het instellen van een transitiefonds om de investeringsdrempel voor boeren die een stap zetten naar natuur inclusieve kringlooplandbouw te verlagen

We voeren de Regiodeal Natuur-inclusieve landbouw uit

We faciliteren de oprichting van een kenniscluster verzilting, Living Lab Fryslân, Potato Valley, de Agrofoodsector/Dairy Valley.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Economische duurzaamheid van agrarische bedrijven stimuleren;	Uitvoering geven aan landbouwagenda en het jaarplan voor 2023.	Voor ieder actiepunt worden 3- 5 bijeenkomsten georganiseerd.
Een landbouw die grondgebonden is en gericht op het herstel van de biodiversiteit	Inzetten van GLB openstellingen, zijnde Leader, gebiedsontwikkeling en niet-productieve investeringen voor landbouwbedrijven.	3

en het verminderen van uitstoot van broeikasgassen;	Zoeken naar koppelingen met andere beleidsthema's gekoppeld aan landbouw, waaronder het NPLG.	
---	---	--

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	3.833	14.837	1.483	10	9	9
Totaal baten	1.085	392	15	12	11	0
Saldo van lasten en baten	2.747	14.446	1.469	-2	-2	9

Toelichting

De cofinanciering op de POP3 opengestelde maatregelen staan allemaal in jaarschijf 2022. Dit verklaart de daling naar 2023. Nieuwe cofinancieringsmiddelen POP zijn opgenomen in programma 7 (Algemene Dekkingsmiddelen) Op basis van openstelling wordt de cofinanciering overgeboekt naar het programma. Meerjarig bestaan de budgetten uit Transitie Landbouw, Potato Valley en de Landbouwagonde met Dairy Valley. De budgetten uit het bestuursakkoord voor Potato Valley, Landbouwagonde en Dairy Valley hebben een looptijd tot en met 2023, dit verklaart de enorme daling van de lasten in 2024 en 2025. Ook de Regiodeal NIL eindigt in 2023.

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Landbouw/Natuurinclusieve landbouw	2.024	3.363	1.472	0	0	0
	Landbouw overig	132	41	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten		2.156	3.404	1.472	0	0	0
	Landbouw algemeen	13	-845	12	10	9	9
	Landbouw/Natuurinclusieve landbouw	1.083	7.626	0	0	0	0
	Landbouw overig	117	4.651	0	0	0	0
Reserves		1.213	11.433	12	10	9	9
	Landbouw/Natuurinclusieve landbouw	185	0	0	0	0	0
	Landbouw overig	279	0	0	0	0	0
Overlopende Passiva		464	0	0	0	0	0
Totaal lasten		3.833	14.837	1.483	10	9	9
Baten							
	Landbouw/Natuurinclusieve landbouw	32	0	0	0	0	0
	Landbouw overig	94	0	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten		126	0	0	0	0	0
	Landbouw algemeen	496	167	15	12	11	0
	Landbouw overig	0	225	0	0	0	0
Reserves		496	392	15	12	11	0
	Landbouw/Natuurinclusieve landbouw	185	0	0	0	0	0
	Landbouw overig	279	0	0	0	0	0
Overlopende Passiva		464	0	0	0	0	0
Totaal baten		1.085	392	15	12	11	0
Saldo van lasten en baten		2.747	14.446	1.469	-2	-2	9

Beleidsveld 3.3. Veenweide

Wat zien we

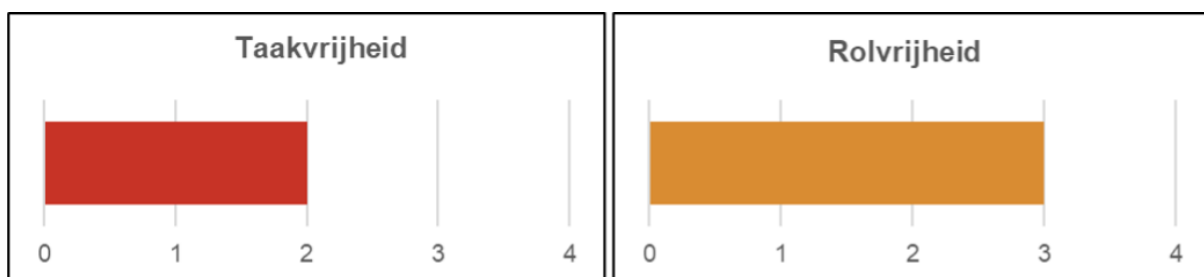
Onze ambitie voor de lange termijn (2050) is een blijvend evenwicht, waarin veenafbraak, bodemdaling en CO₂-uitstoot nagenoeg zijn gestopt. De kwaliteit van landschap en natuur zijn verbeterd. Ook de leefbaarheid en vitaliteit staan op een hoog peil; de landbouw heeft zich aangepast aan de veranderde omstandigheden en recreatie en toerisme hebben zich verder ontwikkeld. Om tot deze ambitie te komen richten we ons voor 2030 op de volgende veenweidedoelen:

1. De negatieve effecten van bodemdaling zijn verminderd (gemiddeld 0,2 cm minder bodemdaling per jaar): Enerzijds door de absolute bodemdaling te beperken, anderzijds door de negatieve effecten te beperken, mitigeren of te compenseren. Dit moet ertoe leiden dat schade aan woningen, wegen en infrastructuur wordt beperkt, de stijging van kosten van waterbeheer in het gebied ook in de toekomst beperkt blijft, de verdroging van natuurgebieden is afgenomen, en het landschap en de cultuurhistorie van het veenweidegebied herkenbaar blijven.
2. De uitstoot van broeikasgassen uit de veenbodem is in 2030 met 0,4 megaton CO₂ equivalenten per jaar afgenomen.
3. De landbouw heeft een duurzaam toekomstperspectief.
4. Het watersysteem is waterrobuust en klimaatbestendig ingericht.

In de uitvoering hebben we het programma in 2021 ingericht op basis van programmalijnen (PL) en dit bouwen we verder uit.

- PL 1: Waterbeheer en klimaatadaptatie
- PL 2: Bodem en grondgebruik
- PL 3: It Nije Buorkjen
- PL 4: Leefomgeving, natuur en biodiversiteit
- PL 5: Integrale gebiedsaanpak
- PL 6: Onderzoek en monitoring

Taak-, rol- en budgetvrijheid

Taakvrijheid

Het veenweidebeleid is integraal beleid. Het combineert taken uit meerdere beleidsvelden (als ruimtelijke ordening, landbouwbeleid, waterbeleid enzovoorts) en de taakvrijheid op dit thema is dan ook een mix van de taakvrijheid op die verschillende velden. Voor Veenweide als thema bestaat geen aparte wetgeving, wel is vanuit de verschillende beleidsvelden wetgeving van toepassing.

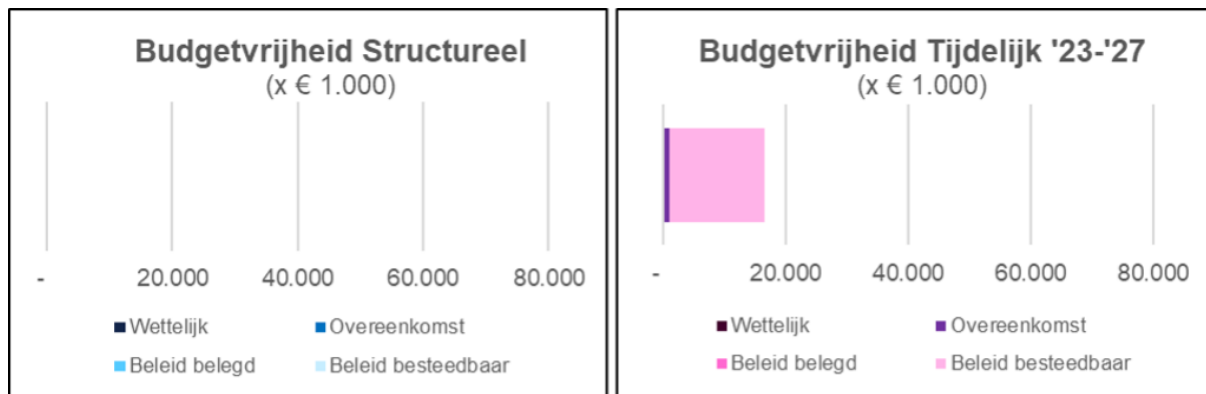
Rolvrijheid

In hoofdzaak bevinden onze inspanningen op het onderwerp Veenweide zich binnen het kwadrant samenwerkende overheid. Het Veenweideprogramma 2021-2030 wordt opgesteld in een netwerkorganisatie, waarin de provincie, het Wetterskip, gemeenten, maatschappelijke organisaties, de landbouw en de Friese Milieufederatie participeren, maar waarin met name het Wetterskip en de provincie zelf het voortouw nemen. De bedoeling is dat ook de uitvoering als netwerk wordt opgepakt en daarnaast in concrete gebieden gebiedsgericht.

Hoewel we ons als provincie hebben vastgelegd op bepaalde doelen en inspanningen is de keuzevrijheid in rol(len) die we pakken binnen het veenweidevraagstuk nog aanzienlijk. Enerzijds zou het mogelijk zijn

onze rol als samenwerkende overheid sterker te voeden vanuit de rollen in het rechtmatigheidskwadrant, door dwingender ons wettelijk instrumentarium te gebruiken. Of vanuit het kwadrant van presterende overheid, door strenger te selecteren op bewezen werkbaarheid in de instrumenten die we kiezen. Anderzijds zou ook een sterkere rol als responsieve overheid kunnen worden opgepakt door actiever andere maatschappelijke partijen uit te nodigen met hun (maatwerk)oplossingen te komen.

Binnen onze voornaamste rol als samenwerkende overheid kunnen we ook accenten verleggen, door bijvoorbeeld de regie sterker naar ons toe te trekken. Of juist een meer terughoudende rol aan te nemen en de regie aan anderen te laten. Of door juist meer verbinding te zoeken met partijen aan de rand van het netwerk, als banken en dergelijke, om uit te zoeken in welke mate zij met geld, kennis of anderszins kunnen en willen bijdragen. Door meer of minder actief met geld te stimuleren en faciliteren. Door als een soort netwerkmakelaar het netwerk te verbreden met nieuwe partijen (bijvoorbeeld uit de recreatie en toerismehoek of rondom stikstof) om zo nieuwe, integrale verbindingen mogelijk te maken en daarmee hopelijk ook stapeling van middelen.

Budgetvrijheid

Voor veenweide zijn geen structurele budgetten opgenomen in de begroting.

Bij de tijdelijke budgetten zijn onder overeenkomst opgenomen de regionale NIL onderdeel veenweide. Beleidsmatig belegd is het budget voor de subsidieregeling machines niet kerende grondbewerking. Er is nog budgetvrijheid bij het budget veenweidevisie (€ 15,4 mln).

Wat willen we bereiken?

In paragraaf 9 Grote Projecten wordt een uitgebreide toelichting gegeven wat we op het programma en in de gebiedsprocessen Hegewarren en Aldeboarn-De Deelen willen bereiken.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Ambitie 1: De negatieve effecten van bodemdaling zijn verminderd	Hoeveelheid centimeter bodemdaling	Gemiddeld 0.2 cm minder per jaar
Ambitie 2: De uitstoot van broeikasgassen uit de veenbodem is verminderd in 2030	Hoeveelheid megaton CO2	0.4 megaton
Ambitie 3: De landbouw heeft een duurzaam toekomstperspectief.	Een duurzaam toekomstperspectief	

Ambitie 4: Het watersysteem is waterrobuust en klimaatbestendig ingedeeld.	Normen voor wateroverlast gebaseerd op het dan hiervoor geldende klimaatscenario en er zijn maatregelen getroffen voor waterbeschikbaarheid in droge perioden.	In 2030 voldoen we aan deze normen.
--	--	-------------------------------------

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

In paragraaf 9 Grote Projecten wordt een uitgebreide toelichting gegeven op de resultaten waar we in het programma en in de gebiedsprocessen Hegewarren en Aldeboarn-De Deelen aan gaan werken.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
PL1	Voortzetting van de pilots met flexibel peilbeheer (HAKLAM)	6
	Samen met de partners in de gebiedsprocessen de beoogde peilverhogingen verder uitwerken	1
	Samen met de partners in de gebiedsprocessen in beeld brengen wat er nodig is om gevolgen van klimaatverandering op te vangen	1
PL2	Voortzetting proeftuin bodem; veenoxidatie afremmen door bodemmaatregelen	1
	Volgen proeven bodemvruchtbaarheid	1
	Voortzetting proeven draagkracht en bodemverdichting	1
	Voortzetting proef duurzame maisteelt	1
PL3	Starten praktijksimulatie flankerend beleid in Aldeboarn-De Deelen	1
	Vaststellen van flankerend beleid	1
	Voortzetting verdien capaciteit landbouw behouden en verbeteren	n.v.t.
PL4	Aanvalsplan Grutto; uitvoeren van het aanvalsplan Grutto binnen het veenweidegebied in twee gebieden, namelijk Aldeboarn De Deelen en Idzegea.	2
	Uitvoeren van tenminste twee ecosysteem en landschapsanalyses in Hegewarren een nog	2

	nader te bepalen gebied (een van de kansrijke gebieden)	
	In elk geval in 1 gebied in beeld brengen wat archeologische waarden/resten zijn van het veenweidegebied.	1
	Inzetten van de aanpak 'Basiskwaliteit Natuur' in ten minste een van de gebiedsprocessen.	1
PL5	We leveren een gebiedsplan op voor het gebiedsproces Aldeboarn - De Deelen	1
	We gaan verder met de planfase voor de Hegewarren	1
	We starten met het opstellen van een gebiedsplan voor Idzegea	1
	We starten met het opstellen van een startdocument voor Groote Veenpolder om vervolgens aan de slag te gaan met een gebiedsplan	2
	We starten met het opstellen van een startdocument voor Brekkenpolder om vervolgens aan de slag te gaan met een gebiedsplan	2
	We starten met het opstellen van een startdocument voor Grouster Leechlân om vervolgens aan de slag te gaan met een gebiedsplan	2
PL6	Voortzetting van deelname aan nationale onderzoeksprogramma's, onder andere op het gebied van broeikasgasmetingen en monitoring van bodemdaling en daarnaast ook eigen lopende monitoring van broeikasgassen en bodemdaling;	9
	Voortzetting van de monitoring van grondwaterpeilen en bodemvocht bij aangepast peilbeheer (o.a. bij Boeren Meten Water);	8
	Voortzetting van het vervolgonderzoek naar preventie en risico's op het ontstaan of toenamen van dierziekten bij nattere	1

	omstandigheden (met namen leverbot en salmonella);	
	Het afronden en actueel houden van de meetpunteninventarisatie voor grond- en oppervlaktewatermeetpunten;	1
	Het uitvoeren van de jaarlijkse analyse van meetgegevens van grondwaterstanden en vochtgehalten.	1

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	7.206	29.538	3.850	3.300	3.000	2.843
Totaal baten	2.237	26.233	850	300	0	0
Saldo van lasten en baten	4.970	3.305	3.000	3.000	3.000	2.843

Toelichting

Het betreft hier middelen voor de Veenweidevisie, verder is er nog een voorwaardelijk budget opgenomen in programma 7 algemene dekkingsmiddelen. De fluctuaties ontstaan door de ontvangen middelen vanuit de Impulsgelden, Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland en regiodeal NIL.

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Veenweide/gebiedsprocessen	4.833	3.375	3.000	3.000	3.000	2.843
	Veenweide overig	339	-32	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten		5.172	3.343	3.000	3.000	3.000	2.843
	Veenweide/gebiedsprocessen	2.034	26.195	850	300	0	0
Overlopende Passiva		2.034	26.195	850	300	0	0
Totaal lasten		7.206	29.538	3.850	3.300	3.000	2.843
Baten							
	Veenweide/gebiedsprocessen	53	0	0	0	0	0
	Veenweide overig	150	38	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten		203	38	0	0	0	0
	Veenweide/gebiedsprocessen	2.034	26.195	850	300	0	0
Overlopende Passiva		2.034	26.195	850	300	0	0
Totaal baten		2.237	26.233	850	300	0	0
Saldo van lasten en baten		4.970	3.305	3.000	3.000	3.000	2.843

Beleidsveld 3.4. Water en Milieu

Water - algemeen

Wat zien we?

Fryslân is dé water provincie bij uitstek. De Friese meren, de Waddenzee en een uitgebreid stelsel aan vaarten en kanalen is voor iedereen zichtbaar. Onder de oppervlakte bevindt zich een enorme hoeveelheid grondwater. Een deel van dit grondwater is zoet en een nog groter deel bestaat uit zout grondwater. We maken op vele manieren gebruik van het water in onze provincie. Goed waterbeleid is essentieel om goed te kunnen wonen en werken in onze provincie, en is daarmee van belang voor onze brede welvaart en welzijn.

Het klimaat verandert, en dat merken we ook. De droge zomers van 2018, 2019, 2020 en 2022 en de extreme neerslag en overstromingen in 2021 zijn daar voorbeelden van. In de zomer van 2021 rapporteerde het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) van de Verenigde Naties, dat de klimaatverandering sneller gaat dan enkele jaren geleden was voorzien. In 2023 komt het IPCC met een nieuwe analyse die het KNMI dan zal doorvertalen in nieuwe scenario's voor Nederland. De gevolgen van de klimaatverandering raken de hele samenleving: wonen, drinkwatervoorziening, bedrijvigheid, landbouw en natuur. De klimaatverandering is daarmee een urgent vraagstuk. Al met al een forse opgave waar de provincie Fryslân samen met Wetterskip Fryslân, Friese gemeenten, Vitens en natuur- en landbouworganisaties aan werkt en aan blijft werken.

Hoewel Fryslân een neerslagoverschot heeft, hebben we als gevolg van de versnelde klimaatverandering steeds vaker te maken met verdroging, afgewisseld met vaker extreme regenbuien. Het waterbeleid wordt hierop aangepast, door andere gewenste grondwaterpeilen en realisatie van meer locaties voor waterberging.

Ambities

1. Een vitaal en veerkrachtig watersysteem. We ambiëren dat Fryslân in 2050 waterrobuust en klimaatbestendig is ingericht. Met 'robuust' bedoelen wij dat de waterhuishoudkundige inrichting van gebieden ook zonder acuut menselijk ingrijpen bestand is tegen extreme gebeurtenissen als extreem natte omstandigheden of juist extreme droogte. Fryslân is beschermd tegen overstromingen, zowel vanuit het hoofd-, als in het regionaal watersysteem (Regionaal Water Programma). 'Klimaatbestendig' betekent voor ons dat de waterhuishoudkundige inrichting van gebieden de waterbeheerder in staat stelt om voor, tijdens en na extreme weersomstandigheden (nat, droog, overstroming) de gewenste toestand te behouden of te herstellen. Zowel door technische als door ruimtelijke maatregelen zijn en blijven we in staat om de weersextremen op te vangen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan reserveringszones of functiewijzigingen.
2. Karakteristiek en gezond watersysteem. We willen een goede bodem- en waterkwaliteit. Grond- en oppervlaktewater dient van een goede kwaliteit te zijn om gebruikt te kunnen worden voor alle functies zoals drinkwater, natuur, landbouw, industrie en overige (economische) toepassingen en zwemmen; het drinken van water uit de kraan dient veilig te zijn, nu en in de toekomst. Vervuiling - een slechte toestand en verslechtering van de toestand - wordt voorkomen en/of verholpen. Afwenteling op andere watersystemen is onwenselijk. Het samenhangende waterstelsel Waddenzee en eilanden, kustzone, IJsselmeer, binnenmeren en waterplassen, kanalen en beken is karakteristiek voor onze provincie. Dit willen we in de toekomst behouden. Bij alle maatregelen voor een toekomstbestendig watersysteem worden ook kansen voor versterking van (recreatieve) beleving, identiteit en gezondheid benut. Het Friese oppervlakte- en grondwater hebben een nauwe onderlinge relatie. Vanuit het Drents plateau stroomt grondwater in westelijke richting, dat via kwel in het Veenweidegebied bovenkomt en als oppervlaktewater naar de Waddenzee wordt afgevoerd. We willen dit water graag hoogwaardig gebruiken (met name voor drinkwater) en daarmee in de toekomst waardevol zuiver grondwater minder afvoeren naar de Waddenzee. De doorlevering van oppervlaktewater naar de buurprovincies Groningen en Drenthe via de sluis in Gaarkeuken blijft uiteraard behouden.

Een belangrijk instrument om het waterbeleid uitvoering te geven is het Nationaal Programma Landelijk Gebied. Het uitvoeringsprogramma NPLG is één van de Rijksprogramma's die doorwerken in onze provincie en ook voor het beleidsveld Water relevant zijn. Denk aan hydrologische maatregelen voor natuurherstel, het behalen van waterkwaliteitsdoelen of het principe dat water en bodem leidend worden in ruimtelijke ordening. De provincie werkt samen met Wetterskip Fryslân in de BOVI/Blauwe drager aan een toekomstvisie waarin dit principe wordt uitgewerkt.

Met maatregelen kan een deel van de effecten van klimaatverandering op het waterbeheer ondervangen worden. Voorzien is dat deze maatregelen over een langere periode uitgevoerd kunnen worden, waarbij gelijke tred wordt gehouden met de toename in effecten van klimaatverandering. Het nemen van deze maatregelen is primair een verantwoordelijkheid van Wetterskip Fryslân. Daarnaast worden ook maatregelen genomen binnen gebieds-inrichtingsprojecten onder regie van de provincie en draagt de provincie bij aan kennisontwikkeling.

Veel maatregelen zijn ruimtelijke maatregelen, die in overleg met de omgeving en maatschappelijke partners worden vormgegeven. Uitvoering van deze maatregelen vraagt veel tijd. In de realisatie van de waterbergingsopgave zien we zowel een zekere stagnatie in de uitvoering als meer terughoudendheid bij natuurbeheerders bij de inzet van gronden voor waterberging, met het oog op de effecten op de fauna. Ook de realisatie van extra gemaalcapaciteit voor de boezem (eerder voorzien rond 2035) is mogelijk complexer dan eerder gedacht. Niettemin is er een continue lijn in de uitvoering van maatregelen zichtbaar.

De ambitie is om binnen het waterbeheer te blijven anticiperen op de gevolgen van klimaatverandering. Het ingezette beleid van Vasthouden, Bergen en Afvoeren, nader geconcretiseerd in het Veiligheidsplan 2 van Wetterskip Fryslân, is hierbij leidend. Wel zijn verschuivingen in prioritering van maatregelen mogelijk op basis van nieuwe inzichten en/ of de keuzes volgend uit de BOVI/Blauwe drager. Met het vasthouden van de water op de hogere zandgronden is de afgelopen jaren een start gemaakt. Veelal gaat het om kleinschalige projecten. De komende jaren zal de inzet op het water vasthouden verder uitgerold worden. Potentie en effectiviteit komen komende jaren naar verwachting scherper in beeld.

Vanuit Europa is de Kaderrichtlijn Water (KRW) een belangrijke leidraad voor het waterbeheer. Vanuit waterkwaliteit zien we dat in oppervlaktewater het doorzicht van het water is toegenomen. Er zijn steeds meer waterplanten en waterinsecten. Vismigratieroutes zijn verbeterd. Steeds meer oppervlaktewater voldoet aan de normen voor stikstof en fosfaat. De belasting met deze stoffen is nog wel te hoog. Mede daardoor blijft de ecologie nog achter op de doelen die we ons gesteld hebben. Er zijn aanvullende maatregelen nodig om onze ambities voor de ecologische waterkwaliteit te behalen. Ook oppervlaktewater dat niet als KRW-water aangewezen is, vraagt om bescherming, de provincie heeft hierin een rol. Er is aandacht nodig voor chemische verontreinigingen in oppervlaktewater.

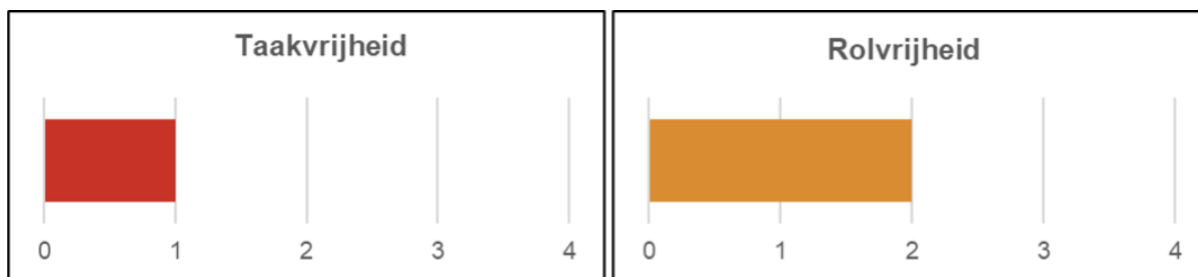
In het grondwater zien we steeds meer milieuvreemde stoffen die door menselijk toedoen in de ondergrond terecht komen. De Kaderrichtlijn Water (KRW) bepaalt dat alle grondwaterlichamen uiterlijk 2027 in goede toestand moeten verkeren, en vraagt monitoring van deze kwaliteit. Behalve via de KRW heeft de provincie zelf verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het grondwater. We meten verontreinigingen die via de KRW-systematiek niet opgemerkt worden. In Europees verband kan daardoor de toestand “in orde” zijn, terwijl we een achteruitgang op lokaal niveau meten.

Diverse ontwikkelingen kunnen bedreigend zijn voor de (grond-)waterkwaliteit. Zo worden stoffen als PFAS en bestrijdingsmiddelen in het grondwater aangetroffen. Maar ook het gebruik van de ondergrond voor bodemenergiesystemen (KWO, HTO), gewenst in het kader van de energietransitie, blijkt soms een negatieve invloed te hebben op de grondwaterkwaliteit.

Verzilting van het grondwater is een actueel probleem, het afgelopen decennium is verzilting nadrukkelijk als toekomstige bedreiging voor de akkerbouw onder de aandacht gebracht. Tegelijkertijd hebben wij, maar ook de sector zelf nog niet een heel scherp beeld van de precieze aard en omvang van verzilting en de effecten.

Zwemwaterlocaties hebben onze aandacht. Als gevolg van warmere zomers zien we een toenemende behoefte aan veilig en schoon zwemwater. Het grootste deel van de 53 officiële zwemwaterlocaties voldoet aan de minimumeisen. Maar ook hier heeft de klimaatverandering (lange warme periodes) invloed. Daarmee kan de waterkwaliteit juist onder druk komt te staan als de vraag naar schoon zwemwater het hoogste is.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

Taakvrijheid

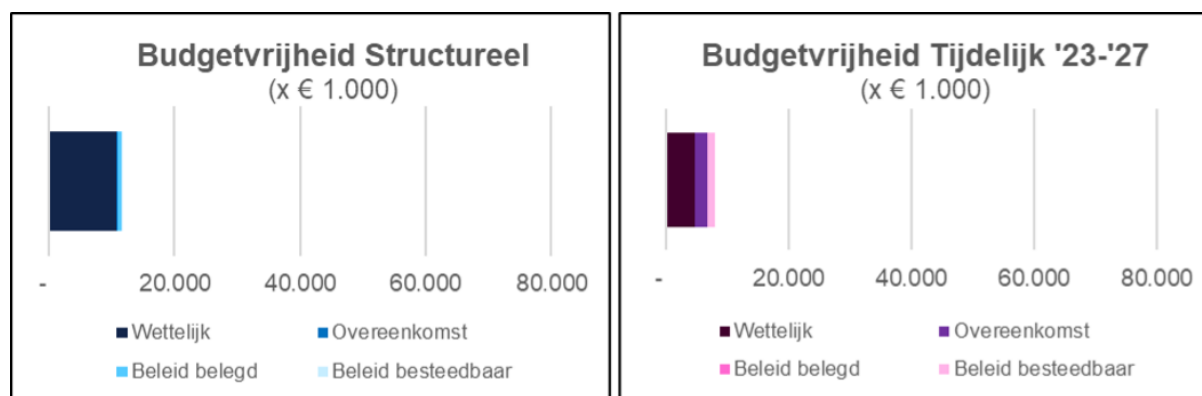
Op het terrein van water is de provincie gebonden aan veel wettelijk verplichte taken en voorschriften. Ook veel doelen liggen al (in ieder geval op hoofdlijnen) vast. Die taken behelzen onder meer het stellen van kaders voor regionale waterkeringen en wateroverlast, verlenen van vergunningen voor grondwater, verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het oppervlaktewater, bescherming van drinkwater, houden van toezicht en diverse vormen van monitoring en beoordeling.

Ten aanzien van onze milieutaken liggen o.a. op het terrein van bodem veel strak omschreven taken vast met betrekking tot bodemverontreiniging en -sanering. Een deel van de milieuvergunningverlening ligt wettelijk bij de provincie Deels gelden wettelijke voorschriften voor de uitvoering voor de taak, deels heeft GS eigen beleidsvrijheid. De wettelijke taken worden in dit beleidsveld onder de koptekst 'VTH Milieu en Natuur' genoemd.

Rolvrijheid

Bij water en milieu ligt de nadruk sterk op onze rol als rechtmatige overheid. Kaderstelling, vergunningverlening, toezicht, zijn belangrijke taken op deze beleidsvelden. Echter, zeker waar water en milieu ook andere onderwerpen raken (bv. landbouw, recreatie, wonen) speelt ook het functioneren als samenwerkende overheid een rol. Voorbeelden hiervan zijn de veenweideproblematiek en klimaat. Maar ook bij een taak als het versterken van waterkeringen worden waar mogelijk andere functies (natuur, recreatie, landschap) meegenomen en wordt 'werk met werk' gemaakt. Zowel milieu als water zijn ook beleidsvelden die vaak en meer en meer als aspect van andere beleidsterreinen worden meegenomen en van daaruit meer opereren als samenwerkende overheid noodzakelijk maken.

Een interessant onderwerp is de bodem, traditioneel onderdeel van het milieubeleid. In de klassieke taken die we ten aanzien van bodem hadden was onze rolvrijheid beperkt, vanuit de strak omschreven taken. Nu bodem als aspect van allerlei beleidsvelden steeds belangrijker (en de saneringsrol deels naar gemeenten gaat onder de Omgevingswet) wordt zou daar ook een andere rol bij kunnen passen op dat beleidsveld. Van meer rechtmatige, toetsende rollen naar veel meer activistisch bodem als instrument inzetten, stimuleren, innoveren.

Budgetvrijheid

Bij de structurele budgetten is een deel bedoeld voor de uitvoering van taken op basis van de grondwaterwet, wet natuurbescherming en wet milieubeheer. Bij de overeenkomst gaat het om de IPO bijdrage voor de kerntaak milieu, energie en klimaat en voor onze bijdrage in ASCG water. Beleidsmatig belegd is de boekjaarsubsidie aan de Friese Milieu Federatie en het Fryske Gea voor toezicht Friese IJsselmeerkust.

Bij de tijdelijke budgetten gaat het om budgetten voor de uitvoering van de wettelijke taken Kader Richtlijn Water, Wet bodembescherming en legaliseren PAS melders. Onder de overeenkomsten vallen het budget voor versterking Friese IJsselmeerkust, fries bestuursakkoord waterketen, bestuursovereenkomst visserij en de rijksbijdrage opruiming drugsafval.

Er is budgetvrijheid bij het structurele budget monitoringskader frysk milieuplan (€ 0,03 mln).
 Bij de tijdelijke budgetten is budgetvrijheid bij het budget de Saiter (€ 1,1 mln), IJsselmeeragenda (€ 0,1 mln), Gewasbeschermingsmiddelen onderzoek (€ 0,1 mln).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling Water - algemeen

1. We willen een klimaatrobuuste provincie zijn, waarbij water- en bodemsystemen sturend zijn in de ruimtelijke ordening. Deze ambitie verankeren we in de Blauwe drager.
2. We willen (vanzelfsprekend) voldoen aan wettelijke taken op Nationaal, Europees en internationaal niveau.
3. We willen zoveel mogelijk voorbereid zijn op extreme weersituaties, door zowel preventie van overlast (keringen op orde en de juiste ruimtelijke inrichting), anticiperen op langdurige droogte, als calamiteitenbestrijding op orde te hebben.
4. We willen als provincie een bijdrage leveren aan het vasthouden, bergen en afvoeren van water (primair is dit een taak van het waterschap, maar ook provincie, gemeenten en natuurbeheerders dragen hier aan bij).
5. We willen de schade door gaswinning van de NAM in het gebied Dongeradielen voor de waterhuishouding en de landbouw herstellen/compenseren. We doen dit samen met de Gebiedscommissie en de streek.
6. We willen in 2027 de doelen van de Europees Kaderrichtlijn Water voor de grond- en oppervlaktewater hebben behaald. Dat geldt voor zowel de KRW-waterlichamen als het overige water daarbuiten.
7. Met betrekking tot de niet-KRW wateren willen we geen situaties die we als “slecht” kwalificeren, geen achteruitgang, geen afwenteling naar andere wateren en waar mogelijk verbetering van de waterkwaliteit
8. We bewaken de kwantiteit en kwaliteit van het kostbare grondwater. We beschermen de strategische grondwatervoorraden. De Kaderrichtlijn Water (KRW) bepaalt dat de toestand van grondwaterlichamen goed moet zijn voor grondwaterkwantiteit, om droogteschade in de landbouw en verdroging van natuur te voorkomen, en voor grondwaterkwaliteit (chemische toestand) omdat het drinken van water uit de kraan veilig dient te zijn, nu en in de toekomst. We zetten ons er voor in dat de aanleg van bodemenergiesystemen, in het kader van de energietransitie, gebeurt zonder dat er gevaar is voor de grondwaterkwaliteit. We werken hierin samen met Vitens en gemeenten.
9. We willen de verzilting, binnen onze mogelijkheden, vertragen zodat de gebruiksmogelijkheden van het grondwater zo lang mogelijk behouden blijven.
10. We willen een toekomstvisie voor omstreeks 2050-2080, voor een inrichting van onze provincie, waarin water en bodem sturend zijn.
11. Tenslotte zetten wij in op meer schone en veilige zwemlocaties.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Ambitie 1	Jaarlijkse aanpak van regionale waterkeringen.	Het stelsel van regionale waterkeringen kent een goede staat van onderhoud en voldoet vanaf 2027 aan de gestelde veiligheidsnormen

Ambitie 1	Waterrobuust bouwen is een onderdeel van gemeentelijke ruimtelijke plannen en gebiedsvisies.	In 100% van de gemeentelijke plannen en gebiedsvisies wordt aandacht besteed aan de eisen uit de omgevingsverordening ten aanzien van het beleid waterrobuust bouwen.
Ambitie 1	Totaal oppervlak waterbergingsgebied (voor de boezem)	2200 hectare in 2035* <hr/> *1500 hectare (13 Mm3) extra tov 2014
Ambitie 2	Uitvoering van de maatregelen prioritair KRW pakket vóór 2027.	In 2027 voldoen 14 waterlichamen aan het Goede Ecologisch Potentieel (afroning prioritair pakket-fasering)
Ambitie 2	Jaarlijkse beoordeling van de waterkwaliteit, landelijke evaluatie van de oppervlaktewaterkwaliteit en KRW-doelbereik in 2024	Informerend van provinciale staten over de stand van zaken en indien nodig bijsturing in uitvoering en beleid.
Ambitie 2	Kwaliteit grondwater op orde: Uitvoering geven aan maatregelen om de kwaliteit te bewaken of te verbeteren zijn opgenomen in het KRW waterkwaliteitsportaal.	Doel: 100% van de maatregelen uitgevoerd in 2027.
Ambitie 2	Grondwaterkwaliteit op orde: we treffen minder stoffen aan in ons eigen meetnet, die individueel de norm overschrijden en de gehalten van stoffen die de norm overschrijden nemen af.	Afname van aantal stoffen en gehalten die de norm overschrijden: een kering van de huidige verslechterende trend.
Ambitie 2	De KRW toestandbepaling voor grondwater in 2024 en 2027.	De toestand van het grondwater voor zowel kwaliteit als kwantiteit is "goed". Goed conform de beoordelingsklassen voor KRW-grondwater.

Ambitie 2	Kwaliteitsklasse zwemwaterlocaties	100% heeft minimaal kwaliteitsklasse aanvaardbaar.
-----------	------------------------------------	--

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

De Blauwe Drager wordt opgeleverd en we nemen de leidende principes mee in de herziening van de Provinciale Omgevingsvisie en planvorming rondom het NPLG.

Verder werken we aan hydrologische maatregelen en KRW doelen als belangrijk onderdeel van de planvorming in het NPLG.

We vragen Wetterskip Fryslân om samen met ons en de natuurbeheerders afspraken te maken over de manier van inzet van natuurgebieden voor waterberging

En om maatregelen te programmeren die nodig zijn om in 2035 aanvullend 2200 hectare waterbergingsgebied ter beschikking te hebben.

Met het oog op wateroverlast vragen wij Wetterskip Fryslân om in de periode 2023-2024 een maatregelenpakket op te stellen om waar nodig en gewenst situaties met wateroverlast te voorkomen.

De toetsing van watersystemen aan de normering regionale wateroverlast vormt hiervoor het vertrekpunt.

We werken met onze partners aan het ontwerp-gebiedsplan Dongeradielen.

We werken samen met Wetterskip Fryslân verder aan de uitvoering van het maatregelenpakket KRW voor oppervlaktewater, op basis van de programmering per waterlichaam.

We werken in de periode 2022-2025 de doelen en bescherming van niet-KRW oppervlaktewater verder uit.

We voeren de maatregelen uit gericht op de kwaliteit van het grondwater, zoals opgenomen in de KRW-Nota Fryslân 2022-2027.

Voor drinkwater gaan we de maatregelen uitvoeren die voor 2023 gepland zijn, zoals opgenomen in het uitvoeringsprogramma gebiedsdossiers drinkwater, voor bescherming wingebieden.

We werken aan de herziening/ herijking van het beschermingsbeleid Drinkwater.

We willen ten aanzien van verzilting een scherper beeld krijgen van zowel de hydrologische aspecten als de consequenties voor de landbouwkundige productie

Nu en in de toekomst. We verwachten dat in 2023 dataverzameling in het project Freshem-NL kan plaatsvinden. Deze data vormt de basis voor het 3D-beeld van zoutgehalten in het grondwater.

Bij de bestaande zwemwaterlocaties in oppervlaktewater zien wij erop toe dat de aangewezen zwemplaatsen voldoen aan de eisen

Dat de beheerders de noodzakelijke maatregelen uitvoeren en dat actuele informatie over de toestand van het zwemwater beschikbaar is.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Ambitie 1	Aantal hectare waterbergingspolders.	Zoals opgenomen in de nog door WF op te stellen programmering.
Ambitie 2	Programmering en uitvoering prioritair KRW-maatregelenpakket	100% uitgevoerde maatregelen per waterlichaam per jaar volgens (de nog vast te stellen) programmering.
Ambitie 2	Aantal gemeenten waarvoor ecologische doelen overig water in bebouwd gebied zijn vastgesteld.	4
Ambitie 2	Uitvoeringsprogramma gebiedsdossiers drinkwater: maatregelen uitvoeren die voor 2023 gepland zijn.	De voor 2023 geplande maatregelen zijn uitgevoerd.
Ambitie 2	Aantal zwemwaterlocaties dat in de klasse uitstekend, goed of aanvaardbaar valt.	Minimaal 92% van de zwemwaterlocaties valt in de klasse uitstekend, goed of aanvaardbaar.

VTH - Milieu en Natuur

Wat zien we

Ambitie

Hoofddoelstelling van het milieubeleid staat in de omgevingsvisie De romte diele als volgt verwoord “Wat schoon is, houden we schoon. Een gezonde bodem, frisse lucht en schoon water zijn basisvoorwaarden voor een gezonde en veilige leefomgeving en bescherming en behoud van natuur. We voldoen uiteraard aan wettelijke milieunormen en bestuurlijke afspraken. Mogelijkheden en draagvlak voor meer ambitieuze milieunormen worden benut”.

Ambitie 1: Uitvoeren wettelijke taken vergunningverlening, toezicht en handhaving;

Ambitie 2 ‘Overige’: Startnotitie-/Transitie Bodembeleid.

Wettelijke kaders

De wettelijke kaders waarbinnen vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) taken worden uitgevoerd zijn vastgelegd in wetgeving zoals de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo), de Wet milieubeheer (inclusief de Nazorgregeling voor gesloten stortplaatsen), de Wet luchtvaart, en de Wet natuurbescherming. Wij adviseren aan het Rijk inzake de Mijnbouwwet. Het merendeel van deze wetgeving wordt opgenomen in de Omgevingswet die vooralsnog op 1 januari 2023 van kracht wordt. Daarnaast heeft de provincie een aantal autonome taken waarbij de kaders zijn vastgelegd in verordeningen, zoals de vaarwegenverordening, de verordening Wet natuurbescherming, de Wadloopverordening en de Provinciale milieuverordening. Deze verordeningen gaan grotendeels op in de Omgevingswet. Deze treedt in werking als de Omgevingswet van kracht wordt. Op 23 maart 2022 hebben Provinciale Staten de startnotitie bodembeleid vastgesteld. In de startnotitie is het proces en stappenplan opgenomen om te komen tot een beleidskader met ambities en meetbare doelen.

Zie verder vastgesteld beleid door PS aan het begin van het programma 3 Omgeving en voor het Provinciaal Uitvoeringskader VTH: Milieu – Natuur Paragraaf 8 VTH.

Ontwikkelingen

De Omgevingsdiensten FUMO en ODG kunnen steeds moeilijker gekwalificeerd personeel werven wat kan zorgen voor hogere kosten of het maken van keuzes in de uitvoering op basis van risicoanalyses.

De Omgevingswet brengt veranderingen met zich mee in de uitvoering. Dit heeft ook gevolgen voor de (digitale)processen en de ketensamenwerking. Hoe Financiële zekerheidstelling wordt ingevoerd voor majeure risicobedrijven en afvalbedrijven is nog onduidelijk.

Door uitvoering te geven aan het Klimaatakkoord (Industrie) komen er nieuwe taken voor de omgevingsdiensten FUMO en ODG bij, zoals toezicht op energiebesparing en CO2 reductie. Door economische ontwikkelingen op het gebied van energietransitie en circulaire economie worden er nieuwe bedrijven opgericht in Noord-Nederland, waardoor de VTH taken toenemen. De consequenties van het Bescherm- en Herstelplan Gas (BH-G) zijn nog onduidelijk.

De aanbevelingen van de Commissie Van Aartsen worden uitgewerkt. Deze zijn gericht op het vernieuwen van het VTH-stelsel en versterking van de omgevingsdiensten.

De mogelijkheden rondom vergunningverlening stikstof zijn aan veel veranderingen en ontwikkelingen onderhevig.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling VTH - Milieu en Natuur

- We willen de doelen realiseren op het gebied van VTH, die zijn opgenomen in wet- en regelgeving en waarvoor GS als het bevoegde gezag is aangewezen.
- We willen komen tot een beleidskader bodem zoals is opgenomen in de startnotitie.

Een toelichting op deze doelen is opgenomen in de paragraaf 8 VTH.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
-----------	-----------	-----------------

Ambitie 1: Uitvoeren wettelijke taken VTH	Indicatoren ontwikkelen voor het meten van de ambitie schoon, veilig, gezond en bescherming en behoud van natuur	Voor de programmadelen Bedrijven, Bodem, Water, Natuur, Verkeer en Ruimte, Veiligheid en geluidhinder zijn er meetbare indicatoren.
Ambitie 2 'Overige': Startnotitie-/Transitie Bodembeleid	Ontwikkeling bodemindicatoren om te kunnen sturen op bodemkwaliteit/vitaliteit (biologisch en fysisch)	Vaststellen bodemindicatoren voor sturing bodemvitaliteit/kwaliteit.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

De uitvoering van de continue wettelijke taken die primair bij de Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO) liggen.

De omgevingsrecht- en Brzo/Seveso-taken bij de majeure risico bedrijven worden uitgevoerd door de Brzo Omgevingsdienst Groningen (ODG) in Noord-Nederland. Een aantal VTH taken wordt door de provincie zelf uitgevoerd, zoals de vergunningverlening voor de Wet natuurbescherming.

De coördinatie van de samenwerking.

Met de diverse overheden wordt beleid waar mogelijk op elkaar afgestemd en samengewerkt op het gebied van milieu en natuur.

Op basis van de door Provinciale Staten vastgestelde startnotitie bodembeleid, werken we het bodembeleid verder uit en leggen dat voor aan Provinciale Staten.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Ambitie 1: Uitvoeren wettelijke taken, VTH		
Omgevingsvisie	Met risicoanalyses zetten we de beperkte capaciteit in waar de prioriteiten het hoogste zijn. Naleving van wet- en regelgeving wordt daarmee effectief, en efficiënt gemaximaliseerd.	Vastgesteld VTH Jaarwerkprogramma 2024 eind 2023
	Om de doelen te realiseren, verlenen wij (ODG, FUMO en de provincie) integrale en goed handhaafbare vergunningen en organiseren wij toezicht en handhaving ook integraal. Verantwoording vind plaats in het VTH jaarverslag.	Vastgesteld VTH Jaarverslag 2022 voor de zomer 2023
	Een beter naleefgedrag leidt tot een verbetering van de kwaliteit van onze leefomgeving en draagt bij aan onze doelen.	Realiseren naleefgedrag zoals opgenomen in het VTH

		werkprogramma 2024
VTH beleid 2019-2023	Resultaten VTH beleid (doelen in hoofdstuk 5)	Resultaten VTH beleid 2019-2023 gerapporteerd in VTH Jaarverslag 2023.
Wet natuurbescherming	Percentage tijdig verleende vergunningen en ontheffingen (exclusief stikstofaanvragen*) <i>*Exclusief stikstofaanvragen, omdat de vergunningverlening van stikstof aan constante wijzigingen onderhevig is, als gevolg van voortschrijdend inzicht (o.a. jurisprudentie). Dit zorgt voor vertraging bij de lopende aanvragen.</i>	95%
Ambitie 2 'Overige': Startnotitie-/Transitie Bodembeleid	Ontsluiting bestaande bodemdata en gebiedsgericht genereren nieuwe bodemdata	Vaststellen actuele bodemvitaliteit in Fryslân / nulsituatie.

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	13.573	18.296	14.122	12.572	11.842	11.601
Totaal baten	2.388	1.275	1.535	1.405	1.275	936
Saldo van lasten en baten	11.185	17.021	12.587	11.167	10.567	10.665

Toelichting

De begrote lasten in 2023 bedragen met name de structurele bijdragen aan de FUMO (€ 6,6 mln.) en aan de Omgevingsdienst Groningen (€ 1 mln.) en VTH-budget (€ 0,8 mln.) voor het uitvoeren van de wettelijke VTH-taken. Voor het Regionaal Waterhuishoudingsprogramma is een structureel budget van € 0,5 mln. begroot. Verder zijn er tijdelijke budgetten beschikbaar (€ 2,1 mln. in 2023) voor o.a. onderwerpen als Versterken Friese IJsselmeerkust, Bodemconvenant en de regionale samenwerking i.h.k.v. Kaderrichtlijn Water (KRW). De hogere lasten in de begroting 2022 ten opzichte van de andere jaren worden met name veroorzaakt door een aantal tijdelijke budgetten waarin de lasten voor een groot deel van dit budget in 2022 staan geboekt.

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Water en milieu algemeen	275	325	308	303	303	303
	Vitaal en veerkrachtig watersysteem	528	197	284	286	286	286
	Karakteristiek en gezond watersysteem	54	412	425	425	425	425
	Uitvoeren wettelijke taken, GS als medebewindvoerder	9.339	9.586	9.709	9.709	9.445	9.445
	Water en milieu overig	396	403	416	416	416	416
Structurele budgetten		10.592	10.924	11.142	11.138	10.874	10.874
	Vitaal en veerkrachtig watersysteem	618	928	810	430	0	0
	Karakteristiek en gezond watersysteem	181	1.914	75	0	0	0
	Uitvoeren wettelijke taken, GS als medebewindvoerder	93	1.305	173	173	137	0
	Water en milieu overig	816	2.300	1.050	0	0	0
Tijdelijke budgetten		1.708	6.447	2.108	603	137	0
	Karakteristiek en gezond watersysteem	300	75	0	0	0	0
Reserves		300	75	0	0	0	0
	Karakteristiek en gezond watersysteem	817	746	768	727	727	727
Voorzieningen		817	746	768	727	727	727
	Vitaal en veerkrachtig watersysteem	9	0	0	0	0	0
	Karakteristiek en gezond watersysteem	147	105	105	105	105	0
Overlopende Passiva		156	105	105	105	105	0
Totaal lasten		13.573	18.296	14.122	12.572	11.842	11.601
Baten							
	Karakteristiek en gezond watersysteem	12	0	0	0	0	0
	Uitvoeren wettelijke taken, GS als medebewindvoerder	943	210	210	210	210	210
Structurele budgetten		956	210	210	210	210	210
	Vitaal en veerkrachtig watersysteem	260	0	260	130	0	0
	Karakteristiek en gezond watersysteem	187	0	0	0	0	0
	Uitvoeren wettelijke taken, GS als medebewindvoerder	35	234	234	234	234	0
Tijdelijke budgetten		482	234	494	364	234	0
	Karakteristiek en gezond watersysteem	795	726	726	726	726	726
Voorzieningen		795	726	726	726	726	726
	Vitaal en veerkrachtig watersysteem	9	0	0	0	0	0
	Karakteristiek en gezond watersysteem	147	105	105	105	105	0
Overlopende Passiva		156	105	105	105	105	0
Totaal baten		2.388	1.275	1.535	1.405	1.275	936
Saldo van lasten en baten		11.185	17.021	12.587	11.167	10.567	10.665

Beleidsveld 3.5. Energietransitie

Wat zien we?

Opwarming aarde grote gevolgen

De gevolgen van de opwarming van de aarde zijn volgens recente rapporten van het VN Klimaatpanel (IPCC) en KNMI eerder merkbaar, hebben een grotere impact en zullen frequenter plaats vinden dan tot nu toe gedacht. Het gaat o.a. om acute voedselonzekeerheid, natuurbranden en overstromingen als gevolg van extreem weer.

Hogere Europese en nationale klimaatdoelen

Europa kiest met de Europese Klimaatwet voor een hogere klimaatambitie: ten minste 55% reductie in 2030 en klimaatneutraliteit in 2050. Het Fit for 55%-pakket van de Europese Commissie bevat voorstellen om daar invulling aan te geven. De doorwerking daarvan voor Nederland is nu nog niet bekend, maar we verwachten dat dit tot een aanvullende reductieopgave in Nederland leiden. In het regeerakkoord wordt als ingezet op 55% CO₂ reductie in 2030. In het voorjaar van 2023 wordt bekend met welke maatregelen het kabinet dit wil bereiken.

Energiekosten en energieonafhankelijkheid

Sinds het najaar van 2021 zijn de energieprijzen sterk gestegen. De onzekerheid over het verloop van de oorlog in Oekraïne, de Europese sancties en de Russische gaslevering hebben tot een zeer gespannen energiemarkt geleid met extreem hoge energieprijzen. Europa wil daarom versneld onafhankelijk worden van Russische energie.

De betaalbaarheid van energie voor huishoudens en bedrijven staat sterk onder druk. In samenwerking met gemeenten en het Energieteam Fryslan worden de acties uit het Energieprogramma gericht op energiebesparing daarom, met voorrang opgepakt.

We zoeken ook een oplossing voor ons huidige aardgas contract. We zetten daarbij in op het gebruik van Friese duurzame energie. Dit past in ons streven om onafhankelijk en zelfvoorzienend te zijn.

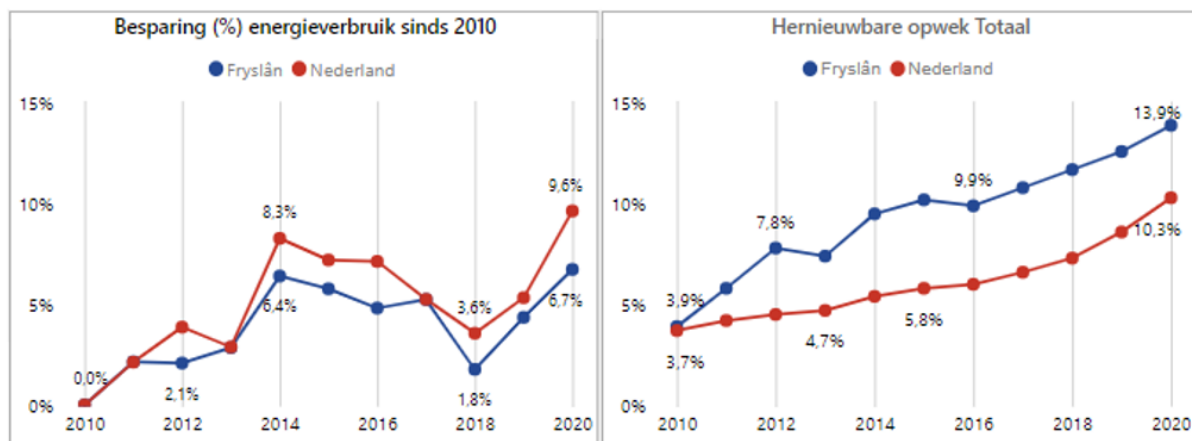
Regionale samenwerking energietransitie (RES)

Er is vanuit de RES partijen een brede behoefte om de samenwerking uit te bereiden en te bestendigen. Gezamenlijk bekijken we op welke uitvoeringsonderwerpen verder kan worden samengewerkt. De Taskforce energie-infrastructuur Fryslan (TEF) is een goed voorbeeld van die samenwerking.

Problemen elektriciteitsnetwerk

Het energienetwerk is in toenemende mate een beperking en kan op verschillende plekken zowel het aanbod van duurzame energie als de vraag naar energie van bedrijven niet meer aan. De roep om meer provinciale regie groeit. Ook vanuit het Rijk worden verschillende programma's opgericht om de knelpunten in de energienetwerken aan te pakken. Hierin wordt ook een belangrijke regierol voorzien voor de provincies.

Daarnaast zien we dat met het verder op slot gaan van het elektriciteitsnetwerk innovatieve oplossingen voor de korte termijn noodzakelijk worden.

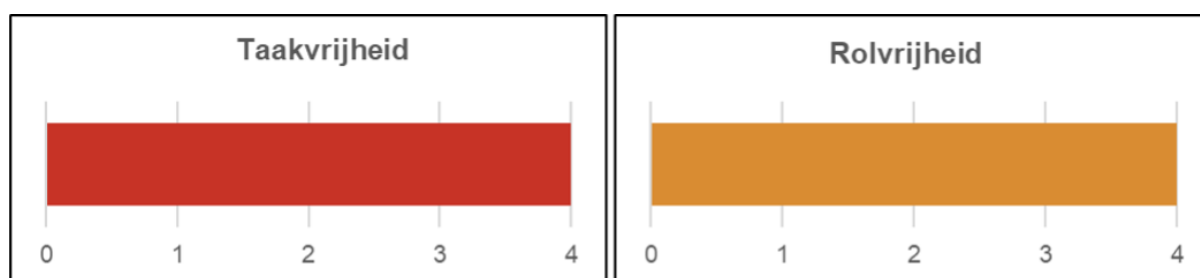
In 2020 werd er in Fryslân 6,7% minder energie verbruikt dan in 2010. In Nederland lag dit percentage op 9,6%.

In 2020 werd 13,9% van het energieverbruik in Fryslân hernieuwbaar opgewekt. Landelijk was dit 10,3%.

We werken aan de energietransitie via de 5 programmalijnen uit het Energieprogramma 2022-2025. Hierin zijn de volgende ambities geformuleerd:

- We stimuleren en faciliteren inwoners en lokale initiatieven
- We zetten in op een Fries plan voor energiebesparing
- We stimuleren de opwek van energie uit hernieuwbare bronnen
- We bereiden ons voor op de warmtetransitie met een bijzondere aandacht voor de rol van aquathermie
- Samen met de netwerkbeheerder werken we aan een robuust energienetwerk.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

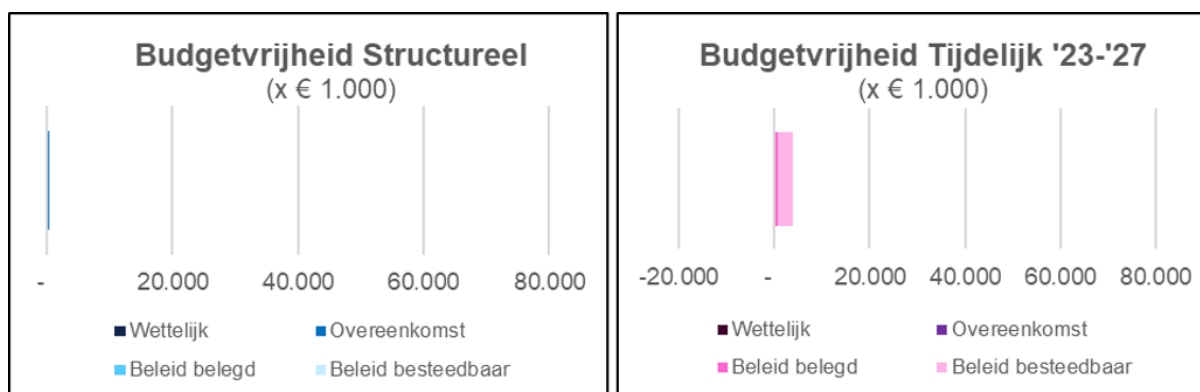
Taakvrijheid

Op het vlak van energietransitie is de provincie niet aan wettelijke kaders gebonden en heeft dus een grote mate van beleidsvrijheid. Er is sprake van een autonome taak.

Rolvrijheid

Afgezien van het meewerken aan een RES beschikken we als provincie over een grote mate van rolvrijheid in het invulling geven aan dit beleidsveld. Het voornaamste kwadrant waarin onze bezigheden zich afspelen is dat van de samenwerkende overheid: zonder samenwerking met andere overheden en maatschappelijke partijen is op dit thema weinig mogelijk. Onze rolvrijheid betekent dat we op dit punt de volledige set aan rollen van de overheidsparticipatietrap tot onze beschikking hebben: reguleren (waar wel en niet duurzame energieopwekking toestaan, bijvoorbeeld), regisseren (een spilfunctie in het netwerk spelen), stimuleren (onder ander via het Fûns Skjinne Fryske Enerzjy maar ook door de voorbeeldfunctie van de provinciale organisatie te benutten), faciliteren (energiecoöperaties ondersteunen via Us Kooperaasje) en loslaten (als spiegelbeeld van onze regulerende functie: verboden en geboden opheffen waar deze in de weg zitten).

Alle instrumenten die bij bovenstaande rollen van toepassing zijn kunnen we in principe meer, minder of anders inzetten.

Budgetvrijheid

Bij de structurele budgetten gaat het om de bijdrage aan het IPO voor de kerntaak duurzame ruimtelijke

ontwikkeling.

Onder de overeenkomst bij de tijdelijke budgetten valt de Nieuwe Afsluitdijk onderdeel duurzame energie en programmakosten. Onder beleid belegd valt het budget gezondheidsmonitor Nij Hiddum-Houw.

Er is budgetvrijheid bij de tijdelijke budgetten energieprogramma (€ 2,65 mln), taskforce elkenien grien team (€ 0,4 mln), burgerparticipatie windpark Fryslân (€ 0,3 mln), ontwikkelfaciliteit lokale energie initiatieven (€ 0,17 mln) en juridische ondersteuning windpark Fryslân (€ 0,1 mln).

Van het Fûns Skjinne Fryske Enerzjy is nu € 52 mln. belegd, hiermee is nog € 29 mln. aan revolverend budget incidenteel beschikbaar. Aangezien dit alleen revolverend ingezet kan worden is dit budget niet in bovenstaande grafieken opgenomen.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 3.5.

- In 2050 zijn we onafhankelijk van fossiele brandstoffen, zoals olie en aardgas
- Alle Friezen, bedrijven en organisaties gebruiken dan duurzame energie. Energie die we zoveel mogelijk zelf in Fryslân opwekken, vaak op of nabij een woning, bedrijf, dorp en stad. Waarbij de lusten en lasten lokaal worden gedeeld met zorg voor natuur en het landschap. Iedereen kan meedoen en niemand leidt aan energiearmoede.
- Wij zetten richting 2050 in op energiebesparing, het opwekken van hernieuwbare energie en het zo efficiënt mogelijk gebruiken van fossiele brandstoffen als het niet anders kan (Trias Energetica).
- We kiezen voor een brede mix van eigen hernieuwbare energiebronnen die passen bij Fryslân, zoals aquathermie en groen gas. We willen zelf de regie houden op de ontwikkelingen rondom de energietransitie via de RES. Op deze manier zorgen we ervoor dat de energietransitie hand in hand gaat met de brede welvaart van Fryslân; 'Enerzjy fan, foar, yn Fryslân'.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Energiebesparing	Energieverbruik Fryslan in TJ	25% energiebesparing in 2030 ten opzichte van 2010
Opwek van energie uit duurzame bronnen	Aandeel hernieuwbaar opgewekte energie in Fryslân in TJ	25% in 2025. 33% in 2030
Emissie van broeikasgassen	Totale emissie van broeikasgassen (CO2) in 100 ton)	Bijdrage aan de landelijke doelstelling van 49% reductie in 2030

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

Onderstaande acties/resultaten voeren we uit, gebaseerd op het Energieprogramma 2022-2025 en vertaling naar het jaarplan 2023 (eind 2022 ontvangen Provinciale Staten het jaarplan voor 2023):

- We maken een routekaart voor verschillende typen gebouweigenaren
- We stellen integrale aanpak energiearmoede op en starten met de uitvoering

- We voeren via het loket KLIMOP 200 energiescans en stellen businessplannen op
- We verkennen het opzetten van een nieuwe regeling voor energiebesparing in de gebouwde omgeving (motie 2844)

We bereiden een nieuwe opdracht voor het FSFE voor en leggen deze voor aan Provinciale Staten

Samen met de RES partners stellen we de RES 2.0 op en leggen deze voor aan Provinciale Staten

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Stimuleren en faciliteren inwoners en lokale initiatieven	Routekaart voor verschillende typen gebouweigenaren (actie 1 Energieprogramma)	Routekaart opgeleverd
Een Fries plan voor energiebesparing	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen en starten integrale aanpak energiearmoede (onderdeel van actie 7 Energieprogramma) • Via het loket KLIMOP 200 energiescans uitvoeren en businessplannen opstellen (onderdeel van actie 7a Energieprogramma). • Verkennen opzetten nieuwe regeling (motie 2844 en onderdeel van actie 7c Energieprogramma). 	<ul style="list-style-type: none"> • 200 energiescans • Verkenning en mogelijk een nieuwe regeling
Stimuleren de opwek van energie uit duurzame bronnen	Binnen de RES gezamenlijk formuleren van doelstelling zon op dak (actie 14 Energieprogramma)	De geformuleerde doelstelling zon op dak
Bereiden ons voor op de warmtetransitie	<ul style="list-style-type: none"> • Regionaal communiceren over de warmtetransitie (actie 17) • Fryslân als aquathermie provincie stimuleren (actie 18) 	5 startklare demonstratieprojecten
Werken aan een robuust energienetwerk	<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in mogelijke knelpunten in het energiesysteem en daar met netbeheerders op acteren (actie 24 Energieprogramma) • Verkennen Europese regelingen voor opslag (onderdeel van actie 27 Energieprogramma) 	Inzicht in knelpunten
RES 2.0	Vaststelling RES 2.0 door PS	Vastgestelde RES 2.0

Nieuw opdracht FSFE	Voorstel nieuwe opdracht FSFE	Nieuwe opdracht FSFE
---------------------	-------------------------------	----------------------

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	8.741	6.867	1.342	1.275	1.753	412
Totaal baten	1.218	423	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	7.523	6.444	1.342	1.275	1.753	412

Toelichting

De afname naar 2023, wordt voornamelijk veroorzaakt door tijdelijke budgetten van De Nieuwe Afsluitdijk. De daling vanaf 2022 betreft het aflopen tijdelijke budgetten van DNA en de volledige besteding van het Ontwikkelbudget energieinitiatieven. Na 2022 bestaat de begroting enkel nog uit de budgetten Energieprogramma 2022-2025, Taskforce elkenien grien team en de IPO bijdrage duurzame ruimtelijke ontwikkeling. De IPO bijdrage loopt in 2026 door voor € 292.000.

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Energietransitie algemeen	310	348	280	288	292	292
Structurele budgetten		310	348	280	288	292	292
	Energiebesparing	5.215	445	280	0	0	0
	Opwek duurzame bron	1.275	480	57	57	55	0
Tijdelijke budgetten		6.490	925	337	57	55	0
	Energietransitie algemeen	954	1.216	0	0	0	0
	Opwek duurzame bron	746	4.378	725	930	1.406	120
Reserves		1.700	5.594	725	930	1.406	120
	Energiebesparing	241	0	0	0	0	0
Overlopende Passiva		241	0	0	0	0	0
Totaal lasten		8.741	6.867	1.342	1.275	1.753	412
Baten							
	Opwek duurzame bron	0	0	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten		0	0	0	0	0	0
	Energietransitie algemeen	347	311	0	0	0	0
	Opwek duurzame bron	630	112	0	0	0	0
Reserves		976	423	0	0	0	0
	Energiebesparing	241	0	0	0	0	0
Overlopende Passiva		241	0	0	0	0	0
Totaal baten		1.218	423	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten		7.523	6.444	1.342	1.275	1.753	412

Beleidsveld 3.6. Transitie Omgevingswet

Wat zien we?

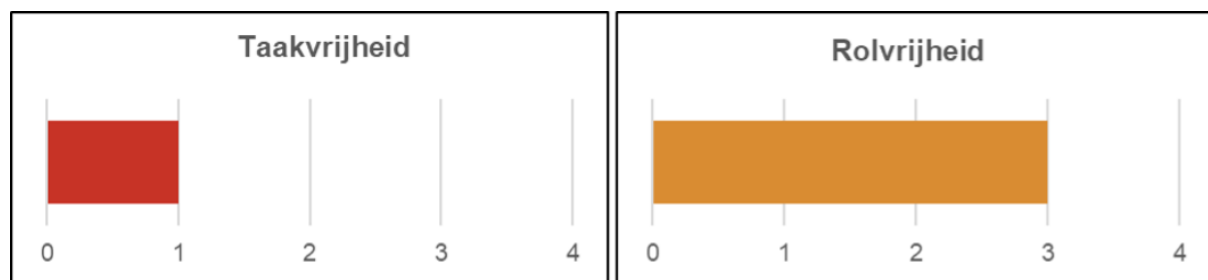
Op 1 januari 2023 treedt de Omgevingswet naar verwachting in werking. De Omgevingswet staat voor een goede balans tussen het benutten en beschermen van de fysieke leefomgeving. Ook kan de provincie dankzij de Omgevingswet met overzichtelijkere regels de leefomgeving meer in samenhang in richten, de besluitvorming versnellen en lokaal maatwerk realiseren. De wet zelf is inmiddels al geruime tijd goedgekeurd. De uitvoering is gekoppeld aan een complex digitaal systeem. Dit wordt het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) genoemd. Per 1 januari 2023 is het vrijwel zeker dat nog niet alle onderdelen goed functioneren en dat in 2023 nog gewerkt moet worden aan verdere implementatie en uitbouw van het stelsel. Er was een oefentijd van 12 maanden nodig maar netto is er maar 6 weken beschikbaar. Hierdoor zullen vrijwel zeker problemen rond de uitvoering ontstaan.

De wet kent diverse nieuwe instrumenten met elk zijn eigen toepassing. Gemeenten hebben tot 2030 de tijd om de zaken rondom de omgevingsplannen en het instrumentarium op orde te brengen. Het zal voor de provincie ook nog de komende jaren personele inzet vergen om dit in goede banen te leiden. Ook de toepassing van de nieuwe instrumenten zoals programma's of projectbesluit zullen pas na 1 januari 2023 vorm krijgen. De integrale benadering vergt extra inspanning voor afstemming.

Op 1 januari 2023 treedt de Omgevingswet naar verwachting in werking. De Omgevingswet staat voor een goede balans tussen het benutten en beschermen van de fysieke leefomgeving. Ook biedt de Omgevingswet de provincie de mogelijkheid om met overzichtelijkere regels de leefomgeving meer in samenhang in te richten de besluitvorming te versnellen en lokaal maatwerk te realiseren. De wet zelf is inmiddels al geruime tijd goedgekeurd. De uitvoering is gekoppeld aan een complex digitaal systeem. Dit wordt het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) genoemd. Per 1 januari 2023 is het vrijwel zeker dat nog niet alle onderdelen goed functioneren en dat in 2023 nog gewerkt moet worden aan verdere implementatie en uitbouw van het stelsel. Er was een oefentijd van 12 maanden nodig maar netto is er maar 6 weken beschikbaar. Hierdoor is het vrijwel zeker dat er problemen rond de uitvoering zullen ontstaan.

De wet kent diverse nieuwe instrumenten met elk zijn eigen toepassing. Gemeenten hebben tot 2030 de tijd om de zaken rondom de omgevingsplannen op orde te brengen. Dat betekent dat voor de provincie ook nog de komende jaren personele inzet zal vergen om dit in goede banen te leiden. Ook de toepassing van de nieuwe instrumenten zoals programma's of projectbesluit zullen pas na 1 januari 2023 vorm krijgen. De integrale benadering vergt extra inspanning voor afstemming. Ook hoeven de gemeenten pas in 2030 al hun instrumenten op orde te hebben.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

Taakvrijheid

In de nieuwe Omgevingswet worden de taken meer decentraal belegd dan voorheen. We kennen als provincie nog een aantal wettelijke taken onder de nieuwe wet.

Dit zijn:

- Omgevingsvisie (PS)
- Omgevingsverordening met daarin omgevingswaarden (PS)
- Programma's die nadere uitwerking geven van de door PS opgelegde doelen. (GS) Vergunning verlening Natura 2000, flora en fauna activiteiten, complexe milieubelastende activiteiten en ontgroningen.

- Vergunningverlening op basis van de Omgevingsverordening zoals bij vaarwegen, wegen, stiltegebieden, waterwingebieden en grondwaterbeschermingsgebieden.

Bij vergunningverlening die meerdere activiteiten betreft kan een ander bestuursorgaan bevoegd gezag zijn. Veelal is dat de gemeente. In dat geval hebben GS vaak een advies- en instemmingsrecht. Hierbij adviseert GS aan het bevoegd gezag over bovengenoemde activiteiten. Vervolgens stelt het bevoegd gezag een conceptbeschikking op die voor instemming aan GS wordt voorgelegd.

Deze gevallen zijn wettelijk geregeld. Er is weinig taakvrijheid.

Rolvrijheid

De nieuwe Omgevingswet beoogt duidelijk een andere rolverdeling als voorheen tussen de verschillende overheden en andere partijen in het ruimtelijke domein. De primaire overheid, ook op het ruimtelijk domein, is de gemeente. Daarnaast schrijft de wet voor dat we qua rol verschuiven van 'nee, tenzij' naar 'ja, mits' en meer participatie mogelijk maken.

De nieuwe Omgevingswet dekt alle fysieke, voorheen losstaande, beleidsvelden af (als natuur, infrastructuur, landschap, milieu, water, enzovoorts). Over de rollen op die beleidsvelden is in het voorgaande al een en ander gezegd. We hebben het hier dan ook over de rol als ruimtelijke ordenaar in het algemeen, maar ook over de rol als bevoegd gezag voor ingrepen in de fysieke leefomgeving. In onze nieuwe Omgevingsvisie zoeken we naar die nieuwe rolinvulling door zoveel mogelijk op doelen en zo min mogelijk op regels te sturen. Daarvoor hebben we principes benoemd van waaruit we willen werken; inhoudelijke principes en principes voor de manier van samenwerken.

De invoering van de Omgevingswet zal een nieuwe werkwijze en cultuuromslag vergen:

- Bij vergunningen zal het meer gaan om adviseren over wat mogelijk is dan focussen op wat niet mag.
- De integraliteit die beoogd wordt met de Omgevingswet, net als het streven naar het functioneren 'als één overheid' van de diverse overheden zal tot een veel zwaarder aandeel van onze bezigheden als samenwerkende overheid leiden. Hierop hebben we al een voorschot genomen door onze samenwerking in De Friese Aanpak, waarin onder meer gezamenlijke bouwstenen voor de diverse omgevingsvisies tot stand zijn gekomen.
- Hoewel de Omgevingswet dus aangeeft in welke richting onze provinciale rollen zich zouden moeten ontwikkelen, is er nog veel vrijheid mogelijk in de precieze invulling daarvan, en de mate en radicaliteit waarin we meegaan in het streven naar 1 overheid, ja mits, participatie en integraliteit. Dit gaan we samen doen in de Friese aanpak.

Budgetvrijheid

Bij dit beleidsveld zijn geen beleidsbudgetten opgenomen in de begroting. Het budget voor de implementatie van de Omgevingswet is vanwege de aard van het budget opgenomen in programma 6 Bedrijfsvoering.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 3.6.

- Fryslân is gehouden om aan de wettelijke taken die uit de wet voort vloeien te voldoen, conform de eisen die de wet er aan stelt.

Er zijn nog geen doelindicatoren beschikbaar.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

Voor de implementatie van de Omgevingswet zetten we een tijdelijk programmateam in.

We coördineren het opstellen van de programma's onder de Omgevingswet.

We zorgen bij de overgang voor de benodigde tijdelijke maatregelen en voor implementatie van het DSO in de bedrijfsvoering.

Hiervoor zijn we afhankelijk van voldoende doorontwikkeling van het digitale stelsel (DSO) door het rijk. We zorgen voor een werkwijze waarmee programma's, verordening en visie in de beleidscyclus integraal kunnen opgepakt.

We zorgen voor integrale en provincie brede monitoring voor omgevingswaarden.

We zorgen voor verdere actualisatie van de Omgevingsverordening.

We lossen knelpunten op die ontstaan direct na de inwerkingtreding van de OW.

Het kwaliteitsniveau van de dienstverlening is voor een groot deel afhankelijk van de ontwikkelingen op rijksniveau en de bestuurlijke besluitvorming daaromtrent. Samen met de ketenpartners sluiten we hier zoveel mogelijk bij aan.

We beheren en monitoren eventuele tijdelijke alternatieve maatregelen (TAM) die nodig zijn om per 1 januari omgevingsdocumenten te kunnen publiceren in het DSO.

Zodra de DSO voldoende is uitgebouwd bouwen we deze weer om.

We geven voorlichting aan en begeleiding initiatiefnemers.

We beantwoorden vragen van burgers en bedrijven samen met de ketenpartners.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Ambitie Transitie Omgevingswet	Dienstverlening op orde conform de mogelijkheden die er bij inwerkingtreding zijn.	Kunnen werken conform de eisen van de OW en het daarbij behorende in ontwikkeling zijnde digitale stelsel.(DSO)
Ambitie Transitie Omgevingswet	De programma's, de verordening en de visie zijn integraal in de beleidscyclus opgepakt	Plannen Omgevingsverordening en programma kunnen indien mogelijk in DSO worden gepubliceerd.
Ambitie Transitie Omgevingswet	Voorlichting en begeleiding van initiatiefnemers	We sluiten met onze ketenpartners aan bij de landelijke voorlichtingscampagne met een verbijzondering in de Provinciale bladen. Er komen instructies voor

		medewerkers en KCC. Bedrijven en burgers kunnen zo vragen stellen over de gevolgen van de OW.
--	--	---

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	0	0	0	0	0	0
Totaal baten	0	0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	0	0	0	0	0	0

Toelichting

Het budget voor de implementatie van de Omgevingswet is vanwege de aard van het budget opgenomen in programma 6 Bedrijfsvoering.

Programma 4: Economie

Portefeuillehouders

Gedeputeerden Friso Douwstra en Avine Fokkens

Ambities

Economie vormt een belangrijk fundament voor het realiseren van Geluk op 1 en de brede welvaart, zoals benoemd in het bestuursakkoord. De ambities die we vanuit economie* hieraan gekoppeld hebben zijn:

Ambitie 1: Fryslân is en blijft de 'rijkste' brede welvaartsregio van Nederland

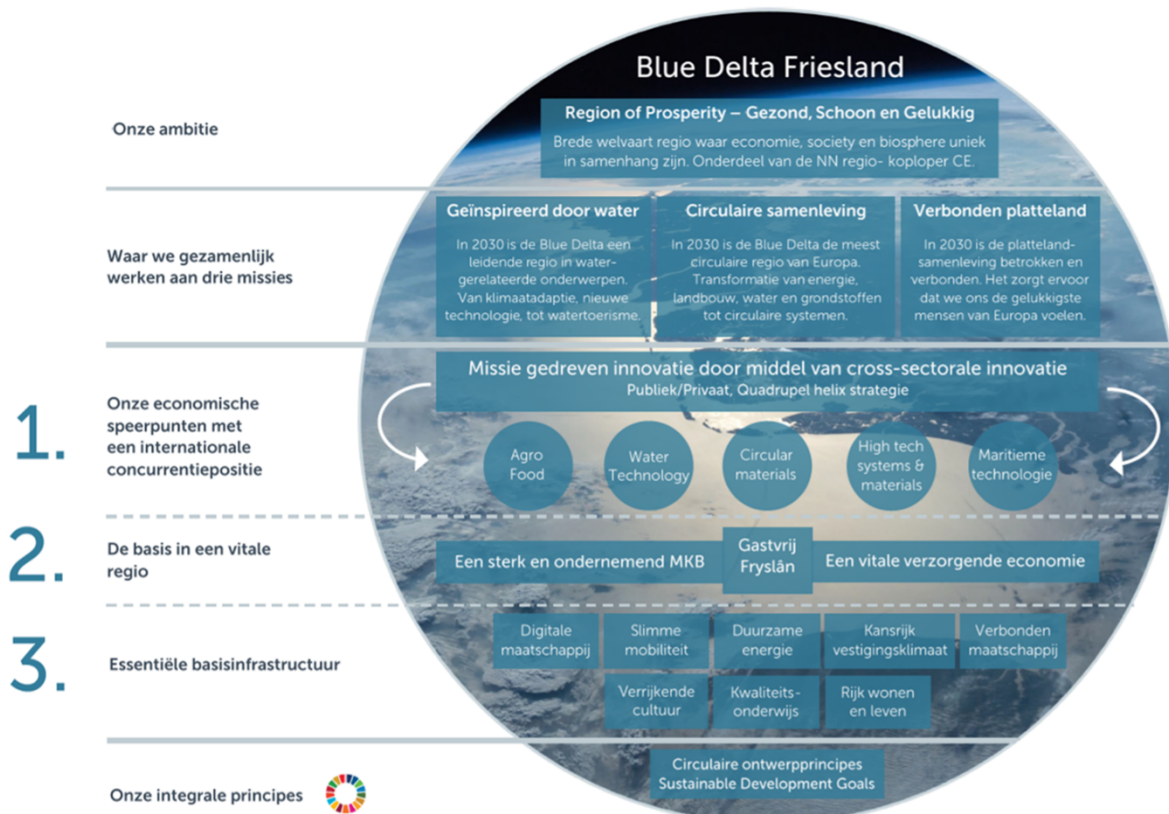
Ambitie 2: Fryslân behoort in 2025 tot de top 3 van Europese regio's in de transitie naar circulaire economie

Ambitie 3: Fryslân verandert van krimp- naar kansregio

Ambitie 4: De samenwerkingskracht van de Friese Mienskip resulteert in een sterk verbonden ecosysteem waarin de zogenoemde drie o's (onderwijs, ondernemers en overheid) optimaal samenwerken.

Om deze ambities te kunnen realiseren en de economische kansen in Fryslân te creëren werken we conform de Beleidsnota Economie (2021) langs vijf programmalijnen. Deze programmalijnen komen op verschillende plekken terug in de beleidsvelden 4.1. tm 4.4. en is samen met stakeholders opgesteld. De beleidsnota sluit aan bij de economische investeringsagenda van het IPF: de Blue Delta Fryslân.

*Beleidsnota Economie

Onze Blue Delta is een landschap waar ruimte is: om te wonen, om schone lucht in te ademen, om te bewegen, te sporten en te ontmoeten. Maar ook ruimte om de toekomst open met elkaar te bespreken en om haar dynamische culturele activiteiten te beleven. Èn een landschap dat door onze eeuwige strijd met het water het Friese economische DNA bepaalt: snelle verbindingen, een actiegerichte houding, ruimte voor experiment, oprechte samenwerking en een cultuur van betrokkenheid, betrouwbaarheid en loyaliteit. Met zorg voor de ander én voor volgende generaties. Het Friese ecosysteem is met de vijf speerpunten (Watertechnologie, HTSM, Agrofood, Maritieme Technologie en Circulaire Materials), haar stakeholders en een gezamenlijk gedragen visie de economische toekomstbestendige bouwsteen hiervoor.

Vanwege de economische impact en het belang daarvan voor Fryslân is er een zesde speerpunt Gastvrijheidseconomie. In dit programma is het onderdeel Toerisme en Recreatie, 4.5., dan ook opgenomen. Aansluitend op de aangegeven ambities vanuit de beleidsnota economie werken we met onze visie op Gastvrij Fryslân 2028 samen met de Triple Helix partners eraan dat Friese inwoners profijt hebben van een slimme groei van het toerisme.

Vastgestelde beleidsnotities

- Beleidsbrief Circulaire Economie (januari 2018)
- Beleidsbrief Europa (2020)
- Beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028 (april 2020)
- Beleidsnota Economie (januari 2021)

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij(en) leveren een bijdrage aan de doelen en resultaten van het programma Economie. Een overzicht met aanvullende informatie staat in paragraaf 5 van deze begroting. Betreft de volgende partijen:

- Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij NV (NOM), Groningen
- Friese Ontwikkelingsmaatschappij BV (FOM, voorheen Doefonds), Leeuwarden
- Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN), Groningen
- Gemeenschappelijke Regeling Marrekrite, Leeuwarden
- Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds, Leeuwarden

Wat mag het gaan kosten?

Lasten en baten programma 4 Economie						
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	32.550	42.408	23.956	8.237	4.537	3.934
Totaal baten	3.164	4.263	1.748	1.584	491	372
Saldo van lasten en baten	29.386	38.145	22.208	6.654	4.047	3.562

Toelichting

De toelichting op de grootste verschillen tussen de jaren staat bij de afzonderlijke beleidsvelden beschreven. Binnen de beleidsvelden zijn de vijf programmalijnen verwerkt. Dit sluit aan bij de Brede welvaart ambitie, waar het in essentie gaat over het welzijn van mensen en dat is een breder kader dan de beleidsvelden.

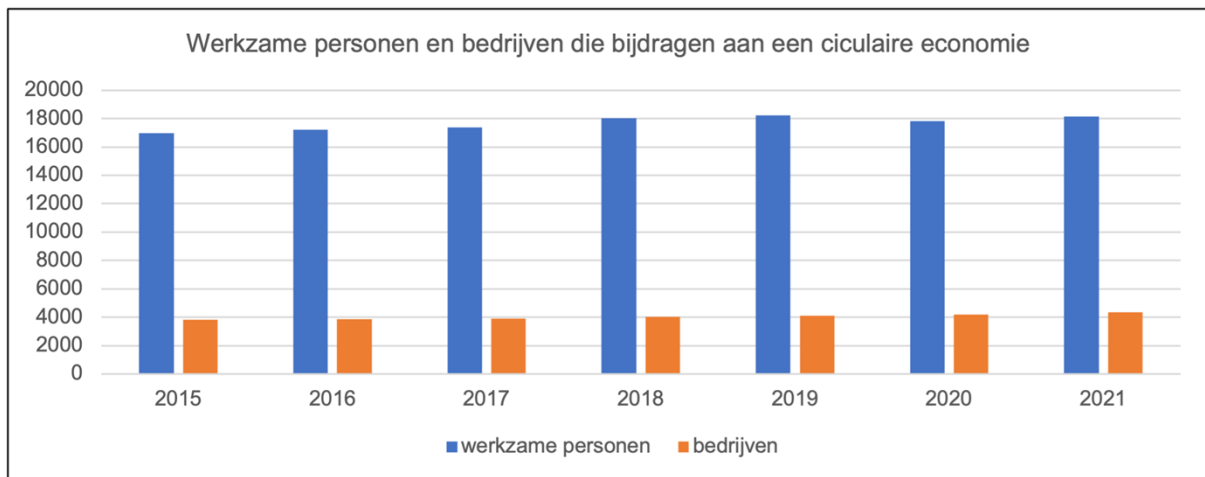
Uitgebreide financiële tabel

Beleidsveld	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten						
4.1 Innovatie en circulaire economie	7.771	8.841	3.526	1.318	1.349	746
4.2 Versterking (internationaal) ondernemerschap en vestigingsklimaat	694	3.858	2.156	614	14	14
4.3 Economische structuurversterking	10.454	9.929	7.486	1.211	0	0
4.4 Noordelijke/landelijke/Europese samenwerking en lobby	2.517	5.118	2.796	2.127	208	208
4.5 Toerisme en recreatie	11.115	14.661	7.993	2.967	2.967	2.967
Totaal lasten	32.550	42.408	23.956	8.237	4.537	3.934
Baten						
4.1 Innovatie en circulaire economie	632	951	302	213	118	0
4.2 Versterking (internationaal) ondernemerschap en vestigingsklimaat	0	0	0	0	0	0
4.3 Economische structuurversterking	1.305	0	0	0	0	0
4.4 Noordelijke/landelijke/Europese samenwerking en lobby	572	1.024	988	998	0	0
4.5 Toerisme en recreatie	655	2.287	457	372	372	372
Totaal baten	3.164	4.263	1.748	1.584	491	372
Saldo van lasten en baten	29.386	38.145	22.208	6.654	4.047	3.562

Beleidsveld 4.1. Innovatie en circulaire economie

Wat zien we?

Innovatie en de transitie naar circulaire economie dragen bij aan onze overkoepelende vier economische ambities. Onze inzet in dit beleidsveld loopt via twee programmalijnen uit de beleidsnota economie, te weten: programmalijn 1: Ondernemend Fryslân en programmalijn 4: Verbonden Fryslân. Hierbinnen zien we de trend van de terugloop van de beroepsbevolking. In het bestuursakkoord 'Geluk op 1' hebben wij als ambitie geformuleerd dat Fryslân de MKB-vriendelijkste provincie van Nederland en meest circulaire regio van Europa wordt. Om hiertoe te kunnen bijdragen willen we het MKB niet alleen in brede zin ondersteunen, maar ook in de route naar circulair ondernemen met – daar waar mogelijk – behulp van noordelijke, landelijke en/of Europese regelingen.

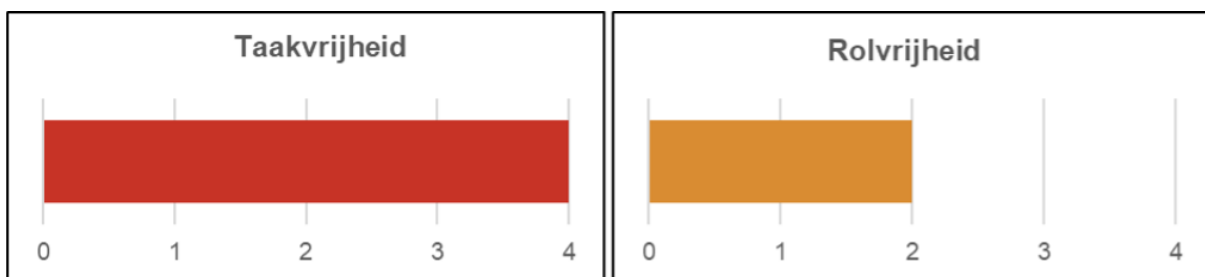

Figuur: Fryslân telt grofweg 4350 bedrijven die bewust of onbewust bijdragen aan de circulaire economie. Deze bedrijven zijn goed voor ruim 18.000 banen. Zowel het aantal bedrijven als banen laat een stijgende trend zien. Bron: werkgelegenheidsregister, provincie Fryslân/ Planbureau voor de leefomgeving.

Externe ontwikkelingen

De economische doelen zijn in de RIS3 voor Noord-Nederland in vier grote en kansrijke transities geïdentificeerd: de transities van een lineaire naar een circulaire economie, van fossiele naar duurzame energie, van analoog naar digitaal en van zorg naar positieve gezondheid. We willen met al onze instrumenten zo veel mogelijk de economische kansen die deze transities bieden verzilveren. Extra aandacht is nodig voor de transitie naar een digitale samenleving.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

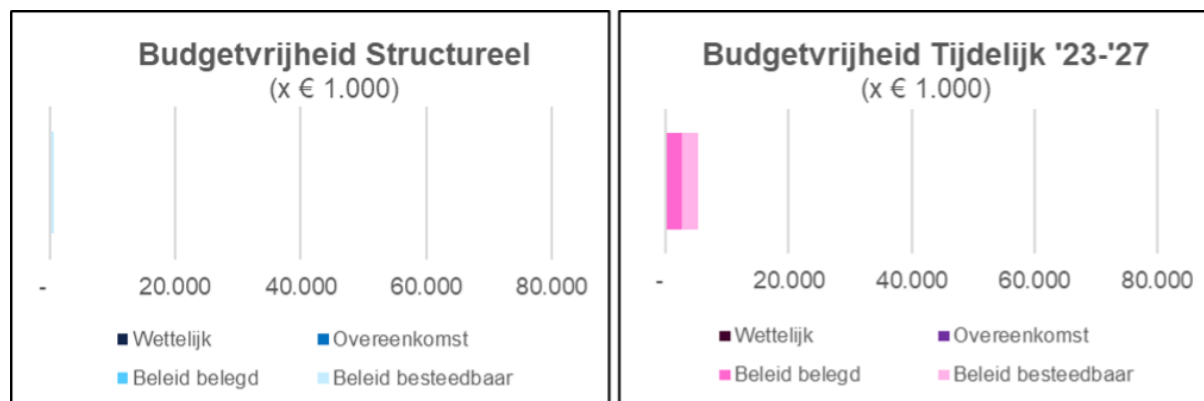
Taakvrijheid

De taakvrijheid op het economische domein is groot. Voor het stimuleren van kennis en innovatie door provincies bestaat geen wettelijk kader. Er is sprake van volledig autonoom beleid (maar wel een provinciale kerntaak).

Rolvrijheid

Vanwege het volledig autonome karakter van onze bemoeienissen met de regionale economie is ook de rolvrijheid in principe groot. We werken ons beleid, ambities en doelen regionaal uit met het IPF en VCF en noordelijk vanuit de Regionale Innovatie Strategie Smart Specialisation (RIS3) en landelijk vanuit de

Kennis- en Innovatie Agenda. Ook vervullen we hierin een voorbeeldrol, door zelf zoveel mogelijk circulair in te kopen en een stimulerende rol als launching customer voor innovatieve en/of circulaire experimenten.

Budgetvrijheid

Bij de structurele budgetten valt onder overeenkomst de bijdrage aan het IPO voor de kerntaak regionale economie. Bij de tijdelijke budgetten valt onder beleid belegd het budget voor innovatiecluster Drachten, innovatiepact Fryslân, VCF, diverse subsidieregelingen die zijn opengesteld en diverse Efro-Ez/Interreg projecten. Bij de Friese Ontwikkelmaatschappij (FOM) is een deel (€ 19 mln.) van het revolverend budget nog beschikbaar. Deze middelen zijn niet in bovenstaande grafieken opgenomen omdat dit alleen revolverend kan worden uitgezet. Er is budgetvrijheid bij het structurele budget agenda economie (€ 0,67 mln).

Bij de tijdelijke budgetten is nog budgetvrijheid bij MKB voucher (€ 1,3 mln), brede welvaart (€ 0,9 mln) en jaarplan circulair (€ 0,4 mln).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 4.1.

- We willen dat steeds meer Friese bedrijven bijdragen aan Circulaire economie
- We willen dat het aantal structurele banen in de circulaire economie toeneemt.
- We willen innovaties stimuleren om het Friese MKB aan te jagen zich te blijven ontwikkelen en daarmee het aantal innovatieve duurzame MKB-ers te laten stijgen in Fryslân.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Stimuleren Circulaire Economie	Steeds meer bedrijven dragen bij aan de Circulaire economie	> 10% t.o.v. voorgaand jaar (4380 in 2021)
Stimuleren Circulaire Businessmodellen	Het aantal structurele banen in de circulaire economie neemt toe.	> 10% t.o.v. voorgaand jaar (18.000 banen in 2021)

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

Op het gebied van circulaire inkoop geven we een vervolg aan het project Start-up In Residence, waarin we als provincie de launching customers willen zijn voor duurzame en innovatieve experimenten.

Om de ontwikkeling van nieuwe circulaire business modellen aan te jagen verstrekken we een bijdrage aan de Vereniging Circulair Fryslân (VCF).

Om zo circulaire verdienmodellen aan te jagen en bedrijven via het project Circo-tracks hierin qua kennis verder te brengen.

Op het gebied van innovatie gaan we onder de naam Founded in Friesland startups/scaleups verder helpen om impact te kunnen maken en daarin duurzaam door te kunnen groeien.

Deze startups/scaleups brengen we vanuit het project Founded ook 1x per jaar samen om kennis te delen. Daarnaast gaan we verder met de 1e lijns advisering door Ynbusiness en in Noordelijk verband.

In het ecosysteem gaan we vijf investeringsprogramma's samen met stakeholders ontwikkelen, waarin innovatie en circulaire economie belangrijk aandachtspunt zijn.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Innovatie project	Project Circo Tracks om MKB-ers in aanraking laten komen met Circulaire businessmodellen.	10 deelnemers
Innovatie Regeling	Via Subsidie Voucherregeling MKB-ers stimuleren aanvraag te doen voor circulaire innovaties.	40 aanvragen van de in totaal 300 beschikbare aanvragen.
Innovatie programma	Innovatieve startups begeleiden vanuit het Founded in Fryslân programma om succesvol te worden.	Minimaal 10
Circulaire economie	Investeringsprogramma voor de vijf speerpunten (watertechnologie, Agrifood, HTSM, Circulaire materialen en Maritiem)	Vijf investeringsprogramma's gereed

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	7.771	8.841	3.526	1.318	1.349	746
Totaal baten	632	951	302	213	118	0
Saldo van lasten en baten	7.138	7.890	3.224	1.105	1.231	746

Toelichting

De begrote lasten dalen van 2022 naar 2023 met ca. € 5,3 mln. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de in 2022 begrote budgetten FACT fase 2, Sterk Fries ondernemerschap, de op het programma begrote maatregelen uit het No & Moarn pakket en de toegekende cofinanciering op Waddenfonds EZ/EFRO en Interreg. De cofinancierings-middelen zijn opgenomen in programma 7 (Algemene Dekkingsmiddelen) en worden op projectbasis ingezet in programma 4. Na 2025 zijn de meeste budgetten die bij het

bestuursakkoord zijn toegekend, beëindigd en bestaat de begroting enkel uit het structurele budget Agenda Economie en de IPO bijdrage Regionale economie.

Onderstaande voorstellen uit de kadernota zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen kadernota		Bedragen x € 1.000			
Omschrijving	2023	2024	2025	2026	
Lasten					
M10 Financiering ICD	0	440	440	0	
Totaal lasten	0	440	440	0	

Uitgebreide financiële tabel

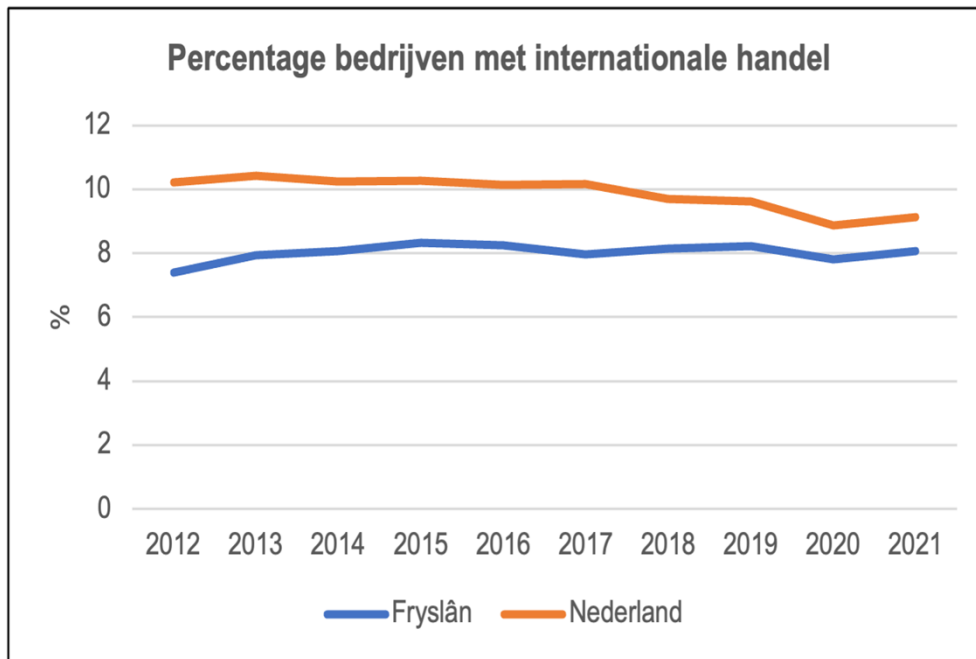
Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Innovatie en circulaire economie algemeen	664	545	443	205	675	675
	Versterken internationalisering en innovatie MKB	67	75	74	75	71	71
Structurele budgetten		731	620	517	280	746	746
	Innovatie en circulaire economie algemeen	150	100	0	0	0	0
	Kennisontwikkeling circulaire economie	345	1.605	591	300	0	0
	Versterken internationalisering en innovatie MKB	1.139	1.375	1.460	440	440	0
	Behoud en ontwikkeling talent voor Fries MKB	928	798	407	0	0	0
	Onderwijsakkoord en RUG Campus	25	150	15	0	0	0
	Innovatie en circulaire economie overig	36	510	15	0	0	0
Tijdelijke budgetten		2.623	4.537	2.487	740	440	0
	Versterken internationalisering en innovatie MKB	467	1.080	0	0	0	0
	Behoud en ontwikkeling talent voor Fries MKB	368	496	0	0	0	0
	Europa	3.098	2.108	521	298	163	0
	Innovatie en circulaire economie overig	334	0	0	0	0	0
Reserves		4.267	3.684	521	298	163	0
	Behoud en ontwikkeling talent voor Fries MKB	150	0	0	0	0	0
Overlopende Passiva		150	0	0	0	0	0
Totaal lasten		7.771	8.841	3.526	1.318	1.349	746
Baten							
	Innovatie en circulaire economie algemeen	8	0	0	0	0	0
Structurele budgetten		8	0	0	0	0	0
	Europa	474	951	302	213	118	0
Reserves		474	951	302	213	118	0
	Behoud en ontwikkeling talent voor Fries MKB	150	0	0	0	0	0
Overlopende Passiva		150	0	0	0	0	0
Totaal baten		632	951	302	213	118	0
Saldo van lasten en baten		7.138	7.890	3.224	1.105	1.231	746

Beleidsveld 4.2. Versterking (internationaal) ondernemerschap en vestigingsklimaat

Wat zien we?

Versterking van (internationaal) ondernemerschap en het vestigingsklimaat dragen bij aan onze overkoepelende economische ambities. Onze inzet loopt via drie programmalijnen uit de beleidsnota economie, te weten: programmalijn 1: Ondernemend Fryslân en programmalijn 2: Aantrekkelijk Fryslân en programmalijn 3: Werkend Fryslân. In het bestuursakkoord 'Geluk op 1' hebben wij als doelstelling geformuleerd dat in Fryslân steeds meer MKB-ers doen aan internationale handel.

(Innovatieve) producten moeten ook verkocht worden. In het verleden bleek dat als producten moeten concurreren op de wereldmarkt, dit ook sterk bijdraagt aan vernieuwing. Daarom gaan we het MKB ondersteunen bij internationale marktontwikkeling en -verkenning en door middel van een exportfinanciering (bij de FOM). We hebben de ambitie dat in 2023 weer meer Friese bedrijven internationaal actief zijn t.o.v. 2019.

Figuur: Volgens het CBS was in 2021 bij 8,1% van de Friese bedrijven sprake van internationale handel. Hiervan is sprake wanneer een bedrijf op jaarbasis voor minstens 5000 euro importeert of voor minstens 5000 euro exporteert. Landelijk ligt het percentage bedrijven met internationale handel op 9,1%. Ten opzichte van 2012 (7,4%) is het aandeel bedrijven met internationale handel in Fryslân gestegen. Landelijk nam dit aandeel af van 10,2% naar 9,1%. Bron: CBS

Externe ontwikkelingen

Wij willen ondernemerschap en een aantrekkelijk vestigingsklimaat blijven stimuleren. We richten we ons op investeringen in een aantrekkelijk en onderscheidend vestigingsklimaat om meer ondernemers aan de provincie te binden. Hierbij zetten we strategisch in op onze vijf speerpunten en willen dit uitdragen via de doorlopende activatie van het merk TopDutch 2.0. Samen met alle noordelijke partijen moet TopDutch 2.0 bijdragen om de noordelijke regio te positioneren als een zeer aantrekkelijke vestigingsplek, met daarbinnen aandacht voor onze vijf speerpunten via thematische campagnes (on- en offline). Binnen Fryslân hebben we daarnaast samen met de vier grote Friese gemeenten (F4-gemeenten) een acquisitieconvenant gesloten. Dit willen we graag met meerdere Friese gemeenten uitbreiden.

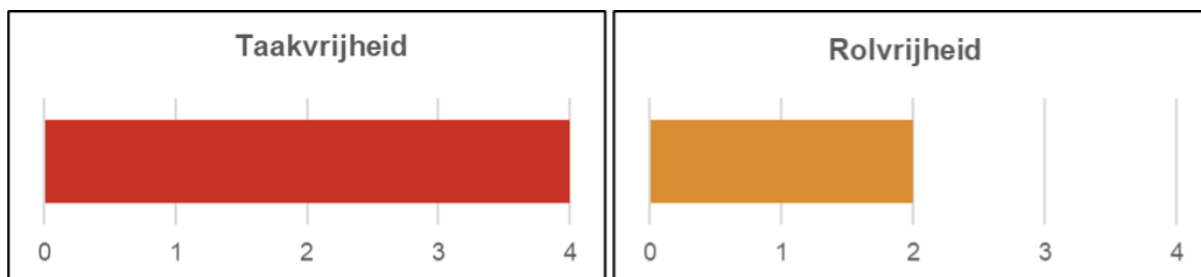
Wij realiseren ons hierbij dat nieuwe (circulaire) bedrijvigheid en bedrijfslocaties ook negatieve effecten op de brede welvaart kunnen hebben. Bijvoorbeeld door het innemen van schaarse ruimte of veel energieverbruik. Bij beslissingen over ons vestigingsklimaat gebruiken wij daarom te allen tijde alle indicatoren van brede welvaart als ons afwegingskader.

De demografische ontwikkeling

Een urgente opgave voor onze economie is het omgaan met de dalende bevolkingstrend. De potentiële beroepsbevolking daalt van 406.800 (62,5%) naar 335.600 (55%) in 2050. Een absolute afname van

71.000 mensen die in potentie inzetbaar zijn voor werk (Prognose Fryslân 2020). De grote daling van de potentiële beroepsbevolking betekent dat we met minder mensen hetzelfde werk moeten blijven uitvoeren willen we het huidige welzijnsniveau vasthouden.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

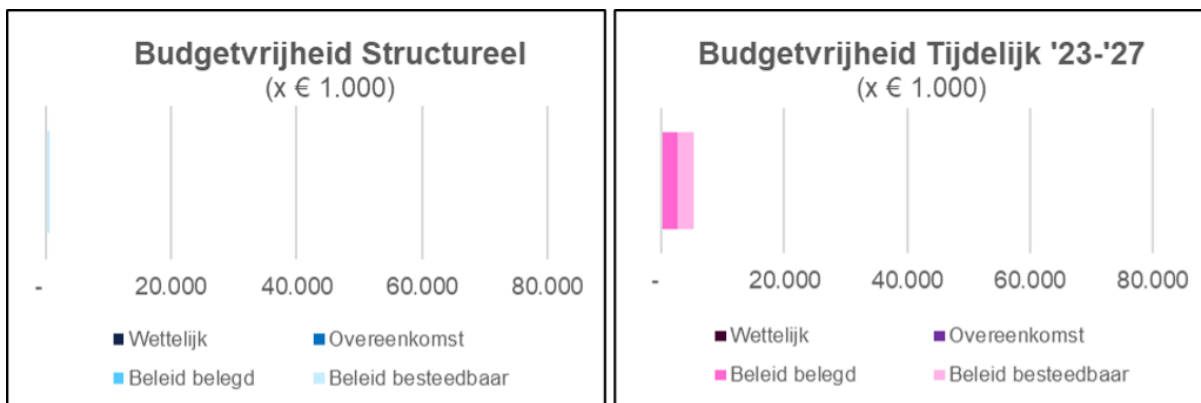

Taakvrijheid

De taakvrijheid op het economische domein is groot. Voor het versterken van (internationaal) ondernemerschap en vestigingsklimaat door provincies bestaat geen wettelijk kader. Er is sprake van volledig autonoom beleid (maar wel een provinciale kerntaak).

Rolvrijheid

Vanwege het volledig autonome karakter van onze bemoeienissen met de regionale economie is ook de rolvrijheid in principe groot. Belangrijke partners om het bedrijfsleven te ondersteunen zijn Ynbusiness, de provinciale exportsubsidie, de Oranjewoud Academy, de NOM, IWCN, Friese Exportclub, het WTC en de Friese kennisinstellingen (NHL Stenden). Voor acquisitie werken we samen met de vier grote Friese gemeenten, waarmee we een acquisitieconvenant hebben gesloten en welke we graag met andere gemeenten willen uitbreiden.

Budgetvrijheid

Bij de tijdelijke budgetten zijn de volgende budgetten beleidsmatig belegd: subsidie aan IPF YnBusiness, ITS/WTC en Topdutch/acquisitie en het openstellen van de regeling export medewerkers. Bij de tijdelijke budgetten is budgetvrijheid bij het budget bedrijventerreinen (€ 2 mln.), vestigingsregeling (€ 0,6 mln), internationaal ondernemen (€ 0,22 mln) en landenbeleid (€ 0,1 mln).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 4.2.

- We streven naar een onderscheidend Fries vestigingsklimaat door onze vijf speerpunten watertechnologie, agrifood, circulaire materialen, HTSM en maritiem als niche in te zetten
- We willen dat in aantallen steeds meer Friese bedrijven gaan exporteren.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
-----------	-----------	-----------------

Stimuleren internationale handel	Het aantal Friese bedrijven dat aan internationale handel doet	Friese bedrijven dat aan internationale handel doet is gelijk aan Nederlands gemiddelde
----------------------------------	--	---

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

Voor het versterken van het ondernemerschap willen we bedrijven verder helpen en worden bedrijven pro-actief benadert voor 1e lijnsadvisering via Ynbusiness.

Jaarlijks worden er 700 unieke gesprekken gevoerd om zo het Friese MKB een oplossing te geven voor vraagstukken en uitdagingen op het gebied van ondernemerschap.

Exporterende bedrijven zijn robuuster en beter bestand tegen economische tegenslagen zo is gebleken.

Omdat we daarom willen dat meer Friese bedrijven gaan exporteren subsidiëren we:

- de opleiding van exportmanagers.
- het aannemen van een exportmanager
- ondersteunende loketten als IWCN en WTC
- de Friese Export club en de NHL voor uitvoeren exportcarroussel.

Samen met de drie provincies, de F4 gemeenten en de NOM wordt gewerkt aan een onderscheidend klimaat.

In Fryslân werken we samen met onze stakeholders daarbij aan de vijf speerpunten/clusters door gezamenlijk te komen tot vijf investeringsagenda's.

Voor het versterken van het vestigingsklimaat wordt op het gebied van de bedrijventerreinen een regeling/pilot ontwikkeld.

In het verlengde hiervan zal de acquisitie van bedrijven vanuit het convenant "Vestigen in Fryslân", samen met de F4-gemeenten en de NOM/TopDutch aangesloten worden om bedrijven in Fryslân te krijgen die een bijdrage levert aan de brede welvaart van Fryslân. Hiervoor zal voor de komende twee jaar de bijdrage voor TopDutch aan de NOM verstrekt worden.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Vestigingsklimaat	Investeringsprogramma voor de vijf speerpunten (watertechnologie, Agrifood, HTSM, Circulaire materialen en Maritiem)	5 investeringsagenda's voor Watertechnologie, Agrifood, Circulaire Materialen, HTSM en Maritieme Technologie.

Vestigingsklimaat	Beleid duurzame bedrijventerreinen ontwikkelen vanuit de REOS (Ruimtelijke Economische Ontwikkel Strategie)	Pilot ontwikkelen voor vijf circulaire bedrijventerreinen in provincie Fryslân
Vestigingsklimaat	NOM ontvangt een subsidie voor het uitvoeren van het TopDutch programma.	1 gerichte campagne uitvoeren die aansluit bij de vijf speerpunten van Fryslân
Versterken ondernemerschap	Regeling internationaal ondernemen om aantal aantal exporterende bedrijven te laten stijgen.	10 aanvragen om daarmee % Friese bedrijven dat exporteert richting landelijk gemiddelde te laten stijgen.
Versterken ondernemerschap	Leningen / participaties vanuit FOM verstrekken aan Friese MKB ter versterking (internationaal) ondernemerschap en vestigingsklimaat	8 leningen / participaties verstrekken, waarvan 3 op gebied van exportfinanciering
Versterken ondernemerschap	Friese MKB adviseren om een andere invalshoek te verkrijgen op een probleem/uitdaging om zo het ondernemerschap te versterken.	700 unieke gesprekken door Ynbusiness over versterken ondernemerschap, waarvan 200 over export

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	694	3.858	2.156	614	14	14
Totaal baten	0	0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	694	3.858	2.156	614	14	14

Toelichting

De begrote lasten zijn ten opzichte van de begroting 2022 € 1,7 mln. lager voornamelijk omdat bij de beraps en de jaarrekening 2021 voor € 1,4 mln aan tijdelijke budgetten doorgeschoven zijn naar 2022. Door de tijdelijkheid van de budgetten (periode bestuursakkoord) daalt de begroting na 2023. De meerjarenbegroting na 2024 bestaat enkel nog uit het structurele budget Bedrijvencontactdagen.

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Versterken internationalisering en innovatie MKB	0	14	14	14	14	14
Structurele budgetten		0	14	14	14	14	14
	Versterking (internationaal) ondernemerschap en vestigingsklimaat algemeen	0	461	0	0	0	0
	Kennisontwikkeling circulaire economie	487	79	0	0	0	0
	Versterken internationalisering en innovatie MKB	-46	3.304	2.142	600	0	0
Tijdelijke budgetten		441	3.844	2.142	600	0	0
	Kennisontwikkeling circulaire economie	26	0	0	0	0	0
	Versterken internationalisering en innovatie MKB	227	0	0	0	0	0
Reserves		252	0	0	0	0	0
Totaal lasten		694	3.858	2.156	614	14	14
Baten							
Totaal baten		0	0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten		694	3.858	2.156	614	14	14

Beleidsveld 4.3. Economische structuurversterking

Wat zien we?

We werken aan economische structuurversterking via de inzet vanuit drie programmalijnen uit de beleidsnota economie: programmalijn 3: Werkend Fryslân en programmalijn 4: Verbonden Fryslân en programmalijn 5: Coöperatief Fryslân

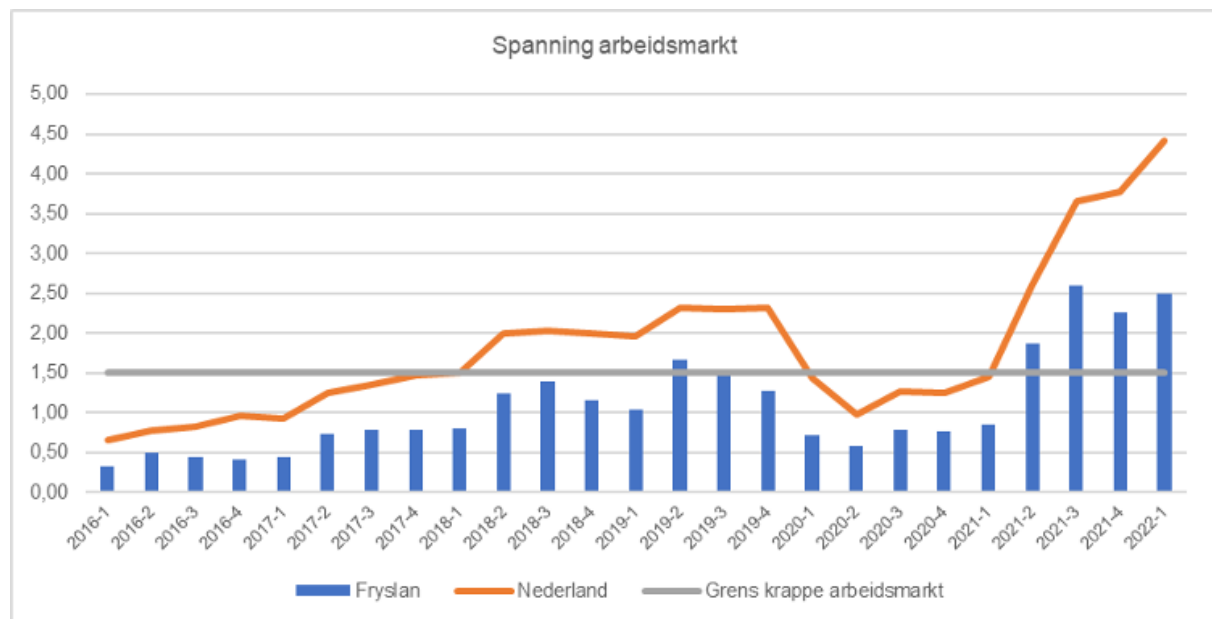
Het doel wat we willen bereiken met economische structuurversterking is dat de Friese economie toekomstbestendig en maatschappelijk relevanter wordt. Dit doen we door het vergroten van de wendbaarheid en weerbaarheid van ondernemers in Fryslân. Hierdoor kunnen zij snel en krachtig inspelen op veranderingen, kunnen zij groeien, kunnen ze bijdragen aan de grote transitie en kunnen ze tegen een stootje.

Aanwas en doorgroei MKB in Fryslân.

Fryslân heeft een echte MKB-economie. Het MKB draagt optimaal bij aan de leefbaarheid van de regio, ook dankzij de gastvrijheidseconomie en de zich snel aanpassende verzorgende economie. In Fryslân onderscheiden we vijf economische speerpunten waar we (internationaal) onderscheidend in zijn: watertechnologie, agrofood, high tech systems & materials (HTSM), maritieme technologie en circulaire materialen (plastics, chemie, bouw, etc.). Tot slot heeft de coronacrisis ons geleerd dat het belangrijk is dat ondernemers verandervaardig zijn om in te kunnen spelen op onverwachte ontwikkelingen.

Aansluiting vraag aanbod onderwijs - arbeidsmarkt

De arbeidsmarkt verandert de komende decennia aanzienlijk. Door de transitie naar een circulaire economie zullen er banen uit 'oude' sectoren verdwijnen die plaats maken voor nieuwe banen in bijvoorbeeld de duurzame energie en industrie, banen waar mensen voor moeten worden opgeleid. Technologische ontwikkelingen, flexibilisering, digitalisering en robotisering zorgen bovendien voor een nieuwe dynamiek op de arbeidsmarkt. Het leidt tot nieuwe banen die nu nog niet bekend zijn. Het leidt tot veranderde functies en eisen aan werknemers. Voor Fryslân, met een relatief grote vertegenwoordiging van het MBO, is dit een specifieke uitdaging.

Figuur: als gevolg van een toenemende vraag en een afnemend aanbod neemt de krapte op de arbeidsmarkt toe. Als gevolg van corona was de krapte in 2020 tijdelijk minder groot. Bron: UWV, bewerking provincie Fryslân

Externe Ontwikkelingen

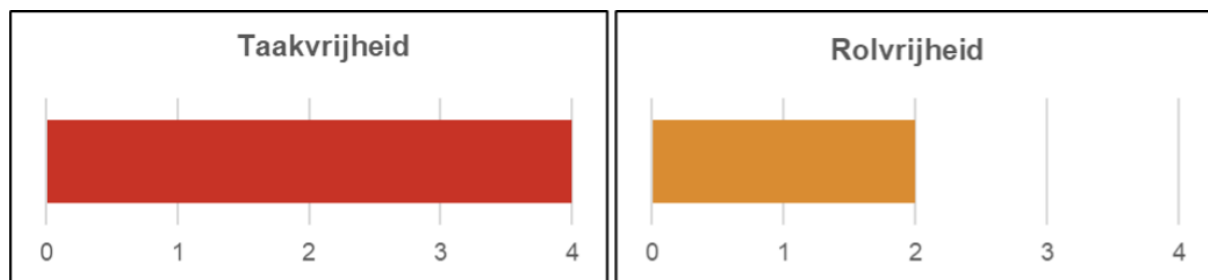
In noordelijk verband heeft de Economic Board Noord-Nederland de maatschappelijke opgaven vertaald in een viertal transitieopgaven voor Noord-Nederland. Dit is vastgelegd in de Regionale Innovatie Strategie (hierna RIS3), die we steeds als uitgangspunt gebruiken. In Fryslân vullen we dit in met het vormen van 5 kansrijke clusters van bedrijven en kennisinstellingen binnen ons ecosysteem, waarmee we hierbinnen een niche uitwerken, waarmee we onderscheiden.

Toelichting Economische Structuurversterking

De RUG Campus Fryslân, de Europese watertechnologiehubs en het Innovatiecluster Drachten werden altijd opgevoerd in het overzicht met grote projecten. Recent is dit overzicht opgeschoond en zijn deze twee projecten afgevoerd van deze lijst. In deze paragraaf wordt nu kort de stand van zaken van beide projecten beschreven.

- De Watercampus heeft de ambitie verder door te groeien tot een internationale toonaangevende watertechnologiehubs. De gemeente Leeuwarden en de provincie Fryslân hebben in maart 2021 een verklaring afgegeven waarin opnieuw de intentie wordt uitgesproken instituut Wetsus langjarig financieel te ondersteunen tot in ieder geval 2030. In mei 2022 is bekend geworden dat Wetsus de komende 10 jaar financiële ondersteuning van het Rijk zal ontvangen.
- Het Innovatiecluster Drachten (ICD) wordt sinds 2013 ondersteund door de provincie en is in die periode gegroeid van 6 naar 23 bedrijven uit de drie Noordelijke provincies. De gemeente Smallerland heeft voor de periode 2023-2025 een bijdrage gereserveerd. Doel is door de verdere doorontwikkeling het Noordelijke HTSM ecosysteem te versterken.
- De RUG Campus Fryslân heeft van gemeente en provincie afgelopen jaren subsidie ontvangen voor de realisatie van een University College, een Master College en een International Graduate and Research School (IGRS). Met RUG Campus Fryslân wordt een impuls gegeven aan de economische structuur en het innovatievermogen van Fryslân. Tevens vormt de RUG Campus Fryslân in de economische structuur de kop op de Friese onderwijsketen.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

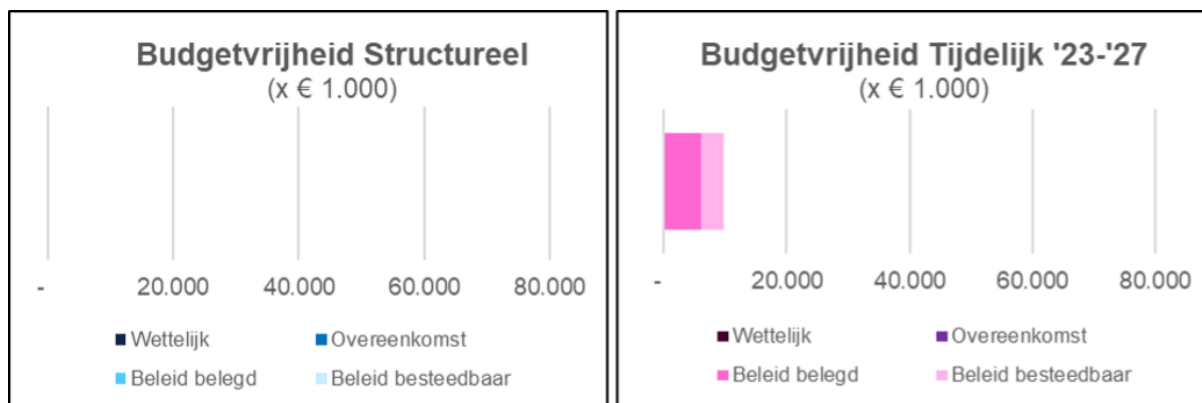

Taakvrijheid

De taakvrijheid op het economische domein is groot. Voor het stimuleren van structuurversterking door provincies bestaat geen wettelijk kader. Er is sprake van volledig autonoom beleid (maar wel een provinciale kerntaak).

Rolvrijheid

Vanwege het volledig autonome karakter van onze bemoeienissen met de regionale economie is ook de rolvrijheid in principe groot. Bij het onderwerp Human Capital is de rol van de provincie vooral signalerend, verbindend en agenderend. Het Rijk, de arbeidsmarktregio's en de onderwijs- en kennisinstellingen hebben de regulerende en uitvoerende verantwoordelijkheid. Om innovatie en groei van stuwende bedrijvigheid aan te jagen stimuleren we het vormen en versterken van onze kansrijke clusters van bedrijven of broedplaatsen waar ondernemers en kennisinstellingen elkaar kunnen vinden en samen kunnen werken aan actuele vraagstukken. Als provincie willen we mee investeren in sterke clusters en rond deze clusters sterke ecosystemen vormen.

Budgetvrijheid

Bij de tijdelijke budgetten vallen onder beleid belegd de budgetten voor RUG Campus Fryslân, Wetsus, Dairy Valley en watercampus actieplan. Er is budgetvrijheid bij de tijdelijke budgetten water circulair (€ 1,9 mln), wurktalent (€ 1,2 mln), wielerronde (€ 0,4 mln) en programma waddenkust (€ 0,1 mln).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 4.3.

Om in te spelen op de krimpende arbeidsmarkt willen we ons richten op duurzame banen en daarmee de toegevoegde waarde per arbeidskracht in Fryslân vergroten (in 2020 gem. 59.175 Euro), om zo met minder mensen / minder uren minimaal een zelfde verdienvermogen te behouden.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Economische structuurversterking	Krapte op arbeidsmarkt reduceren door aandacht voor duurzame banen (Lycias-onderzoek)	Krapte op de arbeidsmarkt loopt niet verder op
Realiseren duurzame banen	Toegevoegde waarde per arbeidskracht in Fryslân	Stijging van duurzame banen om daarmee de toegevoegde waarde per arbeidskracht in Fryslân jaarlijks te laten stijgen.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

Binnen Fryslân hebben we een vijftal kansrijke clusters, te weten: Watertech, Agro/Dairy/Food, Circulair Plastics, High Tech Systems en Materials (HTSM) en Maritiem.

Om de verbinding tussen de clusters te maken gaan we samen met IPF en NOM een samenwerkingsconvenant tussen de Friese clusters (Watercampus/Wetsus, ICD, NTCP/Biosintrum, Maritiem en Dairy Campus) ondertekenen .

Om zo de kennisdeling tussen de instellingen structureel tot stand te brengen. In de bijdragen aan deze clusters zal deze samenwerking als voorwaarde meegenomen worden.

Vanuit Fries Onderwijsakkoord projecten subsidiëren om de aansluiting onderwijs arbeidsmarkt via doorlopende leerlijnen te stimuleren.

In de bijdrage zal de voorwaarde om samenwerking te realiseren gesteld worden.

Vanuit cluster watertechnologie voeren de WaterCampus partijen het WaterCampus Actieplan II uit.

Dit plan loopt tot 31 december 2023 en is gericht op vergroten regionale impact en versterken van de internationale positie van WaterCampus Leeuwarden. De mate van impact en internationale positie wordt gemonitord en over 2021 worden resultaten aan PS ter kennisname aangeboden.

Vanuit HTSM cluster wordt een subsidiebijdrage verstrekt aan innovatiecluster Drachten (ICD) om de economische structuurversterking aan te jagen door in te zetten op R&D, data, scholing en human capital.

Dit leidt tot diverse R&D projecten, tot projecten op het gebied van digitalisering en tot projecten op het gebied van dataverzameling.

Vanuit cluster Circulaire materialen verstrekken we een subsidie aan het NTCP om een wasinstallatie voor circulaire plastics te ontwikkelen en daarmee de verbinding te maken met cluster watertechnologie / Wetsus.

Ter stimulering voor het oplossen van maatschappelijke opgaven als de energie transitie, de stikstofproblematiek en de ruimteontwikkeling zal samen met de Friese projectenmachine projecten ontwikkeld worden.

Die bijdragen aan de Europese ambities bv op gebied van Green Deal en Digital Europe. Het aanjaagbudget Europa moet ideeën een stap verder brengen om in aanmerking te komen voor de Europese financiering en zal leiden tot de doelstelling om 130 miljoen euro Europees geld naar Fryslân te halen.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Economische structuurversterking	Samenwerken in ecosysteem om onderscheidend te zijn door niches in kansrijke clusters door te ontwikkelen	5 investeringsagenda's voor Watertechnologie, Agrifood, Circulaire Materialen, HTSM en Maritiem.
Economische structuurversterking	Bijdrage aan WaterCampus, Innovatiecluster Drachten, Nationaal Testcentrum Circulaire Plastics, Agrifood en Maritiem	Stijging bruto arbeidsparticipatie t.o.v. vorig jaar
Economische structuurversterking	Bijdrage aan WaterCampus, Innovatiecluster Drachten, Nationaal Testcentrum Circulaire Plastics, Agrifood en Maritiem	Stijging gemiddeld besteedbaar inkomen en Bruto Regionaal product

Economische structuurversterking	Uitwerken Fries Onderwijsakkoord om te komen tot doorlopende leerlijnen.	Verhouding werkzame personen t.o.v. totale bevolking en bruto regionaal product monitoren
----------------------------------	--	---

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	10.454	9.929	7.486	1.211	0	0
Totaal baten	1.305	0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	9.149	9.929	7.486	1.211	0	0

Toelichting

De begrote lasten dalen in 2023 met € 2,5 mln. ten opzichte van 2022. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de eindige budgetten die in het kader van No & Moarn in 2022 in de begroting zijn opgenomen (€ 1,3 mln) en daling in de last RUG Campus (€ 921.000). In 2024 bestaat de begrote lasten enkel nog uit budgetten Watercampus actieplan (€ 125.000), Continuering Wetsus (€ 400.000) en Water circulair (€ 686.000). Deze budgetten zijn tevens eindig in 2024. In 2021 is een bate gerealiseerd op de Breedband lening voor rente en aflossing. Per 2022 is Breedband op een andere wijze in de begroting verwerkt, waardoor deze op dit beleidsveld niet meer zichtbaar is.

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Economische structuurversterking algemeen	63	78	0	0	0	0
	Kennisontwikkeling circulaire economie	952	832	1.000	686	0	0
	Versterken internationalisering en innovatie MKB	6.345	4.585	3.440	525	0	0
	Behoud en ontwikkeling talent voor Fries MKB	1.289	1.268	800	0	0	0
	Economische structuurversterking overig	1.451	101	101	0	0	0
Tijdelijke budgetten		10.100	6.864	5.341	1.211	0	0
	Versterken internationalisering en innovatie MKB	-2.674	303	303	0	0	0
	Onderwijsakkoord en RUG Campus	3.027	2.762	1.841	0	0	0
Reserves		354	3.065	2.145	0	0	0
Totaal lasten		10.454	9.929	7.486	1.211	0	0
Baten							
	Economische structuurversterking overig	1.305	0	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten		1.305	0	0	0	0	0
Totaal baten		1.305	0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten		9.149	9.929	7.486	1.211	0	0

Beleidsveld 4.4. Noordelijke/landelijke/Europese samenwerking en lobby

Wat zien we?

Noordelijke, landelijke, Europese samenwerking en lobby is belangrijk voor het halen van onze economische ambities. We plegen onze inzet vanuit 2 programmaliĳnen uit de beleidsnota economie, te weten: programmaliĳn 4: Verbonden Fryslân en programmaliĳn 5: Coöperatief Fryslân.

Om effectief en efficiënt te opereren om onze (economische) ambities te realiseren, is het van strategisch belang dat wij op verschillende schaalniveaus (noordelijk, landelijk, Europees) samenwerken vanuit een gezamenlijke visie. Het Europees economisch beleid is richtinggevend voor de koers die wij varen. In Europa loopt de beleidscyclus van 2021 – 2027. Op het landelijke schaalniveau werken wij op economisch terrein in verschillende gremia samen. Binnen de MKB Samenwerkings-agenda, ook wel het landsdelig arrangement genoemd, werken wij samen met het ministerie van Economische Zaken & Klimaat, de Nederlandse provincies en MKB Nederland.

Externe ontwikkelingen

Om effectief en efficiënt te opereren om onze (economische) ambities te realiseren, is het van strategisch belang dat wij op verschillende schaalniveaus (noordelijk, landelijk, Europees) samenwerken vanuit een gezamenlijke visie. Het Europees economisch beleid is richtinggevend voor de koers die wij varen. In Europa loopt de beleidscyclus van 2021 – 2027. Op het landelijke schaalniveau werken wij op economisch terrein in verschillende gremia samen. Binnen de MKB Samenwerkings-agenda, ook wel het landsdelig arrangement genoemd, werken wij samen met het ministerie van Economische Zaken & Klimaat, de Nederlandse provincies en MKB Nederland.

Europees schaalniveau

Fryslân is (evenals Drenthe) door de Europese Commissie aangemerkt als transitieregio. Dit houdt in dat we op een gegarandeerd aandeel aan EFRO middelen kunnen rekenen. In de programmering van het EFRO programma houden we rekening met deze status en is deze geborgd. In 2021 is de RIS3 vastgesteld en gebruikt als basis voor o.a. de EFRO programmering 2021-2027. In 2021 en 2022 is gewerkt aan de ontwikkeling van het EFRO programma, waarvan de eerste instrumenten in 2022 zijn geopend. In 2023 volgt de verdere programmering van het EFRO programma via nieuwe openstellingen. Daarnaast gaan we in 2023 aan de slag met de verdere implementatie van de RIS3. Belangrijk uitgangspunt hierbij is de verschuiving van ‘subsidie zoekt project’ naar ‘Noord-Nederland zoekt goede ideeën en projecten’.

Landelijk schaalniveau

Op het landelijk schaalniveau blijven we in 2023 verbonden aan de aan de verschillende gremia (KIA, MKB Samenwerkingsagenda, IPO) en dragen hierin actief het Friese en Noordelijke belang uit.

Noordelijk schaalniveau

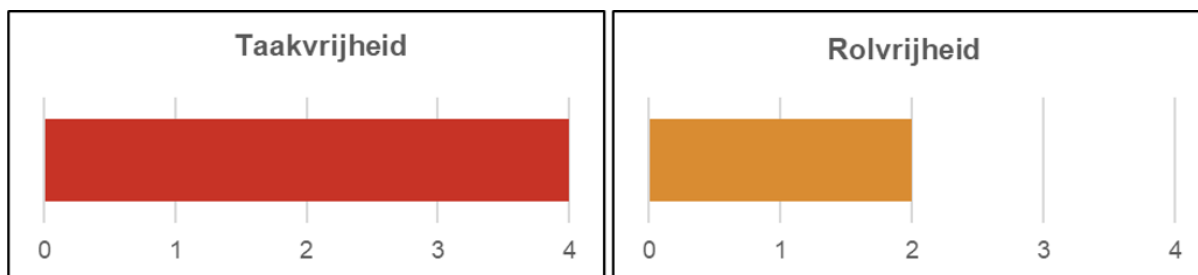
De belangrijkste vraagstukken waar wij met Groningen en Drenthe gezamenlijk aan werken zijn de aansturing van de NOM met het ministerie van Economische Zaken & Klimaat, de ontwikkeling van een gezamenlijke internationale acquisitiestrategie (zie beleidsveld 4.2) en het verbeteren van onze aansturende rol binnen het noordelijke ecosysteem. Tenslotte werken we samen aan een succesvolle implementatie van onze gezamenlijke innovatiestrategie (RIS3)

Lobby

We werken Noordelijk samen op lobby voor Europese fondsen. Onze ambitie is dat Noord-Nederland zowel in de periode 2021-2027 als ook daarna toegang houdt tot de strategische Europese fondsen. Wij willen als provincie altijd scherp zijn op externe ontwikkelingen die impact kunnen hebben op onze Friese ambities. Daarom houden wij zelfstandig en via het SNN een lobbyagenda bij. Op Europees niveau is het gelukt om voor Noord-Nederland voor de periode 2021-2027 een bedrag van € 108 mln. aan EFRO-middelen (+ € 19,5 mln. Rijkscofinanciering) binnen te halen. Op het terrein van circulaire economie manifesteren wij ons op landelijk en Europees niveau.

Daarnaast voeden we vanuit economisch perspectief de lobby voor de komst van de Lelyliĳn. Daarbij is vanuit economie de verbinding met de Universiteit van het Noorden en de campussenstrategie van belang.

Taak-, rol- en budgetvrijheid

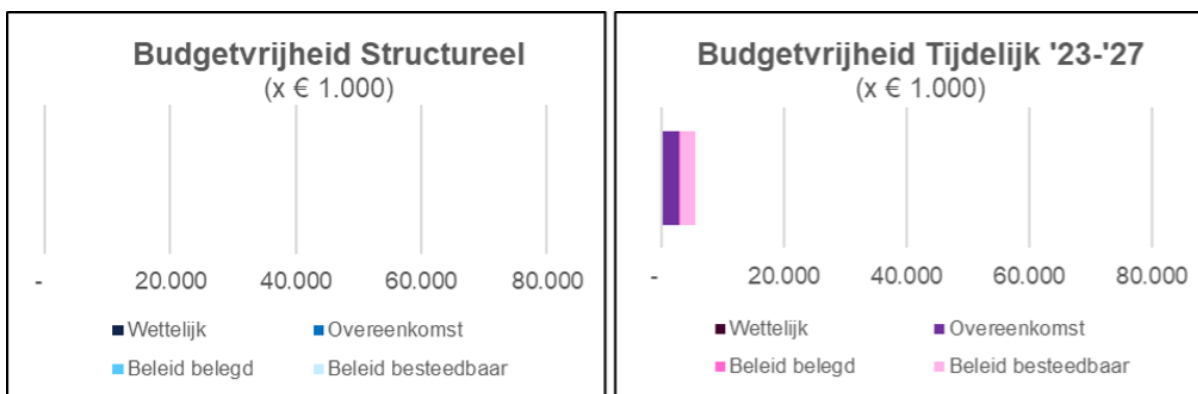

Taakvrijheid

De taakvrijheid op het economische domein is groot. Voor het stimuleren van samenwerking en lobby door provincies bestaat geen wettelijk kader. Er is sprake van volledig autonoom beleid (maar wel een provinciale kerntaak).

Rolvrijheid

Vanwege het volledig autonome karakter van onze bemoeienissen met de regionale economie is ook de rolvrijheid in principe groot. In de praktijk vervullen we netwerkrol om zo de Europese ontwikkelingen te volgen en zowel zelfstandig als via SNN een lobby-agenda in te vullen. In samenwerking met gemeenten, kennisinstellingen, ondernemers en maatschappelijke instellingen proberen we te komen tot het ontwikkelen van meer en betere projecten waarmee een beroep op Europese middelen kan worden gedaan. Ook proberen we met Groningen en Drenthe een sterkere samenwerking tussen de spelers binnen de innovatieketen te creëren via de Economic Board Noord-Nederland (EBNN). In een regisserende rol sturen we samen met Groningen, Drenthe en het Ministerie van Economische zaken de NOM aan.

Budgetvrijheid

Bij de structurele budgetten gaat het alleen om de deelnemersbijdrage aan de NOM.

Bij de tijdelijke budgetten vallen onder overeenkomsten het samenwerkingsverband friese projectenmachine. Belegd is het budget voor Economic Board Nederland.

Er is budgetvrijheid bij de tijdelijke budgetten financiering NOM en noordelijke clusterorganisatie (€ 2 mln.) en gezondheidsmonitor (€ 0,4 mln.).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 4.4.

- We willen samen met de overheden, onderwijs en ondernemers meer en betere projecten opzetten, om zo onze ambitie te realiseren om € 130 mln. Europese middelen naar Fryslân te halen ter versterking van de Friese economie.
- We willen Europees in projecten een actieve kennispartner zijn op het gebied van Circulaire economie vanuit onze ambitie om meest circulaire regio te zijn.
- Noord-Nederland als een belangrijke regio in Nederland, Europa positioneren.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
-----------	-----------	-----------------

Europese middelen	130 miljoen euro naar Fryslan halen	Versterking van de Friese economie en de positie in Nederland naar Kansregio.
-------------------	-------------------------------------	---

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

We voeren EuropaPact Fryslân uit (voorheen Friese projectmachine).

Met dit initiatief proberen de provincie en de Friese gemeenten meer Europese projecten te initiëren en daardoor een grotere bijdrage te leveren aan het Europees beleid. Indien een ingediend voorstel wordt goedgekeurd onder een bepaald Europees fonds dan kan er sprake zijn van cofinanciering door de provincie.

Het EFRO programma Noord-Nederland 2021-2027 heeft diverse openstellingen.

Hierin streven we ten aanzien van de verwerving van Europese middelen naar een hoog Fries aandeel in de goedgekeurde innovatieve projecten om zo ook kennis van andere partijen op te kunnen halen.

Op het gebied van circulaire economie ontwikkelen we Europese projecten in samenwerking met andere vooruitstrevende regio's op het gebied van circulariteit.

Vanuit het JFT fonds willen we projecten ontwikkelen die werken aan een oplossing voor het arbeidsmarkt vraagstuk.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Noordelijke/landelijke/ Europese samen-werking en lobby	Noordelijke JTF gelden inzetten voor versterken Friese economie, arbeidsmarktproblematiek.	5 Friese JTF projecten op gebied van innovatie en Human Capital realiseren om in te spelen op maatschappelijke problemen.
Noordelijke/landelijke/ Europese samen-werking en lobby	EFRO programma bestaande uit 110 miljoen euro ism Groningen en Drenthe uitwerken om te komen tot sterke noordelijke economie vanuit RIS3.	2 nieuwe EFRO openstellingen voor Programma Noord-Nederland 2021-2027
Noordelijke/landelijke/ Europese samen-werking en lobby	EFRO gelden inzetten voor versterken Friese economie, innovatiestimulering ter stimulering van MKB vriendelijkste provincie.	Minimaal 15 miljoen euro Fries aandeel in

		goedgekeurde projecten
Noordelijke/landelijke/ Europese samen-werking en lobby	Kennisdelen op gebied van Circulaire economie om meest Circulaire regio te worden, te blijven.	In 3 Europese projecten op gebied van Circulaire economie deelnemen
Noordelijke/landelijke/ Europese samen-werking en lobby	Samenwerking Duitsland – Friesland/noorden verbeteren met Duitse investeringsagenda	5 Interreg projecten realiseren die bijdrage aan het economisch onderscheidend vermogen van Fryslân

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	2.517	5.118	2.796	2.127	208	208
Totaal baten	572	1.024	988	998	0	0
Saldo van lasten en baten	1.945	4.094	1.808	1.129	208	208

Toelichting

De begrote lasten dalen ten opzichte van de begroting 2022. Dit wordt veroorzaakt door de co-financiering op EFRO- en Interregprojecten. De cofinancieringsmiddelen zijn opgenomen in programma 7 (Algemene Dekkingsmiddelen) en worden op projectbasis ingezet in programma 4. Voor 2023 en 2024 bestaan de begrote lasten uit de deelnemersbijdrage NOM/clusterorganisaties, Friese projectenmachine en middelen voor het aanjagen van Europese projecten. Vanaf 2025 is er enkel nog budget voor de deelnemersbijdrage NOM in de begroting opgenomen. Tot en met 2022 bestaan de begrote baten uit bijdragen/declaraties op Europese projecten (Interreg) en ontvangsten van de deelnemende partijen aan de Friese Projecten Machine. De samenwerking FPM is tot en met 2024 in de begroting opgenomen hetgeen verklaart dat er na 2024 geen baten meer begroot zijn.

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Versterken internationalisering en innovatie MKB	199	202	208	208	208	208
Structurele budgetten		199	202	208	208	208	208
	Noordelijke/landelijke/Europese samenwerking en lobby algemeen	100	75	75	0	0	0
	Kennisontwikkeling circulaire economie	0	405	0	0	0	0
	Versterken internationalisering en innovatie MKB	516	1.269	898	448	0	0
	Europa	232	620	627	473	0	0
Tijdelijke budgetten		848	2.370	1.600	921	0	0
	Noordelijke/landelijke/Europese samenwerking en lobby algemeen	0	67	0	0	0	0
	Europa	1.428	1.672	0	0	0	0
Reserves		1.428	1.739	0	0	0	0
	Noordelijke/landelijke/Europese samenwerking en lobby algemeen	43	0	0	0	0	0
	Europa	0	808	988	998	0	0
Overlopende Passiva		43	808	988	998	0	0
Totaal lasten		2.517	5.118	2.796	2.127	208	208
Baten							
	Noordelijke/landelijke/Europese samenwerking en lobby algemeen	25	0	0	0	0	0
	Europa	4	25	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten		29	25	0	0	0	0
	Europa	500	191	0	0	0	0
Reserves		500	191	0	0	0	0
	Noordelijke/landelijke/Europese samenwerking en lobby algemeen	43	0	0	0	0	0
	Europa	0	808	988	998	0	0
Overlopende Passiva		43	808	988	998	0	0
Totaal baten		572	1.024	988	998	0	0
Saldo van lasten en baten		1.945	4.094	1.808	1.129	208	208

Beleidsveld 4.5. Toerisme en recreatie

Wat zien we?

De toeristische sector is een sector die verweven is met vele andere opgaven en heeft afgelopen jaren ook aangetoond veerkrachtig en flexibel te zijn. Daarbij klinken ook in Fryslân steeds vaker geluiden dat toerisme vooral bij moet dragen aan een mooier en gelukkiger Fryslân voor iedereen, voor inwoners én gasten.

Onze ambitie is dat Friese inwoners profijt hebben van een slimme groei van het toerisme in onze provincie. Dat is de missie uit onze beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028. Dit betekent dat wij inzetten op een gebalanceerde groei van recreatie en toerisme met een goede spreiding over de hele provincie, een verlenging van het seizoen en het aantrekken van nieuwe doelgroepen, zoals een versterking van de zakelijke markt en het inzetten op meer cultuurtoerisme (naast natuurlijk ook het blijven inzetten op bestaande doelgroepen als jonge gezinnen). Recreatie en toerisme moeten zo, naast economische ontwikkeling, bijdragen aan een prettige en gezonde woon- en leefomgeving, bijdragen aan het behoud van natuur- en cultuurerfgoed en leiden tot toekomstbestendige banen (people, planet, profit). Zo dragen recreatie en toerisme bij aan brede welvaart.

Externe ontwikkelingen

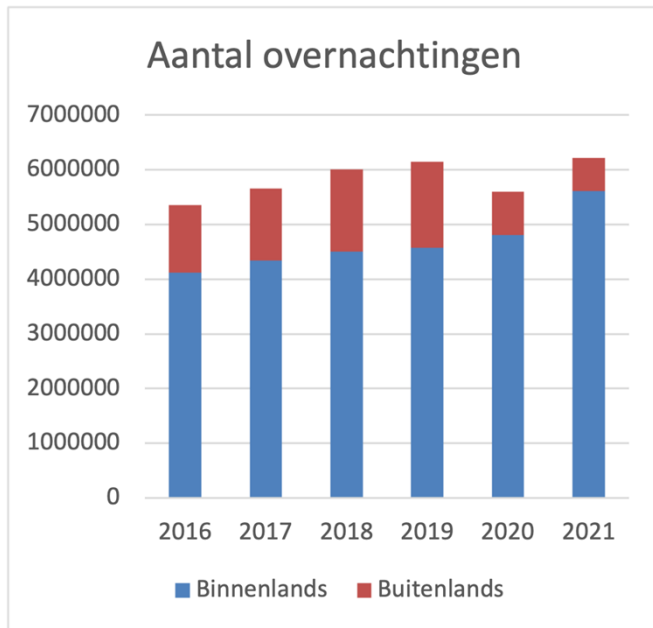
De Corona-maatregelen hebben in 2020 en 2021 een grote impact gehad op de sector. Inwoners zijn kritisch over de opkoop van huizen in de dorpskernen voor toerisme en over parken die verkocht worden aan soms buitenlandse investeerders. Het vraagstuk van betaalbaarheid van vakanties en het bieden van aanbod voor elke beurs speelt hier ook. Er is discussie over de druk op de ruimte en het landschap. Duurzaamheid en circulariteit zijn steeds belangrijker.

Zo'n 70% van de bestedingen in de sector is van de eigen inwoners. Daarmee is de sector ook van grote betekenis voor de eigen inwoners. De verwachting is dat het aantal bezoekers zal blijven toenemen, terwijl het personeelstekort stijgt. We werken met alle partijen in de triple helix netwerkstructuur aan een "bewuste bestemming": wat voor Gastvrij Fryslân willen we zijn en voor wie, met welk toeristisch aanbod dat daarbij hoort.

Groepsaccommodaties/bruine zeilvaart zijn de meest getroffen categorieën van de coronapandemie. Op de Waddeneilanden constateren wij een ombouw van groepsaccommodaties in kleinere verblijfsappartementen. Hierdoor ontstaat een verschuiving in doelgroep met als gevolg dat toekomstige generaties minder in aanraking komen met deze regio.

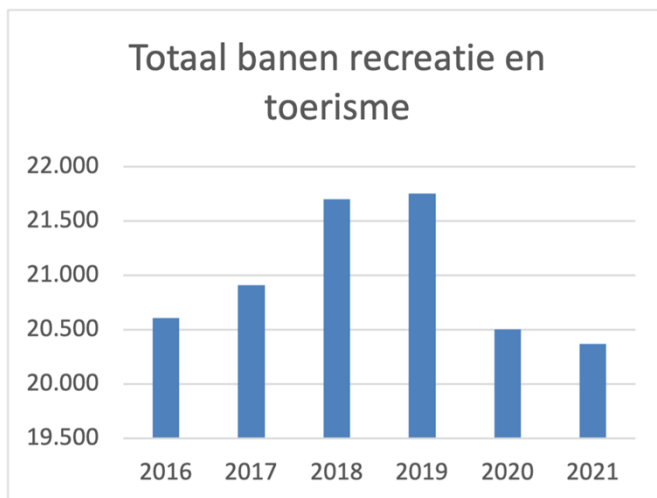
Bezoekers

Het effect van Corona is hieronder te zien. Na een flinke dip in 2020 lag zowel het aantal bezoekers als het aantal overnachtingen in 2021 weer rond het niveau van de afgelopen jaren. Wel was er sprake van een forse verschuiving naar de herkomst. In 2021 waren er 22% meer overnachtingen door Nederlanders dan in 2019. Het aantal overnachtingen door buitenlanders lag daarentegen in 2021 maar liefst 61% lager dan in 2019. Bron: CBS

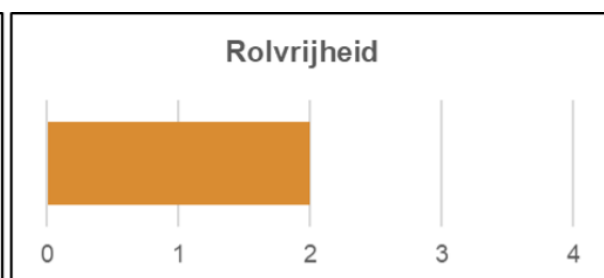
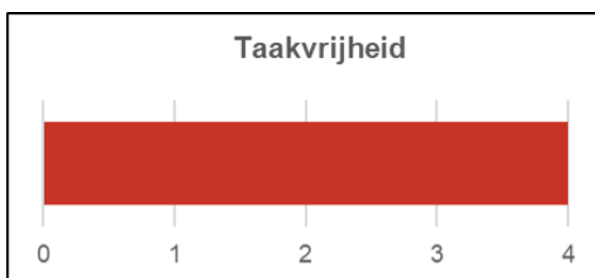

Banen

Lag in 2019 het aantal banen in de gastvrijheidsector nog op 21.755, in 2020 was dit als gevolg van Corona-maatregelen gedaald met 5,7% tot 20.505 en in 2021 daalde het verder tot 20.370. Deze cijfers geven de situatie weer per 1 april en hebben zowel betrekking op fulltime als parttime banen. De daling trad volledig in de kleine banen (tot 15 uur per week) met een daling van 17% tussen 2019 en 2021. Het aantal grote banen lag in 2020 wel ca. 3,6% lager dan in 2019, maar had zich in 2021 alweer volledig hersteld. (Bron: Werkgelegenheidsregister)

Taak-, rol- en budgetvrijheid

Taakvrijheid

Voor het stimuleren van toerisme en recreatie door provincies bestaat geen wettelijk kader. Er is sprake van volledig autonoom beleid.

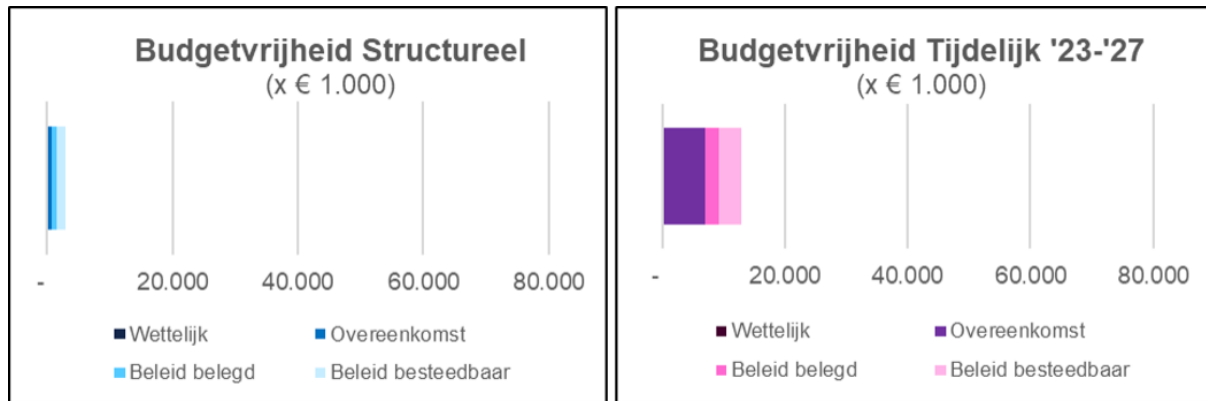
Rolvrijheid

Vanwege het volledig autonome karakter van onze bemoeienissen met de regionale economie is ook de rolvrijheid in principe groot. Echter, door Europese wetgeving en subsidieregelingen en de marktmeestertaak van Rijk en Europa liggen sommige provinciale rollen (bijvoorbeeld medefinancier, ondersteuning projectontwikkeling) meer voor de hand dan andere.

Momenteel vervullen we een stimulerende rol door enkele instellingen structureel te ondersteunen.

Tijdelijk is die stimulerende rol versterkt door een regeling binnen het No en Moarn voor de sector .

Daarnaast is sprake van een faciliterende rol, waarin we de sector bijeen brengen om na te denken over de wenselijke richtingen (en recent, reactie op corona).

Budgetvrijheid

Bij de structurele budgetten valt onder overeenkomst onze bijdrage aan de gemeenschappelijke regeling Marrekrite. Beleidsmatig belegd zijn de boekjaarsubsidie aan St. Merk Fryslân en de subsidie voor Toerisme Alliantie Fryslân.

Bij de tijdelijke budgetten vallen onder overeenkomst de investeringsagenda oostelijke poort merengebied en de nieuwe afsluitdijk onderdeel beleefcentrum. Bij beleid belegd gaat het om de subsidie aan St. Merk Fryslân voor destinationmarketing en waterrecreatie, SEFF, actieplan vitale logiesaccomodaties, wandelnet en fietsplatform.

Er is budgetvrijheid bij de structurele budgetten Slimme groei (€ 1,2 mln) en toeristische data op orde (€ 0,1 mln).

Bij de tijdelijke budgetten is nog budgetvrijheid bij structuurversterking gastvrijheidssector (€ 0,8 mln), vitale waterrecreatie (€ 0,77 mln), beleefcentra en rondgangen friese bedrijven (€ 0,75 mln), dagrecreatieve netwerken (€ 0,67 mln) en toeristische data op orde (€ 0,6 mln).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 4.5.

1. We willen dat Toerisme bijdraagt aan een prettige en gezonde woon- en leefomgeving, door:
  - Een gebalanceerde groei en spreiding van toerisme te stimuleren over heel Fryslân en jaarrond.
  - Toerisme als een middel in te zetten als koppeling met de grote maatschappelijke opgaven.
  - Experimenteeruimte en koppelkansen in cross overs met retail, landbouw, bouw etc
  - Een toename van het aantal volledig circulaire logiesbedrijven en ook de mate van sociale inclusie en laagdrempeligheid voor kwetsbare doelgroepen.
  - Participatie van alle Friese gemeenten in de uitwisseling van toeristische data, hetzij via Data Fryslân, dan wel via een ander samenwerkingsverband en is de ondernemersdata actueel.
2. We willen met toerisme het behoud en ontwikkeling van cultuur- en natuur erfgoed versterken, door:
  - De groei vooral te realiseren door toeristen gericht op natuur- en cultuurerfgoed en de zakelijke markt (business mix).
  - Hogere bestedingen per bezoeker (cultuurtoerist en zakelijk) en een hoger herhalingsbezoek.
  - Een éénduidige marketingstrategie waarbij in gelaagdheid wordt samengewerkt tussen het Nationaal Bureau Toerisme en Congressen (NBTC), Merk Fryslân en de Friese organisaties voor Regiomarketing.
  - Een substantiële toename van het aanbod van erfgoedlogies en herbestemde karakteristieke gebouwen en monumenten

- voldoende thema's en verhaallijnen beschikbaar te maken en duidelijk ontsloten die samen een innovatief dagrecreatief aanbod vormen, gebruik makend van wandel-, fiets- en vaarnetwerken.
- Met Merk Fryslan en in samenwerking met het Friese bedrijfsleven organiseren we bezoekerscentra en educatieve rondgangen binnen bedrijven (motie VVD d.d. 29 juni 2022, nr. 2937).
- Er is in 2028 een diverser, vindbaar en boekbaar uniek aanbod van dagrecreatie in Fryslân, gekoppeld aan het Frysk eigene.

3. We willen dat toerisme zorgt voor toekomstbestendige banen, door:
- Een programma gericht op 'een leven lang leren' voor alle (toekomstige)werknemers. Dit vanuit de samenwerking van ondernemers, onderwijs en overheid.
  - Het verbeteren van het imago en verdere professionalisering van de sector.
  - Volop in te zetten op digitalisering.
  - Elk jaar twee nieuwe living lab hubs/coöperaties erbij, gericht op innovatie met ondernemers en onderwijs.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Ambitie 1:	De gastvrijheidseconomie draagt bij aan het behouden van de nummer 1 positie van meest gelukkige inwoners van Nederland en instandhouding van voorzieningenniveau in onze provincie.	60% van de inwoners heeft profijt van toerisme (bewonersmonitor/CBS onderzoek)
Ambitie 2:	Door een bijdrage aan de herbestemming van cultureel erfgoed en het bevorderen van toegankelijkheid van natuurgebieden dragen we bij aan behoud en ontwikkeling van cultuur- en natuur erfgoed.	In 2028 zijn 500 toeristische ondernemers circulair
Ambitie 3:	Een slimme groei van het toerisme draagt bij aan werkgelegenheid en arbeidsparticipatie voor jongere generaties en senioren. Met uitdagende banen die bijdragen aan een stijging van het welvaartsniveau (gemiddeld huishoudensinkomen).	Het aantal banen (15+ uren) neemt relatief meer toe dan het aantal kleine banen (-15)

De resultaten die we willen behalen, zijn onderverdeeld in de zeven opgaven die centraal staan in het beleid 'Gastvrij Fryslân 2028'.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

Slimme groei

- We verlenen een bijdrage aan Friesland Convention Partners voor de uitvoering van de meerjarige aanpak stimulering zakelijk toerisme;
- We maken een uitvoeringsprogramma toerisme, in samenhang met natuur, circulair en diversiteit, verbreding seizoenen en dit programma is in uitvoering;
- We verlenen een bijdrage aan IPF voor de Toerisme Alliantie Fryslân (TAF) als aanjager en kennisplatform voor ondernemers;
- We zetten de uitvoering van het actieplan 'Gastvrij Fryslân circulair' voort;

- We voeren de structuurversterking uit No en Moarn uit, middels een challenge, bedoeld om de sector innovatieve oplossingen te laten bedenken, versterken en vormgeven.

Toekomstbestendige banen

Destinatiemanagement

- We verlenen subsidie aan Merk Fryslân voor het verzorgen van de toeristische marketing. Cultuurtoerisme en de Friese merken 'Friesland' en 'De Wadden' worden in de etalage gezet alsmede (samen met Groningen en Noord-Holland) de Werelderfgoed Waddenzee bestemming.
- Concrete uitvoering van drie destinatiemanagementprojecten.
- Het plan voor het realiseren van educatieve rondgangen binnen bedrijven/bezoekerscentra om zo waardevolle cross-over te realiseren is gereed en in uitvoering.

Vitale Waterrecreatie

- We vergroten de zichtbaarheid en beleefbaarheid van Fryslân als waterrecreatieve bestemming door (doelgroepen)onderzoek en communicatie & marketing;
- We leveren een bijdrage aan het vergroten van de veiligheid en verduurzaming op het water.
- We hebben met overheid en ondernemers een integrale, ruimtelijke gebruiksvisie 2050 van de Friese wateren gemaakt.
- We werken verder aan het uitbreiden van het aantal bruggen dat wordt aangesloten op de nieuwe bedieningscentrale Het Swettehûs.(zie ook programma 2.3);
- We leveren een bijdrage aan de gemeenschappelijke regeling Marrekrite.

Vitale logiesaccommodaties

We leveren een bijdrage aan en zijn (samen met ondernemers, branches, gemeenten, Ynbusiness, TAF) partner in de uitvoering van het Actieplan 'Vitale Logies Fryslân.'

Dagrecreatieve netwerken

We leveren een bijdrage aan en zijn (samen met ondernemers, regio's, terrein beherende organisaties, gemeenten, TAF) partner in de uitvoering van het Actieplan Dagrecreatieve Netwerken.

Toeristische data op orde

- Het uitvoeringsprogramma Toeristische Kennis voor de Toekomst is in uitvoering. De bezoekers-, bewoners- en bedrijvenmonitors hebben vorm gekregen;
- Het programma deelt de kennis afkomstig van monitoring met gemeenten en ondernemers, zodat zij goed geïnformeerd keuzes kunnen maken

Naast het werken aan de zeven beleidsopgaven blijven wij ook gebiedsgerichte inzet plegen op de Wadden.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
-----------	-----------	-----------------

Slimme groei	Aantal congressen in Fryslân	10
Slimme groei	Aantal projecten verlengen en verbreden seizoen	2
Slimme groei	Aantal challenges op grond van No en Moarn pakket 2	5
Toekomstbestendige banen	Aantal hybride leeromgevingen Aantal studenten dat deelneemt hybride opleiding Aantal bedrijven dat deelneemt in programma GastvrijFryslân	2 40 18
Destinatiemanagement	Aantal destiniatiemanagementprojecten	3
Vitale waterrecreatie	Vergroten zichtbaarheid via campagnes en beurzen	2
Vitale logies	Aantal logiesaccommodaties dat heeft deelgenomen aan instrumenten	10
Vitale logies	Aantal actieplannen bij gemeenten	5
Dagrecreatieve netwerken	Deelname wandelnet en fietsplatform	2

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	11.115	14.661	7.993	2.967	2.967	2.967
Totaal baten	655	2.287	457	372	372	372
Saldo van lasten en baten	10.460	12.374	7.535	2.594	2.594	2.594

Toelichting

De daling in de lasten van 2022 naar 2023 (€ 6,7 mln.) en 2023 naar 2024 (€ 5,1 mln.) wordt voornamelijk veroorzaakt door het ritme van uitgaven bij de projecten Oudega aan het water (€ 3 mln.), Beleefcentrum Afsluitdijk (€ 2,3 mln.) en Oostelijke Poort Friese Meren (€ 1,5 mln.). Daarnaast loopt eind 2023 het tijdelijke budget van de Beleidsbrief Gastvrij Fryslân af (€ 5,1 mln.). Aan structureel budget blijft er dan € 3,0 mln. beschikbaar, waarvan € 1,5 mln. begroot is voor het totaal van de budgetsubsidie Merk Fryslân en de deelnemersbijdrage aan de Marrekrite. Daarnaast hangt ook de daling van de baten van € 1,8 mln. van 2022 naar 2023 samen met het ritme van het project Beleefcentrum Afsluitdijk.

Onderstaande voorstellen uit de kadernota zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen kadernota		Bedragen x € 1.000			
Omschrijving	2023	2024	2025	2026	
Lasten					
M5 Beleefcentra en rondgangen bij Friese bedrijven	750	0	0	0	
Totaal lasten	750	0	0	0	

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Slimme groei	934	997	1.082	1.185	1.185	1.185
	Destinatiemanagement	691	701	725	725	725	725
	Vitale Waterrecreatie	744	750	781	781	781	781
	Toeristische Data op orde	21	123	127	127	127	127
Structurele budgetten		2.391	2.571	2.714	2.817	2.817	2.817
	Toerisme en recreatie algemeen	260	272	0	0	0	0
	Toekomstbestendige banen	57	243	0	0	0	0
	Destinatiemanagement	1.279	1.250	2.000	0	0	0
	Vitale Waterrecreatie	576	750	793	0	0	0
	Vitale Logiesaccommodaties	1.733	116	42	0	0	0
	Dagrecreatieve netwerken compleet	415	631	732	0	0	0
	Toeristische Data op orde	38	429	605	0	0	0
	IDH/Oudega aan het water	0	4.518	0	0	0	0
	Afronding FMP	580	0	0	0	0	0
	Toerisme en recreatie overig	275	1.150	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten		5.213	9.359	4.172	0	0	0
	Vitale Logiesaccommodaties	-1.287	330	957	0	0	0
	Toeristische Data op orde	6	0	0	0	0	0
	IDH/Oudega aan het water	3.965	0	0	0	0	0
	Afsluitdijk Wadden Center	103	2.334	150	150	150	150
	Toerisme en recreatie overig	725	68	0	0	0	0
Reserves		3.512	2.731	1.107	150	150	150
Totaal lasten		11.115	14.661	7.993	2.967	2.967	2.967
Baten							
	Vitale Waterrecreatie	378	228	272	272	272	272
Structurele budgetten		378	228	272	272	272	272
	Afronding FMP	36	0	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten		36	0	0	0	0	0
	Afsluitdijk Wadden Center	222	2.031	185	100	100	100
	Toerisme en recreatie overig	19	28	0	0	0	0
Reserves		242	2.059	185	100	100	100
Totaal baten		655	2.287	457	372	372	372
Saldo van lasten en baten		10.460	12.374	7.535	2.594	2.594	2.594

Programma 5: Mienskip

Portefeuillehouders

Gedeputeerden Friso Douwstra, Klaas Fokkinga, Sietske Poepjes, Douwe Hoogland en Avine Fokkens

Ambities

Ons bestuursakkoord 'Lok op ien' staat in het teken van brede welvaart; alles wat de kwaliteit van leven in het hier en nu beïnvloedt en de mate waarin dat ten koste gaat van latere generaties of van mensen elders in de wereld. In het onderstaande begrotingsprogramma Mienskip is bij uitstek onze inzet op brede welvaart vastgelegd.

Wij willen de dorpen en steden van Fryslân leefbaar en vitaal houden en streven naar een blijvend en goed toekomstperspectief voor de bewoners van die Friese steden en dorpen. Friezen waarderen de leefbaarheid met minstens een 8. Wij willen een bijdrage leveren om deze 8 minimaal te handhaven.

Onze ambitie is een bloeiend, cultureel leven met de energie en het vermogen om Fryslân in beweging te blijven brengen.

In Fryslân spreekt nog zo'n kleine 70% van de inwoners Fries. Daarnaast worden er ook Friese streektaalen gesproken zoals Stadsfries, Stellingwerfs en Bildts. Dat Friezen zich in hun eigen taal in de toekomst ook vanzelfsprekend kunnen uiten, willen we graag zo houden. Juist omdat een taal niet alleen een middel is om mee te kunnen communiceren, maar omdat het ook iets is waarmee je je diepste gevoelens, je gedachten, je creatieve hersenspinsels, je zijn vorm kunt geven. We voeren daartoe een actief taalbeleid, o.a. door het uitvoeren van onze wettelijke taken.

Vastgestelde (beleids)notities

- Beleidsbrief Leefberens (september 2018)
- Beleidsbrief Grote Maatschappelijke Initiatieven (september 2020)
- Uitvoeringsagenda Wonen (april 2021)
- Plan van aanpak sociale leefbaarheid 2020-2023 (brief 11 juni 2020)
- Plan van aanpak blue zone (brief 10 juni 2020)
- Beliedsbrief Sport 2021-2024 Altyd priis (23 juni 2021)
- Beleidsnota Nij Poadium - Integraal beleid Kunst & Cultuur, Taal & Onderwijs en Erfgoed 2021-2024 (januari 2020)
- Thematische structuurvisie Grutsk op 'e Romte (maart 2014)
- Omgevingsvisie De Romte Diele (september 2020)
- Verordening Ruimte en Partiële Herziening Romte foar Sinne (februari 2015)
- Notitie Romte foar Sinne (februari 2015)
- Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer 2019-2023 (BFTK) (december 2018)
- De Taalskipper Frysk (november 2018)
- Startnotitie Regionale Samenwerking (november 2020)
- Kader Fries Sociaal Planbureau (januari 2021)
- Fiergeande sichtberens Frysk (maart 2021)
- Sichtberenskonvenant mei Ryk (april 2022)
- Iepen Mienskipsfûns (november 2019)

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij(en) levert een bijdrage aan de doelen en resultaten van dit programma. Een overzicht van de verbonden partijen en meer informatie hierover staat in paragraaf 5 van deze begroting.

- Gemeenschappelijke Regeling Tresoar, Leeuwarden
- Thialf Onroerend Goed BV, Heerenveen

Lasten en baten programma 5 Mienskip

Lasten en baten programma 5 Mienskip						
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	53.539	77.046	56.183	46.532	34.469	32.603
Totaal baten	3.310	2.524	591	491	155	17
Saldo van lasten en baten	50.229	74.522	55.592	46.041	34.314	32.587

Toelichting

De toelichting op de grootste verschillen tussen de jaren staat bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Uitgebreide financiële tabel

Beleidsveld	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten						
5.1 Leefomgeving	15.602	25.833	16.927	8.236	4.038	3.790
5.2 Cultuur en erfgoed	26.008	37.504	25.693	25.084	19.655	18.055
5.3 Taal, media, onderwijs en letteren	11.930	13.709	13.563	13.212	10.776	10.759
Totaal lasten	53.539	77.046	56.183	46.532	34.469	32.603
Baten						
5.1 Leefomgeving	1.610	1.462	238	138	138	0
5.2 Cultuur en erfgoed	1.697	1.063	353	353	17	17
5.3 Taal, media, onderwijs en letteren	3	0	0	0	0	0
Totaal baten	3.310	2.524	591	491	155	17
Saldo van lasten en baten	50.229	74.522	55.592	46.041	34.314	32.587

Beleidsveld 5.1. Leefomgeving

Het beleidsveld Leefomgeving bestaat uit verschillende beleidsterreinen die achtereenvolgens in aparte subparagrafen aan de orde komen: Leefbaarheidsbeleid in algemene zin, Wonen, Sociaal beleid en Sport.

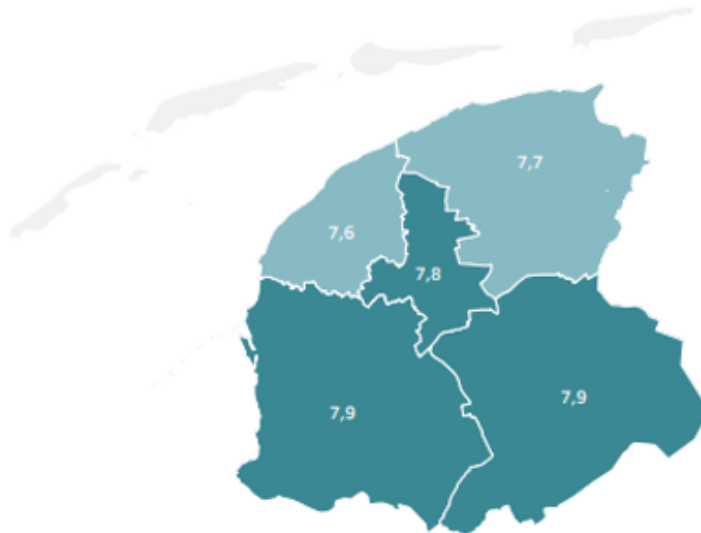
Leefbaarheidsbeleid

Wat zien we?

Onze ambities

Friezen waarderen de leefbaarheid van onze provincie al jaren hoog. Deze waardering komt voort uit de omgeving waarin ze wonen met veel ruimte voor natuur, maar ook door de mienskipssin die onze provincie typeert. De leefbaarheid werd zowel in 2018 als in 2020 gemiddeld gewaardeerd met afgerond een 8. Hiermee is Fryslân als provincie uniek te noemen en dit willen we, door stevig in te zetten op ons leefbaarheidsbeleid, graag zo houden.

>> Rapportcijfer leefbaarheid per regio in Fryslân, 2020

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Externe ontwikkelingen

Jarenlang domineerde de term 'krimp' het landelijke en provinciale leefbaarheidsbeleid. Ondanks dat de prognoses op lange termijn nog steeds bevolkingsdaling voorspellen, ziet de wereld er inmiddels behoorlijk anders uit dan een aantal jaren geleden.

De hele wereld zit in een transitie, waarin de veranderingen door verschillende en zeer uiteenlopende factoren beïnvloed wordt. We noemen een aantal factoren die van grote invloed zijn op de leefbaarheid:

- De afstand tussen wonen en werk (als gevolg van de ervaringen in de coronalockdowns minder een factor);
- Herwaardering van rust en ruimte;
- Grote vraag naar woningen op korte termijn;
- Klimaatverandering en stikstofproblematiek;
- Stijging van prijzen en opvang van vluchtelingen als gevolg van o.a. oorlog in Oekraïne.

Binnen de beleidsbrief Leefberens zijn vier actielijnen geformuleerd om de rol en inzet van de provincie te definiëren. De vierde actielijn 'Werkwijze beleidsbrief Leefberens werkt door in de verschillende beleidsvelden' geeft onze (interne) werkwijze weer. Leefbaarheid is een brede term die verband houdt met verschillende beleidsthema's zoals wonen, erfgoed, cultuur, energie, openbaar vervoer, infrastructuur, sociale leefbaarheid en een gezonde leefomgeving. Ontwikkelingen binnen deze verschillende beleidsthema's verbinden we aan het leefbaarheidsbeleid.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling Leefbaarheidsbeleid

We willen de kracht van de mienskip mobiliseren om zo, van onderop en aansluitend op de behoefte van de Friese samenleving, de leefbaarheid hoog te houden en en brede welvaart te versterken. Daarbij streven we een toekomstbestendig en bereikbaar voorzieningenniveau na.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Waardering leefbaarheid door Friese burger	Rapportcijfer leefbaarheid	8
Spreadingsniveau voorzieningen	Bereikbaarheid voorzieningen	8

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

We delen en 'halen' kennis.

Door:

- het subsidiëren van het Fries Sociaal Planbureau (FSP)
- het organiseren van regionale masterclasses
- het organiseren van een provinciale inspiratiesessie
- actief contact met het ministerie van BZK, SNN, de voormalige krimpprovincies (K6), P10 - samenwerkingsverband van grote plattelandsgemeenten en K80 - netwerk van deze kleine en krachtige gemeenten

We ondersteunen initiatieven vanuit de Mienskip.

Door:

- Het implementeren en faciliteren van het Netwerk ter ondersteuning van Mienskipsinitiatieven.
- We faciliteren grote maatschappelijke initiatieven, zoals de gebiedspilot Tsjûkemar.
- Met het Iepen Mienskipfûns (IMF) subsidiëren wij leefbaarheidsinitiatieven uit de mienskip. Daarbij gaat het o.a. om ontmoetingsplekken, landschap, cultuurhistorie en duurzaamheid.
- Aanvullend op het IMF worden in de regio's Noordoost en Noordwest initiatieven ondersteund in het kader van het Budget Lokale Innovaties (BLI) en de LEADER, als onderdeel van het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3).
- De voorbereiding van de nieuwe LEADER-periode is er op gericht om het Europese programma voor plattelandsontwikkeling voor meerdere Friese regio's in te zetten. In de regio Zuidoost is in dit kader (vanwege de Regiodeal) het Regiofonds opgezet.
- We faciliteren gemeenten provinciebreed om de DOM-methode verder te ontwikkelen, die integraal wordt toegepast in meerdere beleidsvelden (zoals in erfgoeddeal en bij Regiodeals). We stimuleren gemeenten in de hele provincie om via het DOM-principe (clusters van) dorpen hun eigen toekomstbestendigheid te laten vormgeven. Meer informatie is te vinden op www.wijzijndom.frl

We werken samen en sluiten aan op uitvoeringsplannen in de regio's.

In alle vijf regio's de bestuurlijke samenwerking operationeel en zoeken we daarbij de verbinding met de parallelle processen De Friese Aanpak en Bestuurlijk overleg Friese samenwerking van overheden en het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG).

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Kennis ophalen en delen	Kennis delen over demografische veranderingen	5 regionale masterclasses organiseren
Kennis ophalen en delen	Kennis delen over demografische veranderingen	1 provinciale inspiratiesessie organiseren
Kennis ophalen en delen	Communicatiestrategie demografische ontwikkeling met proactief informatie delen	communicatiestrategie gereed en geïmplementeerd
Ondersteunen initiatieven vanuit de mienskip	Experimenteren in 3 dorpen met transitiefonds	Projecten ontwikkelen in 3 pilotdorpen
Ondersteunen initiatieven vanuit de mienskip	Innovatieve facilitering grote maatschappelijke initiatieven en lerende implementatie Uitvoeringsparagraaf	1 gebiedspilot groot maatschappelijk initiatief (gebiedspilot Tsjûkemar)
Ondersteunen initiatieven vanuit de mienskip	Ondersteunen van initiatieven via Iepen Mienskipfûns: Afgeronde projecten zijn te vinden op: Projecten in beeld Fryslan	In 2023 bedienen we 250 burgerinitiatieven – over de totale looptijd van het IMF 2020-2023 750
Aansluiten op en samenwerken aan uitvoeringsplannen in de regio's	Optimalisatie van de bestuurlijke regionale samenwerking (gebiedsagenda en/of Regio Deal)	5 (regio's Waddeneilanden, Noardwest-, Noardeast-, Súdeast- en Súdwest Fryslân)

Wonen

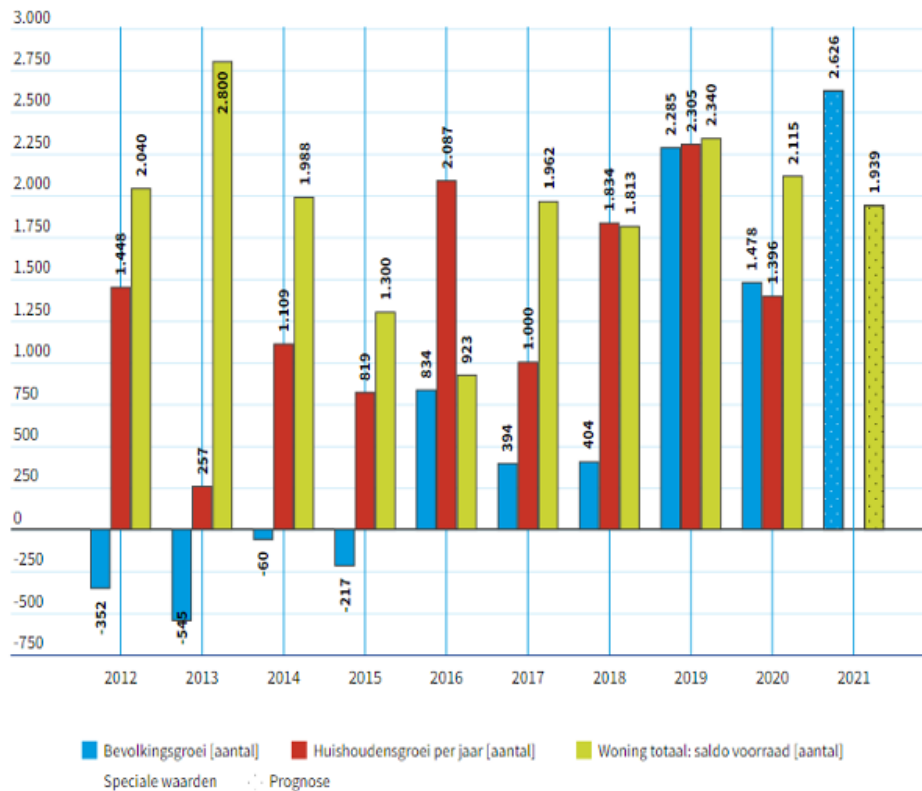
Wat zien we?

Onze ambitie

Een toekomstbestendige woningvoorraad en aantrekkelijke leefomgeving voor alle (toekomstige) inwoners van Fryslân.

Externe ontwikkelingen

In Fryslân staat de woningmarkt onder druk. Er wordt weliswaar voldoende gebouwd, maar we zien dat vooral starters en ouderen er niet meer in slagen een betaalbare woning te vinden die past bij hun levensfase. Hiermee komt de brede welvaart onder druk te staan.

Figuur 1 De groei van het aantal huishoudens neemt toe, onder andere door verdunning. Ondanks dat het aantal woningen de afgelopen jaren sneller toenam dan het aantal huishoudens kunnen starters en ouderen geen passende woning vinden.

Een aantal van de knelpunten bij het versneld bouwen van nieuwe woningen kunnen we niet zonder hulp van anderen oplossen. De stijging van de bouwkosten, congestie op het elektriciteitsnet en krapte op de arbeidsmarkt zijn factoren die in de verschillende fasen van het bouwproces vertragend werken. Onze invloed is beperkt – deze is ook sterk afhankelijk van economische en geopolitieke ontwikkelingen.

We zullen in ieder geval rekening moeten houden met de volgende ontwikkelingen:

- Demografische veranderingen in Fryslân: Ondanks de daling van het aantal inwoners neemt het aantal huishoudens nog toe. Daarnaast is er sprake van een sterke vergrijzing.

Figuur 3 in de periode tot 2030 zal door de vergrijzing niet alleen de zorg in instellingen toenemen maar ook de zorg thuis. Dit vraagt om voldoende geschikte woningen voor ouderen met een zorgvraag. (bron Gupta, bewerking provincie Fryslân)

- Huisvesting van urgente doelgroepen: o.a. mensen die nu nog in beschermd wonen verblijven of gezinnen die nu nog in een AZC verblijven.
- De komst van arbeidsmigranten: een deel van deze groep wordt gehuisvest in een tijdelijke woonvorm. Maar een steeds groter deel van deze groep vestigt zich voor langere tijd in Nederland en kiest voor een woning voor onbepaalde tijd.
- Aanpak van de bestaande woningvoorraad: het verduurzamen van woningen en nieuwe energievoorzieningen vragen om een stevige inzet in de bestaande woningvoorraad. Maar we zien ook dat een deel van de woningvoorraad van slechte kwaliteit is. Mogelijk dat een deel van die voorraad (waaronder particuliere woningen) technisch niet geschikt is voor levensduurverlenging en verduurzaming. Bij een meer ontspannen woningmarkt zal naar deze woningen geen vraag meer zijn. Dat kan leiden tot verpaupering waardoor de leefbaarheid onder druk komt te staan.

Zowel voor de nieuwbouw als de aanpak van de bestaande woningen zijn extra financiële middelen nodig en financiën bij gemeenten staan sterk onder druk. Tot nu toe maken de Friese gemeenten weinig tot geen kans op Rijksmiddelen omdat zij niet kunnen voldoen aan de (generieke) eisen die het Rijk stelt. Het Rijk vraagt ook forse cofinanciering van de gemeenten en woningeigenaren.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling Wonen

1. Plezierig wonen in een verscheidenheid aan woonbuurten en woningen, waarbij het woningaanbod - nieuw én bestaand - aansluit op de (toekomstige) vraag van inwoners en van mensen die zich in Fryslân willen vestigen, en de doorstroming in de Friese woningvoorraad wordt bevorderd.
2. De Friese woningvoorraad en woonomgeving dragen in positieve zin bij aan Brede Welvaart in Fryslân

3. Bestaande verouderde woningen en de directe woonomgeving zijn grootschalig opgeknapt (bouwkundig, functioneel, energetisch en klimaatadaptief), via een integrale aanpak, waarbij ook koppelkansen met verduurzaming, ruimtelijke kwaliteit en erfgoedwaarden, klimaatadaptatie, en circulair bouwen zijn benut.
4. Zorgvuldig ruimtegebruik door optimale benutting van woningbouw mogelijkheden in bestaand bebouwd gebied, door hergebruik/herbestemming, tijdelijke woonvormen, herstructurering, sloop (eventueel met vervangende nieuwbouw) en transformatie van bestaande bebouwing.
5. Goede huisvesting voor doelgroepen met een tijdelijke woonvraag.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Woningaanbod sluit aan op de vraag van de inwoners	Ontwikkeling van de vraagdruk op de woningmarkt	Woningtekort < 2% * Vraagdruk bij woningcorporaties < 2021 <i>*Doelwaarde van de indicator is bepaald aan de hand van de indicator die landelijk wordt gehanteerd</i>
Een flexibele woonschil voor de tijdelijke woonbehoefte	Aantal tijdelijke woningen dat wordt gerealiseerd in relatie tot het aantal huishoudens met een tijdelijke woonvraag	PM* <i>*Doelwaarde is pas te bepalen na sluiten van prestatieafspraken met BZK – 1 oktober 2022.</i>
Het aanpakken van het huidige woningtekort en het voorkomen er van in de toekomst	De nieuwbouw van het aantal woningen in relatie tot de daadwerkelijke vraag	14.000 nieuwe woningen in de periode 2020-2030 gerealiseerd Beoordeling van 'wonen' in Leven in Fryslân blijft minimaal een 8

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

Samen met gemeenten voeren we regie op voldoende woningen en woningen die aansluiten bij de woonbehoefte van de inwoners van Fryslân.

Samen met gemeenten en Rijk maken we woondeals waarin integrale aandacht is voor alle aspecten van de Volkshuisvesting en de wijze waarop we willen samenwerken.

Deze vertalen we naar regionale woonagenda's die we jaarlijks evalueren en waar nodig herijken. In 2023 nemen we daarin ook de nieuwe prognoses voor de huishoudensontwikkeling mee.

De Friese Planmonitor wordt geoptimaliseerd zodat we samen met gemeenten en Rijk de gemaakte afspraken over de woningbouwproductie kunnen monitoren.

Samen met gemeenten en Rijk versnellen we de bouw van nieuwe woningen; hiervoor willen we een Fries Impulsteam opzetten.

We zetten hiervoor middelen uit de Rijksregeling Flexpools in, aangevuld met middelen van provincie en gemeenten.

De Friese Wenjen monitor wordt verder geprofessionaliseerd en samen met de Friese kennispartners ondergebracht in een voor iedereen toegankelijk dashboard.

We adviseren de Friese gemeenten bij het opstellen van hun woonzorgvisies.

Op initiatief van de gemeenten, zorgpartijen en anderen werken we mee aan de bewustwording van ouderen over de manier waarop zij willen wonen als ze meer zorg nodig hebben en zelf minder mobiel worden.

De resultaten uit het onderzoek naar de kwaliteit van de woningvoorraad worden vertaald naar een Fries plan van aanpak en een herstructureringsfonds.

We ondersteunen gemeenten bij hun aanvragen voor de Rijksregeling Volkshuisvestingsfonds en aanvragen bij de Europese Unie voor de aanpak van de bestaande woningvoorraad.

Uitvoering van de regeling Herbestemming.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Vertalen prestatieafspraken naar regionale woonagenda's	Aantal regionale woonagenda's	4 regionale woonagenda's
Regie voeren op prestatieafspraken	Evaluatie prestatieafspraken in iedere regio, gemeente Leeuwarden en de Waddengemeenten	6 evaluaties 1 herijking prestatieafspraken met Rijk
Opzetten Fries Impulsteam	In samenwerking met gemeenten opgezet	1 Impulsteam
Herbestemming	De regeling herbestemming heeft in 2023 geleid tot nieuwe zelfstandige woningen door herbestemming.	50 zelfstandige woningen

Kwalitatieve verbetering voor verouderende woningmarkt	Aantal risicowoningen in Fryslân Herstructureringsfonds	Nulmeting in 2023 Voorstel voor herstructureringsfonds in Fryslân
--	--	--

Sociaal beleid

Wat zien we?

Ambities

Sinds de decentralisaties in het Sociaal Domein in 2015 heeft de provincie het autonome sociaal beleid afgebouwd. In het bestuursakkoord 'Lok op 1' zijn twee resultaten opgenomen die de basis vormen voor het huidige sociaal beleid van de provincie:

Resultaat 31: Er zijn projecten uitgevoerd die de sociale leefbaarheid versterken.

Resultaat 32: Er is duidelijkheid over de betekenis van Blue Zone voor Fryslân.

Externe ontwikkelingen

De sociale leefbaarheid van de provincie komt de komende jaren onder druk te staan door een aantal ontwikkelingen:

- Vergrijzing en personeelstekorten, en de invloed daarvan op de toegankelijkheid en houdbaarheid van de zorg.
- Een steeds groter beroep op informele zorgverleners, zoals mantelzorgers en vrijwilligers.
- Mensen met een lager opleidingsniveau en inkomen hebben meer en eerder gezondheidsproblemen.
- Het aandeel jongvolwassenen met stress en risico op psychische problemen is de afgelopen jaren gestegen.
- Overgewicht. Het aandeel mensen met overgewicht in Fryslân, een risicofactor voor gezondheidsproblemen, blijft stijgen. Leefstijl is een belangrijke factor voor gezondheid (zie ook Leven in Fryslân, FSP, 2021).

In Fryslân is door de sector de Friese Preventie Aanpak ontwikkeld en wordt gewerkt aan het door de provincie gesubsidieerde project Bloeizone Fryslân. Op 15 plekken in Fryslân zijn bloeizones ontstaan. De bloeizones hebben ook een plek gekregen in diverse Regiodeals, waardoor er weer nieuwe bloeizones bij komen.

Tijdens de coronapandemie is duidelijk geworden dat een breed structureel bestuurlijk overleg tussen de provincie en partijen in het brede zorg- en welzijnsveld essentieel is voor de leefbaarheid en brede welvaart in Fryslân. De volgende gezondheids crisis staat voor de deur met de vergrijzing en het stijgende tekort aan zorgverleners. Dat vraagt om inventiviteit en samenwerking in de provincie, als het gaat om de zorgarbeidsmarkt, preventie en passende zorg. De provincie heeft hier als onafhankelijke partij een belangrijke verbindende rol in.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling Sociaal beleid

1. Het verminderen van eenzaamheid, het bestrijden van discriminatie en het verbeteren van de situatie van mensen die zorg nodig hebben.

Sinds 2015 is er geen sprake meer van autonoom sociaal beleid van de provincie. Daarom zijn geen doelindicatoren geformuleerd. De activiteiten die de provincie op dit beleidsterrein uitvoert vloeien voort uit het bestuursakkoord Lok op 1 (resultaat 31 & 32) en het coronaherstelpakket No & Moarn II. Daar zijn wel indicatoren uit te herleiden, zoals benoemd bij het onderdeel resultaatindicatoren.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

We bieden maatschappelijke organisaties de mogelijkheid om op projectbasis een bijdrage te leveren aan het verminderen van eenzaamheid, het bestrijden van discriminatie, of het verbeteren van de situatie van mensen die zorg nodig hebben.

Dit doen we via het Fonds 'Lok op ien'.

We maken de uitvoering van het project 'Fryslân gaat voor de 10' mogelijk.

Dit project richt zich op maatschappelijke thema's als gezondheid, participatie, inclusie en het tegengaan van discriminatie.

In de Stellingwerven gaan we samen met de beide gemeenten door met het project 'Aandachtsgebieden Stellingwerven' (2014-2023).

We subsidiëren nieuwe deelprojecten die gericht zijn op een daling van de werkloosheid, een stijging van het gemiddelde inkomen en een stijging van de participatie van inwoners in de Stellingwerven.

We faciliteren de bestuurstafel Seker en Sûn en het het gesprek over en oplossingsrichtingen voor de gevolgen van de personeelstekorten in zorg en welzijn (onderdeel herstpakket No en Moarn II).

We maken het project Financieel Fit Fryslân mogelijk met als doel het verminderen van armoede en schulden (onderdeel herstpakket No en Moarn II).

Overeenkomstig de motie van Provinciale Staten bij de behandeling van de Kadernota van 29 juni 2022, maken we regenboogbeleid en ontwikkelen we een visie op de Reinbôgeprovinsje Fryslân.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Sociale leefbaarheid	Aantal gehonoreerde projecten Fonds Lok op Ien in 2023	8-10 projecten
Sociale leefbaarheid	Totaal aantal Friese burgers en totaal aantal gemeentelijke coalities voor inclusie en/of gezondheid dat is bereikt met het project 'Fryslân gaat voor de 10' in de gehele projectperiode 2020-2023. Aantal mienshipsinitiatieven gesteund door de provincie via het Iepen Mienshipsfûns op het gebied van vitale, bewegende en gezonde bevolking.	5000 Friese burgers 18 gemeentelijke coalities 40 gesteunde initiatieven
Aandachtsgebieden Stellingwerven	Aantal projecten gericht op daling werkloosheid, stijging van het inkomen en de participatiegraad.	5 projecten in Ooststellingwerf 5 projecten in Weststellingwerf
Bestuurstafel Seker en Sûn	Aantal keer dat de bestuurstafel Seker en Sûn bij elkaar komt	Minimaal 3x

Sportbeleid

Wat zien we?

Ambitie

Ons sportbeleid is vastgelegd in de Beleidsbrief Sport 2021-2024 'Altyd Priis' en omvat beleid op het gebied van Friese sporten, breedtesport, talentontwikkeling en topsport. We willen bereiken dat iedereen die dat wil de mogelijkheid heeft om te bewegen en te sporten. We streven een veilig en inclusief sportklimaat na: ongeacht opvattingen en afkomst moet iedereen zich welkom voelen om mee te doen met sporten/ bewegen, al of niet in verenigingsvorm.

Externe Ontwikkelingen

Steeds meer Friezen die graag sporten doen dat minder vaak via de sportvereniging. Op landelijk niveau sport zo'n 15% nog bij een sportvereniging. Sportverenigingen hebben te maken met dalende ledenaantallen. Het afnemende verenigingsleven wordt ook als trend gesignaleerd door het Fries Sociaal Planbureau. Er is steeds meer sprake van een on-demand cultuur waarin mensen zelf bepalen wanneer, waar en met wie ze sporten. Wat we in de praktijk zien, is dat mensen steeds meer buiten sporten (zgn. urban sports).

De sportbranche en de gezondheidszorg groeien steeds meer naar elkaar toe. Activiteiten zijn meer gericht op bewustwording en preventie, met als doel dat iedereen meer gezonde jaren beleeft. Sport wordt steeds minder een doel op zich, maar steeds meer een middel om diverse maatschappelijke doelen te realiseren, zoals inzet van sport en bewegen bij het terugdringen van gezondheidsachterstanden.

Digitale technologieën worden steeds belangrijker bij sport. Steeds meer Friezen gebruiken digitale data aan de hand van wearables, om zo inzage te krijgen in hun conditieniveau. Doordat jongeren een groot gedeelte van hun tijd digitaal doorbrengen, wordt sport en bewegen steeds belangrijker.

Internationale Wielerronde

Het binnenhalen van een internationale wielerronde (zoals de Giro d'Italia) raakt aan verschillende provinciale beleidsdoelen. Het evenement kan een katalysator en kapstok zijn voor het versnellen en vergroten van verschillende (maatschappelijke) initiatieven. Topsport inspireert niet alleen, maar een dergelijk evenement draagt bij aan het uitdragen van Fryslân als aantrekkelijke woon- en verblijfsregio. Het geeft bijvoorbeeld een impuls aan de regionale economie. Het leent zich uitstekend tot verbreding met programma's op het gebied van stimulering van beweging, het uitdragen van Fryslân als fietsprovincie etc.

Sportlidmaatschap in Fryslân schommelt sterk

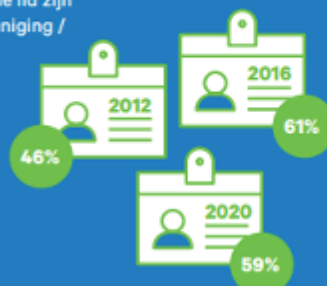
4-12 jarigen die lid zijn van een sportvereniging

12-18 jarigen die lid zijn van een sportvereniging

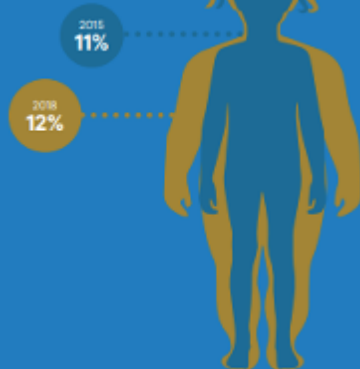

19 jaar en ouder die lid zijn van een sportvereniging / fitness

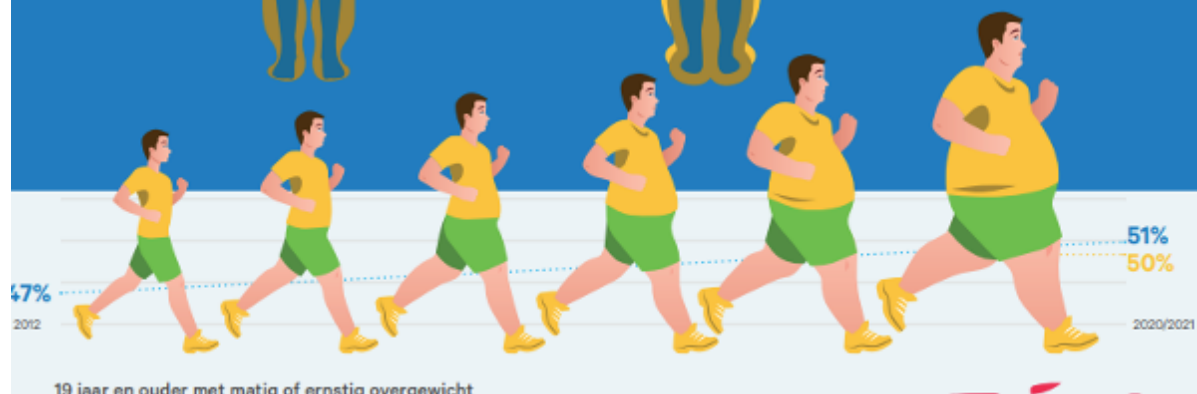
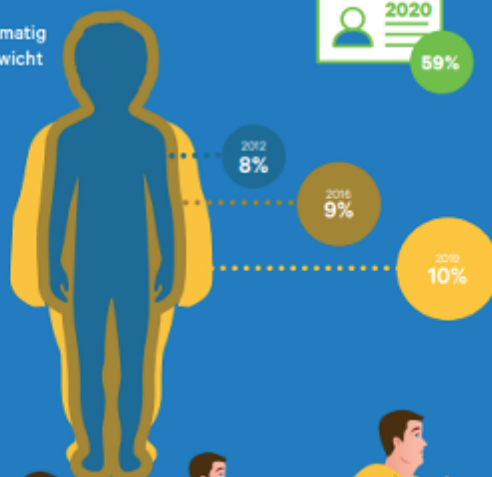

Overgewicht in Fryslân neemt toe

4-12 jarigen met matig of ernstig overgewicht

12-18 jarigen met matig of ernstig overgewicht

Wat willen we bereiken?

Doelstelling Sportbeleid

- We willen de vier officiële Fryske Sporten keatsen, fierljeppen, Fryske damjen en skûtsjesilen, op de kaart zetten, in het bijzonder bij de Friese jeugd.
- We willen de breedtesport stimuleren.
- We zetten in op een veilig en betaalbaar sportklimaat: iedereen in Fryslân moet zich welkom en veilig voelen om te gaan sporten en bewegen, van de recreant tot de talentvolle sporter op topsportniveau.
- We investeren in talentontwikkeling en topsport.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Ambitie: Fryske sporten	Het stimuleren van het meedoen aan, beleven van en verdiepen in de Fryske sporten Het steunen van sportfaciliteiten zoals kaatsmuren via het Iepen Mienskipsfûns	Fryske sporten zijn toekomstbestendig mede dankzij onze inspanningen (boekjaarsubsidie en stimulerend beleid).
Ambitie: breedtesporten	Het verbeteren van toegankelijkheid en bereikbaarheid van sport, voornamelijk bij kinderen Aantal mienskipsinitiatieven gesteund door de provincie via het Iepen Mienskipsfûns op het gebied van toegankelijkheid en sport.	Er is een breed, gevarieerd en toegankelijk aanbod aan sportactiviteiten voor elke inwoner van Fryslân 30 projecten als buitenfitnesstoestellen zijn gesteund in 2023
Ambitie: topsport	Het organiseren van internationale grootschalige sportevenementen	Op termijn een groot wielerevenement in Fryslân.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

We subsidiëren Sport Fryslân, de Fryske sportbonden Frysk Ljeppers Boun, Stichting Foar de Neiteam, Koninklijke Watersportvereniging Sneek, Koninklijke Nederlandse Kaatsbon en Dambûn Frysk Spul, en Fryske sportevenementen.

(o.a project Fryske sport yn dyn klasse)

We subsidiëren het project Schoolschaatsen.

We subsidiëren het project Skoallekeatsen.

We stellen twee fondsen in om innovatie en inclusiviteit in de sport in Fryslân te bevorderen: het Fonds Inclusiviteit Sport en het Innovatiefonds Sport.

We dragen bij aan het project 'Sport yn Beweging'.

Dat zorgt voor een innovatief online platform waar vraag en aanbod op het gebied van sport/ beweging inzichtelijk wordt gemaakt voor de inwoners van Fryslân.

We subsidiëren grootschalige sportevenementen.

We reiken de oeuverprijs voor Sport uit.

We bevorderen de organisatie van de Fryske Olympiade; een sportevenement waar de Friese sporten kaatsen, fierljeppen en skûtsjesilen tegelijkertijd plaatsvinden.

We subsidiëren Topsport Noord en het TeamNLcenter Noord (voorheen: Centrum voor Topsport en Onderwijs (CTO) en zijn aandeelhouder van Thialf.

We voeren lobbyactiviteiten uit gericht op het binnenhalen van internationale grootschalige sportevenementen.

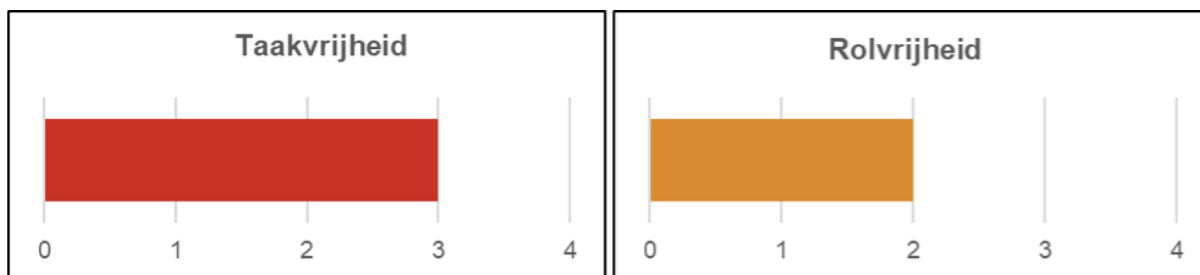
We dragen via een subsidie bij aan de nieuwbouw van zwembad De Welle in Drachten (regionale voorziening - 50m zwembad zowel topsport als recreatie).

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Fryske sporten	Aantal scholen dat gebruik maakt van het aanbod van 'Fryske Sport yn dyn Klasse'	100
Fryske sporten	Aantal evenementen die met de regeling Fryske sporten worden ondersteund.	7
Breedtesport	Aantal projecten via Sport Fryslân bij sportverenigingen, gericht op inclusie	50
Breedtesport	Aantal kinderen dat gebruik maakt van mogelijkheid schoolschaatsen	9.460
Breedtesport	Aantal gemeenten dat deelneemt aan het project Sport yn Beweging	18
Breedtesport	Aantal evenementen die met de regeling Grootschalige sporten worden ondersteund	10
Topsportevenement	Aantal (lobby)gesprekken tbv internationaal (wieler) topsportevenement	4

Rol-, taak-, en budgetvrijheid

Het beleidsveld Leefomgeving bestaat uit verschillende onderdelen. Onderstaand is in algemene zin de rol- taak- budgetvrijheid op deze onderdelen weergegeven.

Taakvrijheid

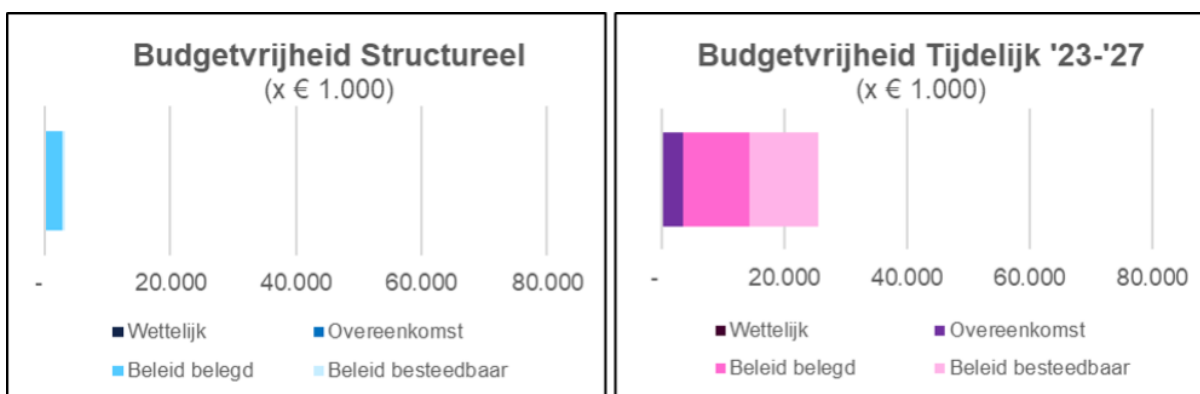
Op het terrein van leefomgeving/leefbaarheid kent de provincie een aanzienlijke taakvrijheid. Op het gebied van wonen worden de voorheen stevige taken van de provincie in de nieuwe Omgevingswet omgezet in vooral een coördinerende rol. Zo moet de provincie zorgen voor samenhang tussen alle plannen van de diverse overheden.

Voor het overige zijn de taken van de provincie op dit gebied vooral autonoom.

Note: door het nieuwe regeerakkoord is de rol van de provincie op het gebied van wonen onderhevig aan veranderingen. Hoe deze er precies uit gaat zien is nog in ontwikkeling en mede afhankelijk van nieuwe wetgeving, onderhandelingen tussen IPO en Rijk en ook de verwachtingen van gemeenten (autonoom)

Rolvrijheid

Op het terrein van leefbaarheid zijn gemeenten de primaire overheid. Onze rol is ondersteunend daaraan. Passend bij de primaire rol van gemeenten vullen wij onze rol vooral in door te faciliteren, stimuleren en kennis te delen. Praktisch gesproken doen we dat onder meer door via het Fries Sociaal Planbureau (ook) leefbaarheidsinformatie te laten verzamelen en leefbaarheidsprojecten te ondersteunen (o.a. via het Iepen Mienskipfûns en LEADER) en in de planvorming samen te werken met grote maatschappelijke initiatieven zoals de gebiedspilot Tsjûkemar.

Budgetvrijheid

Bij de structurele budgetten is het overgrote gedeelte vastgelegd in boekjaarsubsidies aan diverse instellingen op het gebied van sport en Doarpswurk.

Bij de tijdelijke budgetten vallen onder overeenkomst de projecten ANNO, gebiedsontwikkeling fase 2 De Centrale As, voorbereiding rondje Lauwersmeer en een specifieke uitkering. De budgetten die beleidsmatig belegd zijn betreffen de diverse openstellingen van POP3 Leader, Zwembad de Welle, Sud Ie en kennisnetwerk Krimp Noord Nederland.

Er is budgetvrijheid bij de structurele budgetten WRO zaken inclusief windenergie (€ 0,1 mln), friese sporten (€ 0,1 mln) en monitoring wonen en woningbouwontwikkeling (€ 0,06 mln).

Bij de tijdelijke budgetten is budgetvrijheid bij de budgetten Iepen Mienskip Fûns (€ 3,6 mln), transitiefonds leefbare fysieke omgeving (€ 0,8 mln), demografische ontwikkelingen in Fryslân (€ 0,7 mln), netwerk mienskipinitiatieven (€ 0,65 mln), gebiedsbudget (€ 0,6 mln), breedtesport (€ 0,37 mln), proceskosten Streekwurk (€ 0,35 mln), mienskip & bedriuw yn ferbining (€ 0,35 mln), cofinanciering rijksregeling volkshuisvestingsfonds (€ 0,25 mln), herbestemmingsregeling gebouwen (€ 0,16 mln), flexibele inzet woningbouw (€ 0,15 mln) en sociale leefbaarheid (€ 0,1 mln).

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	15.602	25.833	16.927	8.236	4.038	3.790
Totaal baten	1.610	1.462	238	138	138	0
Saldo van lasten en baten	13.991	24.372	16.688	8.098	3.900	3.790

Toelichting

De stijging in de lasten van 2021 naar 2022 van € 10,2 mln. wordt voornamelijk veroorzaakt door het ritme van de projecten De Welle (€ 10 mln.) en Sud Ie (€ 0,5 mln.).

De daling van de baten van 2021 naar 2023 van € 1,4 mln. betreft het aflopen van het project De Welle (€ 1 mln.), de tijdelijke rijksmiddelen voor Wonen (€ 0,3 mln) en de inkomsten uit het Europees subsidieprogramma POP3/Leader (€ 0,2 mln).

De daling in de lasten van 2022 naar 2025 van € 21,8 mln. wordt voornamelijk veroorzaakt door het aflopen van deze projecten (alleen bedragen boven € 0,5 mln. benoemd): De Welle (€ 2 mln.), Súd Ie (€ 1,2 mln.), Regiodeal NOF/Versnellingsagenda (€ 1 mln.) en Holwerd aan Zee (€ 0,7 mln.). Daarnaast lopen de komende jaren de tijdelijke budgetten af van het ondersteunen van initiatieven uit de mienskip en regionale samenwerking (€ 5,1 mln.), POP3/Leader (€ 3,2 mln.), Wonen (€ 2,7 mln.), het Transitiefonds Leefbare fysieke omgeving (€ 1,1 mln.) en sociaal beleid, breedtesport en leefbaar algemeen (€ 2,4 mln.).

Onderstaande voorstellen uit de kadernota zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen kadernota		Bedragen x € 1.000			
Omschrijving	2023	2024	2025	2026	
Lasten					
M16 Regenboogbeleid	30	30	0	0	
M2 Skoalkeatsen	40	0	0	0	
Totaal lasten	70	30	0	0	

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Leefbaarheid - kennis delen, integraal werken	2.234	2.266	2.341	2.177	1.849	1.685
	Wonen – Trends en ontwikkelingen	73	171	176	176	176	176
	Breedtesport	634	643	665	665	665	665
	Fryske sporten	203	206	203	185	185	185
	Topsport	456	495	496	376	376	376
	Leefomjouwing overig	0	45	47	47	47	47
Structurele budgetten		3.600	3.827	3.927	3.626	3.298	3.134
	Leefbaarheid - kennis delen, integraal werken	1.144	2.976	806	0	0	0
	Ondersteunen mienskipsinitiatieven	3.038	5.473	3.440	745	492	656
	Regionale samenwerking	2.361	2.769	1.668	1.613	249	0
	Wonen – Kwalitatieve verbeterslag	0	2.336	165	0	0	0
	Wonen – Flexibele schil	0	0	150	0	0	0
	Sociaal beleid	722	260	116	23	0	0
	Breedtesport	-8	630	170	200	0	0
	Fryske sporten	0	0	70	30	0	0
	Topsport	10.000	0	0	0	0	0
	Leefomjouwing overig	350	816	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten		17.608	15.260	6.584	2.611	741	656
	Regionale samenwerking	2.302	4.264	2.316	0	0	0
	Breedtesport	0	8	0	0	0	0
	Topsport	-8.000	2.000	4.000	2.000	0	0
Reserves		-5.698	6.272	6.316	2.000	0	0
	Ondersteunen mienskipsinitiatieven	92	176	0	0	0	0
	Wonen – Flexibele schil	0	300	100	0	0	0
Overlopende Passiva		92	476	100	0	0	0
Totaal lasten		15.602	25.833	16.927	8.236	4.038	3.790
Baten							
	Leefbaarheid - kennis delen, integraal werken	8	0	0	0	0	0
	Ondersteunen mienskipsinitiatieven	13	0	0	0	0	0
	Regionale samenwerking	348	486	138	138	138	0
	Topsport	1.000	500	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten		1.368	986	138	138	138	0
	Regionale samenwerking	150	0	0	0	0	0
Reserves		150	0	0	0	0	0
	Ondersteunen mienskipsinitiatieven	92	176	0	0	0	0
	Wonen – Flexibele schil	0	300	100	0	0	0
Overlopende Passiva		92	476	100	0	0	0
Totaal baten		1.610	1.462	238	138	138	0
Saldo van lasten en baten		13.991	24.372	16.688	8.098	3.900	3.790

Beleidsveld 5.2. Cultuur en Erfgoed

Wat zien we?

Onze ambities

Een bloeiend cultureel leven dat zorgt voor beweging in de Friese samenleving. Dat is waar de provincie Fryslân zich op richt met de beleidsnota Nij Poadium voor de periode 2021 tot en met 2024. Cultuur is een aanjager voor verandering. Niet alleen in economische zin (denk aan werkgelegenheid, vestigingsklimaat, toerisme) maar ook in maatschappelijk opzicht.

Ons erfgoed bepaalt in hoge mate de kwaliteit van onze leefomgeving en onze identiteit, draagt zo bij aan brede welvaart, leefbaarheid, recreatie en toerisme. Of het nu archieven, musea, geschiedenisonderzoek, terpen, monumenten, dorpsgezichten of cultuurlandschappen zijn: samen vertellen zij het Ferhaal fan Fryslân.

Externe ontwikkelingen

2022 stond in het teken van het herstel van de culturele en erfgoedsector na de coronacrisis. Mede door het eerste triënnale jaar van Arcadia door Stichting LF 2018 stonden er in 2022 extra veel culturele activiteiten op het programma. Arcadia bestond uit een 100 dagen durend cultureel programma met internationale allure. In pijlers zoals BOSK en PARADYS reflecteerden kunstenaars op en schetsten perspectieven voor de toekomst van landschap, erfgoed en mienskip.

Ook vanuit andere culturele instellingen is in 2022 hard gewerkt aan het herstel van de sector na corona. Er is een inhaalslag gemaakt op het gebied van digitalisering, diversiteit/inclusie (denk aan het bereiken van nieuw publiek), ruimtegebruik (programmeren op nieuwe plekken) en (het agenderen van) fair pay. Dit is een doorgaand proces dat ingrijpende aanpassingen vereist van bijvoorbeeld oude verdienmodellen, ruimtegebruik, en meer traditionele vormen van programmering.

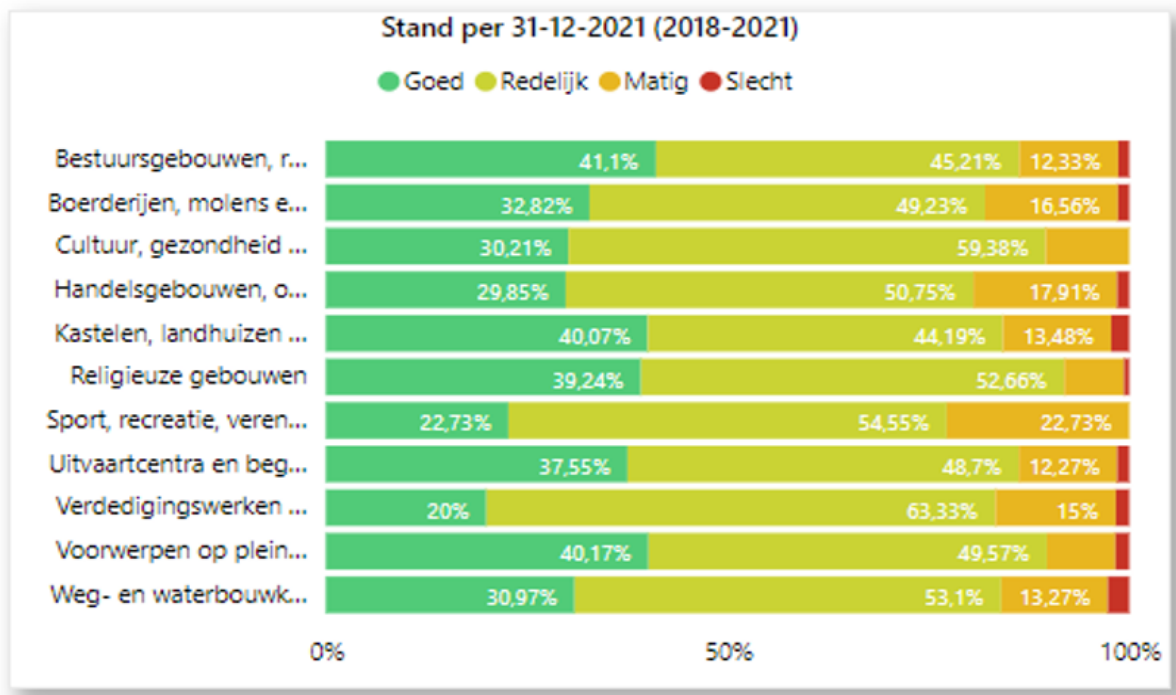
2023 en de jaren daarna zullen bepalend zijn voor het herstel van de culturele en erfgoedsector. Met het tweede herstellepakket 'No en Moarn' hebben wij ruimte gecreëerd voor het maken en programmeren van nieuwe culturele activiteiten en de financiering van grote projecten. Daarmee dragen wij bij aan een wendbare, weerbare en toekomstbestendige sector.

De coronacrisis heeft bestaande kwetsbaarheden en uitdagingen in de culturele sector blootgelegd en versterkt. Het personeelstekort in de vrijetijdsector door corona was in april 2020 al zichtbaar en is in 2021 en 2022 verder doorgezet. In de praktijk betekent dit voor instellingen dat ze activiteiten moeten ontwikkelen en uitvoeren met minder of minder ervaren personeel. Ook de bezoekerscijfers zijn nog niet terug op het niveau van voor LF2018. We merken dat mensen pas laat kaarten kopen voor voorstellingen, en dat een deel van het publiek niet is teruggekeerd. Hetzelfde geldt voor de bezoekersaantallen van de Friese musea, dat is gehalveerd.

De culturele en erfgoedsector worden beide hard geraakt door de energie- en prijsstijgingen, het tekort aan bouwmaterialen als gevolg van de oorlog in Oekraïne en het tekort aan geschoold personeel. In de culturele sector is vooral een tekort aan technisch personeel, in de erfgoedsector aan ambachtsmensen in het restauratievak. Daardoor stijgen de prijzen verder en neemt de uitvoeringstijd voor onderhoud, restauratie en herbestemming op. Ook onze culturele instellingen in de basisinfrastructuur hebben te maken met deze prijsstijgingen voor onderhoud, productie en exploitatie.

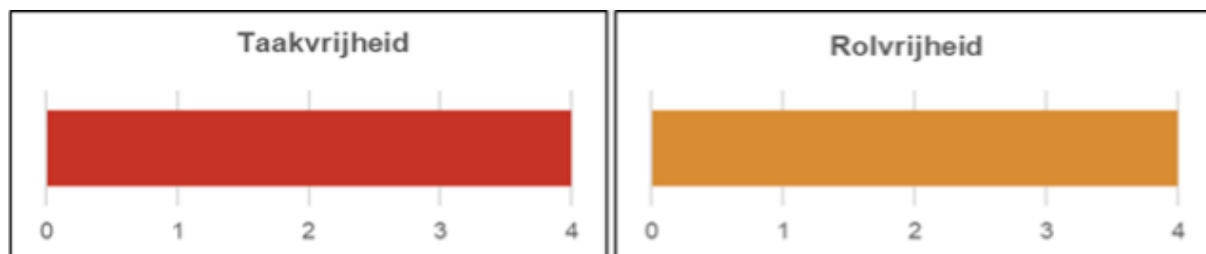
Tot slot zien we in de nasleep van corona dat de ontkerkelijking sneller gaat dan voorspeld. Met name de middelgrote kerken komen daardoor versneld leeg te staan. Deze kerken zijn doorgaans te groot voor herbestemming van woonhuizen (zoals met 80% van kleinere kerken al gebeurd is). Dit vraagt extra inzet van het Team Fryske Tsjerken (provincie) omdat er een groter beroep wordt gedaan op de onze laagrentelening en subsidieregeling monumenten. De transitie van de landbouw, schaalvergroting en bevolkingskrimp en de stikstofcrisis, gecombineerd met de onderhoudstoestand maakt ook de boerderij ook tot een kwetsbare categorie. Iedere maand komen er acht boerderijen leeg te staan.

Om goed op de hoogte te blijven van externe ontwikkelingen voeren wij verschillende onderzoeken uit. Zo doen wij jaarlijks onderzoek naar het onderhoud van rijksmonumenten. Hieronder een grafiek met de stand van zaken rond het onderhoud van rijksmonumenten uitgesplitst op categorie gebouwen:

In 2022 wordt verder in opdracht van de provincie opnieuw een onderzoek uitgevoerd naar cultuurparticipatie in Fryslân. We verwachten de uitkomsten in het eerste kwartaal 2023. Het onderzoek cultuurparticipatie uit 2018 is hier te vinden. Tot slot zijn er voorbereidingen getroffen voor de Cultuurmonitor Fryslân 2023. Deze Cultuurmonitor sluit aan bij de wens voor datagedreven beleid en geeft een breder beeld van kansen en knelpunten voor kunst, taal en erfgoed in Fryslân.

Taak-, rol en budgetvrijheid

Taakvrijheid

De provinciale taakvrijheid op het vlak van cultuur is groot. Op basis van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen hoort de provincie te zorgen voor een provinciale ondersteuningsinstelling voor de bibliotheken. Voor Fryslân is dit FERS.

Verder is het provinciaal cultuurbeleid autonoom beleid, waarbij cultuurbeleid is aangemerkt als een provinciale kerntaak.

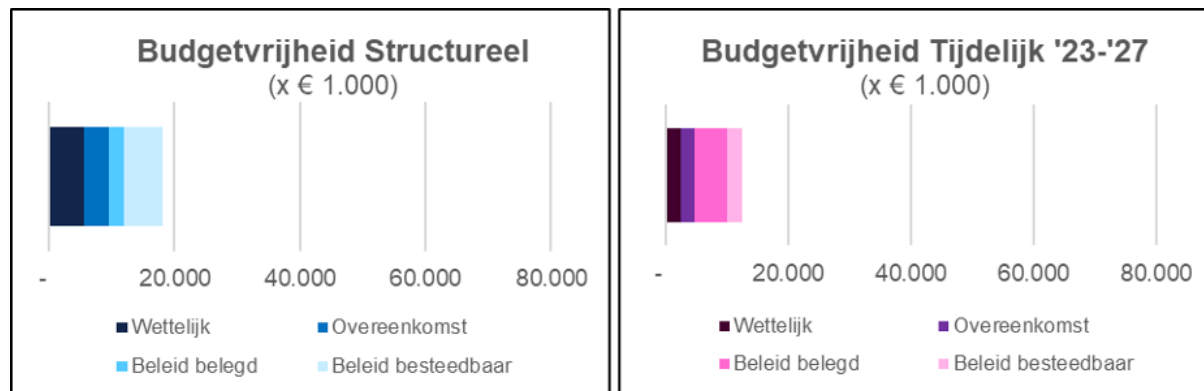
Rolvrijheid

De grote taakvrijheid op het vlak van cultuur gaat gepaard met een grote rolvrijheid. Als provincie hebben wij samen met rijk en gemeenten een belangrijke rol in de financiering en spreiding van cultuur in Fryslân. Mede daardoor worden producties mogelijk en dragen wij bij aan de instandhouding van de waardevolle basisinfrastructuur. Dat is nodig om de beleidsdoelen uit Nij Poadium te halen en bij te dragen aan de Brede Welvaart. Naast de financiële lijn en verantwoording daarvan, hebben wij in 2021 en 2022 ingezet op de ontwikkeling van accounthouderschap naar partnerschap met onze instellingen. Door kennisontwikkeling van en ontmoetingen tussen onze instellingen en makers te faciliteren, stimuleren wij hen vraagstukken gezamenlijk op te pakken en blijven wij nog beter op de hoogte van ontwikkelingen.

We zien op het terrein van cultuur onze provinciale rol verschuiven van een meer sturende en bepalende rol naar een samenwerkende en faciliterende rol. Dat is in lijn met 'De toekomst van het cultuurbestel':

werken als één overheid' (2022), een onderzoek van Berenschot naar de rol van provincies in het landelijke cultuurstelsel. Berenschot concludeert dat het bredere perspectief op cultuur (zoals de koppeling met andere beleidsdomeinen zoals economie, zorg en het sociaal domein) binnen provinciale overheden versterkt kan worden, en geeft een aantal aanbevelingen die we samen met andere provincies en andere partijen (zoals OCW en VNG) verder zullen uitwerken in 2023 als bijdrage aan de voorgenomen cultuurstelselherziening.

Budgetvrijheid

In 2022 en 2023 vindt op basis van de aangekondigde bezuinigingen voor taal en cultuur (€ 1,6 miljoen per jaar vanaf 2026 op de structurele budgetten, naast de vanaf 2025 afgelopen tijdelijke cultuurbudgetten van Nij Poadium ad. € 3,7 mln. per jaar) een herijking plaats van de ambities op het gebied van kunst, taal en erfgoed.

Bij de structurele budgetten is een deel van onze taken wettelijk vastgelegd – dit geldt voor de boekjaarsubsidie aan Fers, de monumentenzorg en de decentralisatie provinciale archieven. Verder zijn er afspraken over de IPO-bijdrage voor kerntaak culturele infrastructuur; de gemeenschappelijke regeling Tresoar, het archeologisch depot, de samenwerking archeologie Famke, Terp Berltsum en het Buma legaat. Beleidsmatig zijn de meeste voormalige boekjaarsubsidies vanaf 2021 belegd onder de nieuwe regeling musea en kunstinfrastructuur (t/m 2024). De boekjaarsubsidies op het terrein van monumenten en archeologie zijn hier ook opgenomen.

Onder de tijdelijke budgetten vallen de budgetten voor monumenten onder het wettelijk gedeelte. Verder hebben we overeenkomsten met LF2028, Sense of Place, We the North en OCW. Onder de budgetten 'beleid belegd' vallen een aantal subsidies aan instellingen en opengestelde subsidieregelingen.

Er is budgetvrijheid bij de structurele budgetten voor musea en kunstinfrastructuur vanaf 2026 (€ 6,1 mln). Bij de tijdelijke budgetten is er budgetvrijheid bij het budget Nij Poadium Algemeen (€ 0,7 mln), Kultueredukaasje mei Kwaliteit (KeK, € 0,8 mln), prijsvraag Nije Fitaliteit Alde Pleatsen (€ 0,3 mln), adviescommissie Nij Poadium (€ 0,2 mln), matching voor landelijke cofinanciering (€ 0,15 mln) en onderzoek en herstel ontbrekende schakels beeldende kunst (€ 0,16 mln).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 5.2.

- Via (grotere) culturele producties willen we bijdragen aan een hoogwaardig leef-, vestigings- en verblijfsklimaat in Fryslân en een aantrekkelijk cultureel klimaat (ambitie 1)
- We streven naar meer innovatieve, experimentele en/of interdisciplinaire initiatieven in Fryslân als aanjager bij het werken aan maatschappelijke vraagstukken en om vernieuwing binnen de sector te stimuleren (ambitie 2)
- Via cultuureducatie en -participatie en amateurkunst willen we dat kunst en cultuur bereikbaar en toegankelijk is voor iedere inwoner van Fryslân (ambitie 3)
- We willen het Het Frysk Eigene, datgene wat bepalend en onderscheidend is voor Fryslân, borgen in het Ferhaal fan Fryslân om inwoners en bezoekers van Fryslân er kennis mee te kunnen laten maken. (ambitie 5)

- We willen cultuurhistorische waarden zijn behouden, ontwikkeld, onderzocht en zichtbaar (ambitie 8a)
- We willen archeologische waarden onderzoeken, beschermen en een groter publieksbereik (ambitie 8b)
- We streven naar het behoud, ontwikkeling, onderzoek en een groter publieksbereik van gebouwde en groene monumenten (ambitie 8c)

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Ambitie 1	Culturele producties ter voorbereiding op Arcadia 2025	Op 1 oktober 2022 dient de Stichting de aanvraag voor de boekjaarsubsidie 2023 in. Dan is ook het programma bekend.
Ambitie 2	De professionele kwaliteit van makers en instellingen.	Vergroot t.o.v. 2020
	Het aantal aanvragen naar discipline.	Een pluriform aanbod waarbij verschillende disciplines aanvragen doen
Ambitie 3	Ontwikkeling percentage basisscholen verbonden aan KEK3	98%
	Ontwikkeling percentage leerkrachten dat heeft deelgenomen aan deskundigheidsbevordering via KEK3	Minimaal 90%
	Ontwikkeling percentage deelnemende scholen dat zich inzet voor verbinding tussen cultuur en taalonderwijs	Minimaal 50%
Ambitie 5	Via exposities in musea vertellen wij het Ferhaal fan Fryslân	7 exposities
Ambitie 6	Ontwikkeling aanbod kunstinfrastructuur naar disciplines	Minimaal 5 disciplines
	Aantal kunstinstellingen die een educatief programma aan bieden	Minimaal 10 instellingen

Ambitie 8a	Uitvoeren van wettelijke taken erfgoed, verankering erfgoed in omgevingswet en visie	Erfgoedwaarden zijn verankerd in omgevingswet en visie. De CHK (basis omgevingswet) is geactualiseerd samen met de gemeenten
Ambitie 8b	Doorontwikkeling en verbeteren zichtbaarheid beleidsadvieskaart FAMKE samen met gemeenten (gemeentelijke verdiepingsslagen) en op thema's samen met kennisinstellingen (thematische verdiepingsslagen).	Met alle gemeenten vindt voor eind 2023 een gesprek plaats.
Ambitie 8c	In stand houden van basisinfrastructuur erfgoed	Accounthouderschap voor gehele basisinfrastructuur, basisafspraken maken en uitvoeren.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

Ambitie 1 – Grut en Grutsk LF2028 – Arcadia

- We subsidiëren de stichting LF2028. 2023 wordt een belangrijk jaar als opmaat naar het volgende triënnale jaar in 2025. Net als in 2022 zetten we in 2023 in op het verbinden van Arcadia programma met maatschappelijke thema's.
- We herijken en continueren de ticketrisicoregeling;
- We zetten in onze opdracht aan Merk Fryslân ook specifiek in op cultuurtoerisme.

Ambitie 2 – Ynnovasje & eksperimint

- We gaan door met de uitvoering van de Stimuleringsregeling Ontwikkeling en Innovatie. Met deze regeling investeren wij in het proces van kennisontwikkeling tot uitvoering: we subsidiëren professionaliteitsbevordering, pilots en grote voorstellingen en evenementen. We zien dat de eerste aanvragers hun gesubsidieerde pilotprojecten hebben kunnen doorontwikkelen naar volwaardige producties, een proces dat zich naar verwachting in 2023 verder voortzet;
- We nemen deel aan het netwerk We the North en werken verder aan het doorontwikkelen van de talentontwikkelingsnetwerken van We the North en de proeftuinen;
- We werken aan verdere versterking van de programmalijnen met Rijk en Rijksfondsen;
- We zetten in op internationalisering voor het verkrijgen van substantiele Europese middelen, alsmede het uitbreiden en intensiveren van internationale contacten voor overheden en het veld.

Ambitie 3 – Kultuer yn 'e Mienskip

- We subsidiëren onze steuninstellingen voor cultuureducatie, -participatie en amateurkunst (Keunstwurk) en bibliotheken (Fers);
- We matchen de OCW-bijdrage aan KEK3 en stimuleren verbindingen tussen cultuurparticipatie en zorg (o.a. door cultuur onderdeel te maken van Bluezone);

- Wij evalueren wij steuninstelling Keunstwurk, meten we de tevredenheid van bibliotheken over de dienstverlening van Fers en doen onderzoek naar cultuurparticipatie;
- Via het Iepen Mienskipfûns en een regeling Iepenloftspullen leveren wij een bijdrage aan het stimuleren van actieve cultuurparticipatie en faciliteren wij het amateurkunstklimaat in Fryslân.
- We geven uitvoering aan de cultuurkaart, waarmee we de subsidiestromen inzichtelijk maken voor aanvragers en (mede)overheden.
- We hebben uitvoering gegeven aan de structuurversterking van Beeldende Kunst
- Met de Friese gemeenten werken we aan een betere afstemming van beleid op het gebied van cultuurparticipatie en cultuureducatie.
- We dragen bij aan gebiedsgerichte processen zoals Anno II en Streekwurk

Ambitie 5 - Ferhaal fan Fryslân

- Via de Friese musea (geselecteerd op basis van de regeling Kunst en Musea en het rapport 'Analyse en advies subsidiëring musea Provincie Fryslân' n.a.v. de motie vreemd 'Musea subsidies' PS 17 februari 2021 en de motie 'Ondersteuning Friese musea' PS 30 juni 2021) en Friese erfgoedinstellingen (waaronder Tresoar, Fries filmarchief en monumentenorganisaties) vertellen wij nieuwe aspecten van het Ferhaal fan Fryslân.
- We herijken de regeling Musea en Kunstinfrastructuur op basis van de evaluatie van deze regeling en op basis van duidelijkheid over het beschikbare budget.

Ambitie 6 – Sterke kunstinfrastructuur als basis voor een bloeiend artistiek klimaat

- We herijken de regeling Musea en Kunstinfrastructuur op basis van de evaluatie van deze regeling en op basis van duidelijkheid over het beschikbare budget.
- Wij ontwikkelen accounthouderschap naar partnerschap met onze instellingen die meerjarige financiële steun van ons krijgen. Wij zetten daarbij in op informeren en faciliteren dat instellingen van elkaar kunnen leren en samenwerken;
- We subsidiëren Pop Fabryk (pop-infrastructuur) en het kultuer kollektyf, zodat zij een volwaardig partner zijn voor het indienen van een aanvraag binnen de landelijke basisinfrastructuur.
- We geven opdracht om de nota Nij Poadium te evalueren als opmaat naar de volgende beleidsperiode.

Ambitie 8a - Erfgoed ûntwikkele – Cultuurhistorie

- Wij subsidiëren een aantal projecten uit de Erfgoeddeal: de Campagne 'Kusten van het IJsselmeer', het project K(l)eigoed, en het project Buitengewone Leerstoel
- Voor het projectplan Takomst Fryske Pleats voeren we restauratieregeling voor boerderijen uit en zetten we een database op voor karakteristieke boerderijen in Fryslân.
- Wij adviseren gemeenten en andere partijen over het behoud en de ontwikkeling van cultuurhistorisch erfgoed in hun plannen, op basis van de doorwerking van de thematische structuurvisie Grutsk op'e Romte, FAMKE en de Cultuurhistorische Kaart in de ruimtelijke plannen.

Ambitie 8b - Erfgoed ûntwikkele – Archeologie

- Wij leveren een bijdrage aan archeologische steunpunten en onderzoeken en behouden het o.a. via het Noordelijk Archeologisch Depot Nuis.

Ambitie 8c - Erfgoed ûntwikkele – Monumenten

- Via onze subsidies aan een aantal instellingen en netwerken op het gebied van erfgoed en monumenten (onder andere kerken) en archeologie zorgen wij voor het beheer en behoud van ons erfgoed.
- Via de subsidieregeling monumenten en het Cultuurfonds voor Monumenten Fryslân ondersteunen we de restauratie en herbestemmingsplannen van monumenten en karakteristieke bouwwerken.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Ambitie 1	Subsidiëring voor de voorbereiding van de triënnale in 2025.	Alle thema's komen terug
Ambitie 2	Subsidiëring van interdisciplinaire, innovatieve en experimentele producties/projecten	Minimaal 10
Ambitie 3	Subsidie verstrekking	Subsidie verstrekt aan Keunstwurk en Fers, Iepenloftspullen
	Evaluatie samenwerking Fers	Evaluatie voltooid
	Onderzoek cultuurparticipatie	Werving voltooid. Analyse gestart.
Ambitie 5	Aantal exposities die hebben bijgedragen aan het Ferhaal van Fryslân	7
Ambitie 6	Evaluatie werkwijze subsidietoekenning	Evaluatie voltooid
	Pro-actieve rol qua netwerkontwikkeling	Nieuwsbrieven, netwerkbijeenkomsten, etc.
Ambitie 8a	Aantal projecten uit de erfgoeddeal en De Fryske Pleats	5
	Aantal verstrekte subsidie voor restauratie van boerderijdaken	20
Ambitie 8b	Aantal archeologische steunpunten	11
Ambitie 8c	Subsidieregeling Monumenten (SUMO): aantal restauraties en herbestemmingen van (Rijks)monumenten	35 (omlaag ivm prijsstijgingen in de bouw)

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	26.008	37.504	25.693	25.084	19.655	18.055
Totaal baten	1.697	1.063	353	353	17	17
Saldo van lasten en baten	24.311	36.441	25.340	24.731	19.638	18.038

Toelichting

De stijging in de lasten van 2021 naar 2022 van € 11,5 mln. wordt voornamelijk veroorzaakt door het ritme waarin de tijdelijke middelen voor de cultuur- en erfgoedambities uit Nij Poadium uitgegeven worden (€ 5,9 mln.), door een administratieve correctie van € 2 mln. tussen de jaren, omdat een projectsubsidie voor Kultuer yn 'e Mienskip omgezet is in een boekjaarsubsidie (over meerdere jaren bekeken is deze correctie budgettair neutraal) en doordat de uitgaven voor de Monumentenregeling 2021 in 2022 plaatsvonden (€ 3,5 mln.)

De daling van de baten van 2021 naar 2023 van € 1,3 mln. betreft de tijdelijke rijksmiddelen voor coronacompensatie van culturele instellingen. Na 2024 vervallen ook de tijdelijke rijksmiddelen voor verbreding en vernieuwing (€ 0,3 mln.).

De daling in de lasten van 2024 naar 2025 van € 5,4 mln. wordt veroorzaakt door het aflopen van het tijdelijke budget voor de ambities cultuur en erfgoed van de beleidsbrief Nij Poadium. De daling van 2025 naar 2026 van € 1,6 mln. betreft de Stelpost brede kunstinfrastructuur/fries vanuit Zero Based Budgetting.

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Cultuur en erfgoed algemeen	170	37	30	30	323	-1.277
	Ynovaasje & Eksperimint	70	21	22	22	0	0
	Kultuer yn 'e Mienskip	5.584	4.666	4.872	4.872	4.872	4.872
	Ferhaal fan Fryslan diele	2.519	2.715	2.806	2.806	2.533	2.533
	Erfgoed ontwikkelde Cultuurhistorie	7.987	8.206	8.354	8.354	8.354	8.354
	Erfgoed ontwikkelde Archeologie	41	51	53	53	48	48
	Erfgoed ontwikkelde Monumenten	1.406	5.080	3.077	3.077	3.081	3.081
	Cultuur en erfgoed overig	416	424	437	437	437	437
Structurele budgetten		18.194	21.199	19.650	19.651	19.649	18.049
	Cultuur en erfgoed algemeen	71	314	63	583	0	0
	Grut & Grutsk LF2028	2.066	3.021	1.000	0	0	0
	Ynovaasje & Eksperimint	927	977	1.129	729	0	0
	Kultuer yn 'e Mienskip	2.354	522	404	374	0	0
	Sterke kunstinfrastructuur	150	150	150	150	0	0
	Ferhaal fan Fryslan diele	1.000	1.081	1.048	1.048	0	0
	Erfgoed ontwikkelde Cultuurhistorie	445	568	468	468	0	0
	Erfgoed ontwikkelde Archeologie	124	1.104	150	150	0	0
	Erfgoed ontwikkelde Monumenten	0	1.388	937	1.237	0	0
	Cultuur en erfgoed overig	794	4.684	80	80	0	0
Tijdelijke budgetten		7.930	13.809	5.429	4.819	0	0
	Grut & Grutsk LF2028	11	1.279	0	0	0	0
	Kultuer yn 'e Mienskip	-2.698	453	275	275	0	0
	Cultuur en erfgoed overig	935	0	0	0	0	0
Reserves		-1.752	1.732	275	275	0	0
	Cultuur en erfgoed overig	6	6	6	6	6	6
Voorzeningen		6	6	6	6	6	6
	Cultuur en erfgoed overig	1.630	759	333	333	0	0
Overlopende Passiva		1.630	759	333	333	0	0
Totaal lasten		26.008	37.504	25.693	25.084	19.655	18.055
Baten							
	Erfgoed ontwikkelde Cultuurhistorie	6	6	6	6	6	6
	Erfgoed ontwikkelde Monumenten	8	8	8	8	8	8
Structurele budgetten		14	14	14	14	14	14
	Ynovaasje & Eksperimint	0	3	3	3	0	0
	Erfgoed ontwikkelde Archeologie	50	0	0	0	0	0
	Erfgoed ontwikkelde Monumenten	0	150	0	0	0	0
	Cultuur en erfgoed overig	0	134	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten		50	287	3	3	0	0
	Cultuur en erfgoed overig	3	3	3	3	3	3
Voorzeningen		3	3	3	3	3	3
	Cultuur en erfgoed overig	1.630	759	333	333	0	0

Overlopende Passiva		1.630	759	333	333	0	0
Totaal baten		1.697	1.063	353	353	17	17
Saldo van lasten en baten		24.311	36.441	25.340	24.731	19.638	18.038

Beliedsfjild 5.3 Taal, media, ûnderwiis en letteren

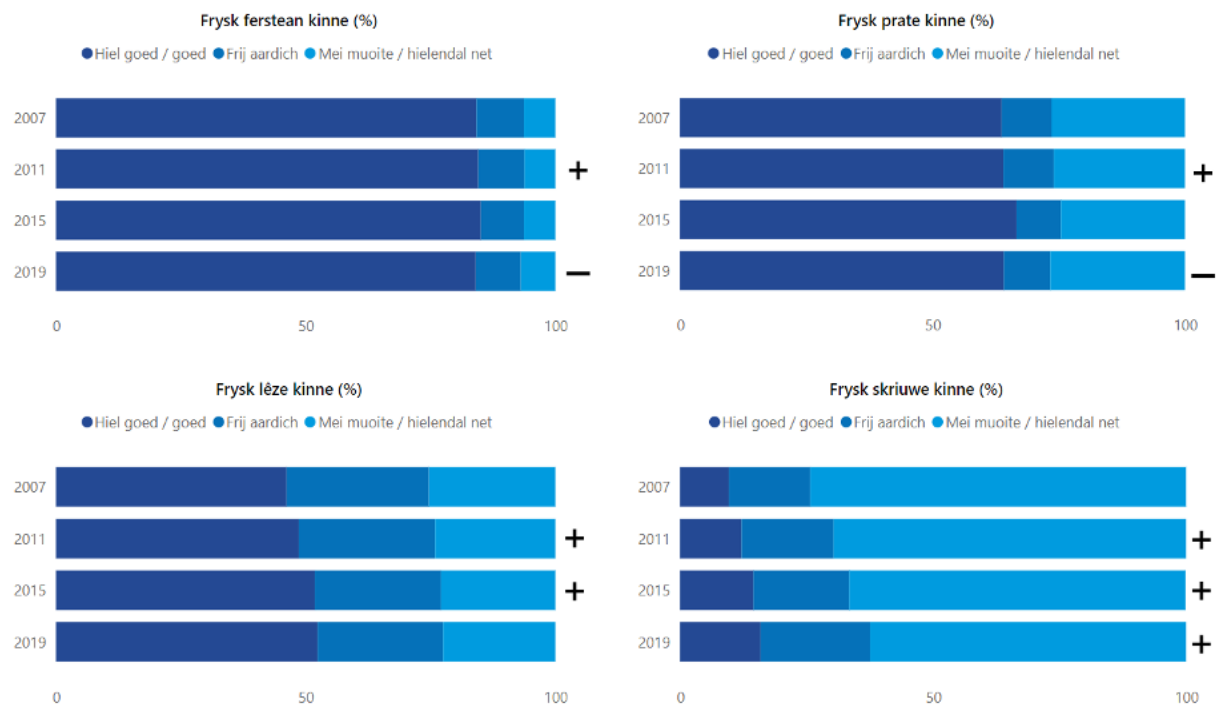
Wat sjogge wy?

Ambysje

Wy wolle in fanselssprekkend plak fan it Frysk realisearje yn alle fasetten fan it (iepenbier) libben.

Eksterne ûntwikkelings

It Frysk yn it ûnderwiis wie en is in spearpunt yn ús belied. Der is in soad muoite dien om mear draachflak te kreäarjen foar Frysk yn it ûnderwiis en om in oanbod oan materialen, (nei)skoalling en begelieding sa goed mooglik ôf te stimmen op de ûnderwiispraktyk. Wy sjogge dat der mei hieltyd mear entûsjasme wurke wurdt oan de realisasje fan Taalplan Frysk 2030. Yn it projekt Taalplan Frysk 2030 wurkje acht taal- en ûnderwiisinstellings gear oan mienskiplike realisasjeplannen, om sa de provinsjale doelstellings te berikken.

Taalatlas Fryslân – 2020

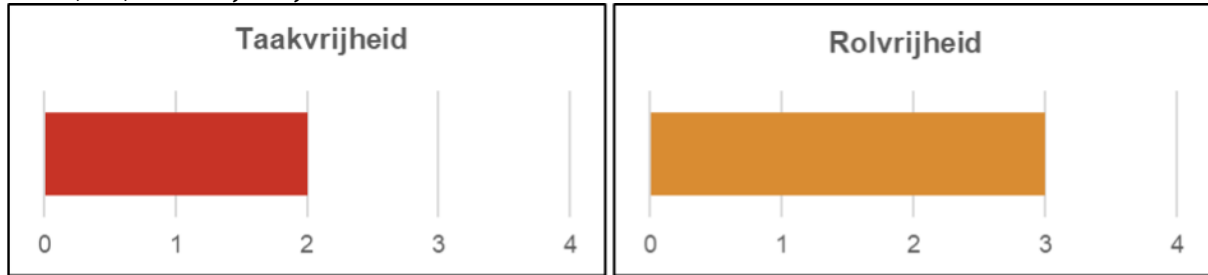
De ôfrûne jierren hawwe lykwols dúdlik makke dat it net ienfâldich is om it Frysk in fanselssprekkend plak te jaan. Yn de koroanakrisis skode it omtinken foar it Frysk yn de berops- of ûnderwiiskontekst faak nei de eftergrûn, wylst de emosjonele wearde krekt dúdliker waard. Doelstellings lykas it Frysk yn de soarch of de ekonomy, kamen troch it ferskoven fan prioriteiten yn in legere fersnelling of somtiden sels stil te stean. Yn bredere sin liket der krekt mear wurdearring te wêzen foar lytse talen.

Troch koroana waard der mear thús wurke, mei in langere ôfstân tusken wen- en wurkplak. Troch û.o. mear romte en geunstigere huzepriizen hawwe mear minsken fan bûten in hûs yn Fryslân kocht. Dat hat ynfloed op it oandiel memmetaalpraters yn Fryslân. It is wichtich om mear omtinken te hawwen foar nijkommers om de taal te learen en te brûken. Yn it online en thúsûnderwiis lei de klam op basisfeardigens yn it Nederlânsk en êbe it omtinken foar it Frysk wer hiel gau gau fuort. It is noch dúdliker wurden dat it Frysk yn de digitale wrâld in folweardich plak krije moat.

De Twadde Keamer hat mei in moasje frege om de fersterking fan de sichtberens fan it Frysk (konfoarm resultaat 56). Dêrta hawwe Ryk en provinsje yn april 2022 it Sichtberensakkoart ûnderskreaun.

Taalkado makket jonge âlders bewust fan meartalich grutbringen en de earde fan it Frysk as memmetaal. Dat wurdt fysyk oerhandige by de berte-oanjefte op it gemeentehûs. Dat bart hieltyd mear digitaal en troch koroana is dat yn in streamfersnelling kommen. Dêrom sjogge wy nei in oare oanpak om de oerdracht fan it Frysk tusken generaasjes te befoarderjen.

Taak-, rol, en budzjetfrijheid

Taakfrijheid

Fryslân hat op it mêd fan taal in unike posysje yn fergeliking mei de oare provinsjes. It Frysk is njonken it Nederlânsk in offisjele taal yn ús provinsje. In tal wetten en ôfspraken tusken Ryk en Fryslân bepaalt foar in grut diel ús belied. Dat binne de Wet gebrûk Fryske taal, it wetlik foech fan DS om parsjele ûntheffings foar it fak Frysk te ferlienen, it foech fan PS om de Fryske kearndoelen fêst te stellen en de Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer (BFTK). Ynternasjonaal bepale it Europeesk Hânfêst foar regionale talen of talen fan minderheden en it Ramtferdrach oangeande de beskerming fan nasjonale minderheden wat wy as provinsje dogge (dwaan moatte) op it mêd fan it Frysk. De provinsje is troch it Ryk fersocht om it foartou te nimmen by de realisasje fan de Wet gebrûk Fryske taal, troch op te treden as Taalskipper. Dat omfiemet ek de koördinaasje fan de útfiering fan ôfspraken en wetlike taken oer it Frysk yn brede sin.

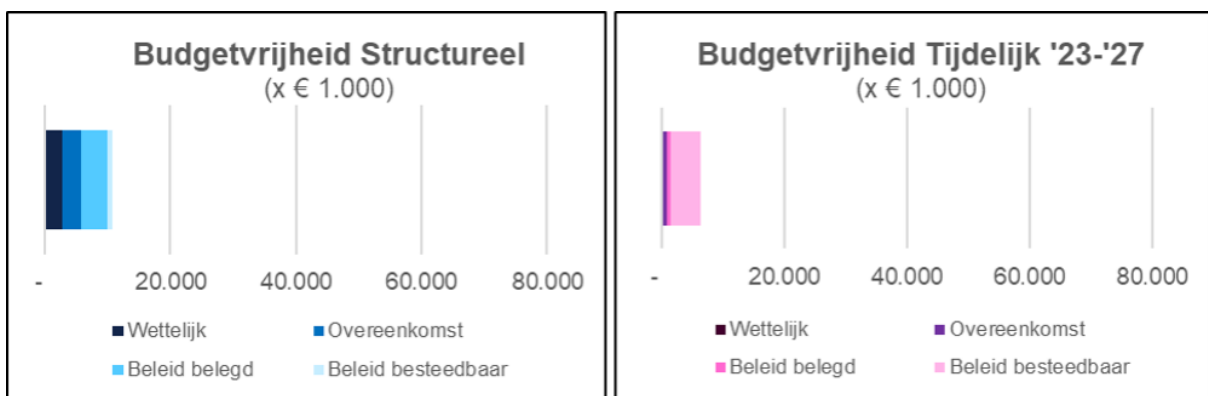
De ferskillende wetten litte noch wol wat romte yn de útfiering fan de wetlike ferplichtings. Al mei al is de taakfrijheid op dit mêd dan ek net grut, mar wol oanwêzich.

Rolfrijheid

De beheinde taakfrijheid op dit mêd beheint ek ús rolfrijheid op gebieten dy't fêstlein binne yn wet- en regeljouwing. Wy ûntkomme net oan rollen as tafersjoch op de wize wêrop't skoallen ynfolling jouwe oan har taken oangeande it Frysk, bygelyks.

Der is dêrneist noch wol wat rolfrijheid mooglik, mar de provinsje is foar wat it realisearjen fan har taken en beliedskarren oanbelanget wol deeglik ôfhinklik fan har ynstellings. Dêrta finansiere wy har, meitsje wy ynhâldlike ôfspraken en stjoere wy aktyf om mar mear gearwurkje te litten. Der binne Europeeske ôfspraken dêr't wy oan foldwaan moatte en wy hawwe der foar keazen om ien en oar yn de BFTK stevich yn te foljen. De kar oft wy ús middels benammen ynsette foar de beliedsrealisasje fia ús ynstellings of op oare wizen (

'marketing' fan it Frysk, mear inisjativen foar ien kear fan treden, ensfh.) is ek oan ús, as wy yn alle gefallen foldogge oan ús wetlike taken. De foarbyldrol dy't wy sels as oerheid spylje yn de omgong mei it Frysk is ús eigen kar; dy kinne wy sels ynfolge.

Budzjetfrijheid

By de strukturele budzjetten is it part fan de budzjetten foar Fryske taal wetlik belein. By de oerienkomsten giet it om de bydrage oan de Fryske Akademy en it legaat Jorritsma-Boschmafûns. By belied belein giet it benammen om boekjiersubsydzjes oan ferskate ynstellings.

By de tydlike budzjetten is de ryksbydrage foar oanpassing kurrikulum en DINGtiid wetlik. Under de oerienkomst falle de bydrage yn transysjekosten Fryske Akademy en Ljouwert Fryslân City of Literature. Beliedsmjittich belein is de bydrage oan de NHL foar in lektoraat en in tal subsydzjes út Taalplan Frysk 2030 wei.

Der is budzjetfrijheid by de strukturele budzjetten Taalbelied (€ 0,5 mln) en Taalkado (€ 0,18 mln). By de tydlike budzjetten is der noch budzjetfrijheid by it budzjet Taalbelied (€ 3,9 mln), sichtberens Frysk en streektalen (€ 0,7 mln) en Frysk yn it MBU (€ 0,1 mln).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beliedsfjild 5.3.

1. Wy wolle in fanselssprekkend plak foar it Frysk realisearje yn alle fasetten fan it (iepenbier) libben, troch:
  - taal en identiteit te brûken as ynspiraasje foar kulturele inisjativen, produksjes en nije netwurken (ambysje 4).
  - in fanselssprekkend plak fan it Frysk yn it ûnderwiis: in ryk taaloanbod op skoalle, dêr't alle learlingen optimaal Frysk troch leare kinne, sadat de ûnderwiiskwaliteit fan it fak Frysk tanimt (ambysje 7A).
  - In fanselssprekkend plak fan it Frysk yn ús iepenbiere libben: it behâlden en befoarderjen fan de Fryske taal yn ús iepenbiere libben (ambysje 7B).
  - In fanselssprekkend plak fan it Frysk yn ús frije tiid: de Fryske taal wurdt as fanselssprekkend ynset yn keunst- en kultuerproduksjes en mear brûkt troch de media (ambysje 7 C).

Doelyndikatoren

Ûnderwerp	Yndikator	Doelwearde 2023
Ambysje 7a	De kwaliteit fan it oanbod fan it Frysk yn it ûnderwiis	Yn 2030 biede alle skoallen foar it primêr en fuortset ûnderwiis alle kearndoelen foar it fak Frysk op foldwaande nivo oan. Tuskenjier mjitte wy dat.
Ambysje 7b	It taalbelied fan gemeenten en oare bestjoersorganen	13 gemeenten (it Fryske taalgebiet) hawwe aktueel taalbelied en fiere de Langetermynaginda foar it Frysk út.
Ambysje 7c	It Sichtberensakkoart Frysk en resultaat 56 út it bestjoersakkoart Lok op 1	It Sichtberensakkoart is yn útfiering yn de provinsjale organisaasje, sawol yn'terren as ekstern.
Ambysje 7c	Digitaal Frysk	Kompleter oanbod (minimaal 3) fan digitale helpmiddels yn it Frysk foar alle domeinen en leeftiden.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

Ambysje 7A: in fanselssprekkend plak fan it Frysk yn it ûnderwiis:

- Wy geane troch mei de útfiering fan it projekt Taalplan Frysk 2030, yn 'e mande mei dosinten, skoal(bestjoeren) en acht taal- en ûnderwiisynstallings, sadat yn 2030 it fak Frysk op alle basisskoallen en skoallen foar it fuortset ûnderwiis op foldwaande nivo oanbean wurdt (profyl A).
- Wy ûntwikkelje konsept-kearndoelen foar it fak Frysk as oanset foar in fernijd kurrikulum Fryske taal en kultuer yn it primêr en fuortset ûnderwiis.
- Sawol yn fundearjend ûnderwiis as ferfolchopliedings op middelber en heger nivo is mear omtinken foar it Frysk. Frysk moat in plak krije yn bygelyks beropsfoarmjende of boargerskipslessen. De learare-oplieding Frysk wurdt oantrekliker makke troch dy te ferbinen oan learare-opliedings yn oare leargebieten. It foech foar it basisûnderwiis en it fuortset ûnderwiis moat yn ien kear te beheljen wêze.

Ambysje 7B: in fanselssprekkend plak fan it Frysk yn ús iepenbiere libben

- De langetermynagenda is liedend as it giet om gemeentlik taalbelied.
- Yn it ramt fan it Sichtberensakkoart en moasje 2938 fan de FNP wurde konkrete ferfrysingsprojekten (en de streektalen) útfierd, mar ek belied en ôfspraken makke oer de yntegraliteit dêrfan yn de takomst.
- Wy soargje der foar dat der in goede opfolging komt fan it Taalkado as it giet om de taaloerdracht nei in nije generaasje.
- Yn ôfstimming mei it Ryk en it Fryske fjild soargje wy foar de tastânkomming fan in nije BFTK foar de perioade 2024 – 2028.

Ambysje 7C: in fanselssprekkend plak fan it Frysk yn ús frije tiid

- De provinsjale organisaasje wurket út de ferskillende opjeften wei gear om it fanselssprekkend plak fan it Frysk te realisearjen. Bygelyks troch meartalige kommunikaasje, de sichtberens fan it Frysk op it mêd fan beliedsmêden as ynfrastuktuer, natuer, wetter, taal as beoardielingsfaktor by it Iepen Mienskipfûns, ensfh.
- Trochûntwikkeling fan digitale helpmiddels yn it Frysk en ynset op in folsleiner aanbod foar alle domeinen en leeftiden. Spearpunten binne spraaktechnology, it oersetten fan digitale tapassings yn de soarch en nije tapassings foar bern en jongerein.
- Wy jouwe yn 'e mande mei de gemeente Ljouwert útfiering oan UNESCO City of Literature, en stelle skriuwersbeurzen en oare regelings beskikber.
- Wy stimulearje en fasilitearje (lês)projekten as Lês No.

Resultaatyndikatoaren

Ûnderwerp	Yndikator	Doelwearde 2023
Ambysje Taalplan Frysk 2030	In skoalstiper foar alle skoallen yn it primêr en fuortset ûnderwiis as fêste begelieder	Yn 2023 hat elke skoalle minimaal ien kear kontakt hân mei de skoalstiper

Ambysje Fernijd kurrikulum	In fernijd kurrikulum ûntwikkele yn 'e mande mei it ûnderwiisfjild en mei oare leargebieten.	Konseptkeardoelen binne ûntwikkele om te testen yn de ûnderwiispraktyk.
Ambysje In fanselssprekkend plak fan it Frysk yn ús iepenbiere libben	Het sichtberensakkoart wurdt útfierd.	Trije projekten útfierd / útfiere litte yn it ramt fan de sichtberens fan it Frysk. By 50 projekten fan it Iepen Mienskipsfûns is it Frysk of de streektaal sichtber.
Ambysje In fanselssprekkend plak fan it Frysk yn ús iepenbiere libben	Der wurdt in nije BFTK opsteld	Ein 2023 is de nije BFTK 2024 – 2028 ree.
Ambysje Frysk yn 'e frije tiid	De trochûntwikkeling fan de digitale helpmiddels foar en yn it Frysk	Yn 2023 komt der in taallearapp en in (serious) game beskikber en wurdt der fierder wurke oan de ûntwikkeling fan digitale helpmiddels foar en yn it Frysk.
Ambysje fanselssprekkend plak fan it Frysk yn 'e frije tiid	Taalbeleid rjochte op nije Friezen	Belied rjochte op Frysk by nije Friezen wurdt fan krêft
Ambysje Frysk yn ynternasjonaal perspektyf	In ferfolch fan de pilot European Charter Classroom Activities (ECCA) Project (www.thisismylanguage.eu).	Minimaal trije útwikselingsprojekten fan Fryske skoallen (jongerein 15-18 jier) mei maksimaal fiif oare Europeeske taalregio's.

Wat mei it kostje?

Bedraggen x € 1.000,-	Realisaasje 2021	Begrutting 2022	Begrutting 2023	Begrutting 2024	Begrutting 2025	Begrutting 2026
Totaal lêsten	11.930	13.709	13.563	13.212	10.776	10.759
Totaal baten	3	0	0	0	0	0
Saldo fan lêsten en baten	11.927	13.709	13.563	13.212	10.776	10.759

Taljochting

De stiging yn de lêsten fan 2021 nei 2022 fan € 1,8 mln. wurdt benammen feroarsake troch it ritme fan it tydlike budzjet Taalbelied, dêr't ek Sichtberens fan it Frysk en de Kearndoelen Frysk ûnder falle (€ 1,7 mln.). Dêrneist ferwachtsje wy yn 2022 de ryksbydrage foar Frysk yn it MBU út te jaan (€ 0,2 mln.).

De delgong yn de lêsten fan € 2,4 mln. fan 2024 nei 2025 wurdt feroarsake troch it ôfrinnen fan it tydlike budzjet foar alle trije de ambysjes Frysk yn it ûnderwiis, Frysk yn ús iepenbiere libben en Frysk yn ús frije tiid fan de beliedsbrieff Nij Poadium (€ 2,4 mln.).

Ûndersteande útstellen út de ramtnota binne ferwurke yn boppesteande tabel.

Foarstellen ramtnota		Bedraggen x € 1.000			
Omskriuwing	2023	2024	2025	2026	
Lêsten					
M6 Sichtberens Frysk en streektalen	350	350	0	0	
Totaal lêsten	350	350	0	0	

Beleidsveld 5.3. Taal, media, onderwijs en letteren

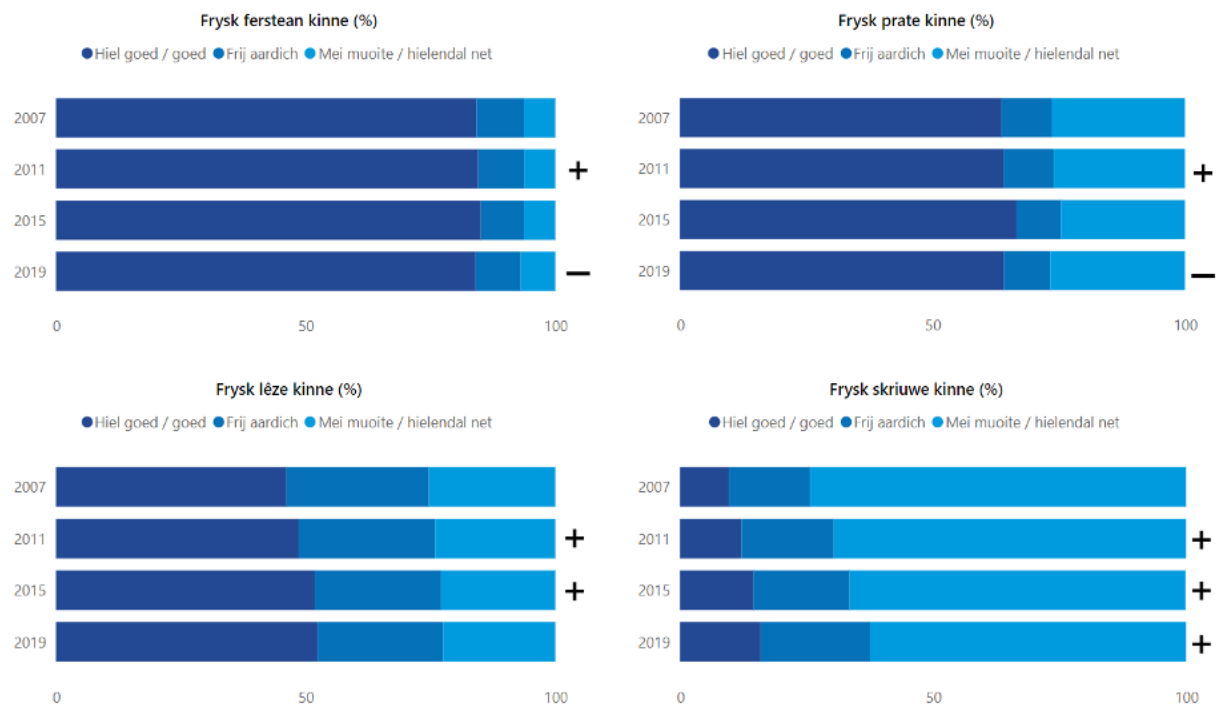
Wat zien we?

Ambitie

Wij willen een vanzelfsprekende plaats van het Fries realiseren in alle facetten van het (openbaar) leven.

Externe ontwikkelingen

Het Fries in het onderwijs was en is een speerpunt in ons beleid. Er is veel moeite gedaan om meer draagvlak te creëren voor Fries in het onderwijs en om het aanbod aan materialen, (na)scholing en begeleiding zo goed mogelijk af te stemmen op de onderwijspraktijk. Wij zien dat er met steeds meer enthousiasme wordt gewerkt aan de realisatie van Taalplan Frysk 2030. Binnen het project Taalplan Frysk 2030 werken acht taal- en onderwijsinstellingen samen aan gemeenschappelijke realisatieplannen aan het bereiken van de provinciale doelstellingen.

Taalatlas Fryslân – 2020

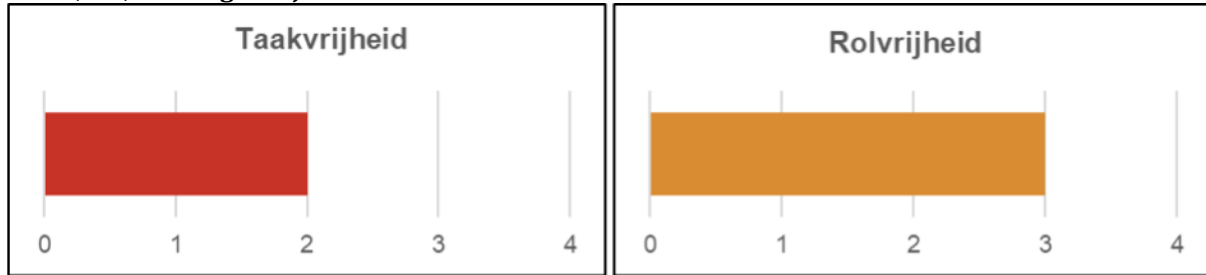
De afgelopen jaren hebben echter duidelijk gemaakt dat het niet eenvoudig is om het Fries een vanzelfsprekende plek te geven. In de coronacrisis schoof de aandacht voor het Fries in de beroeps- of onderwijscontext vaak naar de achtergrond, terwijl de emotionele waarde juist duidelijker werd. Doelstellingen als het Fries in de zorg of de economie, kwamen door het verschuiven van prioriteiten in een lagere versnelling of soms zelfs stil te staan. In bredere zin lijkt er juist meer waardering te zijn voor kleine talen.

Door corona werd er meer thuisgewerkt, met een langere afstand tussen woon- en werkplek. Door o.a. meer ruimte en gunstigere huizenprijzen hebben meer mensen van buiten een huis in Fryslân gekocht. Dat heeft invloed op het aandeel moedertaalsprekers in Fryslân het is belangrijk om meer aandacht te hebben voor nieuwkomers om de taal te leren en te gebruiken. In het online - en thuisonderwijs lag de nadruk op basisvaardigheid in het Nederlands en ebde de aandacht voor het Fries weer heel snel weg. Het is nog duidelijker geworden dat het Fries in de digitale wereld ook een volwaardige plek moet krijgen.

De Tweede Kamer heeft met een motie gevraagd om de versterking van de Sichtberens fan it Frysk (conform resultaat 56). Daartoe hebben Rijk en provincie in april 2022 het Sichtberensakkoord ondertekend.

Taalkado maakt jonge ouders bewust van meertalig opvoeden en de waarde van het Fries als moedertaal. Dat wordt fysiek overhandigd bij de geboorteaangifte op het gemeentehuis. Dat gebeurt steeds meer digitaal en door corona is dat in een stroomversnelling gekomen. Daarom kijken we naar een andere aanpak om de overdracht van het Fries tussen generaties te bevorderen.

Taak-, rol, en budgetvrijheid

Taakvrijheid

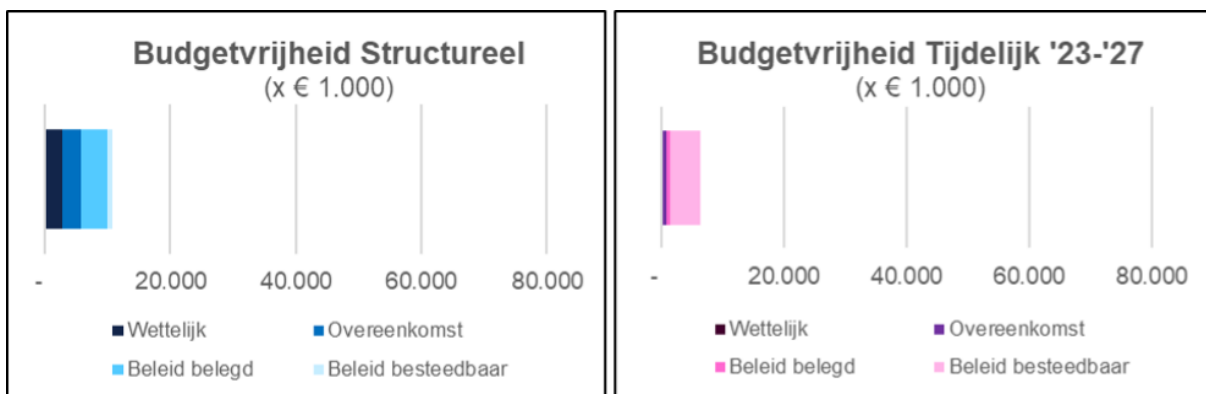
Fryslân heeft op het terrein van taal een unieke positie in vergelijking met de andere provincies. Het Fries is naast het Nederlands een officiële taal in onze provincie. Een aantal wetten en afspraken tussen Rijk en Fryslân bepaalt grotendeels ons beleid. Dit zijn de Wet gebruik Friese taal, de wettelijke bevoegdheid van GS om partiële ontheffingen voor het vak Fries te verlenen, de bevoegdheid van PS om de Friese kerndoelen vast te stellen en de Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer (BFTK). Internationaal bepalen het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden en het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden wat we als provincie (moeten) doen op het gebied van het Fries. De provincie is door het Rijk verzocht om het voortouw te nemen bij de realisatie van de Wet gebruik Friese taal, door op te treden als Taalskipper. Dat betekent ook de coördinatie van de uitvoering van afspraken en wettelijke taken over het Fries in brede zin.

De diverse wetten laten nog wel enige ruimte in uitvoering van de wettelijke verplichtingen. Al met al is de taakvrijheid op dit terrein dan ook niet groot, maar wel aanwezig.

Rolvrijheid

De beperkte taakvrijheid op dit terrein beperkt ook onze rolvrijheid op gebieden die zijn vastgelegd in wet- en regelgeving. We ontkomen niet aan rollen als toezicht op de wijze waarop scholen invulling geven aan hun taken ten aanzien van het Fries, bijvoorbeeld.

Er is daarnaast nog wel enige rolvrijheid mogelijk, maar de provincie is ten aanzien van het realiseren van haar taken en beleidskeuzes wel degelijk afhankelijk van haar instellingen. Daartoe financieren wij hen, maken inhoudelijke afspraken en sturen actief om hen meer te laten samenwerken. Er zijn Europese afspraken waar we aan moeten voldoen en we hebben ervoor gekozen om dat in de BFTK stevig in te vullen. De keuze of we onze middelen vooral inzetten voor de beleidsrealisatie via onze instellingen of op andere manieren ('marketing' van het Fries, meer eenmalige initiatieven van derden, enz) is ook de onze, als we in elk geval voldoen aan onze wettelijke taken. De voorbeeldrol die we zelf als overheid spelen in de omgang met het Fries is onze eigen keuze en kunnen we zelf invullen.

Budgetvrijheid

Bij de structurele budgetten is het deel van de budgetten voor Friese taal wettelijk belegd. Bij de overeenkomsten gaat het om de bijdrage aan de Fryske Akademy en het legaat Jorritsma-Boschmafonds. Bij beleid belegd zijn het met name boekjaarsubsidies aan diverse instellingen.

Bij de tijdelijke budgetten is de rijksbijdrage voor aanpassing curriculum en DINGtiid wettelijk. Onder de overeenkomst vallen de bijdrage in transitiekosten Fryske Akademy en Leeuwarden Fryslân City of Literature. Beleidsmatig belegd is de bijdrage aan NHL voor een lectoraat en een aantal subsidies vanuit Taalplan Frysk 2030.

Er is budgetvrijheid bij de structurele budgetten Taalbeleid (€ 0,5 mln.) en Taalkado (€ 0,18 mln.).

Bij de tijdelijke budgetten is nog budgetvrijheid bij het budget Taalbeleid (€ 3,9 mln.), zichtberens Frysk en streektalen (€ 0,7 mln.) en Fries in het MBO (€ 0,1 mln.).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 5.3.

Wij willen een vanzelfsprekende plaats van het Fries realiseren in alle facetten van het (openbaar) leven, door.

- Taal en identiteit te gebruiken als inspiratie voor culturele initiatieven, producties en nieuwe netwerken (ambitie 4).
- Een vanzelfsprekende plek van Fries in het onderwijs: een rijk taalaanbod op school waarin alle leerlingen optimaal Fries kunnen leren en waardoor de onderwijskwaliteit van het vak Fries toeneemt (ambitie 7A).
- Een vanzelfsprekende plaats van het Fries in ons openbare leven: het behouden en bevorderen van de Friese taal in ons openbare leven (ambitie 7B).
- Een vanzelfsprekende plaats van het Fries in onze vrije tijd: de Friese taal wordt als vanzelfsprekend ingezet in kunst- en cultuurproducties en meer gebruikt door media (ambitie 7 C).

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Ambitie 7a	De kwaliteit van het aanbod van het Fries in het onderwijs	In 2030 bieden alle scholen voor het primair en voortgezet onderwijs alle kerndoelen voor het vak Fries op voldoende niveau aan. Tussentijds meten we dat.
Ambitie 7b	Het taalbeleid van gemeenten en andere bestuursorganen	13 gemeenten (het Fries taalgebied) hebben actueel taalbeleid en voeren Langetermijnagenda voor het Fries uit.
Ambitie 7c	Het Sichtberensakkoord Frysk en resultaat 56 uit het bestuursakkoord Lok op 1	Het Sichtberensakkoord is in uitvoering in de provinciale organisatie, zowel intern als extern.
Ambitie 7c	Digitaal Frysk	Completer aanbod (minimaal 3) van digitale hulpmiddelen in het Fries voor alle domeinen en leeftijden.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

Ambitie 7A: een vanzelfsprekende plek van het Fries in het onderwijs

- We gaan door met de uitvoering van het project Taalplan Frysk 2030 samen met docenten, scholen(besturen) en acht taal- en onderwijsinstellingen, zodat in 2030 het vak Fries op alle basisscholen en scholen voor het voortgezet onderwijs op voldoende niveau wordt aangeboden (profiel A).
- We ontwikkelen concept-kerndoelen voor het vak Fries als aanzet voor een vernieuwd curriculum Friese taal en cultuur in het primair en voortgezet onderwijs.
- Zowel in funderend onderwijs als vervolgoopleidingen op middelbaar en hoger niveau is meer aandacht voor het Fries. Fries moet een plek krijgen in bijvoorbeeld beroepsvormende of burgerschapslessen. De lerarenopleiding Fries wordt aantrekkelijker gemaakt door deze te verbinden aan lerarenopleidingen in andere leergebieden. De bevoegdheid voor het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs moet in één keer te behalen zijn.

Ambitie 7B: een vanzelfsprekende plaats van het Fries in ons openbare leven

- De langetermijnagenda is leidend als het gaat om gemeentelijk taalbeleid.
- In het kader van het Sichtberensakkoart en motie 2938 van de FNP worden concrete ferfryskingsprojekten (en de streektalen) uitgevoerd, maar ook beleid en afspraken gemaakt over de integraliteit daarvan in de toekomst.
- We zorgen ervoor dat er een goede opvolging komt van het Taalkado als het gaat om de taaloverdracht naar een nieuwe generatie.
- In afstemming met het Rijk en het Friese veld zorgen wij voor de totstandkoming van een nieuwe BFTK voor de periode 2024 – 2028.

Ambitie 7C: een vanzelfsprekende plek van het Fries in onze vrije tijd

- De provinciale organisatie werkt vanuit de verschillende opgaven samen om de vanzelfsprekende plek van het Fries te realiseren. Bijvoorbeeld door meertalige communicatie, de sichtberens fan it Frysk op het gebied van beleidsterreinen als infrastructuur, natuur, water, taal als beoordelingsfactor bij Iepen Mienskipsfûnsprojecten, enz.
- Doorontwikkeling van digitale hulpmiddelen in het Fries en inzet op een volledig aanbod voor alle domeinen en leeftijden. Speerpunten zijn spraaktechnologie, het vertalen van digitale toepassingen in de zorg en nieuwe toepassingen voor kinderen en jongeren.
- Wij geven samen met de gemeente Leeuwarden uitvoering aan UNESCO City of Literature, en stellen schrijversbeurzen en andere regelingen beschikbaar.
- Wij stimuleren en faciliteren (lees)projecten als Lês No.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Ambitie Taalplan Frysk 2030	Een skoalstiper voor alle scholen in het primair en voortgezet onderwijs als vaste begeleider	In 2023 heeft elke school minimaal één keer contact gehad met de skoalstiper

Ambitie Fernijd kurrikulum	Een vernieuwd kurrikulum ontwikkeld samen met onderwijsveld en met andere leergebieden.	Conceptkerndoelen zijn ontwikkeld voor testen in de onderwijspraktijk.
Ambitie Een vanzelfsprekende plaats van het Fries in ons openbare leven	Het sichtberensakkoort wordt uitgevoerd.	Drie projecten uitgevoerd/ laten uitvoeren in het kader van de sichtberens fan it Frysk. Bij 50 projecten van het Iepen Mienskipsfûns is het Fries of de streektaal zichtbaar.
Ambitie Een vanzelfsprekende plaats van het Fries in ons openbare leven	Er wordt een nieuwe BFTK opgesteld	Eind 2023 is de nieuwe BFTK 2024 – 2028 gereed.
Ambitie Frysk yn 'e frije tiid	De doorontwikkeling van de digitale helpmiddelen voor en in het Fries	In 2023 komt een taalleerapp en een (serious) game beschikbaar en wordt verder gewerkt aan de ontwikkeling van digitale helpmiddelen voor en in het Fries.
Ambitie fanselssprekkend plak fan it Frysk yn 'e frije tiid	Taalbeleid gericht op Nieuwe Friezen	Beleid gericht op Fries bij Nieuwe Friezen wordt van kracht
Ambitie Frysk yn ynternasjonaal perspektyf	In vervolg van de pilot European Charter Classroom Activities (ECCA) Project (www.thisismylanguage.eu).	Minimaal drie uitwisselingsprojecten van Friese scholen (jongeren 15-18 jaar) met maximaal vijf andere Europese taalregio's.

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	11.930	13.709	13.563	13.212	10.776	10.759
Totaal baten	3	0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	11.927	13.709	13.563	13.212	10.776	10.759

Toelichting

De stijging in de lasten van 2021 naar 2022 van € 1,8 mln. wordt voornamelijk veroorzaakt door het ritme van het tijdelijke budget Taalbeleid, waaronder ook Sichtberens van het Frysk en de Kearndoelen Frysk

vallen (€ 1,7 mln.). Daarnaast verwachten we in 2022 de rijksbijdrage voor Fries in het MBO uit te geven (€ 0,2 mln.).

De daling in de lasten van € 2,4 mln. van 2024 naar 2025 wordt veroorzaakt door het aflopen van het tijdelijke budget voor alle drie de ambities Frysk yn it ûnderwiis, Frysk yn ús iepenbiere libben en Frysk yn ús frije tiid van de beleidsbrief Nij Poadium (€ 2,4 mln.).

Onderstaande voorstellen uit de kadernota zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen kadernota		Bedragen x € 1.000			
Omschrijving		2023	2024	2025	2026
Lasten					
M6 Sichtberens Frysk en streektalen		350	350	0	0
Totaal lasten		350	350	0	0

Uitgebreide financiële tabel

Specificatie Exploitatie	Ambitie omschrijving	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten							
	Taal, media, onderwijs en letteren algemeen	274	0	0	0	944	944
	Frysk yn us underwiis	7.054	7.096	7.512	7.627	6.859	6.859
	Frysk yn us iepenbiere libben	1.767	1.632	1.876	1.851	1.875	1.859
	Frysk yn us frije tiid	1.211	1.289	1.097	1.097	1.097	1.097
Structurele budgetten		10.307	10.017	10.485	10.576	10.776	10.759
	Taal, media, onderwijs en letteren algemeen	140	1.175	1.028	1.201	0	0
	Frysk yn us underwiis	902	1.580	1.218	886	0	0
	Frysk yn us iepenbiere libben	106	571	584	550	0	0
	Frysk yn us frije tiid	315	366	248	0	0	0
Tijdelijke budgetten		1.463	3.692	3.078	2.636	0	0
	Frysk yn us underwiis	160	0	0	0	0	0
Reserves		160	0	0	0	0	0
	Taal, media, onderwijs en letteren overig	0	0	0	0	0	0
Voorzieningen		0	0	0	0	0	0
Totaal lasten		11.930	13.709	13.563	13.212	10.776	10.759
Baten							
	Frysk yn us iepenbiere libben	3	0	0	0	0	0
Structurele budgetten		3	0	0	0	0	0
Totaal baten		3	0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten		11.927	13.709	13.563	13.212	10.776	10.759

Programma 6: Bedrijfsvoering

Portefeuillehouder

Gedeputeerde Avine Fokkens

Ambities

Onze ambitie is om als provinciale organisatie optimaal bij te dragen aan de realisatie van maatschappelijke opgaven en de realisatie van de ambities van het provinciaal bestuur. Om dat te bereiken willen we dat de organisatie wendbaar is. Wendbaar binnen de kaders van ons bestuur en samen met al onze partners in Fryslân en daarbuiten. De organisatie heeft hiervoor het concept van opgavengestuurd werken omarmd.

Dit programma is verdeeld in de beleidsvelden Mensen en Middelen en digitalisering, met daarin de doelen, resultaten en kosten. Een uitgebreidere beschrijving en toelichting staat in de paragraaf bedrijfsvoering.

Vastgestelde beleidsnotities

- Strategisch personeelsbeleid (PS september 2018 en juni 2020, inclusief aanvulling juni 2022)
- Geactualiseerde notitie SPP (behandeld in PS juni 2022)

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij levert een bijdrage aan de doelen en resultaten van dit programma. Een overzicht van de verbonden partijen en meer informatie hierover staan in paragraaf 5 van deze begroting.

- Vereniging Interprovinciaal Overleg (IPO), Den Haag

Lasten en baten programma 6 Bedrijfsvoering						
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	81.265	84.908	86.905	79.014	76.340	75.126
Totaal baten	2.206	1.004	354	323	262	262
Saldo van lasten en baten	79.059	83.904	86.551	78.691	76.078	74.864

Toelichting

De toelichting op de grootste verschillen tussen de jaren staat bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Beleidsveld 6.1. Mensen

Wat zien we?

Wat we al langer zien is dat de rol van de overheid aan het veranderen is. Steeds vaker zijn we als overheid niet de partij die een meer 'directieve' rol heeft, maar zoeken we de samenwerking om gezamenlijk ambities te formuleren en te realiseren of krijgen we een meer faciliterende rol.

Deze transitie is een aantal jaren geleden ingezet en gaat de komende jaren onverminderd door. In 2016 is bijvoorbeeld de keuze gemaakt om opgavengestuurd te gaan werken. Het hybride en gebiedsgericht werken zal verder toenemen en ook het werken als één overheid, samen met de Friese gemeenten en het Wetterskip.

Provinciale Staten maken de keuzes over de uitvoering van taken en de rol van de provincie daarbij. Landelijk worden die keuzes bijvoorbeeld ingegeven door het Nationaal programma landelijk gebied en de aanpak stikstof. De provinciale inzet op deze thema's neemt toe en de rol van de provincie op deze terreinen verandert. Op basis van de notities ZBB (zero based budgetting), de benchmark provincies en SPP (strategische personeelsplanning hebben Provinciale Staten inzicht gekregen in de uitvoering van het provinciale takenpakket en de inzet van de organisatie. Op basis hiervan kunnen Provinciale Staten, nu en in de toekomst, keuzes maken en die keuzes zijn input voor de organisatie om gestructureerd en integraal uitvoering te geven aan het HR beleid, met belangrijke instrumenten als SPP, leren en ontwikkelen, goed werkgeverschap, in, door en uitstroom etc.

Een belangrijke externe ontwikkeling is dat er een enorme krapte is ontstaan op de arbeidsmarkt en dat de tarieven toenemen. Het was al moeilijk om gekwalificeerd personeel te werven op het gebied van ICT, water, wonen etc, maar we zien dat dit op meer terreinen gaat spelen. Daarnaast zien we ook dat de toenemende verharding en polarisatie in de samenleving ook zijn effect heeft op medewerkers, bijvoorbeeld op het gevoel van veiligheid.

Naast krapte op de arbeidsmarkt hebben we te maken met geopolitieke ontwikkelingen en een hoge inflatie, met als gevolg een stijging van de CAO en hogere structurele lasten.

De ontwikkelingen die hierboven zijn geschetst, hangen allemaal met elkaar samen en zijn ook urgent. In 2022 is daarom een organisatie ontwikkeltraject gestart. Dit traject richt zich op het brede aspect van de benodigde structuur/inrichting tot de cultuur van de organisatie om het concept van opgavengestuurd uit te voeren en gaat specifiek over zaken als leiderschap, resultaatgerichtheid en politiek bestuurlijke sensitiviteit.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 6.1.

1. We willen dat medewerkers optimaal bijdragen aan de realisatie van maatschappelijke opgaven en de realisatie van de ambities van het provinciaal bestuur.
2. We willen dat de verschillende 'HR thema's', zoals leiderschap, leren en ontwikkelen en goed werkgeverschap, integraal en gestructureerd onderdeel uitmaken van de cultuur, processen en structuren binnen de organisatie.

Doel indicatoren

Ambitie	Indicator	Doelwaarde 2023
Bijdragen aan opgaven en ambities	Effectieve en efficiënte inzet van de medewerkers in de organisatie gericht op de uitvoering van het provinciale takenpakket.	Inzet is in lijn met besluitvorming PS naar aanleiding van benchmark Cebeon en notitie ZBB over het provinciale takenpakket.

De resultaten worden nader toegelicht in de paragraaf bedrijfsvoering.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

We zorgen ervoor dat de inzet van personeel, vast, tijdelijk en inhuur, in balans zijn en blijven binnen het beschikbare capaciteitsbudget.

We doorlopen een organisatie ontwikkeltraject, dat leidt tot een integrale en gestructureerde aanpak van HR thema's.

We voeren programma's uit gericht op leiderschap (MD, management development) en Leren en Ontwikkelen, met specifieke aandacht voor (persoonlijk) leiderschap, resultaatgerichtheid en politiek bestuurlijke sensitiviteit.

We zorgen ervoor dat elk team beschikt over een teamplan SPP, als afgeleide van de organisatie brede notitie SPP, dat is inzicht heeft in de beschikbare en benodigde kwaliteit en kwantiteit van het team.

We doen pro actief aan arbeidsmarktcommunicatie, gericht op de provincie als aantrekkelijke werkgever

We geven invulling aan inclusiviteit en diversiteit

Door bijvoorbeeld alles te doen wat haalbaar en realistisch is om onze wettelijke verantwoordelijkheid op het gebied van participatiebanen in te vullen, de uitvoering van twee reguliere traineeprogramma's én een traineeprogramma voor statushouder.

We geven invulling aan 'resultaat 60' uit het bestuursakkoord 'Lok op 1' over gedeeld werkgeverschap / shared services.

Resultaat indicatoren

Ambitie	Indicator	Doelwaarde 2023
Organisatie ontwikkeling	Geactualiseerd organisatieplan	Plan is vastgesteld
Leiderschap en Leren en ontwikkelen	MD programma en cursussen/workshops op het gebied van (persoonlijk) leiderschap, resultaatgerichtheid en politiek bestuurlijke sensitiviteit.	Alle leidinggevenden hebben deelgenomen aan MD programma (management development).
SPP	Uitgewerkt SPP	Alle teams beschikken over teamplan SPP

Inclusiviteit en diversiteit	Traineeprogramma – regulier Traineeprogramma - statushouders	10 trainees 6 trainees
Inclusiviteit en diversiteit	Aantal wettelijke verplichte participatiebanen (in fta)	28
Resultaat 60	Aantal projecten opgestart in het kader van gedeeld werkgeverschap / shared services	2
Ziekteverzuim	Ziekteverzuim	Lager dan 4,5%

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	65.491	63.804	65.298	58.156	54.966	54.126
Totaal baten	1.726	839	189	158	97	97
Saldo van lasten en baten	63.765	62.965	65.110	57.998	54.869	54.029

Toelichting

Voor meer informatie verwijzen we naar de paragraaf bedrijfsvoering met daarin een uitgebreide tabel met toelichting.

Onderstaande voorstellen uit de kadernota zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen kadernota	Bedragen x € 1.000			
Omschrijving	2023	2024	2025	2026
Lasten				
Digitaliseringsstrategie 2022-2026	1.300	0	0	0
Digitaliseringsstrategie Subsidiezaken	350	0	0	0
M16 Regenboogbeleid	20	20	0	0
M3 Traineeprogramma statushouders	750	750	0	0
Omgevingswet	0	500	500	500
Totaal lasten	2.420	1.270	500	500

Toelichting

In deze tabel zijn de kosten opgenomen voor de uitvoering van de voorstellen die bij de kadernota 2023 gedaan zijn. Dit betekent een tijdelijke uitbreiding van het capaciteitsbudget, die verder wordt toegelicht in de paragraaf bedrijfsvoering.

Beleidsveld 6.2. Middelen en digitalisering

Wat zien we?

Informatievoorziening, digitalisering, data en innovatie

Data, digitalisering, informatievoorziening en innovatie worden steeds belangrijker voor overheidsorganisaties. De IV-keten is bezig met een professionaliseringsslag waardoor het de organisatie steeds beter en sneller kan bedienen. In het streven naar schaalvoordeel en het werken als één overheid zoeken overheden elkaar op het gebied van digitalisering steeds vaker op. De krapte op de arbeidsmarkt en de druk om te voldoen aan alle wetgeving op het gebied van digitale dienstverlening is een gedeeld vraagstuk en versterkt de urgentie om samen te werken. Verder raakt de burger in het dagelijks leven snel gewend aan een hoge mate van digitale dienstverlening. Overheden staan voor de uitdaging hierin niet achterop te raken. Ditzelfde geldt voor datagedreven werken: Beter kunnen sturen, adviseren en besluiten op basis van data. De Stikstofcrisis leert ons hoe belangrijk data is en hoe belangrijk het als overheidsorganisatie is hierin mee te kunnen komen.

Digitalisering speelt een sleutelrol bij het realiseren van efficiënte bedrijfsvoering. Om dit te kunnen realiseren is een modern technisch fundament nodig. Diverse externe onderzoeken laten zien dat we op het gebied van digitalisering, informatievoorziening, informatieveiligheid en digitale dienstverlening op onderdelen onder de maat scoren. We zullen onszelf moeten versterken door procesaanpassingen, systeemaanpassingen en een hogere mate van digitale volwassenheid.

Bovenstaande ontwikkelingen komen samen in het programma Digitale Transformatie (in de kadernota 2023 opgenomen als voorstel Digitaliseringstrategie). We lichten dit programma verder toe in de paragraaf bedrijfsvoering.

Huisvesting

Voor wat betreft de huisvesting richten wij ons niet alleen op de interne gebruikers, maar juist op de directe verbinding met de Mienskip. De coronacrisis heeft ons op nieuwe ideeën gebracht op het gebied van flexibel werken, ontmoeten en vergaderen. Intern wordt hier stapsgewijs een programma voor uitgevoerd met als doel het provinciehuis sober en doelmatig in te richten voor ontmoeting en samenwerking.

Daarnaast sluiten we aan bij alle ontwikkelingen om een 'Energie-neutrale' organisatie te worden en onze panden verder te verduurzamen. Energieneutraliteit betekent dat een organisatie in een jaar evenveel energie opwekt als verbruikt. Om energieneutraliteit te realiseren wordt er ingezet op energiebesparing en opwek van hernieuwbare energie. De doelstelling om energieneutraal te zijn (Bestuursakkoord) staat niet op zichzelf. Deze komt mede voort uit de doelstellingen die in IPO-verband zijn afgesproken. Hiernaast zijn de doelstellingen uit het Energieakkoord (2013) en het Klimaatakkoord (2019) van toepassing. Als organisatie zijn we ook verplicht te voldoen aan de Wet milieubeheer en de afspraken uit het Europese Energy Efficiency Directive. Naast deze afspraken moeten is het provinciaal beleid, bijvoorbeeld op het gebied van wind- en zonne energie, van invloed op de mogelijkheden om energie op te wekken op en rond provinciale eigendommen.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 6.2.

1. We willen met digitalisering, data en/of innovatie publieke waarde leveren
2. We willen de randvoorwaarden creëren voor stabiele, duurzame en toekomstgerichte informatievoorziening
3. We willen een sober en doelmatig ingericht provinciehuis dat ontmoeting en samenwerking, met onze partners, en het 'plaats-onafhankelijk' werken faciliteert.
4. We willen een 'Energie-neutrale' organisatie zijn.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Randvoorwaarden informatievoorziening	<ul style="list-style-type: none"> • Digitale vaardigheid organisatie • ICT basis op orde	<ul style="list-style-type: none"> • Digitale vaardigheid organisatie

	<ul style="list-style-type: none"> • Voldoen aan wet- en regelgeving 	<p>is toegenomen *)</p> <ul style="list-style-type: none"> • De organisatie voldoet aan geldende wet- en regelgeving <p><i>*) in 2023 vindt een nulmeting plaats om de digitale vaardigheden binnen de organisatie in kaart te brengen. Op basis daarvan zal een doelwaarde worden geformuleerd.</i></p>
Publieke waarde	Digitalisering, data en innovatie zijn succesvol ingezet bij het realiseren van organisatie- en opgaven-doelstellingen	Organisatie behaalt aantoonbaar doelstellingen door inzet data, digitalisering en innovatie
Sober en doelmatig provinciehuis	Gebruik van faciliteiten	Faciliteiten (ruimtes, apparatuur etc) worden optimaal benut.
Energie-neutrale organisatie	Energiebesparing en energieopwekking	Provinciale organisatie werkt energieneutraal.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

We starten met de uitvoering van de digitaliseringsstrategie. Hiervoor wordt het programma Digitale Transformatie ingericht. *)

*) dit programma wordt toegelicht in de paragraaf bedrijfsvoering.

Er wordt een nulmeting uitgevoerd om de digitale vaardigheid van collega's te meten.

Doel is daarna gericht in te kunnen zetten op het verhogen van de vaardigheden en het effect op termijn te kunnen meten. Dit resultaat maakt onderdeel uit van het resultaat in beleidsveld 6.1. dat gaat over de programma's op het gebied van Leiderschap (MD) en Leren en Ontwikkelen.

We zorgen er met behulp van 'projectportfolio management' voor dat de schaarse capaciteit en middelen worden ingezet op de projecten die naar verwachting de meeste impact hebben op organisatiedoelstellingen

We voeren stapsgewijs een herinrichting van het provinciehuis door, gericht op ontmoeten, samenwerken en 'plaats-onafhankelijk' werken

We zorgen ervoor dat alle vergaderruimtes worden voorzien van hybride vergaderfaciliteiten

We geven verdere uitvoering aan de geplande energiebesparende maatregelen voor het Provijsjehûs en de provinciale steunpunten.

We werken een plan uit met concrete (investerings-)voorstellen voor het opwekken van duurzame energie zoals zonne-energie op eigen gronden en lokale productie van groen gas.

We implementeren versneld een nieuwe vorm van duurzame en lokale inkoop van energie. Dit doen we gezamenlijk met Friese gemeenten in OVEF-verband.

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Herinrichting provinciehuis / werken na corona	Ruimtes voor ontmoeting, samenwerking en hybride / plaats-onafhankelijk werken in het provinciehuis.	Aantal ruimtes met genoemde voorzieningen is toegenomen.
Energie neutrale organisatie	Gerealiseerde energie besparende en opwekkende maatregelen, conform implementatieplan Energie-neutrale organisatie 2025	Energiebesparing en opwekking zijn toegenomen, conform implementatieplan.

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	15.774	21.104	21.606	20.858	21.375	21.000
Totaal baten	480	166	166	166	166	166
Saldo van lasten en baten	15.294	20.939	21.441	20.692	21.209	20.835

Toelichting

Bovenstaand betreft budgetten voor de bedrijfsvoering (excl. personeelsbudget) van de provinciale organisatie. Dit zijn onder andere budgetten voor automatisering, huisvesting, opleiding, reiskosten, etc. De toename vanaf 2023 wordt voornamelijk veroorzaakt door hieronder aangegeven kadernota voorstellen betreffende de Digitaliseringstrategie en digitalisering Subsidiezaken.

Onderstaande voorstellen uit de kadernota zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen kadernota		Bedragen x € 1.000			
Omschrijving	2023	2024	2025	2026	
Lasten					
Digitaliseringsstrategie 2022-2026	1.300	2.600	2.600	2.600	
Digitaliseringstrategie Subsidiezaken	850	0	0	0	
Totaal lasten	2.150	2.600	2.600	2.600	

Toelichting

Voor 2023 is een deel van de middelen voor de Digitaliseringstrategie opgenomen in beleidsveld 6.1, voor capaciteit. Het totaal wordt meerjarig toegelicht in de paragraaf bedrijfsvoering.

Programma 7: Algemene dekkingsmiddelen

Portefeuillehouder

Gedeputeerde Friso Douwstra

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij(en) leveren een bijdrage aan de doelen en resultaten van dit programma. Een overzicht van de verbonden partijen en meer informatie hierover staat in paragraaf 5 van deze begroting.

- Alliander NV
- Vitens NV
- Bank Nederlandse Gemeenten NV (BNG)
- Nederlandse Waterschapsbank NV (NWB)

Lasten, baten en onvoorzien

Dit 'programma' is niet beleidsinhoudelijk van aard. Hier worden de zogenoemde algemene dekkingsmiddelen geraamd, zoals de algemene uitkering uit het provinciefonds, de opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting en het rendement op het vermogen. Deze dekkingsmiddelen hebben geen specifieke bestemming gekregen. Ze dienen als dekking van de lasten in de beleidsinhoudelijke programma's die niet worden gedekt door (specifieke) uitkeringen van andere overheden. Daarnaast zijn de zogenaamde voorwaardelijke budgetten in dit programma opgenomen. Dit zijn budgetten die pas na besluitvorming over de aanwending daarvan door respectievelijk Provinciale of Gedeputeerde Staten vrijgegeven worden voor uitvoering.

Lasten en baten programma 7 – Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien						
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	8.289	36.157	29.083	23.428	34.613	32.180
Totaal baten	309.215	325.533	327.650	332.120	331.216	322.150
Saldo van lasten en baten	-300.926	-289.377	-298.567	-308.692	-296.603	-289.970

Hieronder is de opbouw van de lasten en baten nader uitgewerkt, de toelichting is bij de afzonderlijke beleidsvelden opgenomen.

Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten						
7.4 Financieringsrente	1.866	968	832	863	863	863
7.6 Overige algemene dekkingsmiddelen	1.972	32.427	25.678	20.195	33.289	30.857
7.7 Werken voor derden	4.006	3.173	2.573	2.370	461	461
7.8 Onvoorzien	445	-412	0	0	0	0
Totaal lasten	8.289	36.157	29.083	23.428	34.613	32.180
Baten						
7.1 Provinciefonds	206.220	220.435	226.309	233.516	235.287	225.303
7.2 Opcenten motorrijtuigenbelasting	71.855	72.574	72.574	73.742	74.910	76.078
7.3 Dividenden	12.037	12.142	7.642	7.642	7.642	7.642
7.4 Financieringsrente	6.680	5.022	4.407	4.350	3.749	3.749
7.5 Interne financiering	62	113	113	113	113	113
7.6 Overige algemene dekkingsmiddelen	7.071	12.074	14.033	10.388	9.055	8.805
7.7 Werken voor derden	4.006	3.173	2.573	2.370	461	461
7.8 Onvoorzien	1.284	0	0	0	0	0
Totaal baten	309.215	325.533	327.650	332.120	331.216	322.150
Saldo van lasten en baten	-300.926	-289.377	-298.567	-308.692	-296.603	-289.970

Beleidsveld 7.1. Provinciefonds

De raming van het provinciefonds voor onze provincie is gebaseerd op de meicirculaire 2022 van het rijk. Deze raming bestaat deels uit de algemene uitkering en deels uit zogenoemde decentralisatie-uitkeringen. Deze laatste uitkeringen worden voor een bepaald doel aan de provincie toegekend. In onderstaande tabel is aangegeven hoe de raming is opgebouwd.

In paragraaf 3.2 - Financieel kader Begroting zijn de ontwikkelingen van de baten uit het provinciefonds nader toegelicht.

<i>Bedragen x €1.000</i>	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Algemene uitkering	207.180	213.460	220.946	222.753	212.769
<i>Subtotaal algemene uitkering</i>	<i>207.180</i>	<i>213.460</i>	<i>220.946</i>	<i>222.753</i>	<i>212.769</i>
Decentralisatie uitkeringen:					
Programma 1 Bestuur					
Waddenfonds	9.626	9.626	9.626	9.626	9.626
Programma 3 Omgeving					
Drugsdumpingen	10	10	10	-	-
Versterking omgevingsveiligheidsdiensten	26	26	26	-	-
Programma 5 Mienskip					
Monumentenzorg	1.349	1.349	1.349	1.349	1.349
DINGtiid	29	29	-	-	-
Fries in het MBO	150	150	-	-	-
Wet gebruik Friese taal	200	100	-	-	-
Fryske Akademie	1.559	1.559	1.559	1.559	1.559
Programma 6 Bedrijfsvoering					
Uitvoeringskosten klimaatakkoord	306	-	-	-	-
<i>Subtotaal decentralisatie uitkeringen</i>	<i>13.255</i>	<i>12.849</i>	<i>12.570</i>	<i>12.534</i>	<i>12.534</i>
Totaal provinciefonds	220.435	226.309	233.516	235.287	225.303

Beleidsveld 7.2. Opcenten motorrijtuigenbelasting

De raming van de opcenten is gebaseerd op de realisatie van de ontvangsten in 2021. Daarnaast wordt jaarlijks gekeken naar de ontwikkeling van de omvang van het wagenpark waarover belasting wordt geheven.

Het rijk stelt jaarlijks het maximale niveau van de opcentenheffing vast. Het verschil tussen dit maximale tarief en het feitelijk door de provincie gehanteerde tarief voor de opcenten bepaalt de zogenoemde onbenutte belastingcapaciteit. Voor onze provincie bedraagt de onbenutte belastingcapaciteit in 2023 circa € 32,4 mln.

De samenstelling van de opcenten inclusief een nadere toelichting is opgenomen in paragraaf 1 Provinciale heffingen.

<i>Bedragen x €1.000</i>	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Opbrengst motorrijtuigenbelasting	72.574	72.574	73.742	74.910	76.078

Beleidsveld 7.3. Dividenden

De provincie Fryslân neemt deel in het aandelenkapitaal van een aantal bedrijven. In onderstaand overzicht is het geraamde dividend weergegeven.

<i>Bedragen x € 1.000</i>	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Dividend Alliander	12.000	7.500	7.500	7.500	7.500
Dividend Bank Nederlandse Gemeenten	127	127	127	127	127
Dividend Nederlandse Waterschaps Bank	15	15	15	15	15
Totaal baten	12.142	7.642	7.642	7.642	7.642

We verwachten dat het dividend van Alliander door de grote investeringsopgave van de Nederlandse netwerkbeheerders in het Nederlandse stroomnetwerk onder druk komt te staan. Vooral nog begroten we de dividendinkomsten uit de BNG en NWB stabiel.

Beleidsveld 7.4. Financieringsrente

In de onderstaande tabel staan de rentebaten en – lasten van de financiering van de provinciale uitgaven voor 2022-2026. In paragraaf 4 Financiering en beleggingen wordt een toelichting gegeven op deze baten en lasten.

<i>Bedragen x € 1.000</i>	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten					
Advieskosten vermogensbeheer	11	11	11	11	11
Juridische dienstverlening	75	0	0	0	0
Kosten vermogensbeheer	28	106	106	106	106
Rentevergoeding IBOI voor RSP REP	170	0	0	0	0
Rente nazorgfonds	685	715	746	746	746
Totaal lasten	968	832	863	863	863
Baten					
Rente vermogensbeheer	235	210	150	10	10
Rente lang	2.107	1.506	1.506	1.045	1.044
Rente verstrekte geldlening	2.680	2.691	2.695	2.695	2.695
Totaal baten	5.022	4.407	4.350	3.749	3.749
Saldo van lasten en baten	-4.054	-3.575	-3.487	-2.887	-2.886

Beleidsveld 7.5. Interne financiering

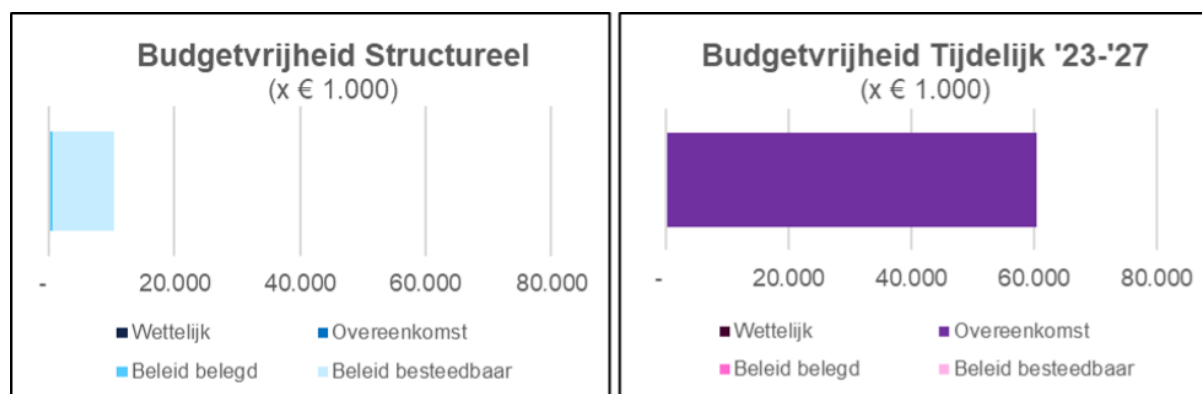
De provincie werkt met zogenoemde totaal financiering. Dit betekent dat er geen directe relatie bestaat tussen specifieke investeringsprojecten en de daarvoor aan te trekken financieringsmiddelen. De provincie voorziet met eigen middelen in de totale behoefte aan financiering van de provinciale activiteiten.

Rentetoerekening aan voorzieningen en overlopende passiva vindt slechts plaats als dat door derden verplicht is gesteld. Voor het verstrekken van middelen voor de aankoop van gronden binnen het IKG (investeringskrediet grond) en het Investeringskrediet Strategische Grondvoorraad wordt een interne financieringsrente in rekening gebracht. Deze rente is gebaseerd op de verwachte 10 jaars kapitaalmarktrente voor het betreffende begrotingsjaar en wordt ieder begrotingsjaar bijgesteld.

<i>Bedragen x €1.000</i>	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Rente toegerekend aan vaste activa	113	113	113	113	113

Beleidsveld 7.6. Overige algemene dekkingsmiddelen

Budgetvrijheid

Bij de structurele budgetten gaat het onder beleid belegd om de exploitatiebijdrage aan Thialf. Bij de tijdelijke budgetten vallen onder de overeenkomsten de cofinancieringsbudgetten voor de programma's POP4/GLB, IKW/Waddenfonds, EFRO/EZ, Holwerd aan Zee en tussenstap veenweide.

Er is budgetvrijheid bij het structurele budget stelpost nominaal die gebruikt wordt ter compensatie van toekomstige prijsinflatie (in het figuur is rekening gehouden met één jaarschijf van € 9,7 mln).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 7.6.

Doel indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Europese Middelen	We halen in de periode 2021-2027 minimaal € 130 mln Europese middelen binnen die bijdragen aan de brede Friese welvaart.	€ 130 mln.

In de jaarrekening 2021 is aangegeven dat wij inmiddels € 55 mln aan Europese middelen hebben binnengehaald.

Wat gaan we daarvoor doen in 2023?

Europese middelen

Resultaat indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2023
Europese Middelen	Europese middelen die bijdragen aan de brede Friese Welvaart	€ 12,5 mln

Hieronder wordt een specificatie van de overige algemene dekkingsmiddelen weergegeven.

<i>Bedragen x € 1.000</i>	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten					
Stelpost loon en prijsstijging	236	1.076	9.709	18.553	26.718
Bijdrage aan provincie Zeeland	501	501	501	501	501
Bijdrage Rijk vervangingen Thialf	1.000	0	0	0	0
Inzet rente/rendement Windpark	263	117	117	117	0
Lening herstelplan Thialf	478	90	94	0	0
Risicobuffer Breedband	7.290	0	0	0	0
Thialf exploitatiebijdrage	942	560	560	560	560
Voorwaardelijke budgetten PS:					
- Holwerd aan Zee (provinciale bijdrage)	3.000	0	0	6.000	0
- Regiodeal Holwerd aan Zee (rijksbijdrage)	0	2.000	0	4.300	0
Voorwaardelijke budgetten GS:					
- Breed cofinancieringsbudget	13.098	15.245	6.391	1.386	876
- Breed corona budget	-1.069	175	0	0	0
- Gebiedsontwikkeling WTC fase II	4.947	0	0	0	0
- Holwerd aan Zee (bijdrage Waddenfonds)	1.740	4.914	1.324	73	6
- Tussenstap Veenweide	0	1.000	1.500	1.800	2.196
Totaal lasten	32.427	25.678	20.195	33.289	30.857
- Baten					
Rente revolverende middelen	75	62	62	65	0
- Bijdrage Rijk vervangingen Thialf	1.000	0	0	0	0
- Inzet rente/rendement Windpark	6.263	6.117	6.117	6.117	6.000
- Rendementsderving inzet vermogen	13	12	10	9	9
- Rente kapitaalverstrekking Alliander	1.587	1.587	1.587	1.587	1.587
- Risicobuffer Breedband	1.348	1.294	1.240	1.155	1.155
BTW compensatiefonds	49	49	49	49	49
Voorwaardelijke budgetten GS:					
- Holwerd aan Zee (bijdrage Waddenfonds)	1.740	4.914	1.324	73	6
Totaal baten	12.074	14.033	10.388	9.055	8.805
Saldo van lasten en baten	20.353	11.645	9.808	24.235	22.051

De voorwaardelijke budgetten Provinciale of Gedeputeerde Staten zullen op basis van een inhoudelijk bestedingsvoorstel worden vrijgegeven voor uitvoering. De budgetten worden dan ook overgeheveld naar het inhoudelijke beleidsprogramma.

Bij de lasten is de risicodekking van de lening herstelplan Thialf opgenomen. Op het moment dat de lening wordt opgevraagd door Thialf dan wordt hiervoor een risicovoorziening gevormd.

Voor Holwerd aan Zee zijn een aantal voorwaardelijke budgetten opgenomen. Dit betreft als PS voorwaardelijk de rijksbijdrage via de regiodeal Noord Oost Fryslân en de provinciale bijdrage in dit project. De regiodeal gelden ontvangen wij via het provinciefonds. Daarnaast is de bijdrage die Holwerd aan Zee gaat ontvangen vanuit het Waddenfonds in de begroting opgenomen als GS voorwaardelijk zowel bij de lasten als de baten. Op basis van een goedgekeurd projectplan door respectievelijk PS en GS worden deze middelen vrijgegeven voor uitvoering.

Voor de tussenstap veenweide is eveneens een voorwaardelijk budget opgenomen voor de komende jaren.

Bij de baten is het rendement van het Windpark Fryslân van € 6 mln. per jaar opgenomen. Hiervan wordt conform het PS-besluit van 26 februari 2020 € 4,3 mln. per jaar ingezet voor duurzaamheid (energieprogramma), programma Friese IJsselmeerkust (€ 3,3 mln.) en de bestemmingsreserve toekomstige afwaardering aandelenkapitaal (€ 1 mln.). Deze boeking vindt plaats als vorming reserve. Het resterende deel van tot € 1,7 mln. wordt ingezet als algemeen dekkingsmiddel.

Onderstaande voorstellen uit de kadernota zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen kadernota		Bedragen x € 1.000			
Omschrijving	2023	2024	2025	2026	
Lasten					
Cofinanciering EFRO EZ/Interreg/MIT/JTF ev	3.450	0	0	0	
GLB-NSP cofinanciering	4.900	4.900	0	0	
Totaal lasten	8.350	4.900	0	0	

Beleidsveld 7.7. Werken voor derden

De provincie voert een aantal werkzaamheden voor derden uit waarvoor een vergoeding wordt ontvangen. De component bedrijfsvoering (inzet capaciteit) hierin is opgenomen in programma 6 Bedrijfsvoering. De overige lasten zijn in principe geraamd in de inhoudelijke beleidsprogramma's, tenzij er geen directe relatie is met de doelen en resultaten van de provincie. In dat geval worden de lasten in dit beleidsveld geraamd. De lasten worden gedekt door de bijdrage van derden die wij hiervoor ontvangen.

Hieronder is een overzicht opgenomen van de betreffende werken voor derden.

<i>Bedragen x € 1.000</i>	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten					
Marrekrite	50	69	69	69	69
Fumo dienstverlening	614	614	614	0	0
Holwerd aan Zee	700	0	0	0	0
Waddenfonds dienstverlening	1.254	1.247	2	2	2
Overige kleine werken voor derden	556	643	1.685	389	389
Totaal lasten	3.173	2.573	2.370	461	461
Baten					
Marrekrite	50	69	69	69	69
Fumo dienstverlening	614	614	614	0	0
Holwerd aan Zee	700	0	0	0	0
Waddenfonds dienstverlening	1.254	1.247	2	2	2
Overige kleine werken voor derden	556	643	1.685	389	389
Totaal baten	3.173	2.573	2.370	461	461
Saldo van lasten en baten	0	0	0	0	0

Beleidsveld 7.8. Onvoorzien

Er zijn voor de begroting 2023 geen onvoorziene baten en lasten begroot.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Totaal lasten	-412	0	0	0	0
Totaal baten	0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	-412	0	0	0	0

Paragraafs

Paragraaf 1. Provinciale heffingen

De provincie heeft verschillende inkomstenbronnen. Eén van die bronnen is de provinciale heffingen. In afnemende volgorde van omvang bestaan die heffingen uit:

1. Opcenten op de motorrijtuigenbelasting
2. Grondwaterbelasting
3. Leges

De legesverordening is in november 2018 voor het laatst geactualiseerd en vastgesteld door Provinciale Staten. De tarieventabel is daarna jaarlijks geïndexeerd. Hierbij is aangesloten bij de indexering van de externe tarieven, die jaarlijks door Gedeputeerde Staten worden vastgesteld.

In 2022 zal de legesverordening opnieuw geactualiseerd worden. Deze actualisatie valt samen met de inwerkingtreding van de Omgevingswet, die (zoals nu is voorzien) op 1 januari 2023 van kracht wordt.

1 – Opcenten motorrijtuigenbelasting

De motorrijtuigenbelasting wordt geheven over het bezit van een motorvoertuig. De Belastingdienst verzorgt de heffing en inning van de motorrijtuigenbelasting, waarop de provinciale opcenten meeliften. Bovenop de motorrijtuigenbelasting betalen houders van personenauto's en motoren "provinciale opcenten". De provincies stellen het opcenten tarief vast, en zijn daarbij gehouden aan het door het Rijk bepaald wettelijk maximum. Het huidige wettelijk maximum bedraagt per 1 januari 2023 125,9 (Provinciewet artikel 222, 2de lid).

Ontwikkeling brandstofgebruik voertuigen

In het Belastingplan 2020 zijn de maatregelen van het kabinet om de CO₂-uitstoot te verminderen door elektrisch vervoer te stimuleren verlengd tot en met 2024. Dit houdt in dat voor plug-in hybride auto's met een CO₂-uitstoot van niet meer dan 50 gr/km de motorrijtuigenbelasting (en opcenten) tot en met 2024 de helft van het reguliere tarief bedraagt. Voor voertuigen met alleen een elektromotor of met waterstofverbranding is men geen motorrijtuigenbelasting verschuldigd. Onderstaand overzicht geeft de ontwikkeling aan in het soort brandstof van de voertuigen (incl. motoren) vanaf 2019 t/m 2022. Het onderstaande overzicht toont aan dat het aantal energiezuinige voertuigen in onze provincie langzamerhand toeneemt. Relatief gezien is het aandeel energiezuinige voertuigen klein, echter de groei is relatief groot. Het aantal voertuigen op benzine neemt ook nog steeds toe. De gemiddelde groei van het totaal aantal voertuigen ligt de afgelopen jaren op ongeveer 1,5%. De eerder verwachte daling is (nog) niet zichtbaar in de cijfers.

Aantal voertuigen (incl. motoren)	1-1-2019	1-1-2020	1-1-2021	1-1-2022
Benzine	285.230	291.878	298.252	307.226
Diesel	79.588	78.896	74.213	71.379
Gas	2.369	2.343	2.303	2.323
Electro	1.110	2.308	3.893	5.920
Aardgas	621	641	634	618
Schoongas	4.520	4.199	4.007	3.850

Overige (+ waterstof)	41	70	78	83
Totaal	373.479	380.335	383.380	391.399

Ontwikkeling gewichtsklassen voertuigen

Onderstaand overzicht geeft aan hoe de voertuigen verdeeld zijn over de verschillende gewichtsklassen. De verdeling blijft nagenoeg gelijk maar omdat het aantal voertuigen toeneemt stijgt het aantal in de gewichtsklasse 1.050 t/m 2.050 kg het meest. Dit is conform de landelijke trend.

Gewichtsklasse	1-1-2019	1-1-2020	1-1-2021	1-1-2022
0 t/m 1.050 kg	385	37%	37%	36%
1.051 t/m 2.050 kg	59%	59%	60%	60%
2.051 t/m 3.050 kg	3%	3%	3%	3%
3.051 t/m 3.551 kg	0%	0%	0%	0%
Totaal	100%	100%	100%	100%

Ontwikkeling heffing opcenten motorrijtuigenbelasting

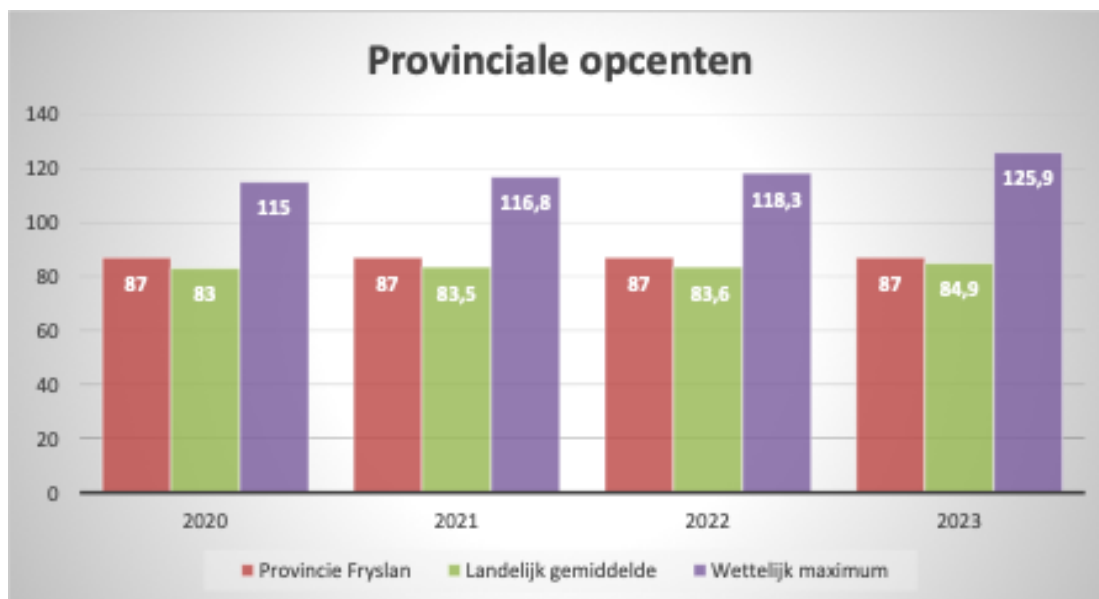
Ontwikkeling heffing opcenten motorrijtuigenbelasting in punten

	2022	2023	2024	2025	2026
Heffing voorgaand jaar	87,0	87,0	87,0	88,4	89,8
Jaarlijkse inflatiecorrectie (in punten)			1,4	1,4	1,4
Totaal heffing			88,4	89,8	91,2
Wettelijk maximum	118,3	125,9			

De jaarlijks inflatiecorrectie is conform voorgaande jaren gebaseerd op de septembercirculaire t-1. Er is een indexering toegepast van 1,6% per jaar. Dit is een voorlopige raming.

Gemiddelde niveau

In onderstaande grafiek staat het niveau van de provinciale opcenten van onze provincie. In de grafiek staan ook de gemiddelde niveaus van de opcenten van alle provincies en het wettelijk toegestane niveau. De provincie Fryslân zit in 2023 boven het landelijk gemiddelde.

Opbrengsten 2023-2026

De raming van de verwachte opbrengsten opcenten motorrijtuigenbelasting is gebaseerd op de volgende uitgangspunten:

- Realisatie opbrengst opcenten 2021 en het wagenpark per 1-1-2022.
- Groei wagenpark van 0% zodat eventuele groei van het wagenpark de groei van de voertuigen zonder heffing kan compenseren.
- Geen indexatie van de opcenten in t/m 2023

<i>(bedragen x € 1 miljoen)</i>	2022	2023	2024	2025	2026
Opbrengst	72,6	72,6	73,7	74,9	76,1

Inmiddels heeft de provincie via de meircirculaire een compensatie ontvangen (via de algemene uitkering) voor de gedeelde inkomsten MRB voor de jaren 2021-2024, totaal € 17,1 mln. en uitgekeerd in de periode 2022-2024. Deze middelen zijn meegenomen onder de inkomsten uit het provinciefonds.

Het kabinet is voornemens om per 1 januari 2030 de huidige motorrijtuigenbelasting (mrb) te hervormen. Vanaf 2030 betalen autobezitters niet meer voor autobezit, maar voor Autogebruik ('Betalen naar Gebruik').

Daarnaast wordt, zoals eveneens opgenomen in het Coalitieakkoord, in de komende jaren een nieuwe financieringsystematiek voor de periode na 2025 uitgewerkt, om een stabielere financiering voor de medeoverheden te realiseren en hun autonomie te vergroten. Daarbij wordt de mogelijkheid voor een groter eigen belastinggebied betrokken. Dit laatste punt kent een samenloop met Betalen naar Gebruik.

In het licht van voorgaande heeft het IPO met een brief aan de Minister van BZK laten weten te verwachten te worden uitgenodigd voor het bestuurlijk overleg over de financiële verhoudingen tussen het Rijk en decentrale overheden. Wij hebben Uw Staten over dit onderwerp reeds eerder middels een brief geïnformeerd ('Contourennota Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties', d.d. 14 juli 2022, nr. 02014364).

Onbenutte belastingcapaciteit 2023

Het verschil tussen het maximaal mogelijke tarief en het feitelijk door de provincie gehanteerde tarief voor de opcenten, bepaalt de zogenoemde vrije ruimte. Dit is de onbenutte (belasting)capaciteit die de

provincie heeft tot verhoging van haar inkomsten. De onbenutte belastingcapaciteit bedraagt in 2023, uitgaande van het wettelijk maximum van 2023, 38,9 punten (125,9 – 87,0 punten). Eén punt verhoging komt in 2023 overeen met circa € 834.000. De onbenutte belastingcapaciteit in 2022 bedraagt daarmee ongeveer € 32,4 mln

Deze capaciteit wordt betrokken bij de berekening van de beschikbare weerstandscapaciteit. Zie paragraaf 2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing.

2 – Grondwaterbelasting

Op het onttrekken van grondwater wordt door de provincie een heffing geheven. Dit is een wettelijke bevoegdheid. De wet en de daarop gebaseerde Algemene Maatregel van Bestuur geven nauwkeurig aan waar de provincie de opbrengst van de heffing aan mag besteden. Het betreft met name het monitoren van de kwaliteit en kwantiteit van het Friese grondwater en het faciliteren van onderzoek naar de schadelijke gevolgen van grondwateronttrekking.

De provinciale waterverordening bepaalt de omvang van de heffing. Deze heffing bedraagt sinds 1 januari 2017 1,32 eurocent per m³ gewonnen grondwater voor heffingsplichtige ‘onttrekkers’. De baten uit de grondwaterbelasting worden geraamd op circa € 725.000.

Onderwerp <i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2022	2023	2024	2025	2026
Opbrengst grondwaterbelasting	725	725	725	725	725

3 – Leges

3.1 Algemeen

Het beleid met betrekking tot leges staat in de Legesverordening Provincie Fryslân. Provinciale Staten hebben vastgesteld dat bepaalde beleidsnota's iedere vier jaar (opnieuw) ter vaststelling worden aangeboden. Dit heeft zijn beslag gekregen in de nota "Actualisatie Legesverordening" die in 2018 is voorgelegd aan Provinciale Staten. In deze nota is het beleid voor 2019 – 2023 voor de provinciale leges vastgesteld. In het Bestuursakkoord 2019-2023 zijn geen specifieke uitgangspunten opgenomen omtrent leges. De wijzigingen in de Legesverordening die ingaan per 1 januari 2023 zullen in dezelfde vergadering als deze Begroting via de Nota Actualisatie Legesverordening 2023 ter vaststelling aan Provinciale Staten worden voorgelegd.

3.2 Beleidskader

De juridische grondslag voor het kunnen heffen van leges is voor provincies geregeld in de Provinciewet. De provincie heft leges voor diverse diensten en producten op basis van de Legesverordening Fryslân 2019 met de bijbehorende Tarieventabel. In beginsel worden leges geheven voor alle beschikkingen op aanvraag. Het beleidskader daarvoor is opgenomen in de Legesverordening Provincie Fryslân. De tarieven zijn maximaal kostendekkend. In Tarieventabel behorende bij de Verordening zijn de vastgestelde tarieven terug te vinden.

Als gevolg van de inwerkingtreding van de Omgevingswet met ingang van 1 januari 2023 worden voor nagenoeg alle diensten inhoudelijke aanpassingen en tariefaanpassingen voorgesteld. De wijzigingen zijn opgenomen in de Legesverordening Provincie Fryslân 2023 die in dezelfde vergadering als deze Begroting ter vaststelling aan Provinciale Staten worden voorgelegd. De legestarieven zijn geïndexeerd met 3,6% ten opzichte van 2022.

Bij het vaststellen van de tarieven zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Tarieven zijn gebaseerd op het gemiddeld aantal uren van ambtelijke inzet voor de behandeling van de aanvraag, vermenigvuldigd met het door Gedeputeerde Staten vastgestelde externe uurtarief behorende bij de salarisschaal van de hiermee belaste medewerker;

- Bij het vaststellen van de tarieven wordt maximaal 100% kostendekkendheid gehanteerd, zodat het beginsel van de opbrengstlimiet wordt gevolgd: de geraamde baten mogen de ter zake geraamde lasten niet overschrijden;
- De tarieven worden jaarlijks geïndexeerd (aangepast aan loon- en prijsontwikkelingen);
- Bij de jaarlijkse indexering van de tarieven wordt er aanvullend getoetst op kostendekkendheid.

Naast de bovengenoemde uitgangspunten wordt de nadruk gelegd op het principe van redelijkheid en billijkheid. De legestarieven mogen niet zo hoog worden vastgesteld, dat sprake is van een heffing die in de Mienskip als onacceptabel wordt beschouwd.

De huidige beleidskeuzes die ten grondslag liggen aan de huidige legesverordening zijn:

- de gebruiker (aanvrager of degene waarvoor de aanvraag wordt gedaan) betaalt;
- de tarieven zijn maximaal kostendekkend;
- de tarieven zijn maatschappelijk acceptabel voor de Mienskip;
- de tarieven zijn redelijk en billijk;
- kruissubsidiëring wordt zoveel mogelijk vermeden;
- de heffing van leges voldoet aan de algemene beginselen van behoorlijk bestuur.

De provincie Fryslân heeft de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving overgedragen aan twee omgevingsdiensten, de Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO) en de Omgevingsdienst Groningen (ODG). Met hen zijn afspraken gemaakt over de uit te voeren werkzaamheden in het Vergunning, Toezicht en Handhaving domein (VTH -domein).

3.3 Kwijtscheldingsbeleid

Voor de invordering van leges bestaat er geen mogelijkheid tot kwijtschelding. Wel is er in de Legesverordening een artikel opgenomen voor teruggaaf en kent de verordening een zogenaamde hardheidsclausule. Dit geeft het college van Gedeputeerde Staten de mogelijkheid af te wijken van de verordening, gelet op het belang van een doelmatige en evenwichtige heffing van leges.

3.4 Tarieventabel

De tarieventabel behorende bij de Legesverordening 2019 kent 3 rubrieken: A, B en C.

In rubriek A van de tarieventabel staan de tarieven voor het verstrekken van kopieën van provinciale stukken. Bestuursdocumenten, zoals begrotingen en jaarstukken, zijn zonder kosten te raadplegen via de provinciale website.

In rubriek B van de tarieventabel staan de vergunningen en ontheffingen voor wegen, vaarwegen, grondwater, ontgrondingen, Wet Natuurbescherming en Wadlopen.

Tenslotte worden in rubriek C alle omgevingsvergunningen vermeld.

In de begroting zijn de volgende baten opgenomen:

Onderwerp <i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2022	2023	2024	2025	2026
Wegen algemeen	59	59	59	59	59
Provinciale vaarwegen	29	29	29	29	29

Grondwaterwet	1	1	1	1	1
Wet WABO	78	78	78	78	78
Ontgrondingenwet	86	86	86	86	86
Wet natuurbescherming	322	322	322	322	205
Wadlopen	20	20	20	20	20
Totaal	594	594	594	594	477

Toelichting

Sinds de vaststelling van de Nota actualisatie legesverordening in 2018 zijn er diverse ontwikkelingen geweest. De belangrijkste ontwikkeling is de geplande invoering van de Omgevingswet en de Wet kwaliteitsborging voor het bouwen die per 1 januari 2023 is voorzien. Een gevolg van de Omgevingswet is dat er in de Legesverordening 2023 een uitbreiding van diensten, waarvoor een heffing wordt opgenomen, wordt voorgesteld, de zgn. milieubelastende activiteiten.

De Omgevingswet staat voor een goede balans tussen het benutten en beschermen van de fysieke leefomgeving. De nieuwe wet zorgt voor minder en overzichtelijkere regels, een samenhangende benadering van de leefomgeving, ruimte voor lokaal maatwerk en betere en snellere besluitvorming. De Omgevingswet bundelt wetgeving en regels voor ruimte, wonen, infrastructuur, milieu, natuur en water. Daarmee vormt de wet de basis voor de samenhangende benadering van de fysieke leefomgeving.

Via de Wet kwaliteitsborging voor het bouwen (Wkb) beoogt de overheid de kwaliteit op toezicht en controle in de bouw te borgen. Deze wet zal de datum van inwerkingtreding van de omgevingswet volgen.

Gevolgen voor de begroting 2023

De Legesverordening 2023 wijzigt ingrijpend voor de onderdelen die samenhangen met de fysieke leefomgeving. Hier moet worden opgemerkt dat de invoeringsdatum van de Omgevingswet inmiddels meerdere keren is uitgesteld en het niet eerder dan 1 november 2022 duidelijk zal worden of de invoeringsdatum van 1 januari 2023 wordt gehaald. Ook zijn er nog vragen van zowel gemeenten als provincies over de wet- en regelgeving en de interpretatie daarvan. Deze context brengt nog altijd veel onzekerheden met zich mee voor de legesverordening.

In de Legesverordening 2023 is uitgegaan van het heffen van leges voor milieubelastende activiteiten waarvoor de provincie bevoegd gezag is (rechtstreeks) of kan zijn (indien deze worden aangevraagd in combinatie met een andere activiteit waarvoor de provincie bevoegd is, de zogenaamde magneet-activiteiten). Per activiteit is een urenkental bepaald, dat vervolgens is vermenigvuldigd met het uurtarief van onze omgevingsdiensten. Dit resulteert in de tarieven die in de tarieventabel zijn opgenomen. De urenkentallen die de Provincie Fryslân hanteert, zijn ontwikkeld door de provincie Noord-Brabant, in samenwerking met de Brabantse omgevingsdiensten.

Door urenmonitoring gaan de omgevingsdiensten de kentallen de komende jaren toetsen. Indien nodig leidt dit tot aanpassing van de kentallen en tarieven. De meeste andere provincies geven aan dezelfde urenkentallen te gaan hanteren als uitgangspunt. Dit leidt tot landelijke uniformiteit, waarbij verschillen in uurtarief wel tot verschillende legestarieven leiden.

Daarmee leidt de Omgevingswet tot nieuwe uitvoeringsprocessen waarmee nog geen ervaringen zijn opgebouwd. In het kader van de begroting bemoedilijkt dit de vaststelling van tarieven en verwachte aantallen, en daarmee de begrote baten voor 2023. Bij de 1ste berap 2023 zal een geactualiseerd overzicht

van de geraamde baten voor 2023 worden ingediend, evenals een overzicht van de verwachte kostendeckendheid.

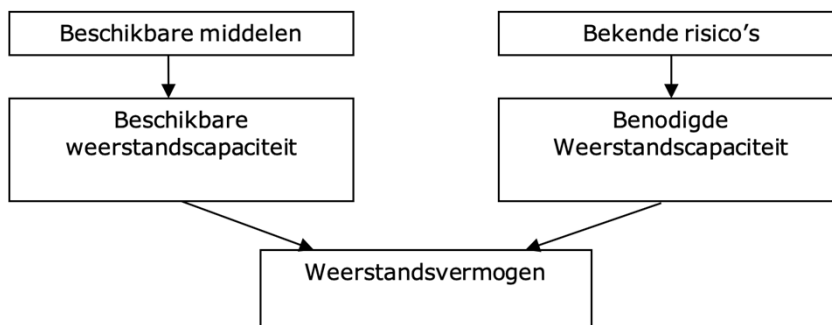
Paragraaf 2. Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen is een maatstaf om te beoordelen of de provincie in staat is om nadelige gevolgen van risico's op te vangen. Dit zonder dat daarbij de continuïteit van de uitvoering van taken in gevaar komt of de provincie het beleid moet wijzigen.

In de nota Nota Weerstandsvermogen is het beleid rond weerstandsvermogen geformuleerd. De nota geeft de methodiek en berekeningswijze van de afzonderlijke delen van het weerstandsvermogen aan, evenals de norm voor het gewenste niveau van het weerstandsvermogen.

In deze paragraaf komen de benodigde en de beschikbare weerstandscapaciteit aan de orde. Hieruit volgt het weerstandsvermogen van onze provincie. Daarna worden de risico's behandeld. Tot slot is de verplichte set van vijf financiële kengetallen opgenomen.

Het weerstandsvermogen is afhankelijk van de benodigde en de beschikbare weerstandscapaciteit. In onderstaand schema is dit schematisch weergegeven.

In het vervolg van deze paragraaf is de

nadere toelichting en onderbouwing van de bedragen opgenomen.

1 - Beschikbare weerstandscapaciteit

De beschikbare weerstandscapaciteit is de optelsom van alle elementen uit de provinciale financiële huishouding die we daadwerkelijk kunnen inzetten om onvoorziene, niet begrote kosten te dekken. Deze elementen behoren alleen tot de weerstandscapaciteit als hierdoor de continuïteit van het bestaande beleid niet wordt aangetast. Bovendien mag er niet al een bestemming aan gegeven zijn.

De beschikbare weerstandscapaciteit bestaat uit:

- reserves waar geen claim op rust. Dit zijn de reserves ná verwerking van vastgestelde beleidsverplichtingen, uitgesplitst in algemene en bestemmingsreserves;
- stille reserves. Vanwege de aard van deze reserves worden ze bij voorbaat niet gekwantificeerd, maar als p.m.-post opgenomen;
- onbenutte belastingcapaciteit. Deze kent een structureel karakter in de berekening van de beschikbare weerstandscapaciteit.

Hieronder is de beschikbare weerstandscapaciteit ten opzichte van weerstandscapaciteit zoals berekend in de jaarstukken 2021 weergegeven.

Beschikbare weerstandscapaciteit

Type beschikbare weerstandscapaciteit	31-12-2021	01-01-2023
<i>Bedragen x € 1.000,-</i>		

	(jaarrekening 2021)	(begroting 2023)
Reserves:		
Algemene reserve	10.000	10.000
Algemene reserve, vrij aanwendbaar (VAR)	126.100	167.200
Bestemmingsreserves	230.600	227.400
Stille reserves	-	-
Onbenutte belastingcapaciteit	24.600	32.400
Totaal beschikbare weerstandscapaciteit	391.300	437.000
Waarvan:		
Structureel	24.600	32.400
Incidenteel	366.700	404.600

Reserves

De reserves van de provincie Fryslân bedragen op kasbasis eind 2022 € 868 mln. Er rusten op deze reserves echter vastgestelde beleidsverplichtingen: verplichtingen die zijn vastgesteld door Provinciale Staten via begrotingen en begrotingswijzigingen. Voor de bepaling of de reserves in aanmerking komen voor de beschikbare weerstandscapaciteit moeten deze verplichtingen in mindering worden gebracht op de stand van de reserve. Hieronder wordt de stand van de reserves eind 2022 aangegeven zowel op kasbasis als op transactiebasis.

Reserves

Reserve (bedragen x € 1.000)	Saldo op kasbasis Eind 2022	Saldo op transactiebasis
<i>Algemene reserve</i>		
Basis reserve	10.000	10.000
Vrij aanwendbare reserve	206.961	167.229
<i>Subtotaal algemene reserve</i>	<i>216.961</i>	<i>177.229</i>
<i>Bestemmingsreserves</i>		
Fractieondersteuning	215	-
Reserve De Nieuwe Afsluitdijk	6.797	-
Investering eigendom derden	22.254	-
Groot onderhoud Wegen	14.817	-
Groot onderhoud Water	16.563	-
Groot onderhoud Gebouwen	1.189	-
Natuurpact 2014	30.349	-

Reserve (bedragen x € 1.000)	Saldo op kasbasis Eind 2022	Saldo op transactiebasis
Aankoop natuurterreinen (fase 1)	1.743	1.743
Generatiepact	668	-
Reserve weerstandrisico	100.000	100.000
Reserve risicobuffer	101.047	106.077
Breed cofinancieringsbudget	228	-
Afwaardering aandelenkapitaal windpark Fryslân	1.000	-

Windpark Fryslân ambitieagenda	11.803	19.334
Risicoreserve lening herstelplan Thialf	260	260
Rente kapitaalverstrekking Alliander	1.660	-
Risicoreserve strategische grondvoorraad	1.200	-
Dekkingsreserve kapitaallasten	262.979	-
Beklemde reserves verstrekte subsidies	18.140	-
Tijdelijke budgetten categorie A	30.602	-
Tijdelijke budgetten categorie B	27.407	-
<i>Subtotaal bestemmingsreserves</i>	<i>650.920</i>	<i>227.415</i>
Totaal	867.881	404.643

Toelichting

Algemene reserve

De algemene reserve is opgebouwd van uit een basisreserve van € 10 mln. en de vrij aanwendbare reserve. De stand van de vrij aanwendbare reserve is conform het financieel kader opgenomen, stand einde begrotingsperiode (2026). Hierbij is rekening gehouden met € 5 mln. per jaar conform het Bestuursakkoord, een minimale stand van de VAR van € 10 mln. Zie hoofdstuk 3 Financiële begroting.

Bestemmingsreserves

- De reserve fractieondersteuning is gevormd om nog beschikbare middelen aan het einde van het jaar in de toekomst in te kunnen zetten voor de fracties.
- De reserve De Nieuwe Afsluitdijk is bestemd voor projecten Afsluitdijk.
- De reserve voormalige BDU Verkeer en vervoer zal de komende jaren worden ingezet voor de uitvoering van een aantal projecten.
- De reserve investeringen in eigendom van derden is bedoeld voor onze bijdrage in projecten die niet in eigendom zijn van de provincie.
- Met de reserves groot onderhoud wegen, water en gebouwen worden de eventuele meer- of minderkosten van het groot onderhoud aan wegen, water en gebouwen verrekend. Dit zijn drie reserves die onderling niet uitwisselbaar zijn.
- De reserve natuurpact zal de komende jaren worden ingezet voor de uitvoering van dit natuurpact.
- De reserve aankoop natuurterreinen (fase 1) zal worden ingezet voor de aankoop van natuurterreinen.
- Binnen de reserve gebiedsbudget zijn de nog beschikbare middelen opgenomen die bestemd zijn voor projecten binnen de verschillende gebieden.
- De reserve ticketrisico's culturele producties wordt ingezet voor de financiering van de Agenda 2028.
- De reserve generatiepact is bedoeld voor de dekking van de toekomstige lasten van personeel dat deelneemt aan het generatiepact.
- De reserve capaciteit 2019 – 2023 is bedoeld om de nog beschikbare middelen aan het eind van het jaar in de toekomst in te kunnen zetten voor capaciteit.
- De weerstandsbuffer is bedoeld voor het opvangen van het risico zoals berekend in de stresstest.
- De risicobuffer is bedoeld voor het opvangen van het risico van de uitgezette en nog uit te zetten revolverende middelen.
- De reserve breed co-financieringsbudget creëert voor de cofinancieringsbudgetten meer flexibiliteit in de begroting en is volledig belegd.
- De reserve Windpark Fryslân (WPF) bestaat uit twee delen. Eén wordt gevormd om richting einde van de exploitatiefase ons aandelenkapitaal (€ 20 mln.) af te kunnen waarden. Op basis van de voorzichtige businesscase scenario wordt ingeschat dat er vanaf 2022 gemiddeld jaarlijks € 6 mln. aan rente en dividend binnenkomt. Daarvan gaan we jaarlijks € 1 mln. (20 jaar) toevoegen aan deze reserve. In het tweede deel worden de rendementen opgenomen in afwachting van nadere besluitvorming. Dit is naar verwachting € 3,3 mln. per jaar. Door deze vorming is het saldo op transactiebasis hoger dan op kasbasis. Over de bestemming is nog geen besluitvorming. De overige € 1,7 mln. aan rendement komt ten gunste van de algemene middelen. Dit is volgens PS besluit op 26 februari 2020. Het saldo op kasbasis is de reserve die is gevormd uit de opbrengst van het deelnemen in en financieren van Windpark Fryslân Holding BV via Fryslân Hurde Wyn BV.
- Op 30 juni 2021 hebben Provinciale Staten besloten tot vorming van de reserve lening herstelplan Thialf. Deze reserve is bedoeld ter dekking van de eventueel te vormen risicovoorziening voor de verstrekte lening herstelplan Thialf.

- De staten hebben middels een motie besloten tot het reserveren van de rente op de kapitaalverstrekking Alliander ter dekking van mogelijk lager dividend in de toekomst.
- De reserve inzet wurkje foar Fryslân subsidiedeel wordt ingezet voor de afwikkeling van het programma wurkje foar Fryslân.
- De reserve structurele budgetten jaarovergang betreft subsidieverplichtingen van structurele budgetten die in het volgende jaar worden afgewikkeld.
- Vanuit de risicoreserve strategische grondvoorraad zal bij een negatieve marktprijsontwikkeling van de aankopen strategische gronden een risicovoorziening strategische grondvoorraad worden gevormd.
- De dekkingsreserve kapitaallasten wordt de komende jaren ingezet om de afschrijvingslasten van infrastructurele projecten af te dekken.
- De bekleemde reserve verstrekte subsidies is in 2020 gevormd naar aanleiding van de stelselwijziging lastneming subsidie en is volledig belegd.
- De reserves van de tijdelijke budgetten categorie A en B zijn volledig belegd.

Stille reserves

Stille reserves zijn de meeropbrengsten van direct verkoopbare activa, waarvan de verkoopwaarde hoger is dan de boekwaarde. Bij de provincie Fryslân gaat het om stille reserves op de dienstwoningen, gronden en deelnemingen. Naast enkele kleine deelnemingen zijn het aandeelhouderschap van Alliander, Windpark Fryslân, en Vitens onze grootste deelnemingen.

Stille reserves maken slechts deel uit van de beschikbare weerstandscapaciteit als het betreffende activum op korte termijn (binnen één jaar) verkoopbaar is én verkoop de taakuitoefening van de provincie niet aantast.

De stille reserves worden bij voorbaat niet gekwantificeerd. Mocht de beschikbare weerstandscapaciteit niet toereikend zijn om de risico's op te vangen, dan worden de stille reserves wél betrokken om de afweging te maken of de beschikbare weerstandscapaciteit moet worden aangevuld

Onbenutte belastingcapaciteit

Jaarlijks stelt het rijk het maximaal toegestane niveau van de opcenten op de motorrijtuigenbelasting vast. Dit wettelijke maximum gaat in op 1 januari van het volgende belastingjaar. Het verschil tussen het maximaal mogelijke tarief en het feitelijk door de provincie gehanteerde tarief voor de opcenten, bepaalt de vrije of onbenutte belastingcapaciteit. Zie paragraaf 1 Provinciale heffingen. De onbenutte belastingcapaciteit is structureel omdat deze potentiële opbrengst zich in beginsel elk jaar voordoet. Dit in tegenstelling tot een reserve die na aanwending is verdwenen.

2 – Benodigde weerstandscapaciteit

De benodigde weerstandscapaciteit is de optelsom van alle risico's waarvoor geen maatregelen zijn getroffen. Het gaat hierbij om risico's die van materiële betekenis kunnen zijn voor de financiële positie. Een risico heeft voor de provincie een materiële betekenis als die meer bedraagt dan € 50.000,-. Dit lijkt een laag bedrag, maar moet gezien worden als een grens om een risico te identificeren.

Nettorisico

De risico's die relevant zijn voor het bepalen van de benodigde weerstandscapaciteit kunnen niet op een andere manier worden ondervangen. De reguliere risico's die zich regelmatig voordoen en die meestal vrij goed meetbaar zijn, behoren hier niet toe. Voor deze risico's kan de provincie verzekeringen afsluiten of voorzieningen vormen. Ook kunnen risico's worden beperkt met beheersmaatregelen, zoals budgetafspraken en versobering van investeringsprojecten bij stijgende prijzen. Voor de bepaling van de benodigde weerstandscapaciteit is dan ook het nettorisico van toepassing. Dit zijn de risico's na aftrek van voorzieningen, beheersmaatregelen, enz.

Deze risico's worden zo goed mogelijk benaderd op basis van schattingen. Zie hiervoor onderdeel 5 van deze paragraaf. Omdat risico's per definitie niet zijn te kwantificeren, gaat het om grove schattingen.

Bij het 'kwantificeren' wordt onderscheid gemaakt tussen risico's met eenmalige gevolgen en risico's met structurele gevolgen. Voor de bepaling van de verwachte impact van een risico met een structureel gevolg, wordt een tijdsperspectief aangehouden van twee jaar. Dit risico wordt vermenigvuldigd met de factor twee. Binnen een reactietijd van twee jaar moet het risico geminimaliseerd kunnen worden door het bijsturen of aanpassen van het beleid. Of het risico wordt opgevangen binnen de (reguliere) exploitatie.

De verwachte impact van de incidentele en structurele risico's wordt berekend door het nettorisico te vermenigvuldigen met de kans dat het risico zich voordoet. Deze kans is een grove schatting.

Stresstest

Jaarlijks voeren we een 'stresstest' bij de kadernota uit. Deze stresstest geeft een inzicht in de verwachte gevolgen van exogene risico's op de financiële positie van de provincie. Exogene risico's zijn variabelen die van grote invloed kunnen zijn op de financiële positie van de provincie, maar niet in eerste instantie door de provincie zelf te beïnvloeden zijn.

Voor de exogene risico's worden drie scenario's in beeld gebracht. Ten opzicht van het gekozen (reële) scenario bij het opstellen van de begroting wordt daarnaast een somber en een midden scenario uitgewerkt. Het resultaat van het sombere scenario, waarin de exogene variabelen zich negatief ontwikkelen, wordt meegenomen in de berekening van de benodigde weerstandscapaciteit.

Benodigde weerstandscapaciteit

Progr	Omschrijving risico's	Nettorisico	kans	Bedragen x € 1.000,-	
				afgerond	
				Incidenteel	Structureel
3	Negatieve waarden afvalbedrijven	12.900	11%	1.400	
3	Repressieve handhaving	5.000	2%	100	
3	Onvoldoende overheidstoezicht	35.000	4%	1.400	
3	Vergunningverlening en toezicht	35.000	1%	400	
div.	Overcommitering	PM	PM	PM	
7	Verstrekke leningen, borgstellingen en deelnemingen	4,4	1%	-	
7	Revolverende middelen uitgezet	235.500	33,30%	78.500	
div.	Verbonden partijen	151.700	1,30%	2.000	
div.	Juridische procedures	5.400	18,40%	1.000	

div.	Informatieveiligheid en privacy	27.000	3%	800	
div.	OV concessies en Corona	PM	PM	PM	
				----- +	
	Subtotaal risico's (afgerond)			85.600	
	Stresstest kadernota 2023			164.900	
				----- +	
	Benodigde weerstandscapaciteit (afgerond)				250.500

Toelichting

In onderdeel 5 wordt per risico een toelichting gegeven.

3 – Weerstandsvermogen

Hieronder volgt een samenvatting en de conclusie/uitkomst van het weerstandsvermogen van de provincie Fryslân.

Samenvatting

Weerstandsvermogen <i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Jaarstukken 2021	Begroting 2023
Benodigde weerstandscapaciteit (A)	185.700	250.500
Beschikbare weerstandscapaciteit (B)	391.900	437.000
Weerstandsvermogen B/A (ratio)	2,11	1,74
Weerstandsvermogen B – A	205.600	186.500
Beschikbare weerstandscapaciteit exclusief onbenutte belastingcapaciteit (C)	366.700	404.600
Weerstandsvermogen C/A (ratio)	1,97	1,62
Weerstandsvermogen C – A	181.000	154.100

Toelichting

De benodigde weerstandscapaciteit eind 2022 is ten opzichte van de jaarstukken toegenomen door met name een toename van het sombern scenario van de stresstest. De beschikbare weerstandscapaciteit is ook gestegen. Dat is met name het gevolg van een toename (per saldo) van de VAR. Enerzijds is er andere via de kadernota voorstellen beslag gelegd op de middelen in de VAR. Anderzijds is de VAR toegenomen door met name de gestegen inkomsten uit het provinciefonds (meicirculaire) en de heroverwegingen naar aanleiding van de kadernota en ZBB.

Per saldo is de ratio weerstandsvermogen incl. de onbenutte belastingcapaciteit (1,74) gedaald ten opzichte van de ratio per 31 december 2021 (2,11).

Conclusie

In de nota weerstandsvermogen is de norm voor het weerstandsvermogen gesteld op een bandbreedte tussen de 1,4 en 2,0. In deze nota is eveneens opgenomen dat wanneer het weerstandsvermogen kleiner is dan 1 er een heroverweging van reeds gelabelde nieuwe beleidsgelden plaats kan vinden.

De berekende beschikbare weerstandscapaciteit, excl. de onbenutte belastingcapaciteit is 1,62 en valt binnen de bandbreedte. Daarmee is het weerstandsvermogen van de provincie toereikend.

4 – Mutaties risico's

Hieronder staan de mutaties ten opzichte van de risico's zoals gepresenteerd in de jaarstukken 2021.

Gewijzigde risico's:

Inhoudelijk zijn de risico's conform de weerstandsparagraaf in de jaarstukken 2021. Wel is de inschatting van de omvang en kans voor een aantal risico's aangepast waardoor sprake is van een toename van de benodigde weerstandscapaciteit, van € 185,7 mln. (jaarstukken 2021) naar € 250,3 mln. (begroting 2023). Belangrijkste oorzaak is de toename van de het sombere scenario van de stresstest. In de scenario's voor de stresstest zijn de risico's met betrekking tot de nadelige effecten van de actualisatie van het verdeelmodel, de hoge inflatie en de financiële risico's rondom cofinanciering hoger ingeschat dan in de berekening van vorig jaar.

5 – De risico's

In de onderstaande tabel staat een toelichting op de risico's.

Omschrijving	Programma	Bedrag en kanspercentage
<p>Negatieve waarden afvalbedrijven</p> <p>De provincie verleent omgevingsvergunningen, voor bedrijven waarvoor GS het bevoegd gezag is, aan onder andere bedrijven die afval bewerken, verwerken en/of opslaan. Vanwege intrekking van het Besluit financiële zekerheid milieubeheer kan de provincie geen dekking meer eisen voor financiële risico's die voortvloeien uit omgevingsvergunningverlening aan bedrijven.</p> <p>Voor het bepalen van het actuele risico is over 2021 per afvalverwerker de kans waarop het nettorisico zich voordoet bepaald. Aanbevolen wordt het risicobedrag in de provinciale Begroting 2023 met twee ton euro te verhogen t.o.v. 2022 naar risicowaarde van € 1,41 mln (voor 42 bedrijven, max. € 12,9 mln, Kans 11%).</p> <p>Het risicopercentage is gebaseerd op een combinatie van een inschatting van de financiële impact van de negatieve waarde van het afval en een inschatting van de financiële positie waarin een bedrijf verkeert a.h.v. financiële jaarverslagen.</p> <p>Het nettorisico omvat de kosten voor het verwerken van het resterende afval door de provincie als de afvalverwerker wegens faillissement en/of calamiteiten niet meer kan voldoen aan de in de vergunning gestelde voorwaarden. In deze berekening staat het nettorisico gelijk aan de gemiddelde marktwaarde van de negatieve afvalwaarde.</p> <p>Onder de Omgevingswet kan de provincie voor majeure risico bedrijven en mogelijk de afvalbedrijven in een omgevingsvergunning voorschriften opnemen die de vergunninghouder verplichten tot financiële zekerheidstelling.</p> <p>Het wijzigingsbesluit financiële zekerheidstelling (FiZe) heeft voor consultatie voorgelegd en ligt nu voor advies bij de Raad van State. Het wijzigingsbesluit houdt in dat ten opzichte van het Omgevingsbesluit er voor de risicobedrijven een algehele verplichting komt (MOET-bepaling) en voor afvalbedrijven een bevoegdheid om FiZe te eisen (KAN-bepaling). De verwachting is dat eind 2022 meer duidelijkheid is over de definitieve besluitvorming en over de inhoudelijke, bestuurlijke en financiële keuzes. De omgevingswet wordt naar verwachting 1-1-2023 van kracht. Het aanpassen van de bestaande vergunningen zal dan nog ruim 4 à 5 jaar in beslag nemen.</p>	Omgeving	Max. € 12,9 mln. Kans: 11%
<p>Repressieve handhaving</p> <p>Op grond van een aantal milieuwetten is de provincie verantwoordelijk voor handhaving bij bepaalde categorieën van inrichtingen. Bij deze handhaving is incidenteel bestuursdwang nodig zonder dat financiële verrekening is verzekerd.</p>	Omgeving	Min. € 10.000,- Max. € 10 mln. Kans: 2%
<p>Onvoldoende overheidstoezicht</p> <p>Sinds o.a. de vuurwerkramp in Enschede en de cafébrand in Volendam staat onvoldoende overheidstoezicht in de belangstelling. Hoewel bedrijven en saneerders zelf verantwoordelijk zijn en blijven voor het voldoen aan de betreffende milieuregelgeving, kan de provincie te maken krijgen met claims uit gesteld onvoldoende toezicht.</p> <p>Uit jurisprudentie blijkt dat de overheid onder omstandigheden aansprakelijk kan zijn indien er onvoldoende toezicht is gehouden op naleving van regelgeving.</p>	Omgeving	Min. € 10.000,- Max. € 70 mln. Kans: 4%
<p>Vergunningverlening & toezicht</p> <p>Bij vergunningverlening bestaan er risico's dat er onterecht (dan wel onvolledig, niet doelmatig of niet tijdig) vergunningen en dergelijke worden verleend, gewijzigd of geweigerd. Onder meer voor Wabo, ontgrondingen, vuurwerk en luchtvaart. Bij bodemverontreinigingen bestaat het risico dat een onjuiste beschikking voor een verontreinigingssituatie en/of saneringsplan wordt afgegeven. Daarnaast kunnen er financiële gevolgen voor bedrijven of derden ontstaan als gevolg van termijnoverschrijdingen bij het aanvragen van vergunningen waar de provincie aansprakelijk voor kan worden gesteld. Ook kan gedacht worden aan financiële gevolgen van het niet correct tot stand komen van een handavingsbesluit of rechtsongelijkheid bij toezicht.</p>	Omgeving	Min. € 10.000,- Max. € 70 mln. Kans: 1%
<p>Europese programma's</p> <p>Overcommitting EFRO/EZ, Interreg en POP3. Het is een bekend verschijnsel dat de bedragen uit een subsidieaanvraag van een project hoger zijn dan de bedragen uit het afrekeningsverzoek. Dit leidt dan tot vrijval van cofinancieringsmiddelen. Om te voorkomen dat Europese middelen terugvloeien, wordt zowel door het SNN als door de provincie tot overcommitting van de beschikbare middelen overgegaan. In de loop der jaren zijn ervaringscijfers beschikbaar gekomen (10 tot 15% vrijval). De provincie blijft met de gepleegde overcommitting van 10% beneden dat percentage. De vrijval die ontstaat bij de eindafrekening van de projecten, wordt aangewend ter dekking van de overcommittingruimte.</p>	Verschillende programma's	p.m.
<p>Verstekte leningen, borgstellingen en deelnemingen</p> <p>Wanneer de begunstigde van een borgstelling of de ontvanger van een verstekte geldlening niet aan zijn verplichtingen voldoet, komen de eventuele lasten voor de provincie. De deelnemingen en verstekte geldleningen zijn van dien aard dat het risico gering is. Voor die enkele keer dat de provincie naar eigen inschatting wel enig risico loopt, is een voorziening getroffen. Voor de borgstellingen wordt een marginaal risico aangehouden van het restantbedrag dat per balansdatum resteert. Per medio 2022 stond de provincie borg voor € 8,8 mln. aan leningen.</p>	Algemene dekkingsmiddelen	€ 8,8 mln. Kans: 1%
<p>Revolverende middelen uitgezet</p> <p>In paragraaf 4 Financieringen is opgenomen welke revolverende middelen zijn uitgezet door de provincie.</p>	Algemene dekkingsmiddelen	€ 235,5 mln. Kans 33,3%

Verbonden partijen In paragraaf 5 Verbonden partijen is per vervonden partij aangegeven welk risico de provincie loopt.	Verschillende programma's	€ 151,1 mln. Kans: 1,2%
Juridische procedures Hieronder vallen de nog lopende juridische procedures van derden tegen de provincie. Gelet op de onderliggende risico's komt het risicopercentage uit op gemiddeld 18%. Onderstaand is een overzicht (geanonimiseerd en getotaliseerd) opgenomen.	Verschillende programma's	€ 5,4 mln. Kans: 18%
Informatieveiligheid en privacy De nieuwe Europese privacy verordening, de algemene verordening gegevensbescherming (AVG) is per 25 mei 2018 van kracht geworden. In deze verordening staat dat de autoriteit persoonsgegevens boetes aan overheidsinstanties mag geven tot een maximum van € 20 miljoen. Het risico bestaat dat door het onzorgvuldig omgaan met persoonsgegevens en het niet tijdig melden van datalekken de provincie (een) boete(s) kan krijgen van de autoriteit persoonsgegevens. Wij trachten dit risico te beheersen door gebruik te maken van een continue proces van verbetering rondom informatieveiligheid en privacy waardoor nieuwe risico's tijdig kunnen worden gesignaleerd en aanvullende beheersmaatregelen kunnen worden getroffen. Verschijningsvormen informatiebeveiligingsincidenten: - Provincie wordt slachtoffer een phishingmail. Schade van €0 tot het betalen van losgeld €200.000 in Bitcoins tot het betalen van herstelschade na het niet betalen van losgeld > €5 miljoen (Bron hack Hof van Twente) - Een hack waarbij criminelen binnendringen in de infrastructuur van de provincie. Fysieke schade en imago schade €100.000 tot (enkele) miljoenen euro's.	Verschillende programma's	Max. (boete) € 20 mln. Kans: 1% Max. (schade) € 5 mln. Kans: 10% Max. (schade) € 2 mln. Kans: 5%
OV concessies en Corona Corona heeft een grote financiële impact op het OV. Voor 2020, 2021 en 2022 had het Rijk een beschikbaarheidsvergoeding in het leven geroepen. Vervoerders kregen met deze regeling van het Rijk tot maximaal 95% van hun kosten gedekt. De financiële vooruitzichten voor het OV zijn zorgwekkend wegens het achterblijven van het aantal reizigers. Ook bestaat het risico op een terugkeer van corona waardoor opnieuw beperkende maatregelen moeten worden genomen en het OV opnieuw hard zal worden getroffen. Het Rijk heeft aangekondigd dat in dat geval in 2023 verdere financiële ondersteuning zal worden geboden aan het OV. Als het Rijk hierin niet volledig in voorziet, kan er een financiële consequentie zijn voor de provincie of het voorzieningen niveau van het OV moet worden bijgesteld.	Infrastructuur	p.m.

Begroting 2023				
Overzicht juridische procedures t.b.v. paragraaf weerstandsvermogen				
Toelichting: Per procedure is in afstemmen met materiedeskundigen (waaronder advocaat van de provincie) een schatting gemaakt van de minimale en maximale financiële impact. Daarbij is tevens een schatting gemaakt van de kans dat de procedure daadwerkelijk leidt tot een uitstroom van middelen. Door de vermenigvuldiging van bedrag x kans is het risico gekapitaliseerd. Vanwege de AVG is de lijst met juridische procedures 'geanonimiseerd' (geen namen, alleen het onderwerp). Ook is alleen het totaal bedrag inzichtelijk gemaakt, en dus niet op regeniveau. Bij de dienst is een onderbouwing aanwezig van zowel de berekening als inhoudelijke toelichting per procedure.				
Juridische procedure	Minimum	Maximum	Kans	Bedrag
Programma 6: Bedrijfsvoering				
Dispuut faillissementsaanvraag				
Programma 2: Infrastructuur				
Nadeelcompensatie en compensatie kabels en leidingen				
Vergunningverlening bovenmaatse schepen				
Programma 3: Omgeving				
Aansprakelijkheidstelling i.v.m. verkoop woning				
Ontgrondingsvergunning - aansprakelijkheidsstelling				
Te laat verlenen vergunning				
Mogelijke schadeclaim als uitvloeisel van opkoopregeling				
Totaal financieel risico	-	5.380.000	18%	990.000

6 – Financiële kengetallen

Met ingang van de begroting 2016 is in de BBV voorgeschreven dat in deze paragraaf een set van vijf verplichte financiële kengetallen opgenomen moet worden voorzien van een toelichting. Voor statenleden is het van belang dat ze de betekenis van de kengetallen begrijpen en inzicht krijgen in de financiële positie van hun provincie. Een beoordeling van de onderlinge verhouding van de kengetallen in relatie tot de financiële positie is daarvoor essentieel. Daarbij is het ook relevant om inzicht te hebben in de ontwikkeling van de kengetallen over de jaren heen.

1A. Netto schuldquote

De netto schuld weerspiegelt het niveau van de schuldenlast van de provincie ten opzichte van de eigen middelen. De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie.

	Ultimo jaar (Bedragen x € 1.000)	Rekening 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Raming 2024	Raming 2025	Raming 2026
A	Vaste schulden	76.088	67.644	59.199	50.755	42.311	33.866
B	Netto vlottende schuld	82.294	84.794	204.893	226.161	218.740	264.661
C	Overlopende passiva	114.117	98.972	93.505	80.873	64.051	61.758
D	Financiële activa	-	-	-	-	-	-
E	Uitzettingen < 1 jaar	334.558	9.332	9.332	9.332	9.332	9.332
F	Liquide middelen	374	-	-	-	-	-
G	Overlopende activa	17.158	17.158	17.158	17.158	17.158	17.158
H	Totale baten (excl. mutaties reserves)	350.458	390.413	365.628	360.781	352.924	330.420
	Netto schuldquote (A+B+C-D-E-F-G)/Hx100%	-23%	58%	91%	92%	85%	101%

Toelichting

Bij een negatieve schuldquote is er geen sprake van een schuldenlast, maar een overschot aan middelen. Er wordt, anders dan hierboven weergegeven, verwacht dat de schuldquote langer negatief zal blijven en er dus langer een overschot aan middelen zal zijn, omdat een deel van de uitgaven later in de tijd of maar ten dele zullen plaatsvinden. Bij een positieve schuldquote is er wel sprake van een schuldenlast.

1B. Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen

Om inzicht te verkrijgen in hoeverre sprake is van het verstrekken van leningen uit hoofde van de publieke taak wordt de netto schuldquote ook inclusief doorgeleende gelden weergegeven. Op die manier wordt in beeld gebracht wat het aandeel van de verstrekte leningen (vanuit de publieke taak) is en wat dit betekent voor de schuldquote.

	Ultimo jaar (Bedragen x € 1.000)	Rekening 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Raming 2024	Raming 2025	Raming 2026
A	Vaste schulden	76.088	67.644	59.199	50.755	42.311	33.866
B	Netto vlottende schuld	82.294	84.794	204.893	226.161	218.740	264.661
C	Overlopende passiva	114.117	98.972	93.505	80.873	64.051	61.758
D	Financiële activa (incl. verstrekte leningen)	535.333	555.818	543.453	518.318	505.214	499.985
E	Uitzettingen < 1 jaar	334.558	9.332	9.332	9.332	9.332	9.332
F	Liquide middelen	374	-	-	-	-	-
G	Overlopende activa	17.158	17.158	17.158	17.158	17.158	17.158
H	Totale baten (excl. mutaties reserves)	350.458	390.413	365.628	360.781	352.924	330.420
	Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen (A+B+C-D-E-F- G)/Hx100%	-175%	-80%	-53%	-47%	-54%	-45%

Toelichting

Bij een negatieve schuldquote is er geen sprake van een schuldenlast, maar een overschot aan middelen. Bij een positieve schuldquote is er wel sprake van een schuldenlast.

2. De solvabiliteitsratio

Dit kengetal geeft inzicht in de mate waarin de provincie in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen.

Onder de solvabiliteitsratio wordt verstaan het eigen vermogen als percentage van het balanstotaal. Het eigen vermogen van een provincie bestaat uit de reserves (zowel de algemene reserve als de bestemmingsreserves) en het resultaat van baten en lasten.

	Ultimo jaar (Bedragen x € 1.000)	Rekening 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Raming 2024	Raming 2025	Raming 2026
A	Eigen vermogen	1.052.441	867.881	777.325	757.489	751.238	738.053
B	Balanstotaal	1.334.663	1.129.078	1.144.958	1.125.521	1.086.792	1.108.999
	Solvabiliteit (A/B) x 100%	79%	77%	68%	67%	69%	67%

Toelichting

Door de grote reserves van de provincie is de solvabiliteit hoog. Door de inzet van een deel van de reserves daalt het eigen vermogen van de provincie de komende jaren.

3. Kengetal grondexploitatie

De afgelopen jaren is gebleken dat grondexploitatie een forse impact kan hebben op de financiële positie van decentrale overheden. De boekwaarde van de voorraden grond is van belang, omdat deze waarde moet worden terugverdiend bij de verkoop. De accountant moet ieder jaar beoordelen of de gronden tegen een actuele waarde op de balans zijn opgenomen.

	Ultimo jaar (Bedragen x € 1.000)	Rekening 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Raming 2024	Raming 2025	Raming 2026
A	Niet in exploitatie genomen bouwgronden	-	-	-	-	-	-
B	Bouwgronden in exploitatie	1.972	5.802	8.002	-	-	-
C	Totale baten (excl. mutatie reserves)	350.458	390.413	365.628	360.781	352.924	330.420
	Grondexploitatie (A+B)/Cx100%	1%	1%	2%	0%	0%	0%

Toelichting

De gronden van de provincie betreffen met name de natuurgronden en de gronden voor infrastructuur. Daarnaast is er in beperkte mate sprake van een strategische grondvoorraad. De natuurgronden worden ingericht als natuur of worden verkocht wanneer ze niet passen in de EHS. Met de opbrengst daarvan moet andere gronden die wel binnen de EHS passen aangekocht worden (de zogenaamde grond voor grond constructie). Bij de infraprojecten worden de gronden die niet noodzakelijk zijn voor de aanleg van de weg weer verkocht.

4. Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van het structurele en reële evenwicht van de begroting wordt het onderscheid gemaakt tussen structurele en incidentele lasten. Bij incidentele lasten of baten gaat het om eenmalige zaken die zich gedurende maximaal drie jaar voordoen. Voorbeelden van structurele baten zijn de algemene uitkering en eigen belastinginkomsten. Bij structurele lasten zijn dat bijvoorbeeld de personeelslasten, kapitaallasten en bijdragen aan gemeenschappelijke regelingen.

Een begroting waarvan de structurele baten hoger zijn dan de structurele lasten is meer flexibel dan een begroting waarbij structurele baten en lasten in evenwicht zijn.

	Ultimo jaar (Bedragen x € 1.000)	Rekening 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Raming 2024	Raming 2025	Raming 2026
A	Aantal opcenten motorrijtuigenbelasting	87,0	87,0	87,0	88,4	89,8	91,2
B	Landelijk gemiddelde aantal opcenten	83,5	83,7	84,9	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.
	Aantal opcenten tov. Landelijk gemiddelde in jaar ervoor (A/B) x 100%	104,2%	103,9%	102,5%			

Toelichting

De opcenten zijn voor provincies de belangrijkste eigen belastinginkomsten. De belastingcapaciteit geeft inzicht in de mate waarin bij het voordoen van een financiële tegenvaller in het volgende begrotingsjaar kan worden opgevangen of ruimte is voor nieuw beleid. Om deze ruimte weer te kunnen geven is een ijkpunt nodig. In dit geval landelijk gemiddelde tarieven.

Paragraaf 3. Onderhoud kapitaalgoederen

Algemeen

Deze paragraaf bevat de beleidslijnen voor het onderhoud en beheer van onze 'kapitaalgoederen'. Het gaat om de infrastructuur incl. groenvoorzieningen (wegen, vaarwegen en kunstwerken). Daarnaast gaat het om de gebouwen waaronder het provinciehuis, de steunpunten, centraal bedienpunt en het Afsluitdijk Wadden Center.

Uitgangspunt voor het onderhoud en beheer van de infrastructuur zijn de door Provinciale Staten in 2020 vastgestelde Actualisatie Onderhoudsbeleidskaders.

1 - Onderhoud infrastructuur

Onderhoud en planning infrastructuur

We zijn verantwoordelijk voor het in stand houden van de provinciale infrastructuur. Het betreft wegen, fietspaden, vaarwegen met de oevers en kunstwerken.

Voor de onderdelen van de infrastructuur wordt een optimale planning gemaakt (assetmanagement) voor het jaarlijks terugkerend onderhoud (JTO) en het groot onderhoud (G.O.) op basis van inspecties en meerjarenplannen.

Voor het jaarlijks terugkerend onderhoud en het groot onderhoud worden jaarlijks middelen beschikbaar gesteld, aansluitend bij het door Provinciale Staten vastgestelde onderhoudsniveau. Daarnaast is er nog het dagelijks onderhoud wat vooral bedoeld is om de beschikbaarheid van de infrastructuur te borgen (calamiteiten en storingen).

Wij werken volgens de methodiek van Asset Management. Het assetmanagement betreft het continue proces van beleid en strategie, beheren en programmeren, plannen en voorbereiding, bouwen onderhouden en exploiteren, inspecteren en analyseren en evalueren en bijsturen waarbij er optimaal gestuurd wordt op risico's, prestaties en kosten.

Van alle assets wordt de conditie bepaald op basis van het schouw- en inspectieplan. Op basis van de gegevens uit de beheersystemen wordt jaarlijks een onderhoudsmeerjarenplanning (MJP) opgesteld. Het opstellen van het MJP is een onderdeel van beheren en programmeren.

In het jaarlijkse Uitvoeringsprogramma Verkeer en Vervoer is de uitvoeringsplanning van het groot onderhoud opgenomen.

De gewenste kwaliteit voor ons areaal was *een '7'*, zoals deze als rapportcijfer voor het onderhoudsniveau is geïntroduceerd in het Coalitieakkoord 2015 – 2019. In het huidige Bestuursakkoord is dit uitgangspunt impliciet bestendigd. In de PS vergadering van 29-6-2022 is besloten om de kwaliteit van ons onderhoud met ingang van 2023 terug te brengen naar *een '6'*. Hiermee wordt nog een voldoende onderhoudsniveau gegarandeerd. In het verlengde hiervan kijken we ook naar mogelijkheden om met het onderhoud aan andere provinciale doelen bij te kunnen dragen. Met als uiteindelijk streven het zo doeltreffend mogelijk uitvoeren van onderhoud.

Omvang beheer infrastructuur peildatum 1 Juni 2022

Vaarwegennetwerk	Lengtes in kilometers en meren in hectaren
Nautisch beheer (verkeersregeling en bestuurlijke handhaving)	971km (vaarwegen) 10.109 hectare(meren)
Bodembeheer vaarwegen (baggeren)	820 km
Oeverbeheer	218 km

Wegareaal	Lengtes in kilometers
Parallelweg	120 km
Fietspad	188 km
Rijbaan	520 km
Sloot	758 km
Berm	803 Ha
Kunstwerkenareaal	Aantallen in stuks
Aquaducten	6
Tunnels en onderdoorgangen	82
Vaste bruggen	132
Sluizen	26
Viaducten	19
Verkeersregelininstallaties*	30
Beweegbare bruggen**	56
Bediencentrale	1
Glasvezelring	Ca.200km
Faunavoorzieningen	130

---

* Verkeersregelininstallatie (VRI), gladheid meld systemen (GMS), Dynamisch Route-informatiepaneel (DRIP), Dynamische Route Informatie Systemen (DRIS) en slimme verkeersborden (ZVS).
In totaal beheren we 30 systemen:

8x stoplicht / VRI's
18x GMS
1x ZVS

2x DRIP
1x DRIS

** Bij twee objecten gaat het alleen om de remmingwerken

De opgave van het oeverbeheer betreft alleen die oevers die wij in eigendom en beheer hebben. Dit is dus niet de lengte van betreffende vaarwegen

2 – Onderhoud gebouwen

Gebouwen

De gebouwen en de bedrijfsgebouwen betreffen het Provinciehuis, kantoor Uitwellingerga, de steunpunten, het centrale bedienpunt (Swettehûs), het Afsluitdijk Wadden Center en de busstations in Dokkum, Heerenveen, Oosterwolde, Leeuwarden en Sneek en het CNG tankstation voor de bussen in Leeuwarden. Het streven is om deze gebouwen technisch gezien in een goede staat van onderhoud te houden.

Provinciehuis

Voor het Provinciehuis is een meerjaren onderhoudsplan (MJOP) voor een periode van 50 jaar opgesteld. Met dit plan wordt gewaarborgd dat het gebouw en de daarin aanwezige installaties, apparatuur, losse en vaste inrichting op een goede wijze worden beheerd, geëxploiteerd en onderhouden. Het meerjaren onderhoudsplan is opgesteld op basis van de NEN-2767 (conditiemeting). In het meerjaren onderhoudsplan zijn het jaarlijks onderhoud, het groot onderhoud en de vervangingsinvesteringen opgenomen.

Het jaarlijks onderhoud is nodig om de bedrijfszekerheid van het gebouw en de installaties te waarborgen, de veiligheid te kunnen garanderen en de uitstraling van het gebouw in stand te houden. Dit onderhoud wordt uitgevoerd om te voldoen aan regelgeving (bijvoorbeeld ARBO en NEN) en verzekerd te zijn van ondersteuning van de leverancier (bijvoorbeeld garantiebepalingen).

Het niet jaarlijks onderhoud betreft het niet reguliere en groot onderhoud aan het gebouw, installaties, apparatuur en inrichting. Dit omvat onder meer onderhoud aan dakbedekking, gevels, zonwering, vloeren, wanden, verwarming, koeling, verlichting, liften, brandbeveiliging en binnen- en buitenschilderwerk. De uitvoering vindt gemiddeld om de 5 tot 10 jaar plaats.

Omdat de provincie het beheer en onderhoud van het provinciehuis verder wenst te professionaliseren is zij, na een aanbestedingsprocedure in 2014, een overeenkomst voor 5 jaar (maximaal 9 jaar) aangegaan met drie partijen voor het onderhoud (bouwkundig, elektrotechnisch en werktuigbouwkundig). In 2019 zijn de overeenkomsten voor 4 jaar verlengd. De voorbereiding van de aanbesteding voor de nieuwe onderhoudscontracten met ingang van 2023 is in 2022 opgestart.

De vervangingsinvesteringen zijn begroot op basis van de economische levensduur (afschrijvingstermijn). Op het beslismoment van de feitelijke vervanging wordt onderzocht of het betreffende onderdeel nog langer mee kan.

De lasten van het dagelijks en jaarlijks terugkerend onderhoud zijn opgenomen in de structurele lasten en het groot onderhoud staat jaarlijks voor een vast bedrag opgenomen in de begroting. Op basis van de programmering wordt het meerder of mindere beschikt of gevormd vanuit de Reserve groot onderhoud gebouwen

Overige bedrijfsgebouwen

De overige bedrijfsgebouwen betreffen 13 voormalige dienstwoningen, het kantoor Uitwellingerga, de

steunpunten, 3 schiphuizen, het centrale bedienpunt (Swettehûs) in Leeuwarden, het Afsluitdijk Wadden Center en de busstations in Dokkum, Heerenveen, Oosterwolde, Leeuwarden en Sneek en het CNG tankstation voor de bussen in Leeuwarden.

Het onderzoek naar herstructurering van de steunpunten wordt momenteel verder uitgewerkt. Bij het onderhouden van steunpunten wordt hierop geanticipeerd en is er de laatste jaren zo minimaal mogelijk onderhoud uitgevoerd.

Verder worden er nog een aantal “tijdelijke opstallen”, voornamelijk boerderijen, onderhouden. Deze zijn aangekocht in het kader van een natuur-, infra- of ander project of doel. Hoewel het tijdelijke aankopen zijn en sommige binnen het jaar weer worden doorverkocht of gesloopt, zijn enkele panden al tussen de 5 en 10 jaar (of langer) in provinciaal bezit. Hoewel er geen “hard besluit” aan ten grondslag ligt, is afgesproken dat alleen het woongedeelte en hoofdgebouw minimaal worden onderhouden. Dit omdat vaak de toekomstige bestemming niet vast ligt. Hierdoor kan er aan de overige opstallen enige verpaupering en mogelijk waardevermindering optreden. De onderhoudskosten worden uit de betreffende projectmiddelen betaald.

We streven er wel naar de gebouwen technisch gezien in een goede staat van onderhoud te houden. Afgelopen jaren is er slechts minimaal onderhoud uitgevoerd.

Momenteel loopt een project om de steunpunten energieneutraal en zoveel als mogelijk zelfvoorzienend te maken. Per steunpunt wordt bekeken welke maatregelen hiervoor nodig en mogelijk zijn. Aanpassingen aan de steunpunten kunnen het gevolg zijn. Met het reguliere onderhoud zal hier rekening mee worden gehouden.

Alle gebouwen zullen worden geïmplementeerd in het Asset Managementsysteem. Hiermee wordt gewaarborgd dat de gebouwen en de daarin aanwezige installaties op een goede wijze worden beheerd en onderhouden. Het meerjaren onderhoudsplan zal waarschijnlijk worden opgesteld op basis van de NEN-2767 (conditiemeting). In het meerjaren onderhoudsplan zijn het jaarlijks onderhoud, het niet jaarlijks onderhoud en de vervangingsinvesteringen opgenomen.

Het jaarlijks onderhoud is nodig om de bedrijfszekerheid van het gebouw en de installaties te waarborgen, de veiligheid te kunnen garanderen en de uitstraling van de gebouwen in stand te houden. Dit onderhoud wordt uitgevoerd om te voldoen aan regelgeving (bijvoorbeeld ARBO en NEN) en verzekerd te zijn van ondersteuning van de leverancier (bijvoorbeeld garantiebepalingen).

Het niet jaarlijks onderhoud betreft het niet reguliere en groot onderhoud aan het gebouw, installaties, apparatuur en inrichting. Dit omvat onder meer onderhoud aan dakbedekking, gevels, zonwering, vloeren, wanden, verwarming, koeling, verlichting, inbraak- en brandbeveiliging en binnen- en buitenschilderwerk. De uitvoering vindt gemiddeld tussen de 5 en 10 jaar plaats.

3 - Middelen kapitaalgoederen

Jaarlijks en groot onderhoud (incl. beheerskosten).

Peildatum 23 Mei 2022

Bedragen x € 1.000,-

Dienstjaar	2021	2022	2023	2024	2025
Jaarlijks en dagelijks onderhoud provinciale wegen	9.299	9.287	9.343	9.394	9.436
Groot onderhoud provinciale wegen	6.595	7.534	5.262	8.066	7.531
Jaarlijks en dagelijks onderhoud vaarwegen	2.731	2.721	2.713	2.713	2.713

Groot onderhoud vaarwegen	2.128	1.393	1.273	1.935	2.593
Jaarlijks en dagelijks onderhoud kunstwerken	3.411	3.571	3.731	3.891	4.051
Groot onderhoud kunstwerken	1.401	6.722	1.404	1.545	960
Onderhoud steunpunten en opstallen	822	888	888	888	888
Onderhoud provinciehuis	2.206	2.206	2.206	2.206	2.206
Totaal	28.594	34.322	26.819	30.637	30.377

Reserve groot onderhoud		
Bedragen x € 1.000,-		
stand reserves per 1-1-2022		
R. Groot onderhoud wegen		14.495
R. Groot onderhoud water		16.082
R. Groot onderhoud gebouwen		1.916
totaal		32.493

Vervanging en renovatie van kunstwerken

Voor de vervanging en renovatie van kunstwerken, inclusief remmingwerken, is met ingang van het jaar 2011 door Provinciale Staten een investeringskrediet van € 8 mln. per jaar beschikbaar gesteld voor een periode van 20 jaar. De werken binnen dit programma (het meerjarenprogramma kunstwerken, MPK) zijn opgenomen in het uitvoeringsprogramma Verkeer en Vervoer.

Paragraaf 4. Financiering en beleggingen

Deze paragraaf gaat over het beheer van de financiële middelen (treasury), de revolverende middelen en de risicobuffer die wij aanhouden ter dekking hiervan.

De kaders voor het op een verantwoorde manier beheren van de financiële middelen worden gevormd door het Treasury Statuut en de Wet Financiering decentrale overheden (Fido). Het Treasury Statuut omvat kaders en richtlijnen voor risicobeheer, financiering, werkkapitaalbeheer, rapportage en verantwoording, bevoegdheden en controles.

1 - Ontwikkeling financieringssaldo

Het EMU-saldo is het saldo van de inkomsten en uitgaven gedurende het jaar en is gebaseerd op de begroting, zie bijlage 6. Samen met de vrijval van de (langlopende) uitzettingen vormt het EMU-saldo het financieringssaldo, zie tabel 1.

Een positief financieringssaldo duidt op een overschot van de liquide middelen voor betreffende jaar. Een negatief financieringssaldo wordt aangevuld vanuit de liquide middelen, het belegde vermogen of door het aantrekken van een lening. De provincie heeft de komende jaren voldoende middelen beschikbaar.

Tabel 1: Overzicht financieringssaldo

Bedragen * € 1.000	2022	2023	2024	2025	2026
Financieringssaldo per 1 januari	300.095	160.499	101.747	44.019	26.101
Mutatie EMU-saldo (zie bijlage 6)	-190.197	-66.352	-78.328	-76.418	-39.413
Vrijval Uitzetting	50.600	7.600	20.600	58.500	600
Financieringssaldo per 31 december	160.499	101.747	44.019	26.101	-12.712

2 - Financiering en beleggingen

Beleggingen Nuon-vermogen

In de afgelopen jaren zijn de middelen die zijn verkregen uit de verkoop van Nuon Energy voor een groot deel belegd. De provincie heeft beleggingen in de vorm van leningen aan decentrale overheden en Hybride kapitaal (achtergesteld vermogen voor een sectorbank waarvan de provincie aandeelhouder is). De niet belegde gelden zijn ondergebracht bij de schatkist.

Lenen aan decentrale overheden

In 2016 hebben Provinciale Staten besloten om leningen te gaan verstrekken aan decentrale overheden. Het verstrekken van leningen aan decentrale overheden dient als alternatief voor het verplichte schatkistbankieren. Er zijn in de het verleden acht leningen verstrekt, maar door de lage rente en de toekomstige liquiditeitsbehoefte worden al geruime tijd geen nieuwe leningen afgesloten. Er zijn nu nog zes leningen over. Het saldo van de leningen verstrekt aan decentrale overheden bedraagt € 38 mln.

Hybride kapitaal

In 2015 hebben Provinciale Staten besloten om Hybride kapitaal te verstrekken aan de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG) en de Nederlandsche Waterschapsbank (NWB); elk € 50 mln. Hybride kapitaal is een achtergestelde lening die vanwege de achter-stelling gedeeltelijk kan worden meegerekend tot het eigen vermogen van de bank. Provincie Fryslân is aandeelhouder van de BNG en de NWB en het Hybride kapitaal is vanuit de publieke taak verstrekt. Op 16 mei 2022 heeft BNG de hybride lening afgelost.

Het saldo van het verstrekte Hybride kapitaal bedraagt medio 2022: € 50 mln.

Schatkistbankieren

Het vermogen dat niet is belegd en niet nodig is voor de liquiditeitsbehoefte van de provincie, wordt ondergebracht bij de schatkist.

Het saldo van de liquide middelen bij de schatkist bedraagt medio 2022: € 335 mln.

Financieringen

Door het verkregen Nuon-vermogen heeft provincie Fryslân vooralsnog geen financierings-behoefte. Er is vanwege de kapitaalversterking van Alliander (€ 76,5 mln.) een lineaire lening van € 76 mln. afgesloten om een toekomstige liquiditeitsbehoefte te voorkomen.

Tabel 2: Gemiddelde omvang belegd vermogen

Bedragen * € 1.000	2022	2023	2024	2025	2026
Rendement leningen decentrale overheden	235	210	150	10	5
Rentebaten lang	2.100	1.500	1.500	1.040	0
Rentebaten kort	0	0	0	0	0
Totaal rendementen & rentebaten	2.335	1.710	1.650	1.050	5

Rentelasten lang	630	659	689	689	689
Rentelasten kort	0	0	0	0	0
Totaal rentelasten	630	659	689	689	689

Bedragen * € 1.000	2027	2028	2029	2030	2031
Rendement leningen decentrale overheden	0	0	0	0	0
Rentebaten lang	0	0	0	0	0
Rentebaten kort	0	0	0	0	0
Totaal rendementen & rentebaten	0	0	0	0	0

Rentelasten lang	689	689	689	689	689
Rentelasten kort	0	0	0	0	0
Totaal rentelasten	689	689	689	689	689

Rendement beleggingen, rentebaten en -lasten

Rendement leningen decentrale overheden

Op de leningen aan decentrale overheden wordt een bescheiden rendement behaald, die als gevolg van aflossingen gedurende de looptijd daalt.

Rentebaten

Onder 'rentebaten lang' vallen de vergoedingen voor de hybride leningen die zijn verstrekt aan de BNG en de Nederlandse Waterschapsbank. Ook wordt er vanwege een lineaire lening met een negatief rentepercentage van -/- 0,01% een bescheiden rente ontvangen.

De 'rentebaten kort' zijn begroot op basis van de vergoedingen voor het kortstondig aanhouden van overtollige liquiditeiten binnen de schatkist. Al jaren is deze vergoeding 0%. Ook voor de komende jaren komt hier waarschijnlijk geen verandering in.

Rentelasten

Provincie Fryslân heeft vooralsnog geen financieringsbehoefte. De bedragen onder 'rentelasten lang' betreffen de rentevergoedingen aan het Nazorgfonds stortplaatsen over de bij de provincie ondergebrachte gelden.

Hieronder wordt de meerjaren prognose van de rentebaten & rendement op het belegde vermogen weergegeven. Onder rentelasten lang staan de vergoedingen aan het Nazorgfonds.

Tabel 3: rendement beleggingen, rentebaten en -lasten

Bedragen * € 1.000	2022	2023	2024	2025	2026
Kortlopende beleggingen	260.000	198.000	148.000	87.000	67.000
Langlopende beleggingen	106.725	83.875	69.775	38.571	700
Gemiddelde beleggingen over het jaar	366.725	281.875	217.775	125.571	67.700

Bedragen * € 1.000	2027	2028	2029	2030	2031
Kortlopende beleggingen	39.000	14.000	0	0	0
Langlopende beleggingen	200	0	0	0	0
Gemiddelde beleggingen over het jaar	39.200	14.000	0	0	0

3 –Revolverende middelen

In het kader van de publieke taak zetten we diverse middelen uit als revolverende middelen. Daarnaast worden de ontwikkelingen bij het FSFE en de FOM in deze paragraaf nader toegelicht.

Hiena volgt een overzicht van de stand van zaken van de revolverende middelen bij de provincie. Hierbij is aangegeven wat er tot op heden is uitgezet en wat er in totaliteit mag worden uitgezet.

Tabel 4: overzicht revolverende middelen

(bedragen x 1 miljoen)	PS besluit	Totaal beschikbaar bedrag	Boekwaarde eind 2021	Opgelopen rente t/m 2021	Vermeerdering t/m 30-6-2022	Vermindering t/m 30-6-2022	Boekwaarde per 30-6-2022	Restant budget per 30-6-2022
Wurkje foar Fryslân, revolverend deel	3-7-2013	18,3	0,9				0,9	0,0
FSFE	16-10-2013	90,0	48,3		4,2		52,5	37,5
Breedband	25-1-2017	54,2	35,3				35,3	5,0
	26-6-2019	-12,0						
Kredietfaciliteit Muizen	15-4-2015	0,7	0,4				0,4	0,0
NOM	22-6-2016	21,5	27,5				27,5	0,0

	26-2-2020	3,0						
	10-11-2021	3,9						
Windpark Fryslân	19-4-2017	100,0	109,9				109,9	0,0
FOM	GS 3-7-2018	30,9	9,0				9,0	21,9
Totaal		310,5	231,4	0,0	4,2	0,0	235,5	64,4

Risicobuffer

Ter dekking van de risico's bij de uitgezette revolverende middelen houden wij een risico buffer aan van € 100 miljoen. De lijn is dat we een 1/3 van de uit te zetten revolverende middelen in de risicobuffer aanhouden.

De risicobuffer wordt aangevuld met een hogere rentevergoeding dan de rendementsderving die wij daadwerkelijk ontvangen van derden. Mochten de uitgezette middelen uiteindelijk niet terugkomen dan brengen we deze middelen ten laste van de risicobuffer. De stand van de risicobuffer is als volgt:

Tabel 5: opbouw risicobuffer

(bedragen x 1 miljoen)	
Beginstand risicobuffer(1/1/2015)	100,0
Mutaties t/m 2020 (verminderingen, vermeerderingen)	-1,2
Rente inkomsten t/m 2020	4,1

Stand 31/12/2020	102,9
Mutaties 2021 (verminderingen, vermeerderingen)	1,3
Rente inkomsten 2021	1,9
Stand 31/12/2021	106,1
Verwachte mutaties 2022	-5,1
Prognose eindstand 2022	101,1

Fûns Skjinne Fryske Enerzjy BV

PS-besluiten

Op 16 oktober 2013 heeft PS aan gegeven geen wensen en bedenkingen te hebben t.a.v. het instellen van Fûns Skjinne Fryske Enerzjy besloten vennootschap (FSFE BV). FSFE BV is op 2 september 2014 opgericht voor een periode van 15 jaar en de provincie is enig aandeelhouder. Het doel van het fonds is het financieren van projecten op het gebied van duurzame energie.

Het fonds kan financieringen verstrekken middels garanties, (achtergestelde) leningen en/of participatie aan ondernemingen actief binnen het grondgebied van de provincie Fryslân.

Op 26 januari 2022 heeft PS ingestemd met:

- Het FSFE als primaire opdracht mee te geven: het leveren van een significante bijdrage aan de uitvoering van het Energieprogramma 2022-2025;
- In te stemmen met de gewenste wijzigingen in het fonds zoals omschreven in de samenvatting van de bijgevoegde Strategische Uitgangspuntennotitie FSFE 2022-2025;
- GS opdracht te geven de wijzigingen zoals onder 2 benoemd te verwerken in de betreffende investeringsdocumentatie en daarover, evenals over het uiteindelijke nieuwe Meerjarenplan van het FSFE, terug te rapporteren naar PS;
- GS opdracht te geven om medio 2023 te komen met een voorstel omtrent een mogelijke verlenging van de looptijd van het fonds en hierbij ook inzicht te geven in de verwachte consequenties en extra financieringsbehoefte van het fonds, inclusief mogelijke dekkingsvoorstellen.

Financiële stand van zaken

FSFE BV heeft de beschikking over een provinciaal budget van € 90 miljoen dat nominaal in stand wordt gehouden. FSFE kan hier van trekken naar gelang ze aan financieringen heeft uitstaan bij Friese ondernemers. Eind 2021 is door FSFE € 53,1 miljoen getrokken en resteert nog € 36,9 miljoen.

Ter dekking van het risico dat het fonds het provinciale budget van maximaal € 90 miljoen niet nominaal in stand blijft is bij de start op de provinciale reserve een reservering aangehouden van € 30 miljoen. Tot nu toe is in de provinciale jaarstukken 2021 een kleine € 4,8 miljoen afgeboekt op de Reserve risicobuffer. Dit zijn de ingecalculerde aanloopverliezen van het fonds die in de jaren daarna moeten worden terugverdiend op de uitstaande financieringen.

Maatschappelijke doelen stand van zaken

Het fonds heeft met het PS-besluit van 26 januari 2022 voor twee provinciale maatschappelijke doelen de opdracht gekregen om een substantiële bijdrage te verlenen namelijk:

- 33% duurzame energieproductie in 2030;
- In 2030, 25% energiebesparing t.o.v. 2010.

Jaarlijks zal door een externe partij gemeten worden in hoeverre FSFE heeft bijgedragen aan deze twee doelen en zal via deze paragraaf hierover consequent worden gerapporteerd.

Friese Ontwikkelingsmaatschappij BV

PS-besluiten

Op 16 oktober 2013 heeft PS aangegeven geen wensen en bedenkingen te hebben met betrekking tot de instelling van de rechtspersoon Doefonds BV en daarbij heeft ingestemd met een budget van € 8 miljoen voor innovatiefinancieringen. Op 18 oktober 2017 heeft PS haar zienswijze geuit over de naamswijziging van besloten vennootschap (BV) van Doefonds naar Friese Ontwikkelingsmaatschappij (FOM) en de uitbreiding van het bestaande innovatie budget met een budget voor het versterken van exporterende ondernemers. Op 24 januari 2018 heeft PS ingestemd met de uitbreiding van de FOM op de doelstellingen groei en starters en daarbij een budget beschikbaar gesteld.

De provincie is daarmee enig aandeelhouder in de FOM BV. Deze FOM is opgericht voor een periode van 15 jaar. Doel van het fonds is het verstrekken van financieringen middels garanties, (achtergestelde) leningen en/of participatie aan ondernemingen actief binnen het grondgebied van de provincie Fryslân.

Financiële stand van zaken

FOM heeft de beschikking over een provinciaal budget van € 30,9 miljoen verdeeld over de thema's: Innovatie maximaal € 12 miljoen, Groei maximaal € 12 miljoen, Export maximaal € 3 miljoen, Starters maximaal € 2,5 miljoen en Ondernemersimpuls €1,4 miljoen. Het budget Ondernemersimpuls heeft alleen betrekking op beheer van leningen die al zijn verstrekt. Inkomsten uit het beheer vallen daarna onder het budget Starters. De FOM kan hier van trekken naar gelang ze aan financieringen heeft uitstaan bij Friese ondernemers. Eind 2021 is door de FOM € 15,4 miljoen getrokken.

Bij de start is er vanuit gegaan dat de financieringen die de FOM verstrekt risicovol zijn en dat er een kans is dat een deel van het provinciale budget niet terugkomt. Hiervoor is voor elk budget bij de start een reservering op de provinciale reserve vastgelegd. Totaal is €15,2 miljoen ter dekking opgenomen in de Reserve

risicobuffer:

Op basis van de verliezen van de BV FOM/Doefonds sinds de start in 2014 heeft de provincie in haar jaarrekening 2021 in totaal €6.4 miljoen afgeboekt op de Reserve risicobuffer.

Maatschappelijke doelen stand van zaken

Het fonds heeft bij de start een aantal doelen (norm) op zich genomen. Deze bestaan uit het aantal investeringen per budget en het totale bedrag wat per budget wordt uitgezet. Deze doelen zijn opgenomen in het FOM meerjarenplan 2018-2022. In onderstaande tabel is zichtbaar gemaakt wat de doelen (norm) zijn voor 2021 en het resultaat wat in dat jaar is behaald:

Kernprestatie-indicator (KPI)	Innovatie		Export		Groei		Starters	
	Norm	resultaat	Norm	resultaat	Norm	resultaat	Norm	resultaat
Aantal investeringen per jaar	6	7	5	0	6	3	8	5
Uitzettingen per jaar in miljoenen	€ 1,20	€ 1,21	€ 1,00	0	€ 1,50	€ 0,70	€ 0,60	€ 0,36

In 2022 worden de voorbereiding getroffen voor het nieuwe Meerjarenplan dat eind 2022 zal worden vastgesteld.

4 – Toerekening van rente

Dit onderdeel is bedoeld om inzicht te geven in rentelasten die direct verband houden met een beleidsveld of opdracht. Bij provincie Fryslân worden geen leningen afgesloten voor de financiering van een beleidsveld of opdracht.

Renteschema begroting 2023

bedragen x € 1.000

a. De externe rentelasten over de korte en lange financiering	0
b1. De externe rentebaten over de korte en lange financiering Treasury	1.716 -/-
b2. De externe rentebaten over de korte en lange financiering overig	9.221 -/-
Saldo rentelasten en rentebaten	<u>-10.938</u>
c1. De rente die aan de grondexploitatie moet worden doorberekend	0 -/-
c2. De rente van projectfinanciering die aan het betreffende taakveld moet worden toegerekend	0 -/-
De rentebaar van doorverstrekte leningen indien daar een specifieke	
c3. lening voor is aangetrokken (= projectfinanciering), die aan het betreffende taakveld moet worden toegerekend	0 -/-
Aan taakvelden toe te rekenen externe rente	<u>0</u>
d1. Rente over eigen vermogen	0 +/+
d2. Rente over voorzieningen	0 +/+
Totaal aan taakvelden toe te rekenen rente	<u>-10.938</u>
e. De aan taakvelden toegerekende rente (renteomslag)	0 -/-
f. Renteresultaat op het taakveld Treasury	<u>-10.938</u>
<i>Een negatief bedrag betekent dat er sprake is van een positief renteresultaat</i>	

Het renteresultaat bestaat zowel uit de rentebaten op overtollige Treasury middelen als de overige rentebaten van leningen aan Alliander, Breedband, Windpark Fryslân, etc.

5 - Risicobeheer Treasury

In deze paragraaf worden de belangrijkste risico's voor Treasury management van de provincie Fryslân beschreven.

Renterisico

Vanuit de Wet Fido worden richtlijnen gegeven voor het renterisico op korte en lange financiering. Zo wordt het risico op kortlopende financieringen beperkt met een zogenoemde kasgeldlimiet (7% van de begrotingsomvang) en geldt voor de langlopende financieringen een renterisiconorm.

In verband met de verkoop van de aandelen Nuon en de hiermee samenhangende toestroom van geldmiddelen, verwachten we de komende jaren geen lang- of kortlopende geldleningen aan te hoeven trekken. Daarom zijn zowel de kasgeldlimiet als de renterisiconorm van de Wet Fido voor de provincie Fryslân de komende jaren niet relevant.

In de begroting wordt rekening gehouden met rentebaten uit het belegde vermogen. Fluctuaties van de rente op de kapitaalmarkt kunnen van invloed zijn op het verwachte rendement voor nieuwe beleggingen en bestaande beleggingen in geval van renteherziening. Bij de huidige beleggingen vindt geen tussentijdse renteherziening plaats en daarnaast worden er vooralsnog geen nieuwe langlopende beleggingen gedaan. Daardoor is het renterisico voor de provincie nihil.

Koersrisicobeheer

De provincie belegt haar overtollige middelen alleen in vastrentende waarden zoals daggeld, obligaties en deposito's. Het beleggen in aandelen, uitsluitend voor het behalen van een rendement, is niet toegestaan.

Tevens wordt er uitsluitend belegd in financiële waarden in euro's. Hierdoor is het valutakoersrisico minimaal.

Kredietrisicobeheer

Sinds 15 december 2013 is het verplichte schatkistbankieren van kracht en dienen alle middelen te worden ondergebracht / belegd bij het agentschap van het ministerie van Financiën, uitgezonderd het verstrekken van leningen aan decentrale overheden en uitzettingen uit hoofde van de publieke taak. Een groot deel van het vermogen van de provincie wordt aangehouden bij de schatkist, waardoor het kredietrisico voor de provincie zeer laag is. Het kredietrisico over de leningen verstrekt aan decentrale overheden en de hybride kapitaal verstrekkingen aan de sectorbanken (met AAA-rating) zijn ook zeer laag.

Debiteurenbeheer

Voor het debiteurenbeheer betreffende de levering van goederen en/of diensten hanteert de provincie een strikt beleid van herinnering en aanmaning. Indien de debiteur nalatig blijft, wordt de vordering overgedragen aan een incassobureau.

6 - Ontwikkeling financiële markten

De afgelopen crisisjaren, matige economische groei in Europa en de Corona pandemie hebben grote impact op de geld- en kapitaalmarktrente.

Geldmarktrente

De geldmarktrente is de afgelopen periode gestegen door een renteverhoging van de ECB. De ECB heeft in juli 2022 voor het eerst sinds 11 jaar de rente verhoogd. De verwachting is dat de rentestap van de ECB ervoor gaat zorgen dat de korte rente gaat stijgen.

De rentevergoeding voor het aanhouden van overtollige liquiditeiten binnen de schatkist is vooralsnog nihil; het rentepercentage is 0%.

Kapitaalmarktrente

De Nederlandse kapitaalmarktrente voor de periode van 10 jaar is per medio 2022 1,74%. De kapitaalmarktrentes zijn begin dit jaar sterk gestegen en ook voor de kortere looptijden weer boven de nul procent uitgekomen.

Er wordt vanwege het monetaire beleid van de ECB verwacht dat de kapitaalmarktrente nog verder kan oplopen.

Paragraaf 5. Verbonden partijen

1 - Inleiding

In deze paragraaf staat een overzicht van de verbonden partijen conform artikel 15 van het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (het BBV). Het provinciale beleid voor samenwerking, zoals het vormen van verbonden partijen, staat in de Nota Grip op Samenwerking.

Verbonden partijen

Verbonden partijen zijn organisaties waarin de provincie zowel een bestuurlijk als een financieel belang heeft en waarbij sprake is van een publiek- of privaatrechtelijk rechtspersoon. Er is een bestuurlijk belang als de provincie zitting heeft in het bestuur of stemrecht heeft. Er is sprake van een financieel belang indien de provincie middelen ter beschikking stelt (of garanties afgeeft) waarover de provincie financieel risico loopt in geval van financiële problemen bij de verbonden partij.

De provincie neemt deel aan verbonden partijen voor de uitvoering van provinciaal beleid. De provincie gaat samenwerkingsrelaties aan wanneer de zelfstandige realisering duurder is, meer risico's met zich meebrengt of niet mogelijk is. Dit laatste is ook het geval bij een wettelijk verplichte samenwerking, zoals deelname aan een Gemeenschappelijke Regeling.

De provincie is en blijft zelf verantwoordelijk voor het bereiken van de provinciale doelstellingen door de samenwerking met verbonden partijen. Periodiek gaan we na of de verbonden partijen nog voldoende bijdragen aan de realisatie van de provinciale doelstellingen. Deze beoordeling is onderdeel van ons beleid voor het risicomanagement en maakt deel uit van de planning- en control cyclus. Zie paragraaf 2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Financiële risico's

De financiële risico's voor de provincie bij verbonden partijen zijn in veel gevallen (vrijwel) gelijk aan de omvang van het directe financiële belang. Bijvoorbeeld: als een gemeenschappelijke regeling een tekort laat zien in haar boekjaar, moet de provincie naar rato van haar bijdrage een deel van het tekort bijleggen.

In een aantal gevallen is het potentiële financieel risico groter dan het directe financiële belang in de verbonden partij. De inschatting van deze financiële risico's staat in paragraaf 2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Categorieën van de verbonden partijen:

- **gemeenschappelijke regelingen;**
- **vennootschappen en coöperaties;**
- **stichtingen en verenigingen;**
- **overige verbonden partijen.**

Categorie 1: gemeenschappelijke regelingen	1.1 Noordelijke Rekenkamer (NRK) 1.2 Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) 1.3 Marrekrite 1.4 Waddenfonds 1.5 Letterhoeke (Tresoar) 1.6 Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO) 1.7 Mobiliteitsbureau Noordoost-Friesland
Categorie 2: vennootschappen en coöperaties	2.1 Alliander NV 2.2 Vitens NV

	2.3 BNG Bank NV 2.4 NWB Bank NV 2.5 Noordelijke OntwikkelingsMaatschappij (NOM NV) 2.6 Thialf OG BV 2.7 Friese Ontwikkelings Maatschappij BV (FOM BV) 2.8 Fûns Skjinne Fryske Enerzjy BV (FSFE BV) 2.9 Fryslân Hurde Wyn BV (FHW BV) 2.10 Coöperatie Openbare Verlichting & Energie Fryslân
Categorie 3: stichtingen en verenigingen	3.1 Interprovinciaal overleg, vereniging (IPO) 3.2 Huis van de Nederlandse Provinciën, vereniging naar Belgisch recht (HNP) 3.3 Stichting Nazorg Ouwsterhaule
Categorie 4: overige verbonden partijen	4.1 Fonds Nazorg Stortplaatsen 4.2 Waddenglas (samenwerkingsovereenkomst) 4.3 Omgevingsberaad Waddengebied (convenant) 4.4 Regioboard Noordoost Fryslân

2 – Overzicht verbonden partijen

Conform het tweede lid van artikel 15 van het BBV nemen we per verbonden partij in ieder geval de onderstaande informatie op:

- de wijze waarop de provincie Fryslân een belang heeft in de verbonden partij en het openbaar belang dat ermee gediend wordt;
- het belang dat de provincie Fryslân in de verbonden partij heeft aan het begin en de verwachte omvang aan het einde van het begrotingsjaar;
- de verwachte omvang van het eigen vermogen en het vreemd vermogen van de verbonden partij aan het begin en aan het einde van het begrotingsjaar;
- de verwachte omvang van het financiële resultaat van de verbonden partij in het begrotingsjaar;
- de eventuele risico's, als bedoeld in artikel 11, eerste lid, onderdeel b, van de verbonden partij voor de financiële positie van de provincie Fryslân.

Categorie 1: Gemeenschappelijke regelingen

1.1 Gemeenschappelijke Regeling Noordelijke Rekenkamer (NRK), Assen

De NRK is op grond van de WGR een gemeenschappelijk orgaan van de provincies Groningen, Fryslân en Drenthe en heeft als taak onafhankelijk onderzoek te doen naar de doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van het door de provincies gevoerde bestuur.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke Regeling

Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	De Statenleden A.D. Aalbers (CDA), L.J.A.J. van den Broek (PvdA) en W. de Vries (CU) zijn lid van de Raad van Advies van de NRK
Resultaat	Rekening-resultaat 2020: € 114.000 Rekening-resultaat 2021: € 248.000
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage 2022: € 309.000 Bijdrage 2023: € 318.000 (begroot)
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen per 31-12-2020: € 43.251 Eigen vermogen per 31-12-2021: € 46.250
Financiële risico's provincie	Geen

1.2 Gemeenschappelijke Regeling Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN), Groningen
Stimulering van de ruimtelijke economische ontwikkeling van Noord-Nederland, onder meer door bestuurlijke afstemming en behartiging van de economische belangen van het Noorden in Den Haag en Brussel. Het publieke belang dat hiermee nagestreefd wordt, is 'werkgelegenheid en welvaart'.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke Regeling (gedeputeerden A. Fokkens en F. Douwstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Het SNN-voorzitterschap rouleert tweejaarlijks tussen de drie deelnemende provincies. Per 1 juli 2021 is de Commissaris van de Koning in de provincie Groningen voorzitter.
Resultaat	Resultaat 2020: € 0 Resultaat 2021: € 0
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage 2022: € 1.700.000 Bijdrage 2023: € 1.760.000 (raming) Jaarlijkse bijdrage contributie/lidmaatschap
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2020: € 4,0 mln. Eigen vermogen 31-12-2021: € 4,0 mln.
Financiële risico's provincie	EFRO programma 2021-2027.

	De EC betaalt 50% van de werkelijke uitvoeringskosten met een maximum van 3,5% van het totale EFRO-programma. De andere 50% is regionale cofinanciering. In het verleden is hiervoor gebruik gemaakt van de reserves van het SNN. Voor dit EFRO programma moet SNN ook weer 50% van de uitvoeringskosten zelf dekken.
--	---

1.3 Gemeenschappelijke Regeling Marrekrite, Leeuwarden

De Marrekrite behartigt binnen de opgedragen taken de gemeenschappelijke belangen van de colleges van aangesloten gemeenten en provincie, met als doel een evenwichtige en gecoördineerde ontwikkeling van de recreatie in de provincie Fryslân, rekening houdende met de belangen van natuur en landschap. Het betreft zowel een toeristisch als economisch publiek belang: goede watersportvoorzieningen/ routenetwerken en werkgelegenheid. Het maken van aanlegvoorzieningen in het buitengebied en het beheer en onderhoud ervan was eerder de hoofdactiviteit en betreft het deel waar de Provincie aan mee betaalt. Sinds 2011 komt daar de coördinatie van het door gemeenten gefinancierde beheer en onderhoud van het fietsknooppunten routenetwerk bij en ook steeds meer netwerken van wandelroutes. De Marrekrite doet dit werk namens de provincie Fryslân en 13 Friese gemeenten met het doel om een uniforme, toeristische recreatieve infrastructuur op het water en land te bewerkstelligen.

Samen met de deelnemers en nauw betrokken partijen zoals Merk Fryslân, Landschapsbeheer Fryslân, Wetterskip Fryslân, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en vele anderen, werkt de Marrekrite aan het opschalen en professionaliseren van de recreatie en het toerisme in en naar Fryslân.

Programma	Economie
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke Regeling (gedeputeerde A. Fokkens)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	
Resultaat	2020: € 0,4 mln. 2021: € 0,1 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Jaarlijkse bijdrage provincie: 2022: € 563.124 2023: € 593.569 (begroot)
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2020: € 5,2 mln. Eigen vermogen 31-12-2021: € 4,8 mln. Vreemd vermogen 31-12-2020: € 0,9 mln. Vreemd vermogen 31-12-2021: € 2,0 mln.
Financiële risico's provincie	Geen

1.4 Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds, Leeuwarden

Doel van het Waddenfonds is het subsidiëren van niet-reguliere investeringen gericht op :

- versterking natuur- en landschapswaarden,
- wegneming externe bedreigingen natuurlijke rijkdom,
- duurzame economische ontwikkeling of duurzame energiehuishouding,
- ontwikkeling duurzame kennishuishouding.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke Regeling (gedeputeerde S. Poepjes)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	
Resultaat	2020: € 4,9 mln. 2021: € 6,5 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Gedecentraliseerde rijksmiddelen, geen bijdrage van de provincies aan de GR.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	EV per 31-12-2020: € 122,2 mln. EV per 31-12-2021: € 107,5 mln. Solvabiliteitsratio 31-12-2020: 65% 31-12-2021: 58%
Financiële risico's provincie	Geen

1.5 Gemeenschappelijke Regeling Letterhoeke (Tresoar), Leeuwarden

Het Rijk, de provincie Fryslân en de Stichting Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum (FLMD) hebben de Gemeenschappelijke regeling Letterhoeke getroffen. Daarbij is het openbaar lichaam Tresoar ingesteld. Het doel van Tresoar is drieledig;

- Het behartigen van de belangen van de minister, het provinciaal bestuur en het bestuur van FLMD bij alle aangelegenheden betreffende de collecties en archiefbescheiden.
- Het toegankelijk maken en houden en onder de aandacht brengen van een breed publiek van het in de collecties en archieven ondergebrachte cultureel erfgoed.
- Het bevorderen van de Friese literatuur en het verbreden van het literaire klimaat in Fryslân.

Programma	Mienskip
------------------	----------

Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke Regeling (gedeputeerden S. Poepjes (DB&AB), K. Fokkinga (AB) en D. Hoogland (AB))
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	
Resultaat	Resultaat 2020: € 341.000 Resultaat 2021: -/- € 21.000
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage in 2022: € 3,5 mln. Bijdrage in 2023: € 3,5 mln. (begroot)
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2020: € 0,9 mln. Eigen vermogen 31-12-2021: € 0,9 mln.
Financiële risico's provincie	Geen

1.6 Gemeenschappelijke Regeling Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO), Grou

De FUMO is een wettelijk verplichte gemeenschappelijke regeling van de Provincie Fryslân, het Wetterskip Fryslân en de Friese gemeenten. De FUMO voert namens de provincie de taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht, handhaving (VTH) en advies betreffende de omgevingswetgeving uit. De uitvoering van VTH taken bij de majeure risico bedrijven wordt door de Omgevingsdienst Groningen-Brzo Noord uitgevoerd (Besluit risico's zware ongevallen, onder de Omgevingswet Seveso). Dit is geen deelneming van de provincie, maar gaat met een samenwerkingsovereenkomst, mandaatregeling en uitvoeringsprogramma.

Programma	Omgeving
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke regeling (gedeputeerden A.Fokkinga: DB en AB lid, D. Hoogland: AB lid)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Leden DB FUMO: A. Postma (voorzitter), Gemeente Opsterland I. Groeneveld, gemeente De Fryske Marren
Resultaat	2020: € 325.000 2021: € 121.000
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage 2022: € 6,6 mln. Bijdrage 2023: € 6,7 mln. (begroot) (exclusief majeure risico bedrijven, zie hiervoor Overige verbonden partijen Omgevingsdienst Groningen)

Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	EV 2020: € 1.626.000 EV 2021: € 1.422.000 VV 2020: € 5.573.000 VV 2021: € 5.280.000
Financiële risico's provincie	<p>Tegenvallers bij de gemeenschappelijk regeling worden opgevangen door de deelnemers. De bijdrage per deelnemer is afhankelijk van haar belang in de GR en dit verschilt per jaar. Op basis van 2021 is dit voor de provincie 38,5%.</p> <p>In de afgelopen jaren is het weerstandsvermogen opgebouwd met als doel dat de Fumo risico's die onverwacht en substantieel zijn zelfstandig kan opvangen zonder dit direct in rekening te brengen bij de deelnemers.</p> <p>De landelijk in te voeren nieuwe Omgevingsstelsel is wederom verplaatst verwachting is nu naar 2023. De verwachting is dat het nieuwe stelsel de provinciale bijdrage aan de Fumo zal verlagen en daarmee ook de impact van tegenvallers.</p>

1.7 Bedrijfsvoeringsorganisatie Mobiliteitsbureau Noordoost-Friesland

De bedrijfsvoeringsorganisatie Mobiliteitsbureau Noordoost Fryslân is een gemeenschappelijke regeling van de gemeenten Achtkarspelen, Dantumadiel, Noardeast-Fryslân, Tytsjerksteradiel en de provincie Fryslân. De regeling heeft tot doel het behoud en/of verbeteren van de leefbaarheid in de regio Noordoost Fryslân. Dit doel dient te worden bereikt door het verhogen van de bereikbaarheid en het efficiënt organiseren van doelgroepenvervoer en openbaar vervoer door het realiseren van een samenhangend vervoersysteem.

Programma	Infrastructuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke regeling (bestuurslid gedeputeerde A. Fokkens, plaatsvervangend bestuurslid K. Fokkinga)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	N.v.t.
Resultaat	2020: € 0 2021: € 0
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage 2022: € 81.000 Bijdrage 2023: € 81.000

Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	EV 2020: € 0 EV 2021: € 0 VV 2020: € 0,8 mln. VV 2021: € 0,8 mln.
Financiële risico's provincie	Tegenvallers bij de gemeenschappelijk regeling worden opgevangen door de deelnemers. De bijdrage per deelnemer is afhankelijk van haar belang in de GR en dit verschilt per jaar.

Categorie 2: Vennootschappen en coöperaties

2.1 Alliander NV, Arnhem

De participatie in Alliander NV is in 2009 ontstaan na de splitsing van Nuon NV in een productie- en leveringsbedrijf (Nuon Energy dat is overgenomen door Vattenfall) en een netwerkbedrijf (Alliander NV). Alliander zorgt voor de distributie van gas en elektriciteit in grote delen van Nederland, waaronder Fryslân. Het openbaar belang van het aandeelhouderschap van de netbeheerders is verankerd in de wet. De aandelen dienen wettelijk in publieke handen te blijven.

Programma	Algemene dekkingsmiddelen
Rechtsvorm (bestuurder GS)	NV (gedeputeerde F. Douwstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen
Resultaat	Netto resultaat 2020: € 224 mln. Netto resultaat 2021: € 242 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	<p>Provincie Fryslân bezit 12,65% van de aandelen. Dividend 2020: € 11,8 mln. Dividend 2021: € 13,8 mln.</p> <p>Provincie Fryslân heeft in 1992 een niet aflosbare achtergestelde lening verstrekt aan een rechtsvoorganger van Alliander (de PEB/ PEGM). De lening heeft een omvang van € 31,8 mln. en Alliander betaalt hierover jaarlijks 8% rente. Alliander heeft aangegeven van de lening af te willen en heeft eind 2021 de hoofdsom aan de provincie overgemaakt. Over de voorwaarden waaronder Alliander de lening mag aflossen is geen overeenstemming bereikt. De provincie erkent het overgemaakte bedrag niet als aflossing en gaat Alliander dagvaarden.</p>

	<p>Provincie Fryslân heeft in 2021 een bedrag van € 76,5 mln. aan Alliander verstrekt in de vorm van een reverse converteerbare hybride obligatielening. Samen met de andere aandeelhouders is er in totaal een bedrag van € 600 mln. verstrekt voor de versterking van het eigen vermogen van Alliander.</p> <p>De grootschalige investeringen in de netten van Liander (100% dochter van Alliander) lopen de komende jaren op tot ongeveer € 1,2 miljard per jaar. Dat is meer dan een verdubbeling ten opzichte van de afgelopen jaren.</p> <p>Door de combinatie van sterk toenemende investeringen en lange terugverdiertijden (circa 40 jaar) neemt de financieringsbehoefte van Alliander sterk toe. De investeringen worden voornamelijk gefinancierd met vreemd vermogen (bankfinancieringen), maar er moet een zekere solvabiliteit worden gehandhaafd door voldoende eigen vermogen aan te houden. Dit wordt bereikt door het verstrekken van de reverse converteerbare hybride obligatielening vanuit de aandeelhouders. Alliander heeft hierdoor de komende jaren (ca. 2030) voldoende eigen vermogen.</p> <p>Er lopen op dit moment gesprekken met het rijk over een toekomstige versterking van het eigen vermogen van de netbeheerders vanuit het Rijk. Het doel van het Rijk is om te komen tot een oplossing die voor alle netbeheerders volstaat en toepasbaar is.</p>
<p>Eigen en vreemd vermogen verbonden partij</p>	<p>Eigen vermogen 31-12-2020: € 4,3 miljard Eigen vermogen 31-12-2021: € 4,5 miljard</p> <p>Solvabiliteit 31-12-2020: 53,1% Solvabiliteit 31-12-2021: 53,8%</p>
<p>Financiële risico's provincie</p>	<p>Er is nog geen oplossing voor het dispuut over de achtergestelde lening van € 31,8 mln. Het mogelijk wegvallen van de jaarlijkse rentebaten vanuit de lening (€ 2,5 mln.) kan leiden tot toekomstige begrotingstekorten.</p>

	Een toekomstige versterking van het eigen vermogen van de netbeheerders vanuit het Rijk, kan gevolgen hebben voor de zeggenschaps- verhoudingen en de hoogte van het dividend.
--	--

2.2 Vitens NV, Zwolle

Vitens NV is het grootste drinkwaterbedrijf van Nederland en levert topkwaliteit drinkwater aan 5,4 miljoen mensen en bedrijven in de provincies Fryslân, Flevoland, Gelderland, Utrecht en Overijssel. Het openbaar belang van het aandeelhouderschap is verankerd in de wet. Op grond van de wet dienen de aandelen in overheidshanden te blijven.

Doelstelling: Als Fryslân willen we in het kader van het publieke belang een sterke rol als aandeelhouder in Vitens met als doel 'Fries water in Friese handen'. Daarnaast wil de provincie de positie die het inneemt op het gebied van water (technologie) met een maximale inzet behouden en zo mogelijk uitbreiden, inclusief het behoud van werkgelegenheid.

Programma	Algemene dekkingsmiddelen
Rechtsvorm (bestuurder GS)	NV (gedeputeerde F. Douwstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen
Resultaat	Bedrijfsresultaat 2020: € 52,1 mln. Bedrijfsresultaat 2021: € 44,6 mln. Netto resultaat 2020: € 23,9 mln. Netto resultaat 2021: € 19,4 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	De provincie bezit ongeveer 13% van de aandelen. Dividenduitkering 2020: € 0 Dividenduitkering 2021: € 0
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2020 € 559 mln. Eigen vermogen 31-12-2021 € 600 mln. Vreemd vermogen 31-12-2020 € 1.340 mln. Vreemd vermogen 31-12-2021 € 1.388 mln. Solvabiliteit per 31-12-2021: 30,2%
Financiële risico's provincie	Geen

2.3 BNG Bank NV, Den Haag

Relevante wetwijzigingen en de Nederlandse Corporate Governance Code zijn voor BNG Bank aanleiding geweest om de statuten te actualiseren en moderniseren. Bij die gelegenheid is met ingang van 27 augustus 2018 de naam 'BNG Bank N.V.' nu ook in de statuten vastgelegd als vervanging van de statutaire naam 'N.V. Bank Nederlandse Gemeenten'.

De BNG is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijke belang. De bank beoogt met gespecialiseerde financiële dienstverlening tegen zo laag mogelijke kosten bij te dragen aan maatschappelijke voorzieningen voor burgers. De doelstelling voor de provincie is te behalen resultaat op beleggingen.

Programma	Algemene dekkingsmiddelen
Rechtsvorm (bestuurder GS)	NV (gedeputeerde F. Douwstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen
Resultaat	Nettowinst 2020: € 221 mln. Nettowinst 2021: € 236 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	De provincie bezit 75.250 aandelen, dit is minder dan 1%. Dividend 2020: € 136.203 Dividend 2021: € 171.570 Op 16 mei 2022 is de hybride lening van € 50 mln., die de provincie in 2015 aan BNG heeft verstrekt, afgelost. Het betreft een regulier aflossingsmoment. BNG heeft de lening niet langer nodig ter aanvulling van haar eigen vermogen.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2020: € 5,1 miljard Eigen vermogen 31-12-2021: € 5,1 miljard Vreemd vermogen 31-12-2020: € 155,2 miljard Vreemd vermogen 31-12-2021: € 149,1 miljard
Financiële risico's provincie	-

2.4 Nederlandse Waterschapsbank NV (NWB), Den Haag

De Nederlandse Waterschapsbank NV richt zich met haar diensten exclusief op de publieke sector. Zij financiert van oudsher waterschappen, maar ook gemeenten, provincies en aan overheid gelieerde instellingen. Doelstelling voor de provincie is te behalen resultaat op beleggingen.

Programma	Algemene Dekkingsmiddelen
Rechtsvorm (bestuurder GS)	NV (gedeputeerde F. Douwstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen
Resultaat	Nettowinst 2020: € 81 mln. Nettowinst 2021: € 121 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Aandelen A (nominale waarde € 115): 24 stuks Aandelen B (nominale waarde € 460): 25 stuks Provincie Fryslân bezit minder dan 1% van de aandelen. Dividenduitkering 2020: € 37.924 Dividenduitkering 2021: € 42.138 Op 1 september 2015 heeft provincie Fryslân een hybride lening verstrekt aan de NWB ter waarde van € 50 mln. NWB kan in 2025 de lening geheel of gedeeltelijk aflossen.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2020: € 1,8 miljard Eigen vermogen 31-12-2021: € 1,9 miljard Vreemd vermogen 31-12-2020: € 105,1 miljard Vreemd vermogen 31-12-2021: € 94,1 miljard
Financiële risico's provincie	€ 50 miljoen hybride lening; kans < 1%

2.5 Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij NV (NOM), Groningen

Deze participatie, sinds de jaren negentig, vloeit voort uit afspraken tussen het rijk en de drie Noordelijke provincies over de economische ontwikkeling van Noord-Nederland. De vennootschap heeft als doel een bijdrage te leveren aan de verbetering van de sociaal-economische structuur en de werkgelegenheid in de provincies Groningen, Fryslân en Drenthe.

Programma	Economie
Rechtsvorm (bestuurder GS)	NV (gedeputeerde F. Douwstra)

Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen
Resultaat	2020: € 4,7 mln. 2021: € 40,2 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	De provincie Fryslân heeft 16,7 % van de aandelen in de NOM.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2020: € 76,9 mln. Eigen vermogen 31-12-2021: € 140,5 mln. Vreemd vermogen 31-12-2020: € 7,6 mln. Vreemd vermogen 31-12-2021: € 8,3 mln.
Financiële risico's provincie	Het risico voor de provincie blijft beperkt tot haar kapitaal inbreng.

2.6 Thialf Onroerend Goed BV, Heerenveen

Openbaar belang is het behoud van het ijsstadion Thialf als voorziening die voor de provincie een bijdrage levert op het gebied van economie, sport en cultuur. Thialf OG BV bezit 100 % van de aandelen van Thialf B.V. NB: Het boekjaar loopt van 1 oktober tot 30 september van enig jaar.

Programma	Mienskip
Rechtsvorm (bestuurder GS)	BV (gedeputeerden F. Douwstra & D. Hoogland)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	-
Resultaat	2019/2020: -/- € 1.195.000,- 2020/2021: € 10.960,-
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Sinds overname aandelen op 4-9-2013: € 4 mln.; 66,6% van het aandelenkapitaal. Aandeelhouders lening van € 2 mln. waarvan per 30-9-2021 € 1,4 mln. is opgenomen.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 30-9-2020: € 0,1 mln. Eigen vermogen 30-9-2021: € 0,1 mln.

	<p>Vreemd vermogen 30-9-2020: € 3,7 mln. Vreemd vermogen 30-9-2021: € 5,1 mln.</p>
Financiële risico's provincie	<p>In 2020 hebben Provinciale Staten groen licht gegeven voor een reddingskrediet van € 2,96 mln. In 2021 zijn er twee trekkingen geweest uit het reddingskrediet; € 940.000 en € 424.000. Van deze bedragen komt twee derde voor rekening van de provincie Fryslân. De bijdrage van € 424.000 was nodig om de periode te overbruggen tot er geld binnenkwam van het Rijk voor coronasteun. Over de jaren 2020 en 2021 is hiervoor bijna € 2 mln. toegezegd. Vanwege de financiële situatie van Thialf vindt uitbetaling pas plaats na goedkeuring door de Europese Commissie.</p> <p>De verwachting is dat Thialf van de beschikbare € 2,96 miljoen uit dit krediet uiteindelijk € 1,6 mln. gebruikt. Met de Europese Commissie lopen gesprekken om het verstrekte krediet van € 1,6 mln. te mogen omzetten in een subsidie.</p> <p>Thialf is in januari 2022 door de provincie aangewezen om een Dienst van Algemeen Economisch Belang uit te voeren en ontvangt hiervoor een geïndexeerde jaarlijkse compensatie van € 559.000.</p> <p>In 2023 is een nieuw energiecontract nodig. Hierdoor lopen de energielasten van Thialf op van 775.000 euro naar 1,9 miljoen euro per jaar. Zonder compensatie van het Rijk van zo'n 900.000 euro zijn deze kosten niet te dekken. Blijft de compensatie achterwege en betalen andere partijen onvoldoende mee, dan ontstaat hier een risico voor de provincie van maximaal 2/3^e van 900.000 euro, is 600.000 euro.</p>

2.7 Friese Ontwikkelings Maatschappij BV (voorheen Doefonds), Leeuwarden

De provincie is enig aandeelhouder in de besloten vennootschap Doefonds BV. Deze BV is op 2 april 2014 opgericht. Doel is via dit fonds de regionale economie te versterken door innovatie door financiering mogelijk te maken. Eind 2017 is Doefonds BV omgezet tot FOM BV met als doel dat de FOM in 2018 ook het adres is voor het Friese bedrijfsleven als het gaat om financiering van starters, export en groei.

Programma	Economie
Rechtsvorm (bestuurder GS)	BV (gedeputeerde F. Douwstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	

Resultaat	Resultaat 2020: -/- € 1.193.000 Resultaat 2021: -/- € 502.000
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Budget per thema: Innovatie maximaal € 12 mln. Groei maximaal € 12 mln. Export maximaal € 3 mln. Starters maximaal € 3,9 mln.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2020: € 6,0 mln. Eigen vermogen 31-12-2021: € 9,0 mln. Vreemd vermogen 31-12-2020: € 0,2 mln. Vreemd vermogen 31-12-2021: € 0,2 mln.
Financiële risico's provincie	Er wordt maximaal € 30,9 mln. uitgezet. Uitgangspunt is dat investeringen vanuit het fonds de kans hebben om de financiering terug te betalen aan het fonds. Gezien de doelgroep waarin het fonds investeert is de provinciale inbreng uit voorzorg deels voorzien. De reservering op de reserve is per budget vastgelegd. Voor Innovatie is dit op voorhand 100%. Voor de overige budgetten dient ter dekking van de risico's de Reserve risicobuffer: Groei 33% Export 20% Starters 33%

2.8 Fûns Skjinne Fryske Energzy BV (FSFE), Leeuwarden

De provincie is enig aandeelhouder in de besloten vennootschap Fûns Skjinne Fryske Energzy BV. Deze BV is 2 september 2014 opgericht. Doel van het fonds is het financieren van projecten op het gebied van duurzame energie.

Programma	Omgeving
Rechtsvorm (bestuurder GS)	BV (gedeputeerde S. Poepjes)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen
Resultaat	Resultaat 2020: - € 282.000

	Resultaat 2021: € 33.000
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Maximaal € 90 mln.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2020: € 13,2 mln. Eigen vermogen 31-12-2021: € 16,4 mln. Vreemd vermogen 31-12-2020: € 24,9 mln. Vreemd vermogen 31-12-2021: € 33,9 mln.
Financiële risico's provincie	FSFE is in het jaar 2013/2014 ontwikkeld en aanbesteed. In januari 2022 is het nieuwe Energieprogramma Fryslân 2022-2025 vastgesteld en heeft Provinciale Staten ingestemd met een aantal uitgangspunten voor FSFE. De zijn daarna uitgewerkt middels een Meerjarenplan van FSFE. Bij de start van het fonds is uitgegaan van 100% revolverendheid en die verwachting is niet veranderd. Voor de zekerheid is bij de start van het fonds wel een reservering op de provinciale risicobuffer van €30 mln gemaakt, deze is nog voldoende.

2.9 Fryslân Hurde Wyn BV (FHW), Leeuwarden

De provincie is enig aandeelhouder in de besloten vennootschap Fryslân Hurde Wyn (FHW). Deze BV is 13 maart 2019 opgericht. Het doel van deze BV is het namens de provincie, vanuit haar publieke verantwoordelijkheid, verwerven, houden en vervreemden van een deelneming in Windpark Fryslân Holding B.V. (WPFH). Deze holding heeft tot doel de realisatie en exploitatie van het windpark om zodoende namens de provincie mede een concrete bijdrage te leveren aan de realisatie van een fossielvrije en uiteindelijk volledig duurzame provincie. FHW heeft als tweede doel de burgerparticipatie in het windpark mogelijk te maken.

Programma	Economie
Rechtsvorm (bestuurder GS)	BV (gedeputeerde F. Douwstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	
Resultaat	2020: -/- € 81.476 2021: -/- € 45.801 (positieve resultaten worden verwacht na voltooiing van het Windpark)

Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	De provincie Fryslân heeft 100% van de aandelen in FHW BV.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2020: € 19,9 mln. Eigen vermogen 31-12-2021: € 19,9 mln. Vreemd vermogen 31-12-2020: € 85,6 mln. Vreemd vermogen 31-12-2021: € 90,2 mln.
Financiële risico's provincie	Op 1 oktober 2019 heeft de provincie € 20 mln. eigen vermogen (Agio) en een achtergestelde lening van € 80 mln. aan FHW BV verstrekt. FHW BV heeft vervolgens op 1 oktober 2019 € 20 mln. aandelenkapitaal en € 80 mln. achtergestelde lening verstrekt aan Windpark Fryslân Holding BV. Medio 2022 is er voor het eerst rente en aflossing ontvangen van respectievelijk € 2,3 en 1,9 mln. Door het ontvangen van aflossing op de achtergestelde lening, daalt het geïnvesteerde vermogen in FHW en Windpark Fryslân. Het financiële risico van FHW BV bedraagt medio 2022 € 97,7 mln. Ook wordt er dit jaar voor het eerst dividend ontvangen vanuit het Windpark. De verwachte dividenduitkering bedraagt: € 13 mln. Omdat de bouw van Windpark Fryslân is voltooid en in de operationele fase is beland, zijn er geen risico's meer op gebied van bouwvertraging en kostenoverschrijdingen.

2.10 OVEF (Coöperatie Openbare Verlichting & Energie Fryslân U.A.) te IJlst Voorheen SOVF (Stichting Openbare Verlichting Fryslân)

Samenwerkingsverband op het gebied van beheer en onderhoud van openbare verlichting en op het gebied van gezamenlijke inkoop duurzame energie.

Programma	Infrastructuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gedeputeerde A. Fokkens
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	

Resultaat	Verwacht resultaat: € 0
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Jaarlijkse bijdrage circa € 16.500,-
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Geen
Financiële risico's provincie	Geen

Categorie 3: Stichtingen en verenigingen

3.1 Vereniging Interprovinciaal Overleg (IPO), Den Haag

Gezamenlijke belangenbehartiging van provincies in algemene overheidsaangelegenheden en kennisuitwisseling. In het bestuursakkoord zijn uitspraken gedaan over zichtbaarheid en aanwezigheid van de provincie. Op landelijk niveau heeft het IPO daarbij een nadrukkelijke rol, o.a. tot uitdrukking komend in het zgn. Kompas 2020. Onderdeel van IPO is ook het kantoor BIJ12, die onder andere de PAS-maatregelen en het Faunafonds voor de provincies regelt.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Vereniging (gedeputeerde S. Poepjes)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	
Resultaat	Conform doelstelling Verwacht resultaat: € 0
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage 2022: € 2,4 mln. Bijdrage 2023: € 2,2 mln. Jaarlijkse bijdrage aan diverse kerntaken.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen. Het IPO beschikt niet over eigen vermogen. Een eventueel batig jaarsaldo wordt gerestitueerd aan de provincies of doorgeschoven naar het volgende jaar. Er worden daarnaast geormerkte middelen aangehouden voor beleidsdoelen die al in uitvoering zijn maar nog niet zijn afgerond.
Financiële risico's provincie	Geen

3.2 Vereniging naar Belgisch recht Huis van de Nederlandse Provinciën (HNP), Brussel (België)

Gezamenlijke huisvesting van de provincies en het IPO in Brussel ter verdediging van de Europese belangen van de Nederlandse provincies.

Het HNP vervult daarmee een groot praktisch nut: de gezamenlijke Nederlandse provincies en hun lobbyisten delen met elkaar huisvesting in Brussel, op een steenworp afstand van de belangrijkste Europese instanties als de Europese Commissie, het Europees Parlement en het Europees Comité van de Regio's. Deze gezamenlijke huisvesting maakt de provincies meer zichtbaar in Brussel dan afzonderlijke kantoorruimtes. De provincies hebben hiermee een eigen onderkomen waar vergaderd kan worden (HNP-bestuur, maar ook inhoudelijke bijeenkomsten) en dat kan dienen als ontvangstplek en uitvalsbasis voor bezoeken van bestuurlijke delegaties uit Nederland, die met grote regelmaat plaatsvinden. Bovendien is deze huisvesting voor de provincies aanzienlijk goedkoper dan afzonderlijke onderkomens. De gezamenlijke huisvesting bevordert daarnaast de samenwerking en uitwisseling tussen de provinciale lobbyisten: men stemt af en deelt de informatie die voor alle provincies van belang is en er is sprake van een zekere portefeuillevreemdeling om te voorkomen dat alle provincies/landsdelen zich met dezelfde onderwerpen moeten bezighouden. Dit is zo georganiseerd dat de belangenbehartiging voor de eigen provincies/het eigen landsdeel niet in het gedrang komt: die is prioritair. Vanuit Noord-Nederland hebben drie lobbyisten hun kantoor in het HNP: de twee vertegenwoordigers van de gezamenlijk provincies (via SNN) en de lobbyist namens de vier grote gemeenten.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Vereniging/ INPA (volgens Belgisch recht) (gedeputeerde S. Poepjes)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	
Resultaat	De resultaten variëren over de jaren. Positieve resultaten worden toegevoegd aan de reserve, negatieve resultaten worden uit de reserve gedekt.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage in 2022: € 66.000 Bijdrage in 2023: € 66.000 (begroot)
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Geen
Financiële risico's provincie	Geen

3.3 Stichting Nazorg Ouwsterhaule, Joure

De provincie Fryslân heeft als partij afval gestort op de voormalige stortplaats Ouwsterhaule. Alle partijen die afval hebben geleverd of de stortplaats hebben beheerd, participeren in de stichting nazorg Ouwsterhaule. Het publieke belang betreft het voorkomen van ongewenste milieueffecten van de voormalige stortplaats. Het financiële risico dat de provincie loopt is de schade in geval van lekkage in de afdichtingsbodem.

Programma	Omgeving
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Stichting (ambtelijke vertegenwoordiging)

Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen
Resultaat	Beheer stort conform doelstelling. Onderhoud wordt bekostigd uit het jaarlijkse rendement. Resultaat 2020: -/- € 101.000 Resultaat 2021: -/- € 195.000 De tekorten wordt gedekt uit het eigen vermogen
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Initiële storting circa € 780.000,- (26% van nazorgkapitaal).
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Nazorgkapitaal in fonds (eigen vermogen) 31-12-2020: € 3,2 mln. 31-12-2021: € 3,0 mln.
Financiële risico's provincie	Min: € 20.000,- Max: € 500.000,- Participatie 26%, Kans: 1% Berekend risico: € 1.300,-

Categorie 4: Overige verbonden partijen

4.1 Fonds Nazorg Stortplaatsen, Leeuwarden

De betrokkenheid van de provincie vloeit voort uit de Wet milieubeheer. Het Nazorgfonds Stortplaatsen is een 'spaarpot' waaruit de kosten van nazorg van relatief jonge stortplaatsen worden gedekt. Deze nazorg beoogt te voorkomen dat het publieke belang wordt geschaad door milieuvervuiling als gevolg van gebrek aan onderhoud aan en tijdig vervangen van voorzieningen van overgedragen (gesloten) stortplaatsen.

Het belangrijkste financiële risico dat de provincie loopt zijn hoge opruimkosten wegens bodemverontreiniging als gevolg van falende beschermende voorzieningen. Lang onopgemerkte bodemverontreiniging kan leiden tot schade bij derden. In verband met dit soort risico's is een risicovoorziening in het fonds opgenomen.

Er vallen zeven stortplaatsen onder de nazorgregeling, waarvan 3 droge stortplaatsen, 3 kleinschalige baggerspeciestortplaatsen en 1 grote baggerspecie stortplaats. Aan vijf van de zeven stortplaatsen is een voorlopige heffing opgelegd en geïnd, bij één stortplaats is de heffing definitief vastgesteld en geïnd.

Programma	Omgeving
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Fonds Wet Milieubeheer (gedeputeerden Douwstra en Hoogland)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 1 oktober 2021 bestuurswisseling i.v.m. het vertrek van gedeputeerde de Rouwe

Resultaat	2020: € 166.212,- 2021: € 192.132,-
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Een jaarlijkse provinciale bijdrage t/m 2024 ter compensatie van de rekenrente verlaging in 2015. De begrote bijdrage voor 2022 en 2023 bedragen respectievelijk € 54.800 en € 56.400. De gelden van Fonds Nazorg Stortplaatsen Fryslân zijn sinds 2008, na enkele jaren van tegenvallende beleggingsrendementen, uitgeleend aan provincie Fryslân. Hierover betaalt de provincie jaarlijks een vaste rentevergoeding van 4,24% aan het Nazorgfonds (rentevergoeding over 2021: € 653.956). Deze afspraak loopt tot 2025 (GS besluit 10/3/2015).
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen: 2020: € 2,1 mln. 2021: € 2,3 mln. Voorzieningen: 2020: € 13,3 mln. 2021: € 13,8 mln.
Financiële risico's provincie	Het eigen vermogen van het Nazorgfonds bedraagt per 31-12-2021 € 2,3 mln. De reserves van het Nazorgfonds zijn op het benodigde niveau. De Provincie loopt derhalve geen financieel risico.

4.2 Samenwerkingsovereenkomst Waddenglas, Leeuwarden

Met het project Waddenglas realiseren de provincie Fryslân, de gemeente Waadhoeke en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) ten zuiden van Sexbierum een hoogwaardig glastuinbouwgebied. Het project dat in 2007 van start ging, zou uiterlijk in 2015 afgerond worden. Vanwege de aanhoudende financiële crisis in de glastuinbouw en het uitblijven van gronduitgifte is het project in 2015 afgeschaald naar de uitvoering van alleen fase 1. De verwachte doorlooptijd is verlengd tot eind 2023.

Programma	Economie
Rechtspers. (bestuurder GS)	Gedeputeerde Douwstra is voorzitter van de stuurgroep
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 1 oktober 2021 bestuurswisseling i.v.m. het vertrek van gedeputeerde de Rouwe
Resultaat	Bij uitvoering van alleen fase 1 van het plan met afronding eind 2023:

	<ul style="list-style-type: none"> • 52 ha bouwrijpe grond, waarvan 37 ha netto nieuw glas, ruimtelijk goed ingepast en voorzien van duurzame energie. • Verwachte eindwaarde van de grondexploitatie rekening per 31-12-2023: € 6,7 mln. negatief, te delen door de drie partijen.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	<ul style="list-style-type: none"> • Een derde van de boekwaarde en de verwachte eindwaarde (positief of negatief). • € 2,4 mln. voorgefinancierd voor de aankoop gronden; is later omgezet in een lening aan de gemeente Waadhoeke. Hierover wordt jaarlijks rente bijgeschreven. Totaal stond per 31-12-2021 € 4,2 mln. bij gemeente Waadhoeke uit.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	De boekwaarde van de grondexploitatie was per 31-12-2021 € 14,9 mln., waarin elke partij een gelijk aandeel heeft.
Financiële risico's provincie	<p>In het slechtste geval, wanneer gronduitgifte volledig uitblijft, kan het project een verlies van maximaal € 12,9 mln. opleveren.</p> <p>Het eindresultaat wordt gelijk verdeeld over de drie partijen, wat in dat geval een maximaal verlies voor de Provincie betekent van € 4,3 mln. Hier staat een voorziening bij de provincie tegenover die per 31-12-2021 € 2,6 mln. bedraagt.</p>

4.3 Omgevingsberaad Waddengebied, Leeuwarden

In 2020 is het voormalige Regiecollege Waddengebied overgegaan in het Omgevingsberaad Waddengebied (OBW). Het OBW is een van de drie onderdelen van een nieuwe governance voor het Waddengebied, zoals medio 2019 aangekondigd door de minister van Infrastructuur en Waterstaat en de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. De andere twee onderdelen zijn: het Bestuurlijk Overleg Waddengebied en de Beheerautoriteit Waddenzee.

Het Omgevingsberaad Waddengebied is een platform waar gestructureerd discussies over het Waddengebied worden geïnitieerd en gevoerd, alsook informatie uitgewisseld. Gebruikers van het Waddengebied (zoals havens, visserij, landbouw, recreatie en toerisme), natuur- en milieuorganisaties en de Waddenacademie nemen deel aan dit beraad. Rijk en regionale overheden gebruiken het OBW voor het bespreken en toetsen van beleidsvoorstellen. De heer Brok, Commissaris van de Koning van Fryslân is in zijn functie als rijksheer, voorzitter van het OBW én vicevoorzitter van het Bestuurlijk Overleg Waddengebied, zodat de connectie tussen beide overleggen goed geborgd is.

Financiering ervan vindt plaats door Rijk, provincie, gemeenten en waterschappen. Afspraken zijn vastgelegd in een werkplan.

Programma	Bestuur
------------------	---------

Rechtsvorm (bestuurder GS)	Convenant (A. Fokkens, Commissaris van de Koning in zijn rol als rijksheer)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Niet van toepassing.
Resultaat	2020: € 50.324 (wordt toegevoegd aan overlopende passiva). 2021: -/- € 141.530 (het negatieve resultaat komt grotendeels door bijdragen die al in het vorig boekjaar zijn ontvangen)
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	De bijdrage zijn als volgt verdeeld: Rijk 30% Provincies 40% Gemeenten 20% Waterschappen 10% Bijdrage provincie Fryslân 2022: € 47.300 2023: € 47.300 (begroot)
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Niet van toepassing
Financiële risico's provincie	Geen

4.4 Regioboard Noordoost Fryslân, Leeuwarden

De Regioboard bestaat uit negen leden, drie vanuit overheid, drie vanuit het onderwijs en drie ondernemers. Samen met de onafhankelijk voorzitter en de programmaorganisatie werkt de Regioboard aan de economische groei van de regio, de stabilisatie van de werkgelegenheid en aan een grote innovatieslag. Daarnaast beoordeelt de Regioboard of projecten gesubsidieerd worden uit de Regiodealgelden.

Vanaf 1 januari 2020 worden projecten van de Regiodeal Noordoost Fryslân aangejaagd door een nieuwe programmaorganisatie, voorlopig genoemd Versnellingsagenda. Om de samenwerking in de regio slagvaardig aan te jagen wordt er nauw samengewerkt met het bedrijfsleven, onderwijs en de overheid. Op 11 maart 2020 zijn vertegenwoordigers van deze partijen officieel geïnstalleerd in de Regioboard Noordoost Fryslân.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm, bestuurder GS	Convenant, gedeputeerde K. Fokkinga

Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	
Resultaat	per project worden de resultaten weergegeven
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	De bijdragen voor de diverse projecten worden opgebracht door de EU, gemeenten, bedrijfsleven, onderwijs en provincie Fryslân.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Niet van toepassing
Financiële risico's provincie	Geen

Financiële risico's provincie

De financiële risico's van de verbonden partijen worden voor het grootste deel afgedekt door de Reserve risicobuffer, zie paragraaf 4.3 *Risicobuffer revolverende middelen*. Hierin staan de risico's van de verbonden partijen FOM, FSFE, NOM, Windpark Fryslân (FHW BV) en de revolverende uitzettingen opgenomen.

Het totaal van financiële risico's voor de provincie bij de andere verbonden partijen (die niet apart in de risicobuffer zijn vermeld) bedraagt per 30 juni 2022: € 151,7. Per eind 2021 was dat € 201,1 mln.

Het grootste deel hiervan wordt gevormd door de hybride lening van € 50 mln. uitgegeven aan de NWB, de reverse converteerbare hybride obligatie lening verstrekt aan Alliander (€ 76,5 mln.) en de achtergestelde lening eveneens verstrekt aan Alliander (€ 31,8 mln.).

De kans dat het financieel risico tot verlies van de hybride/achtergestelde leningen zich voordoet is kleiner dan 1%. De NWB heeft een zeer hoge kredietwaardigheid (een AAA-rating) en Alliander een AA-rating. Vanwege de gereguleerde markt waarin Alliander opereert, zijn de financiële risico's voor de provincie gering. Het overige deelrestantbedrag heeft betrekking op de risico's bij Waddenglas en Stortplaats Ouwsterhaule.

De benodigde weerstandscapaciteit per 30 juni 2022: € 2,0 mln., gebaseerd op het gecombineerde risico van 1,3%. Per einde van 2021 was dat: € 2,3 mln.

In paragraaf 2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing worden de bovengenoemde risico's meegenomen bij het berekenen van de benodigde weerstandscapaciteit.

Paragraaf 6. Grondbeleid

6.1 Samenvatting grondbezit

Binnen onze opgaven Natuurontwikkeling en Veenweide ligt reeds een aanzienlijke opgave rondom grondverwerving en grondruil. In 2022 dienden zich nieuwe opgaven rondom Stikstof, Natuur mei de Mienskip, Bossenstrategie, de Waddenkustversterking en de gebiedsontwikkeling Dongeradielen aan. Daarnaast is het Nationaal Programma Landelijk gebied in voorbereiding waar aan vanuit het Rijk aanzienlijk middelen zijn gekoppeld. Al deze nieuwe opgaven vragen een grote inspanning op het gebied van grondverwerving, bedrijfsverplaatsingen en grondfinanciering omdat deze nieuwe opgaven een aanzienlijke plus zijn op onze huidige verwervingsopgave zijn. Wij werken per project altijd vanuit een aankoopstrategieplan waarin het mandaat voor de te verwerven gronden en opstellen door Gedeputeerde Staten is vastgesteld.

Daarnaast zien we dat de huidige grondinstrumenten onvoldoende aansluiten bij de complexiteit van onze opgaven in het landelijk gebied. De transitie naar natuurinclusief landbouw vraagt meer ruil- en compensatiegronden en onder andere nieuwe financieringsmogelijkheden.

Het Didam-arrest van 2021 heeft invloed op onze verkoopopgave. Openbare verkoop is leidend principe mits wij een duidelijke relatie met onze provinciale doelen kunnen leggen. Wij zullen alle voorgenomen verkopen transparant publiceren zodat iedereen hier tijdig kennis van kan nemen.

De Fryske Grûnbank

De Fryske Grûnbank is een samenwerking met de deelnemers uit de Landbouw, Fries particulier grondeigendom, Natuur, Natuurbeheer en overheden. De Grûnbank houdt zich in Fryslân breed bezig met de optimale inzet van gronden voor de opgaves van haar leden. Met als doel kennisontwikkeling en -uitwisseling en het optimaal benutten van kansen die zich voordoen om daarmee een bijdrage te leveren aan de totstandkoming van gebiedsprocessen. De Fryske Grûnbank kan hierin als adviseur naar de provincie optreden en mede adviseren hoe het krediet ten behoeve van de strategische grondvoorraad zo goed mogelijk kan worden ingezet. De dienst faciliteert haar partners om samen de Fryske grondpuzzel te kunnen leggen.

De Provinciale groundbank

In de provinciale groundbank zijn alle gronden opgenomen die bij de provincie in bezit zijn. Dit zijn gronden voor onze (vaar) wegen, gronden voor de aanleg van natuur, veenweide en infrastructuur, ruil- en restgronden. De Fryske Grûnbank kan ook mede adviseren hoe deze gronden worden ingezet. De provincie heeft ruim 15.000 ha grond, waarvan ruim 12.000 ha structureel bezit (wegen, meren, vaarwegen, etc.).

Strategische Grondvoorraad

Wij hebben grote opgaven ten aanzien van de landbouw, natuur, veenweide en stikstof. Voor deze opgaves maken we gebiedsgerichte plannen die al uitgewerkt of nog in voorbereiding zijn. Bij deze vraagstukken is de inzet van grond vaak één van de bepalende factoren. Bij de vaststelling van plannen wordt daarin ook het mandaat tot aankoop van gronden voor Gedeputeerde Staten opgenomen. Indien een plan nog in voorbereiding is dan is dit mandaat er nog niet, terwijl het wel wenselijk kan zijn om een strategische aankoop te doen.

Er doen zich soms kansen voor die een bijdrage kunnen leveren aan bestaande of in voorbereiding zijnde plannen. Provinciale Staten heeft hiervoor een krediet van € 23,5 mln. beschikbaar gesteld om snel op deze kansen te kunnen inspringen. Deze kansen hebben zich sinds het beschikbaarstellen van het krediet zeker voorgedaan. Er is op dit ogenblik voor € 2,565 (sept 2022) aan strategische voorraad aangekocht. De aankopen zijn gedaan met een beheersbaar risicoprofiel omdat alleen courante gronden worden aangekocht. De risicoreserve van € 1,5 mln. is dan ook nog niet aangesproken. Daarnaast zijn er een aantal potentiële aankopen aangewezen waarover momenteel marktconsultatie plaatsvindt.

Rijksbeleid en recente ontwikkelingen op het gebied van natuur en stikstof ontwikkeling leiden tot de groeiende omvang van provinciale opgaves. Tegelijkertijd doen zich als gevolg van ontwikkelingen op de markt met enige regelmaat kansen voor die mogelijk passend zijn bij deze opgaves waarvoor de provincie komt te staan. De kans is reëel dat hiermee het budget dat beschikbaar is voor strategische

grondaankopen, op enig moment ondanks het revolverende karakter uitgeput zal raken.

Totale grondopgave per programma

Te verwerven gronden

ha te verwerven	totaal te verwerven	verworven per 01-06-2022	nog te verwerven
programma 2	2.343	2.277	66
programma 3	4.457	2.486	1.971
programma 5	23	6	17
totaal	6.823	4.769	2.054

x € 1.000.000	totaal te verwerven	verworven per 01-06-2022	nog te verwerven
programma 2	143	140	3
programma 3	173	101	73
programma 5	1	0	1
totaal	317	241	76

Te verkopen gronden

ha te verkopen	totaal te verkopen	verkocht per 01-06-2022	nog te verkopen
programma 2	1.352	1.066	286
programma 3	4.097	426	3.671
programma 5	0	0	0
Totaal	5.449	1.492	3.957

x € 1.000.000	totaal te verkopen	verkocht per 01-06-2022	nog te verkopen
programma 2	55	43	12
programma 3	78	31	47
programma 5	0	0	0
Totaal	133	74	59

- toelichting over de programma's is verder in de paragraaf grondbeleid opgenomen

- binnen programma 2 hebben een aantal mutaties plaatsgevonden om er een aantal nieuwe infraprojecten in de begroting zijn opgenomen

6.2 Grondaankopen per beleidsprogramma

Programma 2 - Infrastructuur

De Haak, De Centrale As, N381 en Knooppunt Joure is gerealiseerd en de auto's rijden over de weg echter nog niet alle werkzaamheden zijn afgerond. Zeker voor De Centrale As ligt er nog een grote opgave om de veelheid van percelen bij de juiste eigenaren te krijgen (o.a. andere overheden) en de laatste afspraken met diverse grondeigenaren af te ronden. Voor de N381 en Knooppunt Joure is de afronding bijna bereikt. Tevens ligt er nog een behoorlijke verkoopopgave vanuit deze projecten. Hierbij wordt wel een relatie gelegd met onze nieuwe opgaven waarin juist weer een behoefte naar (ruil)gronden is.

De projecten N354 Snitserdyk, N359 3 tunnels Wommels-Bolsward, N358 De Skieding en N358 Uterwei komen in de volgende fase. De grondverwerving voor deze projecten is afgerond en met 3 eigenaren rondom De Skieding en Uterwei zijn wij in de laatste fase van minnelijke verwerving voordat de onteigening definitief wordt.

Programma 3 - Omgeving

Binnen programma 3 worden via diverse gebiedsprocessen diverse verwervingen uitgevoerd. De belangrijkste opgave ligt de Natuurontwikkeling binnen het Natuur Netwerk Nederland en het Veenweide gebied.

Voor de natuurontwikkeling werken wij via vrijwillige verwerving in de de gebieden De Mieden, Beekdal-Line en Kongingsdiep. Op korte termijn zal in opdracht van Natuer mei de Mienskip daar Burgumermar-De Leijen aan worden toegevoegd. Het gebiedsplan hiervoor is in voorbereiding en zal het eerste gebied zijn dat vanuit de samenwerking in Natuer mei de Mienskip wordt opgestart.

In dat kader is medio 2021 een besluit genomen om een heel aantal kansen binnen prioriteit 3 en 4 te gaan benutten en de financiën daarvoor beschikbaar te stellen. De aangekochte percelen buiten het NNN, de ruilgronden, die niet inzetbaar zijn voor uitruil met NNN gronden worden verkocht of ingezet voor andere doelen. De doelstelling is om de NNN gronden die zijn ingericht aan een eindbeheerder worden verkocht.

Uitgaande van inzet op de verwerving/realisatie van de NNN gronden met prioriteit 1, 2, het plan "Mieden op zijn mooist" en de kansen binnen prioriteit 3 en 4 wordt de realisatie van 130 hectare begroot (dit

betreft SKNL afwaardering en verwerving). De verkoop van ingerichte natuurgronden wordt begroot op 150 hectare per jaar, waarvan de verkoop van ingerichte natuur binnen Oude Willem en Twijzelmieden wordt voorbereid. Hemrikkerscharren is recent ter koop aangeboden maar heeft nog niet tot de verkoop geleid.

De andere grote opgave in programma 3 is Veenweide. Binnen de aangewezen gebieden Hegewarren en Aldeboarn De Deelen vinden een aantal aankopen plaats. Tevens vinden er verkenningen plaats voor het gebied Idzergea.

Doelstelling voor Hegewarren is dat alle eigenaren worden opgekocht of verplaatst zodat zij ergens anders hun toekomst kunnen voortzetten. Wij werken binnen de kaders van het door Gedeputeerde Staten vastgestelde aankoopstrategieplan. Vooruit lopend op het gebiedsplan Aldeboarn De Deelen wordt door de ingestelde gebieds- en grondcommissies reeds aankopen gedaan en wordt er gewerkt aan een grondpot die later in het gebiedsproces kan worden ingezet.

De stikstofopgave in Fryslân is groot maar heeft zich vooralsnog alleen vertaald in een 1^e opkoopregeling gefinancierd met middelen die het Rijk beschikbaar heeft gesteld. De 2^e en 3^e tranche van deze regeling zijn in 2022 gestart. Het is in 2023 wachten op de uitwerking van het Nationaal Programma Landelijk gebied wat mogelijk zal leiden tot de opkoop, verplaatsing van bedrijven of in compensatie van grond, waardoor o.a. natuurinclusieve landbouw verder gestimuleerd kan worden.

Programma 5 – Mienskip

Het terpenproject is een doorlopend project en een samenwerking tussen provincie en rijk. In totaal willen wij graag 23 hectare terpengrond verwerven. 3 terpen zijn reeds in ons bezit en vanuit de wettelijke ruilverkaveling Franekeradeel-Harlingen zijn daar recent 3 terpen aan toegevoegd. Er wordt nu onderzocht wat met flankerend beleid (kwalitatieve verplichting of verpachting onder beperkingen) nog aanvullend kan worden bereikt om de archeologische waarden van de terpercelen naar de toekomst toe beter te beschermen.

Overig vastgoedbezit

De provincie heeft ruim 12.000 ha structureel bezit, waarvan het grootste deel bestemd is voor (vaar)wegen en de friese meren. Daarnaast hebben wij diverse eigendommen die wij zelf gebruiken of verhuren. Het gaat bijvoorbeeld om:

- Brug- en sluiswachterswoningen
- Huisvesting (steunpunten) voor weg- en waterbeheer door de hele provincie
- Verhuur van oeverstroken, ligplaatsen voor recreatie arken, steigers
- Tijdelijk verworven gronden die wij verpachten
- Een aantal busstations
- Het Afsluitdijk Waddencentra
- Diverse gronddepots

Daarnaast zijn wij actief met de verkoop van restpercelen die onder het overige vastgoedbezit vallen. Deze worden eerst aan andere overheden aangeboden, voordat zij in de openbare verkoop gaan.

Het project oneigenlijk gebruik provinciale eigendommen heeft een looptijd tot en met 2024. Diverse particulieren en bedrijven gebruiken stukjes van ons water en grond zonder dat hiervoor een passende vergoeding wordt betaald. Dit project heeft door de corona maatregelen en beperkt beschikbare capaciteit in 2022 wel enige vertraging opgelopen die wij verwachten de komende 2 jaar weer in te kunnen lopen.

6.3 Risico's

De agrarische grondprijs in onze provincie stijgt nog steeds. Dit betekent dat de verwerving van benodigde gronden duurder wordt, maar dat ons huidige grondbezit over het algemeen meer waard is geworden. Wij achten de risico's op basis van deze ontwikkelingen beperkt.

Eventuele afwaarderingen voor natuur, stikstof of veenweide opgaven worden vanuit deze opgaven bekostigd. Deze afwaarderingen of het leggen van kwalitatieve verplichtingen zijn alleen mogelijk indien er ook daadwerkelijk budgetten voor gereserveerd zijn.

Paragraaf 7. Bedrijfsvoering

Inleiding

De samenleving is in ontwikkeling en vraagt om een andere houding van de overheid; minder sturend en meer faciliterend. Zowel voor het bestuur als voor de organisatie is het voor de komende jaren de uitdaging mee te bewegen met deze ontwikkelingen en de kansen die er voor de provincie liggen (externe initiatieven zoals Natuur mei de mienskip, Holwerd aan Zee, de IJsselmeerkust, het Interbestuurlijk Programma, de Regiodeals etc). Dit gebeurt in een context van een provinciale begroting die afneemt. Het organisatieplan 'kansen gripe troch romte te bieden' geeft richting aan deze uitdagingen. In 2023 zullen wij dit organisatieplan herijken en richten op de komende bestuursperiode.

In het programma bedrijfsvoering staan onze ambities, doelen en resultaten op het gebied van de bedrijfsvoering. In deze paragraaf lichten we de volgende onderdelen nader toe:

- De inzet van personeel, de ontwikkeling van het capaciteitsbudget, inclusief bezetting (vast en tijdelijk personeel) en inhuur
- De uitvoering van het HR-beleid (human resources)
- Het programma digitaliseringstrategie
- De herinrichting van het provinciehuis en het hybride werken
- De Energie-neutrale organisatie.
- De rechtmatige organisatie

De inzet van personeel

In onderstaand overzicht staat het totaal van de bedrijfsvoeringskosten en wordt specifiek inzicht gegeven in het deel capaciteitsbudget, gesplitst naar salarissen (voor vast en tijdelijk personeel) en inhuur.

Inzet beschikbare middelen							
<i>Exploitatie</i> <i>x € 1.000,-</i>	<i>Bedragen</i>	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Uitgaven							
Capaciteitsbudget							
- salarissen		66.010	69.224	65.845	63.520	59.096	57.699
- inhuur		11.848	9.961	11.428	4.331	0	0
Subtotaal capaciteitsbudget		77.858	79.185	77.273	67.851	59.096	57.699
Overige personeelskosten		2.661	2.559	2.634	2.503	2.758	2.682
Kosten automatisering		6.239	6.521	5.879	5.656	5.131	5.125
Kosten huisvesting		6.091	7.405	7.537	7.542	7.542	7.515

Overig	3.353	6.714	8.022	7.491	8.759	8.417
Totaal bedrijfsvoeringskosten (A)	96.201	102.384	101.345	91.042	83.286	81.438
Dekking						
Dekking capaciteit	14.937	17.476	14.440	12.028	6.945	6.312
Bijdrage van derden	2.206	1.004	354	323	262	262
Totaal dekking (B)	17.143	18.480	14.794	12.352	7.207	6.574
Saldo van lasten en baten (A-B)	79.059	83.904	86.551	78.691	76.078	74.864

Toelichting

Het bedrijfsvoeringsbudget is opgebouwd uit personele en materiële kosten. Een deel van deze kosten wordt gedekt door bijdragen van derden en vanuit tijdschrijven op met name projecten. Vanaf 2024 nemen in deze begroting de middelen voor inhuur sterk af. Dit heeft te maken met de afname van een aantal tijdelijke en projectbudgetten waar personeel een onderdeel van uitmaakt. In het capaciteitsbudget, zoals we dat hierna verder toelichten, wordt duidelijk dat het hierbij gaat om het deel van het capaciteitsbudget dat fluctueert en weer kan toenemen op het moment dat er extra middelen beschikbaar worden gesteld door Provinciale Staten en/of derden, voor de uitvoering van taken en/of projecten. De flexibele schil voor inhuur en/of tijdelijke dienstverbanden neemt dan weer toe. Deze ontwikkeling maken we steeds zichtbaar in deze paragraaf en is de basis voor de strategische personeelsplanning.

Capaciteitsbudget

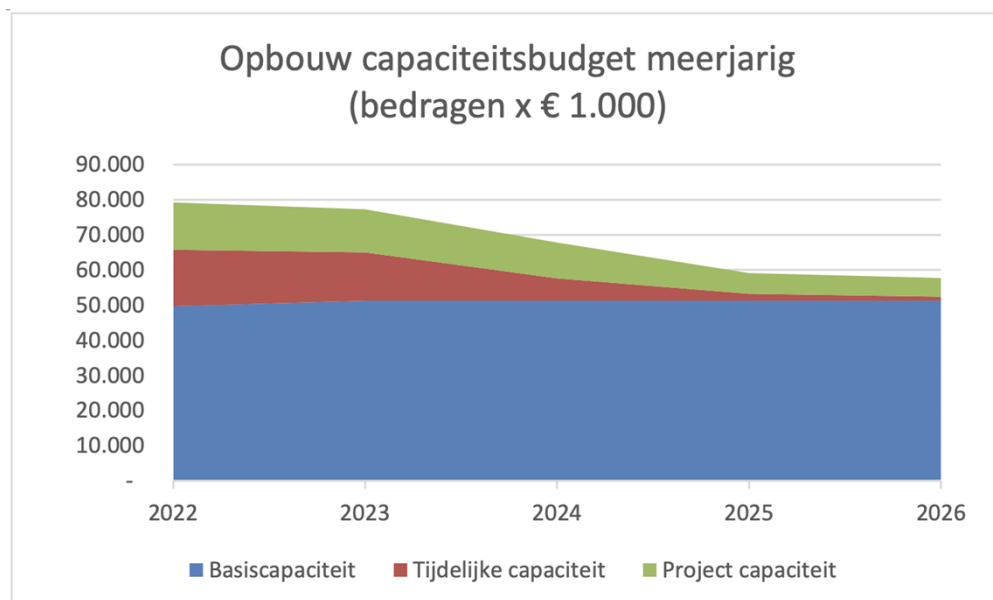
Onderstaand is het verloop van het capaciteitsbudget in de begroting ten opzichte van de 1e Berap weergegeven. Dit totaal sluit aan op het subtotaal capaciteitsbudget waarbij géén rekening is gehouden met dekking vanuit tijdschrijven dan wel bijdragen van derden. In het overzicht is aangegeven of de uitbreiding van capaciteit wordt gedekt uit bijdragen derden of uit middelen van de provincie zelf. Tevens is aangegeven onder welk mandaat de wijzigingen zijn doorgevoerd.

bedragen x € 1.000		Aard	Dekking	2021	2022	2023	2024	2025
1e Berap 2022				78.789	72.781	64.819	56.834	55.437
PS 22-06- 2022	Kadernota - voorstellen (Omgevingswet)	Basis	Provincie	0	0	500	500	500
Wijzigingen onder GS mandaat	Toerekenen nominaal aan basiscapaciteit	Basis	Provincie	0	1.782	1.762	1.762	1.762
PS 22-06- 2022	Kadernota - voorstellen (Digitaliseringsstrategie)	Tijdelijk	Provincie	0	1.650	0	0	0
PS 22-06- 2022	Kadernota - moties en amendementen (Traineeprogramma en Regenboogbeleid)	Tijdelijk	Provincie	0	770	770	0	0
Wijzigingen onder GS mandaat	Verschuiving personele inzet en inkomsten 2023	Tijdelijk	Derden	-20	20	0	0	0
Wijzigingen onder GS mandaat	Meicirculaire (Bodembescherming en Klimaatakkoord)	Tijdelijk	Provincie	391	0	0	0	0
Wijzigingen onder GS mandaat	Inzet capaciteit vanuit middelen No & Moarn	Tijdelijk	Provincie	500	0	0	0	0
Wijzigingen onder GS mandaat	Correctie middelen Digitaliseringsstrategie - overheveling van capaciteit naar projectmiddelen (tijdelijk budget)		Provincie	-700	0	0	0	0
PS 22-6- 2022	Gebiedsontwikkeling Hegewarren	Project	Provincie	210	210	0	0	0

Wijzigingen onder GS mandaat	Inzet voor realisatie busremise Schiermonnikoog	Project	Provincie	15	60	0	0	0
Begroting 2023				79.185	77.273	67.851	59.096	57.699

Het capaciteitsbudget is meerjarig opgebouwd in de ruimte voor salarissen (vast en tijdelijk personeel) en inhuur. Een deel van dit budget is structureel. Het tijdelijke deel bestaat deels uit middelen die wij ontvangen van derden voor bijvoorbeeld de uitvoering van taken en projecten en deels uit middelen die Provinciale Staten beschikbaar stellen. Dit maakt dat het capaciteitsbudget flexibel is en fluctueert.

Dit leidt tot het volgende overzicht van het capaciteitsbudget waarin op hoofdlijnen zichtbaar wordt hoe het capaciteitsbudget zich meerjarig ontwikkelt op begrotingsbasis. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen de basiscapaciteit (voor onze basis/structurele taken), tijdelijke capaciteit (budget voor extra taken met een bepaalde looptijd) en projectcapaciteit (verantwoording via tijdschrijven).

Toelichting

De afname van tijdelijke capaciteit (rode balk in bovenstaand overzicht) komt met name door de afloop van het aanvullende capaciteitsbudget voor uitvoering van het vigerende bestuursakkoord (tijdelijke capaciteit, beschikbaar gesteld door Provinciale Staten). De afname projectcapaciteit komt met name door de afloop van de grote infraprojecten. In deze cijfers is nog geen rekening gehouden met te verwachten additionele capaciteit die samenhangt met nieuwe projecten zoals bijvoorbeeld de Sluis Kornwerderzand en mogelijk de Lelylijn. De tijdelijke en projectcapaciteit fluctueren.

De situatie tot 2022 is/was dat een deel van de basiscapaciteit wordt gefinancierd uit bijdragen van derden voor de inzet van personeel. Zowel door het bureau Cebeon als SeederdeBoer is, in het kader van het onderzoek naar Provinciale taken, keuzes en consequenties (PS 29 juni 2022), geconstateerd dat dit niet wenselijk is. Nog in 2022 wordt/is een voorstel aan PS worden aangeboden om de basiscapaciteit gefaseerd op het gewenste niveau te brengen.

In onderstaande tabel maken we inzichtelijk wat de inzet van personeel en middelen is op de verschillende beleidsthema's[1].

[1] Het gaat hierbij om de beleidsthema's zoals deze wettelijk zijn vastgelegd in het BBV (Besluit begroten en verantwoorden), waarbij de 'overhead' apart is opgenomen. Deze laatste mag vanaf 2017 niet meer toegerekend worden aan de programma's. Overhead wordt hierbij als volgt gedefinieerd: 'alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces'. Enige uitzondering hierop is de toerekening van overhead aan te activeren investeringen, deze mag nog wel rechtstreeks plaatsvinden. Het nieuwe BBV heeft als één van de uitgangspunten dat de baten en lasten van overheden onderling beter vergelijkbaar moeten zijn waarmee benchmarks worden vergemakkelijkt. Onderdeel van deze transparantie is het opnemen van de toedeling van de bedrijfsvoeringskosten aan de zogeheten 'taakvelden' binnen de Informatie voor derden (IV3) die elke overheid moet aanleveren bij het CBS. Hierbij blijft het voor de Staten inzichtelijk, omdat deze taakvelden aansluiten bij de diverse beleidsthema's.

Meerjarenbegroting per taakveld BBV					
	lasten				
<i>bedragen x € 1.000,-</i>	begroting 2022	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
Bestuur	4.887	4.956	4.272	4.001	3.948
Verkeer en vervoer	13.227	13.018	11.477	10.424	10.220
Water	3.837	2.836	2.450	2.316	2.058
Milieu	5.727	5.305	4.706	4.255	4.121
Natuur	8.109	8.617	7.995	4.329	4.245
Regionale economie	5.866	5.487	5.020	4.328	4.024
Cultuur en maatschappij	3.966	4.036	3.561	3.229	3.165
Ruimte	6.391	5.411	4.774	4.329	4.243
Investerings	6.193	4.804	3.237	2.882	2.860
Onderhanden werk inrichtingsgebieden	713	835	681	0	0
Voorzieningen	573	410	410	410	410
Overhead	42.896	45.631	42.459	42.783	42.144
Saldo bedrijfsvoeringskosten	102.384	101.345	91.042	83.286	81.438

Toelichting

Net als de informatie en toelichting op het capaciteitsbudget zien we in dit overzicht een dalende trend in de bedrijfsvoeringskosten. De kosten voor overhead (met name personeel, huisvesting en ICT) blijven in dit overzicht redelijk stabiel en hiermee zou de verhouding tussen de primaire processen en de overhead 'scheef' kunnen groeien. Deze situatie doet zich niet voor als de komende periode tijdelijke- danwel projectmiddelen worden toegevoegd aan het capaciteitsbudget.

Als organisatie gaan wij uit van een gewenste personele verhouding van 70% (minimaal) voor het primaire proces en 30% (maximaal) voor overhead en sturen hierop. Het bureau Cebeon heeft bij de uitgevoerde benchmark in 2022 deze verhouding herijkt en kwam voor de personele kant uit op de deze gewenste verhouding. Bovenstaande tabel gaat van de wettelijk verplichte BBV taakvelden, inclusief bijvoorbeeld ICT en huisvesting, waardoor een andere verhouding wordt weergegeven..

Aan de hand van de ontwikkeling van het provinciale takenpakket (structurele en tijdelijke taken) en het hieraan gekoppelde capaciteitsbudget wordt steeds gekeken naar de gewenste inzet van personeel met een vast of tijdelijk dienstverband en door middel van inhuur, passend binnen de middelen die meerjarig beschikbaar zijn (inclusief de prognose van aanvullende dekking). We zien hierbij een trend dat we meer (tijdelijke) opdrachten krijgen van het Rijk (veenweide, natuur, regiodeals en mogelijk straks ook voor energie en klimaat). We moeten de komende periode bekijken wat dit betekent voor de verhouding tussen het primaire proces en de overhead en de dekking van de overhead, als we meer gaan sturen op de inzet van incidentele middelen en dus ook dekking die fluctueert.

Afgelopen vier jaar is de organisatie binnen het vaste kader van het capaciteitsbudget gebleven (basis, tijdelijk en project), behalve op het gebied van de tariefstijgingen. Door tariefstijgingen zien we dat er druk ontstaat op deze financiële kaders. Bovendien hebben de stijgende kosten een structureel effect. Daarnaast hebben we te maken met CAO-stijgingen, die ook een structureel effect hebben. Besluitvorming over de mogelijke compensatie van de effecten hiervan wordt meegenomen bij de septembercirculaire (oktober 2022).

Bezetting

Naast het capaciteitsbudget wordt gestuurd op de het totaal aan 'vast' personeel. Op basis van de benchmark van Cebeon, de uitgevoerde ZBB-analyse en de geactualiseerde notitie SPP is in beeld gebracht wat onze basiscapaciteit zou moeten zijn, dit naast de tijdelijke en projectcapaciteit. Op basis hiervan stellen wij een meerjarige raming op en bepalen wij wat de gewenste vaste bezetting is voor onze organisatie. Voor alleen de basiscapaciteit is dat 640 fte.

Op basis van het nieuwe bestuursakkoord in 2023 en de mogelijke nieuwe taken die daarin worden opgenomen, zullen we een nieuwe analyse uitvoeren van de omvang van het tijdelijke capaciteitsbudget en de gewenste bezetting daarop (vast en flexibel).

De projectcapaciteit fluctueert afhankelijk van de omvang van de projecten. Een deel hiervan is echter wel constant evenals de daarbij behorende ondersteuning vanuit de bedrijfsvoering. Ook hiervan zal bekeken worden wat daarop de gewenste bezetting is (vast en flexibel).

Jaarlijks actualiseert de organisatie dit beeld in de paragraaf bedrijfsvoering.

In onderstaand overzicht staat de ontwikkeling van het aantal fte met een provinciaal dienstverband (vast en tijdelijk). In de berap's presenteren we op peildatum ook een overzicht van de inhuur (aantallen). Vanaf 2022 vindt de inhuur plaats via een 'master vendor' constructie, waarbij de inhuur centraal wordt georganiseerd met één partij (inclusief het inzichtelijk maken van de inzet van de inhuur).

Inzicht in bezetting provincie Fryslân	jan-22	april-22 1 ^e berap	jul-22	jan-23	jan-24	jan-25	jan-26
Huidige bezetting arbeidsovereenkomst onbepaalde tijd (fte)	694	706	711	702	687	664	643
Huidige bezetting arbeidsovereenkomst bepaalde tijd (fte)	79	77	87	56	25	15	15
totaal	773	783	798	758	712	679	658

Bezettingsoverzicht met meerjarige prognose uitgaande van de aangepaste arbeids-overeenkomsten stand 1 juli 2022, inclusief pensionering en afloop van tijdelijke contracten.

Toelichting

We gaan uit van een prognose van 640 fte vanaf 1 januari 2023 aan medewerkers met een provinciaal vast dienstverband, voor de uitvoering van structurele taken per 1 januari 2023. De verwachte vaste bezetting bedraagt op peildatum 1 januari 2024 volgens de huidige inzichten 687 fte. Dit komt deels omdat wij een aantal fte in dienst hebben, die geen onderdeel uitmaken van de prognose van 640 fte waaronder bijvoorbeeld de inzet voor het Waddenfonds.

Verder zien we dat we te maken hebben met stijgende inhuurtarieven en een krappe arbeidsmarkt, waardoor ook de afweging in beeld komt om juist medewerkers vast aan te nemen, met als gevolg een daling van de inhuur. In de wetenschap dat de arbeidsmarkt ook de mogelijkheid biedt dat medewerkers ook weer makkelijk kunnen uitstromen als dat nodig is. In het rapport van SeederdeBoer over SPP en de geactualiseerde notitie SPP vanuit de organisatie (beide onderdeel van de behandeling van de thema's ZBB en SPP in PS van juni 2022), wordt uitgegaan van een gewenste vaste bezetting van 700 fte, waarbij geldt dat die moet passen binnen het beschikbare capaciteitsbudget en moet aansluiten op het uit te voeren takenpakket. Zoals hierboven aangegeven zal dit aantal herijkt worden op basis van de omvang van de tijdelijke en projectcapaciteit.

Programma O&O (organisatie-ontwikkeling) en de uitvoering van het HR-beleid

De ambitie van de organisatie is optimaal bij te dragen aan de realisatie van maatschappelijke opgaven en de realisatie van de ambities van het provinciaal bestuur. Binnen de organisatie is al een transitie gaande om meer wendbaar en in samenwerking met onze partners te werken aan de opgaven die er zijn.

Op basis van verschillende onderzoeken over de vraag hoe de organisatie hier invulling aan geeft, is het nodig dat de organisatie meer focus aanbrengt en een kwaliteitsslag maakt.

Hiervoor is in 2022 een programma O&O opgestart. In een interactief proces met de organisatie worden daarin de keuzes voorbereid die maken dat de organisatie zichzelf kan doorontwikkelen en klaar kan maken voor de nieuwe bestuursperiode. Deze keuzes zullen gaan over structuur, cultuur, processen en systemen en worden ingegeven door de vragen vanuit het bestuur, onze partners en externe ontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt.

Deze keuzes worden/zijn nog in 2022 voorgelegd aan het college en de uitvoering hiervan start in 2023.

De doelstelling van het HR-beleid ligt in het verlengde van de ambitie van de organisatie en maakt een belangrijk onderdeel uit van het programma O&O.

De organisatie werkt daarom gestructureerd en integraal met verschillende HR instrumenten. In het MD (management development) programma en het programma Leren en Ontwikkelen zullen bijvoorbeeld in 2023 de thema's Leiderschap, Resultaatgerichtheid en Politieke sensitiviteit centraal staan. De organisatie werkt al langer aan het instrument SPP (strategische personeelsplanning). De maatregelen voor 2022/2023 lichten we hieronder toe.

Strategische personeelsplanning (SPP)

Provinciale Staten hebben in juni 2022 de notities ZBB (zero based budgetting), de benchmark provincies van Cebeon en de geactualiseerde notitie SPP behandeld. Was SPP in het verleden meer gericht op kwantiteit, nu is het kwalitatieve deel explicieter toegevoegd. Als vervolg op deze herijking is het proces opgestart om SPP in te zetten als volwaardig management tool en als een jaarlijks terugkerend proces.

Vanuit de afdeling HR gaan de HR-business partners op een gestructureerde wijze in gesprek met de MT's binnen de organisatie. In deze bijeenkomsten worden sterkte, zwakte en ontwikkeling in het team op het kwantitatieve en kwalitatieve aspect besproken. Bij ontwikkelingen kan het bijvoorbeeld gaan om nieuwe wetgeving, verdergaande automatisering, andere manieren van samenwerken, veranderende rol van medewerkers etc.

In dit structurele SPP-proces worden leidinggevendenden uitgenodigd na te denken over de kwaliteit en kwantiteit van zijn of haar team. Dit geeft belangrijke sturingsinformatie en input voor diverse HR (beleids) thema's. Te denken valt aan input voor het goede gesprek met medewerkers, leren & ontwikkelen, talent ontwikkeling en werving&selectie. Ook ontwikkeling op cultuur aspecten vallen hieronder, zoals bijvoorbeeld het geven van feedback en resultaatgerichtheid.

Het programma Digitale Transformatie

De afgelopen jaren heeft digitalisering vooral in het teken gestaan van stabiliteit en continuïteit. Voor significante investeringen was geen ruimte. De effecten hiervan worden zichtbaar in de resultaten van externe onderzoeken.

In de wetenschap dat digitalisering, data, innovatie en Informatievoorziening in de volgende jaren sterk in belang zouden toenemen, heeft de Informatievoorzieningsketen (IV-keten) zich de afgelopen jaren getransformeerd tot een professionele organisatie die de opgaven en afdelingen goed kan bedienen bij het realiseren van de digitaliseringsambities. Randvoorwaardelijk is dat opgaven en afdelingen bij de planvorming al rekening houden met benodigde financiering voor digitalisering.

Waar plannen van opgaven en afdelingen zich richten op de realisatie van eigen doelstellingen en ambities, zijn de plannen van IV-keten primair gericht op het kunnen leveren van een moderne, duurzame ondersteuning aan de organisatie. Voor het kunnen uitvoeren van de beoogde projecten is in de kadernota 2023 het voorstel Digitalisering-strategie voor een bedrag van € 10,4 mln euro opgenomen voor de periode 2023 tot en met 2025. Dit bedrag is nu verwerkt in de begroting en vanaf dit moment heet dit het programma Digitale Transformatie.

Het programma Digitale Transformatie bestaat uit de volgende twee hoofddoelstellingen en is in voorbereiding. De subdoelstellingen, maatregelen en uitgewerkte begroting worden in de 1^e bestuursrapportage 2023 toegevoegd.

Doelstelling 1:

Met digitalisering, data en/of innovatie direct en indirect leveren van publieke waarde door:

- Impuls geven aan maatschappelijke vraagstukken en met digitale ondersteuning/oplossingen opgaven helpen realiseren
- Realiseren van adaptieve beleidsontwikkeling, beter beleid, advies, besluitvorming door datagedreven werken. Excellente informatiepositie (provincie als dé informatieautoriteit als het gaat om geïntegreerde ruimtelijk-economische informatie)
- Versterken van vertrouwen in provincie en deze zien als intelligente, betrouwbare, laagdrempelige partij; voldoen aan wetgeving die opkomt voor de rechten van burgers, democratisering van technologie, verbeteren dienstverlening (mienskip op 1), burgerparticipatie, vergroten betrokkenheid burgers
- Realiseren van efficiënte bedrijfsvoering, door uitvoerende taken slimmer, beter en goedkoper uitvoeren

Doelstelling 2:

De randvoorwaarden creëren voor stabiele, duurzame en toekomstgerichte informatievoorziening:

- Verhogen vakmanschap ambtenaar en organisatie - hogere digitale volwassenheid ambtenaar, vergroten adaptief en wendbaar vermogen: kunnen anticiperen op effecten digitalisering, leveren tools
- Digitalisering in het hart van organisatiebeleid – aanjagen digitale transformatie; Digitalisering, data, innovatie, informatie structureel opgenomen in afdelings- en opgaven-jaarplannen; faciliteren strategische besluitvorming
- Wendbare IT- en data-huishouding – basis op orde; professionele, volwassen inrichting van de IV-keten; datadienst; archivistiek en security
- Innovatie als vakgebied verankerd in organisatie – opschalen innovatie naar publieke waarde, innovatie verdient zichzelf terug; innovatief denken in DNA van de organisatie; gestructureerd en ondersteund innovatieproces
- Netwerk-samenwerking - werken als 1 overheid, aangaan samenwerkingsverbanden (samenwerkingspartners binnen overheid, onderwijs en bedrijfsleven)

Kosten programma Digitale Transformatie

In het programma bedrijfsvoering is voor het programma Digitale Transformatie nu een bedrag opgenomen van in totaal € 10,4 mln over de periode 2023 tot en met 2026, met een bedrag van € 2,6 mln per jaar. Dit is terug te vinden in het beleidsveld 6.2 Middelen en Digitalisering. In 2023 is dit bedrag gesplitst, waardoor een bedrag van € 1,3 mln beschikbaar is voor capaciteit, te vinden in beleidsveld 6.1 Mensen.

Begin 2023 is de programmabegroting gereed voor de jaren 2023 tot en met 2025, verdeeld over de verschillende onderdelen van het programma*). Dit zal worden verwerkt in de 1^e berap 2023, zodat de voortgang van de het programma kan worden gemonitord en als nodig bijgesteld.

*) in het programma is nog geen rekening gehouden met mogelijke extra beheer- en exploitatiekosten. Dit kan pas op het moment dat er keuzes worden gemaakt voor bijvoorbeeld nieuwe systemen.

De herinrichting van het provinciehuis en het hybride werken

De coronacrisis heeft een heel nieuw licht geworpen op werken, ontmoeten en creatieve processen met diverse maatschappelijke partijen. We richten het provinciehuis zo optimaal mogelijk in om deze nieuwe inzichten te faciliteren. Dit geldt ook voor de digitale hulpmiddelen in het provinciehuis en op de thuiswerkplek. Daarmee zijn we goed uitgerust om verdere flexibilisering te realiseren.

Faciliteren van creatieve processen, projecten, samenwerking met partijen en een soepel en effectief lopend politiek proces zijn de basis voor de inrichting van het provinciehuis. Onze huisvestingsambitie is om een gastvrije, flexibele, inspirerende werk- en ontmoetingsomgeving te bieden die past bij onze organisatie. We richten ons niet alleen op de interne gebruikers, maar vooral ook op de directe verbinding met de mienskip.

Eind 2023 is het provinciehuis ingericht volgens het principe “activiteitgericht werken”. Hierbij is ruimte voor meer samenwerking met externe partijen en worden creatieve processen en innovatie optimaal gefaciliteerd.

De Energie-neutrale organisatie

Energieneutraliteit betekent dat er, over het jaar heen, evenveel energie wordt opgewekt als verbruikt door een organisatie. Om energieneutraliteit binnen de provinciale organisatie te realiseren wordt er ingezet op energiebesparing en opwek van hernieuwbare energie.

De doelstelling om energieneutraal te zijn (Bestuursakkoord 2019-2023) staat niet op zichzelf. Deze komt mede voort uit het eerdere provinciale Energieprogramma (2016) en de doelstelling t.a.v. energieneutraal vastgoed die in het IPO-verband is afgesproken.

Hiernaast zijn de doelstellingen uit het Energieakkoord (2013) en het Klimaatakkoord (2019) van toepassing. Als organisatie is de Provincie Fryslân ook verplicht om te voldoen aan de Wet milieubeheer en de afspraken uit het Europese Energy Efficiency Directive.

Het uitvoeringsproject is gericht op energiebesparing in de provinciale kantoorgebouwen door onder meer isolerende maatregelen en plaatsing van energiezuinige installaties en de verdere elektrificatie van het wagenpark (implementatieplan energieneutrale organisatie okt. 2021) en daarnaast gericht op opwek van hernieuwbare energie door onder andere het plaatsen van zonnepanelen op provinciale gronden en de productie van lokaal groen gas uit eigen bermmaaisel.

Voor wat betreft de concretisering van het onderdeel energie-opwekking komen we eind 2022 en medio 2023 met nadere voorstellen die nodig zijn om de doelstelling van energieneutraliteit in 2025 te behalen.

Naast de energieneutrale doelstelling voor de eigen organisatie heeft de Provincie Fryslân zich ook gecommitteerd aan een Europese CO₂-reductiedoelstelling (49% reductie in 2030). Verwachting is dat het project energieneutrale organisatie een zeer concrete bijdrage in CO₂-reductie gaat opleveren voor wat betreft de Friese provinciale organisatie.

De rechtmatige organisatie

Op 25 mei 2022 is het wetsvoorstel versterking decentrale rekenkamers, waar de rechtmatigheidsverantwoording een onderdeel van is, behandeld in de Tweede Kamer. Op 31 mei heeft de Tweede Kamer het wetsvoorstel met een ruime meerderheid aangenomen. Dit is een belangrijke mijlpaal op weg naar de invoering van de rechtmatigheidsverantwoording. De vervolgstap is dat de Eerste Kamer het wetsvoorstel zal behandelen. Tevens zal onderliggende regelgeving nog moeten worden aangepast.

Om de nodige vervolgstappen zorgvuldig te kunnen zetten is besloten om de invoering van de rechtmatigheidsverantwoording in te laten gaan met ingang van het verslagjaar 2023. Op 13 september 2022 is de nadere procedure geagendeerd in een Eerste Kamercommissie.

Ter voorbereiding op de wettelijke invoering van de rechtmatigheidsverantwoording door het voltallige college, met ingang van het verslagjaar 2023, wordt over het verslagjaar 2022 reeds een verantwoording gevraagd van de organisatie. Deze verantwoording wordt ingestoken aan de hand van de bevindingen van de verbijzonderde interne controle en zal verwoord worden in de paragraaf bedrijfsvoering van de jaarrekening. De omvang, oorzaken en te nemen of reeds genomen acties ter voorkoming zullen in de bedrijfsvoeringsparagraaf een plek krijgen.

Paragraaf 8. VTH taken

Deze paragraaf bevat een nadere toelichting op de vergunningverlenende -, toezichhoudende en handhavingstaken (VTH taken) van de provincie.

Bevoegd bestuursorgaan

Gedeputeerde Staten is het bevoegde bestuursorgaan voor de uitvoering van VTH taken. De juridische grondslag hiervoor ligt in landelijke wetgeving en provinciale verordeningen. Voor de uitvoering van deze taken stellen Provinciale Staten verordeningen en Gedeputeerde Staten uitvoeringsbeleid vast.

Uitvoering

De feitelijke uitvoering van VTH taken wordt deels uitgevoerd door GS zelf en deels namens GS door de uitvoeringsdiensten FUMO en Omgevingsdienst Groningen.

De FUMO is de Friese omgevingsdienst. De Friese gemeenten en de provincie hebben bij de FUMO een breed pakket aan milieutaken ondergebracht. Dit betreft voornamelijk VTH-taken met daarnaast ook advisering op specialistische terreinen als externe veiligheid, bodem en geluid.

De Omgevingsdienst Groningen (ODG) is de omgevingsdienst in Groningen. De ODG is één van de zes omgevingsdiensten die is aangewezen als Brzo -omgevingsdienst (Besluit risico's zware ongevallen, onder de omgevingswet Seveso). Deze dienst is in opdracht van de provincies Fryslân, Groningen en Drenthe belast met de uitvoering van VTH-taken voor de majeure risicobedrijven.

De opdrachtverlening aan beide omgevingsdiensten is vastgelegd in dienstverlenings-overeenkomst (DVO) of samenwerkingsovereenkomst. De dienstverleningsovereenkomsten/werkprogramma's worden jaarlijks geactualiseerd waarbij veranderingen in regelgeving, uitvoeringsbeleid en mutaties in het bedrijvenbestand worden verwerkt. Over de voortgang en realisatie wordt door beide omgevingsdiensten periodiek aan de provincie gerapporteerd.

Mandaat

Gedeputeerde Staten hebben aan de ambtelijke provinciale organisatie en aan beide omgevingsdiensten mandaat verleend, zodat zij – binnen de geformuleerde beleidskaders – efficiënt en daadkrachtig de aan hen opgedragen taken kunnen uitvoeren. De mandaat-besluiten worden aangepast aan de nieuwe Omgevingswet en treden gelijktijdig met de Omgevingswet in werking. Over bestuurlijk gevoelige zaken vindt overleg en afstemming met de verantwoordelijk portefeuillehouder plaats.

VTH bijdrage aan doelen

Het karakter van het VTH instrumentarium maakt dat er veelal sprake is van een indirecte bijdrage aan de realisatie van doelen binnen de verschillende beleidsvelden.

De basisgedachte is dat normconform gedrag, een goede naleving van wet- en regelgeving, bijdraagt aan het beperken van veiligheidsrisico's, schade aan het milieu en de omgeving zoveel mogelijk voorkomt en beperkt en bijdraagt aan het herstellen/behouden van milieu- en omgevingswaarden. Door het verlenen van vergunningen, het houden van toezicht op de naleving van vergunningvoorschriften en – in geval van niet-naleving – daartegen handhavend op te treden wordt bereikt dat inwoners en bedrijven zich houden aan de regels die op hen van toepassing zijn. Zo versterkt een goede uitvoering van VTH taken de naleving van wet- en regelgeving.

Aldus wordt met de inzet van het VTH instrumentarium bijgedragen aan de realisatie van doelen binnen de beleidsvelden:

- 2.3 Instandhouding provinciale infrastructuur;
- 3.1 Natuur en landschap;
- 3.4 Water;
- 3.4 Milieu.

Naast het VTH-instrumentarium dat we als provincie op deze beleidsterreinen inzetten, heeft de provincie andere instrumenten tot haar beschikking. Voorbeelden hiervan binnen het beleidsveld Landelijk gebied zijn “natuurontwikkeling” en het “beheer van natuurgebieden”. Daarbij kunnen externe factoren een grote rol spelen, zoals de stikstofproblematiek en bijbehorende aanpak.

Een voorbeeld binnen het beleidsveld Milieu is dat wij met behulp van VTH-instrumenten wel invloed kunnen uitoefenen op de emissie van verontreinigende stoffen naar de lucht door hiervoor voorschriften in vergunningen van bedrijven voorschriften op te nemen en op de naleving daarvan toe te zien. Tegelijkertijd zijn er tal van andere bronnen – zoals bij voorbeeld paasvuren in Duitsland en (industriële) activiteiten buiten onze provincie – die de luchtkwaliteit in Fryslân nadelig beïnvloeden, maar waarop wij geen invloed kunnen uitoefenen.

VTH beleid

Het vaststellen van VTH-beleid volgde uit de Wabo en is overgenomen in afdeling 13.2 van het Omgevingsbesluit. In 2019 is besloten dit van toepassing te verklaren op alle VTH taken van de provincie. Het provinciale VTH beleid is opgesteld overeenkomstig de procescriteria die in de Wabo zijn geformuleerd. Deze procescriteria vormen in onderlinge samenhang de VTH beleidscyclus[i]: een dubbele regelkring met een strategische beleidsmatige cirkel en een operationele uitvoerende cirkel. Het programmatische werken en evalueren volgens de beleidscyclus is een wettelijke verplichting.

Provinciaal Uitvoeringskader VTH: Milieu - Natuur

- Ontgrondingenverordening Friesland (1996) *
- Luchtvaartverordening provincie Fryslân (2012)
- Provinciale milieuverordening Fryslân 2013 (o.a. stiltegebieden) *
- Verordening Kwaliteit Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving Omgevingsrecht
- Verordening Wet natuurbescherming Fryslân (2017) *
- Wadloopverordening (2019)
- Uitvoeringsprogramma stikstof (2022)

*) Gaat bij inwerkingtreding van de Omgevingswet op in de Omgevingsverordening Fryslân.

Het vigerende VTH-beleid is in twee documenten vastgelegd:

- *VTH-beleid 2019 – 2023*

Hierin is het algemene beleidskader voor VTH taken vastgesteld [link naar VTH beleid 2019 – 2023]. Dit beleidskader beschrijft de uitgangspunten, doelen (wat) en strategieën (hoe) voor de uitvoering van VTH-taken. Dit beleid is van toepassing op alle VTH taken waarvoor GS het bevoegd gezag is.

- *VTH-beleid Fryslân*

Dit beleidsdocument bevat het uniforme beleid voor de provinciale en gemeentelijke basistaken die door de FUMO worden uitgevoerd. Op grond van wettelijke bepalingen dient het VTH-beleid voor de basistaken inhoudelijk te zijn afgestemd tussen de provincie en gemeenten op het niveau van de omgevingsdienst. Deze afstemming heeft in Fryslân plaatsgevonden in het Fries VTH-overleg.

Het provinciaal VTH-beleid kent een looptijd tot 2023. Gedeputeerde Staten stellen voor de looptijd van het VTH-beleid met 1 of 2 jaar te verlengen. De argumentatie daarbij is dat verstandig is om eerst enige tijd ervaring op te doen binnen het nieuwe omgevingsstelsel dat met ingang van 1 januari 2023 in werking zal treden. De ervaringen met de VTH-taakuitvoering onder de Omgevingswet kunnen dan worden betrokken bij actualisatie van ons VTH-beleid. Het stelt ons tevens in staat om aansluiting te zoeken bij beleidskaders die landelijk worden ontwikkeld, zoals bijvoorbeeld de actualisatie van de Landelijke Handhaving Strategie (LHS).

Wat willen we bereiken?

Ambitie 1. Uitvoeren wettelijke taken vergunningverlening, toezicht en handhaving

De wet- en regelgeving waarin GS als het bevoegde gezag is aangewezen, bevat specifieke doelen. GS heeft medebewind voor deze landelijke regelgeving en streeft op deze doelen goede naleving na.

De beleidsdoelen voor ambitie 1 Uitvoeren wettelijke taken is voor de verschillende VTH programmaonderdelen nader uitgewerkt in onderstaande tabel:

Programmadeel	Wetgeving	Ambitie genoemd in ontwerp omgevingsvisie
 <p>Bedrijven</p>	<ul style="list-style-type: none"> Wet algemene bepalingen Omgevingsrecht (Wabo) Wet geluidhinder Wet Milieubeheer Wet Luchtvaart 	<ul style="list-style-type: none"> De luchtkwaliteit in Fryslân i.r.t. volksgezondheid blijft minimaal op huidig niveau. De uitstoot van stikstof, fosfaat en overige stoffen die schadelijk zijn voor kwetsbare natuurgebieden is afgenomen.
 <p>Bodem</p>	<ul style="list-style-type: none"> Wet bodembescherming (wbb) Ontgrondingenwet (Ow) 	<ul style="list-style-type: none"> Zorgvuldige omgang met bodem en ondergrond; verontreiniging en uitputting worden gesaneerd en voorkomen; waardevolle bodemelementen zoveel mogelijk behouden. Ontgrondingen zijn multifunctioneel, met meerwaarde voor de omgeving.
 <p>Water</p>	<ul style="list-style-type: none"> Waterwet (Ww) Wet hygiëne en veiligheid Badgelegenheden en zweminrichtingen (Whvbz) 	<ul style="list-style-type: none"> Er is voldoende schoon grondwater beschikbaar voor de drinkwaterwinning, en ander grondwatergebruik, ook op lange termijn. Het Friese drinkwater is voor iedere bewoner van Fryslân betrouwbaar en van goede kwaliteit De kwaliteit van grond- en oppervlaktewater is verbeterd. Het grond- en oppervlaktewatersysteem is zo ingericht dat deze ook op lange termijn de verschillende functies en gebruikers kan bedienen.
 <p>Natuur</p>	<ul style="list-style-type: none"> Wet natuurbescherming (Wnb) 	<ul style="list-style-type: none"> Realisatie en bescherming van het areaal en de kwaliteiten van het natuurnetwerk Jaarlijkse reductie van gewasschade door ganzen, in combinatie met instandhouding van ganzensoorten. De uitstoot van stikstof, fosfaat en overige stoffen die schadelijk zijn voor kwetsbare natuurgebieden is afgenomen. Het open(baar), beleefbaar en toegankelijk houden van wateroevers en kustlijnen.
 <p>Verkeer en ruimte</p>	<ul style="list-style-type: none"> Wet luchtvaart Wet ruimtelijke ordening (Wro) 	<ul style="list-style-type: none"> Het vervoer van goederen over water neemt toe; verbetering van verkeersveiligheid; betrouwbare veerverbindingen
 <p>Veiligheid en Geluid</p>	<ul style="list-style-type: none"> Wet geluidhinder 	<ul style="list-style-type: none"> Gebieden waar het echt stil is, blijven stil. Gebieden met volop duisternis, blijven donker Een veilige en aangename fysieke leefomgeving waarin de risico's en mate van hinder op een aanvaardbaar niveau liggen.

Bron: VTH beleid 2019-2023 en wordt in het VTH Jaarwerkprogramma en VTH Jaarverslag genoemd.

Ambitie 2 'overige': Startnotitie-/Transitie Bodembeleid

- Op basis van het beschreven proces in de startnotitie bodembeleid willen we in 2023 de actuele bodemvitaliteit in Fryslân vaststellen, kortom de nulsituatie/vertrekpunt om ambities en meetbare doelen aan te kunnen verbinden. Dit betekent ook dat er bodemindicatoren zullen worden vastgesteld om de bodemvitaliteit te kunnen monitoren en waar nodig sturingsmechanismen aan te brengen.

VTH uitvoeringsprogramma en -jaarsverslag

Conform de procescriteria wordt het VTH-beleid nader uitgewerkt in het VTH uitvoeringsprogramma. De jaarlijkse uitvoeringsprogramma's bevatten een meer gedetailleerde uitwerking van de verwachte resultaten en de daarvoor benodigde inzet vanuit de provinciale organisatie, de FUMO en de ODG.

De afgelopen jaren is ingezet op het steeds beter doorlopen van de VTH-beleidscyclus. Het is een uitdaging om de beleids- en uitvoeringscyclus goed aan elkaar te verbinden. Dit vraagt een koppeling tussen doelen,

resultaten en bijpassende indicatoren. Het werken met indicatoren vraagt vervolgens om het verzamelen van data en systemen waarin deze vastgelegd kunnen worden. Dit ontwikkeltraject vraagt inzet van alle betrokkenen. Het *VTH-uitvoeringsprogramma 2022* en het *VTH jaarverslag 2021* laten zien dat het nog zoeken is naar relevante indicatoren waarmee in de praktijk gewerkt kan worden. Deze ontwikkeling zetten we in 2023 door.

Het *VTH-uitvoeringsprogramma* voor het jaar 2023 wordt eind 2022 opgesteld. In het voorjaar van 2023 wordt het *VTH jaarverslag 2022* opgesteld en ter informatie aan Provinciale Staten aangeboden.

Middels de jaarverslagen wordt gerapporteerd aan - en verantwoording afgelegd door - Gedeputeerde Staten over de uitvoering van de VTH-taken. Het verslag is tevens een belangrijk evaluatiemoment: ligt de uitvoering op koers, is er aanleiding om te (her)prioriteren en/of doelen bij te stellen.

Wet natuurbescherming

De Wet natuurbescherming gaat over houtopstanden, stikstof, soorten en gebieden. We handelen aanvragen van vergunningen, ontheffingen en adviezen af. Op basis van een risicoanalyse voeren wij de VTH-taken voor deze wet uit en brengen onze prioriteiten in de samenwerking met anderen in.

In 2023 werken wij onder andere aan:

- verbeteren algemeen vergunningenbeleid en -strategie;
- kwaliteit en volledigheid aanvragen verbeteren;
- implementatie Omgevingswet;
- toezicht en handhaving dossier Stikstof.

Inhoudelijke speerpunten

In onderstaande paragraaf worden enkele inhoudelijke speerpunten benoemd.

Beleidsontwikkeling

- Er wordt in IPO-verband bijgedragen aan de ontwikkeling van (landelijk) VTH-beleid. Daarbij sluiten wij aan bij de programmalijnen uit de bestuurlijke IPO-agenda VTH Gezonde en veilige leefomgeving. Binnen deze programmalijnen vallen onderwerpen als financiële zekerheid bij afvalbedrijven, zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) en kwaliteitscriteria. De beleidsontwikkeling dient mede ter voorbereiding op de actualisatie van het provinciaal VTH-beleid in 2024.
- De doorontwikkeling van het VTH-stelsel krijgt een impuls naar aanleiding van de aanbevelingen die voortvloeien uit het rapport "Om de leefomgeving" van de Commissie Van Aartsen. De aanbeveling uit dit rapport worden omgezet in een interbestuurlijk programma waaraan vanuit het Rijk, VNG, IPO en OD-NL een bijdrage zal worden geleverd.

VTH-beleidscyclus

- Evenals in voorgaande jaren wordt er een VTH jaarprogramma en - jaarverslag opgesteld. Met ingang van 2023 behoeven deze documenten een inhoudelijk aanpassing, zodat zij aansluiten op de nieuwe systematiek en terminologie van het nieuwe omgevingsstelsel.
- De resultaten van het onderzoek naar de verbetering VTH-beleidscyclus worden in 2023 geïmplementeerd. De focus zal liggen bij het benoemen van prestatie-indicatoren voor VTH-taken en een eenduidige, meetbare registratie daarvan. Voor VTH taken ligt het in de verwachting dat indicatoren uitgedrukt zullen worden in termen van naleefgedrag.

Majeure risicobedrijven

- Fryslân kent 16 majeure risicobedrijven[1] (peildatum 1 januari 2022). De uitvoering van VTH-taken bij deze bedrijven is, zoals eerder aangegeven, opgedragen aan de ODG. De uitvoering van deze taken vindt plaats overeenkomstig de productie- en kwaliteitsnorm "Noordelijke Maat" zoals die tussen de provincies Fryslân, Groningen en Drenthe met de ODG is overeengekomen. De Noordelijke Maat wordt in 2023 geëvalueerd.

Samenwerken

- *Fries VTH-overleg.* Gedeputeerde Staten hebben de wettelijke taak tot coördinatie en afstemming tussen overheden en andere organisaties in Fryslân die betrokken zijn bij de uitvoering van VTH-taken. Deze samenwerking heeft een beleidsmatig en kaderstellend karakter. Het Bestuurlijk VTH-overleg komt jaarlijks drie keer bijeen. De onderwerpen komen voort uit de gezamenlijk opgestelde meerjarenagenda, aangevuld met actuele thema's. In 2023 zal onder meer aandacht worden besteed aan de actualisatie van de LHS, het Protocol Drugsafval en een nog nader te bepalen onderwerp op het gebied van milieucriminaliteit.
- *Operationele samenwerking.* Als provincie werken we veel en intensief samen met andere overheden, uitvoeringsorganisaties en andere instanties in concrete zaken. Deze samenwerking is erop gericht om daar waar nodig krachtadig en als één overheid te kunnen acteren. Wij doen dit zowel in:
  - Noordelijk verband: Groningen, Fryslân en Drenthe, Politie Noord-Nederland;
  - Waddengebied en hoofdvaarwegennet;
  - Samenwerking toezicht bij de Natura 2000 – gebieden.

---

[1] Deze majeure risicobedrijven werden aangeduid met “Brzo-inrichtingen”. In de Omgevingswet wordt de term Brzo vervangen door Seveso. Deze benaming is gekoppeld aan de Seveso-richtlijn. Aanleiding tot het opstellen van deze Europese richtlijn was een grote milieuramp (1976) bij een chemische fabriek in het dorp Seveso (Italië) en waarbij grote hoeveelheden dioxine vrijkwam.

Startnotitie-/Transitie Bodembeleid

Op 23 maart 2022 heeft PS de startnotitie bodembeleid vastgesteld. In de startnotitie is het proces en stappenplan opgenomen om te komen tot een beleidskader met ambities en meetbare doelen. Onderdeel van dit proces is de studie naar de actuele bodemvitaliteit in Fryslân. Dit is het vertrekpunt voor de realisatie van een nieuw beleidskader. De verkennende studie heeft inmiddels plaatsgevonden en heeft zich gericht op het vaststellen van de bodemfuncties in Fryslân, de trends rond (toekomstige) bedreigingen en onderzoek naar beschikbare bodemdata. Daarbij is aangetoond dat de beschikbare bodemdata diffuus en geaggregeerd van aard is zodat de data op dit moment nog niet bruikbaar is om de bodemvitaliteit voldoende in beeld te krijgen. Daardoor zal een vervolgstudie plaatsvinden om deze data te kunnen ontsluiten en bruikbaar te maken. Dit is nodig om uiteindelijk meetbare doelen vast te stellen en om sturing mogelijk te maken ten aanzien van de bodemvitaliteit en kwaliteit (monitoring). Mogelijk dat er ook gebiedsgericht nieuwe data moet worden vergaard teneinde beleidskeuzes te kunnen ontwikkelen rond het bodembeleid Dit is ook noodzakelijk in relatie tot het verkrijgen van inzicht in de balans tussen het gebruik en bescherming van de bodem. Ook draagt dit bij aan de nieuwe ontwikkelingen rond bodem binnen het NPLG.

Om ook handelingsperspectieven te ontwikkelen die bijdragen aan bewust en duurzaam bodemgebruik zullen er tevens kennisontwikkelingsprojecten gaan plaatsvinden (Living Labs). Dit proces wordt opgepakt gezamenlijk met kennisinstellingen en relevante stakeholders (incl. Mienskip) en gezamenlijk met de diverse opgaven die spelen binnen het landelijk gebied.

Bodemsaneringen maken onderdeel uit van de VTH taken. Startnotitie-/Transitie Bodembeleid (met bijbehorende budgetten) staat onder de ambitie 'overige' tot het beleid met doelindicatoren zijn vastgesteld. Daarnaast worden er nieuwe bodemafspraken gemaakt tussen Rijk, IPO, VNG voor de periode 2023-2026, waaronder de buitenproportionele bodemopgaven (nieuwe stoffen problematiek). Dit proces is nog gaande en zal tevens zijn uitwerking krijgen in 2023.

Mijnbouw

Wij adviseren aan het Rijk inzake de Mijnbouwwet. Het Rijk is de vergunningverlenende instantie. In onze adviezen aan het Rijk maken wij steeds kenbaar tegen nieuwe gaswinning te zijn en hanteren wij het Fries manifest over gas- en zoutwinning.

Het ministerie hanteert bij de vergunningverlening voor de zoutwinning onder het Wad het 'hand aan de kraan'-principe. We dragen bij aan het aanvullend meetnet voor de stad Harlingen. Met de gemeente Noardeast-Fryslân en het Wetterskip werken we aan een gebiedsproces in Ternaard, mocht de minister besluiten om tot gaswinning over te gaan.

Als het zich voordoet, zullen wij geen medewerking verlenen aan (proef-)boringen naar schaliegassen en aan de opslag van kernafval en CO₂ in de ondergrond.

Paragraaf 9. Grote projecten

In deze paragraaf staan de grote projecten en programma's in de provincie Fryslân. Hieronder verstaan we projecten of programma's die een meerjarig karakter hebben, en waarvan PS besloten hebben tot uitvoering over te gaan. Het gaat om projecten en programma's met grote maatschappelijke impact. De realisatie is van belang voor het halen van de provinciale doelstellingen, zoals de resultaatdoelstellingen uit het bestuursakkoord. Daarbij geldt dat deze projecten (significante) bestuurlijke en/of juridische en/of financiële risico's kennen. De provincie speelt in deze projecten een regisserende of stimulerende rol.

De paragraaf is ontstaan vanuit de periodieke sturingsbehoefte van PS op deze (en toekomstige) programma's en projecten. Daarom zal de auditcommissie jaarlijks bepalen welke projecten en programma's in de begroting van het volgende jaar in de paragraaf opgenomen worden.

Elk project/programma wordt toegelicht aan de hand van de volgende onderdelen:

- De besluiten van Provinciale Staten.
- De financiële stand van zaken (provinciaal aandeel).
- De acties in 2023.
- De mogelijke risico's.

Overzicht projecten Projecten

1. Spoorprojecten
  - a. Spoorverbetering Leeuwarden-Zwolle
  - b. Capaciteitsvergroting spoorverbinding Leeuwarden-Sneek

Programma's

2. De Nieuwe Afsluitdijk
  - a. programma De Nieuwe Afsluitdijk
  - b. Vismigratierivier
  - c. De bruggen en de sluis Kornwerderzand
3. Natuurpact: uitvoering natuurontwikkelingsopgave
4. Programma Natuur
5. Veenweide
  - a. Veenweideprogramma 2021-2030
  - b. Aldeboarn-De Deelen
  - c. Hegewarren

1 Spoorprojecten (programma infrastructuur)

De spoorprojecten zijn onder te verdelen in twee hoofdprojecten:

- Verbeteren spoorverbinding Leeuwarden-Zwolle door de spoorbrug over het Van Harinxmakanaal (HRMK-spoorbrug) te vervangen door een spooraquaduct en de realisatie van station Leeuwarden Werpsterhoeke.
- Capaciteitsvergroting van de spoorverbinding Leeuwarden-Sneek voor de uitbreiding van drie naar vier treinen per uur in de spitsrichting.

1a Spoorverbetering Leeuwarden-Zwolle PS-besluiten

- Provinciale Staten besloten op 20 juni 2018 om op termijn de huidige spoorbrug over het Van Harinxmakanaal te vervangen door een aquaduct. Dit biedt een oplossing voor enerzijds de robuustheid van de toekomstige (trein)dienstregeling op het traject Leeuwarden-Zwolle-Randstad en anderzijds de robuustheid op het Van Harinxmakanaal voor het groeiende scheepvaartverkeer. Ook biedt dit mogelijkheden voor toekomstige stedelijke ontwikkelingen in

dit gebied en maakt een aquaduct de inpassing van het nieuwe station Leeuwarden Werpsterhoeke in de dienstregeling mogelijk.

- Daarnaast besloten Provinciale Staten om het Van Harinxmakanaal verder geschikt te maken voor Klasse Va schepen. Onderdeel daarvan is om voor de vervanging van de spoorbrug over het Van Harinxmakanaal op zoek te gaan naar aanvullende eigen financiële middelen en een lobby te starten voor de benodigde cofinanciering van het Rijk en/of Europa.

Financiële stand van zaken

- Voor de vervanging van de HRMK-spoorbrug (en de HRM-spoorbrug) is een totaalbedrag van € 20,5 miljoen gereserveerd.
- Voor de realisatie van station Leeuwarden Werpsterhoeke is een bedrag van circa € 11 miljoen gereserveerd.

Wat gaan we doen in 2023?

- Lobbyen bij het Rijk voor benodigde cofinanciering voor de vervanging van de HRMK-spoorbrug door een spooraduct.
- Afspraken maken met het Rijk, ProRail en vervoerder over de inpassing van station Leeuwarden Werpsterhoeke in de dienstregeling en de realisatie en ingebruikname van het station.

Risico

Vervanging HRMK-spoorbrug: geen externe financiering gevonden voor de realisatie van een spooraduct onder het Van Harinxmakanaal. De provincie voert gesprekken met het Rijk over de noodzaak van de vervanging van de spoorbrug over het Van Harinxmakanaal.

Station Leeuwarden Werpsterhoeke: het station past niet in de dienstregeling. In de huidige dienstregeling op Leeuwarden-Zwolle is door de vijf beweegbare bruggen op dit traject geen ruimte meer voor extra haltingen. Uit onderzoek van ProRail in 2021 blijkt dat voor een robuuste inpassing van het station in de dienstregeling aanvullende maatregelen op de spoorlijn Leeuwarden-Meppel noodzakelijk zijn. ProRail heeft daarom aangegeven dat ingebruikname van station Leeuwarden Werpsterhoeke op z'n vroegst in 2027-2030 kan plaatsvinden.

Wij zijn samen met de gemeente Leeuwarden in gesprek met het Rijk en ProRail om afspraken te maken over de benodigde infrastructuurmaatregelen voor een robuuste inpassing van station Leeuwarden Werpsterhoeke in de dienstregeling en de spoedige realisatie en ingebruikname van dit station.

De NS verwacht station Leeuwarden Werpsterhoeke in 2030-2035 rendabel te kunnen exploiteren. Tegen die tijd zijn er naar verwachting voldoende reizigers dankzij de ontwikkeling van Zuidlanden/Middelsee tot een wijk met 5600 woningen en bijbehorende voorzieningen. Voor een eerdere opening van het station is mogelijk een aanvullende exploitatiebijdrage nodig die door de provincie en/of het Rijk gedragen moet worden. Dit is onderwerp van gesprek tussen de provincie en het Rijk.

1b. Capaciteitsvergroting spoorverbinding Leeuwarden-Sneek

PS-besluiten

Geen.

Financiële stand van zaken

De baanstabieleit van het spoor tussen Mantgum en Sneek Noord is onvoldoende voor de snelheidsverhoging die nodig is voor het rijden van een volwaardige kwartierdienst tussen Leeuwarden en Sneek. In 2018 is daarom gekozen voor een tussenoplossing bestaande uit twee onderdelen: spooraanpassingen in Mantgum en snelheidsverhoging op emplacement Leeuwarden (zie PS-brief van 3 juli 2018 met kenmerk 01542228). De snelheidsverhoging zou ProRail combineren met andere werkzaamheden op het emplacement Leeuwarden.

De kosten van de spooraanpassingen in Mantgum waren geraamd op € 1,3 miljoen. Vanuit de middelen uit de Motie Sienot heeft het Rijk hiervoor een bijdrage beschikbaar gesteld van 50%. De andere 50% wordt

gefinancierd uit de middelen die bij de provincie beschikbaar zijn voor de capaciteitsvergroting voor de vierde trein Sneek. Hiervan is inmiddels € 1,1 miljoen uitgegeven. Het resterende bedrag is gereserveerd voor resterende werkzaamheden in 2022 (raildempers). Naar verwachting kan dit binnen het beschikbare budget worden gerealiseerd.

Het tweede onderdeel van het project is de realisatie van snelheidsverhoging op het emplacement aan de westkant van station Leeuwarden. Dit is nodig om de rijtijdnormen van ProRail te halen. Omdat er uitzicht is op realisatie van de snelheidsverhoging op het emplacement, heeft ProRail een tijdelijke ontheffing verleend om de vierde trein Sneek al vanaf december 2020 te laten rijden.

ProRail is in juni 2022 de aanbesteding gestart voor de ombouw van emplacement Leeuwarden. De ombouw bestaat uit vier onderdelen: vernieuwen sporen en wissels vanwege groot onderhoud, realisatie nieuwe opstel- en servicesporen, realisatie snelheidsverhoging voor de vierde trein Sneek en verlenging van de bovenleiding voor verduurzaming regionaal treinvervoer. Voor de snelheidsverhoging en verlenging van de bovenleiding is de provincie opdrachtgever. Met verlenging van de bovenleiding op de sporen richting Sneek en Harlingen kan het nieuwe (hybride) materieel van Arriva elektrisch optrekken tot baanvaknelheid en daarna op biodiesel de rit vervolgen.

Voor de snelheidsverhoging is circa € 8,4 miljoen gereserveerd en voor verlenging van de bovenleiding € 1 miljoen.

De definitieve oplossing van een volwaardige kwartierdienst tussen Leeuwarden en Sneek kan pas worden uitgevoerd als het Rijk bereid is om de versteviging van de ondergrond tussen Mantgum en Sneek-Noord te financieren (kosten: € 20-36 miljoen).

Wat gaan we doen in 2023?

De aanpassing voor het emplacement van station Leeuwarden heeft ProRail gepland voor 2023 en 2024. In 2023 worden sporen en wissels vernieuwd in het kader van groot onderhoud. In 2024 wordt de snelheidsverhoging en de nieuwe opstel- en servicesporen gerealiseerd en de bovenleiding op het emplacement verlengd.

Risico's

De provincie is opdrachtgever voor de snelheidsverhoging op het emplacement Leeuwarden en voor de verlenging van de bovenleiding. Op basis van de meest recente kostenraming van ProRail (juni 2022) is een financieel tekort door de provincie vastgesteld van in totaal € 2,5 miljoen voor deze onderdelen. Dit komt grotendeels door vertraging van het project door ProRail en de huidige marktontwikkelingen. De provincie is in gesprek met het Rijk en ProRail om tot een oplossing te komen om het financiële tekort te dekken.

In geval er geen tijdige financiële dekking geregeld wordt, is het risico dat de vierde trein Leeuwarden-Sneek vervalt (inclusief halfuursknoop Leeuwarden). Dit leidt tot capaciteitsproblemen op dit baanvak, een verslechterd reizigersproduct en mogelijke claims van de vervoerder. Ook bestaat het risico dat de verduurzamingsopgave van het regionale treinvervoer in Fryslân verder naar achteren schuift in de tijd en de kosten hiervan stijgen. Eveneens is de ombouw van het emplacement nodig voor de toekomstige uitrol van ERTMS op de noordelijke regionale spoorlijnen. ERTMS-aanpassingen voor de spoorinfrastructuur zijn kosten die voor rekening van het Rijk komen.

2 De Nieuwe Afsluitdijk (programma's infrastructuur, omgeving en economie)

Het onderdeel 'De Nieuwe Afsluitdijk' bestaat uit:

- a. Het programma De Nieuwe Afsluitdijk;
- b. De Vismigratierivier;
- c. De bruggen en de sluis Kornwerderzand.

2a Programma De Nieuwe Afsluitdijk

Onder de noemer De Nieuwe Afsluitdijk (DNA) werkt de provincie Fryslân samen met de provincie Noord-Holland en de gemeenten Súdwest-Fryslân en Hollands Kroon aan het programma DNA, dat gezamenlijk wordt bekostigd. Het programma DNA is opgedeeld in twee ontwikkelfasen:

- Fase 1 betreft grotendeels de projecten die meelopen met het Rijkscontract voor de versterking van de Afsluitdijk, zoals de Vismigratierivier (zie 2b), of al gerealiseerd zijn, zoals het Afsluitdijk Wadden Center en enkele duurzame energie pilots.

- Fase 2 betreft opgaven zoals het verder benutten van de Afsluitdijk voor toerisme, de vervanging van bruggen van Kornwerderzand, verdieping vaargeulen en verruiming van de sluis Kornwerderzand (zie 2c) alsmede de projectcommunicatie en (inter)nationale profilering van de Afsluitdijk.

PS-besluiten

- Op 21 december 2011 hebben Provinciale Staten de Bestuursovereenkomst Afsluitdijk (inclusief ambitie agenda Afsluitdijk) vastgesteld.
- Op 21 januari 2015 hebben Provinciale Staten diverse provinciale budgetten vastgesteld.
- Op 20 april 2016 hebben Provinciale Staten besloten geen wensen of bedingen kenbaar te maken voor de vaststelling van vier Realisatieovereenkomsten met RWS.
- November 2016 is tijdens de 2e begrotingsrapportage een investeringskrediet opgenomen voor het Afsluitdijk Wadden Center.
- Met de vaststelling van de begroting 2017 hebben Provinciale Staten ingestemd met een bijdrage van 5 ton t.b.v. het project Icoon Afsluitdijk en 5 ton t.b.v. de aansluiting van de Afsluitdijk op het energienetwerk.
- Bij de 1e berap 2020 heeft PS ingestemd met de wijziging van de besteding van de Backbone DNA middelen en deze aan te wenden voor de financiering van de programmakosten voor 2021 en 2022.

De financiële stand van zaken

Het programma DNA is van de ontwikkel- naar de realisatiefase verschoven. In 2019 is met de kennis van toen besloten het programma – gekoppeld aan de Rijksplanning - in 2023 te stoppen. In 2021 is gebleken dat de Rijksopgave op de Afsluitdijk vertraging oploopt tot 2025.

De partners binnen DNA hebben middelen beschikbaar gesteld voor het programmabureau voor 2023. Binnen de provincie Fryslân is dat nog niet gelukt. In deze begroting is de bijdrage derhalve niet meegenomen. We zien alternatieve mogelijkheden om de dekking te organiseren. Wanneer die mogelijkheden haalbaar zijn zullen wij u daarover informeren en waar nodig voorstellen voorleggen. Mochten die alternatieven niet haalbaar blijken dan zullen wij u daarover informeren evenals de consequenties van het wegvallen van de Friese bijdrage binnen DNA.

De uitvoering van het programma De Nieuwe Afsluitdijk bestaat uit verschillende projecten, zie de tabel hieronder.

DNA projecten				
Project	Budget		Besteed	Toelichting
	Totaal budget	aandeel provinciale bijdrage in budget		
Vismigratierivier deel 1	19.000.000	2.700.000	19.000.000	Betreeft de coupure, inclusief de afkoop onderhoud. Van het budget is € 11,3 miljoen besteed via het Rijk en € 7,7 miljoen via de provinciale begroting
Vismigratierivier deel 2	40.000.000	4.200.000	12.900.000	
Fase 1 Bruggen Kornwerderzand	100.000.000	3.500.000	2.700.000	
Fase 2 Sluis Kornwerderzand	80.000.000	16.000.000	3.000.000	Besteding betreft voorbereidingskosten, exclusief € 1,4 mln verkenning/studie.

In de paragraaf 2.b en 2.c vindt u extra toelichting over de projecten Vismigratierivier en Sluis Kornwerderzand.

Wat gaan wij doen in 2023?

In 2021 is duidelijk geworden dat het Rijksproject voor de versterking van de Afsluitdijk met een aantal jaren vertraagt. U bent daarover geïnformeerd. Er is in 2022 tot een nieuwe inkoopstrategie besloten voor de VMR (zie 2b) en bruggen Kornwerderzand (zie 2c) waardoor de gevolgen voor onze projecten van de vertraging beter beheersbaar zijn. Deze inkoopstrategie wordt uitgevoerd.

In de loop van 2023 zal Bouwconsortium Levvel, de aannemer van Rijkswaterstaat, een belangrijk deel van de werkzaamheden aan de Afsluitdijk afronden.

In 2022 is door minister besloten om het renoveren van de spuisluisen bij Den Oever en Kornwerderzand

uit het contract met Levvel te halen. Deze werkzaamheden moeten echter wel alsnog worden uitgevoerd. De gevolgen van dit besluit zijn nog niet duidelijk en worden in overleg met RWS in beeld gebracht. In theorie zou dit gevolgen kunnen hebben voor onze projecten en de verkeershinder op de Afsluitdijk. Indien nodig zullen wij u daarover informeren.

De komende jaren staan voor De Nieuwe Afsluitdijk in het teken van het uitvoeren van de projecten. Vanuit het programma De Nieuwe Afsluitdijk is de inzet gericht op communicatie, besluitvorming en verantwoording, afstemmen met het Rijk, het Rijkscontract en de regionale onderdelen daarin, zoals de coupure Vismigratierivier, fietspaden en bijvoorbeeld het Vlietermonument.

In 2023 maken we definitieve plannen voor het project 'Beleef Kornwerderzand'. Het project richt zich vooral op de potentiële economische spin-off van de Afsluitdijk. Daarin kijken we zowel naar de inrichting als beheer, exploitatie en onderhoud van het gebied bij Kornwerderzand. Alle stakeholders in dit gebied worden bij de planvorming betrokken.

We blijven de ontwikkelingen (o.a. aantal bezoekers) in het Afsluitdijk Wadden Center nauwlettend volgen. De gevolgen van de covidpandemie zijn nog steeds merkbaar. Er zijn en worden door ons en de exploitant diverse maatregelen doorgevoerd om de gevolgen te mitigeren.

We blijven waar mogelijk de contacten met opleidingen en onderwijsinstellingen behouden en versterken.

De opschaling van Blue Energy op de Afsluitdijk is nog steeds een ambitie van initiatiefnemer Redstack. In 2023 zal er meer duidelijkheid ontstaan over de mogelijkheden voor opschaling van Blue Energy op de Afsluitdijk.

In 2023 gaat Rijkswaterstaat verder met de renovatie/ontwikkeling van het Vlietermonument. Vanuit de partners van DNA is een bijdrage in de kosten gegeven. De buitenruimte van het Monument zit in het Rijkscontract en zal in de loop van 2023 opgeknapt zijn.

Risico's

De partners van de provincie Fryslân hebben middelen beschikbaar gesteld voor het programmabureau voor 2023. Als de Friese financiering voor de programmakosten voor 2023 (en eventueel voor 2024 en 2025) niet rondkomt, dan zou dit in theorie kunnen betekenen dat het programmabureau niet volledig verder kan functioneren. Hierdoor bestaat een kans dat de strategische communicatie op doelstellingsniveau vervalt. Overstijgende raakvlakken en bestuurlijke afstemming tussen en Rijk en Regio krijgen dan geen continue aandacht. Ook de zichtbaarheid van de regio bij het behalen van bestuurlijke mijlpalen moet dan individueel geagendeerd en georganiseerd worden. De projecten Vismigratierivier, bruggen en sluisen gaan wel gewoon door. De focus vanuit die projecten is vooral gericht op eigen scope, planning en financiën.

Covid en de na-ijleffecten daarvan kunnen nog steeds druk zetten op de exploitatie van het Afsluitdijk Wadden Center

Het wegvallen van de renovatie van de spuisluisen op de Afsluitdijk uit het contract met Levvel heeft mogelijk langer gevolgen voor verkeershinder, fietsen en wandelen over de Afsluitdijk.

2b Vismigratierivier

Het onderdeel Vismigratierivier is onderdeel van het programma De Nieuwe Afsluitdijk. Omdat het een groot project betreft is er voor gekozen het project separaat op te nemen in de begroting.

PS-besluiten

- Op 21 december 2011 hebben Provinciale Staten de Bestuursovereenkomst Afsluitdijk (inclusief ambitie agenda Afsluitdijk) vastgesteld.
- Op 21 januari 2015 hebben Provinciale Staten diverse provinciale budgetten vastgesteld.
- Op 20 april 2016 hebben Provinciale Staten besloten geen wensen of bedenkingen kenbaar te maken voor vaststelling van vier Realisatieovereenkomsten met RWS.
- Op 20 april 2016 hebben Provinciale Staten het Provinciaal Inpassingsplan voor de Vismigratierivier vastgesteld.

- Op 28 november 2018 hebben Provinciale Staten het reparatieplan van het Provinciaal Inpassingsplan vastgesteld.

De financiële stand van zaken

De financiering van de Vismigratierivier (VMR) is rond met het GS-besluit van juni 2018. De middelen voor Beheer en Onderhoud zijn hierin niet meegenomen. Een dekkingsvoorstel voor de beheer- en onderhoudskosten zal naar verwachting in 2023 aan PS worden voorgelegd. Door de raakvlakken tussen de VMR en de vertraging op het Rijksproject van RWS voor de versterking van de Afsluitdijk, loopt de provincie verdragingsrisico's op. Om de risico's te beheersen en te beperken is een gewijzigde inkoopstrategie opgesteld, hiermee heeft GS in december 2021 ingestemd.

Voor het verkrijgen van een optimaal functionerend systeem wordt een inregelfase (2 tot 5 jaar na aanleg) ingevoerd voor het rivierdeel. Deze inregelfase wordt gebruikt voor het doorvoeren van mogelijke optimalisaties van het systeem. Voor deze inregelfase is in de Stuurgroep DNA € 2 miljoen gereserveerd vanuit de Rijksbijdrage Ambities Afsluitdijk (RAA) middelen. Deze middelen hebben wij begrotingstechnisch via de lijn van de Berap geregeld.

Wat gaan wij doen in 2023?

Begin 2023 zal de ruwbouw van de coupure (fase 1 van het project) naar verwachting gereed zijn. Dan is er nog een jaar nodig voor verdere afbouw. Oplevering wordt eind 2023 verwacht.

Ingezet is op een inkoopstrategie waarbij wordt samengewerkt met RWS om synergie te behalen waardoor de risico's voor de VMR tot een minimum worden beperkt. In 2023 zal het casco (de buitenste keringen) van de Vismigratierivier gerealiseerd worden d.m.v. 3 deelcontracten conform de inkoopstrategie. De voorbereidingen hiervoor zijn gestart in 2022.

Het binnenwerk, de rivier zelf, inclusief afsluitmiddel wordt Europees aanbesteed. Deze aanbesteding is opgestart in 2022. In januari 2023 zal het bouwteam (bestaande uit aannemer en provincie) starten met het maken van een Definitief Ontwerp van het binnenwerk. Gunning en start realisatie wordt verwacht in het derde kwartaal van 2023. Oplevering van gehele project in 2025.

Risico's

De vertraging van het Rijksproject leidt ook tot vertraging voor de Vismigratierivier. Een langere doorlooptijd heeft financiële consequenties (o.a. indexering, personeelslasten, en hogere bouwkosten) en maakt verlenging van de natuurwetvergunning noodzakelijk. Tezamen met RWS wordt gekeken in hoeverre met een betere afstemming en integratie van werkzaamheden de vertraging en daarmee samenhangende kosten kunnen worden beperkt. Er zijn positieve ontwikkelingen om deze afstemming en integratie vorm te geven, maar bieden geenszins de garantie dat daarmee eventuele kostenstijgingen kunnen worden voorkomen. Mede omdat generiek in de GWW-sector sprake is van prijsstijgingen.

Voor de aanpak van de Vismigratierivier is gekozen voor een gewijzigde inkoopstrategie daarmee wordt voorkomen dat we serieel moeten gaan bouwen nadat Level haar werk voor het Rijkscontract heeft afgerond. Het 1 op 1 aanbesteden van drie deelcontracten kent wel het risico dat er geen go op de aanbidding komt en kan dientengevolge financiële gevolgen hebben.

Als onderdeel van de inkoopstrategie is er voor gekozen eerst de basis van de vismigratierivier te bouwen met een werkend systeem. In het contract voor het binnenwerk is het inregelen van het systeem inclusief enkele jaren beheer en onderhoud opgenomen. Na deze inregelfase (ca 5 jaar) zal bekend zijn wat de reguliere beheer- en onderhoudskosten worden. Er zal dan een dekkingsvoorstel voor de jaarlijkse beheer- en onderhoudskosten worden voorgelegd aan de Staten.

Rijkswaterstaat heeft geconstateerd dat er sprake is van een toenemende verzilting van het IJsselmeer. Om deze reden heeft RWS ons verzocht de zandwinning uit de geulen on hold te zetten totdat duidelijk is wat de oorzaak van deze verzilting is en welke maatregelen er genomen moeten worden om dit op te lossen. Risico voor de VMR hierbij is vertraging in de zandleverantie en wellicht elders (duurder) weggehaald moet worden.

2c De bruggen en de sluis Kornwerderzand

Het onderdeel sluis Kornwerderzand wordt uitgevoerd door de projectorganisatie DNA maar kent een andere geografische bestuurlijke samenwerking.

PS-besluiten

- In het kader van het uitvoeringsprogramma DNA is 21 januari 2015 € 10 mln. gereserveerd als regionale bijdrage in de investeringskosten voor de sluis Kornwerderzand.
- In het coalitieakkoord 2015-2019 is een bedrag van € 5 mln. beschikbaar gesteld voor het gehele project.
- 17 juni 2020 hebben Provinciale Staten besloten geen wensen of bedenkingen kenbaar te maken voor de vaststelling van de Bestuursovereenkomst Sluis Kornwerderzand.

Financiële stand van zaken

Bij de Statenbehandeling van de Bestuursovereenkomst (BOK) juni 2020 zijn de projectkosten geraamd op € 180 miljoen (incl. BTW). Het Rijk draagt € 111 miljoen bij en de regionale bijdrage in het project is € 69 miljoen. De provinciale bijdrage is € 19,5 miljoen. Hiervan is € 15 miljoen geregeld. De resterende € 4,5 miljoen provinciale bijdrage zal nog aan PS worden gevraagd als onderdeel van fase 2 van het project (verruimde sluis). Dit is conform het PS-besluit van 17 juni 2020. Door de provincies Overijssel en Flevoland (inclusief gemeente Urk) is een bedrag van € 8 miljoen beschikbaar gesteld voor fase 2, en wordt nader geregeld in een regionale bestuursovereenkomst. Verder draagt de gemeente Súdwest-Fryslân € 1,25 miljoen bij aan het project. Daarnaast komt een deel van de regionale bijdrage tot stand door werk met werk bij de aanpak van de vaargeulen in het IJsselmeer.

Voor de realisatie van fase 1 (vervanging bruggen, aanpak vaargeulen en voorbereiding sluis) is door PS al wel een investeringskrediet van € 100 miljoen beschikbaar gesteld. Het provinciale aandeel hierin is € 3,5 miljoen. Van de totale rijksbijdrage van € 111 miljoen is € 96,5 miljoen bestemd voor de vervanging van de verkeersbruggen (fase 1). De rijksbijdrage wordt definitief vastgelegd in een spuk. De planfase van het gehele project is inmiddels afgesloten.

Vanuit het Waddenfonds is een bijdrage van € 6 miljoen toegekend voor de 2e fase van het project. Met de marktpartijen is in principe een regeling overeengekomen waarmee de markt bijdrage van € 26,5 miljoen zeker lijkt gesteld. De Provincie Fryslân financiert dit bedrag voor en de bedrijven verplichten zich op basis van een overeenkomst een vergoeding af te dragen bij gebruik van de verruimde sluis door bovenmaatse schepen tot dat de totale markt bijdrage is voldaan. Daarmee is in principe de dekking voor de 2e fase, de verruiming van de sluis rond, maar de risico's zoals navolgend staan vermeld zijn nog steeds actueel.

Wat gaan we doen in 2023?

In de BOK met het Rijk is vastgelegd dat de provincie Fryslân verantwoordelijk is voor de aanbesteding en uitvoering van het project. In deze overeenkomst is voorzien in een twee-fasen aanpak. In samenspraak met Rijkswaterstaat is besloten voor iedere fase een realisatieovereenkomst op te stellen. In fase 1 worden de bruggen gebouwd en de geulen aangepakt. Er vanuitgaande dat de scopediscussie met het Rijk over de bruggen tijdig wordt beslecht en de financiële afspraken definitief zijn geregeld, is de realisatie van de nieuwe bruggen mogelijk in 2022 gestart. De gekozen inkoopstrategie voor de bruggen heeft namelijk geleid tot een juridische procedure, waarvan de uitkomst nog ongewis is. Nu er afspraken zijn met de marktpartijen en bestuurlijke partners, is de markt bijdrage van € 26,5 mln in principe geregeld en zou een realisatiebesluit genomen kunnen worden voor fase 2, het verruimen van de sluis. Vanwege de verziltingsproblematiek in het IJsselmeer is echter in overleg met het Rijk besloten tot temporisering van de realisatie van de sluis. Het beter beheersen van het verziltingsprobleem, vraagt aanpassing van het ontwerp van de schutsluis en mogelijk is er sprake van een scope-uitbreiding door gelijktijdig ook maatregelen te treffen bij de kleine schutsluis. Ook de bovengemiddelde prijsstijgingen waar de bouwsector wordt geconfronteerd is een onderwerp dat bespreekbaar is voor het Rijk. Dit zijn aanvullende afspraken met het Rijk die in overeenkomsten worden vastgelegd. Als deze vraagstukken inclusief de eventuele aanvullende financiering zijn opgelost kan naar verwachting in 2024 met de aanbestedingsprocedure voor sluis worden gestart.

De verziltingsproblematiek heeft mogelijk ook gevolgen voor de aanpak van de geulen in het IJsselmeer.

Risico's

Voor het project zijn risico's benoemd m.b.t. de verruiming van de sluis, de bouw van de bruggen en het verdiepen van de vaargeulen. De belangrijkste risico's zijn hieronder opgenomen.

- Project/bouwriscico's; elk project kent risico's in de voorbereiding- en bouwfase. Er moeten o.a. nog diverse vergunningen worden aangevraagd. Wijzigingen in wet- en regelgeving kunnen soms tot onverwachte neveneffecten leiden, zoals de PAS (Programma Aanpak Stikstof).
- De complexe raakvlakken met het Rijksproject Versterking Afsluitdijk brengen risico's met zich mee. De aangepaste inkoopstrategie voor de verkeersbruggen maakt het mogelijk de risico's te beheersen. Tevens lopen er gesprekken om tot een verdere samenwerking met Rijkswaterstaat te komen.
- Financieringsrisico's: Inmiddels is er een regeling met de marktpartijen voor de marktbijdrage. De btw-compensatie blijft nog een risico. Uitgangspunt is dat er over het regionale financieringsdeel BTW gecompenseerd kan worden. Het definitieve besluit hierover door de Inspecteur wordt pas genomen nadat het project is gerealiseerd.
- De oorspronkelijke voorziene werkwijze om de vaargeulen in het IJsselmeer te verdiepen en de opgave die de provincie heeft zoals beschreven in de BOK, blijkt vanuit vergunningverlening in de praktijk slechts in zeer beperkte mate mogelijk. Daardoor zijn de mogelijkheden om opbrengsten te genereren middels werk-met-werk ook beperkt. De lucratieve vakken zijn of worden vergund aan marktpartijen. Een scenario waarbij de opgave van de provincie zich mogelijk beperkt tot de aanpak van de resterende, onrendabele stukken lijkt daarmee waarschijnlijk. In plaats van een opbrengst wordt de provincie dan geconfronteerd met een kostenpost. Over het opvangen van deze financiële gevolgen zijn we met het ministerie in gesprek. Het blijkt dat er sprake is van een toenemende verzilting van het IJsselmeer. Voor RWS is dit aanleiding geweest de verdieping van de vaargeulen te stoppen, in afwachting van nader onderzoek naar de oorzaak en de mogelijk oplossingen. Dit heeft consequenties voor de provinciale projecten langs de IJsselmeerkust en de Vismigratierivier. Gesprekken hierover met Rijkswaterstaat lopen.
- Momenteel is sprake van forse prijsstijgingen van bouwmaterialen, dit heeft een kostenverhogend effect op de bouwsom. Of dit een incidentele of structurele prijsstijging is, is op dit moment niet in te schatten.

3 Natuurpact: uitvoering natuurontwikkelingsopgave

In 2011 hebben provincies en het Rijk in het Onderhandelingsakkoord Natuur afspraken gemaakt over de decentralisatie van het natuurbeleid. Hiermee zijn wij verantwoordelijk geworden voor de uitvoering van de Natuuropgave.

De decentralisatie is verder uitgewerkt in het Natuurpact. Het Natuurpact is afgesloten voor de periode 2014 – 2027. De uitvoering van het Natuurpact is in de begroting opgenomen in hoofdstuk 3.1 Natuur. Het betreft daar de planning voor het lopende begrotingsjaar op hoofdlijnen. In deze paragraaf Grote projecten wordt een toelichting gegeven op één van de onderdelen van het Natuurpact: natuurontwikkelingsopgave.

In het onderzoek naar de tekorten op het Natuurpact door BMC is in 2018 geconstateerd dat er op verschillende onderdelen tekorten te verwachten waren. In het kader van het BMC onderzoek is berekend dat het verwachte tekort in totaal op € 63 mln uitkwam. Het beleid was om deze tekorten ten laste te brengen van de natuurontwikkelingsopgave, onder andere omdat kwaliteit voor kwantiteit van natuur gaat. In 2018 is door GS een aantal scenario's opgesteld hoe om te kunnen gaan met dit tekort. Vanuit de maatschappelijke organisaties (Natuur mei de Mienskip) werd in kader van Right to Challenge een scenario voorgesteld om het NNN te realiseren. PS is hiermee akkoord gegaan om dit scenario verder uit te werken. In 2019 is de provincie partner geworden in Natuur mei de Mienskip en in de periode 2019-2021 is het scenario verder uitgewerkt. December 2021 heeft Natuur mei de Mienskip een aanbod gedaan voor de realisatie van een deel van het NNN in de periode t/m 2027.

Voor de realisatie van het NNN zijn er door PS in 2021 en 2022 drie besluiten genomen die van toepassing zijn: financieel overzicht natuurontwikkelingsopgave, Natuur mei de Mienskip, en Strategische grondnota NNN. Op basis van de besluiten van PS over onderwerpen wordt in november 2022 de herziene planning NNN besproken. De besluitvorming en het vervolg rond de aanpak stikstof en het NPLG gaan hier invloed op hebben.

PS besluiten

- Op 21 december 2011 hebben Provinciale Staten besloten het onderhandelingsakkoord Natuur (2011) niet te aanvaarden. Provinciale Staten hebben wel de bereidheid uitgesproken te zullen meewerken aan de uitvoering van het akkoord.
- Op 27 juni 2012 hebben Provinciale Staten ingestemd met de Nota 'Natuur & Lanlik Gebiet' en gekozen voor scenario 2 plus: dit scenario betreft de realisatie van de EHS-taakstelling volgens het Onderhandelingsakkoord Natuur met als plus de prioritaire Friese natuurprojecten in Achtkarspelen Zuid, Beekdal Linde en Beekdal Koningsdiep (minimaal 200 en maximaal 500 ha).
- Op 22 januari 2014 zijn Provinciale Staten akkoord gegaan met het Natuurpact tussen de Provincies en het Rijk.
- Op 10 maart 2015 zijn Provinciale Staten geïnformeerd over de ontwikkelingen in het financiële kader van het program Lanlik Gebiet.
- Op 10 mei 2017 zijn Provinciale Staten geïnformeerd over de uitkomsten van het onderzoek naar de geconstateerde tekorten op de Natuuropgave door BMC.
- Naar aanleiding van dit onderzoek is een aantal scenario's uitgewerkt in het rapport Natuur in Fryslân - Haalbaar en Betaalbaar. Uitgangspunten van deze scenario's waren dat het tekort op de natuuropgave opgelost moest worden, én dat de oplossing gevonden moest worden in de natuurontwikkelingsopgave (1 van de onderdelen van de natuuropgave). Naast de provinciale scenario's is vanuit de mienskip ook een scenario ingebracht. Provinciale Staten hebben op 18 juli 2018 een besluit genomen over deze scenario's. Besloten is om drie scenario's verder uit te werken (waaronder het alternatieve scenario van de mienskip, dat als voorkeursscenario is aangemerkt).
- Op 10 juli 2019 zijn de uitgewerkte scenario's ter besluitvorming voorgelegd aan PS. PS hebben besloten om scenario 5b, Natuur mei de Mienskip (binnen bestaand budget) verder uit te werken door het uitvoeren van 3 pilots en in 2021 een definitieve scenariokeuze te maken. Als terugvaloptie is gekozen voor scenario 3+.
- Op 25 mei 2020 heeft PS het grondbeleid vastgesteld. Dit is relevant voor de grondverwerving voor natuur. M.b.t. onteigening is om verduidelijking door PS gevraagd: in 2022 moet een strategische nota worden opgeleverd.
- Op 1 juli 2020 heeft PS de evaluatiecriteria pilots Natuur mei de Mienskip vastgesteld.
- Op 1 december 2020 is PS geïnformeerd over de financiële voortgang Natuurpact.
- Op 24 november 2021 hebben Provinciale Staten de financiële voortgang natuurontwikkelingsopgave besproken. Hierin is een doorkijk gegeven welk budget beschikbaar is voor de komende jaren voor de realisatie van het NNN. In dit stuk is aan de orde geweest dat realisatie in 2027 niet lukt, vanwege onvoldoende inzet capaciteit, te weinig middelen en instrumentarium op basis van vrijwilligheid. PS heeft besloten dat er € 10 mln. in 2022 beschikbaar wordt gesteld voor realisatiekansen prioriteit 3 en 4 NNN (betreft aankopen/functiewijziging, niet voor inzet capaciteit).
- Op 23 maart 2022 hebben Provinciale Staten het aanbod van Natuur mei de Mienskip besproken. NmdM heeft najaar 2021 een aanbod gedaan om 500 ha aan functiewijziging en 1000 ha aan inrichting te doen in de periode t/m 2027 in het NNN buiten de vier gebiedsontwikkelingsprojecten Alde Feanen, Achtkarspelen Zuid, Beekdal Linde en Koningsdiep. PS heeft ingestemd met optie 2, principebesluit: GS op te dragen om m.b.t. NmdM een aantal voorwaarden uit het aanbod uit te werken, zodat dit in de uitwerking van het herziene planning van het natuurpact meegenomen kan worden. En hierbij de procesgelden à 9 FTE (8 FTE voor NmdM en 1 FTE voor provinciaal adviseur) beschikbaar te stellen vanuit het Natuurpact. Dit najaar wordt bij de behandeling van de herziene planning hier een definitief besluit over genomen.
- Op 20 april 2022 hebben Provinciale Staten de strategische grondnota NNN besproken. Hierin ligt een aantal opties voor over de inzet van instrumentarium om de gronden binnen het NNN te realiseren voor natuur. PS heeft ingestemd met optie 3. Dit betekent inzetten op maximale vrijwilligheid in de periode t/m 2027 en inzet op basis van volledige schadeloosstelling vanaf 2028 voor realisatie van prioriteit 1 en 2 NNN. Dit betekent dat er meer capaciteit beschikbaar gesteld moet worden om actiever met de grondaankoop aan de slag te gaan en om meer instrumentarium in te zetten.

Financiële stand van zaken

Om goed inzicht te kunnen geven in de financiële stand van zaken van de natuurontwikkelingsopgave wordt een overzicht gegeven van alle onderdelen uit het Natuurpact. Naar aanleiding van het PS besluit van 10 juli 2019 is de programmering conform de besluitvorming geactualiseerd. Dat wil zeggen dat de tabel is geactualiseerd en de tekorten die ten tijde van de besluitvorming op de andere onderdelen bestonden, zijn verrekend ten laste van de ontwikkelingsopgave. Vervolgens zijn in 2020, 2021 en nu in 2022

de realisatiecijfers aangepast naar januari 2022 en is de programmering geactualiseerd. Deze nieuwe financiële programmering staat in de volgende tabel.

Tabel met programmering totale natuuropgave in nieuwe indeling op basis van het scenario 5b van de Natuer mei de Mienskip. Betreft periode 2014-2027, peildatum 1/1/2022.

Natuurpact Scenario 5B Programmering 2014 t/m 2027				
		programmering 2014 t/m 2027		
INKOMSTEN	Realisatie 2014-2021	Programmering 2022-2027	Totaal	
1. Rijksmiddelen	€ 296.824.899	€ 249.909.968	€ 546.734.867	
2. Provinciale middelen	€ 90.601.342	€ 63.645.455	€ 154.246.796	
3. Europese middelen	€ 75.923.260	€ 73.162.719	€ 149.085.978	
4. pMJP middelen	€ 20.927.322	€ -	€ 20.927.322	
5. Overige middelen	€ 20.535.078	€ 20.129.922	€ 40.665.000	
SUBTOTAAL	€ 504.811.900	€ 406.848.064	€ 911.659.963	
UITGAVEN	Realisatie 2014-2021	Programmering 2022-2027	Totaal	
1. Ontwikkelopgave	€ 56.777.545	€ 94.869.646	€ 151.647.190	
2. Natura 2000	€ 14.470.205	€ 40.505.287	€ 54.975.492	
3. Natuurbeheer	€ 131.290.367	€ 113.672.119	€ 244.962.486	
4. Agrarisch natuurbeheer	€ 127.620.161	€ 110.048.551	€ 237.668.713	
5. Wet natuurbescherming	€ 909.820	€ 220.784	€ 1.130.604	
6. Soortenbeleid - weidevogels	€ 5.917.424	€ -	€ 5.917.424	
7. Soortenbeleid - Ganzen	€ 84.644.147	€ 71.700.733	€ 156.344.880	
8. Soortenbeleid overige soorten	€ 1.006.878	€ 2.820.321	€ 3.827.199	
9. Diversen	€ 28.551.409	€ 22.691.774	€ 51.243.183	
10. Risico reservering	€ 55.772	€ 3.900.000	€ 3.955.772	
SUBTOTAAL	€ 451.243.727	€ 460.429.216	€ 911.672.943	
TOTAAL	Realisatie 2014-2021	Programmering 2022-2027	Totaal	
Subtotaal inkomsten	€ 504.811.900	€ 406.848.064	€ 911.659.963	
Subtotaal uitgaven	€ 451.243.727	€ 460.429.216	€ 911.672.943	
TOTAAL	€ 53.568.173	€ -53.581.152	€ -12.979	

De programmering voor het onderdeel natuurontwikkelingsopgave is gebaseerd op de uitvoering van scenario 5B van Natuer mei de Mienskip. Op basis van het aanbod van Natuer mei de Mienskip (500 ha functiewijziging en 1000 ha inrichting voor een bedrag van € 36 mln. in de periode t/m 2027) wordt de programmering in de zomer 2022 aangepast. Dit is nog niet verwerkt in bovenstaande tabel, maar komt bij de behandeling van de herziene planning NNN in november a.s. aan de orde. Het saldo van de verwachte inkomsten en uitgaven van het Natuurpact t/m 2027 komt nu uit op circa nihil. In de programmering van de natuurontwikkelingsopgave is rekening gehouden met de verwerking van het GS besluit van oktober 2021 om € 5 mln. toe te kennen aan de natuurontwikkelingsopgave voor de realisatie van prioriteit 3 en 4 NNN, het opnemen van de capaciteitskosten voor NmdM (voor inzet in 2022) en de

inschatting dat de kosten voor de ganzen hoger zullen zijn. Tevens zijn de wijzigingen in agrarisch natuur en landschapsbeheer (GLB middelen) verwerkt, hierbij is rekening gehouden met de aanvullende middelen voor cofinanciering vanuit de provincie die zijn aangevraagd bij de kadernota 2023. Ook is de ophoging van het vergoedingspercentage voor natuurbeheer van 75% naar 84% in de programmering verwerkt.

In de programmering voor de natuurontwikkelingsopgave zijn alleen de benodigde middelen voor de realisatie van prioriteit 1 (KRW) en 2 (N2000) NNN opgenomen en de middelen die beschikbaar zijn gesteld voor realisatie van prioriteit 3 en 4 NNN (provinciale opgave), met uitzondering van de € 10 mln. die PS in november 2021 beschikbaar heeft gesteld (deze € 10 mln. is onderdeel van budget voor prioriteit 1 en 2 NNN). Dit betekent dat er nog steeds een tekort is om het gehele NNN te realiseren. Najaar 2022 komt de herziene planning NNN in PS. PS zal geïnformeerd worden over alle aanpassingen binnen het natuurpact.

Wat gaan we doen in 2023?

Inhoudelijk rapporteren we hier alleen over de voortgang van de natuurontwikkelingsopgave. Voor de andere onderdelen wordt verwezen naar programma 3.1 Natuur. De natuurontwikkelingsopgave wordt uitgevoerd middels Natuur mei de Mienskip en vier gebiedsontwikkelingsprojecten: Achtkarspelen Zuid, Alde Feanen, Beekdal Linde en Koningsdiep.

Algemeen

- We gaan verder met de uitvoering van de ontwikkelopgave conform de besluitvorming van PS.
- In de onderstaande tabel wordt inzicht gegeven in de meerjarige planning van de aanleg van het NNN. In najaar 2022 wordt de herziene planning opgeleverd. Op basis van deze nota kan een verdere analyse worden gegeven welke (on)mogelijkheden er zijn met betrekking tot de realisatie van de opgave NNN en kan er ook een realistische planning worden gemaakt.
- In 2023 wordt in gebiedsontwikkelingsproject Beekdal Linde wordt gestart met de uitvoering van het hermeanderingsbestek Linde en wordt de uitvoering van de 4e module, waaronder de realisatie van de deelgebieden “Polder Ykenverlaat” en “gronden Ter Schure”.

Natuur mei de Mienskip

- Aan de slag met de uitvoering van de aanpak die in 2022 is opgesteld om te zorgen voor 500 ha functiewijziging en 1000 ha inrichting. Hierbij werkt NmdM aan de inrichting van een passende organisatie en aanpak. M.b.t. de aanpak wordt meer duidelijk waar de kansen liggen en vervolgens welke werkwijze hiervoor nodig/mogelijk is. Hierbij wordt bekeken of er aangesloten kan worden bij andere projecten/gebiedsprocessen of dat dit een zelfstandig project onder NmdM wordt (zoals bijvoorbeeld Burgumermar & De Leijen).
- In 2023 wordt in het gebiedsproject Burgumermar & De Leijen gewerkt aan een inrichtingsplan voor het deelgebied 't Swartfean en een aanpak voor het gehele plangebied. Hierbij het uitzicht op de realisatie van 70 ha NNN.
- In 2023 wordt invulling gegeven aan Tsjoch op!. Grondeigenaren kunnen met initiatieven voor realisatie van het NNN terecht bij dit loket. Vervolgens wordt samen met de eigenaar onderzocht welke mogelijkheden er zijn voor realisatie.
- Om gebiedsprocessen te laten slagen zijn instrumenten nodig. Ook daar wordt aan gewerkt. Er is een set van instrumenten uitgewerkt die nieuw zijn of op vernieuwde wijze kunnen worden ingezet. De volgende stap is deze instrumenten in de praktijk te toetsen i.s.m. o.a. de gebiedscommissies.
- Ook is er inzet op fondsenwerving en het vinden van koppelkansen om extra middelen beschikbaar te maken voor het NNN. Hier wordt in 2023 een vervolg aangegeven.

Gebiedsontwikkelingsprojecten

- In 2023 wordt in het gebiedsontwikkelingsproject Achtkarspelen Zuid gestart met de uitvoering van de Drogehamstermieden, gestart met de uitvoering van Reahel-Oost en in z'n algemeenheid wordt verder gegaan met de uitvoering van het plan “Mieden op z'n Mooist”.
- In 2023 wordt in het gebiedsontwikkelingsproject Alde Feanen de uitvoering van de 3e module afgerond en wordt gestart met de uitvoering van de 4e module.
- In 2023 wordt in het gebiedsontwikkelingsproject Koningsdiep de MER voor de boven- en middenloop afgerond en wordt het inrichtingsplan voor polder Dulf Janssenstichting opgesteld en wordt gestart met de uitvoering van de aanleg van een aantal fietspaden, de aanleg beekonderleider & faunapassage Bakkefeanster Feart, de inrichting natuur perceel Mjûmsterwei

(3,5 ha), inrichting natuur & aanleg faunapassage perceel De Poasen (3,5 ha) en de inrichting natuur gebied Hemrikkerscharren Midden(19,4 ha).

Tabel met geactualiseerde programmering te realiseren uitvoering Natuurpact
Betreft periode 2014-2027, peildatum 1-1-2022. Gebaseerd op scenario 5b en de nieuwe afspraken met NmdM

Ontwikkelopgave volledige verwerving (scenario 4)						
Ontwikkelopgave verwerving	totale opgave 1/1/2014	gerealiseerd 2014-2021	totaal nog te realiseren 2022 - 2027	Planning 2022	te realiseren in 2023 - 2027	niet te realiseren voor 2027
1.1 Verwerving (ha) scenario 4	2525	916	1609	250	862	497
Ontwikkelopgave inrichting	totale opgave 1/1/2014	gerealiseerd 2014-2021	totaal nog te realiseren 2022 - 2027	planning 2022	te realiseren in 2023 - 2027	niet te realiseren voor 2027
1.2 Inrichting scenario 4 (ha)	6141	2142	3295	50	1250	1995
1.2 Inrichting in uitvoering (ha)			704	140	564	0
Ontwikkelopgave verwerving conform afspraken NmdM						
ontwikkelopgave verwerving conform afspraken NmdM	aanbod NmdM 1/1/2022	gerealiseerd 2014-2021	totaal nog te realiseren	planning realisatie 2022	te realiseren in 2023 - 2027	niet te realiseren voor 2027
1.1 Verwerving (ha) scenario NmdM scenario 5b (op basis van aanbod NmdM)	500	nvt	500	50	450	0
1.1 Verwerving door de provincie	612	nvt	612	200	412	0
Ontwikkelopgave inrichting conform afspraken NmdM	aanbod NmdM 1/1/2022	gerealiseerd 2014-2021	totaal nog te realiseren	planning realisatie 2022	te realiseren in 2023 - 2027	niet te realiseren voor 2027
1.1 Inrichting door NmdM	1000	nvt	1000	50	950	0
1.1 Inrichting door de provincie	1376	nvt	1376		1250	126
1.1 In uitvoering bij de provincie		nvt	704	140	564	0

We zetten waar mogelijk in op de verkoop van onze IKG gronden. Dit geldt zowel voor de gronden binnen NNN waarvan de inrichting is afgerond als voor de ruil- en restgronden. De aankoop en verkoop van gronden gaat via het Investeringskrediet Grond (IKG). Hieronder is de grondvoorraad en de planning weergegeven.

Tabel verkoopopgave IKG-gronden, peildatum 1-1-2022

verkoop opgave IKG gronden (ha)	Grondvoorraad per 1-1-2022	Verwachte verkoop 2022	Verwachte verkoop 2023	te verkopen 2024-2027
Gronden binnen NNN (te verkopen na inrichting)	903	100	150	653
Gronden buiten NNN (ruil en rest gronden)	597	75	100	422

Risico's

Algemeen:

In deze paragraaf lichten we alleen de risico's toe van de natuurontwikkelingsopgave. Over de risico's van de rest van het Natuurpact rapporteren we in hoofdstuk 3.1 Natuur van deze begroting.

Ontwikkelopgave:

- **Tempo grondverwerving te laag** - Indien het tempo van vrijwillige grondverwerving te laag is zullen de doelen voor de ontwikkelopgave en daarmee de KaderRichtlijn Water (KRW) en Natura 2000 niet worden gehaald. In april 2022 heeft PS op basis van de strategisch grondnota NNN een besluit genomen over het in te zetten instrumentarium. Hiermee wordt ingezet op het maximaal vrijwillig realiseren van natuur. Na 2028 kan voor prioriteit 1 en 2 NNN gerealiseerd worden op basis van volledige schadeloosstelling. Het eventueel inzetten van schadeloosstelling brengt wel hogere kosten met zich mee en voor maximaal vrijwillig kunnen realiseren is meer capaciteit nodig. Dit heeft op zichzelf weer een negatief effect op het aantal ha's dat kan worden gerealiseerd met het budget.
- **Tempo van doorlevering van ingerichte natuurgrond te laag** - Als het niet lukt om door de provincie verworven en als natuur ingerichte gronden door te verkopen aan een eindbeheerder

heeft dit als gevolg dat de provincie dan kosten heeft voor het beheer maar ze kan zichzelf geen beheersubsidie toekennen. Als beheersmaatregel kunnen de beheerkosten dan worden gefinancierd uit het budget voor de ontwikkelopgave.

- **Onvoldoende budget voor de realisatie NNN** – Op dit moment is er onvoldoende budget voor de realisatie van het NNN (schadeloosstelling en realisatie van de provinciale opgave). Daarnaast is er nog een risico dat andere onderdelen van Natuurpact meer financiering nodig hebben en dit zou ten koste kunnen gaan van de realisatie van NNN. Als beheersing wordt ingezet op het maken van een financiële risicoanalyse, zodat er tijdig en goed beeld is van de financiële voortgang van het totale natuurpact.
- **Onvoldoende beschikbare capaciteit** – Voor de realisatie van het NNN is meer inzet van capaciteit nodig. Op dit moment zijn er zoveel ontwikkelingen in het landelijk gebied dat het beeld is dat er onvoldoende beschikbare capaciteit is om het NNN te realiseren. Zowel qua inzet als het vinden van personeel dat voldoende kennis en ervaring heeft. Zeker gezien de grote opgaven die aan de orde zijn in het landelijk gebied.

4 Programma Natuur

Algemeen

Programma natuur

De provincies en het Rijk hebben als onderdeel van de structurele aanpak stikstof afgesproken om een gezamenlijk Programma Natuur op te stellen, aanvullend op het Natuurpact. Belangrijke hoofdlijn van het Programma Natuur is om condities te realiseren voor een gunstige staat van instandhouding (Svl) van alle soorten en habitats onder de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR). Hiermee wordt gestreefd, in samenhang met de andere maatregelen in de structurele aanpak stikstof, om aan de eisen te voldoen die de VHR stelt. De inzet richt zich vooral op maatregelen in en rond beschermde natuurgebieden (Natura 2000 en het Natuurnetwerk Nederland).

De provincie heeft voor de periode 2021-2023 een Uitvoeringsprogramma Natuur opgesteld. In dit Uitvoeringsprogramma Natuur is beschreven hoe gebiedsgericht invulling wordt gegeven aan het realiseren van de condities, die nodig zijn voor een landelijk gunstige Staat van Instandhouding, waar bij aanvang van het programma sprake is van een te hoge stikstofdepositie voor stikstofgevoelige soorten en habitattypen in de provincie Fryslân.

In het Uitvoeringsprogramma is aangegeven welke maatregelen in de gebieden worden uitgevoerd. Dit zijn vooral maatregelen gekoppeld aan het herstel van stikstofgevoelige natuur in zowel Natura 2000-gebieden als in het overige NNN die binnen drie jaar uitgevoerd kunnen worden en aanvullend op het Natuurpact zijn. In deze fase vindt een voorbereiding plaats op de gebiedsgerichte aanpak NPLG en wordt de koppeling onder andere met brongerichte maatregelen stikstof voorbereid.

NPLG /Gebiedsplan

Via de gebiedsgerichte aanpak wil het kabinet stikstofmaatregelen slim combineren met andere maatregelen om de natuur, de bodem en de waterkwaliteit te verbeteren en de klimaatopgave te halen. Dat gebeurt via het Nationaal Programma Landelijk Gebied. Het kabinet heeft hiervoor € 24,3 miljard beschikbaar gesteld. In het programma worden zowel landelijke maatregelen genomen als voor een gebiedsgerichte benadering gekozen. Per gebied wordt inzichtelijk gemaakt wat het toekomstperspectief is, op basis van de opgaven voor emissiereductie, natuurherstel en water. In de periode tot oktober 2022 worden de doelen en keuzes verder uitgewerkt voor natuur, stikstof, water en klimaat.

In juli 2023 moet de provincie een gebiedsplan aanleveren bij het Rijk waarin zij aangeeft op welke wijze zij uitvoering gaat geven aan dit programma dat naast stikstof ook doelen op het gebied van water, natuur en klimaat bevat.

PS besluiten

Uitvoeringsprogramma Stikstof

Uitvoeringsprogramma programma Natuur, dit programma is in mei 201 ter kennisgeving aan PS verzonden.

Wetgeving:

Wet Stikstof en Natuurherstel (WSN)

Financiële stand van zaken

De omvang van het uitvoeringsprogramma Natuur bedraagt € 45 mln. In 2021 en 2022 is reeds € 27,3 mln van de specifieke uitkering ontvangen. De voortgang van het programma houdt geen gelijke tred met

middelen die wij hiervoor ontvangen. De uitvoering van de werkzaamheden vindt plaats grotendeels in de N2000 gebieden waar de terrein beherende organisaties de eigenaar van zijn. Deze organisaties zijn in 2022 en 2023 vooral werkzaam aan de voorbereiding en besluitvorming rond de projecten. Vóór ultimo 2023 moet de besluitvorming er over hebben plaatsgevonden. De uitvoering kan plaatsvinden tot ultimo 2025. De financiële middelen kunnen we tot ultimo 2025 besteden

NPLG: Naar verwachting ontvangt de provincie in 2022 € 1,2 mln voor proceskosten mbt de NPLG. Voor 2023 wordt ook een bijdrage vanuit het Rijk worden ontvangen. De grootte daarvan is nog niet bekend. Wij gaan er vanuit dat met de bijdrage de proceskosten van de provincie, andere overheden en stakeholders worden gedekt.

Wat gaan we doen in 2023?

Over de verschillende projecten met betrekking tot het uitvoeringsprogramma natuur heeft besluitvorming plaatsgevonden in 2023.

Er vindt voorbereiding plaats van het programma NPLG en de Wet (Wsn) schrijft voor dat de provincie in juli 2023 een gebiedsplan aanlevert bij het Rijk.

Risico's

Uitvoeringsprogramma Natuur:

Alle provincies plegen een extra inspanning voor natuurherstel. Zij hebben ook allen hiervoor middelen ontvangen van het Rijk. Al deze werkzaamheden vragen ook veel capaciteit die niet bij iedere organisatie aanwezig is. Het risico is dat er landelijk te weinig capaciteit aanwezig is om alle werkzaamheden tijdig uit te voeren. LNV heeft ter verkleining van het risico een kennisbank opgezet om daarmee kennis met elkaar te delen waardoor de kwetsbaarheid daalt.

Door de inflatie stijgen de kosten en kunnen projecten mogelijk niet binnen het budget worden uitgevoerd. Dit kan er toe leiden dat er keuzes moeten worden gemaakt over projecten die niet kunnen worden uitgevoerd.

Jaarlijks vindt er een verantwoording plaats aan het Rijk over de stand van zaken. De eindafrekening vindt plaats in 2026. Het verantwoordingsproces vindt plaats via SiSa.

NPLG:

De Wsn schrijft voor dat de provincies op 1 juli 2023 een gebiedsplan aan het Rijk moeten aanbieden waarin de provincie aangeeft hoe zij de doelen zal realiseren mbt stikstof, natuur, water en klimaat. Het ontwerp NPLG met de concrete doelstellingen ontvangen wij in het najaar van 2022. De tijd om het gebiedsplan samen te stellen is dan beperkt, temeer daar er ook sprake moet zijn van de nodige afstemming/draagvlak met de Mienskip. Een dergelijk plan zal slechts op hoofdlijnen zijn op te stellen.

5 Veenweide

Veeuweide verdelen we onder in:

- 5a. Veenweideprogramma 2021-2030
- 5b. Gebiedsontwikkeling Aldeboarn De Deelen
- 5c. Gebiedsontwikkeling Hegewarren

5a Veenweideprogramma

Inleiding

Onze ambitie voor de lange termijn (2050) is een blijvend evenwicht, waarin veenafbraak, bodemdaling en CO₂-uitstoot nagenoeg zijn gestopt. De kwaliteit van landschap en natuur zijn verbeterd. Ook de leefbaarheid en vitaliteit staan op een hoog peil; de landbouw heeft zich aangepast aan de veranderde omstandigheden en recreatie en toerisme hebben zich verder ontwikkeld. Om tot deze ambitie te komen richten we ons voor 2030 op de volgende veenweidedoelen:

1. De negatieve effecten van bodemdaling zijn verminderd (gemiddeld 0,2 cm minder bodemdaling per jaar): Enerzijds door de absolute bodemdaling te beperken, anderzijds door de negatieve effecten te beperken, mitigeren of te compenseren. Dit moet ertoe leiden dat schade aan woningen, wegen en infrastructuur wordt beperkt, de stijging van kosten van waterbeheer in het gebied ook in de toekomst beperkt blijft, de verdroging van natuurgebieden is afgenomen, en het landschap en de cultuurhistorie van het veenweidegebied herkenbaar blijven.
2. De uitstoot van broeikasgassen uit de veenbodem is in 2030 met 0,4 megaton CO₂ equivalenten per jaar afgenomen.
3. De landbouw heeft een duurzaam toekomstperspectief.
4. Het watersysteem is waterrobuust en klimaatbestendig ingericht.

De uitvoering van het Veenweideprogramma vindt plaats in de gebiedsprocessen. Deze processen lopen in twee ontwikkelgebieden, Aldeboarn-De Deelen en Hegewarren, en vier kansrijke gebieden, Idzegea, Groote Veenpolder, Grouster Leechlân en Brekkenpolder. Een ontwikkelgebied onderscheidt zich van een kansrijk gebied omdat er op inhoudelijke gronden, en vanuit maatschappelijke energie, veel kansen én middelen zijn om aan de slag te gaan. Binnen de kansrijke gebieden worden de te realiseren opgaven in kaart gebracht en invulling van het aankomende gebiedsproces in beeld gebracht in een startdocument. Binnen programmalijn 5 Integrale gebiedsaanpak wordt er verder in gegaan op wat de status is per kansrijk gebied.

PS besluiten

- Op 21 januari 2015 is de integrale visie vastgesteld voor het veenweidegebied, de Veenweidevisie, in nauwe samenwerking met Wetterskip Fryslân, de Friese gemeenten, belangenorganisaties en de mensen die er wonen en werken.
- Op 18 juli 2018 is de zogeheten tussenstap 18/19 vastgesteld voor de uitvoering van de Veenweidevisie na 2019
- Op 22 januari 2020 is ingestemd met de drie sporen aanpak gebaseerd op aanbevelingen uit de de maatschappelijke kosten – batenanalyse van het veenweidegebied in Friesland.
- Op 26 mei 2021 is het Veenweideprogramma 2021-2030 vastgesteld waarmee invulling wordt gegeven aan de te realiseren opgaven in het Friese veenweidegebied tot 2030.

Financiële stand van zaken

De invulling van de doelstellingen vindt plaats in gebiedsprocessen. Daarbij is maatwerk cruciaal. De structurele veranderingen die nodig zijn vragen een integrale benadering en brede samenwerking tussen partijen in de gebieden. Dit doen we via een gebiedsgerichte aanpak. De veenweideproblematiek is bij uitstek een integrale opgave. Hoe graag we ook willen; niet alle doelstellingen zijn al concreet in resultaten te vertalen. Wij zijn mede afhankelijk van de dynamiek in de samenleving en de middelen die het Rijk beschikbaar stelt. Op dit moment zijn de volgende middelen beschikbaar voor het programma binnen verschillende organisaties die onderdeel zijn van het programma.

Financiering:		Geprogrammeerd	Te programmeren	Totaal
Provincie	bijdrage uitvoering algemeen	23.084.131	9.845.869	32.930.000
Provincie	voorfinanciering grondopbrengsten	162.900		162.900
Rijk	klimaatvelop	2.345.000		2.345.000
Rijk	Regiodeal NIL Veenweide		950.000	950.000
Wetterskip	bijdrage uitvoering algemeen	118.258		118.258
	<i>Subtotaal via provinciale begroting</i>	<i>25.710.289</i>	<i>10.795.869</i>	<i>36.506.158</i>
Wetterskip	bijdrage uitvoering algemeen	2.461.742	3.500.000	5.961.742
Wetterskip	investeringsbijdrage	200.000	7.300.000	7.500.000
	<i>Subtotaal niet via provinciale begroting</i>	<i>2.661.742</i>	<i>10.800.000</i>	<i>13.461.742</i>
	Totaal	28.372.031	21.595.869	49.967.900
Bestedingen:		Besteed		
Provincie	Werkplannen	13.941.943		
	<i>Subtotaal via provinciale begroting</i>	<i>13.941.943</i>		
	Wetterskip	1.961.742		
	<i>Subtotaal niet via provinciale begroting</i>	<i>1.961.742</i>		
	Totaal	15.903.685		

NB: bovenstaande bedragen staan zijn beschikbaar voor het programma, de grijze rijen staan niet op de provinciale begroting.

Door maximaal in te zetten op dynamische programmering en financiering wordt gestreefd naar een zo groot mogelijk resultaat bij de genoemde doelstellingen. Dynamisch programmeren en financieren wil zeggen dat we een aanpak opstellen, maar deze niet voor lange tijd helemaal vastleggen. We brengen initiatieven en projecten op gang en zoeken daar werkende weg (aanvullende) financiering bij. Daarbij zoeken we naar een mix van publieke en private middelen.

Wat gaan we doen in 2023?

Herijking

Voor het veenweideprogramma wordt een herijking voorbereid. Deze wordt in de loop van 2023 voorgelegd aan PS. In het kader van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) wordt een aanscherping van de doelstellingen voor het verminderen van de CO2 uitstoot uit veenweide verwacht. Dit betekent ook een aanscherping voor het veenweideprogramma. Bij de herijking wordt een keuze voorgelegd welke (aanvullende) maatregelen nodig zullen zijn om deze aangescherpte doelstellingen te realiseren.

Funderingen

Voor de funderingsaanpak hebben we een voorstel in voorbereiding over hoe de Friese overheden inwoners van het veenweidegebied kunnen voorlichten en ondersteunen bij onderzoek en aanpak van funderingsproblemen. Besluitvorming hierover staat gepland voor december 2022. Afhankelijk van het besluit wat PS dan neemt, zal worden bepaald wat we hiermee in 2023 zullen doen.

Het Veenweideprogramma is opgebouwd op basis van 6 programmalijnen. Per programmalijn geven we kort aan wat in 2023 gaan doen.

P1 Waterbeheer en klimaatadaptatie

- Voortzetting van de pilots met flexibel peilbeheer (HAKLAM)
- Samen met de partners in de gebiedsprocessen de beoogde peilverhogingen verder uitwerken
- Samen met de partners in de gebiedsprocessen in beeld brengen wat er nodig is om gevolgen van klimaatverandering op te vangen
- Als onderdeel van de integrale aanpak de KRW maatregelen voor waterkwaliteitsverbetering meenemen in de gebiedsgerichte aanpak

P2 Bodem en grondgebruik

- Voortzetting proeftuin bodem; veenoxidatie afremmen door bodemmaatregelen
- Volgen proeven bodemvruchtbaarheid
- Voortzetting proeven draagkracht en bodemverdichting
- Voortzetting proef duurzame maisteelt

P3 It Nije Buorkjen

- Uitwerken Flankerend Beleid
- Voortzetting verdien capaciteit landbouw behouden en verbeteren

P4 Leefomgeving, natuur en biodiversiteit

Binnen leefomgeving ligt de focus op funderingen. Voor de natuur en biodiversiteit sluiten we aan bij diverse provinciale programma's zoals het biodiversiteitsherstelprogramma, de bossenstrategie, het programma landschap en het aanvalsplan Grutto.

- Aanvalsplan Grutto; uitvoeren van het aanvalsplan Grutto binnen het veenweidegebied in twee gebieden namelijk Aldeboarn De Deelen en Idzegea.
- Uitvoeren van tenminste twee ecosysteem en landschapsanalyses in Hegewarren een nog nader te bepalen gebied (een van de kansrijke gebieden)
- In elk geval in 1 gebied in beeld brengen wat archeologische waarden/resten zijn van het veenweidegebied.
- Inzetten van de aanpak 'Basiskwaliteit Natuur' in ten minste een van de gebiedsprocessen.

P5 Integrale gebiedsaanpak

In de kansrijke gebieden kijken we hoe we in deze gebieden kunnen komen tot een integrale gebiedsaanpak om alle opgaven in deze gebieden in één op te kunnen pakken. De te realiseren opgaven brengen we in kaart gebracht, dit bevindt zich in de verschillende gebieden in verschillende fasen.

Idzegea

- Starten met het opstellen van het gebiedsplan
- Continueren diverse pilots zoals HAKLAM en Boeren Meten Water
- Planvorming in het gebiedsproces in it Joo en de Geeuw

Groote Veenpolder

- Opstellen van een startdocument
- Starten met het opstellen van het gebiedsplan
- Onderzoek reductie broeikasgassen met bodemmaatregelen (proftuin Bodem)
- In het kader van de Regiodeal Natuurinclusieve Landbouw op bedrijfsniveau onderzoeken hoe de bodemgezondheid kan worden versterkt

Brekkenpolder

- Opstellen van een startdocument
- Starten met het opstellen van het gebiedsplan
- Continueren van HAKLAM-pilot

Grouster Leechlan

- Opstellen van een startdocument
- Starten met het opstellen van het gebiedsplan

P6 Onderzoek en monitoring

Op het gebied van onderzoek en monitoring gaan we het volgende doen:

- Voortzetting van deelname aan nationale onderzoeksprogramma's, onder andere op het gebied van broeikasgasmetingen en monitoring van bodemdaling en daarnaast ook eigen lopende monitoring van broeikasgassen en bodemdaling;
- Voortzetting van de monitoring van grondwaterpeilen en bodemvocht bij aangepast peilbeheer (o.a. bij Boeren Meten Water);
- Voortzetting van het vervolgonderzoek naar preventie en risico's op het ontstaan of toenemen van dierziekten bij nattere omstandigheden (met namen leverbot en salmonella);
- Het afronden en actueel houden van de meetpunteninventarisatie voor grond- en oppervlaktewatermeetpunten;
- Het uitvoeren van de jaarlijkse analyse van meetgegevens van grondwaterstanden en vochtgehaltes.

Ondertussen blijven we de landelijke ontwikkelingen volgen. Hieruit kunnen nieuwe (landelijke) onderzoeken en monitoring ontstaan.

Risico's

NPLG: Het is onzeker hoe de vervlechting van het veenweideprogramma met het NLPG, het beschikbaar komen van middelen vanuit het NPLG voor veenweide en de daar bijbehorende personele inzet er uit gaan zien. Wij zien dit dan ook als een mogelijk risico voor het programma wat niet direct is gekoppeld aan een programmalijn.

Onvoldoende beschikbare capaciteit: Voor de gebiedsprocessen is tijd nodig om zorgvuldig met stakeholders in het gebied te komen tot een invulling van de verschillende opgaven. Hiervoor is voldoende inzet noodzakelijk. Per gebiedsproces wordt een startdocument opgesteld waarin ook de benodigde capaciteit per proces om te komen tot een gebiedsplan noodzakelijk is. Voldoende capaciteit als het vinden van personeel dat voldoende kennis en ervaring heeft om deze processen met stakeholders uit het gebied te kunnen organiseren zijn noodzakelijk. Met een toenemend aantal gebiedsprocessen in het veenweidegebied zien wij dit als een risico.

Onvoldoende budget voor de realisatie: Zoals bij de vaststelling van het veenweideprogramma aangegeven is naar schatting 550 miljoen euro nodig om het veenweideprogramma tot uitvoering te brengen. Tot op heden is ruim 66 miljoen euro beschikbaar. Dit is onvoldoende om het volledige veenweideprogramma tot uitvoering te brengen. Voor de overige financiering wordt gekeken naar onder andere het NPLG, het groeifonds, het nieuwe GLB en overige financieringsbronnen vanuit het Rijk en

Europa. Het is nog onvoldoende duidelijk welke financieringsbronnen waarvoor beschikbaar komen en in hoeverre dit allemaal ingezet kan worden voor de uitvoering van het veenweideprogramma, dit zien wij dan ook als een risico.

Onvoldoende tempo in de grondverwerving: Invulling van de opgaven in de gebiedsprocessen vraagt de mogelijkheid om af te kunnen waarderen en te kunnen compenseren. Grond is hierin cruciaal. Tot op heden hebben we onvoldoende grond beschikbaar in de verschillende gebieden om te kunnen afwaarderen en compenseren. Het is een risico dat dit zorgt voor vertraging in de uitvoering van de gebiedsprocessen.

P1 Waterbeheer en Klimaatadaptatie

- Voor het waterbeheer van de toekomst zullen ruimtelijke keuzes nodig zijn met de nodige impact. Dit is sterk afhankelijk van de voortgang in de gebiedsprocessen en bestuurlijke keuzes.

P2 Bodem en grondgebruik

- De kans bestaat dat niet alle bodemproeven in aanmerking komen voor landelijke cofinanciering.

P3 It Nije Buorkjen

- De verdien capaciteit van de landbouw behouden en verbeteren vraagt ook inzet van andere partijen en landelijke overheidsbeleid. Hier zijn we van afhankelijk.

P4 Leefomgeving, natuur en biodiversiteit

- Landelijke beleidswijzigingen op het gebied van natuur, biodiversiteit en onder andere stikstof kunnen van invloed zijn de haalbaarheid van de gestelde doelen.

P5 Integrale gebiedsaanpak

- Vertraging op uitvoering van programma's en aanpakken vanuit andere beleidsvelden kunnen ook voor vertraging zorgen bij de veenweide gebiedsprocessen op deze onderdelen (biodiversiteit, bossenstrategie, etc.)
- Gebiedsprocessen kosten tijd en zorgvuldigheid, dit vraagt voldoende inzet.

P6 Onderzoek en monitoring

De volgende risico's kunnen zich in de uitvoering aandienen:

- Technische problemen met innovatieve meetapparatuur zoals bijvoorbeeld de sensoren in aquapinnen en peilbuizen en de closed chambers die de CO2 meten.
- Vanwege de pandemie zijn er leveringsproblemen cq lange levertijden m.b.t. de meetapparatuur wat in China ontwikkeld wordt.

5b Aldeboarn- De Deelen

Inleiding

Aldeboarn- De Deelen is één van de twee ontwikkelgebieden in het Veenweideprogramma 2021-2030. Binnen deze gebieden liggen er op inhoudelijke gronden en vanuit maatschappelijke energie veel kansen, én zijn er middelen om aan de slag te gaan.

In het gebied loopt sinds 2016 een proces 'van onderop', gestart door burgers en boeren namelijk de Stichting Beekdallandschap Koningsdiep en gebiedscoöperatie It Lege Midden. GS heeft in 2021 een breed samengestelde gebiedscommissie ingesteld met de opdracht om een integraal ontwerp gebiedsplan op te leveren. Op dit moment wordt gewerkt aan een breed gedragen toekomstscenario met bijbehorende kaders voor de integrale opgave in het gebied.

Op verschillende manieren wordt ook nu al gewerkt aan de toekomst van het gebied, zo is de GLB-pilot Veenweide met flexibel peilbeheer in ADD-Noord van start en heeft de provincie haar eerste strategische

grondaankopen gedaan. Koppelkansen met de veenweideopgave worden verder uitgewerkt met de beschikking van de Regio Deal Natuurinclusieve Landbouw, een aanvraag voor de Erfgoeddeal en een gebiedsofferte in het kader van Aanvalsplan Grutto.

PS besluiten

- Op 25 november 2020 heeft PS besloten om € 7 miljoen, van de € 22 miljoen aan Friesland toegekende Impulsgelden van het Rijk, toe te kennen aan de gebiedsontwikkeling Aldeboarn- De Deelen.

Financiële stand van zaken

Vanaf 2020 is een voorlopig budget van 16,4 miljoen euro beschikbaar gesteld voor de veenweideopgave in ADD. Inmiddels is het grootste deel van het budget besteed aan o.a. strategische grondaankopen, pilots en onderzoeken.

In 2023 wordt het ontwerp integraal gebiedsplan ADD opgeleverd. Hiermee moet duidelijk worden welk budget nodig is voor het realiseren van de veenweideopgave in ADD, op basis van de systematiek van het flankerend beleid (tevens opgeleverd in 2023) en de beschikbare fondsen voor het gebiedsproces.

Financiering:		Geprogrammeerd	Te programmeren	Totaal
Rijk	klimaatvelop	3.150.000		3.150.000
Rijk	IBP-Vitaal platteland	4.913.223		4.913.223
Rijk	Impulsgelden	7.000.000		7.000.000
Rijk	Regiodeal NIL 1e fase	317.425		317.425
Rijk	Regiodeal NIL Veenweide	1.000.000		1.000.000
	<i>Subtotaal via provinciale begroting</i>	<i>16.380.648</i>	<i>0</i>	<i>16.380.648</i>
Rijk	Regiodeal NIL 1e fase via St. Koningsdiep	82.575		82.575
Rijk	GLB pilot Aldeboarn-de Deelen	1.206.032		1.206.032
	<i>Subtotaal niet via provinciale begroting</i>	<i>1.288.607</i>	<i>0</i>	<i>1.288.607</i>
	Totaal	17.669.255	0	17.669.255
Bestedingen:		Besteed		
	Gebiedsproces	603.644		
	Vastgoed verwerving	5.761.073		
	Uitvoering Regiodeal NIL fase 1	25.422		
	<i>Subtotaal via provinciale begroting</i>	<i>6.390.139</i>		
	Regiodeal NIL 1e fase via St. Koningsdiep	82.575		
	<i>Subtotaal niet via provinciale begroting</i>	<i>82.575</i>		
	Totaal	6.472.714		

Wat gaan wij doen 2023?

- Het ontwerp integraal gebiedsplan ADD wordt door de gebiedscommissie ADD opgeleverd en ter besluitvorming voorgelegd aan GS, DB en de colleges van B&W in de betreffende gemeenten
- Op advies van de gebiedscommissie worden vooruitlopend op de vaststelling van het ontwerp integraal gebiedsplan no regret maatregelen uitgevoerd
- De verschillende pilots worden uitgevoerd en leveren met de eerste resultaten of afronding input voor de verdere ontwikkeling van het ontwerp integraal gebiedsplan.

Risico's

ADD is een voorloper, zowel in Fryslân als in Nederland in de manier waarop we gebiedsprocessen integraal willen oppakken. Dit betekent dat waar zaken nog niet bekend zijn, dit moet worden uitgezocht en ontdekt. Dit vraagt tijd, terwijl je in een proces zit waarin je verder wil en duidelijkheid aan het gebied wil bieden wat het wordt. Het behouden van het draagvlak en ontdekken van nieuwe dingen die we nog niet weten is een belangrijk risico voor het gebiedsproces

5c Hegewarren

Inleiding

De Hegewarren is één van de twee ontwikkelgebieden in het Veenweideprogramma 2021-2030. Binnen deze gebieden liggen er op inhoudelijke gronden en vanuit maatschappelijke energie veel kansen, én zijn er middelen om aan de slag te gaan. De bodem in de Hegewarren zakt en het waterbeheer wordt er

ingewikkelder. Door het dalende veen komt er veel CO2 vrij en door lagere grondwaterstanden verdrogen omliggende natuurgebieden. Daarnaast ligt de Hegewarren naast het stikstofgevoelige natuurgebied De Alde Feanen. De peilen moeten omhoog om de problemen op te lossen. Dat heeft ingrijpende gevolgen voor de mensen die in en om de Hegewarren wonen en de grond gebruiken. Daarom hebben we juist hen gevraagd om na te denken over een goede invulling van het gebied met een hoger waterpeil.

Bijna een jaar lang heeft een groep inwoners en betrokkenen uit en rondom de Hegewarren gewerkt aan oplossingen voor de toekomst van de Hegewarren in het veenweidegebied. Ze deden dat in een zogenaamd co-creatieteam.

Voor veehouders in het gebied verandert er veel. Ze kunnen of willen niet blijven in een polder met hogere grondwaterstanden. Ze gaven aan in gesprek te willen over het verplaatsen van hun bedrijf. Daarom heeft u hier in 2020 geld voor beschikbaar gesteld.

PS besluiten

- Op 27 november 2019 hebben uw Staten vastgesteld dat een integrale gebiedsontwikkeling van de Hegewarren kansrijk is.
- Op 25 november 2020 heeft PS besloten om € 15 miljoen, van de € 22 miljoen aan Friesland toegekende Impulsgelden van het Rijk, toe te kennen aan de gebiedsontwikkeling Hegewarren.
- Op 21 april 2022 lag een keuze voor tussen voorkeursvarianten Polderaquarel en Open en Natuurlijk als oplossing voor de gestapelde problematiek in de Hegewarren. Uw Staten hebben verzocht een aantal punten verder uit te werken en het voorstel voor de gebiedsontwikkeling opnieuw voor te leggen in uw Staten in september 2022. Voorafgaand aan dit besluit zal eerst een besluit genomen worden over de vaarweg Drachten.

Financiële stand van zaken

In 2019 is een budget van € 450.000 vrijgegeven door de drie betrokken partijen (gemeente, waterschap en provincie dragen ieder € 150.000 bij) voor de gebiedsontwikkeling Hegewarren én het afrondend onderzoek naar de mogelijkheid om de beroepsvaarweg Drachten door het gebied aan te leggen.

In 2020 is een budget van € 30 miljoen beschikbaar gesteld voor het aankopen van bedrijven en gronden in de Hegewarren. Inmiddels is bijna 185 hectare van de 360 hectare van het gebied aangekocht. Met het besluit van september 2022 wordt de scope van de gebiedsontwikkeling duidelijk en daarmee welk budget beschikbaar is voor 2023 en verder.

Financiering:		Geprogrammeerd	Te programmeren	Totaal
Provincie	Gebiedsproces Hege Warren	1.150.000		1.150.000
Provincie	voorfinanciering grondaankopen	14.000.000		14.000.000
Provincie	voorfinanciering aankoop Grouster Leechlân	488.000		488.000
Rijk	Impulsgelden	15.000.000		15.000.000
Rijk	Regiodeal NIL Veenweide	150.000		150.000
Wetterskip	Gebiedsproces Hege Warren	150.000		150.000
Gem. Smallingerland	Gebiedsproces Hege Warren	37.500		37.500
	<i>Subtotaal via provinciale begroting</i>	<i>30.975.500</i>	<i>0</i>	<i>30.975.500</i>
Gem. Smallingerland	Gebiedsproces Hege Warren	112.500		112.500
	<i>Subtotaal niet via provinciale begroting</i>	<i>112.500</i>	<i>0</i>	<i>112.500</i>
	Totaal	31.088.000	0	31.088.000
Bestedingen:		Besteed		
	Gebiedsproces	907.978		
	Vastgoed verwerving	2.576.327		
	<i>Subtotaal via provinciale begroting</i>	<i>3.484.305</i>		
	Gebiedsproces via gemeente Smallingerland	112.500		
	<i>Subtotaal niet via provinciale begroting</i>	<i>112.500</i>		
	Totaal	3.596.805		

Wat gaan wij doen 2023?

Indien uw Staten in september 2022 de keuze maken voor de voorkeursvariant Open en Natuurlijk verwachten wij in 2023 de eerste fase van de planfase voort te zetten gezamenlijk met onze partners gemeente Smallingerland en Wetterskip Fryslân. In deze fase werken wij toe naar een go-nogo besluit in

2024.

Deze zaken verwachten wij verder uit te werken in 2023:

- We draaien aan de verschillende knoppen om het financiële tekort te overbruggen (ontwerp optimalisaties, meer fondsen, meer/minder renderende functies).
- We blijven in gesprek met de mensen in het gebied over hun wensen en zorgen (bv door het uitwerken van een recreatievisie).
- We gaan aan de slag met openstaande vraagstukken.

Indien u in september kiest voor de voorkeursvariant Polderaquarel gaan we met onze partners om tafel voor een oplossing.

Risico's

In september 2022 vragen we PS in te stemmen met een richting/koers voor het gebied. Dat is geen definitieve keuze voor de inrichting. In 2024 komen we terug voor een go-nogo waarvan het realisme nader getoetst is. Dán leggen we de rol van de betrokken overheden vast, ook m.b.t. de financiering en de risico's.

Verder sturen we halfjaarlijks een stand van zaken van het project en meer specifiek het vastgoeddossier en houden u daarmee actief op de hoogte van eventuele risico's.

Paragraaf 10. Samenwerkingsverbanden

Als provincie werken we op allerlei gebieden en onderwerpen samen, met een reeks aan partners. In het bestuursakkoord 2019-2023 spraken we daarover de volgende ambitie uit: 'Samenwerking is de norm geworden tussen Friese overheden onderling en tussen overheden en de Friese maatschappij'.

Als het gaat om 'gebiedsgerichte' samenwerking, onderscheiden we drie vormen:

- Vanuit het gebied: er is een langjarige samenwerkingsstructuur in een gebied waarvan (de (overheids)partijen in dat gebied voldoende en voldoende regelmatig met elkaar te maken hebben om zo'n vaste structuur lonend te maken. De gemeenschappelijkheid en de gezamenlijke opgaven in het gebied vormen daarmee de basis voor een (uitvoerings)programma of gebiedsagenda.
  - Vanuit thematiek: deze samenwerking komt voort uit het belang gezamenlijk een specifiek thema aan te pakken, waarbij die thema's aan een specifiek gebied gebonden zijn (bijvoorbeeld verzilting, veenweide, economische ontwikkelagenda's). Vaak overlappen die themagebieden meerdere gebieden met een vaste samenwerkingsstructuur.
  - Vanuit de maatschappij: de laatste jaren komen in toenemende mate maatschappelijke initiatieven op. Vaak spelen die zich af in een specifiek geografisch gebied. Daarbij aansluiten als overheid leidt dan ook tot een vorm van gebiedsgerichte samenwerking.
- Hieronder volgen enkele voorbeelden van de diverse vormen van samenwerken.

Regionale Samenwerking

Met het vaststellen van de startnotitie Regionale Samenwerking (november 2020) heeft de provinsje de intentie uitgesproken de bestuurlijke regionale samenwerking de komende jaren te continueren en daarbij maatwerk per regio aan te bieden. De gemeenten vanuit de vijf regio's hebben ook aangegeven door te willen met een vorm van regionale samenwerking en hebben hiervoor ook voorstellen ingediend. Ook het coalitieakkoord van Wetterskip Fryslân pleit voor handhaving van de regionale samenwerking. Gebieds-/streekagenda's en/of Regiodeals zijn voorbeelden van een regionale samenwerking.

Hierna is nader ingezoomd op de samenwerking in de regio's.

In de regio's Noordoost Fryslân en Zuidoost Fryslân participeren wij in de regiodeals. In Noordoost wordt met de Versnellingsagenda ingezet op het versterken van de relatie tussen onderwijs en de arbeidsmarkt, het versterken van innovatie en de doorontwikkeling van de publiek-private regionale samenwerking (overheid, onderwijs, ondernemers en bewoners) als bijdrage aan een economisch vitale regio.

Met het plan Holwerd aan Zee wordt ingezet op het behouden en versterken van de leefbaarheid en werkgelegenheid (recreatie en toerisme) in Holwerd en omgeving. Dit gebeurt door te investeren in de ruimtelijke kwaliteit. Aanvullend aan de regiodeal zal in de regio Noordoost het bestuurlijk samenwerkingsvoertuig Agenda Netwerk Noordoost III (ANNO III) worden gestart. Met een sociaaleconomische analyse van het gebied als basis, wordt de regionale samenwerking in NO Fryslân vooral gericht op volgende twee thema's en bijhorende opgaven te weten:

Thema 1: Leefbaarheid & vitaliteit

(opgaven: transformatieopgave wonen, maatschappelijke voorzieningen/vastgoed, onderwijs, zorglandschap, bereikbaarheid, leefbaarheid (o.a. DOM's), gebiedspromotie en economie)

Thema 2: Grien & blauw

(opgaven: klimaatopgaven/adaptatie, energie/warmtetransitie, landbouw en biodiversiteit).

De regiodeal Zuidoost is volop operationeel en zet t/m 2023 in op een leefbaar platteland, vitale kernen en een veerkrachtig landschap door aandacht te besteden aan biodiversiteit en het versterken van de landschaps- en waterstructuren. Tevens wordt ingezet op circulaire economie, recreatie en toerisme en projecten vanuit de Mienskip. De projecten vanuit de mienskip worden, aanvullend aan het Iepen Mienskipfûns, via het zogenaamde Regiofonds Zuidoost Fryslân gesubsidieerd. Het Regiofonds is voortgekomen vanuit de regiodeal en wordt volledig gefinancierd door het Rijk. (€ 900.000)

Regio Noordwest ziet mogelijkheden voor een sociaaleconomische impuls en gebruikt daarvoor als basis het sociaal economisch onderzoek van de gemeenten Harlingen en Waadhoeke van 2020. Hieruit blijkt dat het Bruto Regionaal Product (BRP) in de regio relatief laag is, mede vanwege een beperkt innovatief vermogen en een laag opleidingsniveau. Bovendien is er een flinke vervangingsvraag in arbeid. De provincie wordt gevraagd om hierin mee te denken en waar mogelijk een koppeling te maken met de provinciale opgaven. Ook zijn er contacten met de ministeries BZK en LNV hierover en worden de mogelijkheden voor een propositie/regiodeal verkend.

De regionale samenwerking in Zuidwest Fryslân wordt vorm gegeven via de Gebiedsagenda Súdwesthoeke. De focus hierin zijn de vier opgaven de Friese IJsselmeerkust, Natuur-inclusief Platteland, Vitale Kernen en Stedelijke Zone A6/A7.

- Binnen de opgave Friese IJsselmeerkust start in 2021 het project “versterking Friese IJsselmeerkust” waarbij de integrale aanpak gevoed door initiatieven uit de samenleving als basis dient.
- Binnen de opgave natuur inclusief platteland is, door gebruik te maken van middelen gekoppeld aan Regiodeal NIL, ook een breed programma ontstaan met breed draagvlak van agrarische sector en de plattelandsbevolking. Voor de uitvoering bundelen we overheidsmiddelen (naast Regiodeal middelen van 4 gemeenten, WSF en Provincie) aan lokale budgetten.
- Voor de opgave Vitale kernen werken we operationeel al intensief samen waarin intensiever de samenwerking wordt gezocht met maatschappelijke organisaties en naar verbreding richting het sociaal domein.
- Voor de stedelijk zone A6/A7 wordt gewerkt aan het schrijven van een ambitiekader. Daar worden de uitdagingen van wonen en werken in relatie met mogelijke komst van de Lelylijn in breder perspectief tegen het licht gehouden.

Het werken aan een integrale interbestuurlijk planningsoverzicht van projecten moet gaan opleveren dat er (door synergievoordeel) middelen beschikbaar komen.

Voor de regio Friese Waddeneilanden ondersteunen we het programma Waddeneilanden dat de “brede welvaart” als overkoepelend thema heeft. Het Samenwerkingsverband De Waddeneilanden, de vijf Waddeneilanden, trekt dit programma. De inhoud bestaat uit vijf thema’s, deels op sociaal-economisch gebied (goed wonen & leven, toekomstbestendig ondernemen en ontwikkelen, optimaal bereikbaar en verbonden) aangevuld met Circulaire Economie en Duurzame Economie. Het programma is nog in ontwikkeling en heeft een beoogde looptijd van 2022 tot en met 2026. Daarnaast willen we afspraken maken met de Friese eilanden en Wetterskip Fryslân over de thema’s die niet zijn opgenomen in het programma, zoals landbouw, natuur, (grond)water, klimaatadaptatie, hoogwaterkering; kortom de groen-blauwe thema’s.

Samenwerking met de Mienskip

Initiatieven vanuit de Mienskip weten de provinsje steeds vaker te vinden. Facilitering hiervan vindt o.a. plaats via de uitvoering van het Iepen Mienskipfûns. De beleidsbrief ‘grote integrale maatschappelijke initiatieven’ van 16 september 2020 geeft richting aan hoe we als provincie om willen gaan met majeure maatschappelijke initiatieven zoals de reeds lopende initiatieven Holwerd aan zee www.holwerdaanzee.nl (onderdeel van de regiodeal NO Fryslân) en Tsjûkemar. Provincie, Wetterskip en gemeente De Fryske Marren werken samen met de club van aanjagers van de Tsjûkemar aan de uitvoering van projecten in en om het meer, waarbij de regie in het gebied ligt. www.tsjukemarplannen.nl

LEADER/POP3

In de regio’s Noordoost en Noordwest geven we de regionale samenwerking met onze bestuurlijke partners en met private partijen ook vorm door middel van de LEADER aanpak, als onderdeel van het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3). Deze door Europa gesteunde aanpak richt zich op het verbeteren van de leefbaarheid op het platteland en werkt volgens de ‘van onderop’-aanpak. Het POP3 programma, inclusief LEADER kent een transitieperiode om de tijd tot een nieuw NSP en GLB te overbruggen. Dat betekent dat LEADER tot eind 2022 doorloopt. In de tussentijd vinden voorbereidingen voor een nieuw programma plaats.

Samenwerking De Friese Aanpak

De Friese Aanpak heeft begin 2021 een doorstart gekregen en wordt voortgezet in 2023. De provincie draagt maximaal €100.000 aan bij tijdens deze periode. Er wordt vooral ingezet op de invoering van de Omgevingswet. Daarnaast kunnen ook andere strategische opgaven onder de DFA worden opgepakt

Samenwerken in het bestuurlijk overleg Friese samenwerking van overheden.

De bestuurlijke overleggen tussen de provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, Vereniging van Friese Gemeenten (VFG) en de gemeente Leeuwarden ter bevordering van de Friese samenwerking van overheden worden ook in 2023 voortgezet. Naast het afstemmen van actuele zaken, de Friese bestuurdersdag en het bevorderen van 'horizontaal besturen', worden ook de laatste ontwikkelingen besproken wat betreft bestuurlijke samenwerking (o.a. omgevingsvisie, regionale energiestrategie, sociaal domein, gemeenschappelijke regelingen) evenals samenwerking in bedrijfsvoering (o.a. lokale belastingen, digitale agenda, Fryske Flekspool).

Het interbestuurlijk programma

In het Interbestuurlijk Programma (IBP) spraken Rijk, gemeenten, provincies en waterschappen begin 2018 in aansluiting op het regeerakkoord af om samen een aantal grote maatschappelijke opgaven aan te pakken. In het bestuursakkoord in 2019 stelden we aan onze medeoverheden voor op thema's als de gevolgen van klimaatverandering (klimaatadaptatie) en de vitaliteit van het platteland een gemeenschappelijke strategie te bepalen.

Bij Kamermotie is afgesproken dat voorafgaand aan de kabinetsformatie overleg met de decentrale overheden plaatsvindt om de uitvoerbaarheid van de afspraken in een regeerakkoord, al dan niet uitgewerkt in bestuursakkoorden (of een opvolger van het integrale IBP) gezamenlijk te bepalen. De 3 koepelorganisaties Interprovinciaal Overleg (IPO), Unie van Waterschappen (UvW) en VNG hebben opnieuw de handen ineen geslagen om te komen tot een gemeenschappelijke agenda voor de kabinetsperiode vanaf 2021. Wonen, economie en klimaat zijn onlosmakelijk verbonden met elkaar en de grote opgaven die hier bij horen hebben een slim gecombineerde en gezamenlijke aanpak nodig in de regio. Die gebiedsgerichte samenwerking werkt alleen onder de juiste voorwaarden en met goede financiële afspraken. Binnen dit kabinetsaanbod 'Krachtig groen herstel voor Nederland' kunnen de provincies – democratisch gelegitimeerd, regionaal, samenhangend – bijdragen aan een effectieve aanpak voor herstel.

Finansjele begrutting

Introductie op financiële begroting 2023

In het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) is bepaald, dat de financiële begroting bestaat uit het overzicht van baten en lasten en een uiteenzetting van de financiële positie met de daarbij behorende toelichtingen.

In onderdeel 3.2 schetsen we de ontwikkeling van het financieel kader vanaf de begroting 2022.

Onderdeel 3.3 bevat de baten, lasten en investeringen op basis waarvan Provinciale Staten het College autoriseren door het vaststellen van de begroting. Dit betreft twee overzichten. Het eerste overzicht betreft de exploitatie (baten en lasten) en het tweede overzicht betreft de nieuwe investeringen (uitgaven en inkomsten).

De uiteenzetting van de financiële positie staat in onderdeel 3.4 en bevat conform het BBV de volgende totaaloverzichten:

- Bestaand versus nieuw beleid voor de meerjarenbegroting
- Geprognosticeerde balans
- Raming van het EMU saldo
- Aan arbeidskosten gerelateerde verplichtingen
- Stand van de investeringen
- Financiering en beleggingen
- Stand en verloop reserves, voorzieningen en overlopende passiva
- Gronden waarop de ramingen zijn gebaseerd.
- De verwijzing naar de nadere uitwerkingen van deze overzichten is hierbij aangegeven.

Voor de beoordeling van de financiële positie zijn ook de bijlagen van belang. Dit betreft de volgende de bijlagen:

- Bijlage 1 Onderhanden investeringen
- Bijlage 2 Begrotingswijzigingen: van 1e bestuursrapportage 2022 naar begroting 2023
- Bijlage 3 Verloop vaste activa
- Bijlage 4 Verloop reserves, voorzieningen en overlopende passiva
- Bijlage 5 Tijdelijke budgetten
- Bijlage 6 Raming EMU-saldo
- Bijlage 7 Aan arbeidskosten gerelateerde verplichtingen
- Bijlage 8 Uitgangspunten begroting 2023
- Bijlage 9 Voorstellen kadernota 2023

Overige bijlagen:

- Bijlage 10 Overzicht periodieke subsidies begroting 2023
- Bijlage 11 Overzicht geraamde lasten en baten per BBV taakveld
- Bijlage 12 Verplichte indicatoren in het kader van het BBV
- Bijlage 13 Begrippenlijst
- Bijlage 14 Trends Staat van Fryslân

Ontwikkeling financieel kader

Financieel kader Begroting 2023

In dit hoofdstuk worden de volgende onderdelen van het financieel kader nader toegelicht:

1. Onze uitgangspunten
2. Ontwikkeling begrotingssaldo
3. Ontwikkeling baten en lasten
4. Vrij Aanwendbare Reserve (VAR)

1 – Onze uitgangspunten

- De meerjarenbegroting is structureel sluitend;
- Om in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen houden wij structureel minimaal 5 miljoen euro ruimte voor het volgende college.
- De minimale stand van de Vrije Aanwendbare Reserve bedraagt 10 miljoen euro;
- Structurele uitgaven dekken wij uit structurele middelen;
- Bij inzet van revolverende middelen zijn de gederfde rendementen gedekt;
- Geld geven we alleen uit als we alle initiële kosten en (eventuele) structurele financiële gevolgen van een activiteit kunnen betalen;
- Elk voorstel aan Provinciale Staten met financiële consequenties krijgt een financieel solide dekkingsvoorstel mee;
- Aan het meefinancieren van projecten van anderen stellen we voorwaarden zodat we goed zicht kunnen houden op de resultaten; de verplichting tot verantwoording moet in verhouding staan tot de inspanning die wordt geleverd.
- Als we financiële afspraken maken met anderen zijn die voor ons hard. Tegenvallers of extra benodigde middelen zijn voor rekening van de partij die deze het beste had kunnen voorzien, en dat is over het algemeen de partij waarmee we die afspraken hebben gemaakt.
- Voordat we regelingen instellen, kijken we eerst of er niet al elders regelingen voor bestaan.

2 - Ontwikkeling begrotingssaldo

Het financieel kader actualiseren we periodiek. Dit gebeurt naar aanleiding van externe wijzigingen (zoals veranderingen in het provinciefonds) of door besluiten van Provinciale en Gedeputeerde Staten. Vaak stellen uw Staten deze wijzigingen vast bij de behandeling van een begroting, de jaarstukken, of een bestuursrapportage. Daarnaast heeft het college het mandaat om een aantal niet beleidsmatige wijzigingen zelf in de begroting te verwerken. Het betreft hier bijvoorbeeld wijzigingen in het provinciefonds, opbrengst motorrijtuigenbelasting, rendement vermogensbeheer of dividenduitkering. Hieronder geven we de ontwikkeling van het begrotingssaldo vanaf de begroting 2022 tot aan de begroting 2023 stapsgewijs weer.

Bij de begroting 2022 hebben we de stand van het begrotingssaldo op dat moment gepresenteerd. Daarna hebben uw Staten enkele begrotingswijzigingen vastgesteld bij de 2e berap 2021. Na verwerking van de effecten van de wijzigingen van de 2e berap hebben uw Staten in de vergadering van oktober en december nog een aantal begrotingswijzigingen vastgesteld. Tevens zijn de effecten van de september- en decembercirculaire en de wijzigingen onder mandaat GS in onderstaande overzicht verwerkt. Dit resulteert in de stand van het begrotingssaldo bij de jaarrekening 2021.

In uw vergadering van 16 februari 2022 is een drietal begrotingswijzigingen vastgesteld die impact hebben op het begrotingssaldo.

Bij de 1e berap 2022 is een aantal wijzigingen vastgesteld door zowel GS als PS die van invloed zijn op het begrotingssaldo.

In de periode mei t/m juli is een aantal begrotingswijzigingen door uw Staten vastgesteld die samenhangen met de vaststelling van jaarstukken en ontwerpbegrotingen.

Ook de vaststelling van de kadernota en de ZBB heroverwegingen resulteren in een bijstelling van het begrotingssaldo.

Bij de behandeling van de kadernota 2023 is in de Statenvergadering nog een aantal moties en amendement aangenomen die hebben geleid tot addtionele begrotingswijzingen. Daarnaast is onder GS mandaat de meicirculaire provinciefonds 2022 verwerkt. Hiermee is het begrotingssaldo voor de begroting 2023 bepaald.

Als er een negatief begrotingssaldo is wordt dat direct verwerkt met de vrij aanwendbare reserve door daar daadwerkelijk al over te beschikken. In het financieel kader wordt dit apart inzichtelijk gemaakt. Deze werkwijze wordt alleen bij de begroting gevolgd zodat mutaties in het jaar en de effecten daarvan zichtbaar blijven.

In de tabel hieronder staan de verschillende stappen cijfermatig weergegeven.

Ontwikkeling begrotingssaldo	2022	2023	2024	2025	2026
<i>Bedragen x € 1 miljoen</i>					
Begrotingssaldo bij begroting 2022	1,1	4,4	0,0	5,0	4,5
Voorstellen PS 2e berap 2021	3,1	-0,9	-1,0	-0,4	-0,1
Voorstellen GS 2e berap 2021	0,3	0,6	0,9	0,7	0,7
Begrotingssaldo bij 2e berap 2021	4,5	4,1	-0,1	5,3	5,1
GS Provinciefonds - effecten septembercirculaire	1,4	1,5	1,4	1,7	2,8
GS Provinciefonds - effecten decembercirculaire	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
GS versterking kapitaalstructuur Alliander NV	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
PS 27-10-2021 Invoeren ERTMS	0,0	-10,0	0,0	0,0	0,0
PS 15-12-2021 Aktualisasaasje finansjele feroardening en ferskate beliedsnota's	0,4	0,5	0,5	0,2	0,2
Begrotingssaldo bij jaarrekening 2021	6,2	-3,9	1,9	7,3	8,1
PS 16-2-2022 Sinnepanielen Thialf	-0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
PS 16-2-2022 Arcadia - Jild foar 2023 nei foaren helje	-1,0	1,0	0,0	0,0	0,0
PS 16-2-2022 Haadfytsroutes	-2,5	0,1	0,1	0,1	0,1
Begrotingssaldo tot 1e berap 2022	2,3	-2,8	1,9	7,4	8,1
Voorstellen GS 1e berap 2022	-0,6	-0,8	-0,8	-0,7	-0,7
Voorstellen PS 1e berap 2022	-12,1	0,5	-0,9	-0,8	-0,7
Begrotingssaldo bij 1e berap 2022	-10,4	-3,0	0,3	5,8	6,7
PS 25-05-2022 Marrekrite - jaarstukken '21 en begroting '23	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
PS 22-06-2022 Jaarstukken 2021 - resultaatbestemming	-3,1	-0,2	0,0	0,0	0,0
PS 29-06-2022 Kadernota 2023 - financieel kader	3,2	1,6	0,6	-0,4	-2,4
PS 29-06-2022 Kadernota 2023 - heroverwegingen	9,8	0,0	0,0	0,0	0,0
PS 29-06-2022 Kadernota 2023 - voorstellen	0,0	-13,9	-9,6	-4,9	-10,1
PS 29-06-2022 Kadernota 2023 - moties en amendementen	0,0	-2,1	-1,6	-0,4	0,0
PS 29-06-2022 ZBB - heroverwegingen	0,0	1,8	2,1	5,0	6,6
PS 13-07-2022 Noordelijke rekenkamer - jaarstukken '21 en ontwerpbegroting '23	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
GS meicirculaire provinciefonds 2022	11,4	17,1	21,4	18,3	2,8
Begrotingssaldo bij begroting 2023	10,9	1,3	13,2	23,5	3,7

Het begrotingssaldo ontwikkelt zich ten opzichte van de 1e berap 2022 positief. Enerzijds zien we dat kadernota voorstellen en moties en amendementen beslag leggen op het begrotingssaldo. Anderzijds zien we positieve effecten door de heroverwegingen uit de kadernota en naar aanleiding van ZBB. Ook de meicirculaire leidt tot een toename van het begrotingssaldo. Tot en met 2025 neemt namelijk het accres toe en leidt dus tot hogere inkomsten. Vanaf 2026 zien we juist een forse (de 'accres kloof') daling en dus ook een lager begrotingssaldo. Het lagere accres vanaf 2026 werkt structureel door – zie ook volgende paragraaf.

Omdat PS nog niet hebben besloten over de voorstellen tot begrotingswijzigingen in het kader van de 2e berap 2022, zijn de effecten van deze begrotingswijzigingen niet meegenomen in de begroting 2023. Dit is overigens de reguliere werkwijze. De wijzigingen zullen deels tot een lager structureel begrotingssaldo leiden. Het gaat dan met name om de afgesproken herijking van de indexaties voor het OV en voor grondweg en waterbouw (GWW). Hierdoor zal ook op langere termijn het structurele begrotingssaldo dalen onder het afgesproken niveau bij het Coalitie-akkoord van € 5 mln. Bij de septembercirculaire brengen wij dit nader in beeld omdat er dan ook meer zicht is op de te verwachten meerjarige inkomsten uit het provinciefonds. Provinciale Staten zijn hierover geïnformeerd op 21 juni 2022 (briefnummer 02004057). Op basis van de stukken die PS eind 1e kwartaal 2023 zullen ontvangen voor het voeren van een takendiscussie, kunnen PS daarna de keuze maken waar aanvullende heroverwegingen plaats kunnen vinden.

3 - Ontwikkeling baten en lasten

Hieronder staat de ontwikkeling van de baten, de lasten en de mutaties van de reserves. Op verzoek van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties wordt onderscheid gemaakt tussen structurele en incidentele baten en lasten. Op deze manier wordt inzichtelijk gemaakt of de provinciale begroting structureel in evenwicht is en blijft.

De structurele baten en lasten betreffen alle budgetten met een looptijd tot en met 2031. Dus ook de onderdelen voorzieningen, overlopende passiva of reserves.

De mutaties in de bestemmingsreserves hebben vooral betrekking op de reserves van de tijdelijke budgetten. De verschuiving van de bestedingsritmes over de jaren heen verloopt via deze reserves. In het ene jaar wordt gevormd en in het volgende jaar en/of volgende jaren wordt onttrokken aan deze reserves.

Ontwikkeling financieel kader		2022	2023	2024	2025	2026
Bedragen x € 1 miljoen						
Baten	Structureel	315,0	315,1	322,7	325,0	316,1
	Overig	75,4	50,5	38,1	27,9	14,4
	<i>Totaal baten</i>	<i>390,4</i>	<i>365,6</i>	<i>360,8</i>	<i>352,9</i>	<i>330,4</i>
Lasten	Structureel	283,9	295,0	291,7	303,0	319,3
	Overig	291,1	161,2	88,9	56,2	24,3
	<i>Totaal lasten</i>	<i>575,1</i>	<i>456,2</i>	<i>380,6</i>	<i>359,2</i>	<i>343,6</i>
Saldo voor bestemming reserves	Structureel	31,0	20,1	30,9	22,0	-3,3
	Overig	-215,7	-110,6	-50,8	-28,3	-9,9
	<i>Totaal saldo voor bestemming reserves</i>	<i>-184,6</i>	<i>-90,6</i>	<i>-19,8</i>	<i>-6,3</i>	<i>-13,2</i>
Reserves	Beschikking	244,1	116,7	43,4	35,8	24,2
	Vorming	48,6	24,9	10,4	6,1	7,3
	<i>Totaal reserves</i>	<i>195,5</i>	<i>91,8</i>	<i>33,1</i>	<i>29,7</i>	<i>16,9</i>
Saldo na bestemming reserves	Structureel	47,3	35,2	36,9	32,2	11,5
	Overig	-36,4	-33,9	-23,7	-8,7	-7,8
	Begrotingssaldo	10,9	1,3	13,2	23,5	3,7

Ontwikkeling financieel kader		2027	2028	2029	2030	2031
Bedragen x € 1 miljoen						
Baten	Structureel	321,5	327,3	333,2	339,0	344,9
	Overig	9,7	0,1	0,1	0,1	0,1
	<i>Totaal baten</i>	<i>331,3</i>	<i>327,4</i>	<i>333,3</i>	<i>339,1</i>	<i>345,0</i>
Lasten	Structureel	311,4	319,5	327,7	336,1	344,7
	Overig	11,0	1,4	1,4	0,1	0,1
	<i>Totaal lasten</i>	<i>322,4</i>	<i>320,8</i>	<i>329,0</i>	<i>336,2</i>	<i>344,8</i>
Saldo voor bestemming reserves	Structureel	10,1	7,9	5,3	2,9	0,2
	Overig	-1,3	-1,3	-1,3	0,0	0,0
	<i>Totaal saldo voor bestemming reserves</i>	<i>8,9</i>	<i>6,6</i>	<i>4,3</i>	<i>2,8</i>	<i>0,2</i>
Reserves	Beschikking	8,3	8,3	8,3	8,3	8,3
	Vorming	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6
	<i>Totaal reserves</i>	<i>3,8</i>	<i>3,8</i>	<i>3,8</i>	<i>3,8</i>	<i>3,8</i>
Saldo na bestemming reserves	Structureel	13,9	11,7	9,1	6,7	4,0
	Overig	-1,3	-1,3	-1,3	0,0	0,0
Begrotingssaldo		12,6	10,4	8,0	6,7	4,0

Het structurele saldo vanaf 2031 is lager dan de afgesproken € 5 mln bij het Bestuursakkoord. Reden hiervan is dat nadat de kadernota is vastgesteld, de verwerking van de meicirculaire nog een negatief effect heeft gehad op het structurele begrotingssaldo. De inkomsten uit het provinciefonds vallen namelijk lager uit doordat vanaf 2026 het accres naar beneden is bijgesteld.

Baten

Provinciefonds algemene uitkering

Ontwikkeling accres

In de meicirculaire is een actualisatie van het accres opgenomen vanaf 2023. Ten opzichte van de decembercirculaire 2021 is tot en met 2025 sprake van een toename van het accres. Dit kan enerzijds worden verklaard door de loon- en prijsontwikkeling. Mede door geopolitieke ontwikkelingen is er sprake van forse prijsstijgingen. Dit werkt door in het accres.

Anderzijds leiden de toenemende overheidsuitgaven via de 'trap-op-traf-af'-systematiek tot en met 2025 ook tot een stijging van het accres.

Raming accres

Vanaf 2026 zien we juist weer een daling in het accres. Dit heeft te maken met de nieuwe financieringssysteematiek voor decentrale overheden zoals deze is vastgesteld in het Coalitieakkoord van het Rijk. Vooruitlopend daarop is het accres ten opzichte van de stand in de Miljoenennota 2022 namelijk vastgezet. Dit betekent dat het totale cumulatieve accres vanaf 2026 ten opzichten van 2025 daalt. Wel is het zo dat het accres wordt aangepast vanwege loon- en prijsbijstellingen. De normeringssystematiek 'trap-op-trap-af' is daarmee losgelaten; deze systematiek hield in dat het accres voor een belangrijk deel werd bepaald door de ontwikkeling van de totale rijksuitgaven.

Conform het beleid van de afgelopen jaren is met het oog op de hoge accessen voor de ja-ren 2022 t/m 2025 een voorzichtigheidsmarge toegepast van 2%. Vanaf 2026 stellen wij het accres gelijk aan de indexering die is toegepast op de structurele budgetten (conform de uitgangspunten bij de begroting).

Daarmee lopen de baten en lasten gelijk op in de meerjarenbegroting.

De accresreeks ziet er dan als volgt uit:

(in procenten)	2022	2023	2024	2025	2026
Accres meicirculaire 2022	8,4	6,7	6,7	5,9	3,3
Voorzichtigheidsmarge	-2,0	-2,0	-2,0	-2,0	0,3
Accresberekening Algemene Uitkering Fryslân	6,4	4,7	4,7	3,9	3,0

Dit resulteert in onderstaande raming van de algemene uitkering.

<i>Bedragen x € 1 miljoen</i>	2022	2023	2024	2025	2026
Begroting 2022	190,9	191,3	192,9	195,7	198,5
Kadernota 2023	194,1	196,4	199,6	204,4	209,9
Begroting 2023	207,1	213,5	220,9	222,8	212,8
Mutatie	13,0	17,1	21,3	18,4	2,8

Opcenten motorrijtuigenbelasting (MRB)

De gegevens over het wagenpark van onze provincie zijn geactualiseerd aan de hand van de opgaaf van de belastingdienst per 1 januari 2022. Hieronder zijn de verwachte inkomsten opcenten motorrijtuigenbelasting aangegeven. Hierbij is een groei van het wagenpark van 0% meegenomen, zodat eventuele groei van het wagenpark de groei van de voertuigen zonder heffing kan compenseren.

<i>Bedragen x € 1 miljoen</i>	2022	2023	2024	2025	2026
Begroting 2022	71,0	71,0	71,9	73,0	74,0
Kadernota 2023	72,6	72,6	73,7	74,9	76,1
Begroting 2023	72,6	72,6	73,7	74,9	76,1
Mutatie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Rendement vermogen

Door het verkopen van alle obligaties in 2019 en 2020 met hoge koerswinsten zijn de rendementen voor de jaren 2021 – 2029 al bij de verkoop gerealiseerd. De opbrengsten van de verkochte obligaties zijn algemene dekkingsmiddelen en staan in de VAR.

Op de leningen aan decentrale overheden wordt een bescheiden rendement behaald, die als gevolg van aflossingen gedurende de looptijd daalt.

<i>Bedragen x € 1 miljoen</i>	2022	2023	2024	2025	2026
Begroting 2022	0,4	0,3	0,3	0,1	0,1
Kadernota 2023	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0
Begroting 2023	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0
Mutatie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Dividend

De provincie Fryslân neemt deel in het aandelenkapitaal van een aantal bedrijven. Wij ontvangen daarvoor dividend. Vanwege de grote investeringen die Vitens de komende jaren moet doen, houdt het bedrijf de komende jaren al het dividend in ter versterking van het eigen vermogen. Hieronder zijn de verwachte dividendinkomsten weergegeven.

<i>Bedragen x € 1 miljoen</i>	2022	2023	2024	2025	2026
Begroting 2022	12,1	7,6	7,6	7,6	7,6
Kadernota 2023	12,1	7,6	7,6	7,6	7,6
Begroting 2023	12,1	7,6	7,6	7,6	7,6
Mutatie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Lasten

Nominale ontwikkeling

Door geopolitieke ontwikkelingen zien we een toename in de ontwikkeling van de inflatie voor zowel 2022 als in de jaren erna. Daarom is ervoor gekozen af te wijken van de werkwijze van voorgaande jaren. De indexering werd normaliter voor het merendeel gebaseerd op de septembercircularre t-1. Vanwege de

onzekerheden rondom de ontwikkelingen van de inflatie is er voor gekozen de indexcijfers vanaf 2023 te ontlenen aan de meest recente gegevens van het CPB (maart 2022).

Conform de uitgangspunten begroting (bijlage 8) worden aan bepaalde onderdelen in de begroting afwijkende inflatiepercentages toegekend.

Bedragen x € 1 miljoen	2022	2023	2024	2025	2026
Nominaal lonen	1,50%	3,60%	4,20%	4,10%	3,90%
Nominaal goederen en diensten	1,40%	3,00%	2,50%	2,50%	2,20%
Begroting 2022	0,7	6,1	11,7	17,6	21,9
Kadernota 2023	0,4	9,1	17,7	26,4	34,6
Begroting 2023*	0,2	1,0	9,7	18,5	26,7

* De prijs- en looninflatie 2023 zijn reeds aan de budgetten in de begroting toegekend.

4 - Vrij Aanwendbare Reserve (VAR)

Hieronder staat de ontwikkeling van de VAR. Conform de afspraak met uw Staten vloeit het rekening- en begrotingssaldo aan het eind van het jaar automatisch in de VAR. Het rekeningssaldo 2021 en de verwachte begrotingssaldi 2022-2026 zijn hieronder opgenomen.

Bij de begroting 2016 is afgesproken dat voortaan het structurele begrotingssaldo (zie 1) niet ingezet zal worden. Het structureel begrotingssaldo bedraagt in 2031 € 4,0 mln. Aangezien een van de uitgangspunten is dat wij € 5 mln. structurele ruimte willen overhouden voor het college na ons is dit het minimale bedrag dat wij in mindering brengen op de stand van de in te zetten VAR.

Daarnaast is afgesproken dat de minimale stand van de VAR altijd € 10 mln. bedraagt.

Daarmee bedraagt het besteedbaar deel van de VAR aan het eind van deze collegeperiode € 144,3 mln.

Eind 2026 bedraagt het saldo onder aftrek van een minimale stand van de VAR van € 10 mln., totaal € 167,3 mln; dit saldo is meegenomen bij de bepaling van de beschikbare weerstandscapaciteit.

VAR (in te zetten)	2022	2023	2024	2025	2026
Bedragen x € 1 miljoen					
Beginsaldo	243,1	207,0	154,3	160,0	178,5
Rekeningresultaat 2021	8,3				
Beschikking over reserve	-55,4	-48,9	-2,5	-	-
Begrotingssaldo	10,9	1,3	13,2	23,5	3,7
Stand op 31/12 inclusief structureel saldo	207,0	159,3	165,0	183,5	182,2
Begrotingssaldo structureel niet in te zetten		-5,0	-5,0	-5,0	-5,0
Stand op 31/12 exclusief structureel saldo	207,0	154,3	160,0	178,5	177,2
Minimale stand VAR		-10,0			-10,0
VAR (besteedbaar)	207,0	144,3	160,0	178,5	167,2

Eerder is toegelicht dat het begrotingssaldo per saldo is gestegen door enerzijds hogere lasten (o.a. kadernota voorstellen) en aan de andere kant lagere lasten (o.a. heroverwegingen ZBB) en hogere inkomsten uit het provinciefonds.

Hierdoor neemt de VAR vanaf 2023 toe en bedraagt deze eind 2026 € 167,2 mln.

De opbouw van de beschikking over de VAR in de komende jaren staat in de tabel hieronder.

Vorming van en beschikking over reserve	2022	2023	2024	2025	2026
Bedragen x € 1 miljoen					
Beschikking over reserve					
Begroting 2020: dekking negatief begrotingssaldo	55,4	48,9	1,0	-	-
Begroting 2022: dekking negatief begrotingssaldo	-	-	1,5	-	-
Totaal	55,4	48,9	2,5	-	-

Overzicht van lasten en baten in de begroting

3.3 Overzicht van lasten en baten in de begroting

Het overzicht van lasten en baten is het onderdeel waarin is aangegeven tot welke bedragen Provinciale Staten de begroting 2023 vaststellen. Er zijn twee overzichten opgenomen: het eerste overzicht betreft lasten en baten in de exploitatiebegroting (beleidsprogramma's), het tweede overzicht betreft uitgaven en bijdragen van derden met betrekking tot investeringen.

Hieronder zijn de lasten en baten gesplitst in structurele en niet structurele budgetten. Budgetten met een einddatum worden als niet-structureel aangemerkt. Deze indeling wordt zowel bij de lasten als bij de baten gehanteerd.

I - Overzicht van lasten en baten programma's

Exploitatie - Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Programma 1 - Bestuur						
Lasten						
Structureel	7.733	9.472	9.672	8.953	8.895	8.895
Niet structureel	9.844	10.018	10.113	9.676	9.626	9.626
Totaal Lasten	17.577	19.490	19.785	18.629	18.521	18.521
Baten						
Structureel	1.173	1.160	1.160	706	706	706
Niet structureel	683	21	0	0	0	0
Totaal Baten	1.856	1.181	1.160	706	706	706
Saldo	15.721	18.309	18.624	17.923	17.814	17.814
Vorming van reserves (lasten)	600	5	0	0	0	0
Beschikking over reserves (baten)	66	275	275	50	0	0
Saldo programma 1	16.255	18.039	18.349	17.873	17.814	17.814
Programma 2 - Infrastructuur						
Lasten						
Structureel	74.904	88.691	94.801	87.593	88.268	88.007
Niet structureel	28.043	53.345	41.002	24.786	9.330	8.275
Totaal Lasten	102.948	142.036	135.803	112.379	97.598	96.282
Baten						
Structureel	2.760	3.346	2.816	2.816	2.816	2.816
Niet structureel	13.735	3.499	10.548	0	1.000	0
Totaal Baten	16.494	6.845	13.364	2.816	3.816	2.816
Saldo	86.453	135.191	122.439	109.563	93.781	93.466
Vorming van reserves (lasten)	26.421	4.314	1.103	2.711	290	0
Beschikking over reserves (baten)	29.833	53.404	26.064	25.674	10.666	9.986
Saldo programma 2	83.042	86.101	97.477	86.599	83.406	83.479
Programma 3 - Omgeving						
Lasten						
Structureel	56.969	83.727	71.214	67.852	67.377	77.914
Niet structureel	32.348	89.107	33.175	24.413	25.560	6.885
Totaal Lasten	89.317	172.834	104.388	92.265	92.937	84.799
Baten						
Structureel	5.733	2.705	2.776	2.255	2.255	2.255
Niet structureel	8.479	46.358	17.983	20.485	14.023	1.842
Totaal Baten	14.212	49.063	20.760	22.740	16.278	4.097
Saldo	75.105	123.772	83.629	69.524	76.659	80.702
Vorming van reserves (lasten)	28.804	24.488	9.808	1.480	122	-9
Beschikking over reserves (baten)	22.015	68.283	21.537	5.333	11.688	11.857
Saldo programma 3	81.894	79.977	71.899	65.672	65.094	68.836
Programma 4 - Economie						
Lasten						
Structureel	3.320	3.406	3.453	3.319	3.784	3.784
Niet structureel	29.230	39.002	20.503	4.919	753	150
Totaal Lasten	32.550	42.408	23.956	8.237	4.537	3.934
Baten						
Structureel	386	228	272	272	272	272
Niet structureel	2.778	4.035	1.475	1.311	218	100
Totaal Baten	3.164	4.263	1.748	1.584	491	372
Saldo	29.386	38.145	22.208	6.654	4.047	3.562

Vorming van reserves (lasten)	16.989	4.142	1.313	0	0	0
Beschikking over reserves (baten)	19.889	22.911	7.141	2.124	50	50
Saldo programma 4	26.486	19.377	16.380	4.529	3.997	3.512
Programma 5 - Mienskip						
Lasten						
Structureel	32.106	35.049	34.068	33.858	33.728	31.947
Niet structureel	21.433	41.998	22.114	12.674	741	656
Totaal Lasten	53.539	77.046	56.183	46.532	34.469	32.603
Baten						
Structureel	19	17	17	17	17	17
Niet structureel	3.290	2.508	575	475	138	0
Totaal Baten	3.310	2.524	591	491	155	17
Saldo	50.229	74.522	55.592	46.041	34.314	32.587
Vorming van reserves (lasten)	23.344	2.131	837	70	0	0
Beschikking over reserves (baten)	19.334	22.749	9.367	4.636	111	0
Saldo programma 5	54.240	53.904	47.061	41.475	34.203	32.587
Programma 6 - Bedrijfsvoering						
Lasten						
Structureel	41.131	41.144	41.452	36.638	33.269	32.618
Niet structureel	650	944	125	0	0	0
Totaal Lasten	41.781	42.088	41.577	36.638	33.269	32.618
Baten						
Structureel	307	285	94	94	94	94
Niet structureel	179	0	0	0	0	0
Totaal Baten	486	285	94	94	94	94
Saldo	41.295	41.802	41.483	36.544	33.175	32.524
Vorming van reserves (lasten)	3.247	1.746	570	228	228	228
Beschikking over reserves (baten)	1.931	2.803	1.220	226	567	60
Saldo programma 6	42.611	40.745	40.834	36.546	32.836	32.693
Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien						
Lasten						
Structureel	2.403	2.002	2.881	11.546	20.390	28.556
Niet structureel	5.104	33.419	25.472	11.267	14.220	3.622
Totaal Lasten	7.507	35.421	28.353	22.812	34.610	32.178
Baten						
Structureel	287.733	300.268	301.577	310.174	312.548	303.731
Niet structureel	20.700	24.529	25.344	21.331	18.666	18.417
Totaal Baten	308.433	324.797	326.921	331.504	331.214	322.147
Saldo	-300.926	-289.377	-298.567	-308.692	-296.603	-289.970
Vorming van reserves (lasten)	20.308	11.749	11.304	5.871	5.474	7.075
Beschikking over reserves (baten)	69.955	73.643	51.137	5.400	12.739	2.257
Saldo algemene dekkingsmiddelen	-350.573	-351.271	-338.400	-308.221	-303.868	-285.152
Overhead						
Lasten						
Overhead*	40.204	43.652	46.139	43.126	43.234	42.671
Totaal Lasten	40.204	43.652	46.139	43.126	43.234	42.671
Baten						
Overhead	2.502	1.455	990	846	171	171
Totaal Baten	2.502	1.455	990	846	171	171
Saldo overhead	37.702	42.196	45.149	42.280	43.064	42.500

Totaal programma's						
Lasten						
Structureel	258.610	274.963	273.684	272.316	288.235	305.155
Niet structureel	126.815	300.011	182.500	108.302	70.940	38.451
Totaal Lasten	385.424	574.973	456.184	380.617	359.175	343.605
Baten						
Structureel	299.877	308.728	308.973	316.564	318.876	310.059
Niet structureel	50.581	81.685	56.655	44.218	34.048	20.361
Totaal Baten	350.458	390.413	365.628	360.781	352.924	330.420
Saldo	34.966	184.561	90.556	19.836	6.251	13.185
Vorming van reserves (lasten)	119.714	48.576	24.935	10.359	6.115	7.294
Beschikking over reserves (baten)	163.022	244.068	116.741	43.443	35.820	24.210
Begrotingssaldo	-8.342	-10.931	-1.250	-13.248	-23.455	-3.731

* In de post overhead is de totale overhead meegenomen (programma 1, 6 en 7)

Een negatief resultaat na bestemming is een positief begrotingssaldo aangezien hier uitgegaan wordt van lasten minus baten.

Begrotingswijzigingen

Een overzicht van begrotingswijzigingen per programma van 1e bestuursrapportage 2022 tot begroting 2023 is opgenomen in bijlage 2 Begrotingshistorie.

II - Overzicht van investeringen *): uitgaven en bijdragen van derden 2022

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Totaal	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Programma 1 - Bestuur						
Uitgaven	80	80	0	0	0	0
Bijdragen van derden	0	0	0	0	0	0
Saldo programma 1	80	80	0	0	0	0
Programma 2 - Infrastructuur						
Uitgaven	364.438	167.584	77.666	60.361	21.847	36.979
Bijdragen van derden	168.978	73.676	33.478	30.824	31.000	0
Saldo programma 2	195.460	93.908	44.188	29.537	-9.153	36.979
Programma 3 - Omgeving						
Uitgaven	153.971	128.417	19.293	6.225	0	36
Bijdragen van derden	136.964	103.386	18.528	14.484	60	507
Saldo programma 3	17.007	25.031	765	-8.261	-60	-471
Programma 4 - Economie						
Uitgaven	21.698	21.515	90	94	0	0
Bijdragen van derden	6.126	5.788	254	28	28	28
Saldo programma 4	15.572	15.727	-164	66	-28	-28
Programma 5 - Mienskip						
Uitgaven	88	88	0	0	0	0
Bijdragen van derden	88	88	0	0	0	0
Saldo programma 5	0	0	0	0	0	0
Programma 6 - Bedrijfsvoering						
Uitgaven	1.301	1.301	0	0	0	0
Bijdragen van derden	0	0	0	0	0	0
Saldo programma 6	1.301	1.301	0	0	0	0
Programma 7 - Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien						
Uitgaven	75.672	41.894	8.444	8.444	8.444	8.444
Bijdragen van derden	98.828	80.424	4.601	4.601	4.601	4.601
Saldo programma 7	-23.156	-38.530	3.843	3.843	3.843	3.843
Totaal programma's en bedrijfsvoering						
Uitgaven	617.248	360.879	105.493	75.124	30.292	45.459
Bijdragen van derden	410.985	263.362	56.861	49.937	35.689	5.136
Saldo	206.263	97.517	48.632	25.187	-5.397	40.323

*) Investerings inclusief aandelen, leningen en inrichtingsprojecten

Uiteenzetting financiële positie

3.4 Financiële positie

De uiteenzetting van de financiële positie geeft een samenvatting van onderdelen die elders in de begroting zijn opgenomen.

Bestaand versus nieuw beleid

Hieronder worden de saldi van lasten en baten van de gehele begroting meerjarig weergegeven. Daarbij worden ook de bedragen voor nieuw beleid weergegeven.

Exploitatie: (bedragen x € 1.000,-)	2022		2023		2024		2025		2026	
	Totaal	Waarvan nieuw	Totaal	Waarvan nieuw	Totaal	Waarvan nieuw	Totaal	Waarvan nieuw	Totaal	Waarvan nieuw
Lasten	574.973	0	456.184	15.966	380.617	11.166	359.175	5.317	343.605	10.071
Baten	390.413	0	365.628	0	360.781	0	352.924	0	330.420	0
Resultaat voor bestemming	184.561	0	90.556	15.966	19.836	11.166	6.251	5.317	13.185	10.071
Vorming van reserves (Lasten)	48.576	0	24.935	0	10.359	0	6.115	0	7.294	0
Beschikking over reserves (baten)	244.068	0	116.741	0	43.443	0	35.820	0	24.210	0
Resultaat / saldo na bestemming	-10.931	0	-1.250	15.966	-13.248	11.166	-23.455	5.317	-3.731	10.071

De begroting bestaat voor het grootste deel uit bestaand beleid. De voorstellen uit de Kadernota 2023 zijn opgenomen in bijlage 9. Een negatief resultaat na bestemming is een positief begrotingssaldo aangezien hier uitgegaan wordt van lasten minus baten.

Hieronder worden de totalen van de structurele en niet structurele lasten en baten in de begroting meerjarig weergegeven.

Exploitatie: (bedragen x € 1.000,-)	2022		2023		2024		2025		2026	
	Structu- reel	Niet structureel	Structu- reel	Niet structureel	Structu- reel	Niet structureel	Structu- reel	Niet structureel	Structu- reel	Niet structureel
Lasten (L)	274.963	300.011	273.684	182.500	272.316	108.302	288.235	70.940	305.155	38.451
Baten (B)	308.728	81.685	308.973	56.655	316.564	44.218	318.876	34.048	310.059	20.361
Saldo (L-B)	-33.765	218.325	-35.289	125.845	-44.248	64.084	-30.641	36.892	-4.905	18.090

Het betreft hier de lasten en baten exclusief de mutaties van de reserves. In onderdeel 3.3 is dit overzicht gespecificeerd per programma. Bij de niet structurele budgetten zijn de lasten hoger dan de baten. Dit wordt gecompenseerd door onttrekkingen aan de reserves waaronder de reserve tijdelijke budgetten.

Geprognosticeerde balans

Met het oog op een betere raming en beheersing van het EMU saldo is in het nieuwe BBV een geprognosticeerde balans voorgeschreven. Met deze balans wordt meer inzicht gegeven in de ontwikkeling van onder meer de investeringen, het aanwenden van de reserves en voorzieningen en in de financieringsbehoefte.

Bedragen x € 1.000	Realisatie	Geprognosticeerde balans				
	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Activa						
Vaste activa						
Immateriële vaste activa	1.115	325	325	325	325	325
Materiële vaste activa	444.154	540.643	566.688	580.389	554.764	582.199
Financiële vaste activa: Kapitaalverstrek	128.380	159.826	159.826	159.826	159.826	159.826
Financiële vaste activa: Leningen	406.953	395.993	383.627	358.492	345.388	340.159
Financiële vaste activa: Uitzetting. > 1 jr	0	0	0	0	0	0
Totaal vaste activa	980.602	1.096.786	1.110.466	1.099.032	1.060.303	1.082.509
Vlottende activa						
Voorraden	1.972	5.802	8.002	0	0	0
Uitzettingen korter dan één jaar	334.558	9.332	9.332	9.332	9.332	9.332
Liquide middelen	374	0	0	0	0	0
Overlopende activa	17.158	17.158	17.158	17.158	17.158	17.158
Totaal vlottende activa	354.061	32.292	34.492	26.490	26.490	26.490
Totaal activa	1.334.663	1.129.078	1.144.958	1.125.521	1.086.792	1.108.999
Passiva						
Vaste Passiva						
Eigen vermogen	1.052.441	867.881	777.325	757.489	751.238	738.053
Voorzieningen	9.723	9.786	10.036	10.244	10.452	10.661
Vaste schuld	76.088	67.644	59.199	50.755	42.311	33.866
Totaal vaste passiva	1.138.253	945.311	846.560	818.488	804.001	782.580
Vlottende passiva						
Vlottende schuld	82.294	84.794	204.893	226.161	218.740	264.661
Overlopende passiva	114.117	98.972	93.505	80.873	64.051	61.758
Totaal vlottende passiva	196.411	183.767	298.398	307.033	282.791	326.419
Totaal passiva	1.334.663	1.129.078	1.144.958	1.125.521	1.086.792	1.108.999

Raming van het EMU-saldo

In bijlage 6 is de raming van het EMU saldo nader uitgewerkt.

Bedragen x € 1.000	2022	2023	2024	2025	2026
Raming EMU-saldo	-190.197	-66.352	-78.328	-76.418	-39.413

Aan arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

In de begroting zijn onderstaande structurele bedragen opgenomen voor aan arbeidskosten gerelateerde verplichtingen. Een nadere toelichting is opgenomen in bijlage 7.

Bedragen x € 1.000	2022	2023	2024	2025	2026
Wachtgelden en pensioenen Gedeputeerde Staten	562	579	579	579	579
Wachtgelden voormalig personeel	300	300	300	300	300
Frictiepost personeel	255	255	255	255	255

Stand van de investeringen

In bijlage 3 is een overzicht opgenomen van de vaste activa waaronder de investeringen. In bijlage 1 is een nadere detaillering van de investeringen opgenomen, dit betreft investeringen die nog onderhanden of opgeleverd zijn. Onderstaand is het totaal van investeringen met een economisch nut en investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut opgenomen.

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Investerings met economisch nut	113.115	155.869	150.159	146.333	142.995	139.299
Investerings met maatschappelijk nut	331.039	384.773	416.529	434.056	411.769	442.901
Totaal investeringen	444.154	540.642	566.688	580.389	554.764	582.200

Financiering

In de paragraaf 4 financiering en beleggingen is het beheer van de financiële middelen nader uitgewerkt. Hieronder zijn de overzichten voor de komende jaren opgenomen.

Bedragen * € 1.000	2022	2023	2024	2025	2026
Financieringssaldo per 1 januari	300.095	160.499	101.747	44.019	26.101
Mutatie EMU-saldo (zie bijlage 6)	-190.197	-66.352	-78.328	-76.418	-39.413
Vrijval Uitzetting	50.600	7.600	20.600	58.500	600
Financieringssaldo per 31 december	160.499	101.747	44.019	26.101	-12.712

Gemiddelde omvang belegd vermogen.

Bedragen * € 1.000	2022	2023	2024	2025	2026
Kortlopende beleggingen	260.000	198.000	148.000	87.000	67.000
Langlopende beleggingen	106.725	83.875	69.775	38.571	700
Gemiddelde beleggingen over het jaar	366.725	281.875	217.775	125.571	67.700

Rendement beleggingen en rente baten/-lasten.

Bedragen * € 1.000	2022	2023	2024	2025	2026
Rendement beleggingen obligaties & leningen aan decentrale overheden	235	210	150	10	5
Rentebaten lang	2.100	1.500	1.500	1.040	0
Rentebaten kort	0	0	0	0	0
Totaal rendementen & rentebaten	2.335	1.710	1.650	1.050	5

Bedragen * € 1.000	2022	2023	2024	2025	2026
Rentelasten lang	0	0	0	0	0
Rentelasten kort	0	0	0	0	0
Totaal rentelasten	630	659	689	689	689

Stand en verloop reserves, voorzieningen en overlopende passiva

In bijlage 4 is een gespecificeerd overzicht opgenomen van de reserves, voorzieningen en overlopende passiva.

Bij de stand van de VAR hieronder is nog geen rekening gehouden met toekomstige begrotingssaldi en met de reservering van het structurele begrotingssaldo van € 5 miljoen.

bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Basis reserve	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Vrij aanwendbare reserve (VAR)	251.410	206.961	159.309	170.043	193.498	197.229
Bestemmingsreserves	791.031	650.920	608.016	577.446	547.740	530.824
Totaal reserves	1.052.441	867.881	777.325	757.489	751.238	738.053
Totaal voorzieningen	9.723	9.786	10.036	10.244	10.452	10.661
Totaal overlopende passiva (OP)	114.117	98.972	93.505	80.873	64.051	61.758
Totaal reserves en voorzieningen en overlopende passiva	1.176.281	976.640	880.866	848.606	825.742	810.471

Gronden waarop de ramingen zijn gebaseerd

De cijfers over het jaar 2021 hebben betrekking op de cijfers uit de jaarstukken 2021 zoals door PS vastgesteld op 22 juni 2022. De voor 2022 en volgende jaren vermelde bedragen zijn inclusief de besluitvorming van de Staten tot en met 1 juli 2022 en de doorwerking van de begrotingswijzigingen van voorgaande jaren.

In bijlage 8 zijn de uitgangspunten begroting 2023 inclusief toelichting opgenomen.

Taheakken

Bijlage 1. Onderhanden en opgeleverde investeringen

Onderhanden en opgeleverde investeringen

Bijlage 1

Onderhanden en opgeleverde investeringen

Activa	UITGAVEN							INKOMSTEN							aanschafwaar de totaal
	1-1-2022	2022	2023	2024	2025	2026	totale uitgaven	1-1-2022	2022	2023	2024	2025	2026	totale inkomsten	
Totaal Automatisering	1.389.048	266.000	0	0	0	0	1.655.048	0	0	0	0	0	0	0	1.655.048
Totaal Gladheidsbestrijding	0	9.000	0	0	0	0	9.000	0	0	0	0	0	0	0	9.000
Totaal Huisvesting	56.855	4.126.600	0	0	0	0	4.183.455	0	0	0	0	0	0	0	4.183.455
Totaal Overige bedrijfsmiddelen	0	155.000	0	0	0	0	155.000	0	0	0	0	0	0	0	155.000
Totaal Voer- en vaartuigen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal Bedrijfsmiddelen	1.445.903	4.556.600	0	0	0	0	6.002.503	0	0	0	0	0	0	0	6.002.503
Totaal Financiële vaste activa	417.667.484	50.118.200	89.800	93.600	0	0	467.969.084	33.487.143	4.755.400	4.855.100	4.629.000	4.629.000	4.629.000	56.984.643	410.984.441
Totaal Financiële vaste activa	417.667.484	50.118.200	89.800	93.600	0	0	467.969.084	33.487.143	4.755.400	4.855.100	4.629.000	4.629.000	4.629.000	56.984.643	410.984.441
Totaal Grondbeleid	63.960.197	35.312.400	0	0	0	0	99.272.597	24.274.349	-3.936.800	162.900	0	0	0	20.500.449	78.772.148
Totaal Grondbeleid	63.960.197	35.312.400	0	0	0	0	99.272.597	24.274.349	-3.936.800	162.900	0	0	0	20.500.449	78.772.148
Totaal Afstandsbediening	35.718.188	24.548.900	2.450.000	2.077.400	0	0	64.794.488	7.014.643	14.809.100	1.218.400	823.500	0	0	23.865.643	40.928.845
Totaal Fietspaden	0	3.508.900	267.900	267.900	0	0	4.044.700	0	270.000	0	0	0	0	270.000	3.774.700
Totaal Friese Meren Projecten	3.645.021	-40.000	0	0	0	0	3.605.021	3.580.000	20.000	0	0	0	0	3.600.000	5.021
Totaal Kunstwerken (MPK)	28.263.197	9.501.500	17.727.500	18.485.400	16.585.000	14.468.900	105.031.497	315.371	4.600.000	3.475.000	0	0	0	8.390.371	96.641.126

Totaal Majeure projecten	575.085.637	23.434.200	6.020.000	1.000.000	0	0	605.539.837	334.945.196	11.469.400	0	0	0	0	346.414.596	259.125.240
Totaal Overige projecten	8.981.618	46.051.900	56.288.600	33.412.000	4.249.500	30.292.000	179.275.618	32.067	35.558.300	41.322.300	30.209.000	30.009.000	456.500	137.587.167	41.688.450
Totaal Projecten niet geactiveerd	428.216.884	19.473.100	0	0	0	0	447.689.984	337.099.780	22.570.700	0	0	0	0	359.670.480	88.019.504
Totaal Reguliere en kleine projecten	57.272.701	36.106.700	8.438.900	5.318.400	1.012.900	0	108.149.601	14.020.325	7.611.800	2.470.200	0	1.000.000	0	25.102.325	83.047.276
Totaal Rijksprojecten	231.768.562	9.253.100	0	0	0	0	241.021.662	171.314.087	6.958.800	0	0	0	0	178.272.887	62.748.775
Totaal Infrastructurele werken	1.368.951.806	171.838.300	91.192.900	60.561.100	21.847.400	44.760.900	1.759.152.406	868.321.469	103.868.100	48.485.900	31.032.500	31.009.000	456.500	1.083.173.469	675.978.937
Eindtotaal	1.852.069.953	261.827.522	91.284.723	60.656.724	21.849.425	44.762.926	2.332.396.591	926.127.523	104.688.722	53.505.923	35.663.524	35.640.025	5.087.526	1.160.658.561	1.171.738.030

Bijlage 1 - uitgebreid

Activa	UITGAVEN							INKOMSTEN							aanschafwaar de totaal
	1-1-2022	2022	2023	2024	2025	2026	totale uitgaven	1-1-2022	2022	2023	2024	2025	2026	totale inkomsten	
Aanschaf Inkoopmodule 2020	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Project doorstep 2020	1.355.500	84.500	0	0	0	0	1.440.000	0	0	0	0	0	0	0	1.440.000
Uitbreiding server platform 2020	0	120.000	0	0	0	0	120.000	0	0	0	0	0	0	0	120.000
Werkplekken CAD/GIS 2020 Doorstep 2	33.548	11.500	0	0	0	0	45.048	0	0	0	0	0	0	0	45.048
Software narrowcasting	0	50.000	0	0	0	0	50.000	0	0	0	0	0	0	0	50.000
Totaal Automatisering	1.389.048	266.000	0	0	0	0	1.655.048	0	0	0	0	0	0	0	1.655.048
Sneeuwplough Jongerius JMK2001 110405 2020	0	9.000	0	0	0	0	9.000	0	0	0	0	0	0	0	9.000
Totaal Gladheidsbestrijding	0	9.000	0	0	0	0	9.000	0	0	0	0	0	0	0	9.000
Aanpassingen steunpunten/zoutloodsen 2015	0	40.000	0	0	0	0	40.000	0	0	0	0	0	0	0	40.000
Watersteunpunt Uitwellingerga: afzuigunit (2020)	0	12.000	0	0	0	0	12.000	0	0	0	0	0	0	0	12.000
Watersteunpunt Uitwellingerga: afzuiginstal (2019)	0	25.000	0	0	0	0	25.000	0	0	0	0	0	0	0	25.000
Bureaustoelen swoppers	50.499	49.600	0	0	0	0	100.099	0	0	0	0	0	0	0	100.099
Douchevoorziening Skulherne	1.356	23.600	0	0	0	0	24.956	0	0	0	0	0	0	0	24.956
Steunpunt Bolsward installaties	0	199.700	0	0	0	0	199.700	0	0	0	0	0	0	0	199.700
Steunpunt Bolsward inrichting	0	24.400	0	0	0	0	24.400	0	0	0	0	0	0	0	24.400
Steunpunt Bolsward	5.000	2.169.400	0	0	0	0	2.174.400	0	0	0	0	0	0	0	2.174.400
Stelpost energieneutrale gebouwen programma 2	0	544.300	0	0	0	0	544.300	0	0	0	0	0	0	0	544.300
Stelpost energieneutrale gebouwen programma 6	0	910.000	0	0	0	0	910.000	0	0	0	0	0	0	0	910.000

Laadpaal steunpunt Uitwellingerga	0	27.000	0	0	0	0	27.000	0	0	0	0	0	0	27.000
Heftruck bij Swettehus	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PV panelen steunpunt Stiens	0	29.000	0	0	0	0	29.000	0	0	0	0	0	0	29.000
Energieneutraal maken steunpunt Stiens	0	72.600	0	0	0	0	72.600	0	0	0	0	0	0	72.600
Totaal Huisvesting	56.855	4.126.600	0	0	0	0	4.183.455	0	0	0	0	0	0	4.183.455
Vervanging ICT statenleden 2019	0	80.000	0	0	0	0	80.000	0	0	0	0	0	0	80.000
Vervanging Key2Financien	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ontwikkelen huisstijl	0	75.000	0	0	0	0	75.000	0	0	0	0	0	0	75.000
Totaal Overige bedrijfsmiddelen	0	155.000	0	0	0	0	155.000	0	0	0	0	0	0	155.000
PW2 generator	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW2 motor	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW2 omvormer/lader	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW2 radar	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW304 Omvormer en lader	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW205: Dekkraan HIAB XS 022B-1CLX	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 206 motor (2017)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 206 omvormer/lader (2017)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 206 aanpassing dubbele beglazing (2017)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 304 omvormer/lader (2017)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 105 mechanisatie oa spudpalen (2019)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 106 trailer (2019)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 106 vaartuig (2019)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 2 generator (2018)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 2 omvormer/lader (2018)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 2 schip midlife update incl spudpalen (2018)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

PW 200 generator kraanmotor (2020)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 200 mechanisatie oa spudpalen (2020)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 205 (refit) naar nieuw areaal waterwet (2018)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 205 mechanisatie oa spudpalen (2021)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 206 peil kompas ed (2018)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 308 generator (2018)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 308 mechanisatie oa spudpalen (2018)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW102 generator (2020)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW2 david kraan (2018)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW2 motor (2018)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW2 peil kompas ed (2018)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW2 radar (2018)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW205 flak + kiemen (2018)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW308 refit stuurhut etc (2018)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PM vaartuigen vaarwegen (VLOOTPLAN)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PW 7 Motor	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal Voer- en vaartuigen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal Bedrijfsmiddelen	1.445.903	4.556.600	0	0	0	0	6.002.503	0	0	0	0	0	0	0	6.002.503
FVA aandelen Thialf OG BV	4.055.622	0	0	0	0	0	4.055.622	0	0	0	0	0	0	0	4.055.622
FVA Participatie Oikocredit Nederlands Fonds	111.326	0	0	0	0	0	111.326	0	0	0	0	0	0	0	111.326
FVA FSFE BV kapitaal	16.016.500	9.237.500	0	0	0	0	25.254.000	0	0	0	0	0	0	0	25.254.000
FVA FSFE BV lening	35.787.500	24.212.500	0	0	0	0	60.000.000	3.500.000	0	0	0	0	0	3.500.000	56.500.000
FVA B1104 Revolverend DTC Dairy training center	300.000	0	0	0	0	0	300.000	62.500	0	0	0	0	0	62.500	237.500
FVA B1102 Rev Kredietb prime mover fac Compakboard	1.580.000	0	0	0	0	0	1.580.000	1.580.000	0	0	0	0	0	1.580.000	0

FVA B 1105 Revolv. Krediet Urgente proj. PI groep	842.500	0	0	0	0	0	842.500	735.972	0	0	0	0	0	735.972	106.528
FVA B0603 Energy Challenges	300.000	0	0	0	0	0	300.000	300.000	0	0	0	0	0	300.000	0
FVA B0603 NLD energie UA	300.000	0	0	0	0	0	300.000	300.000	0	0	0	0	0	300.000	0
Mr 29 Financieringsregeling sociale huur	0	500.000	0	0	0	0	500.000	0	0	0	0	0	0	0	500.000
B0601 FOM kapitaalstorting	7.620.750	2.138.300	0	0	0	0	9.759.050	0	0	0	0	0	0	0	9.759.050
B0603 Hartman Energie BV kredietsubsidie	4.900.000	0	0	0	0	0	4.900.000	4.100.000	0	0	0	0	0	4.100.000	800.000
FVA Revolverend Van der Meulen Hallum	800.000	0	0	0	0	0	800.000	308.671	200.000	200.000	0	0	0	708.671	91.329
FVA B0603 Windpark Fryslan	20.000.000	0	0	0	0	0	20.000.000	0	0	0	0	0	0	0	20.000.000
FVA Aandelen NOM	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Versnelling breedband	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hybride kapitaal NWB en BNG	100.000.000	0	0	0	0	0	100.000.000	0	0	0	0	0	0	0	100.000.000
Leningen decentrale overheden via BNG	60.875.000	0	0	0	0	0	60.875.000	22.600.000	0	0	0	0	0	22.600.000	38.275.000
FVA B1105 Zorgboederij De Stobbepoele	148.750	0	0	0	0	0	148.750	0	9.900	9.900	9.900	9.900	9.900	49.500	99.250
FVA B1105 Curacaostraat Gerlofs	150.000	0	0	0	0	0	150.000	0	0	0	0	0	0	0	150.000
FVA B1105 East-Kime Modderman	175.000	0	0	0	0	0	175.000	0	11.800	11.800	11.800	11.800	11.800	59.000	116.000
FVA B1105 VOF Trijesprong Drachten	125.000	0	0	0	0	0	125.000	0	6.300	6.300	6.300	6.300	6.300	31.500	93.500
FVA Aandelen NOM PS 22-6-2016	28.097.047	0	0	0	0	0	28.097.047	0	0	0	0	0	0	0	28.097.047
FVA Lening Innovatieve Fonds Noord Nederland IFNN	3.333.333	0	0	0	0	0	3.333.333	0	0	0	0	0	0	0	3.333.333
Breedband lening	35.259.673	-259.700	0	0	0	0	34.999.973	0	0	0	0	0	0	0	34.999.973
Windpark Fryslân BV achtergestelde lening	80.000.000	0	0	0	0	0	80.000.000	0	4.424.000	4.601.000	4.601.000	4.601.000	4.601.000	22.828.000	57.172.000
Windpark Fryslân BV back up faciliteit	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Windpark Fryslân BV kapitalisatie rente	9.890.362	0	0	0	0	0	9.890.362	0	0	0	0	0	0	0	9.890.362
FOM Agio internationaal ondernemen	1.318.750	1.681.300	0	0	0	0	3.000.050	0	0	0	0	0	0	0	3.000.050
FOM Agio overname leningen MKB Ondernemingsimpuls	1.958.750	731.300	0	0	0	0	2.690.050	0	0	0	0	0	0	0	2.690.050
FVA B1105 Tieluk BV	500.000	0	0	0	0	0	500.000	0	103.400	26.100	0	0	0	129.500	370.500
FOM groeifaciliteit MKB	1.368.750	9.831.300	0	0	0	0	11.200.050	0	0	0	0	0	0	0	11.200.050
Herstelplan Thialf	1.852.872	745.700	89.800	93.600	0	0	2.781.972	0	0	0	0	0	0	0	2.781.972
FOM OIF 2.0 Ondernemersimpuls Fryslan 2.0	0	1.300.000	0	0	0	0	1.300.000	0	0	0	0	0	0	0	1.300.000
Alliander NV	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal Financiële vaste activa	417.667.484	50.118.200	89.800	93.600	0	0	467.969.084	33.487.143	4.755.400	4.855.100	4.629.000	4.629.000	4.629.000	56.984.643	410.984.441
Totaal Financiële vaste activa	417.667.484	50.118.200	89.800	93.600	0	0	467.969.084	33.487.143	4.755.400	4.855.100	4.629.000	4.629.000	4.629.000	56.984.643	410.984.441
Anticiperende grondaankopen	8.849.009	0	0	0	0	0	8.849.009	8.849.009	-6.800.000	0	0	0	0	2.049.009	6.800.000
Natuurgrond tbv internationale opgave	12.235.618	13.180.800	0	0	0	0	25.416.418	1.461.136	0	0	0	0	0	1.461.136	23.955.281
Natuurgrond tbv provinciale opgave	9.237.240	0	0	0	0	0	9.237.240	1.335.131	0	0	0	0	0	1.335.131	7.902.109
IKG Gronden buiten herijkte NNN	31.552.558	0	0	0	0	0	31.552.558	12.629.072	0	0	0	0	0	12.629.072	18.923.486
Veenweidevisie grond De Welle Woudsend	167.500	0	0	0	0	0	167.500	0	0	162.900	0	0	0	162.900	4.600
Anticiperende aankoop opstal	529.917	20.000	0	0	0	0	549.917	0	550.000	0	0	0	0	550.000	-83
Strategische grondvoorraad	1.388.354	22.111.600	0	0	0	0	23.499.954	0	0	0	0	0	0	0	23.499.954
Grond in expl. Natuurgrond tbv internat. opgave	0	0	0	0	0	0	0	0	690.700	0	0	0	0	690.700	-690.700
Grond in expl. Natuurgrond tnv prov. opgave	0	0	0	0	0	0	0	0	1.622.500	0	0	0	0	1.622.500	-1.622.500
Totaal Grondbeleid	63.960.197	35.312.400	0	0	0	0	99.272.597	24.274.349	-3.936.800	162.900	0	0	0	20.500.449	78.772.148
Totaal Grondbeleid	63.960.197	35.312.400	0	0	0	0	99.272.597	24.274.349	-3.936.800	162.900	0	0	0	20.500.449	78.772.148

FMP Afstandbed bruggen cluster Dokkum	20.783	756.800	0	0	0	0	777.583	20.783	516.300	0	0	0	0	537.083	240.500
FMP Afstbed bruggen cluster Leeuwarden	1.712.078	2.576.800	0	0	0	0	4.288.878	596.713	3.366.800	0	0	0	0	3.963.513	325.365
PAB Glasvezel en programmakosten	8.619.163	4.009.100	0	0	0	0	12.628.263	1.412.071	0	0	0	0	0	1.412.071	11.216.192
PAB Cluster Van Harinxmakanaal	1.669.258	298.400	0	0	0	0	1.967.658	1.669.258	138.300	0	0	0	0	1.807.558	160.100
PAB Cluster Zuid-Westhoek	2.349.587	248.800	0	0	0	0	2.598.387	2.349.587	10.100	0	0	0	0	2.359.687	238.700
PAB Swettehus tijdelijk	1.632.731	106.600	0	0	0	0	1.739.331	716.231	643.600	0	0	0	0	1.359.831	379.500
PAB Cluster Van Harinxmakanaal 10 jr.	521.859	45.800	0	0	0	0	567.659	0	0	0	0	0	0	0	567.659
PAB Cluster Van Harinxmakanaal 25 jr.	727.955	63.900	0	0	0	0	791.855	0	0	0	0	0	0	0	791.855
PAB Cluster Van Harinxmakanaal 50 jr.	324.680	28.500	0	0	0	0	353.180	0	0	0	0	0	0	0	353.180
PAB Cluster Zuid Westhoek 10 jr.	550.472	3.100	0	0	0	0	553.572	0	0	0	0	0	0	0	553.572
PAB Cluster Zuid Westhoek 25 jr.	798.065	4.500	0	0	0	0	802.565	0	0	0	0	0	0	0	802.565
PAB Cluster Zuid Westhoek 50 jr.	431.050	2.400	0	0	0	0	433.450	0	0	0	0	0	0	0	433.450
PAB Swettehus nieuwbouw 12 jr.	0	105.900	0	0	0	0	105.900	0	0	0	0	0	0	0	105.900
PAB Swettehus nieuwbouw 48 jr.	0	476.500	0	0	0	0	476.500	0	0	0	0	0	0	0	476.500
PAB Swettehus nieuwbouw	1.648.020	3.165.300	0	0	0	0	4.813.320	250.000	1.150.100	0	0	0	0	1.400.100	3.413.220
PAB Swettehus tijdelijk 5 jr.	190.330	180.900	0	0	0	0	371.230	0	0	0	0	0	0	0	371.230
PAB Swettehus tijdelijk 10 jr.	47.583	45.200	0	0	0	0	92.783	0	0	0	0	0	0	0	92.783
PAB Swettehus tijdelijk 25 jr.	237.913	226.100	0	0	0	0	464.013	0	0	0	0	0	0	0	464.013
PAB Aansluiting bruggen op swettehus 10 jr.	0	0	719.900	0	0	0	719.900	0	0	0	0	0	0	0	719.900
PAB Aansluiting bruggen op Swettehus 25 jr.	0	0	1.679.700	0	0	0	1.679.700	0	0	0	0	0	0	0	1.679.700
PAB Aansluiting bruggen op Swettehus	979.548	1.369.600	50.400	0	0	0	2.399.548	0	0	1.218.400	0	0	0	1.218.400	1.181.148

PAB Brug Klaarkamp + Warrebrug 10 jr	0	279.800	0	0	0	0	279.800	0	0	0	0	0	0	279.800	
PAB Brug Klaarkamp + Warrebrug 25 jr	0	419.800	0	0	0	0	419.800	0	0	0	0	0	0	419.800	
PAB Brug Klaarkamp + Warrebrug 50 jr.	0	233.200	0	0	0	0	233.200	0	0	0	0	0	0	233.200	
PAB Brug Klaarkamp + Warrebrug	489.888	587.300	0	0	0	0	1.077.188	0	977.200	0	0	0	977.200	99.988	
PAB Rogslootbrug	330.971	77.500	0	0	0	0	408.471	0	0	0	0	0	0	408.471	
PAB Swettehus nieuwbouw 24 jr.	0	476.500	0	0	0	0	476.500	0	0	0	0	0	0	476.500	
Aanmeldvoorziening (vh matrixborden)	88.386	45.400	0	0	0	0	133.786	0	0	0	0	0	0	133.786	
Sudergoabrege en Panhuysbrug 10 jaar	183.102	30.000	0	0	0	0	213.102	0	0	0	0	0	0	213.102	
Prov bruggen Heerenveen 10 jaar	0	0	0	247.000	0	0	247.000	0	0	0	0	0	0	247.000	
Prov bruggen Heerenveen 25 jaar	0	0	0	370.600	0	0	370.600	0	0	0	0	0	0	370.600	
Prov bruggen Heerenveen 50 jaar	0	0	0	205.900	0	0	205.900	0	0	0	0	0	0	205.900	
Prov bruggen Heerenveen	0	823.500	0	0	0	0	823.500	0	0	0	823.500	0	0	823.500	0
Sudergoabrege en Panhuysbrug 25 jaar	274.695	45.000	0	0	0	0	319.695	0	0	0	0	0	0	319.695	
Sudergoabrege en Panhuysbrug 50 jaar	152.513	25.000	0	0	0	0	177.513	0	0	0	0	0	0	177.513	
Sudergoabrege en Panhuysbrug	647.310	75.000	0	0	0	0	722.310	0	75.000	0	0	0	75.000	647.310	
Swettehus totaal	11.090.249	2.812.200	0	0	0	0	13.902.449	0	7.931.700	0	0	0	7.931.700	5.970.749	
Steunpunt Swettehus totaal 12 jaar	0	490.500	0	0	0	0	490.500	0	0	0	0	0	0	490.500	
Steunpunt Swettehus totaal 24 jaar	0	2.207.000	0	0	0	0	2.207.000	0	0	0	0	0	0	2.207.000	
Steunpunt Swettehus totaal 48 jaar	0	2.207.000	0	0	0	0	2.207.000	0	0	0	0	0	0	2.207.000	
Afstandsbediening overig	0	0	0	1.253.900	0	0	1.253.900	0	0	0	0	0	0	1.253.900	
Totaal Afstandsbediening	35.718.188	24.548.900	2.450.000	2.077.400	0	0	64.794.488	7.014.643	14.809.100	1.218.400	823.500	0	0	23.865.643	40.928.845
Verbetering Fietsnetwerk Fietspaden	0	600.000	0	0	0	0	600.000	0	270.000	0	0	0	0	270.000	330.000
Hoofd fietsroutes	0	2.908.900	267.900	267.900	0	0	3.444.700	0	0	0	0	0	0	3.444.700	

Totaal Fietspaden	0	3.508.900	267.900	267.900	0	0	4.044.700	0	270.000	0	0	0	0	270.000	3.774.700
Electric Only route Bûtenfild	3.645.021	-40.000	0	0	0	0	3.605.021	3.580.000	20.000	0	0	0	0	3.600.000	5.021
Totaal Friese Meren Projecten	3.645.021	-40.000	0	0	0	0	3.605.021	3.580.000	20.000	0	0	0	0	3.600.000	5.021
Onderzoek en voorbereiding kunstwerken	0	99.900	0	0	0	0	99.900	0	0	0	0	0	0	0	99.900
Brug Hallummervvaart te Hallum	87.043	100.000	300.000	1.100.000	1.000.000	0	2.587.043	0	0	0	0	0	0	0	2.587.043
Brug Baard	2.889.517	311.500	50.000	0	0	0	3.251.017	0	0	0	0	0	0	0	3.251.017
Brug Dokkumer Grootdiep Engwierum	252.054	750.000	1.143.100	255.000	0	0	2.400.154	0	0	0	0	0	0	0	2.400.154
Brug Kiestertzijl	0	0	300.000	900.000	4.500.000	0	5.700.000	0	0	0	0	0	0	0	5.700.000
Brug Dronrijp	14.948.145	372.900	0	0	0	0	15.321.045	20.000	0	0	0	0	0	20.000	15.301.045
Kunstwerken N359	3.398.384	500.000	9.224.400	6.897.700	0	0	20.020.484	20.371	4.600.000	3.400.000	0	0	0	8.020.371	12.000.113
Brug Follega Follegaasterbrug	2.986.901	450.100	0	0	0	0	3.437.001	275.000	0	0	0	0	0	275.000	3.162.001
Vaste brug Hijum	41.962	100.000	300.000	900.000	758.000	0	2.099.962	0	0	0	0	0	0	0	2.099.962
Prikkedam te Makkinga	53.202	54.500	0	0	425.000	1.052.300	1.585.002	0	0	0	0	0	0	0	1.585.002
MPK Bedrijfsvoering	49.500	0	0	0	0	0	49.500	0	0	0	0	0	0	0	49.500
Brug Rottum	3.950	100.000	200.000	2.090.000	1.006.000	0	3.399.950	0	0	0	0	0	0	0	3.399.950
Jousterbrug Heerenveen	4.055	100.000	100.000	546.000	350.000	0	1.100.055	0	0	0	0	0	0	0	1.100.055
Skarsterbrug	3.950	0	0	0	0	1.096.000	1.099.950	0	0	0	0	0	0	0	1.099.950
Gerke Numanbrug Gorredijk	3.950	25.000	0	0	90.000	1.771.000	1.889.950	0	0	0	0	0	0	0	1.889.950
Brug Zijlsterrijd Kollum	128.305	750.000	1.600.000	286.700	0	0	2.765.005	0	0	0	0	0	0	0	2.765.005
Oldetrijnsterbrug	8.288	0	0	450.000	2.400.000	2.591.600	5.449.888	0	0	0	0	0	0	0	5.449.888
Brug Nieuweschoot	26.170	100.000	200.000	2.290.000	583.800	0	3.199.970	0	0	0	0	0	0	0	3.199.970
Brug Mildam	3.950	0	0	0	200.000	1.876.000	2.079.950	0	0	0	0	0	0	0	2.079.950
Brug Oldelamer Munnekeburen	3.950	0	0	450.000	1.383.000	103.000	1.939.950	0	0	0	0	0	0	0	1.939.950
Brug Zijlroede Lemmer	54.710	200.200	200.000	500.000	2.495.000	0	3.449.910	0	0	0	0	0	0	0	3.449.910
Brug Ravenswoud Appelscha	3.950	0	0	0	200.000	1.496.000	1.699.950	0	0	0	0	0	0	0	1.699.950
Brug Noorder Oudeweg Broek	3.950	0	300.000	900.000	800.000	406.000	2.409.950	0	0	0	0	0	0	0	2.409.950
Brug Linthorst Homansluis	3.950	0	0	0	0	2.711.000	2.714.950	0	0	0	0	0	0	0	2.714.950

Brug Donkerbroek	3.950	5.000	0	0	0	1.356.000	1.364.950	0	0	0	0	0	0	1.364.950	
Sansleatbrege Terherne	971.267	648.700	1.200.000	895.000	0	0	3.714.967	0	0	0	0	0	0	3.714.967	
Venekoterbrug	1.618.406	3.422.700	0	0	0	0	5.041.106	0	0	0	0	0	0	5.041.106	
Koebrug bij Metslawier	433.790	491.100	1.230.000	0	0	0	2.154.890	0	0	75.000	0	0	75.000	2.079.890	
Brug Janesloot	0	175.000	0	0	0	0	175.000	0	0	0	0	0	0	175.000	
Brug Easterlittens	167.633	12.400	0	0	0	0	180.033	0	0	0	0	0	0	180.033	
Brug Mildam	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Brug Willem Loresluis	5.844	0	0	0	394.200	0	400.044	0	0	0	0	0	0	400.044	
Onderdoorgang N31 Zuidwalweg	102.466	247.500	0	0	0	0	349.966	0	0	0	0	0	0	349.966	
Aquaduct Ie	0	70.000	0	0	0	0	70.000	0	0	0	0	0	0	70.000	
Aquaduct Jelteloo en Galamadammen	0	195.000	505.000	0	0	0	700.000	0	0	0	0	0	0	700.000	
Brug Gerkes Numan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Brug Ravenswoud	0	70.000	0	0	0	0	70.000	0	0	0	0	0	0	70.000	
Frisiabrug	0	100.000	625.000	25.000	0	10.000	760.000	0	0	0	0	0	0	760.000	
Visvliet Lauwers	0	50.000	250.000	0	0	0	300.000	0	0	0	0	0	0	300.000	
Totaal Kunstwerken (MPK)	28.263.197	9.501.500	17.727.500	18.485.400	16.585.000	14.468.900	105.031.497	315.371	4.600.000	3.475.000	0	0	0	8.390.371	96.641.126
N381	172.522.335	1.668.600	0	0	0	0	174.190.935	95.349.875	591.400	0	0	0	0	95.941.275	78.249.659
CA: Algemeen	389.547.242	12.765.200	3.000.000	1.000.000	0	0	406.312.442	238.262.273	10.878.000	0	0	0	0	249.140.273	157.172.168
Reconstrctie N359 Lemmer	12.873.018	3.320.000	0	0	0	0	16.193.018	1.333.048	0	0	0	0	0	1.333.048	14.859.971
Refurbishment	0	564.000	0	0	0	0	564.000	0	0	0	0	0	0	564.000	
OV plushaltes	140.942	309.100	0	0	0	0	450.042	0	0	0	0	0	0	450.042	
Stalling Schiermonnikoog	2.100	697.900	620.000	0	0	0	1.320.000	0	0	0	0	0	0	1.320.000	
N359 drie tunnels	0	3.824.400	2.400.000	0	0	0	6.224.400	0	0	0	0	0	0	6.224.400	
RSP Werpsterhoek fase 2 sanering overwegen	0	285.000	0	0	0	0	285.000	0	0	0	0	0	0	285.000	
Totaal Majeure projecten	575.085.637	23.434.200	6.020.000	1.000.000	0	0	605.539.837	334.945.196	11.469.400	0	0	0	0	346.414.596	259.125.240
Duurzame Openbare Verlichting	2.170.084	412.400	0	0	0	0	2.582.484	32.067	0	0	0	0	0	32.067	2.550.417
Fryslan Hurde Wyn BV aandelen kapitaal	100	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	100	
Fryslan Hurde Wyn BV voorfinanciering	149.900	0	0	0	0	0	149.900	0	0	0	0	0	0	149.900	

Bochtverruiming Franeker	88.771	150.000	9.961.300	1.000.000	3.000.000	0	14.200.071	0	0	0	0	0	0	14.200.071
Bochtverruiming Leeuwarden Fonejacht	0	60.000	920.000	0	0	0	980.000	0	0	0	0	0	0	980.000
Hekkeldepot de Bakkerij	42.640	1.149.700	0	0	0	0	1.192.340	0	0	0	0	0	0	1.192.340
Oevers VH kanaal	0	0	500.000	500.000	500.000	0	1.500.000	0	0	0	0	0	0	1.500.000
Ligplaatsen/wachtvoorziening VH kanaal	30.498	100.000	3.350.000	26.000	493.500	0	3.999.998	0	0	0	0	0	0	3.999.998
Bocht Froskepolle VH kanaal	0	70.000	150.000	1.280.000	0	0	1.500.000	0	0	0	0	0	0	1.500.000
Schreiersbrug	865.914	1.171.100	0	0	0	0	2.037.014	0	871.000	0	0	0	871.000	1.166.014
Aanpassing busstation Sneek	0	1.000.000	0	0	0	0	1.000.000	0	0	0	0	0	0	1.000.000
N357 Hallum (Doniawei) RYP 2	125.139	720.900	40.000	0	0	0	886.039	0	0	0	0	0	0	886.039
Sluis Kornwerderzand 1e fase bruggen	0	8.000.000	26.000.000	30.000.000	0	30.000.000	94.000.000	0	8.000.000	26.000.000	30.000.000	30.000.000	94.000.000	0
N924 - Rohel - Echtenerbrug - Oosterzee RYP 2	2.465	1.436.000	750.800	0	0	0	2.189.265	0	0	314.800	0	0	314.800	1.874.465
N361 Dokkum - Aldtsjerk RYP 2	0	286.000	36.000	0	0	0	322.000	0	0	0	0	0	0	322.000
N359 Wyckel (Vogelenzang) RYP 2	0	86.000	36.000	0	0	0	122.000	0	0	0	0	0	0	122.000
N392 Akkrum - Aldeboarn RYP 2	2.292	36.000	686.000	406.000	256.000	256.000	1.642.292	0	0	0	0	0	0	1.642.292
N355 kom Noardburgum RYP 2	0	336.000	36.000	0	0	0	372.000	0	0	0	0	0	0	372.000
N355 Vijversburg RYP 2	37.588	464.200	36.000	0	0	0	537.788	0	150.200	0	0	0	150.200	387.588
Gebiedsproject Aldeboarn - De Deelen	3.254.310	11.842.000	463.500	200.000	0	0	15.759.810	0	11.902.700	463.500	200.000	0	12.566.200	3.193.610
Gebiedsproject Hege Warren	2.211.917	15.437.000	13.323.000	0	0	36.000	31.007.917	0	14.313.400	14.544.000	9.000	9.000	456.500	29.331.900
PAB Brug Baard	0	321.000	0	0	0	0	321.000	0	321.000	0	0	0	321.000	0
PAB Brug Baard 10 jaar afschrijving	0	96.000	0	0	0	0	96.000	0	0	0	0	0	0	96.000
PAB Brug Baard 25 jaar afschrijving	0	145.000	0	0	0	0	145.000	0	0	0	0	0	0	145.000
PAB Brug Baard 50 jaar afschrijving	0	80.000	0	0	0	0	80.000	0	0	0	0	0	0	80.000
Swettehus tijdelijk 2 jaar	0	191.400	0	0	0	0	191.400	0	0	0	0	0	0	191.400

PAB Swettehus nieuwbouw 30 jaar	0	11.400	0	0	0	0	11.400	0	0	0	0	0	0	11.400	
PAB Swettehus nieuwbouw 100 jaar	0	79.800	0	0	0	0	79.800	0	0	0	0	0	0	79.800	
Dris panelen	0	570.000	0	0	0	0	570.000	0	0	0	0	0	0	570.000	
Aanpassing bus/treinhaltes	0	1.800.000	0	0	0	0	1.800.000	0	0	0	0	0	0	1.800.000	
Totaal Overige projecten	8.981.618	46.051.900	56.288.600	33.412.000	4.249.500	30.292.000	179.275.618	32.067	35.558.300	41.322.300	30.209.000	30.009.000	456.500	137.587.167	41.688.450
Verbetering Venekoterweg bebouwde kom	1.218.064	87.800	0	0	0	0	1.305.864	1.218.064	88.400	0	0	0	0	1.306.464	-600
N31 Haak om Leeuwarden	158.542.847	7.251.100	0	0	0	0	165.793.947	149.615.621	11.640.300	0	0	0	0	161.255.921	4.538.025
Vaarweg Lemmer-Delfzijl	18.360.399	357.700	0	0	0	0	18.718.099	18.360.399	357.700	0	0	0	0	18.718.099	0
Vervanging brug Skulenboarch en Kootstertille	1.058.991	282.800	0	0	0	0	1.341.791	1.058.991	282.800	0	0	0	0	1.341.791	0
Vervanging brug Burgum	23.179.596	0	0	0	0	0	23.179.596	23.179.596	0	0	0	0	0	23.179.596	0
RSP Bereikbaarheid Leeuwarden	171.942.090	3.506.300	0	0	0	0	175.448.390	134.208.086	3.921.800	0	0	0	0	138.129.886	37.318.504
Turfroute profielverruiming	9.459.022	1.553.100	0	0	0	0	11.012.122	9.459.022	1.553.100	0	0	0	0	11.012.122	0
ESGL-tunnel Hurdegaryp	7.852.434	1.707.800	0	0	0	0	9.560.234	0	0	0	0	0	0	0	9.560.234
Project ESGL Extra Sneltrain Gron Lwd	36.603.440	4.726.500	0	0	0	0	41.329.940	0	4.726.600	0	0	0	0	4.726.600	36.603.340
Totaal Projecten niet geactiveerd	428.216.884	19.473.100	0	0	0	0	447.689.984	337.099.780	22.570.700	0	0	0	0	359.670.480	88.019.504
N910 Stroobossertrekweg 2e fase	4.771.424	361.300	0	0	0	0	5.132.724	1.418.079	0	0	0	0	0	1.418.079	3.714.645
N358 Uterwei (Noordelijke deel)	5.944.757	5.983.800	300.000	0	0	0	12.228.557	1.764.909	136.700	200.000	0	0	0	2.101.609	10.126.948
N357 opwaardering Stiens - Holwerd	13.154.383	389.800	0	0	0	0	13.544.183	5.245.973	0	0	0	0	0	5.245.973	8.298.210
N919 Afslag Rijweg	496.620	242.200	0	0	0	0	738.820	7.500	0	0	0	0	0	7.500	731.320
N359 Bolsward-A7 aansluiting noordzijde	408.295	4.069.600	100.000	100.000	1.000.000	0	5.677.895	0	0	0	0	1.000.000	0	1.000.000	4.677.895
N354 Tsiengerbuorren- Dearsum	2.799.364	2.017.300	100.000	0	0	0	4.916.664	721.000	381.000	0	0	0	0	1.102.000	3.814.664
N917 Selmien Haulerwijk RYP	3.001.661	1.284.300	43.800	0	0	0	4.329.761	1.838.791	364.100	0	0	0	0	2.202.891	2.126.870

N393 Stiens Harlingen RYP	2.410.003	286.900	0	0	0	0	2.696.903	-48	0	0	0	0	0	-48	2.696.952
N384 Dongjum Tzummarum RYP	1.552.617	155.100	0	0	0	0	1.707.717	183.150	0	0	0	0	0	183.150	1.524.567
N380 Oudeschoot Donkerbroek RYP	685.534	54.600	0	0	0	0	740.134	46	0	0	0	0	0	46	740.088
N369 Drachten-Kootstert: bajon. en fietsover. RYP	2.670.386	593.600	0	0	0	0	3.263.986	942.732	-273.900	0	0	0	0	668.832	2.595.154
N359 Bolsward Workum RYP	4.177.748	2.517.600	305.100	0	0	0	7.000.448	1.210.976	0	305.100	0	0	0	1.516.076	5.484.372
N355 Twijzel Quatrebras RYP	1.099.240	2.342.100	1.488.600	0	0	0	4.929.940	537.218	683.100	1.388.600	0	0	0	2.608.918	2.321.022
N351 Slikenburg - Wolvega RYP	844.503	3.104.400	290.500	0	0	0	4.239.403	150.000	1.912.700	190.500	0	0	0	2.253.200	1.986.203
Provinciebreed deel 2 RYP	945.064	2.500	0	0	0	0	947.564	0	0	0	0	0	0	0	947.564
N361 Tytsjerk - Gytsjerk RYP	529.248	262.300	0	0	0	0	791.548	0	0	0	0	0	0	0	791.548
Op zichzelfstaande locaties RYP	250.463	209.000	0	0	0	0	459.463	0	0	0	0	0	0	0	459.463
Bermverharding RYP	690.701	687.600	0	0	0	0	1.378.301	0	0	0	0	0	0	0	1.378.301
N351 Wolvega-Oosterwolde uitritten RYP	878.530	139.600	0	0	0	0	1.018.130	0	0	0	0	0	0	0	1.018.130
Obstakelbeveiliging RYP	499.033	144.300	0	0	0	0	643.333	0	0	0	0	0	0	0	643.333
Afstandsbediening bedrijfsvoering	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
N358 Skieding	9.463.127	8.188.500	486.000	122.700	12.900	0	18.273.227	0	3.202.100	386.000	0	0	0	3.588.100	14.685.127
Oever Tjonger	0	0	0	2.251.700	0	0	2.251.700	0	0	0	0	0	0	0	2.251.700
Oever Vierhuistervaart	0	0	0	864.000	0	0	864.000	0	0	0	0	0	0	0	864.000
Oever Stroobosser Trekfeart	0	55.000	0	0	0	0	55.000	0	0	0	0	0	0	0	55.000
Oever Polder De Waard 19-14-VB	0	748.100	0	0	0	0	748.100	0	308.100	0	0	0	0	308.100	440.000
Oever Leeuwarden-Zuid	0	0	0	1.350.000	0	0	1.350.000	0	0	0	0	0	0	0	1.350.000
Oever Langesloot	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Oever Kiesterzijl-West	0	0	450.000	0	0	0	450.000	0	0	0	0	0	0	0	450.000
Oever Jeltsloot Heeg	0	0	979.400	0	0	0	979.400	0	0	0	0	0	0	0	979.400
Oever Hooidamsloot	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Oever Helomavaart	0	50.000	338.800	0	0	0	388.800	0	0	0	0	0	0	0	388.800

Oever Harlingen 20-04-VB	0	78.300	0	0	0	0	78.300	0	0	0	0	0	0	0	78.300
Oever Franeker-West	0	50.000	384.700	0	0	0	434.700	0	0	0	0	0	0	0	434.700
Oever Franeker-Oost	0	50.000	850.000	0	0	0	900.000	0	0	0	0	0	0	0	900.000
Oever Dronryp-Oost 19-11-VB	0	1.006.300	0	0	0	0	1.006.300	0	360.700	0	0	0	0	360.700	645.600
Oever Dronryp-depot	0	0	180.000	0	0	0	180.000	0	0	0	0	0	0	0	180.000
Oever Depot Deinum-Skalkewiid 19-42-VB	0	1.032.600	0	0	0	0	1.032.600	0	537.200	0	0	0	0	537.200	495.400
Oever Deinum	0	0	540.000	0	0	0	540.000	0	0	0	0	0	0	0	540.000
Oever Wilde Greens en optimalisatie bocht Oost	0	0	0	630.000	0	0	630.000	0	0	0	0	0	0	0	630.000
Oever vaarweg Drachten Earnewald	0	0	493.200	0	0	0	493.200	0	0	0	0	0	0	0	493.200
Oever vaarweg Drachten Smelle Ie	0	0	1.108.800	0	0	0	1.108.800	0	0	0	0	0	0	0	1.108.800
Totaal Reguliere en kleine projecten	57.272.701	36.106.700	8.438.900	5.318.400	1.012.900	0	108.149.601	14.020.325	7.611.800	2.470.200	0	1.000.000	0	25.102.325	83.047.276
Ministations Joure	1.034.171	18.300	0	0	0	0	1.052.471	0	0	0	0	0	0	0	1.052.471
RSP Traverse Harlingen	141.788.916	1.142.900	0	0	0	0	142.931.816	104.496.613	3.433.300	0	0	0	0	107.929.913	35.001.903
RSP Joure	79.029.886	6.874.700	0	0	0	0	85.904.586	63.181.300	3.525.500	0	0	0	0	66.706.800	19.197.786
RSP Startkrediet	9.915.589	1.217.200	0	0	0	0	11.132.789	3.636.174	0	0	0	0	0	3.636.174	7.496.615
Totaal Rijksprojecten	231.768.562	9.253.100	0	0	0	0	241.021.662	171.314.087	6.958.800	0	0	0	0	178.272.887	62.748.775
Totaal Infrastructuurele werken	1.368.951.806	171.838.300	91.192.900	60.561.100	21.847.400	44.760.900	1.759.152.406	868.321.469	103.868.100	48.485.900	31.032.500	31.009.000	456.500	1.083.173.469	675.978.937
Eindtotaal	1.852.069.953	261.827.522	91.284.723	60.656.724	21.849.425	44.762.926	2.332.396.591	926.127.523	104.688.722	53.505.923	35.663.524	35.640.025	5.087.526	1.160.658.561	1.171.738.030

Bijlage 2. Begrotingswijzigingen: van 1e bestuursrapportage 2022 naar begroting 2023

In deze bijlage worden per beleidsprogramma de begrotingsmutaties weergegeven die hebben plaatsgevonden tussen de besluitvorming 1e berap 2022 en de begroting 2023.

Programma 1: Bestuur Lasten en baten

Van 1e berap 2022 naar begroting 2023.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2022	2023	2024	2025	2026
Lasten begroting t/m 1e berap 2022 (voor besluitvorming PS)	19.622	19.512	18.800	18.750	18.750
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 22-6-2022:					
- I 1 Tijdelijke uitbreiding capaciteit Griffie	55	110	55	0	0
- I 14 IPO begroting 2022-2026	-215	-254	-283	-255	-255
- IV 4 Ondernijning Friese gemeenten	42	0	0	0	0
PS 29-6-2022:					
- 5 Ramtnota 2023	0	300	0	0	0
PS 13-7-2022:					
- 8 Untwerpbegrutting 2023 en Jaarstikken 2021 Noardlike Rekkenkeamer (NRK)	0	10	10	10	10
GS:					
GS bijdrage derden	21	0	0	0	0
GS nominaal	60	187	180	177	177
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-38</i>	<i>354</i>	<i>-38</i>	<i>-69</i>	<i>-69</i>
Lasten begroting t/m begroting 2023	19.584	19.866	18.762	18.681	18.681
Baten begroting t/m 1e berap 2022 (voor besluitvorming PS)	1.160	1.160	706	706	706
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
GS:					
GS bijdrage derden	21	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>21</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Baten begroting t/m begroting 2023	1.181	1.160	706	706	706
Lasten - Baten	18.404	18.706	18.056	17.975	17.975

Programma 2: Infrastructuur Lasten en baten

Van 1e berap 2022 naar begroting 2023.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2022	2023	2024	2025	2026
Lasten begroting t/m 1e berap 2022 (voor besluitvorming PS)	156.472	134.557	106.522	100.371	96.081
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 22-6-2022:					
- I 14 IPO begroting 2022-2026	-4	144	149	149	149
- I 2 Correctie begrotingswijziging 2021 Energieneutraal provinciale gebouwen	63	0	0	0	0
- I 3 Bestedingsritme Preventie en voorlichting fiets	83	63	53	53	-63
- IV 5 Extra uren bediening bruggen door vertraging afstandsbediening	-112	0	0	0	0
- V A 1 Bestedingsritme RSP Concrete projecten	-6.000	3.000	3.000	0	0
- V B 1 Bestedingsritme Bestrijding fietsonveiligheid	4.000	-4.000	0	0	0
- VI 2 Reserve Groot onderhoud en wegen	-403	906	650	-2.327	763
- VI 1 DNA Duurzame Energie RAA	-263	0	0	0	0
PS 29-6-2022:					
- 5 Ramtnota 2023	-7.800	0	0	0	0
- 6 Provinsjale taken, keuzes en konsekwinsjes; zero Based Budgetting fase 2 en Strategysk Personielsplan	0	-696	-696	-3.333	-3.333
GS:					
GS bijdrage derden	-4.000	-870	0	0	0
GS nominaal	0	2.700	2.701	2.684	2.684
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-14.436</i>	<i>1.246</i>	<i>5.857</i>	<i>-2.774</i>	<i>201</i>
Lasten begroting t/m begroting 2023	142.036	135.803	112.379	97.598	96.282
Baten begroting t/m 1e berap 2022 (voor besluitvorming PS)	10.845	14.177	2.759	3.759	2.759
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
GS:					
GS bijdrage derden	-4.000	-870	0	0	0
GS nominaal	0	58	58	58	58
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-4.000</i>	<i>-813</i>	<i>58</i>	<i>58</i>	<i>58</i>
Baten begroting t/m begroting 2023	6.845	13.364	2.816	3.816	2.816
Lasten - Baten	135.191	122.439	109.563	93.781	93.466

Programma 3: Omgeving **Lasten en baten**

Van 1e berap 2022 naar begroting 2023.

	Bedragen x € 1.000,-				
	2022	2023	2024	2025	2026
Lasten begroting t/m 1e berap 2022 (voor besluitvorming PS)	201.178	106.693	76.526	78.322	63.243
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 22-6-2022:					
- 6 Jierstikken 2021 provinsje Fryslân	625	0	0	0	0
- 1 14 IPO begroting 2022-2026	399	296	307	311	311
- 1 15 IPO BIJ12 begroting 2022-2026	53	56	56	56	56
- 1 4 Bestedingsritme Transitiefonds landbouw	600	-400	-200	0	0
- 1 5 POP3 uitvoeringskosten	2.000	0	0	0	0
- IV 3 Preventie van wildongevallen met otters	34	34	34	34	34
- V A 2 Bestedingsritme Kaderrichtlijn Water	335	-335	0	0	0
- V B 2 Bestedingsritme Veenweidevisie	-2.374	-4.785	2.209	2.542	2.408
- V B 3 Bestedingsritme Weidevogelbeleid	-250	250	0	0	0
- V B 4 Bestedingsritme Samenwerking energie een loket	272	-384	57	55	0
- VI 1 DNA Duurzame Energie RAA	263	0	0	0	0
- VI 3 Bestedingsritme reserve Natuurpact	-18.625	-2.202	1.641	2.135	10.328
- VI 4 Bestedingsritme Aankoop natuurterreinen	1.326	0	0	0	0
- VI 5 Bestedingsritme Energieprogramma	265	15	-280	-120	120
- VI 6 Bestedingsritme Vismigratierivier	-15.144	445	8.200	6.499	0
PS 29-6-2022:					
- 5 Ramtnota 2023	0	1.576	1.576	1.777	6.971
- 6 Provinsjale taken, keuzes en konsekwinssjes; zero Based Budgetting fase 2 en Strategysk Personielsplan	0	0	0	-300	-300
GS:					
GS bijdrage derden	1.728	850	300	0	0
GS breed cofinancierings budget	830	0	0	0	0
GS lastneming subsidie	-800	600	200	0	0
GS nominaal	33	1.680	1.640	1.627	1.627
GS provinciefonds	85	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-28.343</i>	<i>-2.305</i>	<i>15.739</i>	<i>14.615</i>	<i>21.555</i>
Lasten begroting t/m begroting 2023	172.834	104.388	92.265	92.937	84.799
Baten begroting t/m 1e berap 2022 (voor besluitvorming PS)	59.133	16.549	12.108	15.278	3.097
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 22-6-2022:					
- VI 3 Bestedingsritme reserve Natuurpact	335	335	1.000	1.000	1.000
- VI 6 Bestedingsritme Vismigratierivier	-12.358	3.026	9.333	0	0
GS:					
GS bijdrage derden	1.728	850	300	0	0
GS breed cofinancierings budget	225	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-10.070</i>	<i>4.211</i>	<i>10.633</i>	<i>1.000</i>	<i>1.000</i>
Baten begroting t/m begroting 2023	49.063	20.760	22.740	16.278	4.097
Lasten - Baten	123.772	83.629	69.524	76.659	80.702

Programma 4: Economie
Lasten en baten

Van 1e berap 2022 naar begroting 2023.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2022	2023	2024	2025	2026
Lasten begroting t/m 1e berap 2022 (voor besluitvorming PS)	41.003	24.349	7.311	5.276	5.228
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 22-6-2022:					
- 6 Jierstikken 2021 provinsje Fryslân	440	0	0	0	0
- 1 14 IPO begroting 2022-2026	9	7	7	3	3
- IV 10 Aanvulling breedband onrendabele adressen	-1.348	-1.334	-	-	-
			1.280	1.195	1.195
- V B 5 Bestedingsritme Bijdrage Friese projectenmachine	-80	40	40	0	0
- V B 6 Bestedingsritme Leef- en woonklimaat	-300	0	300	0	0
- V B 7 Bestedingsritme Kennisinfrastuctuur	-686	0	686	0	0
- V B 8 Bestedingsritme Infrastructuur economie	-600	0	600	0	0
- VII 1 Lastneming subsidies beschikkingen	200	-200	0	0	0
PS 29-6-2022:					
- 5 Ramtnota 2023	0	750	440	440	0
- 6 Provinsjale taken, keuzes en konsekwinjsjes; zero Based Budgetting fase 2 en Strategysk Personielsplan	0	0	-200	-200	-200
GS:					
GS breed cofinancierings budget	674	235	235	115	0
GS breed corona budget	3.095	0	0	0	0
GS nominaal	0	109	99	99	99
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>1.405</i>	<i>-393</i>	<i>927</i>	<i>-739</i>	<i>-1.294</i>
Lasten begroting t/m begroting 2023	42.408	23.956	8.237	4.537	3.934
Baten begroting t/m 1e berap 2022 (voor besluitvorming PS)	5.548	2.901	2.673	1.576	1.527
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 25-5-2022:					
- 17 Marrekrite jierstikken 2021 en begrutting 2023	52	0	0	0	0
PS 22-6-2022:					
- IV 10 Aanvulling breedband onrendabele adressen	-1.348	-1.294	-	-	-
			1.240	1.155	1.155
GS:					
GS breed cofinancierings budget	10	140	150	70	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-1.285</i>	<i>-1.154</i>	<i>-1.090</i>	<i>-1.085</i>	<i>-1.155</i>
Baten begroting t/m begroting 2023	4.263	1.748	1.584	491	372
Lasten - Baten	38.145	22.208	6.654	4.047	3.562

**Programma 5: Mienskip
Lasten en baten**

Van 1e berap 2022 naar begroting 2023.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2022	2023	2024	2025	2026
Lasten begroting t/m 1e berap 2022 (voor besluitvorming PS)	73.738	53.994	44.835	33.674	33.294
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 22-6-2022:					
- I 14 IPO begroting 2022-2026	3	3	4	4	4
- I 6 Bestedingsritme Cultuur continuering tijdelijke budgetten	39	-39	0	0	0
- I 7 Bestedingsritme schoolschaatsen	375	-125	-125	-125	0
- I 8 Flexibele inzet woningbouw	0	-50	0	0	0
- II 1 Vrijval CSG Liudger MFU/MVO	-83	-83	-83	0	0
- V A 3 Bestedingsritme Agenda netwerk Noord Oost fase 3	-82	-14	-14	111	0
- V B 10 Bestedingsritme Ryksbydrage feroaring Kurrikulum	-285	285	0	0	0
- V B 11 Bestedingsritme Taal	-72	72	0	0	0
- V B 12 Uitvoering motie Onderzoek en herstel ontbrekende schakels beeldende kunst	60	80	80	0	0
- V B 9 Bestedingsritme Procesgelden DOM's	100	-100	0	0	0
- VII 1 Lastneming subsidies beschikkingen	-929	514	514	-100	0
PS 29-6-2022:					
- 5 Ramtnota 2023	0	420	380	0	0
- 6 Provinsjale taken, keuzes en konsekwinssjes; zero Based Budgetting fase 2 en Strategysk Personielsplan	0	0	-134	-134	-1.734
GS:					
GS bijdrage derden	760	0	0	0	0
GS breed corona budget	1.637	50	0	0	0
GS nominaal	87	1.076	1.074	1.039	1.039
GS provinciefonds	1.699	100	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>3.308</i>	<i>2.189</i>	<i>1.697</i>	<i>795</i>	<i>-691</i>
Lasten begroting t/m begroting 2023	77.046	56.183	46.532	34.469	32.603
Baten begroting t/m 1e berap 2022 (voor besluitvorming PS)	1.815	591	491	155	17
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 22-6-2022:					
- I 8 Flexibele inzet woningbouw	-50	0	0	0	0
GS:					
GS bijdrage derden	760	0	0	0	0
GS nominaal	0	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>710</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Baten begroting t/m begroting 2023	2.524	591	491	155	17
Lasten - Baten	74.522	55.592	46.041	34.314	32.587

Programma 6: Bedrijfsvoering
Lasten en baten

Van 1e berap 2022 naar begroting 2023.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2022	2023	2024	2025	2026
Lasten begroting t/m 1e berap 2022 (voor besluitvorming PS)	80.407	77.750	71.771	69.369	69.011
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 22-6-2022:					
- I 10 Capaciteit Omgevingswet 2022	960	960	0	0	0
- I 11 Vergunningverlening en toezicht Stikstof	137	274	0	0	0
- I 12 Continuïteit ICT, Informatiehuishouding op orde voor WOO en Digitalisering subsidiezaken	1.620	0	0	0	0
- I 13 Capaciteit OV (nood) concessies	250	250	250	250	0
- I 14 IPO begroting 2022-2026	260	262	269	269	269
- I 15 IPO BIJ12 begroting 2022-2026	194	193	193	193	193
'- IV 4 Ondernijning Friese gemeenten	-42	0	0	0	0
- IV 5 Extra uren bediening bruggen door vertraging afstandsbediening	156	0	0	0	0
- VI 7 Bestedingsritme groot onderhoud gebouwen	-239	1	0	435	-228
PS 29-6-2022:					
- 5 Ramtnota 2023	0	4.570	3.870	3.100	3.100
GS:					
GS bijdrage derden	-20	20	0	0	0
GS breed corona budget	500	0	0	0	0
GS nominaal	0	2.220	2.201	2.209	2.212
GS provinciefonds	391	0	0	0	0
GS voorwaardelijk	334	404	460	515	570
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>4.502</i>	<i>9.155</i>	<i>7.243</i>	<i>6.971</i>	<i>6.115</i>
Lasten begroting t/m begroting 2023	84.908	86.905	79.014	76.340	75.126
Baten begroting t/m 1e berap 2022 (voor besluitvorming PS)	980	334	323	262	262
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 22-6-2022:					
- IV 5 Extra uren bediening bruggen door vertraging afstandsbediening	44	0	0	0	0
GS:					
GS bijdrage derden	-20	20	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>24</i>	<i>20</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Baten begroting t/m begroting 2023	1.004	354	323	262	262
Lasten - Baten	83.904	86.551	78.691	76.078	74.864

Programma 7: Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien
Lasten en baten

Van 1e berap 2022 naar begroting 2023.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2022	2023	2024	2025	2026
Lasten begroting t/m 1e berap 2022 (voor besluitvorming PS)	35.654	25.632	19.631	32.838	26.237
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 22-6-2022:					
- 6 Jierstikken 2021 provinsje Fryslân	2.000	225	0	0	0
- I 14 IPO begroting 2022-2026	0	1	1	1	1
- I 16 Cofinancieringsbudget Efro-EZ, Interreg, e.a.	3.000	0	0	0	0
- II 2 Toevoeging onvoorzien aan begrotingssaldo	-412	0	0	0	0
- IV 10 Aanvulling breedband onrendabele adressen	7.290	0	0	0	0
-IV 5 Extra uren bediening bruggen door vertraging afstandsbediening	51	0	0	0	0
- V B 12 Uitvoering motie Onderzoek en herstel ontbrekende schakels beeldende kunst	-220	0	0	0	0
- V B 13 Bestedingsritme Tussenstap Veenweideaanpak 2020-2029	-3.465	35	1.041	1.008	1.381
PS 29-6-2022:					
- 5 Ramtnota 2023	-2.000	11.535	11.020	8.987	12.911
GS:					
GS bijdrage derden	1.273	117	117	117	0
GS breed cofinancierings budget	-1.269	-95	-85	-45	0
GS breed corona budget	-5.232	-50	0	0	0
GS nominaal	-180	-7.912	-7.837	-7.778	-7.780
GS voorwaardelijk	-334	-404	-460	-515	-570
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>503</i>	<i>3.451</i>	<i>3.798</i>	<i>1.775</i>	<i>5.943</i>
Lasten begroting t/m begroting 2023	36.157	29.083	23.428	34.613	32.180
Baten begroting t/m 1e berap 2022 (voor besluitvorming PS)	306.129	304.236	302.623	303.013	307.648
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 22-6-2022:					
- IV 10 Aanvulling breedband onrendabele adressen	1.348	1.294	1.240	1.155	1.155
-IV 5 Extra uren bediening bruggen door vertraging afstandsbediening	51	0	0	0	0
PS 29-6-2022:					
- 5 Ramtnota 2023	3.182	4.821	6.766	8.583	10.526
GS:					
GS bijdrage derden	1.273	117	117	117	0
GS provinciefonds	13.550	17.184	21.375	18.349	2.821
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>19.404</i>	<i>23.414</i>	<i>29.498</i>	<i>28.203</i>	<i>14.502</i>
Baten begroting t/m begroting 2023	325.533	327.650	332.120	331.216	322.150
Lasten - Baten	-289.377	-298.567	-308.692	-296.603	-289.970

Bijlage 3. Verloop vaste activa

bedragen x € 1.000,-	Rekening 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Immateriële vaste activa						
IMA bijdragen aan activa van derden	1.115	325	325	325	325	325
Overige investeringen met economisch nut						
MA: gronden en terreinen	39.994	75.400	73.925	73.825	73.724	73.213
MA: bedrijfsgebouwen	64.184	68.878	66.430	64.203	61.844	59.489
MA: vervoermiddelen	2.030	1.911	1.803	1.704	1.606	1.508
MA: machines, apparaten en installaties	3.837	2.747	1.646	824	601	428
MA: overig	3.070	6.933	6.354	5.776	5.219	4.661
	113.115	155.869	150.159	146.333	142.995	139.299
Investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut						
MA: grond-, weg- en waterbouwkundige werken	331.039	384.773	416.529	434.056	411.769	442.901
Financiële vaste activa						
FA: kapitaalverstrekking aan deelnemingen	128.380	159.826	159.826	159.826	159.826	159.826
FA: leningen aan openbare lichamen	38.275	37.675	30.075	9.475	1.000	400
FA: leningen aan deelnemingen	330.550	320.718	316.207	311.699	307.098	302.497
FA: overige langlopende leningen	38.128	37.600	37.345	37.317	37.289	37.261
	535.333	518.181	513.408	508.852	504.215	499.585
totaal vaste activa	980.602	1.059.149	1.080.421	1.089.566	1.059.304	1.082.110

Bijlage 4. Verloop reserves, voorzieningen en overlopende passiva

De reserves en voorzieningen behoren, tezamen met de schulden (korte en lange termijn leningen), tot het vermogen van de provincie zoals dat in de jaarrekening in de balans tot uitdrukking wordt gebracht. Het vermogen geeft aan op welke wijze de activa van de provincie (bezittingen, etc.) zijn gefinancierd.

Reserves

De reserves vormen tezamen het eigen vermogen van de provincie. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de algemene reserves en de bestemmingsreserves. Het (positieve) jaarrekeningresultaat en het begrotingssaldo 2022 wordt toegevoegd aan de algemene reserve onderdeel vrij aanwendbare reserve.

Voorzieningen

Voorzieningen maken deel uit van het vreemd vermogen. Voorzieningen worden gevormd wegens:

- Verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs te schatten;
- Op de balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten;
- Kosten die in een volgend begrotingsjaar zullen worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong mede vindt in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren.

Overlopende passiva

Overlopende passiva maken deel uit van het vreemd vermogen. Overlopende passiva worden gevormd wegens:

- Van derden verkregen middelen die specifiek besteed moeten worden en waar een terugbetalingsverplichting op rust.

Voorzieningen en overlopende passiva maken geen deel uit van het eigen vermogen; er ligt een verplichting op naar derden toe. Voorbeelden hiervan zijn de doeluitkeringen die wij van andere overheden hebben ontvangen.

Hieronder wordt het verloop van de afzonderlijke reserves, de voorzieningen en overlopende passiva weergegeven.

Reserves per einde jaar						
<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Algemene reserve						
Algemene reserve	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Vrij aanwendbare reserve VAR *)	251.410	206.961	159.309	170.043	193.498	197.229
totaal	261.410	216.961	169.309	180.043	203.498	207.229
*) VAR inclusief rekeningsaldo 2021 en begrotingsaldo						
Bestemmingsreserve						
Fractieondersteuning	215	215	215	215	215	215
De Nieuwe Afsluitdijk	18.528	6.797	5.366	6.499	0	0
vml. BDU Brede Doel Uitkering	23.135	0	0	0	0	0
Investing eigendom derden	25.534	22.254	22.254	22.254	22.254	22.254
Groot onderhoud Wegen	14.495	14.817	9.056	10.143	7.967	6.820
Groot onderhoud Water	16.082	16.563	16.748	17.094	17.097	16.533
Natuurpact 2014	49.998	30.349	25.040	22.538	19.946	10.617
Aankoop natuurterreinen (fase 1)	3.570	1.743	1.743	1.743	1.743	1.743
Gebiedsbudget	606	0	0	0	0	0
Ticketrisico's culturele producties	1.012	0	0	0	0	0
Generatiepact	990	668	324	112	18	0
Capaciteit 2019-2023	0	0	0	0	0	0
Weerstandsbuffer	100.000	100.000	100.000	100.000	100.000	100.000
Risicobuffer revolverende middelen	106.111	101.047	102.405	103.709	104.931	106.077
Breed cofinancieringsbudget	19.509	228	4.912	3.067	1.636	760
Afwaardering aandelenkapitaal windpark Fryslân	0	1.000	2.000	3.000	4.000	5.000
Windpark Fryslân ambitieagenda	9.858	11.803	12.071	14.334	16.121	19.334
Risicoreserve lening herstelplan Thialf	260	260	260	260	260	260
Rente kapitaalverstrekking Alliander	74	1.660	3.247	4.833	6.420	8.006
Inzet Wurkje foar Fryslân	5.143	0	0	0	0	0
Jaarovergang structurele budgetten	2.426	0	0	0	0	0
Groot onderhoud Gebouwen	1.916	1.189	541	756	510	697
Risicoreserve strategische grondvoorraad	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200
<i>Beklemd reserves</i>						
Dekkingsreserve kapitaallasten	261.147	262.979	255.709	247.811	239.559	231.234
Verstrekke subsidies	37.720	18.140	2.475	0	0	0
Tijdelijke budgetten categorie A	53.454	30.602	24.665	10.411	0	0
Tijdelijke budgetten categorie B	38.048	27.407	17.785	7.467	3.862	73
totaal	791.031	650.920	608.016	577.446	547.740	530.824
Totaal Reserves	1.052.441	867.881	777.325	757.489	751.238	738.053

De vorming en beschikking van de reserves zijn meegenomen zoals opgenomen in de begroting.

Voorzieningen per einde jaar							
<i>Prg.</i>	<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
1	Waardeoverdracht pensioenen GS leden	7.964	7.964	7.964	7.964	7.964	7.964
3	Grondwaterplan	1.429	1.491	1.740	1.947	2.155	2.362
5	Buma-legaten	160	160	160	160	160	160
5	Jorritsma-Boschmafonds	131	131	132	132	132	132
5	Legaat van Harinxma thoe Sloten	23	23	24	25	25	26
6	Vrijwillige mobiliteit personeel	17	17	17	17	17	17
Totaal Voorzieningen		9.723	9.786	10.036	10.244	10.452	10.661

Overlopende passiva per einde jaar							
Prg.		Realisatie 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
	<i>Bedragen x € 1.000,-</i>						
1	OP Omgevingsberaad Waddengeb diverse reserveringen	13	13	13	13	13	13
1	OP Samenwerkingsverband IKW	74	74	74	74	74	74
1	OP SCW Secretariaat Stuurgroep Waddenprovincies	83	83	83	83	83	83
2	OP 4e trein Sneek Leeuwarden	0	9.112	1.612	1.612	1.612	1.612
2	OP RSP Concrete infra proj gemeentelijke bijdrage	2.897	2.897	2.897	2.897	2.897	2.897
2	OP RSP Mobiliteits infra proj gemeentelijke bijdr	703	703	703	703	703	703
2	OP SPUK E1 Beschikbaarheidsvergoeding OV 2020	955	955	955	955	955	955
2	OP SPUK E10 Snelfietsroutes 2020-2022	0	0	0	0	0	0
2	OP SPUK E12 Bermmaatregelen	1.339	1.339	1.339	1.339	1.339	1.339
2	OP SPUK E15 Regionale aanpak laadinfrastructuur	1.539	1.539	1.539	1.539	1.539	1.539
2	OP SPUK E20 Reg stimul verkeersveiligh maatr SPV	4.769	3.033	1.000	1.000	0	0
2	OP SPUK E28B RSP Mobiliteitsfonds via SNN	3.786	3.906	2.986	2.986	2.986	2.986
2	OP SPUK E3 Sanering verkeerslawaa	96	96	96	96	96	96
2	OP SPUK E48 4e trein Sneek Leeuwarden 2020-2022	661	661	661	661	661	661
3	OP Deltaprogramma Waddengebied	127	127	127	127	127	127
3	OP Fries Bestuursakkoord Waterketen 3 2021-2025	95	95	95	95	95	95
3	OP Life Alde Feanen N2000 voorbereiding	150	150	150	150	150	150
3	OP Life19/IP/DL00004 Grassbird Habitats	322	322	722	722	1.122	1.522
3	OP Life19/IP/NL000011 All 4 Biodiversity	177	465	295	313	43	0
3	OP Nog af te sluiten weidevogelcompensatie	2.691	2.611	2.611	2.611	2.611	2.611
3	OP NP 21 POP3 Fluessen en Morra		0	0	0	0	0
3	OP POP 3 ANLB Leefgebied water SP 2019	104	104	104	104	104	104
3	OP Regiodeal NIL Aldeboarn-De Deelen	127	127	127	127	127	127
3	OP Regiodeal NIL Veenweide 2022-2024		0	0	0	0	0
3	OP SPUK C13 Ontzorgingsprogr maatschapp vastgoed	1.720	1.720	1.720	1.720	1.720	1.720
3	OP SPUK E33-2 MIRT 17-19 Fiets in de Keten 18-2022	236	236	236	236	236	236
3	OP SPUK E44 FBW klimaatadaptatie 2021-2027	5.305	5.305	5.305	5.305	5.305	5.305
3	OP SPUK Freshem-NL	42	42	42	42	42	42
3	OP SPUK L05B Regiodeal ZuidOost Friesland	87	0	0	0	0	0
3	OP SPUK L10 Impulsgelden veenweiden	20.333	1	1	1	1	1
3	OP SPUK L16 PN Programma Natuur	11.121	16.606	24.111	14.111	810	810
3	OP SPUK L7 IBP vitaal platteland	4.546	0	0	0	0	0
3	OP SPUK L8 prov aank veehouderijen nabij natuurgeb	8.181	8.181	8.181	8.181	8.181	8.181
3	OP Wadlopen	72	72	72	72	72	72
3	OP Weidevogelcompensatie	1.350	1.200	1.050	900	750	600
4	OP SPUK C99 Vitale logiesaccommodaties	14	14	14	14	14	14
4	OP SPUK F11 MKB-deal Skillsbooster	398	398	398	398	398	398
4	OP Topattractie Subs Toerisme Natuurlijk STINAF	333	333	333	333	333	333
5	OP Culture Up	4	0	0	0	0	0
5	OP Leader/POP 3 Lopende kosten	83	83	83	83	83	83
5	OP SPUK C10-1 Verbet digitale dienstverl Open Poen	194	194	194	194	194	194
5	OP SPUK C26 Culturele voorzieningen prov 2020	415	0	0	0	0	0
5	OP SPUK C41 Flexibele inzet woningbouw	442	142	42	42	42	42

5	OP SPUK D13 Matching Rijk - Verbreding en vernieuw	74	74	74	74	74	74
6	OP SPUK C10-2 Verb dig dienstv Zicht op stikstofk	129	129	129	129	129	129
	OP Overig Vooruitontvangen rente Alliander						
	OP Overig	30.706	28.206	25.706	23.206	20.706	18.206
		7.623	7.623	7.623	7.623	7.623	7.623
Totaal Overlopende passiva		114.117	98.972	93.505	80.873	64.051	61.758
Totaal reserves, voorzieningen en overlopende passiva		1.176.281	976.640	880.866	848.606	825.742	810.471

De Voorzieningen en Overlopende passiva zijn opgenomen op basis van daadwerkelijke lasten en baten en dus (nog) niet op begrotingsbasis.

Bijlage 5. Overzicht tijdelijke budgetten

Bijlage 5

Overzicht tijdelijke budgetten

De in dit overzicht opgenomen bedragen zijn de begrote budgetten in enig jaar voor zowel de lasten als de baten. Hierin is geen rekening gehouden met de al aangegane verplichtingen op deze budgetten.

Bel veld	Voorstel PS GS tijdelijke budgetten	Lasten 2022	Lasten 2023	Lasten 2024	Lasten 2025	Lasten 2026	Baten 2022	Baten 2023	Baten 2024	Baten 2025	Baten 2026
Eindig 2022											
B0104	Aanpak ondermijning Friese gemeenten	41.700	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0105	Vervolg Programma naar een Rijke Waddenzee PRW	142.700	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Fietsveiligheid	425.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Innovatiebudget OV/Verkeersveiligheid	537.600	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Lelylijn onderzoek	9.800	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Onbeveiligde overwegen	761.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Opdracht proef batterijtrein	50.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Rondweg Wanswerd	600.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Waddenveren	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0203	Bestuursvereenkomst vaarweg Boontjes	200.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0204	Cofinanciering deelfietsen	360.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0204	Grote trein/busstations	780.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0303	Hegewarren	-31.900	0	0	0	0	37.500	0	0	0	0
B0303	Klimaatvelop 2019 veenweide	356.200	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0304	De Saiter	1.132.300	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0304	Knelpunten geluidhinder provinciale wegen	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0305	Asbest eraf Zonnepanelen erop	17.400	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0402	Kanselarij	440.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0402	Onderzoekstraject regionale economie	21.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0402	Ontwikkeling ondernemers	79.300	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0402	Vestigingsregeling	114.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0403	Breed corona budget	68.600	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Cofinanciering rijksregeling volkshuisvestingsfonds	1.000.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Kansenfonds	122.200	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Netwerk duurzame dorpen	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Nota plattelandsbeleid	273.400	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0502	Rijksmiddelen coronacompensatie culturele instellingen 2021	1.499.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0602	Aanpassing systemen voor omgevingswet	818.900	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0706	Bijdrage Rijk vervangingen Thialf	1.000.000	0	0	0	0	1.000.000	0	0	0	0
B0706	Gebiedsontwikkeling WTC fase II	4.947.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal eindig 2022		16.065.200	0	0	0	0	1.037.500	0	0	0	0

Eindig 2023

B0101	It Steatekomitee Frysk	10.000	10.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0101	Statenverkiezingen 2023	0	150.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0105	Versterking duurzame en economische ontwikkelingen Waddengebied	0	150.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Bestrijding fietsonveiligheid	8.918.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Verduurzaming emplacement Leeuwarden	0	1.000.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Verkeersveiligheid educatie	250.000	250.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0203	Pilot voorkomen wildongevallen op provinciale wegen	150.000	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0204	Herinrichting/verplaatsen OV knooppunt Zurich	0	250.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0204	Invoering ERTMS European Rail Traffic Management System	0	10.000.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Biodiversiteit	1.450.000	1.028.100	0	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Provinciale wolvenacties	223.000	23.000	0	0	0	200.000	0	0	0	0
B0301	Reparatie rente en aflossing convenantsleningen Groenfonds	1.305.000	1.305.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Vergroenen schoolpleinen	125.000	75.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Weidevogelbeleid	1.210.900	1.600.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Weidevogels predatiebeheer	300.000	300.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0302	Dutch Dairy Centre	153.100	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0302	Landbouwagenda met Dairy Valley	650.000	250.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0302	Potato valley	680.000	250.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0302	Transitie natuurinclusieve landbouw	348.700	579.500	0	0	0	0	0	0	0	0
B0304	Bestuurlijke overeenkomst (BOK) visserij	0	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0304	Decentralisatie uitkering bodemsanering	2.199.900	1.050.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0304	Een ton voor een regenton	50.000	50.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0304	Gewasbeschermingsmiddelen onderzoek	75.000	75.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0304	IJsselmeeragenda 2050	100.000	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0305	Energiecoaches	445.000	280.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0403	Breed corona budget 2e pakket	3.207.500	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0403	Investeringskader Waddengebied	101.000	101.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0404	Gezondheidseconomie	405.300	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0405	Beleefcentra en rondgangen Friese bedrijven	0	750.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0405	Breed corona budget 2e pakket	1.149.900	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0405	Recreatie en toerisme	3.691.000	3.421.700	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Breed corona budget 2e pakket	966.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Demografische ontwikkelingen	1.059.300	535.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Flexibele inzet woningbouw	0	150.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Procesgeldten DOM's	680.000	198.800	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Skoalkeatsen	0	40.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Transitiefonds leefbare fysieke omgeving	1.088.200	237.000	0	0	0	0	0	0	0	0

B0502	Breed corona budget 2e pakket	1.839.500	50.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0502	Museum Hindeloopen	500.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Breed corona budget 2e pakket	65.800	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Fries in het MBO	200.000	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Ryksbydrage feroaring Kurrikulum	0	285.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0602	Digitaliseringsstrategie subsidiezaken	700.000	850.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0602	Energieneutrale provinciale gebouwen	289.000	280.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0602	Grondbank instrument	125.000	125.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0706	Breed corona budget 2e pakket	-1.068.900	175.000	0	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal eindig 2023		33.642.200	26.274.110	0	0	0	200.000	0	0	0	0
			0								
Eindig 2024 en verder											
B0104	Bestuurlijke vernieuwing	197.500	176.800	50.000	0	0	20.700	0	0	0	0
B0105	Decentralisatie uitkering Waddenfonds	9.626.000	9.626.000	9.626.000	9.626.000	9.626.000	0	0	0	0	0
B0201	BO Mirt Mobiliteitsgedrag	400.000	250.000	250.000	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Verkeersveiligheidsgedrag	200.000	200.000	300.000	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Preventie en voorlichting fiets	145.000	125.000	115.000	115.000	0	0	0	0	0	0
B0202	Openbaar vervoer Fryslân	500.000	500.000	500.000	0	0	0	0	0	0	0
B0202	Investeringsagenda Drachten - Heerenveen	585.800	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0202	RSP concrete infraprojecten	13.844.200	4.000.000	13.000.000	0	0	0	0	0	0	0
B0203	Project onrechtmatig gebruik	50.600	50.600	50.600	0	0	0	0	0	0	0
B0204	Verduurzamen OV bus	0	1.000.000	2.500.000	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Opkoop- en beëindigingsregeling	116.500	116.500	116.500	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Programmateam Stikstof	222.500	100.000	45.000	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Gebiedsontwikkeling Franekeradeel - Harlingen	995.200	290.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Kaderrichtlijn water	333.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0302	Regiodeal Natuurinclusieve landbouw	1.572.600	392.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0303	Veenweidevisie	3.018.500	3.000.000	3.000.000	3.000.000	2.843.200	0	0	0	0	0
B0304	Opruiming drugsafval	9.900	9.900	9.900	0	0	0	0	0	0	0
B0304	Versterking omgevingveiligheidsdiensten	26.000	26.000	26.000	0	0	0	0	0	0	0
B0304	Legaliseren PAS-melders	136.600	136.600	136.600	136.600	0	234.400	234.400	234.400	234.400	0
B0304	Bestuursovereenkomst versterken Friese IJsselmeerkust	778.000	560.000	430.000	0	0	0	260.000	130.000	0	0
B0304	DU Deltaprogramma zoetwater	25.400	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0304	Kaderrichtlijn water	1.813.400	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0305	Samenwerking energie een loket	462.300	57.000	57.000	55.000	0	0	0	0	0	0
B0401	Arbeidsmarkt/onderwijs en kennisinstellingen/bedrijfsleven	462.300	36.300	0	0	0	0	0	0	0	0
B0401	Clusters economie	200.000	640.000	440.000	440.000	0	0	0	0	0	0

B0401	Governance	110.000	120.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0401	Jaarplan circulair	500.000	400.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0401	Leef- en woonklimaat	300.000	391.000	300.000	0	0	0	0	0	0	0
B0401	Ondernemerschap	1.000.000	900.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0402	Governance	256.100	175.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0402	Infrastructuur economie	733.400	666.600	600.000	0	0	0	0	0	0	0
B0402	Ondernemerschap	2.200.000	1.300.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0403	Wetusus	1.125.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0403	Clusters economie	420.000	220.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0403	Human capital	1.100.000	800.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0403	Kennisinfrastructuur	2.264.000	3.825.000	1.211.000	0	0	0	0	0	0	0
B0403	Leef- en woonklimaat	200.000	395.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0403	Innovatiecluster Drachten	149.200	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0403	REP Wetusus fase 1	193.700	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0404	Bijdrage Friese projectenmachine	545.000	576.500	473.000	0	0	0	0	0	0	0
B0404	Clusters economie	1.269.200	898.400	448.400	0	0	0	0	0	0	0
B0404	Governance	75.000	75.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0404	Procesgeld team Europa	75.000	50.000	0	0	0	25.000	0	0	0	0
B0405	Investeringsagenda Drachten - Heerenveen	4.518.300	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Bluezone	34.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Breedtesport	130.000	170.000	200.000	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Fase 2 gebiedsontwikkeling Centrale As	354.200	0	88.700	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Herbestemming gebouwen	960.500	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Monitoring aandachtsgebieden	4.000	15.700	23.400	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Proceskosten Streekwurk	258.000	150.000	150.000	0	0	108.000	0	0	0	0
B0501	Regenboogbeleid	0	30.000	30.000	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Zwembad De Welle	0	0	0	0	0	500.000	0	0	0	0
B0501	Gebiedsbudget	260.000	250.000	156.300	0	0	60.000	0	0	0	0
B0501	Iepen mienskipfunts Fryslan categorie B	4.772.800	3.440.000	580.600	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Projectsubsidie sociale leefbaarheid	100.000	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Netwerk mienskipsinisiatieven	0	0	164.000	492.000	656.000	0	0	0	0	0
B0501	Schoolschaatsen	500.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Agenda netwerk Noord Oost fase 1	-24.300	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Agenda netwerk Noord Oost fase 3	395.200	248.900	248.900	248.900	0	168.200	138.200	138.200	138.200	0
B0501	Bestuursovereenkomst Lauwersmeer	556.900	50.000	0	0	0	150.000	0	0	0	0
B0501	DU Regiodeal Holwerd aan zee	700.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Regiodeal NOF Versnellingsagenda	969.200	968.700	968.800	0	0	0	0	0	0	0
B0502	Cultuur continuering tijdelijke budgetten	3.162.600	2.794.200	2.934.200	0	0	0	0	0	0	0

B0502	Erfgoed continuering tijdelijke budgetten	15.000	15.000	15.000	0	0	0	0	0	0	0
B0502	Friese musea	300.000	300.000	300.000	0	0	0	0	0	0	0
B0502	Onderzoek en herstel ontbrekende schakels beeldende kunst	60.000	80.000	80.000	0	0	0	0	0	0	0
B0502	We the North	101.200	103.000	103.000	0	0	3.000	3.000	3.000	0	0
B0502	Fryske Fieldlab	400.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0502	Cofinanciering rijksbijdrage monumenten	2.492.000	1.086.600	1.386.600	0	0	150.000	0	0	0	0
B0502	LF2028	3.439.200	1.000.000	0	0	0	134.000	0	0	0	0
B0503	Beleidsbrief CTOS Mei hert, holle en hannen	170.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Cultuur continuering tijdelijke budgetten	59.600	45.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Fryske Akademy transitie	200.000	200.000	200.000	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Sichtberens Frysk en streektalen	0	350.000	350.000	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Taal	2.936.200	2.068.600	2.086.300	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Dingtiid Orgaan voor de Friese taal	60.000	29.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0602	Digitalisering 2022-2026	0	1.300.000	2.600.000	2.600.000	2.600.000	0	0	0	0	0
B0602	Wet Open Overheid (WOO)	113.100	128.400	128.400	128.400	128.400	0	0	0	0	0
B0706	Bijdrage aan provincie Zeeland	501.000	501.000	501.000	501.000	501.000	0	0	0	0	0
B0706	Wet Open Overheid (WOO)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0706	Tussenstap Veenweideaanpak 2020-2029	0	1.000.000	1.500.000	1.800.000	2.196.000	0	0	0	0	0
B0706	DU Regiodeal Holwerd aan zee	4.740.400	6.914.300	1.324.200	10.373.100	5.500	1.740.400	4.914.300	1.324.200	73.100	5.500
	Subtotaal eindig 2024 en verder	81.476.000	55.423.600	49.804.400	29.516.000	18.556.100	3.293.700	5.549.900	1.829.800	445.700	5.500
			0	0	0	0					
	Totaal	131.183.400	81.697.700	49.804.400	29.516.000	18.556.100	4.531.200	5.549.900	1.829.800	445.700	5.500
		0	0	0	0	0					

Bijlage 6. Raming van het EMU-saldo

Hieronder staat het aandeel van de provincie Fryslân in het landelijke EMU-saldo.

Omschrijving	2022	2023	2024
<i>Bedragen x € 1.000</i>	Volgens realisatie tot en met sept. 2022, aangevuld met raming resterende periode	Volgens begroting 2023	Volgens meerjarenraming in begroting 2023
1. Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)	-184.561	-90.556	-19.836
2. Mutatie (im)materiële vaste activa	5.699	-23.955	58.701
3. Mutatie voorzieningen	63	250	208
4. Mutatie voorraden (incl. bouwgronden in exploitatie)			
5. Verwachte boekwinst bij verkoop effecten en verwachte boekwinst bij verkoop (im)materiële vaste activa			
Berekend EMU-saldo	-190.197	-66.352	-78.328

Toelichting

De berekening van het EMU saldo is gebaseerd op de meerjarenbegroting. Hierbij zijn correcties toegepast bij de investeringen. Dit omdat de ervaring leert dat er altijd sprake is van planningsoptimisme in de begroting. Hiermee verwachten wij een realistischer beeld van het EMU saldo te geven.

Het geraamde EMU-saldo overschrijdt de komende jaren fors. De overschrijding is inherent aan het ambitieuze programma voor een aantal grote projecten die de komende periode tot afronding komen (investering).

Een groot deel van de begroting wordt gedekt door de inzet van de bestemmingsreserves. Deze reserves tellen niet mee voor de berekening van het EMU saldo omdat deze inkomsten in eerdere jaren al ontvangen zijn.

In theorie kan de Minister van Financiën op grond van de wet Hof die inmiddels door de Tweede Kamer is aangenomen, een sanctie opleggen aan de overheidslaag die een overschrijding van de EMU norm veroorzaakt. De minister heeft echter aangegeven dat door het planningsoptimisme van de decentrale overheden, hij niet verwacht dat de EMU-norm daadwerkelijk overschreden wordt.

Bijlage 7. Aan arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

Voor verplichtingen die aan jaarlijks terugkerende arbeidskosten van een vergelijkbaar volume zijn verbonden schrijft het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV) voor, dat een structurele begrotingspost wordt opgenomen. Dit heeft erin geresulteerd, dat voor de volgende verplichtingen een structurele begrotingspost is opgenomen:

- Wachtgelden en reeds ingegane pensioenen Gedeputeerde Staten leden en hun nabestaanden: € 561.800,- opgenomen in programma 1, beleidsveld 1.2 Gedeputeerde Staten.
- Lasten voormalig personeel. De structurele begrotingspost bedraagt € 300.000,- en is opgenomen in programma 6, beleidsveld 6.1 Mensen.
- Frictiepost personeel. De structurele begrotingspost bedraagt € 255.000,- en is opgenomen in programma 6, beleidsveld 6.1 Mensen.

We kennen een voorziening voor waardeoverdracht pensioenen GS leden. Gedeputeerden die na 1 januari 1998 afgetreden zijn, hebben het recht om hun opgebouwde pensioen over te dragen aan een pensioenfonds. Op pensioenoverdrachten kan ook een beroep worden gedaan door gedeputeerden die voor 1 januari 1998 zijn afgetreden. Waardeoverdracht van pensioen is niet meer mogelijk wanneer het pensioen is ingegaan. Jaarlijks wordt een herberekening gemaakt voor de op handen zijnde overdracht van de pensioenen aan het ABP. De omvang van de voorziening bedraagt per 31 december 2021 € 7.964.000,-

Hieronder staan de structureel in de begroting opgenomen bedragen.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2022	2023	2024	2025	2026
Wachtgelden en pensioenen Gedeputeerde Staten	562	579	579	579	579
Wachtgelden voormalig personeel	300	300	300	300	300
Frictiepost personeel	255	255	255	255	255

Bijlage 8. Uitgangspunten begroting 2023

Gronden van de ramingen

De cijfers over het jaar 2021 hebben betrekking op de cijfers uit de jaarstukken 2021 zoals door PS vastgesteld op 22 juni 2022. De voor 2022 en volgende jaren vermelde bedragen zijn inclusief de besluitvorming van de Staten tot en met 1 juli 2022 en de doorwerking van de begrotingswijzigingen van voorgaande jaren.

Uitgangspunten van de ramingen:

Onderwerp	2022	2023
<i>Inflatievergoeding</i>		
Loonstijging provincie	1,50%	3,60%
Prijsstijging provincie	1,40%	3,00%
Loon- en prijsstijging gesubsidieerde instellingen	1,45%	3,30%
IBOI vergoeding RSP projecten	1,90%	5,20%
Indexering langlopende projecten	0,00%	0,00%
Parkeervoorziening provinciehuis (vast percentage)	2,50%	2,50%
Indexering exploitatiekosten openbaar vervoer	1,69%	5,25%
<i>Rendementsderving</i>		
Toevoegingen verplichte rente aan voorzieningen/overlopende passiva	0,03%	0,90%
Rentetoerekening bij inzet extra middelen	0,20%	0,82%

Toelichting op de uitgangspunten

Algemeen

Door geopolitieke ontwikkelingen zien we een toename in de ontwikkeling van de inflatie voor zowel 2022 als in de jaren erna. Daarom is ervoor gekozen af te wijken van de werkwijze van voorgaande jaren. De indexering werd normaliter voor het merendeel gebaseerd op de septembercirculaire t-1. Vanwege de onzekerheden rondom de ontwikkelingen van de inflatie is er voor gekozen de indexcijfers vanaf 2023 te ontlenen aan de meest recente gegevens van de het CPB (maart 2022).

Voor wat betreft de baten is er in het licht van voorgaande voor gekozen de toegepaste voorzichtigheidsmarges op het accres (2022: 2% en vanaf 2023: 1%) los te laten. Dit in de veronderstelling dat door de inflatie het merendeel van het accres conform de septembercirculaire wordt gerealiseerd.

Inflatievergoeding

Loonstijging provincie

De huidige cao had een looptijd tot en met 31 december 2021. In de huidige begroting (2022) is een indexatie meegenomen van 1,5 % (gebaseerd op de prijsindex loonvoet sector overheid zoals opgenomen in de septembercirculaire 2020). Voor de jaren 2023 t/m 2026 wordt de loonstijging gebaseerd op de prijsindex loonvoet sector overheid zoals opgenomen in de kerngegevens tabel van het CPB (maart 2022). Voor 2027 en verder worden de salarissen geraamd conform de ontwikkeling van het accres (+2,4%). Voor de CAO 2022 ligt er een concept onderhandelingsakkoord waarmee GS heeft ingestemd. Definitieve besluitvorming hierover verwachten wij dit najaar. De financiële gevolgen van dit concept onderhandelingsakkoord vallen hoger uit dan waarmee in de begroting rekening is gehouden. Of en op welke wijze deze effecten in de meerjarenbegroting worden verwerkt, wordt meegenomen bij de 2e bestuursrapportage en/of de septembercirculaire 2022.

Prijsstijging provincie

De raming van de nominale ontwikkeling goederen en diensten is gebaseerd op de prijsstijging van het bruto binnenlands product conform de kerngegevens tabel van het CPB (maart 2022). Voor het jaar 2023 bedraagt deze 3,0%.

Bij de begroting 2018 is besloten om deze index ook weer van toepassing te verklaren op (groot) onderhoud wegen en vaarwegen. Daarbij is afgesproken om periodiek (elke 4 jaar) te herijken of deze indexering afgeweken heeft van de CBS index grond, weg- en waterbouw 42/43 Grond, weg- en waterbouw. In dat geval zal voorgelegd worden om de onderhoudsbudgetten te verhogen. Onder voorbehoud van de tijdige beschikbaarheid van de gegevens wordt deze herijking bij de 2e berap 2022 uitgevoerd.

Loon- en prijsstijging gesubsidieerde instellingen

Bij de gesubsidieerde instellingen wordt voor de prijsinflatie rekening gehouden met de eerder genoemde 3,0% (goederen en diensten) en de geraamde loonstijging provincie van 3,6%. Het gemiddelde van beide percentages (3,3%) vormt de indexatie, omdat deze partijen zowel met prijsstijgingen van goederen en diensten als van personele kosten te maken hebben.

Bij enkele instellingen worden de richtlijnen van de begroting voor de indexering niet standaard gevolgd aangezien hierover andere afspraken zijn gemaakt. Het gaat hier om de volgende instellingen:

- SNN
- Noordelijke Rekenkamer
- Fumo
- Marrekrite
- Tresoar
- Fryske Akademy
- IPO- Omgevingsberaad waddengebied/wadlopen/servicepunt waddengebied

In de begroting is voor deze instellingen voornamelijk rekening gehouden met het hierboven beschreven prijsstijgingspercentage van 3,3%.

IBOI vergoeding RSP projecten

RSP gelden voor de infrastructurele projecten zijn de afgelopen jaren eerder uitgekeerd door het rijk dan dat qua kasritme benodigd was voor de RSP projecten. Hierdoor wordt over deze gelden geen inflatie meer vergoed. Om dit te compenseren wordt een inflatievergoeding toegekend over het nog niet bestede saldo van de RSP(infra)gelden. Het percentage dat hierbij gehanteerd wordt, is gebaseerd op het IBOI percentage zoals opgenomen in de kerngegevensstabel horende bij de maartraming 2022 van het CPB. Het meest actuele cijfer is hiermee de IBOI over 2022 van 5,20%.

Indexering langlopende projecten

Bij langlopende projecten is het gebruikelijk om deze te ramen met de prognose einde werk. Vandaar dat hier geen indexering meer plaatsvindt.

Parkeervervoering provinciehuis

Voor de parkeervervoering provinciehuis is de indexering op 2,50% vastgesteld vanaf het moment van ingebruikname hiervan.

Indexering exploitatiekosten openbaar vervoer

In de overeenkomsten met de vervoerders is vastgelegd dat deze de LBI (Landelijk Bijdrage Index) index toegekend krijgen. Deze indexering zal afwijken van de door ons bepaalde indexering.

Het percentage dat hierbij gehanteerd wordt, is gebaseerd op de raming 2022 (voorlopige raming LBI 2022, bus diesel), zijnde 5,25%. Bij de 1e berap zal deze voor het jaar zelf bijgesteld worden op basis van de definitieve index van het voorgaande jaar.

Rente/Rendement

Toevoeging rente aan voorzieningen/overlopende passiva

Voor de toerekening van rente aan de voorzieningen/overlopende passiva daar waar dat verplicht wordt gesteld sluiten wij aan bij het gemiddelde rentepercentage van de 10- en 5-jaars Nederlandse staat (op basis van de forwardcurve). Waar deze verplichting niet aanwezig is, worden voorzieningen niet geïndexeerd. De hoogte van voorzieningen is afhankelijk van de onderbouwing van de betreffende voorziening. Deze onderbouwing bepaalt het niveau van de voorziening.

Rentetoerekening bij inzet extra middelen

Indien extra middelen ingezet moeten worden voor projecten die nog niet in de begroting zijn opgenomen, waardoor aanspraak gemaakt wordt op onze liquide middelen, dan brengen wij daar met ingang van 2020 de 10-jaars IRS-rente op basis van de forwardcurve, met een minimum van 0%, voor in rekening.

In het geval dat wij substantiële bedragen vooruit ontvangen van derden en daaraan rendement wordt toegerekend, dan hanteren wij daarvoor het dan geldende rentepercentage van schatkistbankieren.

Overige

Externe tarieven 2023

Jaarlijks worden de externe tarieven berekend op basis van de normbedragen en een opslag voor de bedrijfsvoeringskosten. Deze tarieven worden jaarlijks door het college vastgesteld.

Provinciefonds

De raming van het Provinciefonds is gebaseerd op de meicirculaire 2022, hierin is de laatste actualisatie van het accres verwerkt. Vanwege de fluctuaties van het accres houden we normaal gesproken meerjarig voorzichtigheidshalve rekening met een 1%-punt lager accres dan vermeld in de circulaire. Bij hoge pieken in het geraamde wordt voorzichtigheidshalve rekening gehouden met een 2%-punt lager accres. Dit laatste is van toepassing op het accres van 2022-2025. Vanaf 2026 stellen wij het accres gelijk aan de indexering die is toegepast op de structurele budgetten (conform de uitgangspunten bij de begroting). Daarmee lopen de baten en lasten gelijk op in de meerjarenbegroting.

De decentralisatie uitkeringen voor 2023 en verder zijn conform de meest actuele cijfers in de meicirculaire 2022 begroot.

Opcenten motorrijtuigenbelasting

Het aantal opcenten voor 2023 is bepaald op 87,0 punten. Dit aantal punten is vastgesteld n.a.v. het besluit bij de begroting 2018 om de opcenten m.i.v. 2020 structureel met € 10 mln. te verlagen. In het bestuursakkoord is bovendien vastgelegd dat de automatische inflatiecorrectie op de opcenten 4 jaar (t/m 2023) buiten werking wordt gesteld.

De raming van de opbrengst uit de opcenten motorrijtuigenbelasting is gebaseerd op de realisatie van 2021. De realisatiecijfers van het wagenpark zijn geactualiseerd aan de hand van de opgaaf van de belastingdienst per ultimo 2021. De indexering voor 2024 en verder is gebaseerd op de ontwikkeling van het bbp conform de septembercirculaire provinciefonds 2021.

Bijlage 9. Voorstellen kadernota 2023

(bedragen x €
1.000,-)

Programma	Voorstel	Totaal (2023-2026)	Capaciteit	Totaal excl. capaciteit	2023	2024	2025	2026
1	<i>Bestuur</i>							
	M4 Versterking duurzame en economische ontwikkelingen Waddengebied	150		150	150	0	0	0
	Verkiezingen 2023	150		150	150	0	0	0
3	<i>Omgeving</i>							
	ANLB additioneel cofinanciering	8.200		8.200	1.100	1.100	1.100	4.900
	Grutto aanvalsplan cofinanciering	3.700		3.700	476	476	677	2.071
4	<i>Economie</i>							
	M10 Financiering ICD	880		880	0	440	440	0
	M5 Beleefcentra en rondgangen bij Friese bedrijven	750		750	750	0	0	0
5	<i>Mienskip</i>							
	M16 Regenboogbeleid	100	40	60	30	30		
	M2 Skoalkeatsen	40		40	40	0	0	0
	M6 Sichtberens Frysk en streektalen	700		700	350	350	0	0
6	<i>Bedrijfsvoering</i>							
	Digitaliseringsstrategie 2022-2026	10.400	1.300	9.100	1.300	2.600	2.600	2.600
	Digitaliseringstrategie Subsidiezaken	1.200	350	850	850	0	0	0
	M3 Traineeprogramma statushouders	1.500	1.500	0				
	Omgevingswet	1.500	1.500	0				
7	<i>Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien</i>							
	Cofinanciering EFRO EZ/Interreg/MIT/JTF ev	3.450		3.450	3.450	0	0	0
	GLB-NSP cofinanciering	9.800		9.800	4.900	4.900		
	Totaal voorstellen	42.520	4.690	37.830	13.546	9.896	4.817	9.571

Noot 1: in de tabel zijn de aangenomen moties opgenomen. Deze zijn herkenbaar aan de M aan het begin van de omschrijving.

Noot 2: in de tabel zijn de effecten voor 2023-2026 opgenomen. Een deel van de voorstellen kent echter saldo in 2022 en/of in de jaren ná 2026.

Bijlage 10. Subsidiestaat begroting 2023

Inleiding

De provincie mag volgens de hoofdregel van artikel 4:23, eerste lid Algemene wet bestuursrecht (Awb) slechts een subsidie verstrekken op grond van een wettelijk voorschrift dat regelt voor welke activiteiten subsidie kan worden verstrekt. De Algemene subsidieverordening provincie Fryslân 2013 (hierna: ASV) is een door Provinciale Staten vastgesteld wettelijk voorschrift dat beleidsmatige en budgettaire buitengrenzen formuleert met betrekking tot de subsidieverstrekking. De ASV heeft de volgende subsidies benoemd: projectsubsidies, boekjaarsubsidies en incidentele subsidies. Omdat in de ASV niet de subsidiabele activiteiten zijn geregeld vormt de ASV geen wettelijke grondslag op basis waarvan subsidie verstrekt kan worden in de zin van de Awb. Artikel 4:23, derde lid, aanhef en onder c Awb biedt in deze uitkomst. Dit artikel maakt een uitzondering op de hoofdregel die een wettelijke grondslag vereist, indien de begroting de subsidieontvanger en het bedrag waarop de subsidie ten hoogste kan worden vastgesteld vermeldt. Daarnaast worden in het zelfde artikel, derde lid onder d, incidentele subsidies uitgezonderd van de hoofdregel mits deze voor ten hoogste vier jaren worden verstrekt.

Om te voldoen aan de vereisten gesteld in artikel 4:23, derde lid Awb zijn in de subsidiestaat de boekjaarsubsidies opgenomen, de projectsubsidies die voor meer dan vier jaar verstrekt worden zonder wettelijke grondslag en incidentele subsidies zonder wettelijke grondslag, waarvan nu reeds bekend is dat ze in 2023 verstrekt zullen worden. Omdat aanvragen voor incidentele subsidie gedurende het gehele jaar binnen kunnen komen, kan er bij de beide bestuursrapportages evt. aanpassing en aanvulling van de subsidiestaat aan PS voorgelegd worden, zodat ook voor die subsidies de wettelijke grondslag geregeld is.

Boekjaarsubsidies

In de ASV is bepaald dat de provincie op aanvraag aan een privaatrechtelijke rechtspersoon met volledige rechtsbevoegdheid een boekjaarsubsidie kan verstrekken. Een boekjaarsubsidie wordt per kalenderjaar verstrekt voor een periode van maximaal vier aaneengesloten jaren, waarbij de hoogte van de subsidiebedrag gerelateerd kan zijn aan een bepaald niveau van activiteiten. NB. De instellingen die de musea- en kunstinfrastructuur vormen, zijn niet op de subsidiestaat terug te vinden, omdat deze instellingen de wettelijke grondslag van hun boekjaarsubsidie ontleen aan de regeling Musea en kunstinfrastructuur die in het voorjaar van 2020 open heeft gestaan en in juni 2020 tot besluitvorming heeft geleid voor de periode 2021-2024.

Subsidiestaat

De in deze subsidiestaat opgevoerde bedragen zijn ontleend aan de begroting 2023. In de gepresenteerde bedragen is ook rekening gehouden met tijdelijke aanvullingen, ook al worden die uit andere budgetten bekostigd. Daarnaast wordt rekening gehouden met de loon- en prijsstijging gesubsidieerde instellingen zoals opgenomen in de uitgangspunten begroting (bijlage 8). Voor de begroting 2023 is deze op 3,3% gesteld.

Prg.	Bel. Veld	Subsidieontvanger	Doelstelling	Bedrag Begroting 2023 (x € 1.000)	Toelichting
1	2	Stichting Veteranendag Friesland	Organisatie jaarlijkse provinciale veteranendag	34	
1	5	Nationale Ombudsman		5	€ 4.800 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
2	4	ROCOV	ROCOV Fryslân komt op voor de belangen van de reizigers in het openbaar vervoer in Fryslân. Iedere provincie in Nederland heeft een ROCOV. De basis voor deze overleg- en adviestaak is vastgelegd in de Wet Personenvervoer 2000. Het werk van ROCOV Fryslân bestaat uit het voeren van overleg met de provincie en met de vervoerbedrijven en het geven van adviezen aan deze partijen over allerlei kwaliteitsaspecten van het openbaar vervoer in Fryslân. ROCOV Fryslân is een onafhankelijke stichting. De stichting wordt gerund door vrijwilligers.	44	€ 43.300 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
3	1	Bond van Friese Vogelwachten	Het bevorderen van agrarische natuur- en landschapsbeheer door ondersteuning van agrarische natuurverenigingen (ANV's), door stimulering van samenwerking met andere maatschappelijke organisaties en door advisering van de overheid. Begeleiding en professionalisering ANV's en gebiedscoördinatoren. Kennisuitwisseling ANV's en gebiedscoördinatoren. Organiseren weidevogelkennisdag. Opzetten registratiesysteem weidevogelmonitoring samen met de BFW.	158	€ 157.600 per jaar voor de jaren, 2023 en 2024
3	1	Faunabeheereenheid budgetsubsidie	Het beheer van inheems beschermde diersoorten en het voorkomen van belangrijke schade aan landbouwgewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren of schade aan de fauna.	315	Tijdelijk € 314.400 per jaar t/m 2023
3	1	Friese Milieu Federatie	Samenwerken en uitvoering agenda herstel Biodiversiteit	241	Voor het jaar 2023
3	1	Gemeente Leeuwarden	Samenwerken en uitvoering agenda herstel Biodiversiteit	65	Voor het jaar 2023
3	1	It Fryske Gea	De vereniging It Fryske Gea heeft als doel de biodiversiteit in Fryslân te behouden, te herstellen en te ontwikkelen, en de (cultuurhistorische) monumenten, die deel uitmaken van een natuurgebied of natuurwaarden bezitten of landschappelijk van belang zijn, te behouden. It Fryske Gea streeft naar natuurbescherming in brede zin. Zij doet dit ondermeer door het gericht beheren van haar terreinen	895	€ 894.400 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
3	1	IVN consulentenschap Fryslân	In de transitie van natuur en milieu educatie (NME) en het uitvoering geven aan het Akkoord Fan Earnewâld, een samenwerkingsafpraak van alle natuurorganisaties en de provincie op het gebied van NME, vervult IVN een voortrekkersrol. Via bijeenkomsten, arrangementen, trainingen en workshops nodigt IVN beroepskrachten en vrijwilligers uit om mee te gaan in deze transitie, zodat NME als een deskundige organisatie ingezet wordt bij het betrekken van (school)kinderen, jongeren en volwassenen bij hun leefomgeving. IVN zet zijn kennis en ervaring in om mensen met hoofd, hart en handen de leefomgeving te laten ervaren en waarderen.	402	€ 201.800 per jaar voor de jaren 2023 en 2024. Tijdelijk extra € 200.000 voor 2023.
3	1	IVN	Samenwerken en uitvoering agenda herstel Biodiversiteit	161	Voor het jaar 2023
3	1	Kening	Samenwerken en uitvoering agenda herstel Biodiversiteit	135	Voor het jaar 2023
3	1	Stichting Nationaal Park De Alde Feanen	Basisfinanciering NP De Alde Feanen	116	€ 115.200 per jaar voor de jaren 2023 en 2024.
3	1	Beheerstichting Nationaal Park Schiermonnikoog	Basisfinanciering NP Schiermonnikoog	116	€ 115.200 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
3	1	St. Landschapsbeheer Friesland	Het LBF heeft als oogmerk het behoud en versterking van het Friese landschap in al haar facetten alsmede soortenbescherming. Hiervoor ontvangt LBF jaarlijkse een budgetsubsidie uit de	277	€ 276.500 per jaar voor de jaren 2023 en 2024

			provinciale middelen en was een doeluitkering van het rijk via het ILG opgenomen. Deze laatste is als gevolg van het Natuurakkoord weggefallen vanaf 2013		
3	1	Vereniging Noardlike Fryske Wâlden	Bevorderen van het behoud, beheer, draagvlak en bekendheid van de waarden van het Nationaal Landschap Noardlike Fryske Wâlden	53	€ 53.000 per jaar voor de jaren 2023 en 2024.
3	1	Stichting Erfgoed Natuur en Landschap	Bevorderen van het behoud, beheer, draagvlak en bekendheid van de waarden van het Nationaal Landschap Súdwest Fryslân	53	€ 53.000 per jaar voor de jaren 2023 en 2024.
3	3	Friese Milieu Federatie	De werkzaamheden van de functionarissen van de St. Friese Milieufederatie vormen een nuttige aanvulling op de eigen provinciale bemoeienissen met milieuaangelegenheden, mede gelet op de eigen invalshoek van waaruit de stichting deze aangelegenheden benadert. Voorts is het vanuit een oogpunt van subsidiëring gewenst om bij een veelheid van milieu- en natuurbeschermingsorganisaties in de provincie met één centraal adres te maken te hebben.	417	€ 416.100 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
3	5	Samenwerkingsagenda Us Kooperaasje	Basisfinanciering	160	
3	5	Gemeente Terschelling	Ontwikke fase Aquathermieproject Terschelling	225	
4	1	Aeres groep	Cofinanciering RIF aanvraag Biologische landbouw	50	
4	1	Vereniging Circulair Fryslân (VCF)	Het structureel ondersteunen van de vereniging in haar activiteiten om de circulaire economie in Fryslân aan te jagen.	269	€ 268.600 voor 2023
4	1	Innovatiecluster Drachten	Bestemd voor het projectplan 2023-2025. Het Innovatiecluster Drachten (ICD) bestaat uit 23 bedrijven in Noord Nederland, met 4.300 medewerkers, die landelijk en internationaal opereren, met het zwaartepunt in Drachten. De bedrijven maken allemaal deel uit van de hoogtechnologische maakindustrie, één van de kurken van de Nederlandse economie. De bedrijven leveren een stevige bijdrage aan de regionale economie met (hoogwaardige) werkgelegenheid, innovatiekracht en economische en maatschappelijke waarde. Het ICD neemt een belangrijke plaats in de triple helix (overheid-ondernemers-onderwijs) door het bieden van een groot aantal stageplaatsen, onderwijs- en onderzoeksfaciliteiten voor opleidingen op mbo-, hbo- en universitair niveau. Voor de continuïteit van de programma's van het ICD is het belangrijk dat de provinciale bijdrage meerjarig wordt vastgelegd.	1.320	€ 1.320.000 voor de jaren 2023-2025 (€ 440.000 per jaar)
4	1	IPF Basisorganisatie	Innovatiepact Fryslân – basisorganisatie is de verbinder tussen de Triple Helix organisaties in Fryslân. Vanuit dit platform worden kansen gesignaleerd en geagendeerd.	200	Tijdelijk € 200.000 per jaar t/m 2023
4	1	Van Hall Larenstein	Associated Degree Marien ondernemen om te komen tot een transformatie van de bestaande economie naar duurzaam marien in de Noord- en waddenzee	150	No en Moarn II
4	1	RUG	Covid heeft laten zien dat er nieuwe vaardigheden nodig zijn binnen MKB en overheid. Daarvoor worden de leergangen kunstmatige intelligentie, ransom resilience en digitaal leiderschap ontwikkeld waar op basis van wetenschappelijke inzichten de combi wordt gemaakt met de dagelijkse praktijk binnen organisaties.	365	No en Moarn II
4	1	VCF (Vereniging Circulair Friesland)	Projecten gericht op bewustwording en implementatie van het thema circulariteit en de SDG's.	235	No en Moarn II
4	2	IPF YNBusiness	Ynbusiness is er om ondernemers actief te benaderen en in de 1e lijn te helpen bij het realiseren van groei en ambitie	350	Tijdelijk € 350.000 per jaar t/m 2023
4	3	Friesland College	Interresseren van meer mensen voor een technisch beroep	80	No en Moarn II
4	3	ROC Friese Poort	De digitale weerbaarheid verbeteren van Friese mkb-bedrijven, culturele organisaties en	250	No en Moarn II

			maatschappelijke ondernemingen als gevolg van versnelde digitalisering in Coronatijd.		
4	4	De Friese Export Club	Professionaliseren van de dienstverlening Friese Export Club	40	
4	4	Afvalsturing Friesland N.V.	Het uitbreiden van de activiteiten van het Nationaal Testcentrum Circulaire Plastics (NTCP)	63	€ 62.500 als eenmalige bijdrage voor 2022/2023
4	4	Coöperatieve WTC Noord Nederland	Basisfinanciering noordelijke internationale samenwerking	75	€ 50.000 per jaar voor 2023
4	5	IPF Dagrecreatieve Netwerken	Het via Innovatiepact Fryslân uitvoeren van het jaarprogramma Dagrecreatieve netwerken 2023 met als doel het vindbaar, beleefbaar en boekbaar maken van dagrecreatief aanbod.	375	€ 375.000 per jaar voor 2023
4	5	IPF Toerisme Alliantie Friesland	De TAF is bedoeld als een onderzoek- en experimenteerplatform dat gevraagd en ongevraagd advies geeft aan de verschillende partijen binnen de triple helix die samenwerken in de gastvrijheidssector. Daarnaast heeft de TAF een signaleringsfunctie. De uitwerkingen hiervan worden omschreven in een jaarplan.	269	€ 268.600 per jaar voor t/m 2023
4	5	IPF en/of ondernemerscollectieven	Uitvoering challenges gericht op structuurversterking toeristische sector middels verduurzaming en innovatieve financiering	800	No en Moarn II
4	5	Marrekrite	Het komen tot meer wandelmogelijkheden over boerenland en particulier eigendom	75	€ 75.000 voor 2023
4	5	St. Landelijk Fietsplatform	Beheren van de fietsinfrastructuur. O.a. het beheren van de LF-routes en de routedatabank, in stand houden van een meldsysteem bij problemen bij routes, communicatie rondom de routes en aanspreekpunt in internationaal verband. Daarnaast beheer van de Europese routes (EuroVelo) en het opstellen van een provinciale kennisrapportages	19	€ 18.200 per jaar voor 2023
4	5	St. Merk Fryslân	Merk Fryslân is de regiomarketingorganisatie van de provincie Fryslân die invulling geeft aan een overkoepelende regiomarketingstructuur in de provincie. De stichting werkt primair aan de toeristische marketing en promotie, ondersteunt productontwikkeling en het gastheerschap van Friesland. De Waddeneilanden worden hierbij als apart merk vermarkt. Om de regiomarketing te realiseren, is samenwerking met de ondernemers, gemeenten, provincie en andere stakeholders onontbeerlijk.	2.120	€ 724.500 structureel € 1.250.000 tijdelijk tot en met 2023
4	5	Merk Fryslân	In samenwerking met het Friese bedrijfsleven bezoekerscentra en educatieve rondgangen binnen bedrijven te organiseren om hiermee een waardevolle cross-over te realiseren in relatie met de verschillende beleidsdoelen.	750	€ 750.000 eenmalig voor 2023
4	5	Wandelnet	Beheren van de nationale of landelijke wandelinfrastructuur. O.a. het mogelijk maken om te wandelen door het aanbrengen van bebording, het communiceren over de routes en het beheer wanneer er onvolkomenheden optreden.	45	€ 44.600 per jaar voor 2023
5	1	Friesland College CIOS	Het betreft de activiteiten fierljeppen, zeilen/skûtsjesilen, schaatsen en opleiden buurtsportcoaches	28	€ 27.900 voor de jaren 2023, 2024
5	1	Dambûn Frysk spul	Verhogen deelname aan het Frysk damjen (door jongeren) en bevordering bekendheid van het Frysk damjen in het algemeen	8	€ 7700 voor de jaren 2023, 2024
5	1	Stifting WFD	Professionalisering organisatie	15	Tijdelijk voor 2023
5	1	Fries Sociaal Planbureau	Begeleiding, kadervorming, documentatie, informatie, onderzoek en studie, verbinden van partijen, ondersteuning van gemeenten bij de ontwikkelingen rond de wet maatschappelijke ondersteuning, welzijn nieuwe stijl en aanpalende terreinen.	1.664	€ 1.663.700 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
5	1	Koninklijke Nederlandse Kaatsbond	Verhogen deelname aan het kaatsen (door jongeren) en bevordering bekendheid van het kaatsen in het algemeen.	76	€ 50.100 en tijdelijk € 25.000 extra in 2023 en 2024 voor Us keats takomst
5	1	Koninklijke Nederlandse Kaatsbond	Faciliteren van het kabouterkaatsen, het breder opzetten van het schoolkaatsen door de groepen 3, 4 en 5 daarbij te betrekken, het opzetten van regionale	40	€ 40.000 eenmalig voor 2023

			kampioenschappen en het ontwikkelen van een projectplan voor het breed gebruiken van de mobiele kaatsmuur.		
5	1	Watersportvereniging Sneek (Sneek-week)	De provincie verleent een bijdrage in de organisatiekosten van de Sneekweek	6	€ 5.400 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
5	1	Frysk Ljeppers Boun	Verhogen deelname aan het fierljeppen (door jongeren) en bevordering bekendheid van het fierljeppen in het algemeen.	8	€ 7.700 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
5	1	Rijksuniversiteit Groningen	Leerstoel Bevolkingsdaling en Leefbaarheid. De provincie verleent, samen met de provincies Groningen en Drenthe, een bijdrage aan de bijzondere en tijdelijke leerstoel.	26	€ 26.000 (2023)
5	1	St Doarpswurk	Bevordering van de leefomstandigheden op het platteland. Het bieden van begeleiding, kadervorming, documentatie, informatie en ondersteuning t.b.v. vrijwilligers, verenigingen, dorpshuizen, plaatselijk belang en gemeenten in Fryslân.	678	€ 677.500 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
5	1	Gemeente Leeuwarden	Co-financiering Volkshuisvestingsfonds	750	
5	1	St Foar de neiteam	Verhogen deelname aan het skûtsjesilen (door jongeren) en bevordering bekendheid van het skûtsjesilen in het algemeen.	8	€ 7.700 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
5	1	Stichting Sport Fryslân	Expertisecentrum op het gebied van sport, ter ondersteuning van sportbonden en -verenigingen, gemeenten, onderwijs, instellingen en bedrijven in Fryslân, inclusief aangepast sporten.	708	Structureel € 664.400 Tijdelijk € 25.800 extra in 2023 en 2024 voor Fryske Sport yn dyn Klasse en € 17.800 extra in 2023 en 2024 voor sportprijzen.
5	1	Stichting Sport Fryslân	Project Samen yn Beweging yn Fryslân; het ontwikkelen van een digitaal platform waar vraag en aanbod op het gebied van (amateur)sport en bewegen in Fryslân samenkomt.	45	Aanvraag loopt via het budget sport algemeen
5	1	Topsport Noord	Individuele en collectieve begeleiding en ondersteuning van Friese sporttalenten. Topsportprogramma's van verschillende sportdisciplines.	349	€ 348.300 ook voor de jaren 2023 en 2024. € 28.700 Topsport Noord. € 319.600 voor Centrum voor topsport onderwijs CTO Heerenveen
5	2	Restauratie Opleiding Noord (ROP)	Stimuleren/zoeken van leerlingen voor het restauratieambacht bij monumenten (samenwerking drie Noordelijke Provincies)	10	€10.000 per jaar voor de jaren 2023,2024
5	2	Explore the North	Een stevige fundering neerzetten voor het taalproductiehuis	150	€ 150.000 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
5	2	Fers (voorheen Bibliotheekservice Fryslân)	Het leenverkeer van Friestalige boeken bevorderen. De dekking vindt plaats uit de rijksbijdrage voor de bevordering van de Friese taal en cultuur. Ook voert Bibliotheekservice Fryslân de taken uit van het voormalige Anna Blamanhus: ontsluiting archiefinspectie. En het Tomke-project ter bevordering van Frysk lezen.	3519	€ 3.518.800 per jaar voor de jaren 2023 en 2024.
			Utfiering jaan oan de realisasjeplannen fan de ûnderwiissectoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellingen foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêr binnen't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne.		Waarvan voor: * Tomke: € 30.800 (p.j.) * LêsNo: € 25.200 (p.j.) * Taalplan: € 52.200 (p.j.)
5	2	FERS	Aanpak laaggeletterdheid bij kwetsbare groepen die door Covid extra hard zijn geraakt. Dit is in samenwerking met AMR, gemeenten, leerwerkloket	82	No en Moarn II
5	2	Museumfederatie Fryslân	De instelling levert ondersteuning aan de kleine musea en oudheidskamers. Daarnaast t/m 2024 ook projectleiding en -coördinatie van de activiteitenweek 'Help pake en beppe de vakantie door'.	224	€ 223.400 per jaar voor de jaren 2023 en 2024. Inclusief tijdelijke subsidie € 15.000 per jaar t/m 2024 (Pake & Beppe-project)
5	2	Stichting Fries Productiehuis - Popcultuur (Popfabryk)	Kultuer Kollektif, als invulling van de OCW-matchingsregeling 'Verbreiding en Vernieuwing'	172	Voor de jaren 2022-2024 uit de OCW-middelen
5	2	Stichting Fries Productiehuis Popcultuur (Popfabryk)	Platform Popcultuur Fryslân, als invulling van de OCW-matchingsregeling 'Verbreiding en Vernieuwing'.	162	Voor de jaren 2022-2024 uit de OCW-middelen.

5	2	Stichting Tsjerkepaad	Verzorgen en bekendmaken van openstelling en evenementen in honderden Friese kerkgebouwen op de zaterdagen in de zomermaanden.	17	€ 16.100,- per jaar voor de jaren 2023 en 2024
5	2	St. Alde Fryske Tsjerken	Beheer en behoud van de bij de stichting in bezit zijnde monumentale kerken.	297	€ 296.100,- per jaar voor de jaren 2023 en 2024
5	2	St. De Fryske Mole	Beheer en behoud van de bij de stichting in bezit zijnde monumentale molens.	111	€ 110.800,- per jaar voor de jaren 2023 en 2024
5	2	St. Het Fries Museum	It Frysk Museum is it sintrale kultuerhistoarysk museum foar de hiele provinsje en levert as sadanich in wezenlike bydrage ta fermeardering fan de kennis dy't foar it ferline tigewichtich is. Dit bedrach is ornearre foar oankeap fan Fryske wurken.	45	€ 45.000 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
5	2	St. Keunstwurk – KEK PO	Voor het programma Kultuuredukaasje mei Kwaliteit; een landelijke regeling (Cultuureducatie met Kwaliteit) van het FCP. Dit programma heeft als doel om programma's op terrein van cultuureducatie in het primair onderwijs (PO) te ontwikkelen en te borgen. Het programma zet in op deskundigheidsbevordering, ondersteuning van scholen en culturele aanbieders. Daarnaast zet het in op vakoverstijgend werken (onder andere de verbinding tussen taal en cultuur) via de zogenaamde 'meimakers'.	434	Per jaar voor 2023 en 2024
5	2	St. Keunstwurk – KEK VO	Het plan cultuureducatie Voortgezet Onderwijs (VO) wil meer scholen dan in de vorige periode bereiken. In het nieuwe plan worden ongeveer 70 VO scholen bereikt. Dit streven naar een groter bereik van VO-scholen sluit goed aan bij de ambities van de Provincie Fryslan om ieder kind in aanraking brengen met kunst en cultuur. Een vierjarige projectsubsidie past bij deze ambitie en borgt continuïteit.	288	Per jaar voor 2023 en 2024
5	2	St. Keunstwurk – Basisorganisatie	<ul style="list-style-type: none"> • Het stimuleren van cultuurparticipatie door ondersteuning van het amateurkunstenveld; • Het stimuleren van de verbinding tussen cultuur en het sociaal domein, waaronder zorg om tot een groter bereik van cultuurparticipatie te komen en • Het vergroten van kennis en professionalisering binnen het amateurkunstenveld onder meer vanuit de landelijke regeling gericht op cultuurparticipatie. <p>Bij de steunfunctie legt de provincie de nadruk op drie taken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Informatievoorziening - Deskundigheidsbevordering - Netwerkvorming en collectieve activiteiten 	1.073	Per jaar voor de jaren 2023 en 2024
5	2	Keunstwurk	Uitvoeringskosten van het programma Kultuuredukaasje mei Kwaliteit (KEK)	210	Per jaar voor de periode 2022-2024.
5	2	Keunstwurk	<i>Fulkaan</i> Het talentontwikkelingsprogramma Fulkaan richt zich op klassieke muziek en HaFaBra. De focus ligt op jongeren. Het biedt ook toekomstperspectief aan de betrokken coaches, sluit aan op maatschappelijke thema's zoals eenzaamheid onder jongeren door corona en heeft aandacht voor nieuwe, hybride lessen presentatievormen.	125	Waarvan € 50.000 vanuit No en Moarn II.
5	2	St. Lf2028	Organiseren van de Triënnale 2022 en voorbereiden Triënnale 2025.	1.000	PS heeft op 16-2-2022 besloten tot verhogen bedrag 2022 naar max. € 3 miljoen en voor het jaar 2023 daardoor max. € 1 miljoen.
5	2	St. Monumentenwacht Friesland	Inspectie van de bij de Monumentenwacht aangesloten monumenten.	294	€ 293.100 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
5	2	St. Steunpunt Monumentenzorg Friesland	Onbetaalde dienstverlening voor gemeenten, monumentenorganisaties en particulieren op het gebied van monumentenzorg, waaronder herbestemming, archeologie en cultuurhistorie. Het bieden van een platformfunctie voor de monumentenzorg. Onder deze subsidie valt ook de € 15.300 die jaarlijks beschikbaar is voor de vrijwilligersorganisaties. St. Steunpunt	206	€ 205.100 per jaar voor de jaren 2023 en 2024

			Monumentenzorg stelt dit budget beschikbaar aan deze organisaties.		
--	--	--	--	--	--

5	2	Fries Jeugdorkest	Jonge musici (leeftijd 12-24 jaar) uit Friesland een podium te bieden om in een orkest met symfonische bezetting plezier te beleven aan samen muziek maken, streven naar professionele kwaliteit en bijzondere talenten door laten groeien naar het conservatorium.	17	Tijdelijk € 17.000 per jaar t/m 2024
5	2	We the North	Uitvoering geven aan het tussen OCW en We the North afgesloten cultuurconvenant 2021-2024. In het convenant zijn afspraken vastgelegd ten aanzien van afstemming van cultuurbeleid op landelijk, regionaal en lokaal beleid en van het ontwikkelen van een ontwikkelagenda voor Noord-Nederland/We the North.	100	Tijdelijk € 100.000 per jaar t/m 2024
5	2	Bevrijdingsfestival	Organisatie Fries Bevrijdingsfestival	45	Structureel per jaar
5	2	CityProms	Co-financiering voor hun toekenning uit het Fonds Cultuurparticipatie	53	€ 52.400 per jaar voor de periode 2022-2024
5	2	DeDansDivisie	Uitvoeren van het project Dans op Recept om de actieve cultuurdeelname en toegankelijkheid van cultuur te vergroten (cofinanciering bij het Fonds Cultuurparticipatie)	102	Tijdelijk € 101.500 per jaar voor 2022 t/m 2024
5	2	Stichting Friesland Pop	Uitvoering van activiteiten op het gebied van ondersteuning van en talentontwikkeling in de Friese popcultuur	168	Tijdelijk € 167.800 per jaar voor 2023 t/m 2024
5	2	Natuurmuseum	Het natuurmuseum levert een wezenlijke bijdrage aan de vermeerdering van de kennis van de natuur. Het werkgebied van het museum omvat de gehele provincie Friesland. Behoudt van het Frysk erfgoed en het vertellen van het verhaal van Fryslân.	150	Tijdelijk t/m 2024
5	2	Scheepvaartmuseum	Het Fries Scheepvaartmuseum levert een wezenlijke bijdrage aan het vermeerderen van kennis over de historie van de Friese scheepvaart en zaken die daarmee samenhangen. Behoudt van het Frysk erfgoed en het vertellen van het verhaal van Fryslân.	50	Tijdelijk t/m 2024
5	2	Fries Landbouwmuseum	Het museum levert een wezenlijke bijdrage aan de vermeerdering van kennis over een typische Friese bedrijfstak: de landbouw. Behoudt van het Frysk erfgoed en het vertellen van het verhaal van Fryslân.	210	Jaarlijks tijdelijk t/m 2024
5	2	Oranjewoud Festival	Matching van de toekenning van het Fonds Podiumkunsten	22	€ 21.500 Extra per jaar voor de periode 2022-2024
5	2	Stichting Sense of Place	Instandhouding basisorganisatie Sense of Place om projecten op het gebied van landschapskunst uit te voeren die bijdragen aan het versterken van cultuurtoerisme, leefbaarheid en de gebiedskwaliteit langs de Waddenkust	150	Tijdelijk € 150.000 per jaar voor 2022 t/m 2023
5	2	Welcome to the Village	Matching van de toekenning van het Fonds Podiumkunsten	53	€ 52.400 Extra per jaar voor de periode 2022-2024
5	2	LF2028	Over de Drempel. Doel van bijdrage is de organisatie te verzelfstandigen (zit nu onder LF2028) zowel organisatorisch als financieel. Over de Drempel is een methode om eenzaamheidsproblematiek aan te pakken doormiddel van o.a. culturele projecten. Het is de wens om deze methode provincie breed uit te zetten. Dit vraagt om een nieuwe organisatievorm, een professionaliseringslag en een gedegen plan van aanpak.	40	No en Moarn II herstellpakket
5	2	Fers	Leen een Fries. Doel van bijdrage is de organisatie zowel organisatorisch als financieel te verzelfstandigen. Leen een Fries is een platform waarmee mensen elkaar kunnen ontmoeten en naar elkaar kunnen luisteren. De organisatie kan op veel enthousiasme rekenen bij de partners en wil verder groeien. Dit vraagt om een nieuwe organisatievorm, een professionaliseringslag en een gedegen plan van aanpak.	150	No en Moarn II herstellpakket
5	2	CineNord	Onderzoek naar de Filmindustrie (New Noardic Wave). Door de coronacrisis zijn de streamingdiensten exponentieel gegroeid, de vraag naar content is groter dan het aanbod. Daarnaast komt er door o.a. een nieuwe belastingregel van 5% op streamingdiensten een stroom aan financiële middelen (die ook regionaal ingezet moeten worden). Dit creëert kansen voor de filmindustrie, ook in Fryslân. In Fryslân hebben wij een aantal	50	No en Moarn II herstellpakket

			goedlopende bedrijven (bv Faber), instellingen en opleidingen. New Noardic Wave gaat onderzoeken waar de kansen liggen en wat er nodig is om te excelleren (welke instrumenten zijn er nodig en welke middelen passen daarbij).		
5	2	Stormram	Stormram. Stormram is een reizend theaterprogramma in Noord-Nederland en is opgericht door vijf jonge en opkomende theatergezelschappen. Aanleiding is dat theaterprogrammeurs terughoudend zijn met het boeken van jonge en 'onbekende' talenten. Door onder de naam Stormram te opereren krijgen de jonge gezelschappen toch een voet tussen de deur. De programmeurs vinden het programmeren van een merknaam veiliger dan de individuele groepen. De bijdrage aan Stormram wordt ingezet voor het professionaliseren en het toekomstbestendig maken van de organisatie. En sluit aan bij de ambitie om de werkgelegenheid van ZZP'ers en makers te vergroten.	20	No en Moarn II herstelpakket
5	2	De Museumfederatie Fryslân	Museumnacht Fryslân. De Museumfederatie Fryslân en Merk Fryslân slaan de handen ineen om een pilotversie van de Fryske Museumnacht te organiseren. Een avond in september waarbij musea in Fryslân de deuren openzetten. Doel is om nieuwe bezoekers naar de Friese musea te trekken, De Friese musea op de kaart te zetten, de samenwerking tussen musea te versterken en om vrijwilligers te activeren.	65	No en Moarn II herstelpakket
5	2	De Moanne	Onderzoek toekomst de Moanne. De Moanne is hét Friese cultuurtijdschrift. Momenteel wordt het 4x per jaar uitgebracht met een oplage van +-1000 per editie en +- 900 abonnees. De afgelopen jaren loopt de verkoop en de abonnees terug. Om het bestaansrecht van de Moanne te waarborgen is het nodig om een stevige visie en aanpak op de toekomst te formuleren.	50	No en Moarn II herstelpakket
5	3	AFUK	It stypjen fan aktiviteiten yn de folwoeksene- edukaasje wat de Fryske taal oanbelanget. It giet hjir om it trochbeteljen fan it bedrach dat hjirfoar yn de Rykspost foar it fuortsterkjen fan de Fryske taal en kultuer opnommen is. Draachflakferbreedzjen/fersterkjen fan de Fryske taal yn alle sektoren fan it maatskipplik libben. Ynformaasjefoarsjenning en algemiene promoasje fan 'e Fryske taal. Dêrneist Boeken fan Fryslân: (ynter)nasjonale promoasje fan de Fryske literatuer. Aktiviteiten op it mêd fan de taalstimulearring yn de foarskoalske perioade: Alden en professionals yn Fryslân dy't te krijen hawwe mei bern yn de foarskoalske perioade (VVE= Voor- en Vroegschoolse Educatie) ynformearje oer meartalich grutbringen. Professionals stimulearje om aktyf mei taalbelied dwaande te bliuwen. Brûkber en oantreklik materiaal oanbiede om in goede taalomjouwing te stimulearjen, sawol thús as op pjutteboartersplakken en bernedeiferbliuwen. Utfiering jaan oan de realisasjepannen fan alle ûnderwiissektoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêr binnen't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne.	2.182	Foar de jieren 2023 en 2024: € 616.600 structureel, € 207.500 structureel BFF € 88.300 Frysk yn de skreaune media € 241.200 taalbelied € 198.100 foarskoalsk € 827.500 Taalplan Frysk foar de jierren 2023 en 2024
5	3	AFUK	It fuortsterkjen fan de Fryske taal yn it ûnderwiis troch it fergees beskikber stelle fan it digitale platform Edufrysk dêr't de digitale metoaden Spoar8 en Searje36 ûnderdiel fan binne oan alle skoallen yn it primêr en fuortset ûnderwiis.	350	Ynset fan MYF middels yn dizze rinnende beliedsperioade Nij Poadium jierren 2023 en 2024
5	3	AFUK	It boargjen en fuortsterkjen fan de Fryske taal en kultuer yn de opliedings fan de ROC's yn it middelber beropsûnderwiis yn Fryslân.	200	Ryksbydrage € 100.000 foar it jier 2023

5	3	CEDIN	Utfiering jaan oan de realisasjeplannen fan alle ûnderwiissektoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêrbinnen't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne. De programma's fan de Fryske skoalle- radio en -televyzje stypje it Frysk yn it basisûnderwiis, befoarderjen fan Fryske taal ûnder bern mei it tydskrift Tsjil en befoarderjen fan de Fryske taal ûnder jongerein mei it tydskrift LinKk.	1.075	Taalplan Frysk 2030-ambysje útfiering realisasjeplan
5	3	CEDIN	It fuortsterkjen fan de Fryske taal yn it ûnderwiis troch it fergees beskikber stelle fan de edukative tydskriften Tsjil en LinKk oan alle skoallen yn it primêr en fuortset ûnderwiis.	185	Ynset fan MYF middels yn dizze rinnende beliedsperioade Nij Poadium jierren 2023 en 2024
5	3	Semko	Utfiering jaan oan it realisasjeplan primêr ûnderwiis t.g.f. de Taalplan Frysk 2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêr binnen alle learlingen optimaal Frysk leare kinne.	89	€ 88.300 per jier foar de jierren 2023, 2024
5	3	St Centrum voor film in Friesland	Behoud en beheer van het filmarchief. Voor het onderdeel: Fries Film en Audioarchief (voorheen: Fries Filmarchief)	177	€ 177.000 voor de jaren 2023 en 2024
5	3	St. Keunstwurk – Taalplan Frysk 2030	Utfiering jaan oan de realisasjeplannen fan alle ûnderwiissektoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêr binnen't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne.	50	Foar de jierren 2023 en 2024 (totaal € 200.000)
5	3	Fryske literêr tydskrift 'De Moanne'	In eigentiids opinyblêd dat der neistribbet in bydrage te leverjen oan it ynlibben hâlden fan kultuer en taal yn Fryslân sûnder ûndergeskikt te wezen oan in bepaalde (maatskiplike) ideologie.	81	€ 80.300 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
5	3	Fryske Akademy	a. Stifting, dy't har taleit op it wittenskiplik ûndersyk en ûnderwiis yn en oangeande Fryslân en synmienskip, skiednis, taal en kultuer. b. Bydrage ûnderwiiskundige taak F.A. oan de Universiteit fan Amsterdam.	3.110	De subzysje bestiet út: - In ryksbydrage (lumpsum) fan €1,6 miljoen dy't OCW earmerke oermakket nei it provinsjefûns. - In provinsjale eksploitaasjesubsydzje fan €1.2 miljoen en in tydelike provinsjale bydrage fan €200.000 foar it fuortsterkjen fan de wittenskiplike organisaasje (fernijingsympuls 2020-2024).
5	3	Fryske Akademy - Europees Buro foar Lytse Talen	Fuortsterking fan de relaasje tusken Europeeske fûnsen (Culture, Erasmus forAll, Interreg) &belied (ekfia NPLD) mei it belied & praktyk fan de Fryske en Nedersaksyske Taal- en Kultuer-organisaasjes.	12	€ 11.200 voor de jaren 2023 en 2024
5	3	Fryske Akademy - Mercator Europeesk Kennisintrum foar Meartaligens	Fuortsterken fan de gearwurking tusken de ûnderskate wittenskiplike en maatskiplike(ûnderwiis)ynstituten, dy't harren yn de Fryske kontekst mei meartaligens dwaande hâlde. Dit hâldt ek yn regionaal, nasjonaal en ynternasjonaal ta stân bringen fan de ferbining tusken de wittenskiplike wrâld, de beliedsûntwikkeling en dy fan de (praktyske) taalbefoarding fan it Frysk en it Frysk yn meartalige kontekst. Bydrage oan oan de realisasjeplannen fan alle ûnderwiissektoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêrbinnen't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne.	223	€ 222.800 voor de jaren 2023 en 2024
5	3	Fryske Rie	De Fryske Rie underhâldt kontakten tusken Fryslân en Noard- en East Fryslân yn Dútslân. De Fryske Rie organisearret utwisselings en befoardert dermei ynterfryske kontakten.	6	€ 5.100 voor de jaren 2023 en 2024
5	3	It Frysk Amateur Toaniel (IFAT)	Aktiviteiten op it mêd fan it Fryske Amateuroaniel.	12	€ 11.100 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
5	3	Stichting NHL Stenden Hegeskoalle	Utfiering jaan oan de realisasjeplannen fan alle ûnderwiissektoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêrbinnen't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne.	888	Taalplan Frysk 2030-ambysje ûnderdielen: € 40.600 Netwurk taalkoördinatoren € 264.000 Learare-oplieding Frysk PU & FU

					€ 120.000 Lektoraat Meertaligheid & Gelettertheid
					€ 462.500 Taalplan Frysk
5	3	Omrop Fryslân	Utfiering jaan oan it konvenant "Bestuursafspraken Fries in de Media 2016", spesifyk de realisasje fan de programma's dy't mei elkoar de folsleine en alsidige Frysktalige programmearring foarmje op ferskate mediaplatforms. Utfiering jaan oan de realisasjeplannen fan de ûnderwiissektoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêr binnen't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne.	945	€ 944.400. (€800.800 Media en € 144.400 Taalplan Frysk) it jier foar de jierren 2023 en 2024
5	3	Ried fan Fryske beweging	It bewarjen en befoarderjen fan de Fryske identiteit, taal en kultuer.	22	€ 21.400 voor de jaren 2023 en 2024
5	3	CSG Liudger	CSG Liudger is ponghâlder fan it mfû-netwerk. Skoallen oansletten mei it mfû-netwurk biede meartalich fuortset ûnderwiis oan. It Frysk wurdt hjir brûkt as ynstruksjetaal en omgongstaal en draait op dy wize by oan de doelstellings fan Taalplan Frysk 2030.	83	83.000,- per jier foar de jierren 2023, 2024
5	3	Rijksuniversiteit Groningen	Leerstoel Friese taal- en letterkunde	112	
5	3	Sintrum Frysktalige Berne-opfang	Utfiering jaan oan de realisasjeplannen fan alle ûnderwiissektoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêrbinnen't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne. Benammen rjochte op it foarkomme fan taalferlies en it rjochtdwaan oan de thústaal en it befoarderjen fan taaloerdracht troch it stimulearjen fan de taalúntwikkeling fan pjutten benammen rjochte op it Frysk en it ferbetterjen fan de oansluting op it primêr ûnderwiis.	616	€ 615.800 per jaar voor de jaren 2023 en 2024
5	3	Stifting HCW De Tiid	Fuortsterkjen fan it Frysk en meartaligens, yn it bysûnder fanwege de betsjutting fan Gysbert Japicx foar it skreaune Frysk (it taalergoed) fan hjoed-de-dei.	10	Foarhinne St Gysbert Japicx-hus
5	3	Stichting Hyspel Frysk literer 'Tydskrift 'Ensafh.'	Frysk literêr (ynernet)tiidskrift mei de ambysje om in (digitaal) literatuerplein te wêzen.	39	€ 38.100 per jier foar de jierren 2023,2024
5	3	St. It Skriuwerboun	It besterkjen fan de Fryske literatuer en kultuer.	5	€ 4.100 per jier foar de jierren 2023, 2024
5	3	Stichting Bildts Aigene	De stifting stelt him ta doel it Bildtsk as libbene streektaal en it Bildtsk eigene te hanthavenjen en te befoarderjen.	3	€ 2700 Oude naam: St. Ons Bildts
5	3	St. Utjouwerij Frysk Toaniel (STUFT)	Fersterking fan it Frysk troch de útjefte fan Frysktalige toaniel tekstboekjes.	19	
5	3	St. Stellingwarver Schrieversronte	It ynstânhâlden en befoarderjen fan de Stellingwarver taal en kultuer. It dwaan fan: a. taalûndersyk en b. taalkundichûndersyk	27	€ 26.900
5	3	St. Stellingwarver Schrieversronte	Fernijingsympuls yn de regio foar gearwurking, fuortsterkjen en fernijing fan de Stellingwarver taal en kultuer.	25	€ 24.900 Foar de rinnende beliedsperioade Nij Poadium foar de jierren 2022-2024.
5	3	Stifting Comprix	It fuortsterkjen fan de Stellingwarver taal en kultuer yn it primêr ûnderwiis troch it erfguodedukaasjeprogramma 'De Veerkieker'	60	Foar de rinnende beliedsperioade Nij Poadium foar de jierren 2022-2024 € 20.000 it jier.
5	3	St Doarpswurk	Project Duurzame Dorpen	100	
6	2	Maatschap Ogenblik	Winkelruimte exploiteren	7	
6	2	Hip-058 v.o.f.	Winkelruimte exploiteren	10	

Bijlage 11. Overzicht geraamde lasten en baten per BBV taakveld

Bijlage 11

Overzicht geraamde lasten en baten per BBV taakveld

Taakveld	Omschrijving taakveld	Begroot U 2022	Begroot U 2023	Begroot U 2024	Begroot U 2025	Begroot U 2026	Begroot I 2022	Begroot I 2023	Begroot I 2024	Begroot I 2025	Begroot I 2026
Totaal 0.1	Uitkering provinciefonds	0	0	0	0	0	220.435	226.309	233.516	235.287	225.303
Totaal 0.2	Opbrengst provinciale belastingen	0	0	0	0	0	72.574	72.574	73.742	74.910	76.078
Totaal 0.3	Geldleningen en uitzettingen	8.272	844	873	872	872	8.160	7.476	7.363	6.680	6.603
Totaal 0.4	Deelnemingen	478	90	94	0	0	12.142	7.642	7.642	7.642	7.642
Totaal 0.5	Algemene dekkingsmiddelen, overige baten en lasten	-743	1.752	10.210	19.054	27.219	62	61	59	58	58
Totaal 0.6	Overhead	43.652	46.139	43.126	43.234	42.671	1.455	990	846	171	171
Totaal 0.8	Mutaties reserves	48.576	24.935	10.359	6.115	7.294	244.068	116.741	43.443	35.820	24.210
Totaal 0.9	Resultaat	10.931	1.250	13.248	23.455	3.731	0	0	0	0	0
Totaal 1.1	Provinciale Staten	3.913	4.221	4.003	3.945	3.945	17	17	17	17	17
Totaal 1.2	Gedeputeerde Staten	2.095	2.125	2.125	2.125	2.125	5	5	5	5	5
Totaal 1.4	Bestuurlijke organisatie	530	517	365	298	295	21	0	0	0	0
Totaal 1.5	Interbestuurlijk toezicht op de regio	545	555	489	444	435	0	0	0	0	0
Totaal 1.6	Openbare orde en veiligheid	75	34	34	34	34	0	0	0	0	0
Totaal 1.9	Bestuur, overige baten en lasten	7.001	7.077	5.843	5.584	5.544	1.665	1.665	1.211	1.211	1.211
Totaal 2.1	Landwegen	54.409	51.423	46.282	37.078	34.892	2.699	2.365	237	1.237	237
Totaal 2.2	Waterwegen	15.702	11.329	10.346	12.986	11.078	2.148	869	1.912	870	870
Totaal 2.3	Openbaar vervoer	62.748	79.760	62.355	56.557	56.525	3.347	10.163	1.743	1.743	1.743
Totaal 2.9	Verkeer en vervoer, overige baten en lasten	16.857	6.264	4.865	4.134	3.986	37	37	37	37	37
Totaal 3.1	Waterkeringen	9.685	61	61	61	61	6	0	0	0	0
Totaal 3.2	Kwantiteit oppervlaktewater	30.257	5.526	5.426	5.391	5.623	26.195	850	300	0	0
Totaal 3.3	Kwantiteit grondwater	858	883	842	842	842	726	726	726	726	726
Totaal 3.4	Kwaliteit oppervlaktewater	465	475	440	415	410	0	0	0	0	0
Totaal 3.5	Kwaliteit grondwater	427	434	383	348	341	0	0	0	0	0
Totaal 3.9	Water, overige baten en lasten	3.600	1.512	2.211	708	596	180	365	1.269	105	0
Totaal 4.1	Bodembescherming	3.731	1.445	349	316	310	10	0	0	0	0
Totaal 4.3	Geluidhinder	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal 4.4	Vergunningverlening en handhaving	11.641	11.733	11.380	10.833	10.786	122	83	83	83	83
Totaal 4.5	Ontgronding	0	0	0	0	0	86	86	86	86	86
Totaal 4.6	Duurzaamheid	6.744	8.593	10.102	6.105	888	10.019	11.186	14.407	6.117	6.000
Totaal 4.9	Milieu, overige baten en lasten	1.858	1.879	1.719	1.664	1.654	27	27	27	27	27
Totaal 5.1	Natuurontwikkeling	27.179	10.369	8.765	8.309	16.362	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Totaal 5.2	Beheer natuurgebieden	48.978	52.420	47.943	50.691	39.665	11.683	10.976	10.455	13.756	220

Totaal 5.3	Beheer flora en fauna	23.041	19.297	14.950	14.798	17.651	3.502	1.706	634	371	1.842
Totaal 5.9	Natuur, overige baten en lasten	766	734	738	738	738	0	0	0	0	0
Totaal 6.1	Agrarische aangelegenheden	23.695	10.009	7.005	1.911	1.346	375	0	0	0	0
Totaal 6.3	Kennis en innovatie	30.483	16.248	3.731	2.322	1.702	1.232	302	213	118	0
Totaal 6.4	Recreatie en toerisme	12.922	11.216	3.732	3.667	3.655	2.487	526	442	442	442
Totaal 6.9	Regionale economie, overige baten en lasten	32.119	20.764	13.439	11.021	11.050	3.149	2.119	998	0	0
Totaal 7.1	Cultuur	51.137	39.129	37.788	29.656	27.988	1.063	353	353	17	17
Totaal 7.2	Maatschappij	10.406	11.593	9.259	6.940	6.927	500	0	0	0	0
Totaal 8.1	Ruimtelijke ordening	26.333	18.952	8.750	15.521	4.823	3.285	5.153	1.462	211	6
Totaal 8.2	Volkshuisvesting	1.333	339	306	283	279	0	0	0	0	0
Totaal 8.3	Stedelijke vernieuwing	1.336	165	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal 8.9	Ruimte, overige baten en lasten	348	280	288	292	292	0	0	0	0	0
Eindtotaal		634.481	482.369	404.224	388.744	354.629	634.481	482.369	404.224	388.744	354.629

Bijlage 12. Verplichte indicatoren in het kader van het BBV

Programma 1

Verplichte indicatoren in het kader van het BBV						
Onderwerp	Indicatoren	2018	2019	2020	2021	2022
Kwaliteit openbaar bestuur	Opkomst verkiezingen Tweede Kamer	-	-	-	80,40%	-
	Opkomst verkiezingen Provinciale Staten	-	59,10%	-	-	-
	Opkomst verkiezingen Gemeenteraad	57,90%	-	-	-	53,80%

Verplichte indicatoren in het kader van het BBV							
Onderwerp	Indicatoren	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Kwaliteit openbaar bestuur	Aantal gemeenten onder preventief toezicht	1	0	0	0	0	0
	% gemeenten onder preventief toezicht	4,20%	0%	0%	0%	0%	0%

Programma 2

Verplichte indicatoren in het kader van het BBV							
Onderwerp	Indicatoren	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Mobiliteit	Klantwaardering Openbaar Vervoer	7,6	7,7	7,8	7,7	7,9*	

* alleen in Q1 gemeten als gevolg van Corona

Programma 3

Verplichte indicatoren in het kader van het BBV							
Onderwerp	Indicatoren	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Vitaal platteland, natuurbeheer en ontwikkeling natuurgebieden	Aantal hectare nieuwe natuur verworven (NNN)	70	143	134	122	111	55
	Aantal hectare nieuwe natuur ingericht (NNN)	159	267	696	585	372	0
	Aantal hectare natuurgebied in gesubsidieerd beheer (SVNL)	60.076	58.146	58.194	58.212	59.056	66.535

Verplichte indicatoren in het kader van het BBV							
Onderwerp	Indicatoren	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Waterkwaliteit (oppervlaktewater)	% waterlichamen met een goede ecologische kwaliteit	0%	0%	0%	0%	0%	12,5%*

* 3 van de 24 waterlichamen voldoen

Verplichte indicatoren in het kader van het BBV						
Onderwerp	Indicatoren	2016	2017	2018	2019	2020
Emissie van broeikasgassen	Totale emissie broeikasgassen (CO ₂) (in 1000 ton)	4.451,5	4.265,0	4.320,2	4.069,3	3.814,9
Energieneutraliteit	Productie hernieuwbare energie (in PJ)	6,3	6,8	7,7	8,3	8,6

Programma 4

Verplichte indicatoren in het kader van het BBV						
Onderwerp	Indicatoren	2016	2017	2018	2019	2020
Werkgelegenheid	Verhouding werkzame beroepsbevolking en totale beroepsbevolking (in %)	93,70%	94,90%	96,10%	96,80%	96,10%

Verplichte indicatoren in het kader van het BBV						
Onderwerp	Indicatoren	2016	2017	2018	2019*	2020*
Bruto Regionaal Product	Toename BRP ten opzichte van vorig jaar (in %)	1,20%	3,60%	4,60%	6,00%	-1,00%

* voorlopige cijfers

Programma 5

Verplichte indicatoren in het kader van het BBV						
Onderwerp	Indicatoren	2017	2018	2019	2020	2021
Restauratie- volume	Rijksmonumenten (exclusief oorspronkelijke functie woonhuis) weergegeven naar de staat van het casco, categorie 'matig' en 'slecht' (in absoluut aantal monumenten)	196	226	245	172	181

Bijlage 13. Begrippenlijst

Begrippenlijst

Algemene middelen

Dekkingsmiddelen waaraan nog geen specifieke bestemming is gegeven, bijvoorbeeld de vrij aanwendbare reserve, de algemene uitkering uit het provinciefonds en de opbrengst uit de opcenten motorrijtuigenbelasting.

Accres

Het accres is het bedrag waarmee het beschikbare bedrag van het provinciefonds jaarlijks wordt aangepast, gebaseerd op een bestuurlijk overeengekomen normeringsystematiek.

Balans

Overzicht van de waarde van de activa (bezittingen, vorderingen) en passiva (reserves, voorzieningen, schulden) op één moment, bijvoorbeeld op 31 december van het kalenderjaar. De balans is een verplicht onderdeel van de jaarrekening. In de begroting wordt een geprognosticeerde balans opgenomen.

Baten en lasten

De provincie is verplicht het zogenoemde stelsel van baten en lasten toe te passen. Uitgangspunt voor het jaar waarin de lasten worden geraamd, c.q. verantwoord is het (verwachte) moment van prestatielevering. Dit in plaats van het betaalmoment (kastelsel). Voor projectsubsidies geldt in principe dat de lasten worden genomen in het 1e jaar van de projectperiode, tenzij de subsidie het vastgestelde grensbedrag overschrijdt en uit de beschikking blijkt dat de activiteiten in meerdere jaren zal plaatsvinden.

Begroting

Het overzicht van de geraamde (verwachte) kosten en opbrengsten in een bepaald jaar, opgezet volgens het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV). De begroting wordt vastgesteld door Provinciale Staten. In tegenstelling tot het rijk is de provincie verplicht met een sluitende begroting te werken.

Begrotingssaldo

Het saldo van in de begroting geraamde baten en lasten in de exploitatie (programma's).

Begrotingswijziging

Een aanpassing van de ramingen van baten en lasten tijdens het begrotingsjaar. Begrotingswijzigingen wordt vastgesteld door Provinciale Staten, behoudens enkele begrotingswijzigingen die door Gedeputeerde Staten worden vastgesteld.

Besluit begroting en verantwoording decentrale overheden (BBV)

Wettelijk bepaalde voorschriften voor de inrichting van de begroting en de jaarstukken.

Crediteuren

Balanspost (schuld) aan de passivakant van de balans. Indien prestaties door een derde aan de provincie geleverd zijn, maar de betaling in het volgende begrotingsjaar volgt wordt de volledige last in het jaar van levering genomen. Het nog te betalen bedrag wordt als schuld op de balans verantwoord. Deze methodiek vloeit voort uit het stelsel van baten en lasten, waarbij niet het betaalmoment, maar het moment van prestatielevering leidend is voor de ramingen en verantwoording van uitgaven en inkomsten. Zie hierboven bij baten en lasten.

Decentralisatie-uitkering provinciefonds

De verdeling van de decentralisatie-uitkering volgt niet de regels van de reguliere verdeling van de algemene uitkering van het provinciefonds. Anders dan bij de integratie-uitkering, waar de termijn van overheveling naar de algemene uitkering van tevoren vaststaat, ontbreekt bij de decentralisatie-uitkering een dergelijke termijn.

EMU-saldo

Het EMU-saldo is het totaal aan inkomsten min de uitgaven van het rijk, sociale fondsen en lokale overheden. Hierbij zitten ook inkomsten en uitgaven met een kapitaalkarakter. Zoals aan- en verkopen van grond, investeringen, investeringsbijdragen en opbrengsten uit de verkoop van gas.

Exploitatie

De baten en lasten in de beleidsprogramma's. Dit betreffen de lopende inkomsten en uitgaven met betrekking tot een kalenderjaar, geraamd en verantwoord conform het stelsel van baten en lasten. Dit in tegenstelling tot investeringsuitgaven. Na oplevering van het investeringsproject worden de op de balans

geactiveerde uitgaven afgeschreven. De afschrijvingslasten worden in de exploitatie bij de betreffende programma's geraamd, c.q. verantwoord.

Financiële beheershandeling

Handelingen zoals aanbesteden, inkopen en het verstrekken van subsidies. Deze handelingen leiden tot het verantwoorden van baten, lasten en balansmutaties in de jaarrekening. Financiële beheershandelingen zijn onderwerp van de interne en externe controle op de rechtmatigheid.

Garantie

Zekerheidsstelling door de provincie ten behoeve van derden die een lening aantrekken. Bij derden valt te denken aan bijvoorbeeld gezondheidsinstellingen. Ingeval van wanbetaling zal de provincie de resterende schuld aflossen.

IBOI

Prijs bruto overheidsinvesteringen (IBOI): de gemiddelde prijsstijging van de bruto investeringen van de collectieve sector.

Jaarrekening

Overzicht van de in een bepaald jaar gerealiseerde baten en lasten. In de jaarrekening is een balans opgenomen waaruit de vermogenspositie blijkt.

Jaarrekeningresultaat

Het saldo van gerealiseerde baten en lasten in de jaarrekening. Een positief jaarrekeningresultaat wordt toegevoegd aan de vrij aanwendbare reserve (eigen vermogen). Een negatief jaarrekeningresultaat wordt opgevangen door een onttrekking aan de vrij aanwendbare reserve.

Leges

Leges worden geheven ter dekking van de kosten van provinciale dienstverlening.

Normenkader

Overzicht van wet- en regelgeving (extern en intern) aan de hand waarvan de accountant de rechtmatigheid van de financiële beheershandelingen controleert. In de beleidsprogramma's wordt de relevante wet- en regelgeving aangegeven.

Overlopende passiva

Dit betreffen bijdragen van andere overheden voor specifieke doelen. Voor deze bijdragen geldt een verplichting tot terugbetalen in het geval van niet-besteding. De nog te ontvangen of terug te betalen bedragen worden verantwoord op de balans. De besteding en de daar tegenoverstaande dekking (bate) worden in de exploitatie (programma's) ten laste van deze balansposten verantwoord. Tegenover de last staat doorgaans een bate met dezelfde hoogte. Het gebruik van overlopende passiva is verplicht op grond van het Besluit Begroting en Verantwoording Provincies en gemeenten (BBV).

Planning- en controlcyclus

De jaarlijks terugkerende cyclus van kadernota, begroting, bestuursrapportages en de jaarstukken.

Provinciefonds

Uitkering van het rijk die de provincie in principe vrij mag besteden. Dit ter onderscheiding van doeluitkeringen/specifieke uitkeringen met een gebonden besteding.

Reserve

Reserves behoren tot het eigen vermogen en kunnen worden ingedeeld in algemene en bestemmingsreserves. Aan bestemmingsreserves is door Provinciale Staten een bepaalde bestemming gegeven. Reserves waar bestemmingen (claims) op rusten bepalen voor een belangrijk deel de beschikbare weerstandscapaciteit.

Risicoparagraaf

Onderdeel van de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing waarin wordt ingegaan op risico's waarvoor geen beheersmaatregelen zoals voorzieningen en verzekeringen zijn getroffen. Indien een risico zich voltrekt komen de hieruit voortvloeiende kosten ten laste van de zogenoemde algemene middelen.

SiSa-verantwoording

SiSa staat voor Single Information, Single Audit en is de wijze waarop onder andere provincies, maar ook gemeenten en gemeenschappelijke regelingen, zich jaarlijks verantwoorden naar het Rijk en provincies over de besteding van specifieke uitkeringen.

Specifieke uitkering

Door een ministerie aan de provincie verstrekte gelden ter uitvoering van een specifieke taak. Een specifieke uitkering (SPUK) mag alleen aan het voorgeschreven doel worden besteed. Verantwoording vindt plaats via de SiSa-verantwoording.

Structurele budgetten

Middelen voor jaarlijks terugkomende uitgaven.

Niet structurele budgetten

Niet structurele budgetten (o.a. tijdelijke budgetten, reserves en voorzieningen) zijn geraamde uitgaven (lasten) die aan een specifieke periode zijn toegekend.

Tijdelijke Budgetten

Budgetten die voor een bepaalde periode in de begroting worden opgenomen. Elk tijdelijk budget heeft een einddatum. Er zijn 2 categorieën tijdelijke budgetten:

Categorie A: Overeenkomsten met medeoverheden en andere partijen

Bij deze categorie zijn er getekende overeenkomsten met derden waarin is opgenomen wat het resultaat moet zijn en welke bijdrage de provincie en de overige partijen leveren over de gehele looptijd van de overeenkomst. Na afloop van het project wordt er financieel afgerekend met de derde. Ten laste van deze budgetten kunnen meerjarige verplichtingen worden aangegaan voor maximaal de hoogte van de in de Meerjarenbegroting opgenomen bedragen. Bij de jaarovergang blijven de resterende middelen (al dan niet 'verplicht') beschikbaar voor deze projecten gedurende de looptijd van de overeenkomst.

Categorie B: Meerjarige tijdelijke budgetten

Bij deze tijdelijke budgetten kunnen meerjarige verplichtingen worden aangegaan voor maximaal de hoogte van de in de Meerjarenbegroting opgenomen bedragen. Bij de jaarovergang blijven alleen de in dat jaar nog openstaande subsidieplafonds beschikbaar mits het budget in dat jaar toereikend was. Niet bestede en verplichte gelden vallen vrij naar het rekeningsaldo.

Treasury

Het geheel van activiteiten voor het beheer van de liquide middelen (geldstromen) en de financiering van de provinciale taken.

Voorziening

Voorzieningen worden gevormd voor risico's die financieel te kwantificeren zijn en voor niet bestede middelen van derden met een specifiek bestedingsdoel, met uitzondering van niet bestede middelen van Europese en Nederlandse overheidslichamen. Voorzieningen behoren tot het vreemd vermogen.

Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen is een maatstaf om te beoordelen of de provincie in staat is om nadelige gevolgen van risico's op te vangen. Dit zonder dat daarbij de continuïteit van de uitvoering van taken in gevaar komt dan wel dat het beleid moet worden gewijzigd.

Het weerstandsvermogen is afhankelijk van de 'benodigde weerstandscapaciteit' en de 'beschikbare weerstandscapaciteit'.

Bijlage 14. Trends Staat van Fryslân

Kerngegevens Fryslân

Voor deze gegevens verwijzen we naar de digitale omgeving van de Staat van Fryslân. Dit is de toegangspoort tot een breed palet aan beleidsinformatie, kaarten en overige publicaties.

De inhoud is toegesneden op het beleid van de provincie Fryslân, maar kan ook voor andere organisaties en burgers interessant zijn. In de databank staan tabellen, grafieken en kaarten op verschillende schaalniveaus.

Link: [Cijfers en Kaarten provincie Fryslân](#)